

Υπο την αιγίδα του Δήμου Θεσσαλονίκης
ΕΤΑΙΡΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

2^ο ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΝΕΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΩΝ

ΥΠΟΨΗΦΙΟΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΕΣ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΟΙ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ ΤΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΟΥΣ

2–3 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2017

ΔΗΜΑΡΧΙΑΚΟ ΜΕΓΑΡΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Οργανωτική	Επιτροπή
.....σελ.3	
Επιστημονική Επιτροπή.....σελ.3	
Φιλέντα Παγώνα	
Ημερομηνία αποκοπής για τις περιπτώσεις επιστροφής κεφαλαίου στην ελληνική κεφαλαιαγορά.....σελ.4–19	
Κωνσταντινίδης Κωνσταντίνος	
Εφαρμογή Αναλυτικής Λογιστικής στο Δήμο Θεσσαλονίκης.....σελ.20–37	
Μπαντέκας Χρήστος	
Χρηματοοικονομική ανάλυση του κλάδου των μεταφορών και των υπηρεσιών αποθήκευσης στην Ελλάδα.....σελ.38–47	
Καλιακούδας Εμμανουήλ και Παπαδιοδώρου Γεώργιος	
Δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω κοινοτικών προγραμμάτων. Συγκριτική διερεύνηση των κοινοτικών χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου στα πλαίσια της προγραμματικής περιόδου 2007-2013.....σελ.48–69	
Σιδηρόπουλος Μωσής, Βίδρα Αριστεά και Παπαδάμου Στέφανος	
The role of financial sphere on a Taylor Rule for EU members. Does this rule fit to EU member needs?.....σελ.70–94	
Αθανασιάδης Αναστάσιος	
Διερεύνηση της ποιότητας των υπηρεσιών σε εκπαιδευτικά προγράμματα επιμόρφωσης στη βάση του μοντέλου SERVQUAL.....σελ.95–109	
Πουλάκης Αθανάσιος	
Η υποτίμηση της δραχμής ως εργαλείο πολιτικής την περίοδο της ανασυγκρότησης της Ελλάδας (1944-1953).....σελ.110–135	
Βλαχόπουλος Θεόδωρος	
Σύγχρονες τάσεις στα εναλλακτικά δίκτυα τραπεζικών συναλλαγών και ψηφιακά τραπεζικά καταστήματα.....σελ.136–153	
Δημητρίου Βασίλειος και Σαμαθρακής Βαγής	
Υποκίνηση και Ικανοποίηση των Εργαζομένων στη Δημόσια Διοίκηση: Η περίπτωση της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας-Θράκης.....σελ.154–174	
Κιουτουκίδου Ανδριάννα	
Ο λογιστικός χειρισμός της χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) σύμφωνα με το Δ.Π.Χ.Α. 16 «μισθώσεις», παράγοντας βελτίωσης της αποτελεσματικότητας μιας επιχείρησης : μελέτη περίπτωσης στις εισηγμένες εταιρείες στο Χ.Α. του κλάδου τροφίμων & ποτών.....σελ.175–198	

Τσαρδακλή Αναστασία

Ο ρόλος του Προϋπολογισμού στην Αποτελεσματική Διοίκηση των Δήμων - Η περίπτωση του Δήμου

Λαγκαδά.....σελ.199–213

Βλάχου Ελισάβετ

Η υιοθέτηση του Διεθνούς Λογιστικού Προτύπου 16 «Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις», στρατηγική παράμετρος βελτίωσης της αποδοτικότητας και βιωσιμότητας μίας εταιρίας: Μελέτη περίπτωσης στις εισηγμένες εταιρίες στο Χρηματιστήριο Αθηνών του κλάδου Τροφίμων και Ποτών.....σελ.214–236

Χρυσανθοπούλου Ξακουστή και Σιδηρόπουλος Μωυσής

Interaction between «non–atomistic» wage setters, fiscal policy and asset markets : do they really matter for monetary policy?.....σελ.237–268

Πουλάκης Χαράλαμπος και Πουλάκης Αθανάσιος

Η Πολιτική Οικονομία της Επταετίας 1967-1974.....σελ.269–289

Μπουζιούκας Χρήστος και Τέγος Γεώργιος

Ο ρόλος, η οργάνωση και η δραστηριότητα του εσωτερικού ελέγχου στη τοπική αυτοδιοίκηση.....σελ.290–305

Καλημέρης Δημήτριος, Καπέτου Ζωή και Παπαδιοδόρου Γεώργιος

Έρευνα σχετικά με την Κατάσταση των Μισθών στο Νομό Πέλλας.....σελ.306–321

Κιλιπίρη Ελένη

Successful labour market integration of refugees : Key obstacles and policy recommendations.....σελ.322–333

Πρωτοπρεσβύτερος Ελευθέριος Κουτσαυτάκης

Προβολή και Προώθηση του Θρησκευτικού Τουρισμού στη Θεσσαλονίκη.....σελ.334–346

Τσακλίδου Ελένη

Η συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στην αντιμετώπιση της τραπεζικής απάτης.....σελ.347–364

Γκόσιου Αθηνά

Σεξουαλικός τουρισμός, Προτιμήσεις και επιλογές των καταναλωτών ενός ειδικού τουριστικού προϊόντος.....σελ.365–384

Μαυρόπουλος Παναγιώτης–Θωμάς

Η πορεία των σημαντικότερων εμπορευμάτων στο χρηματιστήριο εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης κατά την περίοδο 2007-2016.....σελ.385–404

Οργανωτική Επιτροπή

Πρόεδρος : Σπύρος Βασιλειάδης, τ. Καθηγητής ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης
Αλέξανδρος Αλεξανδράκης, Αναπληρωτής Καθηγητής ΤΕΙ Κεντρικής Μακεδονίας
Παναγιώτης Βασίλαγας, μέλος ΔΣ ΕΟΘ
Αλέξανδρος Βογιατζής, τ. Καθηγητής Παμακ
Σταύρος Ελευθερίου, μέλος ΔΣ ΕΟΘ
Παντελής Κυρμίζογλου, μέλος ΔΣ ΕΟΘ
Παναγιώτης Κωτσόβολος, μέλος ΔΣ ΕΟΘ
Μιχάλης Μαυρίδης, μέλος ΔΣ ΕΟΘ
Βαγής Σαμαθρακής, Καθηγητής ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης
Περσεφόνη Τσαλίκη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια ΑΠΘ
Αναστάσιος Φίλκας, μέλος ΔΣ ΕΟΘ
Βασίλης Χουλιάρης, πρόεδρος ΔΣ ΕΟΘ

Επιστημονική Επιτροπή

Πρόεδρος : Λευτέρης Τσουλφίδης, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Ανδρέας Γεωργίου, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Ευάγγελος Δρυμπέτας, Καθηγητής του ΔΠΘ, Κοσμήτορας της Σχολής Κοινωνικών,
Πολιτικών & Οικονομικών Επιστημών
Στέλλα Κωστοπούλου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του ΑΠΘ
Γεώργιος Μαγούλιος, Καθηγητής του ΤΕΙ Κεντρικής Μακεδονίας
Γιώργος Παπαδιοδώρου, Καθηγητής του ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Μωυσης Σιδηρόπουλος, Καθηγητής του ΑΠΘ
Χαράλαμπος Σπαθής, Καθηγητής του ΑΠΘ
Ευάγγελος Χρήστου, Καθηγητής του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Ημερομηνία αποκοπής για τις περιπτώσεις επιστροφής κεφαλαίου στην Ελληνική κεφαλαιαγορά

ΦΙΛΕΝΤΑ ΠΑΓΩΝΑ

Περίληψη

Η επιστροφή κεφαλαίου αποτελεί έναν νέο τρόπο διανομής κερδών στους επενδυτές, αντί της διανομής του παραδοσιακού μερίσματος. Η στροφή αυτή των εταιριών οφείλεται στις συνεχείς αλλαγές της φορολογικής νομοθεσίας που ισχύει για τα μερίσματα από τις αρχές του 2009. Παρόλο που εμφανίστηκαν αρχικά στην ελληνική κεφαλαιαγορά το 2002, η παρουσία τους έγινε αισθητή το 2009, όταν εν μέσω οικονομικής κρίσης ξεκίνησε η φορολόγηση των μερισμάτων, δεδομένου ότι η επιστροφή κεφαλαίων δε συνοδεύεται από κάποια φορολογική επιβάρυνση. Συγκεκριμένα, μελετήσαμε κατά πόσο προκαλείται μια θετική μεταβολή στις τιμές των μετοχών και συνεπώς δημιουργούνται υπεραποδόσεις γύρω από την ημέρα αποκοπής. Τα εμπειρικά αποτελέσματα δείχνουν ότι οι τιμές των μετοχών την ημέρα αποκοπής δεν προσαρμόζονται κατά το ποσό του διανεμηθέντος ποσού. Η διαστρωματική παλινδρόμηση αποδεικνύει ότι ο συστηματικός κίνδυνος, η μερισματική απόδοση και το κόστος συναλλαγών ερμηνεύουν την συμπεριφορά των τιμών των μετοχών την ημέρα της επιστροφής κεφαλαίου.

Λέξεις κλειδιά: Χρηματιστήριο Αθηνών, Επιστροφή Κεφαλαίου, Μέρισμα, Ημέρα Αποκοπής Επιστροφής Κεφαλαίου

Jel Classification: G12, G35

Εισαγωγή

Η μερισματική πολιτική (Dividend policy) που ακολουθεί η κάθε εταιρεία είναι βασικός παράγοντας της χρηματοοικονομικής της πολιτικής διότι αφορά τις αποφάσεις που καλείται να πάρει σχετικά με τον τρόπο που διαχειρίζεται τα κέρδη της και αφορούν στον τύπο, στο μέγεθος και στο χρόνο της διανομής μερισμάτων που πραγματοποιεί στους κοινούς μετόχους.

Όπως αναλύεται στην συνέχεια της εργασίας, κάποιες εταιρείες επιλέγουν την επιστροφή κεφαλαίου ως μέθοδο διανομής των κερδών τους αντί της παραδοσιακής διανομής μερίσματος. Καταλυτικός παράγοντας είναι το γεγονός της συνεχώς αυξανόμενης φορολόγησης των εισοδημάτων από μερίσματα. Θα πρέπει να τονισθεί ότι δεν υπάρχει προηγούμενη εμπειρική μελέτη που να αναλύει την αποκοπή της επιστροφής κεφαλαίου στους μετόχους και την αντίστοιχη αντίδραση των τιμών των μετοχών.

1. Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει μεγάλος αριθμός μελετών στην προσπάθεια να εξηγήσουν την συμπεριφορά των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής του μερίσματος. Η πρώτη γνωστή μελέτη είναι αυτή των Campbell και Beranek (1955) οι οποίοι ανέτρεψαν τη γενική άποψη ότι οι τιμές των μετοχών μειώνονται κατά το ποσό του μερίσματος. Στη μελέτη τους χρησιμοποίησαν δεδομένα από εταιρείες που ήταν εισηγμένες στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης (NYSE) και διαπίστωσαν ότι η πτώση στην τιμή της μετοχής την ημέρα αποκοπής του μερίσματος είναι κατά μέσο όρο κατά 10% μικρότερη από το μέρισμα που διένειμαν οι εταιρείες. Το συμπέρασμα τους αυτό έγινε γνωστό ως το φαινόμενο της ημέρας αποκοπής του μερίσματος (ex-dividend day phenomenon).

Οι μελέτες των Campbell και Beranek (1955) και Durand και May (1960), ήταν από τις πρώτες προσπάθειες να εξεταστεί η επίδραση των φόρων κατά την ημέρα αποκοπής του μερίσματος για εισηγμένες μετοχές. Και οι δύο διαπίστωσαν μια πτώση των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής του μερίσματος, αλλά η διαφορά δεν ήταν ιδιαίτερα μεγάλη κατά την περίοδο που πραγματοποιήθηκαν οι συγκεκριμένες μελέτες.

Οι Elton και Gruber (1970) ασχολήθηκαν επίσης με την πτώση των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής του μερίσματος, διατυπώνοντας την «υπόθεση της επίδρασης της φορολογίας». Σύμφωνα με τη θεωρία τους ένας επενδυτής θα εισπράξει την τιμή της μετοχής της συγκεκριμένης ημέρας χωρίς όμως να δικαιούται το ποσό του μερίσματος, δηλαδή το κέρδος του θα ισούται με $P_e - P_0$. Σε περίπτωση που πουλήσει την μετοχή την ημέρα αποκοπής του μερίσματος, θα εισπράξει την τιμή της μετοχής της συγκεκριμένης ημέρας και επιπλέον το ποσό του μερίσματος δηλαδή το κέρδος του θα ισούται με $(P_e - P_0) + D$. Και στις δύο περιπτώσεις ο επενδυτής οφείλει να αποδώσει το φόρο που του αναλογεί. Εάν πουλήσει τις μετοχές την προηγούμενη ημέρα της αποκοπής του μερίσματος, ο φόρος που αναλογεί προκύπτει από το κέρδος από τη διαφορά μεταξύ του ποσού που

έλαβε κατά την πώληση των μετοχών και του ποσού που είχε καταβάλλει όταν αγόρασε τις μετοχές, με αποτέλεσμα το κέρδος να εκφράζεται ως $(P_c - P_o) \cdot (1 - t_g)$. Εάν όμως πουλήσει τις μετοχές την ημέρα αποκοπής του μερίσματος, ο φόρος προκύπτει και πάλι από τη διαφορά μεταξύ του ποσού που έλαβε κατά την πώληση των μετοχών και του ποσού που είχε καταβάλλει όταν αγόρασε τις μετοχές συν το φόρο για το ποσό του μερίσματος, με αποτέλεσμα το κέρδος να εκφράζεται ως:

$$D(1 - t_d) + (P_e - P_o) \cdot (1 - t_g).$$

Για να είναι ο επενδυτής αδιάφορος αν θα πουλήσει τις μετοχές του την προηγούμενη ημέρα ή την ημέρα αποκοπής του μερίσματος (κατάσταση ισορροπίας) θα πρέπει τα κέρδη και στις δύο περιπτώσεις να είναι ίσα μεταξύ τους. Η παραπάνω σχέση μπορεί να εκφραστεί ως εξής:

$$(P_c - P_o) \cdot (1 - t_g) = D \cdot (1 - t_d) + (P_e - P_o) \cdot (1 - t_g) \quad (1)$$

όπου:

P_c = τιμή της μετοχής την προηγούμενη ημέρα αποκοπής του μερίσματος

P_o = αρχική τιμή της μετοχής

P_e = τιμή της μετοχής την ημέρα αποκοπής του μερίσματος

D = μέρισμα ανά μετοχή

t_g = συντελεστής φόρου επί των κεφαλαιακών κερδών

t_d = συντελεστής φόρου επί του μερίσματος

Η παραπάνω εξίσωση μπορεί να πάρει την εξής μορφή:

$$\frac{P_c - P_e}{D} = \frac{1 - t_d}{1 - t_g} \quad (2)$$

Σύμφωνα με την ανάλυση, το πρώτο σκέλος της εξίσωσης (2), δηλαδή $P_c - P_e / D$ ή $\Delta P / D$ αποτελεί τον λόγο πτώσης των τιμών των μετοχών από την προηγούμενη ημέρα στην ημέρα αποκοπής του μερίσματος, ο οποίος αντανακλά τους οριακούς φορολογικούς συντελεστές των επενδυτών. Το δεύτερο σκέλος της εξίσωσης (2), δηλαδή $\frac{1 - t_d}{1 - t_g}$ αποτελεί τον οριακό ρυθμό αντικατάστασης εισοδήματος από μερίσματα και εισοδήματος από κεφαλαιακά κέρδη. Για να καταλήξουν στα συμπεράσματά τους, χρησιμοποίησαν στοιχεία από τις εισηγμένες εταιρείες που διένειμαν μέρισμα την περίοδο από 1 Απριλίου 1966 έως 31 Μαρτίου 1967 στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης (NYSE). Υπολόγισαν το λόγο πτώσης των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής του μερίσματος, λαμβάνοντας ως δεδομένα τις τιμές κλεισίματος των μετοχών από την

προηγούμενη ημέρα, αλλά και την ημέρα αποκοπής του μερίσματος. Επιπλέον, προσάρμοσαν το λόγο πτώσης των τιμών των μετοχών με την αντίστοιχη πτώση του γενικού δείκτη τιμών της κεφαλαιαγοράς. Παρατήρησαν ότι η πτώση των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής του μερίσματος είναι μικρότερη από το διανεμηθέν μέρισμα.

1.2 Λοιπές έρευνες , Ευρωπαϊκή Ένωση

Και στην Ευρώπη υπήρξαν αντίστοιχες έρευνες. Οι Eije και Megginson (2008) μελέτησαν την μερισματική πολιτική εταιρειών που εδρεύουν στον Ευρωπαϊκό χώρο για το χρονικό διάστημα 1989-2005. Το ποσοστό των εταιρειών που διένειμαν μέρισμα έχει μειωθεί σημαντικά, ενώ το μέγεθος των διανεμηθέντων μερισμάτων έχει αυξηθεί. Επίσης, η πιθανότητα των ευρωπαϊκών εταιρειών να διανείμουν μέρισμα συνεχώς μειώνεται, ενώ η πιθανότητα επαναγοράς μετοχών αυξάνεται σταθερά. Ωστόσο η έρευνα των Eije και Megginson (2008) έδειξε ότι ενώ η επαναγορά μετοχών ξεκίνησε αργότερα στην Ευρώπη, έχει αυξηθεί με γοργούς ρυθμούς την τελευταία δεκαετία. Ένα ακόμη συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η συγκεκριμένη έρευνα είναι ότι η υψηλή χρηματοοικονομική μόχλευση μειώνει την πιθανότητα διανομής μερίσματος. Οι εταιρείες που συνηθίζουν να συγκεντρώνουν υψηλά ρευστά διαθέσιμα (larger cash holdings) μειώνουν την πιθανότητα διανομής μερίσματος, αλλά ταυτόχρονα αυξάνουν την πιθανότητα επαναγοράς μετοχών. Επίσης αυξάνουν και τα ποσά των μερισμάτων σε περίπτωση που η εταιρεία ακολουθεί την στρατηγική διανομής μερίσματος ως μέθοδο διάθεσης των κερδών της (cash dividend payer). Όταν οι εταιρείες που διαθέτουν υψηλή ρευστότητα πραγματοποιούν επαναγορές μετοχών, αποφασίζουν επαναγορά που αφορά μεγάλο αριθμό μετοχών, ενώ οι εταιρείες που έχουν μεγάλο αριθμό επενδυτών, αποφασίζουν να προχωρήσουν σε επαναγορά μικρότερου αριθμού μετοχών.

1.3 Ελλάδα

Ο Δασίλας (2009) μελέτησε τη μερισματική πολιτική των εισηγμένων εταιρειών του Χρηματιστηρίου Αθηνών για την περίοδο 2000-2004. Διερεύνησε την συμπεριφορά των τιμών των μετοχών και του όγκου συναλλαγών την ημέρα αποκοπής του δικαιώματος λήψης του μερίσματος, αλλά και την επίδραση που έχει η ανακοίνωση διανομής μερίσματος στην τιμή της μετοχής και στον όγκο συναλλαγών. Για να ερμηνεύσει τα συμπεράσματα της έρευνας του ο Δασίλας (2009) τονίζει την ύπαρξη σημαντικών διαφορών μεταξύ της εγχώριας κεφαλαιαγοράς και των αντίστοιχων ξένων αγορών. Αρχικά στο χρονικό διάστημα στο οποίο αναφέρεται η έρευνα τα εισοδήματα από μερίσματα και κεφαλαιακά κέρδη δεν φορολογούνταν, και το βήμα τιμής ήταν πολύ μικρό (ισχύει και σήμερα) σε σχέση με άλλες χώρες (π.χ. ΗΠΑ). Τα αποτελέσματα που προέκυψαν συμφωνούν με την υπόθεση των βραχυπρόθεσμων συναλλαγών. Επίσης, ο Δασίλας (2009) διαπίστωσε ότι ο υπερβάλλον όγκος συναλλαγών συσχετίζεται θετικά με τη μερισματική απόδοση και αρνητικά με το κόστος συναλλαγών σύμφωνα και πάλι με την υπόθεση των

βραχυπρόθεσμων συναλλαγών. Τέλος, όσον αφορά την επίδραση που έχει η ανακοίνωση διανομής μερίσματος στην τιμή της μετοχής και στον όγκο συναλλαγών, κατέληξε πως η ανακοίνωση διανομής μερίσματος αποτελεί καλή είδηση για την αγορά, που οδηγεί σε υπερβάλλουσες αποδόσεις και σε υπερβάλλοντα όγκο συναλλαγών την ημέρα της ανακοίνωσης και δύο ημέρες γύρω από αυτήν.

Οι Ασημακόπουλος, Τσαγκαράκης και Τσιριτάκης (2015) μελέτησαν τους καθοριστικούς παράγοντες της συμπεριφοράς των μετοχών την ημέρα αποκοπής του μερίσματος για εισηγμένες εταιρείες στο Χ.Α. για το χρονικό διάστημα από 1996 έως 2005. Εξέτασαν κατά πόσο μια σημαντική αλλαγή στην μέθοδο προσαρμογής των τιμών των μετοχών επηρεάζει την πτώση των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής. Συγκεκριμένα το 2001 το Χ.Α. υιοθέτησε έναν νέο μηχανισμό προσαρμογής των τιμών των μετοχών κατά την αποκοπή του μερίσματος δηλαδή η τιμή ανοίγματος την ημέρα αποκοπής ισούται πλέον με την τιμή κλεισίματος της προηγούμενης ημέρας. Επιπλέον, το γεγονός ότι το διάστημα εκείνο τα μερίσματα και τα κεφαλαιακά κέρδη δεν φορολογούνταν, το κόστος συναλλαγών ήταν χαμηλό, αλλά και την απουσία εμποδίων της μικροδομής της αγοράς, θεωρήθηκε κατάλληλη ευκαιρία για να μελετηθεί ο ρόλος της συγκεκριμένης αλλαγής. Οι Ασημακόπουλος, Τσαγκαράκης και Τσιριτάκης (2015) διέκριναν το χρονικό διάστημα σε δύο υποπεριόδους. Η πρώτη υποπερίοδος ήταν από το 1996 έως το 2000, δηλαδή πριν εφαρμοστεί η καινούρια μέθοδος και η δεύτερη υποπερίοδος από το 2001 έως το 2005, μετά την εφαρμογή της μεθόδου προσαρμογής των τιμών των μετοχών. Τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι ο λόγος πτώσης των τιμών των μετοχών αυξήθηκε την ημέρα αποκοπής του μερίσματος από 37% (για το διάστημα 1996-2000) σε 62% (για το διάστημα 2001-2005) και οι υπερβάλλουσες αποδόσεις μειώθηκαν από 2,23% σε 1,18% αντίστοιχα. Τέλος, υποστήριξαν ότι η εμπορευσιμότητα των μετοχών είναι καθοριστικός παράγοντας της συμπεριφοράς των τιμών των μετοχών. Με άλλα λόγια η μικρή εμπορευσιμότητα μιας μετοχής μπορεί να αντιπροσωπεύει μια πιθανή εξήγηση της ύπαρξης υπερβαλλουσών αποδόσεων την ημέρα αποκοπής του μερίσματος. Αντίθετα, οι λόγοι πτώσης των τιμών των μετοχών με υψηλή εμπορευσιμότητα τείνουν να είναι ίσοι με το διανεμηθέν μέρισμα, ενώ οι υπερβάλλουσες αποδόσεις τείνουν να είναι ίσες με μηδέν.

1.4 Επιστροφή κεφαλαίου στους μετόχους

Οι εταιρείες ως άλλη μέθοδο ανταμοιβής των μετόχων τους επιλέγουν τα τελευταία χρόνια την επιστροφή κεφαλαίου. Η επιστροφή κεφαλαίου αποτελεί ένα είδος πραγματικής μείωσης μετοχικού κεφαλαίου και οι εταιρείες την εφαρμόζουν εναλλακτικά της διανομής μερίσματος. Αποτελεί φαινόμενο που συναντάται συχνά τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα.

Η απόφαση για την μείωση του μετοχικού κεφαλαίου λαμβάνεται από τη Γενική Συνέλευση των μετόχων και στη συνέχεια ακολουθείται η διαδικασία που απαιτείται όταν μια Α.Ε. αποφασίζει μείωση του μετοχικού της κεφαλαίου.

1.5 Φορολογικό πλαίσιο διανομής μερισμάτων και επιστροφής κεφαλαίου

Όσον αφορά στη φορολόγηση των διανεμόμενων μερισμάτων, υπήρξε μια σειρά σημαντικών αλλαγών τα τελευταία χρόνια. Η αρχή έγινε όταν το 2009 όπου με τον Ν. 3697/2008 επιβλήθηκε φόρος 10% στα διανεμόμενα μερίσματα, με αποτέλεσμα τη διπλή φορολόγηση στα μερίσματα, δηλαδή σε εταιρικό αλλά και προσωπικό επίπεδο.

Ακολούθησε ο Ν.3842/2010, κατά τον οποίο τα μερίσματα εντασσόταν στην φορολογική κλίμακα (20% στην πηγή), εξαντλώντας έτσι τη φορολογική υποχρέωση για ένα μέρος των μετόχων. Ο νόμος προέβλεπε ότι πέρα του 20% φόρου ακολουθούσε φορολόγηση σύμφωνα με τους ισχύοντες φορολογικούς συντελεστές φυσικών προσώπων. Για τους έχοντες χαμηλά εισοδήματα αυτό σήμαινε δικαίωμα επιστροφής του παρακρατούμενου φόρου μερισμάτων. Για τα μεγαλύτερα εισοδήματα το μέρισμα μπορούσε να φορολογηθεί έως 45% συνολικά, δηλαδή 25% επιπλέον του αρχικού 20% που είχε επιβληθεί με τη διανομή μερίσματος.

Αποκορύφωμα της φορολόγησης μερισμάτων υπήρξε ο Ν.3943/2011, ο οποίος προέβλεπε 25% φόρο επί των διανεμόμενων κερδών. Στο σημείο αυτό ο φορολογούμενος δεν είχε εξαντλήσει την φορολογική υποχρέωση του, παρά φορολογούνταν στη συνέχεια και για την είσπραξη μερισμάτων σύμφωνα με την κλίμακα φορολογίας των φυσικών προσώπων.

Ο Ν. 4038/2012 διατήρησε στο 25% τη φορολόγηση στα διανεμόμενα μερίσματα, αλλά στο σημείο αυτό κάθε φυσικό πρόσωπο εξαντλούσε την φορολογική του υποχρέωση. Ωστόσο για τα εταιρικά κέρδη το ποσοστό φόρου ήταν στα 20%, με αποτέλεσμα τα διανεμόμενα κέρδη να υφίστανται φορολόγηση έως 45%.

Ο επόμενος νόμος που ακολούθησε ήταν ο Ν.4110/2013, ο οποίος προέβλεπε την φορολόγηση στην πηγή των καθαρών κερδών της Α.Ε. με συντελεστή 26%, τα οποία διανέμονται στους μετόχους ως μέρισμα, έχουν, επιπροσθέτως παρακράτηση φόρου 25%. Με την παρακράτηση αυτή εξαντλείται η φορολογική υποχρέωση των δικαιούχων για τα πιο πάνω εισοδήματα.

Μετά την υψηλή φορολόγηση των διανεμόμενων μερισμάτων ακολούθησε ο Ν. 4172/2013 που για πρώτη φορά μείωσε τον συντελεστή παρακράτησης φόρου στο 10%. Επίσης, ο συγκεκριμένος νόμος προβλέπει εξάντληση της φορολογικής υποχρέωσης τουλάχιστον στα φυσικά πρόσωπα. Κλείνοντας αυτό το μαραθώνιο αλλαγής τρόπου φορολόγησης των συντελεστών στα μερίσματα, να σημειώσουμε ότι το άρθρο 44 του τελευταίου νομοσχεδίου (Ν. 4387/2016) που ψηφίστηκε πρόσφατα προβλέπεται εκ νέου η αύξηση του φορολογικού συντελεστή παρακράτησης επί των μερισμάτων από 10% σε 15% για τα εισοδήματα από το 2017.

Αποτέλεσμα της συνεχώς μεταβαλλόμενης φορολογίας μερισμάτων ήταν οι εταιρείες να αναζητήσουν κάποια εναλλακτική μέθοδο διανομής των κερδών τους προς τους μετόχους.

Αντίθετα με την συνεχώς μεταβαλλόμενη και κυρίως αυξανόμενη φορολογίας των μερισμάτων, η επιστροφή κεφαλαίου δεν φορολογείται. Το γεγονός της μηδενικής φορολόγησης της επιστροφής κεφαλαίου αποτελεί μεγάλο δέλεαρ για τις εταιρείες που είναι εισηγμένες στο Χ.Α. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος σε συνδυασμό με την αστάθεια και την συνεχή αύξηση στην φορολογία διανομής μερίσματος οδήγησε πολλές εταιρείες να επιλέξουν την επιστροφή κεφαλαίου εντοπίζοντας αυτό το φορολογικό πλεονέκτημα αντί της διανομής μερίσματος (Γκρος και Δασίλας 2016).

2. Ερευνητική Μεθοδολογία-Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Σύμφωνα με τους Elton και Gruber (1970), όταν ένας επενδυτής αποφασίσει να πουλήσει τις μετοχές που έχει στην κατοχή του καλείται να αντιμετωπίσει το δίλημμα εάν θα πουλήσει τις μετοχές την προηγούμενη ημέρα αποκοπής του μερίσματος ή εάν θα τις πουλήσει την ημέρα αποκοπής του μερίσματος.

Σε μια οικονομία, χωρίς κόστος συναλλαγής και φόρους, η πτώση της τιμής της μετοχής (P_e) ισούται με το διανεμηθέν μέρισμα (D), δηλαδή $P_e - P_c$, όπου P_c ισούται με την τιμή της μετοχής την προηγούμενη ημέρα αποκοπής του μερίσματος. Διαιρώντας και τα δύο μεγέθη με το μέρισμα, προκύπτει ο κλασικός λόγος των τιμών των μετοχών $\Delta P/D$ των Elton και Gruber (1970) :

$$\Delta P/D = \frac{P_c - P_e}{D} = \frac{D}{D} = 1,$$

όπου

P_c = η τιμή της μετοχής την προηγούμενη ημέρα αποκοπής του μερίσματος

P_e = η τιμή της μετοχής την ημέρα της αποκοπής του μερίσματος

D = το διανεμηθέν μέρισμα

Ο λόγος αυτός αντανakλά την πτώση της τιμής της μετοχής από την προηγούμενη ημέρα της αποκοπής στην ημέρα αποκοπής του μερίσματος ως προς το ποσό του διανεμηθέντος μερίσματος (D). Ο $\Delta P/D$ υπολογίζεται με τρεις τρόπους. Αρχικά, χρησιμοποιούνται οι τιμές κλεισίματος των μετοχών τόσο για την προηγούμενη ημέρα, όσο και για την ημέρα αποκοπής του μερίσματος. Αυτός είναι και ο τρόπος τον οποίο χρησιμοποίησαν στην μελέτη τους οι Elton και Gruber (1970). Ωστόσο ο Kalay (1982) εντόπισε ότι με τον τρόπο αυτό, δηλαδή χρησιμοποιώντας τιμές κλεισίματος κατά την ημέρα αποκοπής του μερίσματος δεν λαμβάνεται υπόψη κάποια μεταβολή στις τιμές των μετοχών που πιθανώς να προκαλείται από τις μεταβολές της αγοράς. Συνεπώς, για

να μην επηρεάζονται οι δείκτες από την μεταβολή της αγοράς, πρότεινε να χρησιμοποιούνται οι τιμές κλεισίματος την προηγούμενη ημέρα της αποκοπής και οι τιμές ανοίγματος την ημέρα αποκοπής του μερίσματος. Τέλος, ο τρίτος τρόπος προβλέπει ότι για τον υπολογισμό του λόγου $\Delta P/D$ χρησιμοποιούνται οι τιμές κλεισίματος και για τις δύο ημέρες, αλλά προσαρμόζει στην τιμή κλεισίματος την ημέρα αποκοπής του μερίσματος για τις μεταβολές της αγοράς. Ο νέος λόγος που προκύπτει είναι ο λόγος πτώσης των τιμών των μετοχών προσαρμοσμένος με τον δείκτη της αγοράς και έχει την εξής μορφή:

$$\Delta P/D = \frac{P_C - [P_E / (1 + R_m)]}{D}$$

Όπου

R_m = η μεταβολή της αγοράς.

Στην παρούσα μελέτη έγινε χρήση και των τριών τρόπων υπολογισμού του λόγου $\Delta P/D$. Στη συνέχεια υπολογίστηκε ο λόγος $\Delta P/P$, δηλαδή η ποσοστιαία μείωση της τιμής της μετοχής από την προηγούμενη ημέρα στην ημέρα αποκοπής του μερίσματος ως προς την τιμή της μετοχής την προηγούμενη ημέρα της αποκοπής.

$$\Delta P/P = \frac{P_C - P_E}{P_C}$$

2.1 Ανάλυση Επιχειρηματικών Γεγονότων

Για την ανάλυση της αντίδρασης των τιμών των μετοχών χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της «Ανάλυσης Επιχειρηματικών Δεδομένων» (event study methodology), η οποία αποτελεί μια μεθοδολογία μελέτης, που έχει σχεδιαστεί για να διερευνήσει την επίδραση ενός γεγονότος σε μια συγκεκριμένη εξαρτημένη μεταβλητή. Η εξαρτημένη μεταβλητή η οποία μελετάται συχνά σε επιχειρηματικά γεγονότα είναι η τιμή της μετοχής μιας εταιρείας και συγκεκριμένα οι μεταβολές της, αλλά και οι υπερβάλλουσες αποδόσεις της κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου.

Το χρονικό διάστημα που μελετάται, χωρίζεται σε τρεις περιόδους. Αρχικά είναι η περίοδος εκτίμησης (estimation window), δηλαδή το διάστημα 250 ημέρες πριν την ημέρα αποκοπή επιστροφής κεφαλαίου. Ακολουθεί η περίοδος του γεγονότος (event window), που αφορά ουσιαστικά την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου ($t=0$). Τέλος το διάστημα μετά το γεγονός (post event window), δηλαδή 10 ημέρες μετά την ημέρα αποκοπής επιστροφής κεφαλαίου. Η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στην ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου ($t=0$) και την περίοδο 20 ημερών γύρω από αυτήν (-10,+10).

2.2 Υποθέσεις προς έλεγχο

Για να μελετηθεί η αντίδραση της αγοράς γύρω από την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου έγιναν οι ακόλουθες υποθέσεις:

Αρχικά προβλέπεται η απουσία υπερβαλλουσών αποδόσεων την ημέρα αποκοπής του μερίσματος ($AR=0$). Συνεπάγεται ότι ο λόγος $\Delta P/D$ την ημέρα αποκοπής του μερίσματος ισούται με την μονάδα, δηλαδή $\Delta P/D=1$.

Υπόθεση 1' : Ο μέσος όρος των υπερβαλλουσών αποδόσεων την ημέρα αποκοπής του μερίσματος, $H1: AR=0$

Υπόθεση 2' : Επίσης, οι σωρευτικές υπερβάλλουσες αποδόσεις για το χρονικό διάστημα γύρω από την ημέρα αποκοπής του μερίσματος $(-10,+10)$ αναμένεται να είναι ίσες με μηδέν.

$H2: CARs=0, [CAR (-10 -1)=0, CAR (+1 +10)=0, CAR (-5 -1)=0, CAR (+1 +5)=0, CAR (-1 +1)=0, CAR (-1 0)=0]$

2.3 Τελικό Δείγμα

Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από εισηγμένες εταιρείες στο Χρηματιστήριο Αθηνών, οι οποίες το χρονικό διάστημα από Ιανουάριο 2002 έως Δεκέμβριο 2015 επέλεξαν ως μέθοδο διανομής κερδών τους, μεταξύ άλλων και την επιστροφή κεφαλαίου. Οι ημερομηνίες αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου, αλλά και τα μερίσματα που διανεμήθηκαν από τις ίδιες εταιρείες αναζητήθηκαν στον όμιλο Χρηματιστηρίου Αθηνών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Έτος	N	%
2002	1	0,7
2003	2	1,34
2004	3	2,01
2005	12	8,05
2006	7	4,70
2007	8	5,37
2008	8	5,37
2009	10	6,71
2010	12	8,05
2011	23	15,44
2012	19	12,75
2013	16	10,74
2014	13	8,72
2015	15	10,07

Ο Πίνακας 1 δείχνει την κατανομή των περιπτώσεων επιστροφής κεφαλαίου για την εξεταζόμενη περίοδο. Οι επιστροφές κεφαλαίου ως μέθοδος διανομής των κερδών των εταιρειών ξεκίνησαν το 2002, όμως έκαναν αισθητή την παρουσία τους όταν επιβλήθηκε φόρος 10% επί των εισοδημάτων από μερίσματα με το Ν.3697/2008. Ωστόσο, ο αριθμός τους αυξήθηκε ραγδαία μετά το 2011, όταν δηλαδή ο συντελεστής φορολόγησης των μερισμάτων αυξήθηκε περαιτέρω στο 25% (Ν. 3943/2011). Συγκεκριμένα, το 2012, 2013, 2014 και 2015 έχουμε 19, 16, 12 και 15 επιστροφές κεφαλαίων αντίστοιχα. Για το χρονικό διάστημα 2002-2015 παρατηρήθηκαν συνολικά 149 περιπτώσεις επιστροφής κεφαλαίου.

Απαραίτητη προϋπόθεση για να συγκεντρωθεί το τελικό δείγμα ήταν η εύρεση των τιμών κλεισίματος και ανοίγματος που αφορούν το χρονικό διάστημα 20 ημερών (-10,+10) γύρω από την ημέρα αποκοπής κάθε επιστροφής κεφαλαίου, αλλά και οι αντίστοιχες τιμές κλεισίματος του Γενικού Δείκτη Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν οι τιμές κλεισίματος των μετοχών κάθε εταιρείας για το διάστημα που αφορούσε 250 ημέρες πριν από την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου για να εκτιμηθεί ο συστηματικός κίνδυνος. Αντίστοιχα χρησιμοποιήθηκαν και οι τιμές κλεισίματος του Γενικού Δείκτη Τιμών για το ίδιο χρονικό διάστημα σε κάθε περίπτωση επιστροφής κεφαλαίου. Τα δεδομένα αυτά συλλέχθηκαν από τον ιστότοπο του Χ.Α (www.helex.gr).

Τα αποτελέσματα του πίνακα 2 δείχνουν ότι για την περίοδο 2002-2015 οι τιμές των μετοχών μεταβάλλονται περισσότερο από το ποσό του μερίσματος. Αυτό με άλλα λόγια σημαίνει ότι οι τιμές των μετοχών δεν μειώνονται κατά το ποσό επιστροφής κεφαλαίου, όπως συμβαίνει σε μια τέλεια αγορά.

Συγκεκριμένα, ο λόγος $\Delta P/Q$ είναι μικρότερος από τη μονάδα (θεωρητική τιμή) και με αρνητικό πρόσημο, δηλαδή -0,365. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι οι τιμές των μετοχών μεταβάλλονται μόνο κατά 37% του ποσού επιστροφής. Συνεπώς, από την στιγμή που ο λόγος είναι αρνητικός, ένας επενδυτής θα επιδιώξει να πουλήσει τις μετοχές των εταιρειών του Χ.Α. την προηγούμενη ημέρα και να τις αγοράσει την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου αποκομίζοντας υπερβάλλουσες αποδόσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΟΙ ΛΟΓΟΙ $\Delta P/D$ ΚΑΙ $\Delta P/P$ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΓΙΑ ΔΙΑΣΤΗΜΑ 2002-2015

ΛΟΓΟΣ	ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΙΜΗ	ΜΕΣΟΣ	t-Statistic	P-Value	ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΙΜΗ	ΔΙΑ- ΜΕΣΟΣ	Wilcoxon
RPRc-c	1,000	-0,365***	-16,49	0,000	1,000	-0,143***	0,000
RPRc-o	1,000	-0,406***	-9,59	0,000	1,000	-0,133***	0,000

MAPR	1,000	-0,356***	-14,08	0,000	1,000	-0,102***	0,000
RPDRc-c	0,161	-0,012***	-48,54	0,000	0,068	-0,011***	0,000
RPDRc-o	0,161	-0,012***	-39,91	0,000	0,068	-0,010***	0,000
MAPDR	0,161	-0,009*	-46,68	0,000	0,068	-0,013***	0,000
Div. Yield		0,161				0,068	

*** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 1%

** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 5%

* Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 10 %

Ο λόγος ΔΡ/Ρ είναι μικρότερος από την μερισματική απόδοση (Dividend Yield) που είναι ίσος με 16,1%. Συγκεκριμένα, ο λόγος πτώσης των τιμών με τιμές κλεισίματος και για την προηγούμενη ημέρα, αλλά και για την ημέρα αποκοπής μερίσματος (RPDR c-c) είναι ίσος με -0,012, στατιστικά σημαντικός στο επίπεδο σημαντικότητας 1%. Ο λόγος πτώσης των τιμών με τιμές κλεισίματος για την προηγούμενη ημέρα, αλλά με τιμές ανοίγματος για την ημέρα αποκοπής επιστροφής κεφαλαίου (RPDR c-o) είναι επίσης ίσος με -0,012, στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Τέλος ο αντίστοιχος προσαρμοσμένος στις μεταβολές της αγοράς λόγος MAPDR είναι ίσος με -0,009, επίσης στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Από τα αποτελέσματα αυτά προκύπτει άλλη μια φορά ότι υπάρχουν επενδυτικές ευκαιρίες, αφού οι τιμές των μετοχών δεν προσαρμόζονται κατά το ποσό του διανεμηθέντος μερίσματος κατά την ημέρα αποκοπής επιστροφής κεφαλαίου.

2.4 Η Συμπεριφορά τιμών των μετοχών την ημέρα επιστροφής κεφαλαίου

Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τις μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις του δείγματος για μια περίοδο 20 ημερών (-10,+10) γύρω από τη ημέρα επιστροφής κεφαλαίου των μετοχών, για το σύνολο των εταιρειών με το υπόδειγμα της αγοράς και με το υπόδειγμα των προσαρμοσμένων αποδόσεων με το δείκτη της αγοράς. Η μέση υπερβάλλουσα απόδοση την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου είναι ιδιαίτερα υψηλή και ίση με 12,390%, στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Στο ίδιο επίπεδο κυμαίνεται και η μέση υπερβάλλουσα απόδοση στο υπόδειγμα προσαρμοσμένων αποδόσεων με τον δείκτη της αγοράς, όπου η υπερβάλλουσα απόδοση είναι 12,355%, στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν επενδυτικές ευκαιρίες για όσους επενδυτές δραστηριοποιούνται γύρω από την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου, εφόσον οι αποδόσεις που μπορεί να αποκομίσει είναι ιδιαίτερα υψηλές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: ΜΕΣΕΣ ΥΠΕΡΒΑΛΟΥΣΕΣ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2002-2015

N=149	ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΑΓΟΡΑΣ	ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΑΠΟΔΟΣΕΩΝ ΜΕ ΤΟ ΔΕΙΚΤΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ		
		ΗΜΕΡΕΣ	ARs %	t-Statistic
		-10	0,117	0,53
		-9	-0,178	-0,81
		-8	0,141	0,64
		-7	0,306	1,39
		-6	0,634	2,88
		-5	-0,007	-0,03
		-4	-0,213	-0,97
		-3	0,456	2,07
		-2	0,320	1,45
		-1	0,397	1,80
		0	12,390***	56,29
		1	-0,662	-3,01
		2	-0,067	-0,31
		3	0,383	1,74
		4	-0,263	-1,20
		5	-0,146	-0,66
		6	0,068	0,31
		7	-0,069	-0,31
		8	-0,493	-2,24
		9	0,033	0,15
		10	0,084	0,38

ARs είναι οι μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις, N είναι ο αριθμός παρατηρήσεων.

*** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 1%

** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 5%

* Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 10 %

Την συμπεριφορά των τιμών των μετοχών για περιόδους πριν και μετά την αποκοπή της επιστροφής κεφαλαίου εξετάζει και ο πίνακας 4, όπου παρουσιάζονται οι σωρευτικές μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις (CARs) την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου και 20 ημέρες γύρω από αυτήν, δηλαδή από την -10^η έως την 10^η ημέρα. Οι σωρευτικές μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις για το διάστημα πριν την ημέρα αποκοπής επιστροφής κεφαλαίου (-10,-1) και (-5,-1) είναι ίσες με 1,973% και 0,953% αντίστοιχα, στατιστικά σημαντικές στο 1% και 10% αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν το ενδιαφέρον των επενδυτών να πουλήσουν τις μετοχές τους

λίγες μέρες πριν την αποκοπή. Για το διάστημα μετά την αποκοπή της επιστροφής κεφαλαίου (+1,+10) και (+1,+5), οι σωρευτικές μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις είναι στατιστικά μη σημαντικές και ίσες με -1,133% και -0,756% αντίστοιχα, δείχνοντας πως οι επενδυτές μετά την αποκοπή επιστροφής κεφαλαίου σπεύδουν να επαναγοράσουν τις μετοχές. Τέλος για το διάστημα (-1,+1), δηλαδή μια ημέρα πριν και μια ημέρα μετά την αποκοπή τα αποτελέσματα κυμαίνονται στα επίπεδα των μέσων υπερβαλλουσών αποδόσεων που παρατηρήθηκαν και στον προηγούμενο πίνακα. Με άλλα λόγια η σωρευτική μέση υπερβάλλουσα απόδοση είναι 12,124%, στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1% ($t=31,81$).

Έχοντας μελετήσει τα αποτελέσματα του πίνακα 3 και 4, προκύπτουν κάποια σημαντικά συμπεράσματα. Τα αποτελέσματα συμφωνούν με την θεωρία των Elton και Gruber (1970), ότι δηλαδή την ημέρα αποκοπής του μερίσματος η πτώση της τιμής της μετοχής είναι μικρότερη από το διανεμηθέν μέρισμα. Έτσι δημιουργούνται ευκαιρίες για τους επενδυτές να δραστηριοποιούνται γύρω από τη μέρα αποκοπής κεφαλαίου.

Ένα άλλο συμπέρασμα που μπορεί να ληφθεί έχοντας μελετήσει τα αποτελέσματα των πινάκων είναι σχετικά με την αντίδραση της αγοράς μετά την ανακοίνωση των εταιρειών για επιστροφή κεφαλαίου ως μέθοδος διανομής των κερδών τους. Σύμφωνα με το Δασίλα (2009) «Σε μία αποτελεσματική αγορά όλες οι διαθέσιμες εταιρικές πληροφορίες ενσωματώνονται άμεσα και αποτελεσματικά στην τρέχουσα τιμή των μετοχών. Αυτό σημαίνει πως οι τιμές των μετοχών σήμερα δεν επηρεάζονται από τις διαθέσιμες πληροφορίες των προηγούμενων περιόδων μιας και αυτές έχουν ήδη ενσωματωθεί στις τιμές των μετοχών. Από την άλλη πλευρά, μία αγορά θεωρείται μη αποτελεσματική όταν εμφανίζονται υπερβάλλουσες αποδόσεις πέρα από την περίοδο γεγονότος (ημέρα ανακοίνωσης διανομής του μερίσματος στην περίπτωση μας). Συγκεκριμένα, η ύπαρξη υπερβαλλουσών αποδόσεων πριν την περίοδο γεγονότος σημαίνει διαρροή πληροφοριών από τις εταιρίες προς συγκεκριμένες ομάδες επενδυτών). Από την άλλη, η διατήρηση των υπερβαλλουσών αποδόσεων και μετά την περίοδο γεγονότος σημαίνει είτε ότι η αγορά καθυστερεί να λάβει και να αποκωδικοποιήσει τις εταιρικές πληροφορίες λόγω ατελειών στα κανάλια πληροφόρησης των επενδυτών, είτε ότι η αγορά συστηματικά υπερεκτιμά ή υποεκτιμά τις διαθέσιμες πληροφορίες».

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: ΣΩΡΕΥΤΙΚΕΣ ΜΕΣΕΣ ΥΠΕΡΒΑΛΟΥΣΕΣ ΑΠΟΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2002-2015

N=149	ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΑΓΟΡΑΣ	ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ
		ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΑΠΟΔΟΣΕΩΝ ΜΕ ΤΟ ΔΕΙΚΤΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ	CAR %	t-Statistic	CAR %	t-Statistic
CAR (-10 -1)	1,973***	2,84	3,170**	2,52
CAR (+1 +10)	-1,133	-1,63	-1,105	-1,08
CAR (-5 -1)	0,953***	1,94	-0,339**	2,50
CAR (+1 +5)	-0,756	-1,54	0,388	-0,46
CAR (-1 +1)	12,124***	31,81	12,429	0,39
CAR (-1 0)	12,786***	41,08	13,022***	3,53

CAR είναι οι σωρευτικές μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις.

**** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 1%*

*** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 5%*

** Στατιστικά σημαντικό στο επίπεδο σημαντικότητας 10 %*

3. Συμπεράσματα

Η επιστροφή κεφαλαίου αποτελεί έναν νέο τρόπο διανομής κερδών στους μετόχους, αντί της διανομής μερίσματος, από την πλευρά των εισηγμένων εταιρειών στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Η εμφάνιση τους ξεκίνησε υποτονικά, αλλά έγινε αισθητή από το 2009, όταν ξεκίνησε η φορολόγηση των μερισμάτων, με το Ν. 3697/2008, σύμφωνα με τον οποίο επιβλήθηκε φόρος 10% στα διανεμόμενα μερίσματα. Ακολούθησαν αρκετοί ακόμα νόμοι, οι οποίοι είχαν την τάση να αυξάνουν τον συντελεστή φορολόγησης των μερισμάτων, με αποτέλεσμα οι εταιρείες να αναζητήσουν κάποιο άλλον τρόπο διανομής των κερδών τους και να στραφούν στις επιστροφές κεφαλαίων δεδομένου ότι δεν συνοδεύονται από κάποια φορολογική επιβάρυνση.

Κατά την ανάλυση επιχειρηματικών γεγονότων υπολογίστηκαν οι λόγοι πτώσης των τιμών των μετοχών. Τα αποτελέσματα συμφώνησαν με τη διεθνή βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, ο λόγος $\Delta P/D$ είναι μικρότερος από τη μονάδα (θεωρητική τιμή) και με αρνητικό πρόσημο. Συνεπώς οι τιμές των μετοχών πέφτουν περισσότερο από το ποσό της επιστροφής κεφαλαίου. Αυτό σημαίνει ότι ένας επενδυτής θα επιδιώξει να πουλήσει τις μετοχές του την προηγούμενη ημέρα και να τις αγοράσει την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου αποκομίζοντας υπερβάλλουσες αποδόσεις της τάξεως του 12%, δημιουργώντας ουσιαστικά επενδυτικές ευκαιρίες για όσους δραστηριοποιούνται γύρω από την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου.

Ακολούθησε υπολογισμός των υπερβαλλουσών αποδόσεων για την περίοδο από -10 έως +10 ημέρες γύρω από την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου. Τα αποτελέσματα δείχνουν το ενδιαφέρον των επενδυτών να πουλήσουν τις μετοχές τους λίγες μέρες πριν την αποκοπή. Οι σωρευτικές μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις που αφορούν στο διάστημα πριν την αποκοπή είναι

θετικές και στατιστικά σημαντικές. Μάλιστα μια ημέρα πριν και μετά την αποκοπή είναι ιδιαίτερα υψηλές. Συνεπάγεται ότι έχουμε μια αποτελεσματική αγορά, χωρίς διαρροή πληροφοριών, εφόσον η μεγαλύτερη αντίδραση της αγοράς παρατηρείται μια μέρα πριν την ημέρα αποκοπή της επιστροφής κεφαλαίου. Για το διάστημα μετά την αποκοπή τα αποτελέσματα δεν είναι στατιστικά σημαντικά. Αυτό δείχνει ότι δεν υπάρχει καθυστερημένη αντίδραση της αγοράς και επιβεβαιώνει άλλη μια φορά το γεγονός ότι η αγορά αντιδρά αποτελεσματικά.

Για να εξεταστούν ποιοι παράγοντες εξηγούν την ύπαρξη υπερ-αποδόσεων το διάστημα γύρω από την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου, χρησιμοποιήθηκε η διαστρωματική παλινδρόμηση. Τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι οι τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν, δηλαδή ο συστηματικός κίνδυνος (BETA), μερισματική απόδοση (DY) και το κόστος συναλλαγών (TRANS) εξηγούν την συμπεριφορά των τιμών των μετοχών την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου. Συγκεκριμένα ο συστηματικός κίνδυνος βρέθηκε να συσχετίζεται θετικά με τις υπερβάλλουσες αποδόσεις όπως και η μερισματική απόδοση. Αυτό ερμηνεύεται ότι όσο πιο μεγάλος ο συστηματικός κίνδυνος, τόσο πιο μεγάλες και οι μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις (AR). Επίσης, όσο πιο μεγάλη είναι η μερισματική απόδοση (DY), τόσο πιο μεγάλες είναι και οι μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις την ημέρα αποκοπής της επιστροφής κεφαλαίου. Τέλος, ο συντελεστής της μεταβλητής του κόστους συναλλαγών είναι αρνητικός και στα δύο υποδείγματα. Το γεγονός ότι το πρόσημο του εν λόγω συντελεστή είναι αρνητικό σημαίνει ότι οι μέσες υπερβάλλουσες αποδόσεις συσχετίζονται αρνητικά με το κόστος συναλλαγών.

Βιβλιογραφία

- Δασίλας Α, (2008), Ανάλυση της αντίδρασης της αγοράς την ημέρα αποκοπής του μερίσματος: Η περίπτωση των εταιρειών του ΧΑΑ , *Σπουδαί* , Vol. 58, pp. 216-244.
- Δασίλας Α., (2009), Ανάλυση της μερισματικής πολιτικής των εταιρειών του Χρηματιστηρίου Αθηνών: Οι περιπτώσεις της αποκοπής και της ανακοίνωσης διανομής μερίσματος, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2012.
- Δασίλας Α. και Γκρος Χ., (2016), Επιστροφή κεφαλαίου αντί διανομής μερίσματος από τις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών, *Epsilon* 7, pp. 824-828.
- Asimakopoulos P., Tsangarakis N., Tsiritakis E., (2015), Price adjustment method and ex-dividend day returns in a different institutional setting, *International Review of Financial Analysis*, Vol.1, pp.1-12
- Campbell, J. A., and W. Beranek. (1955), Stock Price Behavior on Ex-Dividend Dates, *Journal of Finance*, Vol. 10, pp. 425-429.
- Dasilas A., (2006), On interpreting market reaction to interim dividends during ex-divident period: Greek evidence, *International Review of Applied Economic Research* Vol. 1, No.1, pp. 45-64.
- Dasilas A., (2009), The ex-dividend day stock price anomaly: evidence from the Greek stock market, *Financial Markets and Portfolio Management*, Vol. 23, pp. 59-91.
- Durand D., May A. (1960), The Ex-Dividend Day Behaviour of American Telephone and Telegraph Stock, *Journal of Finance*, Vol. 15, pp. 19-31.
- Eije H., Megginson W., (2008), Dividends and share repurchases in the European Union, *Journal of Financial Economics*, Vol. 89, pp. 347-374
- Elton, E. and M Gruber, (1970), Marginal Shareholder Tax Rates and the Clientele Effect, *Review of Economics and Statistics*, Vol. 52, pp. 68-74.

- Eriotis N., Vasiliou D., (2006), The link between dividend policy and corporate leverage: An empirical analysis of the Greek Market, *Spoudai*, Vol. 56, pp. 64-78
- Miller, M.H. and F. Modigliani, (1961), Dividend Policy, Growth, and the Valuation of Shares, *Journal of Business*, Vol. 34, pp. 411-433.
- Mitchel D., Dharmawan G., Clarke A., (2001), Managements' views oh share buy-backs: an Australian survey, *Accounting & Finance*, Vol. 41, pp. 93-129.
- Skinner D., 2008. The evolving relation between earnings, dividends and stock repurchase, *Journal of Financial Economics*, Vol. 87, pp. 582-609.
- Whithworth J., Rao R., (2010), Do Tax Law Changes Influence Ex-Dividend Stock Behavior, Evidence from 1926 to 2005 , *Financial Management*, pp. 419-445.

Εφαρμογή ανάλυσης λογιστικής στο Δήμο Θεσσαλονίκης

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Περίληψη

Με το Προεδρικό Διάταγμα 315/1999 «Περί ορισμού του περιεχομένου και του χρόνου ενάρξεως της εφαρμογής του Κλαδικού Λογιστικού Σχεδίου Δήμων και Κοινοτήτων (Ο.Τ.Α. Α' βαθμού).» επήλθε μία ουσιαστική αλλαγή στην λειτουργία των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης καθώς τέθηκαν οι βάσεις για μία ουσιαστική και έγκυρη παρακολούθηση των οικονομικών των Ο.Τ.Α..

Με το ανωτέρω Προεδρικό Διάταγμα θεσπίστηκε επίσημα στους Ο.Τ.Α. Α' βαθμού (με πληθυσμό άνω των 5.000 κατοίκων ή με έσοδα άνω των 500 εκατομμυρίων δραχμών) η υποχρεωτική εφαρμογή από την 1.1.2000 της Διπλογραφικής Λογιστικής.

Με το ανωτέρω Προεδρικό Διάταγμα καθιερώθηκε επίσης η εφαρμογή της Αναλυτικής λογιστικής στους δήμους. Η Αναλυτική Λογιστική είναι ένα πολύ σημαντικό όργανο της διοικήσεως, είναι η διαδικασία μέτρησης, ανάλυσης, υπολογισμού και παρουσίασης του κόστους των προϊόντων ή των υπηρεσιών, ενός δήμου καθώς και της αποδοτικότητας και καλής λειτουργίας της. Δηλαδή η Αναλυτική Λογιστική ή αλλιώς η λογιστική του κόστους ασχολείται με την κατάταξη, καταχώρηση, κατανομή, ανακεφαλαίωση και αναφορά των στοιχείων του κόστους.

Λέξεις κλειδιά: Ο.Τ.Α., Αναλυτική Λογιστική, Δήμος Θεσσαλονίκης, Διπλογραφικό Λογιστικό Σύστημα, Απλογραφικό Λογιστικό Σύστημα

Jel Classification: M21, M41, M42

1. Εισαγωγή

1.1 Οικονομική λειτουργία των Ο.Τ.Α.

Η οικονομική λειτουργία των Ο.Τ.Α. α' βαθμού, ρυθμίζεται από το Β.Δ. 17-5/15-6-1959 «*Οικονομική Διαχείριση και Λογιστικό των Δήμων και Κοινοτήτων*», από τον Ν. 3463/06 «*Κώδικας Δήμων και Κοινοτήτων*», και από τις Κ.Υ.Α. 7028/04 και Κ.Υ.Α. 64871/07.

Στην πράξη, όπου υπάρχει κενό στις ανωτέρω νομοθετικές ρυθμίσεις, έχουν εφαρμογή οι διατάξεις του Ν.2362/95 «*Κώδικας Δημοσίου Λογιστικού*». Ειδικά για την είσπραξη των εσόδων των Ο.Τ.Α. εφαρμόζονται οι διατάξεις του Κώδικα Εισπράξεως Δημοσίων Εσόδων (Κ.Ε.Δ.Ε.).

Με την εφαρμογή μέχρι πρότινος μόνο του Απλογραφικού Λογιστικού Συστήματος (Δημόσιο Λογιστικό) ήταν αδύνατο οι δήμοι να έχουν έγκυρες και έγκαιρες πληροφορίες για την οικονομική τους κατάσταση, την πάγια περιουσία τους, τα χρηματικά τους διαθέσιμα, τις υποχρεώσεις καθώς και τις απαιτήσεις τους γιατί το συγκεκριμένο λογιστικό σύστημα αδυνατεί να δώσει τις απαραίτητες πληροφορίες. Η έλλειψη στοιχείων και η αδυναμία σύνταξης οικονομικών καταστάσεων (Ισολογισμός, Αποτελέσματα Χρήσης, Γενική Εκμετάλλευση) είχαν σαν αποτέλεσμα οι δήμοι να λαμβάνουν ελάχιστες πληροφορίες από τις οικονομικές τους υπηρεσίες.

Το γεγονός ότι η πολιτεία αντιμετώπιζε τους Ο.Τ.Α απλώς σαν μονάδες διεκπεραίωσης εργασιών και όχι σαν αυτόνομες οικονομικές οντότητες, που σα σκοπό έχουν την παροχή υπηρεσιών προς τους δημότες τους, καθιστούσε το απλογραφικό σύστημα ικανοποιητικό για την λειτουργία τους.

Όμως το απλογραφικό σύστημα είναι σε θέση απλά να παρακολουθεί ένα σύστημα ταμειακής διαχείρισης, δηλαδή εισπράξεις, πληρωμές ταμειακά υπόλοιπα κ.λ.π.. και κατά συνέπεια είναι αδύνατο να παρέχει τα απαραίτητα εκείνα στοιχεία που θα βοηθήσουν στην άσκηση της διοίκησης και στον προγραμματισμό των δραστηριοτήτων ενός δήμου.

Αποτέλεσμα από την χρήση αποκλειστικά του απλογραφικού συστήματος είναι οι δήμοι να μην είναι σε θέση να γνωρίζουν την οικονομική τους κατάσταση σε μία συγκεκριμένη στιγμή. Επίσης το γεγονός ότι η σύνταξη του προϋπολογισμού δε γίνεται σε ρεαλιστική βάση συνεπάγεται ότι δεν μπορούν να δοθούν ρεαλιστικά στοιχεία για τις λειτουργικές ανάγκες του δήμου καθώς δεν μπορούν να αντληθούν από τον προϋπολογισμό εκείνα τα δεδομένα που θα βοηθήσουν στην

αξιολόγηση των πραγματικών αναγκών αλλά και των δυνατοτήτων αξιοποίησης των περιουσιακών στοιχείων ενός Ο.Τ.Α..

Είναι δεδομένο ότι οι δήμοι αποτελούν ένα πολύ μεγάλο φορέα άσκησης πολιτικής και η παροχή από μέρους τους έγκυρων οικονομικών στοιχείων αποτελεί έναν πολύ σημαντικό παράγοντα στην προσπάθεια που γίνεται από την κεντρική διοίκηση για οικονομική εξυγίανση. Άλλωστε είναι δεδομένο ότι δεν μπορεί να υπάρχει αποτελεσματική διοίκηση άμα δεν υπάρχει πληροφόρηση.

1.2 Εφαρμογή Διπλογραφικού Λογιστικού Συστήματος στους Ο.Τ.Α.

Η έλλειψη γνώσης των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων υποχρεώσεων και απαιτήσεων του δήμου καθιστά αδύνατο τον οικονομικό προγραμματισμό. Επίσης η έλλειψη πληροφοριών για το ταμειακό υπόλοιπο του δήμου καθώς και η αδυναμία παρακολούθησης, καταγραφής και αξιοποίησης της πάγιας περιουσιακής κατάστασης του κάνει δύσκολη την άσκηση αποτελεσματικής διοίκησης από τα αρμόδια όργανα

Η εφαρμογή του Διπλογραφικού Συστήματος στους δήμους προσέφερε σημαντικότερα πλεονεκτήματα και ο λόγος εφαρμογής του είναι, πέρα από την άμεση λύση των προβλημάτων που αναφέρθηκαν, να βοηθηθούν οι δήμοι στο να λειτουργήσουν σαν μια σύγχρονη οικονομική μονάδα.

Με την εφαρμογή του διπλογραφικού λογιστικού συστήματος οι δήμοι υποχρεώθηκαν στην σύνταξη και δημοσίευση οικονομικών καταστάσεων (Ισολογισμός, Αποτελέσματα Χρήσης και Γενική Εκμετάλλευση). Η υποχρέωση αυτή από τη μια μεριά μπορεί να ανάγκασε τους δήμους να κάνουν κάτι για το οποίο μέχρι πρότινος δεν ήταν υποχρεωμένοι αλλά από την άλλη τους βοήθησε ώστε να απεικονίσουν την αληθινή οικονομική τους κατάσταση. Με την σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων απέκτησαν την δυνατότητα να μπορούν να συγκρίνουν τα οικονομικά τους στοιχεία ανά χρήση και να διεξάγουν συγκριτικά συμπεράσματα για το κόστος των υπηρεσιών τους, το ύψος των δαπανών τους κ.λ.π.

Είναι σημαντικό το ότι με την εφαρμογή του διπλογραφικού συστήματος ο κάθε δήμος μπορεί πλέον να έχει ένα πρόγραμμα εσόδων – εξόδων έτσι ώστε να είναι σε θέση να ρυθμίζει τις υποχρεώσεις του. Σίγουρα η δυνατότητα οικονομικού προγραμματισμού είναι ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα που προσφέρει η εφαρμογή του συγκεκριμένου λογιστικού συστήματος στους Ο.Τ.Α..

Ίσως το πιο σημαντικό πλεονέκτημα όμως από την εφαρμογή του διπλογραφικού συστήματος είναι η αξιόπιστη και ακριβής πληροφόρηση για το μέγεθος των οικονομικών στοιχείων και μεγεθών. Οι Ο.Τ.Α. είναι πλέον σε θέση να γνωρίζουν έγκαιρα και έγκυρα κάθε στιγμή τα πάγια περιουσιακά τους στοιχεία, τις απαιτήσεις τους, τις υποχρεώσεις τους, το κόστος των παραγωγικών

δραστηριοτήτων τους καθώς και το αποτέλεσμα αυτών και επιπλέον μέσω της Αναλυτικής Λογιστικής, το κόστος λειτουργίας τους ανά υπηρεσία και το οικονομικό αποτέλεσμα αυτών.

Οι δήμοι με την εφαρμογή του διπλογραφικού συστήματος μπορούν να έχουν στη διάθεση τους εκείνα τα στοιχεία που θα τους βοηθήσουν στον σωστό και αποτελεσματικό οικονομικό και διαχειριστικό έλεγχο που είναι το σημαντικότερο ζητούμενο τόσο από τα αρμόδια όργανά τους όσο και από τους δημότες τους.

Με την αντιμετώπιση του δήμου σαν μια οικονομική μονάδα γίνεται αντιληπτό πόσο σημαντική είναι η σωστή οργάνωση και λειτουργία των οικονομικών υπηρεσιών του. Η εφαρμογή της Διπλογραφικής Λογιστικής μεθόδου στις οικονομικές υπηρεσίες, που αποτελούν την καρδιά κάθε δήμου, έχει φέρει σημαντικές αλλαγές στη δομή και τη λειτουργία των Ο.Τ.Α., δίνοντας παράλληλα δυνατότητες για εφαρμογή αρτιότερων επιπέδων οικονομικής διαχείρισης και λογιστικής απεικόνισης της οικονομικής τους κατάστασης.

Στόχοι από την εφαρμογή αυτού του συστήματος είναι η παροχή σωστών οικονομικών στοιχείων και πληροφοριών προς τα πολιτικά και διοικητικά όργανα των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, για την αποτελεσματικότερη άσκηση διοίκησης και ορθολογικότερης χάραξης οικονομικής πολιτικής.

Το σύστημα της διπλογραφικής μεθόδου παρέχει τη δυνατότητα κατάρτισης οικονομικών καταστάσεων και άσκησης ελέγχων μέσω των αντίστοιχων πληροφοριακών συστημάτων.

Η γενική λογιστική έχει ως κύριο σκοπό την παρακολούθηση των σχέσεων του δήμου με τρίτους και τον προσδιορισμό κατ' είδος των εσόδων και εξόδων ώστε να καθίσταται εφικτός ο προσδιορισμός του συνολικού αποτελέσματος. Αυτό, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της Αναλυτικής Λογιστικής, η οποία προσφέρει ανάλυση κατά προορισμό των δαπανών του δήμου, προσφέρει όλες εκείνες τις πληροφορίες που είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική διαχείριση των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

1.3 Αναλυτική Λογιστική στους Ο.Τ.Α.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Π.Δ. 315/1999 όπως αυτό τροποποιήθηκε με την 4604/2004 Κ.Υ.Α. των Υπουργών Εσωτερικών και Οικονομίας και Οικονομικών, ένας δήμος είναι υπόχρεος στη τήρηση της αναλυτικής λογιστικής εφόσον πληρεί μία από τις δύο (2) προϋποθέσεις:

- 1. Εφόσον έχει πληθυσμό βάσει απογραφής 2001 μεγαλύτερο από 10.000 κατοίκους.*
- 2. Εφόσον τα έσοδα του ανέρχονται σε 3.000.000,00 ευρώ. Το ποσό λαμβάνεται απολογιστικά από το τελευταίο ταμειακό απολογιστικό πίνακα.*

Η ύπαρξη των προϋποθέσεων εξετάζεται διαζευκτικά (ή η μία ή η άλλη) και όχι αθροιστικά. Δηλαδή ένας ΟΤΑ που έχει πληθυσμό μικρότερο των 10.000 κατοίκων και έχει ταυτόχρονα τακτικά έσοδα μεγαλύτερα από 3.000.000,00 ευρώ, είναι υποχρεωμένος να τηρεί αναλυτική λογιστική.

Η υποχρέωση ισχύει από 1.1.2005^a»

Η αναλυτική λογιστική εκμετάλλευσης λειτουργεί με δύο (2) συστήματα:

A) Με το σύστημα της πλήρους αυτονομίας απέναντι στη γενική λογιστική.

Οι λογαριασμοί του σχεδίου λογαριασμών κατανέμονται στα εξής τρία (3) μέρη:

- στη Γενική Λογιστική (ομάδες 1-8)
- στην Αναλυτική Λογιστική εκμεταλλεύσεως (ομάδα 9),
- στους Λογαριασμούς Τάξεως (ομάδα 0),

καθένα από τα οποία αποτελεί ιδιαίτερο και ανεξάρτητο λογιστικό κύκλωμα.

Ειδικότερα:

α) Οι λογαριασμοί της Γενικής Λογιστικής αναπτύσσονται στις ομάδες 1-8 και λειτουργούν ως ανεξάρτητο λογιστικό κύκλωμα, δηλ. χρεώνονται και πιστώνονται μόνο μεταξύ τους.

β) Η Αναλυτική Λογιστική Εκμεταλλεύσεως λειτουργεί ανεξάρτητα από τη Γενική Λογιστική. Οι λογαριασμοί του συγκεκριμένου κυκλώματος αναπτύσσονται στην Ομάδα 9 και χρεωπιστώνονται μόνο μεταξύ τους.

Η αυτονομία της Αναλυτικής Λογιστικής Εκμεταλλεύσεως εξασφαλίζεται με διάμεσους - αντικριζόμενους λογαριασμούς, οι οποίοι ανοίγονται και λειτουργούν στον πρωτοβάθμιο λογαριασμό 90 της Ομάδας 9.

γ) Οι λογαριασμοί Τάξεως, που αναπτύσσονται στη δέκατη (0) ομάδα και λειτουργούν σε ανεξάρτητο λογιστικό κύκλωμα

B) Με το σύστημα της συλλειτουργίας Γενικής και Αναλυτικής Λογιστικής. Στην περίπτωση αυτή η αναλυτική λογιστική λειτουργεί στο ίδιο λογιστικό κύκλωμα με τη γενική λογιστική με την προϋπόθεση όμως ότι η αναλυτική λογιστική διατηρεί την αυτονομία της και δεν παραβιάζονται οι εξής δύο (2) βασικές αρχές:

I. «Η αρχή της κατ είδος συγκέντρωσης αποθεμάτων εσόδων και εξόδων.

II. Η αρχή της κατάρτισης του λογαριασμού Γενικής εκμετάλλευσης με λογιστικές εγγραφές». ^b

1.4 Προσδιορισμός του κόστους παραγωγής και των αποτελεσμάτων εκμετάλλευσης μέσω της Αναλυτικής Λογιστικής

Η όλη διαδικασία προσδιορισμού του κόστους παραγωγής και των αποτελεσμάτων χρήσης μέσω της ΑΛ ολοκληρώνεται σε τέσσερις (4) φάσεις κάθε μια από τις οποίες περιγράφεται κατωτέρω.

1^η Φάση

^a Π.Δ. 315/1999, άρθρο 3

^b Π.Δ. 1123/1980

Αρχικά προκειμένου να εξασφαλιστεί η αυτονομία του κυκλώματος της ΑΛ μεταφέρονται από τους λογαριασμούς της ΓΛ μέσω των «διάμεσων-αντικριζόμενων» λογαριασμών τα δεδομένα των αγορών αλλά και των οργανικών εσόδων και εξόδων της χρήσης.

Στον (πίνακα 1) που ακολουθεί παρουσιάζονται οι διάμεσοι ή αλλιώς αντικριζόμενοι λογαριασμοί οι οποίοι χρεοπιστώνονται προκειμένου να γίνει η μεταφορά των δεδομένων στην ΑΛ.

	ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ	ΓΕΝΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ
	Διάμεσοι λογαριασμοί	Αντίστοιχοι λογαριασμοί
90.01	Αρχικά αποθέματα λογισμένα	Ομάδα 2
90.02	Αγορές λογισμένες	Ομάδα 2
90.06	Οργανικά έξοδα κατ' είδος λογισμένα	Ομάδα 6
90.07	Οργανικά έσοδα κατ' είδος λογισμένα	Ομάδα 7
90.08	Αποτελέσματα λογισμένα	Ομάδα 8

(πίνακας 1)

Η μεταφορά των δεδομένων της ΓΛ γίνεται στους εξής λογαριασμούς της ΑΛ

1. Η ομάδα 2 μεταφέρεται στο λογαριασμό 94 «Αποθέματα» και στους αντίστοιχους υπολογαριασμούς του.
2. Η ομάδα 6 μεταφέρεται στο λογαριασμό 92 «Κέντρα Κόστους» και στους αντίστοιχους υπολογαριασμούς του.

3. Τα έσοδα από πωλήσεις της ομάδας 7 μεταφέρονται στο λογαριασμό 96 «Έσοδα Μικτά Αναλυτικά Αποτελέσματα» και στους αντίστοιχους υπολογαριασμούς του.
4. Τα έσοδα κεφαλαίων της ομάδας 7 μεταφέρονται στο λογαριασμό 98 «Αναλυτικά Αποτελέσματα».
5. Η ομάδα 8 στο λογαριασμό 98 «Αναλυτικά Αποτελέσματα».

2^η Φάση

Η δεύτερη φάση περιλαμβάνει τέσσερις (4) λογιστικές ενέργειες με τις οποίες επιτυγχάνεται η κατ' είδος συγκέντρωση του κόστους παραγωγής των προϊόντων στον λογαριασμό 93 «Κόστος Παραγωγής».

- a) Μεταφορά των Α' υλών που αναλώθηκαν στη διαδικασία παραγωγή των προϊόντων από τον λογαριασμό 94 «Αποθέματα» στο λογαριασμό 93 «Κόστος Παραγωγής» .
- b) Μεταφορά των ανταλλακτικών παγίων που χρησιμοποιήθηκαν στην παραγωγική διαδικασία από τον λογαριασμό 94 «Αποθέματα» στο λογαριασμό 92.00 «Έξοδα Παραγωγής».
- c) Κατ' είδος μερισμός των εξόδων παραγωγής στα προς παραγωγή προϊόντα και μεταφορά τους από τον δευτεροβάθμιο 92.00 «Έξοδα Παραγωγής» του λογαριασμού 92 «Κέντρα Κόστους» στον 93 «Κόστος Παραγωγής».
- d) Μεταφορά των εξόδων λειτουργίας, δηλαδή του 92.01 «Έξοδα Διοικητικής Λειτουργίας», 92.02 «Έξοδα Έρευνας & Ανάπτυξης», 90.03 «Έξοδα Λειτουργίας Διαθέσεως» και 92.04 «Έξοδα Χρηματοοικονομικά» στον αποτελεσματικό λογαριασμό 98.99

3^η Φάση

- I. Το κατ' είδος κόστος παραγωγής των προϊόντων έχει υπολογιστεί και μεταφέρεται από τον λογαριασμό 93 «Κόστος Παραγωγής» στο λογαριασμό 94 «Αποθέματα» και στα κατ' είδος προς παραγωγή προϊόντα.
- II. Μεταφορά του κόστους πωληθέντων προϊόντων και εμπορευμάτων από τον λογαριασμό 94 «Αποθέματα» στο λογαριασμό 96.20 «Έσοδα Μικτά Αναλυτικά Αποτελέσματα»

4^η Φάση

Στην τέταρτη και τελευταία φάση μεταφέρονται τα μικτά αποτελέσματα των κατ' είδος προϊόντων και εμπορευμάτων από τον λογαριασμό 96.22 στο λογαριασμό 98.99 «Αποτελέσματα Χρήσεως»

1.5 Χαρακτηριστικά πληροφοριών Αναλυτικής Λογιστικής

Για να είναι οι πληροφορίες που αποθηκεύονται στους λογαριασμούς χρήσιμες και αποτελεσματικές, κατά την λήψη των επιχειρηματικών αποφάσεων, πρέπει να συγκεντρώνουν δύο βασικά χαρακτηριστικά γνώρισμα:

1. Να είναι έγκυρες
2. Να είναι έγκαιρες

Το πρώτο χαρακτηριστικό γνώρισμα εξασφαλίζεται από την Αναλυτική Λογιστική με την εσωλογιστική συγκέντρωση, αποθήκευση και παραγωγή των λογιστικό-κοστολογικών πληροφοριών. Η συγκέντρωση και καταχώρηση αυτών των πληροφοριών, σε λογαριασμούς με διπλογραφικό τρόπο εξασφαλίζει πλήρη αξιοπιστία και φερεγγυότητα. Παρέχει συνεπώς στο χρήστη αυτών των πληροφοριών -τον manager- που καλείται να αποφασίσει, τη σιγουριά ότι η πληροφορία είναι σωστή και μπορεί να στηριχθεί σ' αυτήν, χωρίς επιφυλάξεις, για να πάρει την επιχειρηματική απόφαση.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα συνδέεται με την ορθή λειτουργία του συστήματος της αναλυτικής λογιστικής. Όπως είναι γνωστό η αναλυτική λογιστική παρακολουθεί με το πλέγμα των λογαριασμών της, τον λογιστικό προσδιορισμό: του κόστους αγοράς των αποθεμάτων, του λειτουργικού κόστους, του κόστους παραγωγής, του κόστους των πωληθέντων, του εσόδου και του κόστους αυτού, του μικτού και καθαρού αποτελέσματος. Τέλος η Αναλυτική Λογιστική παρέχει στοιχεία για την κατάρτιση του Ισολογισμού. Για να είναι οι πληροφορίες αυτές χρήσιμες για την λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων πρέπει να δίδονται έγκαιρα οπωσδήποτε όχι αργότερα από το τέλος του μήνα τον οποίο αφορούν.

Έγκαιρα όμως πρέπει να λογιστικοποιούνται και τα γεγονότα που αφορούν αγορές, δαπάνες, έσοδα και ανόργανα αποτελέσματα, ανεξάρτητα αν τα γεγονότα αυτά έχουν πλήρως εκκαθαριστεί ή αν έχει ή όχι εκδοθεί ή ληφθεί το οικείο παραστατικό (τιμολόγιο, λογαριασμός, εκκαθάριση κ.λ.π.). Όταν η πληροφορία για την δαπάνη το κόστος, το έσοδο και το αποτέλεσμα δίδεται άκαιρα -καθυστερημένα- χάνει σημαντικό μέρος της αξίας της και οπωσδήποτε δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί, με αποτελεσματικό τρόπο, για την λήψη αποφάσεων βραχυχρόνιου χαρακτήρα.

1.6 Στόχοι Αναλυτικής Λογιστικής

Η Αναλυτική Λογιστική, με τη λειτουργία των λογαριασμών της, επιτυγχάνει:

1. Τον αναλυτικό προσδιορισμό του κόστους των βασικών λειτουργιών, των υπολειτουργιών και των υπηρεσιών του δήμου
2. Τον προσδιορισμό του κόστους των υπηρεσιών που προσφέρει ο δήμος.
3. Τον προσδιορισμό των μικτών και καθαρών αναλυτικών αποτελεσμάτων για κάθε υπηρεσία που προσφέρει ο δήμος αλλά και για κάθε κέντρο κόστος που επιθυμεί η διοίκηση.

- ## 2.1 Λειτουργία ΑΛ στο Δήμο Θεσσαλονίκης

Σε αυτήν την ενότητα θα γίνει μία σύντομη αναφορά στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το κύκλωμα της ΑΛ στο Δήμο Θεσσαλονίκης.

Για τα Έξοδα - Έσοδα:

Ορίζονται τα άρθρα σύμφωνα με τα οποία θα ενημερώνεται η ΑΔ από τη ΔΔ (εικόνα 1).

ΑΡΘΡΑ Συνένδεση Δημόσιου Λογιστικού με Α.Λ.

Κωδικός: **2001** Ομάδα Γ.Δ.: **60**

Περιγραφή: Αμοιβές και έξοδα προσωπικού ΥΠ 20

Κωδικός Κίνησης: ALS ΣΥΜΒΗΦΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΤΙΚΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

Οργανωτική Δομή:

Τρόπος Ενήμερωσης: Αναλυτικά

Απολογία:

Λογαριασμοί Λογισταί	Περιγραφή	Πιστ. Ποστ. Χρ.(%)	Ποστ. Πιστ.(%)	Απολογία
90.06.60.01.11	Αμοιβές και έξοδα προ...	☒	100.00	
92.00.20.60.01.11	Τακτικές Αποδοχές Πρ...	☐	100.00	
		☐		
		☐		
		☐		
		☐		
		☐		
		☐		
		☐		
		☐		
		☐		
Σύνολο Ποσοτήτων		100.00	100.00	

(εικόνα 1)

Αναλυτικότερα:

A) Έξοδα:

Συνδέονται οι ΚΑ εξόδων με το άρθρο ΑΛ σύμφωνα με το οποίο θα ενημερώνεται η ΑΛ από την κίνηση του ΚΑ Εξόδου (εικόνα 2).

Υπηρεσία	Κ.Α.	Περιγραφή	Κωδικός Γ.Λ.	Περιγραφή Γ.Λ.	Άρθρο Α.Λ.	Δ	Π	Χ
20	6011.01.90	ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ	60.01.11.00.00	Τακτικές Αποδοχές (Περιλαμβάνον	2001			

(εικόνα 2)

Β) Έσοδα:

Συνδέονται οι ΚΑ εσόδων με το άρθρο ΑΛ σύμφωνα με το οποίο θα ενημερώνεται η ΑΛ από την κίνηση του ΚΑ Εσόδου (εικόνα 3) & (εικόνα 4)

Κ.Ε.	Κ.Α.	Περιγραφή	Τύπος Κ.Α.	Κωδικός Γ.Λ.	Περιγραφή Γ.Λ.	Άρθρο Α.Λ.	Περιγραφή	Κ.Α. Π.Ο.Ε. Προσέλευσης στην 2016	Διεύρ.	Περιγραφή
15	1512.01.01	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΚΟΜΗ ΣΤ	Πρόστιμο	72.12.12.00.01	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΑΠΟ ΠΑΡ	72	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΑΠΟ ΠΑΡ	2211.02.01		
15	0484.02.95	ΤΕΛΗ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗΣ ΣΤΑΘΜΕ	Τέλος	73.20.64.00.01	Τέλη Ελεγχόμενης Στ					
15	3210.12.01	ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΛΟΓΙΣΤΕΣ ΠΕΡΙΤΟΣ	Τέλος	81.00.90.00.01	Λογιστ. έσοδα από Απέρ					
15	3229.03.01	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣ Κ	Πρόστιμο	81.00.90.00.01	Λογιστ. έσοδα από Απέρ					
15	2211.02.01	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΚΟΜΗ ΣΤ	Πρόστιμο	82.01.01.11.01	Εκκατακ. Γενικά Έσοδ			2211.02.01		
15	0129.01.01	ΕΣΟΔΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΧΩΡΗΣΗ ΧΡ	Τέλος	73.55.29.00.01	Λογιστ. Έσοδα από					
15	0484.01.95	ΤΕΛΗ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΗΣ ΣΤΑΘΜΕ	Τέλος	73.20.64.00.01	Τέλη Ελεγχόμενης Στ					
15	1519.03.01	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΠΑΡΑΒΑΣΗΣ ΚΑΝΟΝ	Πρόστιμο	72.12.19.00.01	Λογιστ. Πρόστιμα και					

(εικόνα 3)

Κωδικός	Περιγραφή	Κωδικός Κίνησης	Οργανωτική Δομή	Τρόπος Ενημέρωσης	Απολογία	Λογαριασμοί	Λογαριασμός	Περιγραφή	Ποστ. Ποστ.Χρ. (%)	Ποστ.Πιστ. (%)	Απολογία
D72	ΠΡΟΣΤΙΜΑ ΑΠΟ ΠΑΡΑΒΑΣΕΙΣΚΟ	ALS	Δ/ΝΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ	Αναλυτικά		90.07.72.012	Πρόστιμα λογισμένα		100.00		
						96.72.12.012	Πρόστιμα του ΚΟΚ του			100.00	
Σύνολα Ποσοστών									100.00	100.00	

(εικόνα 4)

Γ) Αποθήκες:

Ορίζονται τα άρθρα σύμφωνα με τα οποία θα ενημερώνεται η αναλυτική λογιστική από τις αποθήκες (εικόνα 5 και 6). Για παράδειγμα ορίζονται δύο άρθρα για Αγορά και Ανάλωση με

κωδικούς κίνησης δηλαδή Αξία Αγορών και Κόστος Αναλώσεων αντιστοίχως, των ειδών της λογιστικής κατηγορία ΑΛ 2500.

Λογαριασμός	Περιγραφή	Χρέωση (%)	Πίστωση (%)
90.02.25.010	Αγορές χρήσεως αναλωσίμων υλικών		100.00
94.25.00.000	Μικρά εργαλεία	100.00	
Σύνολα Ποσοστών		100.00	100.00

(εικόνα 5)

Λογαριασμός	Περιγραφή	Χρέωση (%)	Πίστωση (%)
92.00.20.025.00	Αναλώσεις - Μικρά Εργαλεία	100.00	
94.25.00.000	Μικρά εργαλεία		100.00
Σύνολα Ποσοστών		100.00	100.00

(εικόνα 6)

Έχει ήδη οριστεί για κάθε είδος (υλικό) σε ποια λογιστική κατηγορία ΑΛ υπάγεται π.χ. 2500 (εικόνα 7)

Λογαριασμός	Περιγραφή	Χρέωση (%)	Πίστωση (%)
92.00.20.025.00	Αναλώσεις - Μικρά Εργαλεία	100.00	
94.25.00.000	Μικρά εργαλεία		100.00
Σύνολα Ποσοστών		100.00	100.00

(εικόνα 7)

Δ) πάγια:

Δημιουργούνται τα άρθρα σύμφωνα με τα οποία θα ενημερώνεται η ΑΛ από τη διενέργεια των αποσβέσεων των παγίων (εικόνα 8)

Λογαριασμοί	Περιγραφή	Πιστ. Ποσ.Χρ.(%)	Ποσ.Πιστ.(%)	Απολογία
90.06.66.004	Αποσβέσεις επίπλων	100.00	100.00	
92.00.20.066.14	Αποσβέσεις Παγίων Εν	100.00	100.00	
Σύνολα Ποσοστών		100.00	100.00	

(εικόνα 8)

Έχει συνδεθεί κάθε πάγιο με το αντίστοιχο άρθρο ΑΛ σύμφωνα με το οποίο οι αποσβέσεις του συγκεκριμένου παγίου θα ενημερώνουν το κύκλωμα ΑΛ. (εικόνα 9)

Τύπος Κίνησης	Αποσβέσεις	Αποσβέσεις
Τακτικές Αποσβέσεις	100.00	100.00
Πρόσθετες Αποσβέσεις		
Αποσβέσεις Επιχορηγήσεων		
Καταστροφή		
Πώληση		
Πώληση - Καταστ. με Επιχορήγηση		

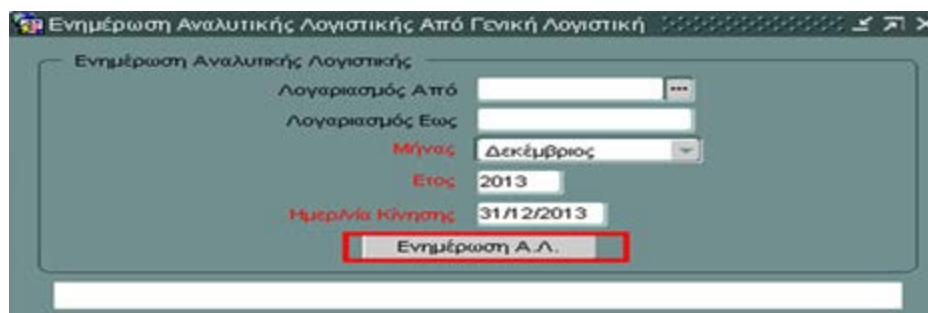
(εικόνα 9)

2.2 Ενημέρωση Αναλυτικής Λογιστικής από το κύκλωμα Γενικής Λογιστικής ή/ε τους Λογ/μούς Τάξεως

Παραμετροποίηση

Άρθρα Σύνδεσης Τάξεως/Γ.Λ. με ΑΛ

Ορίζονται τα άρθρα σύμφωνα με τα οποία θα ενημερώνεται η Αναλυτική Λογιστική από το κύκλωμα της Γενικής Λογιστικής ή/και τους Λογ/μούς Τάξεως (εικόνα 8)

(Εικόνα 10)

Συγκεκριμένα:

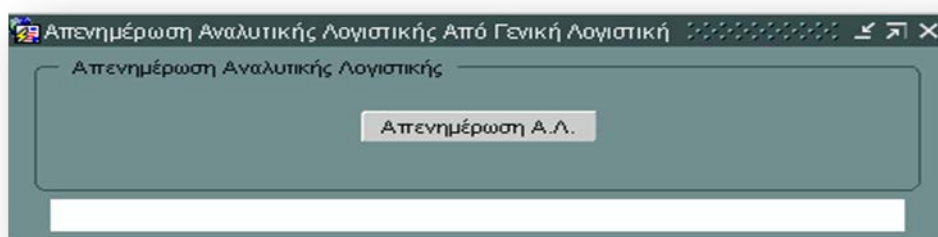
- Στα πεδία Από λογ/μόΈως Λογ/μό...: επιλέγονται οι λογ/μοί ΓΛ από τους οποίους θα γίνει η ενημέρωση της ΑΛ

Εάν δεν δηλωθούν λογ/μοί ΓΛ η διαδικασία θα εκτελεστεί για όλους τους λογ/μούς ΓΛ οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι Άρθρο Σύνδεσης ΓΛ με ΑΛ

- Στο πεδίο Μήνας: επιλέγεται ο μήνας για τον οποίο θα εκτελεστεί η διαδικασία.
- Στο πεδίο Έτος: δηλώνει το έτος
- Στο πεδίο Ημ/νία Κίνησης: δηλώνει την ημερομηνία κίνησης

Απενημέρωση ΑΛ από Γ.Λ.:

Εκτελείται η διαδικασία από-ενημέρωσης της Αναλυτικής Λογιστικής από την ΓΛ (εικόνα 11)

(εικόνα 11)

Με την διαδικασία της από-ενημέρωσης ΑΛ από ΓΛ διαγράφονται τα λογιστικά άρθρα της ΑΛ που δημιουργήθηκαν με τη διαδικασία της Ενημέρωσης ΑΛ από ΓΛ

2.3 Αποτελέσματα από την εφαρμογή της Αναλυτικής Λογιστικής στο Δήμο Θεσσαλονίκης

Η σωστή εφαρμογή της ΑΛ τόσο στο Δήμο Θεσσαλονίκης όσο και σε οποιονδήποτε οικονομικό οργανισμό μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να έχει στη σωστή οικονομική του λειτουργία αλλά βασικότερο όλων στη λήψη των κατάλληλων αποφάσεων. Μπορεί ένα δήμος να μην είναι μία επιχειρηματική μονάδα και να μην αποσκοπεί στην πραγματοποίηση κέρδους αλλά

αυτό δε σημαίνει ότι θα πρέπει να μη λειτουργεί ορθολογικά και ότι δε θα πρέπει να λαμβάνει τις αποφάσεις του με τον πλέον συνετό τρόπο.

Ας δούμε λίγο κάποια από τα σημαντικότερα αποτελέσματα της εφαρμογής της ΑΛ στο Δήμο Θεσσαλονίκης:

i. Η εφαρμογή της ΑΛ στο κύκλωμα της αποθήκης του δήμου συμβάλλει στο να έχουμε πλήρη λογιστική παρακολούθηση των ειδών τα οποία διαχειρίζεται ο δήμος, ξεκινώντας από την εισαγωγή τους στην αποθήκη, συνεχίζοντας με τη διαδικασία ανάλωσης τους και καταλήγοντας έτσι στο τελικό αποτέλεσμα της χρήσης.

Ένα πολύ σημαντικό αποτέλεσμα από την παρακολούθηση των υλικών της αποθήκης μέσω της ΑΛ είναι ότι με αυτόν τον τρόπο μπορεί ο δήμος να «χρεώνει» τα ενδιαμέσως κέντρα κόστους που επιθυμεί με το κόστος των υλικών που αυτός επιλέγει. Για παράδειγμα από τη στιγμή που ο Δήμος Θεσσαλονίκης έχει ορίσει ως ενδιαμέσως κέντρα κόστους τα οχήματά του τότε μπορεί να βαρύνει το κόστος των συγκεκριμένων οχημάτων και με το κόστος των υλικών που απαιτήθηκαν κατά τη διάρκεια της χρήσης για τη λειτουργία τους, έχοντας έτσι μια σαφώς πιο πλήρη εικόνα για το τι κοστίζει το κάθε όχημα.

ii. Η εφαρμογή της ΑΛ στο υποσύστημα των εσόδων έρχεται να καλύψει μία αδυναμία του τύπου του προϋπολογισμού των Ο.Τ.Α. Α' βαθμού στο υποσύστημα των εσόδων. Πιο συγκεκριμένα, ενώ οι δήμοι παρακολουθούν τα έξοδα τους ανά υπηρεσία σε καθαρά ταμειακό επίπεδο, εφαρμόζοντας με αυτόν τον τρόπο ένα είδος ΑΛ, στο πολύ σημαντικό κομμάτι των εσόδων το μόνο που κάνουν είναι να παρακολουθούν τα έσοδα ανά κατηγορία π.χ. Τακτικά, Έκτακτα Ανεκτίκιστα και Έκτακτα Ειδικευμένα.

Αυτός ο τρόπος παρακολούθησης μπορεί να είναι χρήσιμος σε καθαρά ταμειακή βάση αλλά δεν προσφέρει τίποτα από διοικητική άποψη καθώς τα έσοδα δε συνδέονται καθόλου με τα αντίστοιχα έξοδα τους. Αυτό το μεγάλο μειονέκτημα έρχεται να καλύψει η ΑΛ καθώς με την κατάλληλη εφαρμογή της και τη δημιουργία των απαραίτητων ενδιαμέσως κέντρων κόστους μπορεί να παρακολουθηθεί σαν μία αυτοτελής οικονομική μονάδα για παράδειγμα κάποιο χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα. Ακριβώς με αυτήν τη λογική κινείται και ο Δήμος Θεσσαλονίκης ο οποίος παρακολουθεί ξεχωριστά κάθε χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα που έχει αλλά επίσης και τις ανταποδοτικές του υπηρεσίες, όντας με αυτόν τον τρόπο σε θέση να γνωρίζει ανά πάσα στιγμή ποιο είναι το αποτέλεσμα από τα συγκεκριμένα κέντρα κόστους.

iii. Το μεγάλο πεδίο εφαρμογής της ΑΛ δεν είναι άλλο από τα έξοδα, είτε αφορά έξοδα τα οποία πραγματοποιούνται (π.χ. δαπάνες ρεύματος) είτε αφορά λογιστικά έξοδα (π.χ. αποσβέσεις). Το πολύ μεγάλο πλεονέκτημα της ΑΛ είναι ότι δίνει τη δυνατότητα της κατά προορισμό συγκέντρωσης των δαπανών του δήμου δίνοντας έτσι με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα

κοστολόγησης, τόσο ανά διοικητική μονάδα «*κέντρο κόστους*» (π.χ. Υπηρεσία Καθαριότητας, Οικονομική Υπηρεσία) όσο και ανά παραγόμενο προϊόν ή υπηρεσία «*φορέας κόστους*» (π.χ. παροχή υπηρεσιών άθλησης). Πιο συγκεκριμένα ο δήμος Θεσσαλονίκης έχει επιλέξει να παρακολουθεί τι «*κοστίζει*» κάθε διοικητική του μονάδα αλλά επίσης έχουν δημιουργηθεί και φορείς κόστους για κάποιες παρεχόμενες υπηρεσίες που θεωρεί σημαντικές, όπως για παράδειγμα τις υπηρεσίες άθλησης που προσφέρει στο κοινό της πόλης είτε μέσω των γυμναστηρίων που διαθέτει είτε μέσω του κολυμβητηρίου.

Συμπεράσματα

Αντικείμενο της ΑΛ, η οποία επίσης αποκαλείται και Λογιστική Κόστους ή Διοικητική Λογιστική είναι:

- Ο προσδιορισμός του πραγματικού κόστους για κάθε υπηρεσία του δήμου (κέντρο κόστους) και για κάθε παραγόμενο προϊόν ή υπηρεσία (φορέα κόστους).
- Η εξαγωγή αναλυτικών αποτελεσμάτων εκμετάλλευσης για την σύνταξη του ισολογισμού.
- Η κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων
- Ο έλεγχος της οικονομικής διαχείρισης
- Η παροχή στοιχείων

1. Για την άσκηση του περιοδικού σχεδιασμού

2. Για τη λήψη αποφάσεων

Το ανεξάρτητο λογιστικό κύκλωμα της Αναλυτικής Λογιστικής εξασφαλίζει το σωστό προσδιορισμό του βραχυχρόνιου κόστους αλλά επίσης και τον υπολογισμό αναλυτικών βραχύχρονων αποτελεσμάτων, γεγονός που αποτελεί πολύτιμη πληροφορία για τη διοίκηση του δήμου

Το «*στήσιμο*» από την αρχή ενός συστήματος στα πλαίσια ενός οργανισμού του μεγέθους του Δήμου Θεσσαλονίκης δεν ήταν κάτι το εύκολο. Έπρεπε να εκτιμηθεί τόσο το μέγεθος όσο και η ανάγκη για πληροφορία και να βρεθεί η «*χρυσή τομή*».

Παρόλο που οι δήμοι έχουν ήδη μία μορφή αναλυτικής λογιστικής αυτό σίγουρα δεν είναι αρκετό καθώς η ανάγκη για πληροφορία είναι πάρα πολύ σημαντική γιατί μόνο έχοντας όλες τις πληροφορίες μπορούν να παρθούν οι κατάλληλες αποφάσεις, και το προϋπάρχον οικονομικό σύστημα παρουσιάζει πολύ μεγάλες αδυναμίες.

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την εφαρμογή της Αναλυτικής Λογιστικής στο Δήμο Θεσσαλονίκης είναι ότι παρόλα τα προβλήματα και τις αδυναμίες που παρουσιάστηκαν κατά την εφαρμογή της τα θετικά αποτελέσματα είναι πολύ πιο σημαντικά.

Το σημαντικό κατά την εφαρμογή της ΑΛ είναι να οριστεί σε πιο επίπεδο επιθυμεί η διοίκηση να λαμβάνει πληροφορία. Αυτό είναι ίσως και το πιο σημαντικό κομμάτι καθώς ούτε πρέπει να χανόμαστε στην πληροφορία αλλά ούτε να χάνουμε σημαντική πληροφόρηση. Αυτό που είναι επιθυμία της διοίκησης είναι αυτή η παρακολούθηση και κοστολόγηση να γίνει ακόμα πιο αναλυτική και έγκυρη με το πέρασμα του χρόνου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αληφαντής Γ., (2009), «*Αναλυτική Λογιστική και Λογιστική υποκαταστημάτων*», εκδόσεις ΠΑΜΙΣΟΣ

Βενιέρη Γ., (2005), «*Λογιστική Κόστους*», εκδόσεις P.I. PUBLICATIONS (PELLA IOANNIDOU)

Βενιέρη Γ., Κοέν Σ. & Κωλέτση Μ, (2005), «*Λογιστική Κόστος- Αρχές και Εφαρμογές*», εκδόσεις P.I. PUBLICATIONS (PELLA IOANNIDOU)

Ιγνατιάδη Α., (1993), «*Λογιστική Κόστους*», εκδόσεις ΙΔΙΩΤΙΚΗ

Καραγιάννης Δ., Καραγιάννης Ι. & Καραγιάννη Α, (2009), «*Κοστολόγηση με την ομάδα 9 του ΓΛΣ.*», εκδόσεις ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Καραγιάννης Σ., (1999), «*ΟΤΑ από το Δημόσιο λογιστικό στο Διπλογραφικό*», εκδόσεις ΙΔΙΩΤΙΚΗ

Καραγιάννης Σ., (2002), «*Το Οικονομικό Διαχειριστικό Λογιστικό Σύστημα των Δήμων*», εκδόσεις Γ.Μ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ

Καραγιάννης Σ., (2000), *«Η Οικονομική Διαχείριση των Ν.Π..... - Εφαρμογή της Διπλογραφικής Λογιστικής Μεθόδου»*, εκδόσεις ΔΗΜΑΡΑΚΟΣ

Καραναστάση Μ., (2009), *«Πρακτική εφαρμογή του Διπλογραφικού Λογιστικού Συστήματος των Δήμων και Κοινοτήτων, των Ν.Π.Δ.Δ. και των επιχειρήσεων τους.»*, εκδόσεις Γ.Μ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ράλλης Ι., (2007), *«Η Λογιστική των Ο.Τ.Α.»*, εκδόσεις ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Σακέλλη Ε., (1992), *«Κοστολόγηση – Εσωλογιστική & Εξωλογιστική»*, εκδόσεις ΒΡΥΚΟΥΣ

Τσαγκλακάνος Α., (2001), *«Θεωρία και Λογιστική Κόστους»*, εκδόσεις ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΩΝ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ Α.Ε.

Νομοθεσία

Π.Δ. 1123/1980 (ΦΕΚ 283/ τ. Α') *«Περί ορισμού του Περιεχομένου και του χρόνου ενάρξεως της προαιρετικής εφαρμογής του Γενικού Λογιστικού Σχεδίου»*

Π.Δ. 315/1999 (ΦΕΚ 302/ τ. Α') *«Περί ορισμού του περιεχομένου και του χρόνου ενάρξεως της εφαρμογής του Κλαδικού Λογιστικού Σχεδίου Δήμων και Κοινοτήτων (ΟΤΑ Α' Βαθμού)»*

Κ.Υ.Α. 4604/2005 (ΦΕΚ 163/ τ. Β») *«Τροποποίηση των διατάξεων του Κλαδικού Λογιστικού Σχεδίου των ΟΤΑ α' βαθμού, που αναφέρονται στον τύπο και το περιεχόμενο του προϋπολογισμού αυτών»*

Διαδίκτυο

www.eetaa.gr

www.karagilanis.gr

www.ypes.gr

www.kedke.gr

Χρηματοοικονομική ανάλυση του κλάδου των μεταφορών και υπηρεσιών αποθήκευσης στην Ελλάδα.

ΜΠΑΝΤΕΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων επιχειρήσεων του κλάδου των μεταφορών και των υπηρεσιών αποθήκευσης.

Ο συγκεκριμένος κλάδος αποτελεί έναν από τους πιο ενδιαφέροντες και ελκυστικούς ως προς την ανάλυση του κλάδους της ελληνική αγοράς λόγω του ότι η χώρα μας αποτελεί σημαντικότατο διαφημιστικό κέντρο και η οποία αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της Μεσογείου και της Ηπειρωτικής Ευρώπης.

Για την συγγραφή της παρούσας έρευνας χρησιμοποιήθηκε επιστημονικό υλικό, αποτελούμενο από βιβλιογραφία, επιστημονικά άρθρα και ιστοσελίδες. Το πρωτογενές υλικό αποτελείται από τις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις του ισολογισμού και των αποτελεσμάτων χρήσης. Αναλύθηκαν τα οικονομικά στοιχεία συνολικά 15 εταιρειών του κλάδου μεταφορών και υπηρεσιών αποθήκευσης τα οποία αφορούσαν το χρονικό διάστημα μεταξύ 2009 και 2013.

Η παρακάτω έρευνα πραγματοποιεί ανάλυση βασιζόμενη σε χρηματοοικονομικούς δείκτες. Μέσα από τον υπολογισμό διαφόρων αριθμοδεικτών των οικονομικών καταστάσεων, ο αναλυτής είναι σε θέση να εξάγει συμπεράσματα σχετικά με την ρευστότητα, την κερδοφορία τους, της βιωσιμότητας τους καθώς και τις προοπτικές βελτίωσης της αποδοτικότητας για το μέλλον.

2. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έρευνα αποσκοπεί στην απόκτηση μιας λεπτομερέστατης εικόνας της χρηματοοικονομικής διάρθρωσης των υπό εξέταση εταιρειών, αναλύοντας τους βασικότερους αριθμοδείκτες ρευστότητας, αποδοτικότητας και βιωσιμότητας για τις χρήσεις από 2009 έως και 2013. Εξετάστηκαν οι οικονομικές καταστάσεις 15 εταιρειών, οι εταιρείες που αναλύθηκαν οι οικονομικές τους καταστάσεις είναι: BEINOΓΛΟΥ, MAERSK, ΚΑΡΑΣΣΟΥΛΗΣ, GOLD AIR, UNIT HELLAS, HELLAS LOGISTICS, INTERTRANS, MED FRIGO, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ, ΣΙΤΕΛΑΣ, DELTA 4, COSMOCARGO, HOLLAND HELLAS, TOPLINE ΚΑΙ TRANSCONTAINER.

3. ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΕΣ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ

Οι αριθμοδείκτες ρευστότητας χρησιμοποιούνται για να ερμηνεύσουν τόσο την βραχυχρόνια οικονομική κατάσταση του οργανισμού όσο και την δυνατότητα που έχει η εταιρεία να καλύψει τις βραχυπρόθεσμες ανάγκες της (Νιάρχος 2012).

Η ρευστότητα επηρεάζεται τόσο από το μέγεθος των κεφαλαίων κίνησης όσο και από την κατανομή του κυκλοφορούντος ενεργητικού και των βραχυπρόθεσμων υποχρεώσεων. Η έλλειψη ρευστότητας δύναται να αποτυπωθεί ως αδυναμία πληρωμών, ωστόσο αφερεγγυότητα από την πλευρά της εταιρείας υπάρχει όταν ο όγκος του συνόλου των υποχρεώσεων του οργανισμού δεν δύναται να καλυφτεί από την ρευστοποίηση όλων των στοιχείων του ενεργητικού, συμπεριλαμβανομένων και των λογαριασμών του παγίου ενεργητικού (Φίλιος, 1996).

Ο συγκεκριμένος δείκτης μας δείχνει αν το κυκλοφορούν ενεργητικό αρκεί για να καλύψει τις βραχυχρόνιες υποχρεώσεις του παθητικού.

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ
--

	2009	2010	2011	2012	2013	M.O
BEINOΓΛΟΥ	0,73	1,85	1,54	1,54	1,70	1,47
MAERSK	1,08	0,93	1,67	0,84	1,32	1,17
ΚΑΡΑΣΣΟΥΛΗΣ	0,86	1,02	1,08	1,09	1,55	1,12
GOLD AIR	1,08	1,05	1,04	1,07	1,10	1,07
UNIT HELLAS	1,02	1,05	1,04	1,08	1,00	1,04
HELLAS LOGISTIC	1,06	1,05	1,07	1,04	1,04	1,05
INTERTRANS	2,32	2,58	2,75	2,73	3,16	2,71
MED FRIGO	1,55	1,75	2,14	1,63	1,68	1,75
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	1,77	1,82	1,10	1,04	1,04	1,35
ΣΙΤΕΛΑΣ	1,79	1,34	1,10	0,96	0,90	1,22
DELTA 4	0,11	0,10	0,88	0,48	0,43	0,40
COSMOCARGO	0,53	0,55	0,58	0,50	0,54	0,54
HOLLAND HELLAS	1,14	1,02	1,07	1,23	1,34	1,16
TOP LINE	0,44	0,48	0,71	0,86	0,66	0,63
TRANSCONTAINER	1,14	0,99	1,14	1,02	1,10	1,08

Ο Μέσος όρος της πενταετίας του δείκτη γενικής ρευστότητας βρίσκεται στο 1,18 για τις υπό μελέτη εταιρείες της ερευνάς μας. Από τις εξεταζόμενες εταιρείες, τον υψηλότερο μεσοδείκτη έχει η εταιρεία INTERTRANS με 2,708 και ακολουθούν η MED FRIGO, Ο BEINOΓΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ. Η τιμή του δείκτη γενικής ρευστότητας είναι για τις περισσότερες εταιρείες μεγαλύτερη της μονάδας, γεγονός που σημαίνει ότι τα κυκλοφοριακά στοιχεία καλύπτουν εξολοκλήρου τις βραχυχρόνιες υποχρεώσεις και παρέχεται ένας ικανοποιητικός βαθμός ασφαλείας στους προμηθευτές των εταιρειών. Στις εταιρείες DELTA 4, COSMOCARGO και TOP LINE, η τιμή του δείκτη είναι μικρότερη της μονάδας, γεγονός που δεν αντανakλά μια υγιή επιχείρηση και αυξάνει το βαθμός επισφάλειας των πιστωτών τους.

4. ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΜΙΚΤΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΜΙΚΤΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ						
	2009	2010	2011	2012	2013	M.O.
BEINOΓΛΟΥ	14,36%	10,82%	11,98%	10,99%	13,39%	12,31%
MAERSK	1,84%	2,97%	5,49%	4,33%	8,18%	4,56%
ΚΑΡΑΣΣΟΥΛΗΣ	27,98%	26,23%	26,34%	31,03%	34,40%	29,20%
GOLD AIR	24,00%	23,26%	22,32%	22,33%	21,05%	22,59%

UNIT HELLAS	11,98%	11,34%	10,98%	11,31%	10,68%	11,26%
HELLAS LOGISTIC	16,06%	16,65%	12,45%	12,24%	12,17%	13,91%
INTERTRANS	16,99%	15,61%	17,97%	14,70%	14,09%	15,87%
MED FRIGO	24,72%	32,01%	30,85%	26,09%	30,70%	28,87%
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	-	40,84%	3,91%	34,61%	40,48%	23,97%
ΣΙΤΕΛΑΣ	19,92%	19,83%	19,65%	18,32%	17,18%	18,98%
DELTA 4	-	7,92%	6,01%	15,93%	16,46%	9,26%
COSMOCARGO	19,44%	22,47%	21,38%	21,41%	18,26%	20,59%
HOLLAND HELLAS	13,61%	12,60%	11,82%	12,43%	14,94%	13,08%
TOP LINE	5,50%	-71,40%	16,32%	13,79%	16,28%	-3,90%
TRANSCONTAINER	15,99%	13,78%	14,42%	26,45%	13,43%	16,81%

Ο αριθμοδείκτης του μικτού περιθωρίου είναι ένας σημαντικός δείκτης λόγω του ότι αντικατοπτρίζει την σχέση μεταξύ του κύκλου εργασιών και του των μεικτών κερδών της λογιστικής περιόδου (Τσακλαγκάνος,2010).

Ο αριθμοδείκτης του μικτού περιθωρίου δίνεται από τον τύπο:

$$100 \chi \frac{(\text{καθαρές πωλήσεις} - \text{κόστος πωληθέντων})}{\text{Καθαρές πωλήσεις}}$$

Όταν η τιμή του δείκτη είναι σε υψηλά επίπεδα, αυτό συνεπάγεται ότι η διοίκηση της εκάστοτε οικονομικής μονάδας έχει την ικανότητα να αγοράζει φθηνά και να πουλά τα προϊόντα της σε υψηλές τιμές. Αντίθετα, μια χαμηλή τιμή του αριθμοδείκτη μικτού περιθωρίου κέρδους αποδεικνύει ότι η διοίκηση ενδεχομώς να μην ακολουθεί μια ευνοϊκή πολιτική σε αυτόν τον τομέα. Εδώ θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι ενδέχεται μία οικονομική μονάδα να επιδιώκει ένα χαμηλό περιθώριο κέρδους, με σκοπό την αύξηση του κύκλου των εργασιών της και την ενίσχυση της παρουσίας της στην Αγορά.

Την πενταετία που εξετάζουμε ο μέσος όρος του δείκτη μικτού περιθωρίου διαμορφώθηκε στο 15,82%. Η εταιρεία με την μεγαλύτερο μέσο δείκτη είναι η εταιρεία Καρασσούλης και ακολουθούν η Med Frigo, το ελληνικό δίκτυο διανομής και η Gold Air. Η εταιρείες με τις μικρότερες τιμές ήταν η TOP LINE, η MAERSK και η DELTA 4.

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΚΑΘΑΡΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΚΑΘΑΡΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ						
	2009	2010	2011	2012	2013	ΜΟ

BEINOTAOY	-2,13%	-3,13%	4,80%	1,48%	2,25%	0,65%
MAERSK	-0,41%	-6,09%	-0,60%	4,40%	2,22%	-0,10%
KAPASSOYΛΗΣ	1,34%	2,99%	2,19%	2,37%	2,68%	2,31%
GOLD AIR	5,15%	2,98%	2,71%	3,12%	3,49%	3,49%
UNIT HELLAS	0,51%	0,68%	1,11%	0,62%	0,14%	0,61%
HELLAS LOGISTIC	4,54%	5,07%	2,88%	2,21%	3,00%	3,54%
INTERTRANS	2,10%	2,02%	4,36%	2,73%	2,95%	2,83%
MED FRIGO	4,48%	4,77%	6,94%	8,81%	8,58%	6,72%
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	9,87%	6,45%	-43,48%	-8,51%	0,77%	-6,98%
ΣΙΤΕΛΑΣ	4,88%	1,28%	1,04%	1,23%	0,35%	1,76%
DELTA 4	-	-13,83%	-51,55%	-32,41%	-24,57%	-24,47%
COSMOCARGO	-1,65%	-0,11%	1,42%	0,18%	0,43%	0,05%
HOLLAND HELLAS	3,89%	0,99%	-0,06%	-0,32%	1,90%	1,28%
TOP LINE	-11,40%	-163,62%	-25,61%	-13,27%	5,72%	-41,64%
TRANSCONTAINER	5,78%	-3,77%	-0,05%	-5,95%	1,92%	-0,41%

Ο αριθμοδείκτης του καθαρού περιθωρίου δίνεται από τον παρακάτω τύπο:

$$100 \chi \frac{\text{Καθαρά κέρδη χρήσεως}}{\text{Καθαρές πωλήσεις}}$$

Όσο υψηλότερη είναι η τιμή του αριθμοδείκτη καθαρού κέρδους τόσο πιο επικερδής είναι η οικονομική μονάδα, ενώ αντιθέτως μια χαμηλή τιμή του δείκτη σημαίνει μια μη κερδοφόρο πορεία της επιχείρησης.

Την πενταετία που εξετάζουμε η μέση τιμή του δείκτη για τις 15 εταιρείες που εξετάζουμε ήταν -3,36%. Η εταιρεία με τον μεγαλύτερο δείκτη είναι η εταιρεία HELLAS LOGISTICS και ακολουθούν η GOLD AIR, η INTERTRANS και ο Καρασσούλης . Οι εταιρείες με τις μικρότερες τιμές είναι η TOP LINE, η DELTA 4 και το ελληνικό δίκτυο διανομής.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι με την μελέτη του παραπάνω δείκτη, ο αναλυτής μπορεί να εντρυφήσει περισσότερο στην εσωτερική λειτουργία της επιχείρησης, αφού με τον υπολογισμό του συγκεκριμένου δείκτη οι διοικούντες καθώς και οι διάφοροι εξωτερικοί αναλυτές μπορούν να πραγματοποιήσουν τις εκτιμήσεις τους για το μελλοντικό καθαρό κέρδος του οργανισμού επί του εκτιμώμενου όγκου του κύκλου εργασιών, προσδιορίζοντας με αυτόν τον τρόπο το μακροχρόνιο ποσοστό κέρδους του οργανισμού. Όσο μεγαλύτερη είναι η τιμή του δείκτη, τόσο μεγαλύτερο το περιθώριο κερδοφορίας που έχει η εταιρεία.

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (ROCE)

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ						
	2009	2010	2011	2012	2013	M.O.
BEINOΓΛΟΥ	0,58%	-0,70%	7,83%	4,47%	5,06%	3,45%
MAERSK	1,28%	-43,57%	4,89%	16,29%	10,27%	-2,17%
ΚΑΡΑΣΣΟΥΛΗΣ	4,83%	6,91%	7,33%	4,92%	3,23%	5,44%
GOLD AIR	8,96%	5,49%	5,76%	6,32%	6,98%	6,70%
UNIT HELLAS	4,77%	5,41%	6,94%	5,73%	3,31%	5,23%
HELLAS LOGISTIC	16,01%	16,04%	11,47%	9,18%	11,05%	12,75%
INTERTRANS	12,62%	12,00%	22,78%	15,45%	16,75%	15,92%
MED FRIGO	8,63%	8,42%	10,74%	13,33%	12,55%	10,73%
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	5,75%	7,22%	-18,25%	-1,88%	0,41%	-1,35%
ΣΙΤΕΛΑΣ	12,40%	5,05%	5,59%	6,07%	3,49%	6,52%
DELTA 4	-1,36%	-0,69%	-0,11%	0,50%	0,58%	-0,22%
COSMOCARGO	-2,43%	1,67%	5,80%	2,88%	3,27%	2,24%
HOLLAND HELLAS	14,30%	3,51%	-0,02%	-0,98%	7,56%	4,87%
TOP LINE	-4,02%	-31,21%	-12,44%	-9,75%	6,83%	-10,12%
TRANSCONTAINER	12,99%	-1,74%	5,05%	-7,83%	6,94%	3,08%

Ο αριθμοδείκτης αποδοτικότητας απασχολούμενων κεφαλαίων δίνεται από τον παρακάτω τύπο

$$100 \times \frac{\text{Καθαρά κέρδη εκμεταλ} + \text{Χρηματοοικονομικά έξοδα}}{\text{Συνολικά απασχολούμενα κεφάλαια}}$$

Ο συγκεκριμένος δείκτης είναι ιδιαιτέρως σημαντικός διότι αντανακλά την δυνατότητα που έχει ο εκάστοτε οργανισμός να αξιοποιήσει το ύψος των κεφαλαίων τα οποία έχει καρπωθεί από τους πιστωτές της όπως είναι οι μέτοχοι της εταιρείας και οι δανειστές της. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των κεφαλαίων είναι το ποσό του καθαρού κέρδους για αυτό και το καθαρό κέρδος χρησιμοποιείται ως αριθμητής στο κλάσμα μας.

Ο μέσος όρος της πενταετίας των εταιρειών που εξετάσουμε είναι 4,21%. Τον υψηλότερο δείκτη έχει η εταιρεία INTERTRANS και ακολουθούν η HELLAS LOGISTICS, η MED FRIGO και η GOLD AIR. Τον χαμηλότερο δείκτη έχει η εταιρεία TOP LINE και ακολουθεί το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ και η εταιρεία DELTA 4.

Από τις τιμές του πίνακα παρατηρούμε ότι σχεδόν σε όλες τις εταιρείες ο αριθμοδείκτης ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία. Πέρα από την TOP LINE που η τιμή του δείκτη είναι μόνιμα αρνητική, γεγονός που προδιαθέτει και για ενδεχόμενη διακοπή της δραστηριότητάς της, οι

υπόλοιπες εταιρείες παρουσιάζουν μια πτώση του δείκτη τα τελευταία έτη λειτουργίας τους, επηρεασμένες πιθανόν και από την γενικότερη οικονομική κρίση των τελευταίων ετών.

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (ROE)

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ						
	2009	2010	2011	2012	2013	M.O
BEINOΓΛΟΥ	2,71%	-5,38%	2,44%	4,28%	11,18%	3,05%
MAERSK	127,90%	-13,00%	-22,22%	-40,48%	-78,11%	-5,18%
ΚΑΡΑΣΣΟΥΛΗΣ	16,19%	21,10%	16,54%	14,66%	13,36%	16,37%
GOLD AIR	48,81%	30,19%	26,92%	20,73%	24,35%	30,20%
UNIT HELLAS	22,92%	22,69%	45,07%	27,67%	16,05%	26,88%
HELLAS LOGISTIC	278,50%	308,80%	235,46%	210,80%	264,40%	259,59%
INTERTRANS	22,28%	22,50%	39,79%	28,18%	25,78%	27,71%
MED FRIGO	12,32%	24,18%	16,50%	31,48%	22,87%	21,47%
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	-10,83%	-14,25%	-94,44%	-10,54%	3,86%	-25,24%
ΣΙΤΕΛΑΣ	80,66%	85,92%	57,89%	38,00%	32,04%	58,90%
DELTA 4	-3,00%	-1,74%	-0,20%	0,90%	1,06%	-0,60%
COSMOCARGO	-31,14%	13,11%	45,35%	21,75%	25,03%	14,82%
HOLLAND HELLAS	46,75%	18,81%	5,00%	7,19%	24,83%	20,52%
TOP LINE	-49,90%	-42,36%	-8,71%	-11,93%	19,16%	-18,75%
TRANSCONTAINER	25,07%	-8,42%	5,54%	-67,42%	13,76%	-6,29%

Ο αριθμοδείκτης αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων δίνεται από τον τύπο:

$$\frac{\text{Καθαρά λειτουργικά κέρδη}}{\text{Σύνολο ιδίων κεφαλαίων}}$$

Ο αριθμοδείκτης αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων είναι ένας ακόμα σημαντικός δείκτης που προσδιορίζει το πόσο αποτελεσματικά απασχολούνται τα κεφάλαια σε μια οικονομική μονάδα, όπως επίσης και την κερδοφορία και την δυναμικότητά της.

Αποτελεί τον βασικό δείκτη τον οποίο το διοικητικό συμβούλιο τείνει να παρουσιάζει στον ετήσιο απολογισμό της χρήσης σε περίπτωση που το αποτέλεσμα του αριθμοδείκτη είναι θετικό.

Ο Μέσος όρος της πενταετίας του δείκτη αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων είναι 28,23%.

Μελετώντας τον πίνακα με τις τιμές του αριθμοδείκτη αποδοτικότητας ιδίων κεφαλαίων αρχικά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για όλες τις εταιρείες η πορεία του δείκτη είναι φθίνουσα. Αναφορικά με τις επιχειρήσεις που μελετάμε, και πιθανόν για ολόκληρο τον κλάδο των logistics,

δεν διανύουν μια περίοδο οικονομικής άνθισης. Αυτό αφενός είναι αποτέλεσμα της γενικότερης κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα μας τα τελευταία έτη αλλά αφετέρου ενδεχομένως και η διοικήσεις των επιχειρήσεων από την πλευρά τους θα μπορούσαν να προβούν σε αλλαγές, οι οποίες θα μπορούσαν αν βελτιώσουν την παραγωγικότητά της οικονομικής μονάδας. Εννέα συνολικά εταιρείες, που παρά την πτώση που παρατηρείται και σε αυτές, διατηρούν την τιμή του δείκτη θετική και τα 5 έτη, γεγονός πολύ ενθαρρυντικό για την πορεία των εταιρειών που εξετάζονται.

5. ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΕΣ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ						
	2009	2010	2011	2012	2013	M.O.
BEINOΓΛΟΥ	0,37	0,27	0,31	0,34	0,38	0,33
MAERSK	0,02	0,62	0,22	0,08	0,09	0,21
ΚΑΡΑΣΣΟΥΛΗΣ	0,36	0,31	0,32	0,34	0,24	0,31
GOLD AIR	0,17	0,20	0,22	0,28	0,30	0,23
UNIT HELLAS	0,26	0,21	0,23	0,27	0,23	0,24
HELLAS LOGISTIC	0,07	0,06	0,05	0,05	0,04	0,05
INTERTRANS	1,35	1,57	0,64	0,64	0,63	0,97
MED FRIGO	0,99	1,05	1,58	1,08	1,66	1,27
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ	0,26	0,53	0,19	0,14	0,13	0,25
ΣΙΤΕΛΑΣ	0,16	0,10	0,13	0,15	0,15	0,14
DELTA 4	0,59	0,40	0,53	0,55	0,55	0,52
COSMOCARGO	0,13	0,14	0,15	0,16	0,16	0,15
HOLLAND HELLAS	0,25	0,25	0,25	0,26	0,33	0,27
TOP LINE	0,19	0,74	0,54	0,52	0,41	0,48
TRANSCONTAINER	0,36	0,42	0,56	0,53	0,57	0,49

Ο αριθμοδείκτης αυτός είναι πολύ σημαντικός καθώς μακροχρόνια αντανακλά την οικονομική δύναμη και την ρευστότητα της επιχείρησης (οπώς ακριβώς και με τον δείκτη ρευστότητας βραχυπρόθεσμα). Ένας χαμηλός αριθμοδείκτης αποτελεί σημάδι αυξημένης επισφάλειας για τους δανειστές και πιθανή μη δυνατότητα κάλυψης των υποχρεώσεων για την επιχείρηση. Ενώ ένας υψηλός αριθμοδείκτης δείχνει μια οικονομική ευημερία αλλά και ταυτόχρονα μικρή πιθανότητα η επιχείρηση να δυσκολευτεί να εξοφλήσει τις υποχρεώσεις της.

Γενικά μια εταιρεία με αυξημένα ίδια κεφάλαια από ότι ξένα φαίνεται πιο ασφαλής.

Ο μέσος όρος του αριθμοδείκτη οικονομικής αυτάρκειας που αφορά το χρονικό διάστημα από 2009 έως 2013 διαμορφώθηκε στο 35%. Το παραπάνω νούμερο αντανακλά ότι τα ίδια κεφάλαια των παραπάνω εταιρειών αποτελούν περίπου το 35% των συνολικών κεφαλαίων.

Παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των επιχειρήσεων έχουν χρηματοδοτήσει περισσότερο από το 30% των συνολικών περιουσιακών τους στοιχείων με ίδια κεφάλαια και μάλιστα διαχρονικά

φροντίζουν και διατηρούν το ποσοστό αυτό σταθερό. Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση της MED FRIGO, για την οποία ο δείκτης το 2013 είναι στο 127,2%. Ο υψηλός αυτός δείκτης προδιαθέτει πολύ θετικά για την ρευστότητα στα επόμενα χρόνια αφού η επιχείρηση βασίζεται πλέον μόνο στα δικά της κεφάλαια. Επίσης ο δείκτης αυτός δίνει και μια εικόνα της αυτονομίας που μπορεί να έχει μια επιχείρηση και της ανεξαρτησίας της από δανειακά κεφάλαια και άλλους πιστωτές. Από εταιρείες που εξετάζουμε αυτή με την μικρότερη τιμή του δείκτη είναι η HELLAS LOGISTICS και το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ. Στην HELLAS LOGISTICS η τιμή του δείκτη κυμαίνεται από 4% μέχρι 7%, που είναι και το ποσοστό συμμετοχής των ιδίων κεφαλαίων στα συνολικά περιουσιακά στοιχεία το 2009 και για το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΔΙΑΝΟΜΗΣ έφτασε μέχρι και το 53 % το 2010 για να καταλήξει σε μόλις 13% το 2013. Ένας τόσο χαμηλός αριθμοδείκτης αποτελεί σημάδι αυξημένης επισφάλειας για τους δανειστές και πιθανή μη δυνατότητα κάλυψης των υποχρεώσεων για την επιχείρηση.

ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΠΟΥ ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΙ

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των δεικτών του ενιαίου ισολογισμού.

ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΕΣ ΕΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΥ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥ					
ΕΤΟΣ	2009	2010	2011	2012	2013
ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΡΕΥΣΤΟΤΗΤΑΣ	0,80	0,90	1,08	1,05	1,08
ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΜΙΚΤΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ	18,26%	17,36%	17,41%	16,90%	17,72%
ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΚΑΘΑΡΟΥ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ	1,53%	-0,22%	2,86%	2,30%	3,03%
ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	3,93%	1,60%	6,44%	5,66%	6,27%
ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΙΔΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ	11,89%	6,79%	10,41%	10,10%	15,17%
ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΗΣ ΙΔΙΩΝ ΠΡΟΣ ΣΥΝΟΛΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ	0,41	0,31	0,36	0,38	0,41

Μια γενικότερη παρατήρηση που μπορούμε να κάνουμε από τα παραπάνω δεδομένα είναι

ότι ενώ είναι φανερή η πτωτική πορεία όλων των τιμών των δεικτών από το 2009 έως το 2012 λόγω προφανώς της γενικότερης οικονομική κρίσης, οι τιμές όλων των αριθμοδεικτών έχουν αυξητική τάση για το έτος 2013 γεγονός που δείχνει ότι ο κλάδος δείχνει να ξεπερνά την κρίση και να παρουσιάζει προοπτικές ανάκαμψης.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα συμπεράσματα στα οποία μπορούμε να καταλήξουμε είναι ότι η συνολική οικονομική κρίση που ταλανίζει την ελληνική οικονομία συνυπολογίζοντας και τα μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής έχει οδηγήσει σε κατακόρυφη πτώση της αποδοτικότητας του κλάδου. Επίσης μπορούμε να αντιληφθούμε ότι οι δραστηριότητες των εταιρειών λόγω της συνεχιζόμενης πτώσης της ζήτησης και της δυσκολίας προσφυγής στον τραπεζικό δανεισμό έχουν μειωθεί με αποτέλεσμα την διεύρυνση των ζημιών τους. Επιπλέον η πλειοψηφία των επιχειρήσεων παρουσίασε βελτίωση των αποτελεσμάτων για το 2013 γεγονός θετικό για την μελλοντική πορεία του κλάδου. Τα περιθώρια κερδοφορίας είναι χαμηλά και μειωμένα καθώς επίσης τα αποτελέσματα είναι ζημιογόνα για τις περισσότερες εταιρείες. Ο Κύκλος Εργασιών του δείγματος των εταιρειών συνέχισε την πτωτική του πορεία λόγω της κάμψης της εμπορικής δραστηριότητας στην χώρα μας παρόλα αυτά υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης του κλάδους. Το μεγάλο πλεονέκτημα είναι η γεωγραφική θέση της χώρας μας που αποτελεί την πύλη εισόδου στην Ευρώπη της Αφρικής και της Ασίας.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Φίλιος Β., (1996). *Χρηματοοικονομική ανάλυση/Τόμος Α΄*, Σύγχρονη Εκδοτική Ε.Π.Ε. Β΄ Έκδοση, Αθήνα
- Νιάρχος Ν., (2004). *Χρηματοοικονομική ανάλυση λογιστικών καταστάσεων*, Εκδόσεις Α. Σταμούλη Έβδομη έκδοση, Αθήνα.
- Τσακλαγκάνος Α., (2010). *Οικονομική των επιχειρήσεων I-II management*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε., Θεσσαλονίκη.

Διαδικτυακές πηγές

- Site Εθνικό Τυπογραφείο, διαθέσιμο, www.et.gr, ημερομηνία πρόσβασης 07/11/2017

- Site Express, διαθέσιμο, www.express.gr, ημερομηνία πρόσβασης 01/12/2017
- Site Nafteboriki, διαθέσιμο, www.nafteboriki.gr, ημερομηνία πρόσβασης 01/12/2017
- Site Capital, διαθέσιμο, www.capital.gr, ημερομηνία πρόσβασης 30/11/2017
- Site Taxheaven, διαθέσιμο, www.taxheaven.gr, ημερομηνία πρόσβασης 01/12/2017

**Δράσεις της ευρωπαϊκής ένωσης προς ενίσχυση των μικρομεσαίων
επιχειρήσεων μέσω κοινοτικών προγραμμάτων.
Συγκριτική διερεύνηση των κοινοτικών χωρών του ευρωπαϊκού νότου
στα πλαίσια της προγραμματικής περιόδου 2007-2013**

ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ και ΠΑΠΑΔΙΟΔΩΡΟΥ Β. ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Λέξεις Κλειδιά: Μικρομεσαίες επιχειρήσεις, Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση, χώρες του ευρωπαϊκού νότου.

1.Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση των δράσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την χρηματοδότηση των ευρωπαϊκών μικρομεσαίων επιχειρήσεων κατά την προγραμματική περίοδο ΕΣΠΑ 2007-2013 και συγκεκριμένα, για τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, της Ελλάδας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας, της Μάλτας, της Κύπρου και της Ιταλίας. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε περιλαμβάνει τη συγκριτική μελέτη των παραπάνω χωρών.

2.Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1. Ορισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Βασικό χαρακτηριστικό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι ότι διαθέτουν μέχρι έναν συγκεκριμένο αριθμό εργαζόμενων, σε συνδυασμό με το ότι, προκειμένου να χαρακτηριστούν ως τέτοιες, θα πρέπει να μην είναι θυγατρικές κάποιων άλλων, μεγάλων εταιριών και να είναι ανεξάρτητες. Ωστόσο, από το 2005, η Ευρωπαϊκή Ένωση εισήγαγε ως επιπλέον προϋπόθεση για τον χαρακτηρισμό μιας επιχείρησης ως «μικρομεσαία» και όρους που σχετίζονται με τα μεγέθη των χρηματοπιστωτικών περιουσιακών στοιχείων των επιχειρήσεων. Η βασική αιτία για αυτήν την προσθήκη στα κριτήρια χαρακτηρισμού, βρίσκεται, στην ανάγκη σαφέστερου προσδιορισμού τους, ώστε να είναι δυνατή η κρατική ή κοινοτική τους χρηματοδότηση με ευνοϊκότερους όρους σε σχέση με τις μεγάλες εταιρίες. Έτσι, σύμφωνα με τα κριτήρια αυτά, από το 2005 ο κύκλος εργασιών των μεσαίων επιχειρήσεων δεν θα πρέπει να υπερβαίνει ετησίως τα 50 εκατομμύρια ευρώ, όταν αντίστοιχα, ο κύκλος εργασιών των μικρών επιχειρήσεων δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 10 εκατομμύρια ευρώ και των πολύ μικρών, τα 2 εκατομμύρια ευρώ. Ένα τρίτο κριτήριο, αναφέρεται στα στοιχεία του Ισολογισμού των εταιριών. Με την ίδια λογική, τα περιουσιακά στοιχεία των μεσαίων επιχειρήσεων δεν θα πρέπει να ξεπερνούν τα 43 εκατομμύρια ευρώ, όταν τα περιουσιακά στοιχεία των μικρών εταιριών δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν τα 10 και των πολύ μικρών, τα 2 εκατομμύρια ευρώ. Τα στοιχεία αυτά εμφανίζονται συνοπτικά και στον επόμενο πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 1. Κατηγοριοποίηση των Επιχειρήσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση το μέγεθός τους.

Κατηγορία Επιχείρησης	Στατιστικά Στοιχεία	Οικονομικά Στοιχεία	
	Αριθμός Προσωπικού (ΑΠ)	Κύκλος Εργασιών (ΚΕ)	Αξία Ενεργητικού (ΑΕ)
Πολύ μικρή	ΑΠ <9	ΚΕ <2 εκ. €	ΑΕ <2 εκ. €
Μικρή	10 < ΑΠ <49	2 εκ. € < ΚΕ <10 εκ. €	2 εκ. € < ΑΕ <10 εκ. €

Μεσαία	50< ΑΠ <249	10 εκ. €< ΚΕ <50 εκ. €	10 εκ. €<ΑΕ<43 εκ. €
Μεγάλη	ΑΠ >250	ΚΕ>50 εκ. €	ΑΕ>43 εκ. €

Πηγή: European Commission, 2005.

Η σημαντικότερη προσθήκη του ορισμού του 2005, ήταν ότι στον προηγούμενο ορισμό, δεν υπήρχαν κριτήρια καθορισμού της κατηγορίας «πολύ μικρή» επιχείρηση (European Commission, 2005). Ο βασικός λόγος για τον οποίο θεωρήθηκε σκόπιμη η διεύρυνση των ορίων που αναφέρονται στο χαρακτηρισμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ήταν το να δοθεί η δυνατότητα σε όσο το δυνατόν περισσότερες επιχειρήσεις να καταφέρουν να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τις δυσκολίες που προκύπτουν από τις αποτυχίες της αγοράς και που επηρεάζουν περισσότερο τις μικρότερες σε σχέση με τις μεγαλύτερες, επιχειρήσεις (CSES, 2012).

2.2.Η συμβολή των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην οικονομία.

Η συμβολή των επιχειρήσεων και γενικότερα, της έννοιας της επιχειρηματικότητας στην οικονομική ανάπτυξη είναι αδιαμφισβήτητη. Σύμφωνα με τους van Praag & Versloot (2007), υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερα πεδία, στα οποία συμβάλλει με θετικό τρόπο η επιχειρηματικότητα. Το πρώτο από αυτά αναφέρεται στην προσφορά της επιχειρηματικότητας στην αύξηση της απασχόλησης, το δεύτερο σχετίζεται με την δημιουργία και την εφαρμογή καινοτόμων ιδεών στην πράξη, το τρίτο είναι η αύξηση της παραγωγικότητας και ως εκ τούτου, η συνεισφορά τους στην ανάπτυξη των κοινωνιών και τελευταίο είναι το πεδίο που αναφέρεται στην αύξηση των χρησιμότητας των ατόμων που καταναλώνουν τα προϊόντα που αυτές παράγουν. Από το 2000 μέχρι και το 2014, ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων παγκοσμίως προσδιορίζεται περίπου στο 5,2%. Επιπρόσθετα, όσο πιο υψηλό είναι το κατά κεφαλήν εισόδημα μιας χώρας, τόσο καλύτερες συνθήκες συναντούν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην χώρα αυτήν. Συγκεκριμένα, οι παράμετροι των οποίων το επίπεδο συσχετίστηκε θετικά με την αύξηση του κατά κεφαλήν εισοδήματος της χώρας είναι:

- Η ευκολία πρόσβασης στην χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων
- Οι καλύτερες συνθήκες ανταγωνισμού
- Το ευνοϊκό θεσμικό και νομικό περιβάλλον

Ως αποτέλεσμα, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ συνδέεται με τον αριθμό των μικρομεσαίων επιχειρήσεων με θετικό τρόπο. Τέλος, σημειώνεται ότι σε παγκόσμιο επίπεδο, το μερίδιο των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην απασχόληση κυμαίνεται μεταξύ του 50 και του 70 τοις εκατό. (IFC, 2014). Στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 κρατών – μελών δραστηριοποιήθηκαν σχεδόν 23 εκατομμύρια μικρομεσαίες επιχειρήσεις, απασχολώντας παραπάνω από 90 εκατομμύρια

ανθρώπους και δημιουργώντας αξία που ξεπέρασε τα 9 τρισεκατομμύρια ευρώ. Αξίζει, επιπλέον, να σημειωθεί ότι το 93% των επιχειρήσεων αυτών ανήκαν στην κατηγορία των «πολύ μικρών» επιχειρήσεων, αφού απασχολούσαν λιγότερα από 10 άτομα η κάθε μία. Το 92,8% των επιχειρήσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 28 ήταν πολύ μικρές επιχειρήσεις, το 6% των επιχειρήσεων ήταν «μικρές», το 1% ήταν μεσαίες και μόλις το 0,2% από αυτές, ήταν μεγάλες. Οι τομείς στους οποίους δραστηριοποιούνται περισσότερο οι ευρωπαϊκές μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι η Βιομηχανία και το Εμπόριο και ακολουθούν οι Κατασκευές.

3. Η σημασία και οι αιτίες δυσκολίας πρόσβασης στη χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση είναι απαραίτητη για τη δημιουργία ενός οικονομικού περιβάλλοντος που θα επιτρέψει στις επιχειρήσεις να αναπτυχθούν και να ευημερήσουν. Ωστόσο, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια στη χρηματοδότηση και με μεγαλύτερη δυσκολία τα προβλήματα της αγοράς και του θεσμικού πλαισίου, όπως για παράδειγμα, τα διάφορα προβλήματα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, το υψηλό διοικητικό κόστος των υπηρεσιών χρηματοδότησης, οι υψηλές απαιτήσεις εξασφάλισης και η έλλειψη εμπειρίας στους ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (Lee & Drever, 2014). Εξάλλου, η αυξημένη πρόσβαση στη χρηματοδότηση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μπορεί να βελτιώσει τις οικονομικές συνθήκες τόσο σε αυτές, όσο και στην οικονομία ως σύνολο, προωθώντας την καινοτομία, τη μακροοικονομική ανθεκτικότητα και την αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Beck & Demirguc -Kunt, 2006). Επιπλέον, η ευκολία πρόσβασης σε χρηματοδότηση προάγει την καινοτομία και την ανάληψη νέων επιχειρηματικών δράσεων. Οι επιχειρήσεις με μεγαλύτερη πρόσβαση στο κεφάλαιο είναι πιο ικανές να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες ανάπτυξης και επενδύσεων που τους παρουσιάζονται. Εν κατακλείδι, οι συνολικές επιδόσεις των επιχειρήσεων βελτιώνονται, με την αύξηση του βαθμού πρόσβασής τους σε χρηματοδότηση (Berger & Udell, 2006). Οι αιτίες που δυσκολεύονται οι επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση στη χρηματοδότηση είναι η αποτυχίες της αγοράς, η έλλειψη δεξιοτήτων του προσωπικού των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ο ανταγωνισμός και η διάθεση για ανεξαρτησία των ιδιοκτητών των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας του Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας του IOBE (2016), ένας σημαντικός παράγοντας χρηματοδότησης των ελληνικών μικρομεσαίων και πολύ μικρών επιχειρήσεων είναι και ο ιδιαίτερος ρόλος των λεγόμενων «άτυπων» επενδυτών. Πρόκειται για άτομα τα οποία αναλαμβάνουν να υποκαταστήσουν τον ρόλο κάποιων επίσημων θεσμών χρηματοδότησης, οι οποίοι, κατά κανόνα, αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στον θεσμικό τους ρόλο. Η συνεχής οικονομική κρίση της ελληνικής οικονομίας, σε κάθε περίπτωση, αποτελεί ένα πεδίο στο

οποίο τέτοιου είδους δράσης είναι πολύ πιθανό να γίνονται ολοένα και περισσότερο διαδεδομένοι. Αξίζει να σημειωθεί, ότι σύμφωνα με τα στοιχεία του IOBE για το 2014 και το 2015, οι άτυποι επενδυτές αποτελούν περίπου το 3,5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

4. Ο ρόλος της Πολιτικής Συνοχής και η χρηματοδότηση των κοινοτικών χωρών στο ΕΣΠΑ 2007-2013.

Η κεντρική περιφερειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορούσε να συμπεριληφθεί ως μήνυμα το οποίο περιλαμβάνει περισσότερη ανάπτυξη και περισσότερες θέσεις εργασίας για όλες τις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προκειμένου αυτό να υλοποιηθεί, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχωρά παραπέρα, με την χάραξη της λεγόμενης Πολιτικής Συνοχής, η οποία έχει ως στόχο την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων, μέσα από την προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής των κατοίκων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη μείωση των αποκλίσεων μεταξύ των επιπέδων ανάπτυξης στις διάφορες περιοχές της Ευρώπης. Κατά τον σχεδιασμό του ΕΣΠΑ 2007-2013 λήφθηκε σοβαρά υπόψη από τους σχεδιαστές της ευρωπαϊκής πολιτικής ο στόχος του εκσυγχρονισμού των ευρωπαϊκών περιφερειών ώστε να μπορούν να λειτουργήσουν ως παράγοντες ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας πρωτίστως για τους κατοίκους τους. Οι διάφορες ευρωπαϊκές περιφέρειες προϋπολογίστηκε να μοιραστούν το ποσό των 350 δισεκατομμυρίων ευρώ, με ιδιαίτερη έμφαση στην υποστήριξη των προγραμμάτων περιφερειακής ανάπτυξης και την τόνωση της δημιουργίας θέσεων απασχόλησης. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Ταμείο Συνοχής θα συμβάλουν σε τρεις στόχους (European Union, 2008):

- Το 81,5% του συνολικού διαθέσιμου ποσού προβλεπόταν να διατεθεί στον στόχο σύγκλισης, βάσει του οποίου ήταν επιλέξιμα τα φτωχότερα κράτη μέλη και οι περιφέρειες.
- Το 16% του συνολικού διαθέσιμου ποσού προβλεπόταν να επικεντρωθεί στη στήριξη της καινοτομίας, της αειφόρου ανάπτυξης, της βελτίωσης της προσβασιμότητας και των σχεδίων κατάρτισης στο πλαίσιο του στόχου "Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα και απασχόληση".
- Το υπόλοιπο 2,5% προβλεπόταν να διατεθεί για τη διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία στο πλαίσιο του στόχου της ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται συνοπτικά οι τομείς στους οποίους θα κατανέμονταν τα κοινοτικά κονδύλια από το ΕΣΠΑ 2007-2013, καθώς και το ποσοστό του ποσού που θα διοχετεύονταν σε κάθε τομέα. Αναλυτικότερα, οι τομείς-στόχοι που τέθηκαν είναι οι εξής:

- Πολιτισμός (2.2%)
- Ενέργεια (4%)
- **Περιβαλλοντική προστασία (18,7%)**

- ✚ Βελτίωση πρόσβασης στην εργασία και την βιωσιμότητα (0,4%)
- ✚ Ανθρώπινο κεφάλαιο (0,4%)
- ✚ Κοινωνική ένταξη (0,1%)
- ✚ Βελτίωση της προσαρμοστικότητας των εργαζόμενων και των επιχειρήσεων (0,3%)
- ✚ Κοινωνία της πληροφορίας (5,6%)
- ✚ Κοινωνικές υποδομές (6,2%)
- ✚ Μεταρρυθμίσεις στον τομέα της απασχόλησης (0,1%)
- ✚ Μείωση του κόστους αποκέντρωσης (0,2%)
- ✚ **Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη(R&D), καινοτομία και επιχειρηματικότητα (23,8%)**
- ✚ Ενδυνάμωση των θεσμών (0,6%)
- ✚ Τεχνική βοήθεια (3%)
- ✚ Τουρισμός (2,3%)
- ✚ **Μεταφορές (28,3%)**
- ✚ Αναδόμηση αστικών και αγροτικών περιοχών (3,8%).

5. Συγκριτική διερεύνηση των κοινοτικών χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου στα πλαίσια της προγραμματικής περιόδου 2007-2013.

5.1. Ελλάδα

Στην Ελλάδα, κατά την περίοδο προγραμματισμού 2007-2013, η παρατεταμένη και βαθιά ύφεση που προκλήθηκε από την παγκόσμια οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση, ανέδειξε τις μακροπρόθεσμες διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας. Οι συνέπειες της παραπάνω κατάστασης ήταν μεταξύ 2007-2013, το ΑΕΠ να μειωθεί κατά 26%, ενώ η ύφεση έληξε το 2014 και η ανάπτυξη κατά τη διάρκεια των δύο ετών ήταν μικρότερη από 1%. Το ποσοστό απασχόλησης, το οποίο κυμαίνονταν ήδη σε χαμηλό επίπεδο, μειώθηκε από 66% σε 53% (ηλικίας 20-64 ετών) το 2007, γεγονός που υποδηλώνει ότι απασχολούνταν το ήμισυ των εργαζομένων. Επιπλέον, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από 8,4% του εργατικού δυναμικού σε 27,5% κατά την ίδια περίοδο.

Το έλλειμμα του δημοσιονομικού ισοζυγίου του δημόσιου τομέα, επιδεινώθηκε περαιτέρω καθώς το ΑΕΠ κατέρρευσε. Το έλλειμμα αυξήθηκε στο 15% του ΑΕΠ το 2009 και παρά τα μέτρα λιτότητας που επέβαλαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ως αντάλλαγμα για δανεισμό, το 2013 έφθασε το 13% του ΑΕΠ. Το δημόσιο χρέος πριν από την κρίση αυξήθηκε σε 178% το 2013 και ήταν στα ίδια επίπεδα το 2015. Οι δημόσιες επενδύσεις σε σχέση με το ΑΕΠ μειώθηκαν στο 50% από το 2007 μέχρι και το 2013 και παρόλο που σημειώθηκε κάποια αύξηση τα επόμενα δύο χρόνια, το 2015, ήταν μόλις λίγο πάνω από το 50% του επιπέδου το 2006 σε πραγματικούς όρους.

Συνολικά, η Ελλάδα έλαβε οικονομική στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ταμείο Συνοχής που ανέρχονταν σε 15,8 δις κατά την περίοδο αυτή, αντιπροσωπεύοντας το 19% των συνολικών κεφαλαιουχικών δαπανών της κυβέρνησης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση αύξησε σημαντικά το ποσοστό συγχρηματοδότησης από 75% σε 99,8% κατά τη διάρκεια της περιόδου με μείωση του αντίστοιχου εθνικού ποσοστού συγχρηματοδότησης και, κατά συνέπεια, της εθνικής συνεισφοράς στα προγράμματα χρηματοδότησης. Αυτό συνέβαλε στην ταχύτερη απορρόφηση των κοινοτικών κονδυλίων, παρά τα ληφθέντα μέτρα λιτότητας, αλλά μείωσε αναπόφευκτα σημαντικά τα συνολικά διαθέσιμα κεφάλαια για την περιφερειακή ανάπτυξη (European Commission, 2016).

5.2. Ισπανία.

Κατά την περίοδο 2007-2013, η ισπανική οικονομία επηρεάστηκε σημαντικά από την βαθιά ύφεση. Το ΑΕΠ μειώθηκε σχεδόν κατά 1,3% ετησίως κατά την περίοδο 2007-2009 και μειώθηκε ακόμη περισσότερο έως το 2014, όταν αυξήθηκε για πρώτη φορά μετά πολλά χρόνια. Η οικονομική ύφεση είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές απώλειες θέσεων εργασίας, καθώς το ποσοστό των ατόμων που απασχολούνταν ήταν γύρω στο 70% των ατόμων ηλικίας 20-64 το 2007, ενώ το 2014 μειώθηκε σε 60% το 2014 και το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από το 8% του εργατικού δυναμικού έφτασε στο 26% το 2013. Ο πλεονασματικός προϋπολογισμός, μετατράπηκε σε έλλειμμα 11% του ΑΕΠ το 2009 λόγω της ύφεσης και των μέτρων που λήφθηκαν για την αντιμετώπισή του. Σταδιακά μειώθηκε στο 5% του ΑΕΠ το 2015 με μια σειρά πακέτων δημοσιονομικής εξυγίανσης που περιελάμβαναν σημαντική μείωση των δημόσιων επενδύσεων. Από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής διατέθηκαν για την περίοδο 2007-2013 26,6 δισεκατομμύρια ευρώ, που ισοδυναμεί με 0,4% του ΑΕΠ σε ολόκληρη τη χώρα και περίπου 7% των κεφαλαιουχικών δαπανών της κυβέρνησης. Η χρηματοδότηση που διατέθηκε στις περιφέρειες σύγκλισης ήταν σχεδόν τρεις φορές από εκείνη που προοριζόταν για την ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση. Κατά την περίοδο αυτή, προκειμένου να διευκολυνθούν τα εθνικά προβλήματα συγχρηματοδότησης, η Ευρωπαϊκή Ένωση αύξησε το ποσοστό συγχρηματοδότησης της, με αποτέλεσμα να μειωθεί συνολικά η χρηματοδότηση στο πλαίσιο του στόχου σύγκλισης του 10% και του στόχου ανταγωνιστικότητας κατά 7%. Το μεγαλύτερο ποσοστό χρηματοδότησης περίπου το 33% του συνολικού διαθέσιμου ποσού από το ΕΤΠΑ αφορούσε κυρίως τη στήριξη της καινοτομίας των επιχειρήσεων, ιδίως στις περιφέρειες ανταγωνιστικότητας, μολονότι το ποσοστό των μεταφορών (31%) ήταν ελαφρώς μικρότερο. Οι επενδύσεις σε περιβαλλοντικές υποδομές ήταν επίσης σχετικά μεγάλες (21% του συνόλου), οι οποίες βρίσκονται κυρίως στις περιφέρειες σύγκλισης (European Commission, 2016).

5.3. Ιταλία.

Στην Ιταλία, με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η οικονομία της επηρεάστηκε περισσότερο από ότι σε άλλες χώρες της ΕΕ, με την εμφάνιση διαρθρωτικών ανισορροπιών κυρίως το 2014, το ΑΕΠ υπέστη μείωση κατά 9% χαμηλότερο από ότι στην αρχή της περιόδου προγραμματισμού και το ποσοστό ανεργίας να είναι 6% υψηλότερο. Επιπλέον, το υψηλό δημόσιο χρέος στάθηκε εμπόδιο στην επέκταση δημοσιονομικής πολιτικής. Οι μειώσεις τόσο στις δημόσιες όσον και στις ιδιωτικές επενδύσεις οδήγησαν σε καθυστέρηση της ανάκαμψης με περαιτέρω επιδείνωση των κοινωνικών προβλημάτων.

Η Ευρωπαϊκή χρηματοδότηση για την περίοδο 2007-2013 έλαβε χώρα κυρίως στις περιφέρειες σύγκλισης στο Νότο με 14 φορές μεγαλύτερη στις περιφέρειες του Βορρά και το συνολικό ποσό που διέθεσε το ΕΤΠΑ ανήλθε σε 21 δισεκατομμύρια Ευρώ περίπου 0,2% του ΑΕΠ και 4,4% των κεφαλαιουχικών δαπανών της κυβέρνησης. Η οικονομία της Ιταλίας προκειμένου να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες των δημόσιων οικονομικών, προχώρησε σε μεγάλη αύξηση του ποσοστού συγχρηματοδότησης της ΕΕ με μείωση περισσότερο από 50% της εθνικής συγχρηματοδότησης. Το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης (37% του συνολικού διαθέσιμου ΕΤΠΑ) προορίστηκε κυρίως για την υποστήριξη επιχειρήσεων, την καινοτομία, Έρευνα και την Ανάπτυξη, ιδίως στις περιφέρειες χαμηλής ανταγωνιστικότητας ενώ μεγάλο μέρος των επενδύσεων πραγματοποιήθηκε στο τομέα των υποδομών- μεταφορών (20%), στον πολιτισμό (11%) και το περιβάλλον (10%). Επιπρόσθετα, μεταφέρθηκαν μεγάλα ποσά χρηματοδότησης μεταξύ τομέων πολιτικής χρηματοδότησης. (European Commission, 2016).

5.4. Κύπρος.

Η παγκόσμια οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε σοβαρά την οικονομία της Κύπρου κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, με επιβράδυνση του ΑΕΠ παρά την σημαντική ανάπτυξη της οικονομίας που σημειώθηκε μεταξύ 2000-2007. Η χώρα έπεσε σε ύφεση, από το 2011-2014, καταφεύγοντας στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM) και στη χρηματοδότηση από το ΔΝΤ, οδηγώντας την στην εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων προκειμένου να συγκρατήσει το έλλειμμα και τον κρατικό δανεισμό. Το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε σχεδόν κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες μεταξύ 2007 και 2013 ενώ το ποσοστό ανεργίας έγινε τέσσερις φορές περισσότερο την ως άνω περίοδο. Οι κρατικές επενδύσεις μειώθηκαν σημαντικά. Η στήριξη που έλαβε η Κύπρος από το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής ανήλθε σε 493 εκατ. Ευρώ, ήτοι 0,4% του ΑΕΠ.

Η χρηματοδότηση κατανεμήθηκε κυρίως στους τομείς περιβάλλον, τουρισμό, αστική ανάπτυξη και για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας. Επίσης, πραγματοποιήθηκαν μετατοπίσεις σε τομείς πολιτικής χρηματοδότησης.(European Commission, 2016).

5.5. Μάλτα.

Κατά την περίοδο 2007-2013, η οικονομία της Μάλτας έμεινε σχεδόν ανεπηρέαστη από την παγκόσμια οικονομική ύφεση, με την αύξηση του ΑΕΠ να παραμένει σε θετικά επίπεδα, εκτός από το 2009 και σταθερά πολύ υψηλότερη από τον μέσο όρο της ΕΕ. Συνέπεια της αύξησης του ΑΕΠ ήταν να αυξάνεται συνεχώς η απασχόληση και το ποσοστό ανεργίας παρέμεινε κάτω από 7% για όλη τη διάρκεια της περιόδου. Μεταξύ 2007-2009, οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν σημαντικά σε σχέση με το ΑΕΠ. Η συνολική χρηματοδότηση που έλαβε η Μάλτα κατά την περίοδο 2007-2013 από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ταμείο Συνοχής ανέρχεται στα 728 εκατομμυρίων ευρώ, που ισοδυναμεί με 1,6% του ΑΕΠ και 42,5% των κεφαλαιουχικών δαπανών της κυβέρνησης, στο πλαίσιο του στόχου "Σύγκλιση". Η συνολική χρηματοδότηση που έλαβε χρησιμοποιήθηκε για επενδύσεις σε έργα περιβαλλοντικής υποδομής (25%), πολιτισμού και κοινωνικών υποδομών (23%) και μεταφορών (20%). Επίσης, υπήρξαν όπως και στις παραπάνω χώρες που αναφέρθηκαν, σημαντικές μετατοπίσεις σε τομείς χρηματοδότησης κυρίως από την περιβαλλοντική υποδομή και τις μεταφορές προς τον πολιτισμό και την κοινωνική υποδομή, κυρίως για την αύξηση του ποσοστού των δαπανών.(European Commission, 2016).

5.6. Πορτογαλία.

Η οικονομία της Πορτογαλίας επηρεάστηκε σοβαρά από τη χρηματοπιστωτική κρίση που έπληξε σοβαρά το 2008 όλο τον κόσμο, με το ΑΕΠ να είναι χαμηλότερο 7% από το 2007, παρά την αύξηση του τόσο το 2014 όσο και το 2015. Το 2013, η απασχόληση μειώθηκε αισθητά ενώ το ποσοστό απασχόλησης ανήλθε μόλις λίγο πάνω από το 65% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών. Κατά συνέπεια, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε το 2013 στο 16% του εργατικού δυναμικού. Μία επιπλέον συνέπεια της οικονομικής ύφεσης ήταν να αυξηθεί το έλλειμμα σχεδόν 10% του ΑΕΠ το 2009, οδηγώντας την οικονομία της Πορτογαλίας να λάβει μία σειρά μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης. Παρά το γεγονός ότι το έλλειμμα μειώθηκε, το δημόσιο χρέος αυξήθηκε στο 129% του ΑΕΠ., με τις δημόσιες δαπάνες να περικόπτονται μαζί με την έντονη έλλειψη δημόσιων επενδύσεων, οδήγησαν την Πορτογαλία σε αυξανόμενη εξάρτηση από τη χρηματοδότηση της ΕΕ για τις αναπτυξιακές δαπάνες. Οι περιφέρειες εκτός του στόχου σύγκλισης επηρεάστηκαν περισσότερο από άλλες. Το ΕΤΠΑ και το Ταμείο Συνοχής διαθέσε συνολικά 14,6 δισεκατομμύρια

Ευρώ, ποσό που ισοδυναμεί με το 27,5% των κεφαλαιουχικών δαπανών της κυβέρνησης κατά τη διάρκεια των επτά ετών.

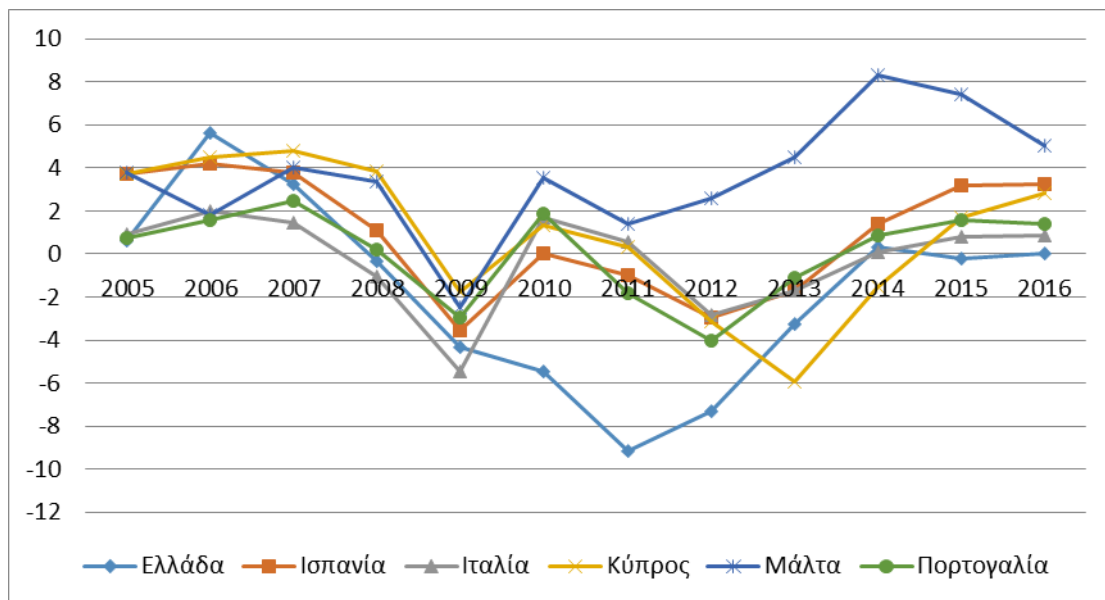
Περίπου το 30% της λαμβανόμενης χρηματοδότησης προοριζόταν για στήριξη επιχειρήσεων και την καινοτομία, ενώ το 22% αφορούσε επενδύσεις στον πολιτισμό και την κοινωνική υποδομή και το 17% στην περιβαλλοντική υποδομή. Επίσης, υπήρξε σημαντική μείωση της εθνικής χρηματοδότησης. Ως απάντηση στην οικονομική κρίση, υπήρξαν σημαντικές μετατοπίσεις της χρηματοδότησης μεταξύ των τομέων πολιτικής, κυρίως την καινοτομία, την Έρευνα και Ανάπτυξη και την αστική ανάπτυξη (European Commission, 2016).

6. Η εξέλιξη των κυριότερων μακροοικονομικών μεγεθών των χωρών του ευρωπαϊκού νότου την τελευταία δεκαετία.

6.1. Η εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει την πορεία του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ για τις έξι χώρες του νότου, ενώ παρέχεται πληροφόρηση και για το σύνολο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα, η Ελλάδα παρουσιάζει μια εντυπωσιακή μείωση του ΑΕΠ της, ενώ από την άλλη πλευρά, η Μάλτα είναι η χώρα με την μεγαλύτερη αύξηση του ΑΕΠ της μέσα στην υπό μελέτη δεκαετία. Από την μελέτη του διαγράμματος αυτού προκύπτει το συμπέρασμα ότι για όλες τις χώρες αυτές η περίοδος από το 2008 μέχρι και το 2012 υπήρξε μια περίοδος με σημαντικές μειώσεις του ΑΕΠ τους.

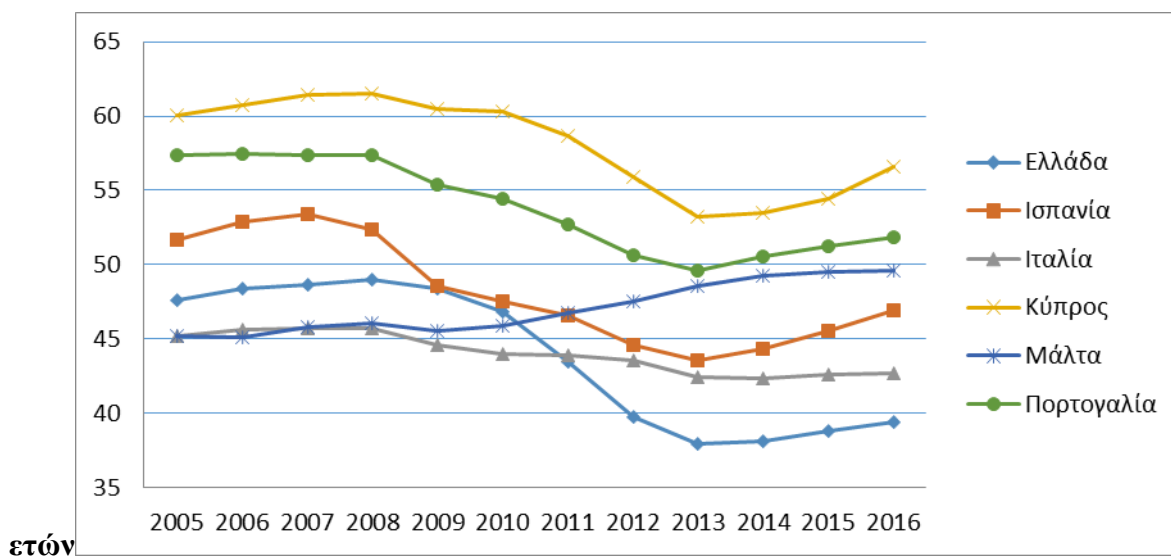
Διάγραμμα 1. Η εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ για τις έξι χώρες του νότου

6.2. Η εξέλιξη του ποσοστού απασχόλησης του πληθυσμού.

Ο πίνακας που ακολουθεί παρουσιάζει την πορεία του ποσοστού απασχόλησης του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών για τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, όπως αυτά παρουσιάζονται από την Παγκόσμια Τράπεζα. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία και πάλι η Ελλάδα παρουσιάζει το μικρότερο ποσοστό, ενώ η Κύπρος είναι η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό απασχόλησης, διαχρονικά. Επίσης, προκύπτει το συμπέρασμα ότι για όλες τις χώρες αυτές, εκτός από την Μάλτα, η περίοδος από το 2008 μέχρι και το 2012 υπήρξε μια μείωση της απασχόλησης, η οποία ανακόπηκε μόνο μετά το 2013.

Διάγραμμα 2. Το ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού άνω ηλικίας 20-64

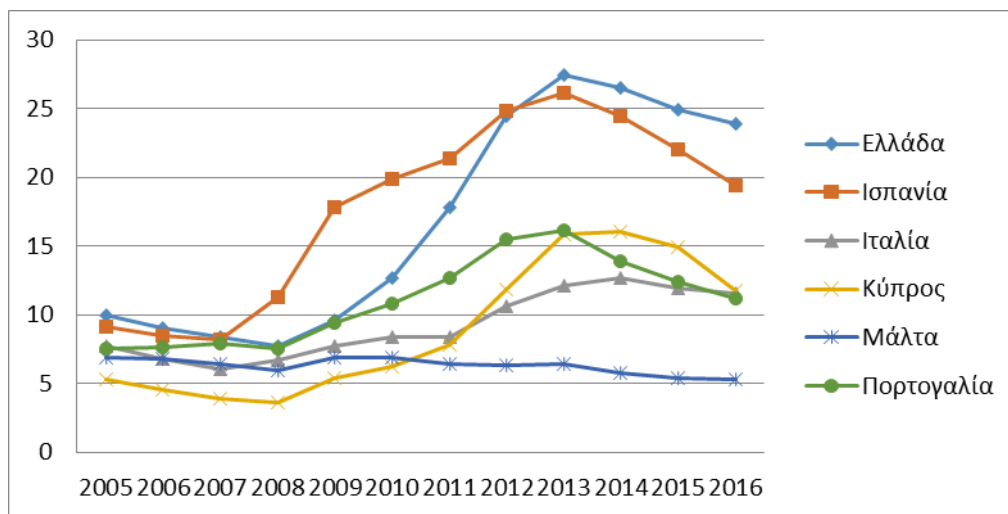

6.3. Η εξέλιξη της ανεργίας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, η Ελλάδα παρουσιάζει το μεγαλύτερο ποσοστό διαχρονικά, ενώ από την άλλη πλευρά, η Μάλτα είναι η χώρα με το αισθητά μικρότερο ποσοστό ανεργίας.

Επίσης, γίνεται εμφανές το γεγονός ότι στις χώρες του νότου, η αύξηση του ποσοστού ανεργίας ήταν περισσότερο έντονη σε σχέση με το σύνολο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης λόγω των επιπτώσεων της οικονομικής ύφεσης.

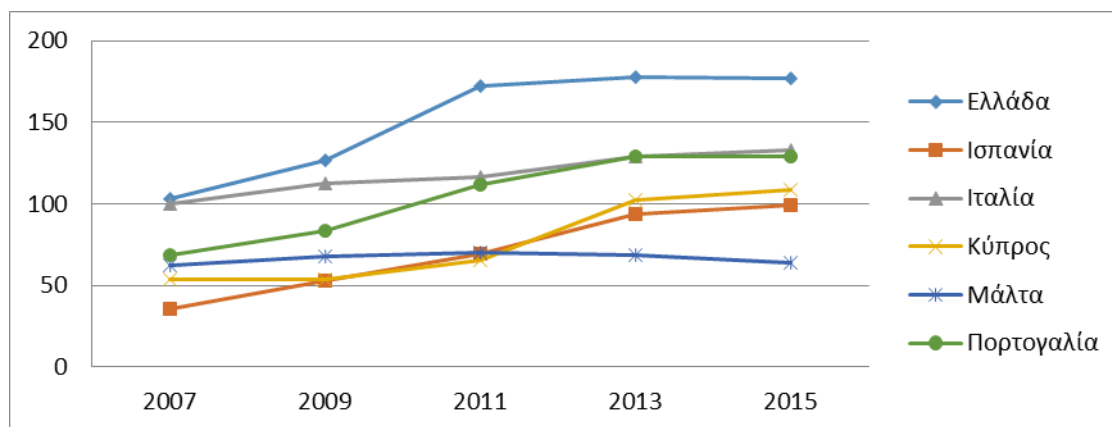
Διάγραμμα 3. Το ποσοστό ανεργίας στο εργατικό δυναμικό του πληθυσμού

6.4. Η εξέλιξη του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Το διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζει την πορεία του δημοσίου χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ για τις έξι χώρες του νότου, όπως αυτό παρουσιάζεται από την Eurostat, Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα αυτού, όλες οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου παρουσιάζουν διαχρονικά μεγαλύτερες τιμές δημοσίου χρέους, σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η Ελλάδα είναι με διαφορά, η χώρα με το μεγαλύτερο ποσοστό χρέους/ΑΕΠ, ενώ την δεύτερη θέση κατέχει η Ιταλία και ακολουθεί η Πορτογαλία. Αξίζει να σημειωθεί η ιδιαίτερα καλή αναλογία δημοσίου χρέους/ΑΕΠ που διαχρονικά εμφανίζει η Μάλτα.

Διάγραμμα 4. Χρέος δημοσίου τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ

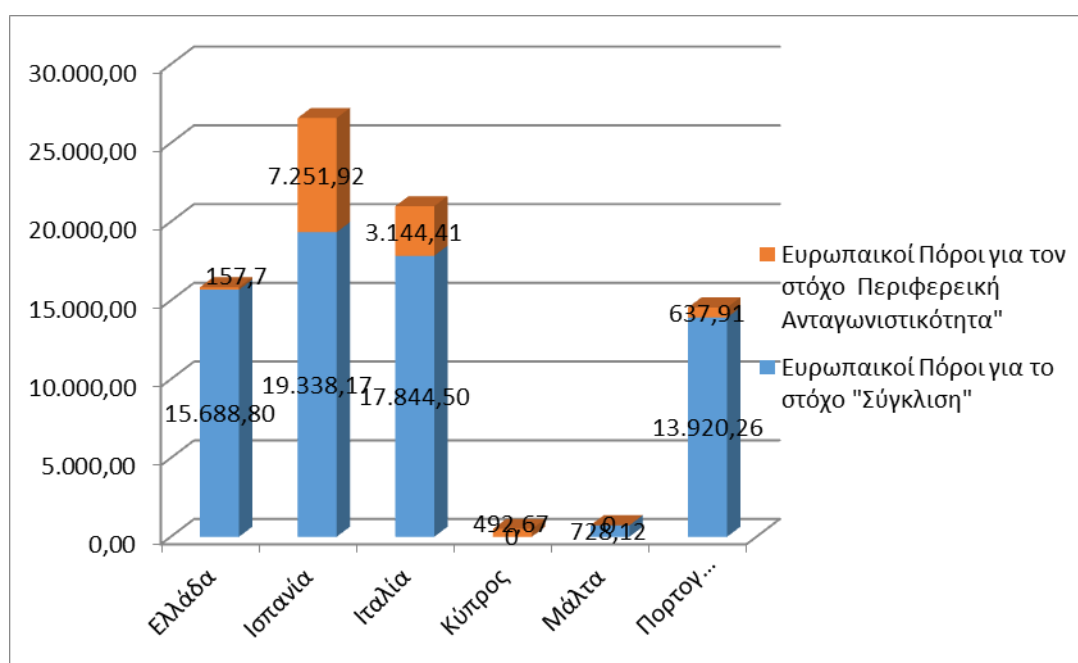

7. Η χρηματοδότηση των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου κατά την περίοδο 2007-2013.

7.1.Στοιχεία ανά Στόχο και χώρα.

Το κάτωθι διάγραμμα παρουσιάζει συγκεντρωτικά στοιχεία για το 2016, σχετικά με τον τρόπο που κατανεμήθηκαν οι ευρωπαϊκοί πόροι ανάμεσα στους δύο βασικούς στόχους, "Σύγκλιση" και "Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα και απασχόληση", ανάμεσα στις έξι χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παρουσιάζονται γίνεται εμφανές, ότι για το 2016, η συντριπτική πλειοψηφία των ευρωπαϊκών πόρων στράφηκαν στον στόχο "Σύγκλιση", το οποίο εμπίπτει με τον αρχικό σχεδιασμό του ΕΣΠΑ 2007-2013. με την Ισπανία να έχει την μεγαλύτερη χρηματοδότηση κοινοτικών πόρων.

Διάγραμμα 5. Ο κατανομή των ευρωπαϊκών πόρων στους στόχους Σύγκλισης και Περιφερειακής Ανταγωνιστικότητας, κατά το 2016.

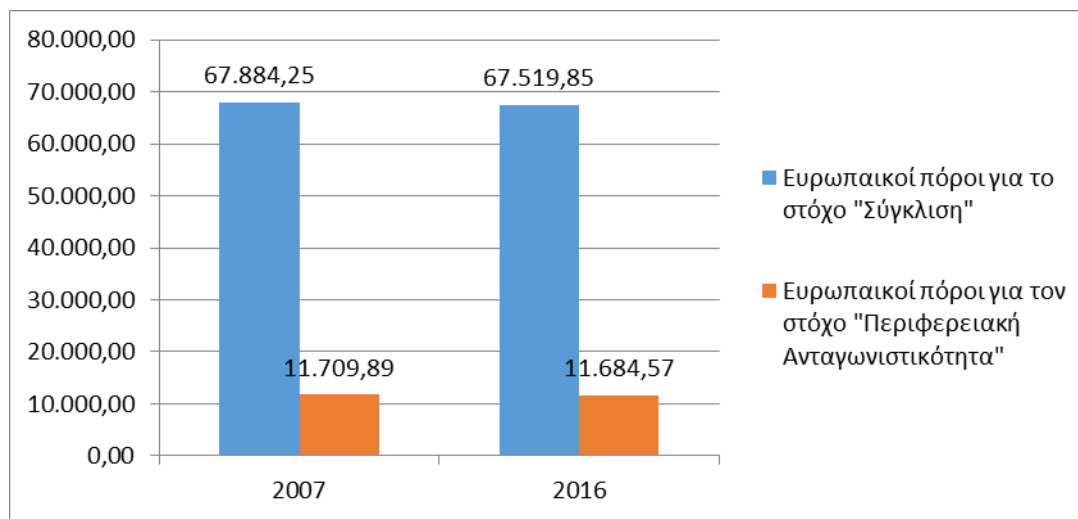

7.2.Κατανομή των ευρωπαϊκών πόρων μεταξύ των δύο στόχων: Σύγκλιση και Περιφερειακή ανταγωνιστικότητα.

Το επόμενο διάγραμμα παρουσιάζει τη συνολική κατανομή της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης ανά στόχο για το 2007, έναρξη του προγράμματος, και το 2016. Συνολικά διατέθηκαν 67.519,85 δις στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, εκ των οποίων τα 57.519,85 δις (82,85% της συνολικής χρηματοδότησης) στο στόχο "Σύγκλιση", που ήταν και το μεγαλύτερο μέρος της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης και 11.684,57 δις (14,75%) στο στόχο "Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα". Τα συνολικά διαθέσιμα ευρωπαϊκά κονδύλια ήταν σχεδόν ίδια τόσο στην

αρχή, όσον και στο τέλος του προγράμματος, με μια πολύ μικρή μείωσή τους να παρατηρείται για το 2016.

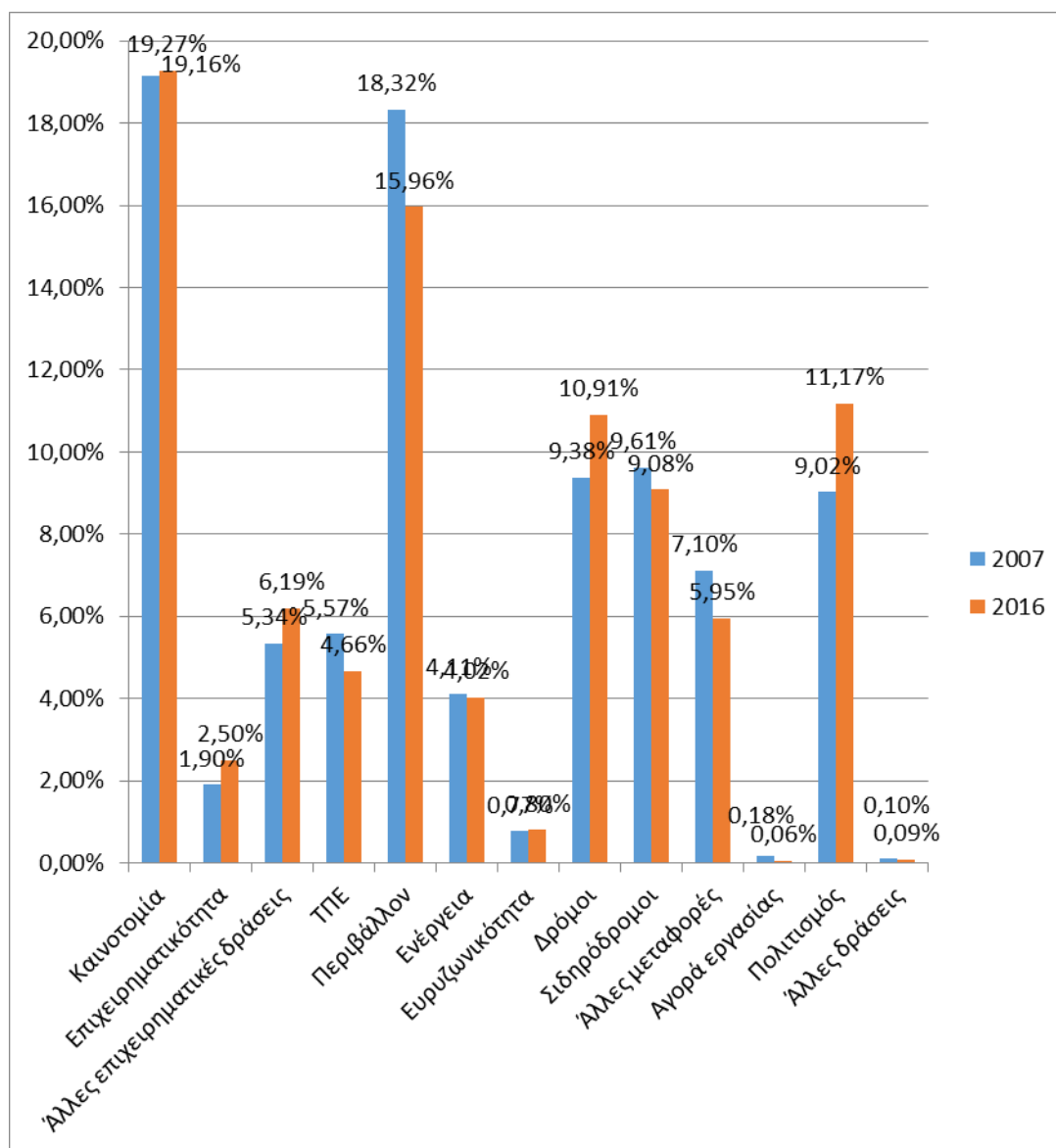
Διάγραμμα 6. Η συνολική κατανομή των ευρωπαϊκών πόρων ανάμεσα στους στόχους της Ανταγωνιστικότητας και της Σύγκλισης, για το 2007 και για το 2016.

7.3. Η ευρωπαϊκή χρηματοδότηση μέσω των Διαθρωπικών Ταμείων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και Ταμείου Συνοχής ανά κατηγορία δράσης για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.

Το επόμενο διάγραμμα παρουσιάζει με λεπτομέρεια όλες εκείνες τις κατηγορίες δράσεων στις οποίες απευθύνονταν το συγκεκριμένο ευρωπαϊκό πρόγραμμα χρηματοδότησης, τον τρόπο με τον οποίον κατανεμήθηκαν οι ευρωπαϊκοί πόροι καθώς επίσης και τα συνολικά αποτελέσματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι τόσο για το 2007, όσον και για το 2016, η δράση στην οποία δαπανήθηκαν τα περισσότερα κονδύλια για την τόνωση της επιχειρηματικότητας είναι η Καινοτομία, με ποσοστό που σχεδόν αγγίζει το 20% των συνολικών πόρων και 10% σε επιχειρηματικές δράσεις, ενώ ακολουθούν οι δράσεις που σχετίζονται με το Περιβάλλον, σε ποσοστό γύρω στο 17%. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε γενικές γραμμές, δεν διαπιστώνεται μεγάλη απόκλιση από τις προτεραιότητες χρηματοδότησης μέσω του προγράμματος, ανάμεσα στην αρχική του χρονιά και την τελευταία χρονιά.

Διάγραμμα 7. Η κατανομή των ευρωπαϊκών κονδυλίων της δράσης 2007-2013 ανά κατηγορία για τις επιλεγμένες χώρες

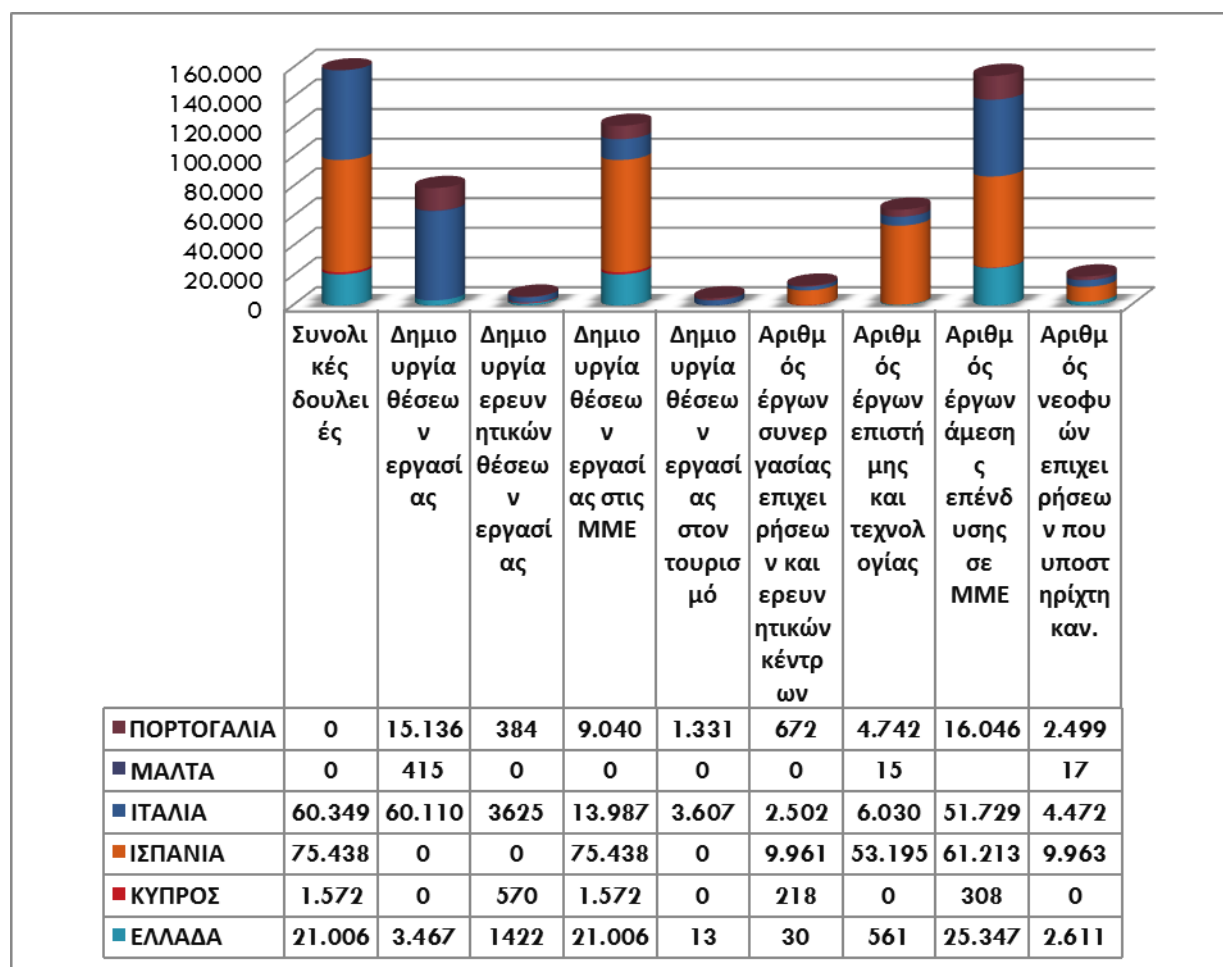
8.Ο βαθμός επηρεασμού των χωρών από το ΕΣΠΑ 2007-2013.

8.1.Δείκτες επίτευξης Στόχων.

Προκειμένου να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα των παραπάνω δράσεων που πραγματοποιήθηκαν κυρίως εξαιτίας της ύπαρξης του προγράμματος ευρωπαϊκής χρηματοδότησης της περιόδου 2007- 2013 κρίνεται απαραίτητο να παρουσιαστούν στοιχεία για την εξέλιξη βασικών δεικτών που μετρούν την αποτύπωση της οικονομικής κατάστασης μιας χώρας. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι απόλυτα συμπεράσματα δεν είναι δυνατόν να προκύψουν, καθώς από την μια πλευρά, η πορεία μιας οικονομίας αποτελεί ένα δυναμικό φαινόμενο που εξαρτάται από πολλούς

παράγοντες και από την άλλη, η διάχυση των ωφελειών στις οικονομίες των χωρών από την ευρωπαϊκή χρηματοδότηση δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί, καθώς, σύμφωνα με έρευνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα θετικά στοιχεία της θα συνεχίσουν να επηρεάζουν τις οικονομίες μέχρι και το 2023. Παρόλα αυτά, μια τάση είναι δυνατόν να εξαχθεί από την μελέτη των δεικτών αυτών. Οι επόμενοι πίνακες παρουσιάζουν στοιχεία για τα άμεσα αποτελέσματα της χρηματοδοτικής δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανά χώρα και παρατίθενται τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα για τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, ενώ παράλληλα, παρέχει πληροφόρηση για τα συνολικά ποσά που διατέθηκαν μέσω της συγκεκριμένης δράσης στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, γίνεται μια προσέγγιση του ποσοστού των αποτελεσμάτων των συγκεκριμένων δεικτών σε σχέση με την συνολική εικόνα των χωρών της Ένωσης. Στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου δημιουργήθηκε το 15% σχεδόν των νέων θέσεων εργασίας ερευνητικού αντικειμένου, ενώ το 40% σχεδόν των άμεσων επενδύσεων σε ΜΜΕ έλαβε χώρα σε κάποια χώρα του ευρωπαϊκού νότου.

Διάγραμμα 8.Δεικτες επίτευξης στόχων των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου ΕΣΠΑ 2007-2013

Πίνακας 2. Δείκτες επίτευξης στόχων ΕΣΠΑ 2007-2013 για τις χώρες του νότου σε σχέση με το σύνολο της χρηματοδότησης

Δείκτης	Χώρες του ευρωπαϊκού νότου	Ευρωπαϊκή Ένωση	Ποσοστό συμμετοχής
Συνολικές θέσεις εργασίας	158.365	940.000	16,8%
Δημιουργία θέσεων εργασίας	79.128		
Δημιουργία ερευνητικών θέσεων εργασίας	6.001	41.600	14,4%
Δημιουργία θέσεων εργασίας στις ΜΜΕ	121.043		
Δημιουργία θέσεων εργασίας στον τουρισμό	4.951	16.200	30,6%
Αριθμός έργων συνεργασίας επιχειρήσεων και ερευνητικών κέντρων	13.383	33.600	39,8%
Αριθμός έργων επιστήμης και τεχνολογίας	64.543	95.000	67,9%
Αριθμός έργων άμεσης επένδυσης σε ΜΜΕ	154.643	400.000	38,7%
Αριθμός νεοφυών επιχειρήσεων που υποστηρίχτηκαν.	19.562	121.400	16,1%

9.Συμπεράσματα

Από την παραπάνω συγκριτική μελέτη των παραπάνω χωρών προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία. Για την Ελλάδα, συνολικά η στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ) ανέρχεται σε 15,8 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ το ποσοστό συγχρηματοδότησης της ΕΕ αυξήθηκε σημαντικά από 75% σε 99,8%, επιτρέποντας την ταχύτερη απορρόφηση των κονδυλίων, παρά τα ληφθέντα μέτρα λιτότητας λόγω της οικονομικής ύφεσης. Αντίστοιχα για την Ισπανία, τα συνολικά ποσά που προήλθαν από το ΕΤΠΑ και το ΤΣ και διατέθηκαν για την περίοδο 2007-2013 ανέρχονται σε 26,6 δισεκατομμύρια ευρώ, σε ότι αφορά στην Ιταλία το συνολικό ποσό που διατέθηκε ξεπέρασε τα 21 δισεκατομμύρια ευρώ. Ακολούθως, η συνολική χρηματοδότηση της Κύπρου ανήλθε στα 493 εκατομμύρια ευρώ με την

απορροφητικότητα να αγγίζει το 93%. Η χρηματοδότηση προς την Μάλτα και την Πορτογαλία ανήλθε στα 728 και 14,6 εκατομμύρια ευρώ αντιστοίχως.

Συνολικά, για το 2016 διατέθηκαν στις ως άνω χώρες σχεδόν 68 δισεκατομμύρια για τον Στόχο "Σύγκλιση" και σχεδόν 12 δισεκατομμύρια για τον Στόχο "Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα". Στον τομέα της καινοτομίας απορρόφησαν το 20% σχεδόν του προϋπολογισμού του έργου, ενώ για την τόνωση της επιχειρηματικότητας σχεδόν το 10%. Τέλος, σημειώνεται ότι εξαιτίας του συγκεκριμένου ευρωπαϊκού προγράμματος χρηματοδότησης, υπολογίζεται ότι στο σύνολο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργήθηκαν περίπου 940 χιλιάδες θέσεις εργασίας, με το 16,4% από αυτές να δημιουργούνται στις χώρες του ευρωπαϊκού νότου, όταν σε αυτές έλαβε χώρα σχεδόν το 40% των έργων που υλοποιήθηκαν από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) που λαμβάνουν άμεση επενδυτική βοήθεια, το 67,9% σε καινοτόμα έργα και το 39,8% σε έργα συνεργασίας επιχειρήσεων και ερευνητικών κέντρων που έλαβαν στήριξη, από το σύνολο.

Η χρηματοδότηση που έλαβαν οι κοινοτικές χώρες κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013, η οποία συνέπεσε με την παρατεταμένη βαθιά οικονομική ύφεση λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης, είχε εκτός από ευεργετικά αποτελέσματα, και μια σειρά από προβλήματα, όπως: η αργή απορροφητικότητα των κοινοτικών κονδυλίων, ο ελλιπής σχεδιασμός των αρχικών προϋπολογισμών και ο μεγάλος βαθμός συγκεκριμενοποίησης των στόχων. Ως εκ τούτου, προκειμένου τα χρηματοδοτικά προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο μέλλον να είναι σε θέση να ανταποκριθούν με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των ευρωπαϊκών οικονομιών θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε μια σειρά από παραμέτρους όπως είναι η ανταγωνιστικότητα, η εξωστρέφεια των επιχειρήσεων και ιδιαίτερα των μικρομεσαίων, παράλληλα με μετάβαση στην ποιοτική επιχειρηματικότητα, της οποίας το κύριο χαρακτηριστικό θα είναι η καινοτομία και η αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας. Επιπλέον, η διασφάλιση της βιωσιμότητας των επιχειρηματικών δράσεων θα βοηθήσει στην ουσιαστική προστασία του περιβάλλοντος. Για να γίνει αυτό, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην διαδικασία μετάβασης σε μία οικονομία η οποία θα είναι φιλική προς το περιβάλλον. Επιπλέον, θα πρέπει να λάβει χώρα και να ολοκληρωθεί σε όλες τις περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός των υποδομών, προκειμένου να είναι εφικτή η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του πληθυσμού, ενώ, τέλος, η βελτίωση της θεσμικής επάρκειας και της αποτελεσματικότητας τόσο της κεντρικής δημόσιας διοίκησης, όσο και της τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την συνολική ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας και κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

1. Beck, T., Demirguc -Kunt, A. (2006). Small and medium-size enterprises : Access to finance as a growth constraint. *Journal of Banking and Finance*. 30: 2931-2943.
2. Berger, A., Udell, G. (2006). A more complete conceptual framework for SME finance. *Journal of Banking and Finance*. 30 (11): 2945- 2966.
3. Centre for Strategy & Evaluation Services. (2012). Evaluation of the SME Definition. Available at: <http://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5849c2fe-dcd9-410e-af37-1d375088e886>.
4. European Central Bank. (2017). Survey on the Access to Finance of Enterprises. Available at: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/20370/attachments/1/translations/en/renditions/native>
5. European Commission. (2005). The New SME Definition. User guide and model declaration. Available at: <https://www.eusmecentre.org.cn/sites/default/files/files /news/SME%20Definition.pdf>.
6. European Commission. (2016). Ex post evaluation of the ERDF and Cohesion Fund 2007-13 Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp1_swd_report_en.pdf.
7. European Commission. (2016). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF). Country Report. Greece. Available at: https://www.espa.gr/elibrary/ExPost_Greece_ERDFandCF_en_en.pdf.
8. European Commission. (2016). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF). Country Report. Spain. Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp1_es_report_en.pdf.
9. European Commission. (2016). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF). Country Report. Italy. Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp1_it_report_en.pdf. [1/9/2017].

10. European Commission. (2016). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF). Country Report. Cyprus. Available at:
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp1_cy_report_en.pdf.
11. European Commission. (2016). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF). Country Report. Malta. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp1_mt_report_en.pdf.
12. European Commission. (2016). Ex post evaluation of Cohesion Policy programmes 2007-2013, focusing on the European Regional Development Fund (ERDF) and the Cohesion Fund (CF). Country Report. Portugal. Available at: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp1_pt_report_en.pdf.
13. European Union. (2008). Cohesion Policy 2007-13. National Strategic References Frameworks. Available at: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/atlas2007/fiche/nsrf.pdf
14. Eurostat. (2016). Government Finance Statistics. Available at:
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Government_finance_statistics.
15. International Finance Corporation. (2014). MSME Country Indicators 2014. Towards a better understanding of Micro, Small, and Medium Enterprises. Available at:
<https://smefinanceforum.org/sites/default/files/analysis%20note.pdf>.
16. Lee, N., Drever, E. (2014). Do SMEs in deprived areas find it harder to access finance. *Entrepreneurship and Regional Development*. 26 (3-4): 337-356.
17. Van Praag, C., Versloot, P. (2007). What Is the Value of Entrepreneurship? A Review of Recent Research. *Discussion Papers Series, IZA DP No 3014*. Available at:
<http://ftp.iza.org/dp3014.pdf>.
18. World Bank. (2017). Employment to population ratio, 15+, total (%). (modeled ILO estimate). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.TOTL.SP.ZS?locations=AE>
19. World Bank. (2017). GDP growth (annual %). Available at:
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>
20. Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών. (2016). Επιχειρηματικότητα 2015-16: Κρίσιμη καμπή για την αναπτυξιακή δυναμική του επιχειρηματικού συστήματος. Διατίθεται στον διαδικτυακό τόπο: http://iobe.gr/docs/research/RES_02_01122016_REP_GR.pdf.

ΠΙΝΑΚΕΣ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1. Η εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ για τις έξι χώρες του νότου

Έτος	Ελλάδα	Ισπανία	Ιταλία	Κύπρος	Μάλτα	Πορτογαλία	ΕΕ	Νότος
2005	0,60	3,72	0,95	3,72	3,78	0,77	2,08	2,26
2006	5,65	4,17	2,01	4,51	1,83	1,55	3,36	3,29
2007	3,27	3,77	1,47	4,82	3,99	2,49	3,09	3,30
2008	-0,34	1,12	-1,05	3,86	3,35	0,20	0,46	1,19
2009	-4,30	-3,57	-5,48	-1,77	-2,46	-2,98	-4,38	-3,43
2010	-5,48	0,01	1,69	1,32	3,54	1,90	2,15	0,50
2011	-9,13	-1,00	0,58	0,32	1,40	-1,83	1,67	-1,61
2012	-7,30	-2,93	-2,82	-3,16	2,58	-4,03	-0,47	-2,94
2013	-3,24	-1,71	-1,73	-5,95	4,51	-1,13	0,22	-1,54
2014	0,35	1,38	0,11	-1,53	8,31	0,89	1,67	1,58
2015	-0,22	3,20	0,78	1,68	7,43	1,59	2,20	2,41
2016	0,01	3,24	0,88	2,83	5,04	1,40	1,87	2,23

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα, 2017.

Διάγραμμα 2. Το ποσοστό απασχόλησης του πληθυσμού άνω ηλικίας 20-64 ετών

Έτος	Ελλάδα	Ισπανία	Ιταλία	Κύπρος	Μάλτα	Πορτογαλία	ΕΕ	Νότος
2005	47,61	51,65	45,20	60,03	45,16	57,34	51,67	52,24
2006	48,40	52,85	45,65	60,75	45,13	57,48	52,34	52,82
2007	48,63	53,41	45,72	61,45	45,83	57,33	53,04	53,28
2008	48,98	52,34	45,69	61,51	46,07	57,33	53,35	53,26
2009	48,39	48,58	44,57	60,50	45,49	55,42	52,21	51,76
2010	46,87	47,53	44,01	60,33	45,90	54,42	51,77	51,14
2011	43,50	46,60	43,87	58,62	46,73	52,67	51,69	49,97
2012	39,75	44,58	43,52	55,91	47,55	50,64	51,43	48,31
2013	37,90	43,53	42,41	53,20	48,52	49,55	51,18	47,32
2014	38,10	44,33	42,34	53,44	49,23	50,57	51,65	47,89
2015	38,82	45,51	42,62	54,40	49,49	51,24	52,03	48,58
2016	39,39	46,88	42,71	56,57	49,59	51,84	52,39	49,44

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα, 2017.

Διάγραμμα 3. Το ποσοστό ανεργίας στο εργατικό δυναμικό του πληθυσμού

Έτος	Ελλάδα	Ισπανία	Ιταλία	Κύπρος	Μάλτα	Πορτογαλία	ΕΕ	Νότος
2005	9,99	9,15	7,73	5,30	6,92	7,58	8,95	7,98
2006	9,01	8,45	6,78	4,54	6,80	7,65	8,21	7,44
2007	8,40	8,23	6,07	3,92	6,47	7,96	7,17	7,03
2008	7,76	11,26	6,72	3,65	5,98	7,55	7,00	7,20
2009	9,62	17,86	7,75	5,36	6,89	9,43	8,92	9,68
2010	12,71	19,86	8,36	6,26	6,85	10,77	9,56	11,00
2011	17,86	21,39	8,36	7,86	6,38	12,68	9,64	12,64
2012	24,44	24,79	10,65	11,80	6,31	15,53	10,45	15,55
2013	27,47	26,09	12,15	15,87	6,39	16,18	10,85	17,14
2014	26,49	24,44	12,68	16,09	5,80	13,89	10,19	16,15
2015	24,90	22,06	11,90	14,91	5,39	12,44	9,36	14,84
2016	23,91	19,45	11,54	11,73	5,32	11,16	8,58	13,36

Πηγή: Παγκόσμια Τράπεζα, 2017.

Διάγραμμα 4. Χρέος δημοσίου τομέα ως ποσοστό του ΑΕΠ

Έτος	Ελλάδα	Ισπανία	Ιταλία	Κύπρος	Μάλτα	Πορτογαλία	ΕΕ	Νότος
2000	104,90	58,00	105,10	55,10	60,90	50,30	60,6	72,38
2007	103,10	35,50	99,80	53,90	62,40	68,40	57,9	70,52
2009	126,70	52,70	112,50	53,90	67,80	83,60	73,1	82,87
2011	172,10	69,50	116,5	65,80	69,90	111,40	81,1	100,87
2013	177,70	93,70	129	102,50	68,60	129,00	85,5	116,75
2015	176,90	99,20	132,70	108,90	63,90	129,00	85,2	118,40

Πηγή: Eurostat, 2016.

Διάγραμμα 6. Η συνολική κατανομή των ευρωπαϊκών πόρων ανάμεσα στους στόχους της Ανταγωνιστικότητας και της Σύγκλισης, για το 2007 και για το 2016.

	2007	2016	Μεταβολή
<i>Πόροι για τον Στόχο "Σύγκλιση"</i>			
Χρηματοδότηση ΕΕ	67.884,25	67.519,85	-364,40
Χρηματοδότηση Δημόσιου Τομέα	34.687,10	12.753,62	-21.933,48
Χρηματοδότηση Ιδιωτικού Τομέα	3.433,39	3.920,70	487,31
Σύνολο Σύγκλισης	106.004,74	84.194,17	-21.810,57
<i>Πόροι για τον Στόχο "Περιφερειακή Ανταγωνιστικότητα"</i>			
Χρηματοδότηση ΕΕ	11.709,89	11.684,57	-25,31
Χρηματοδότηση Δημόσιου Τομέα	10.291,94	7.183,06	-3.108,87
Χρηματοδότηση Ιδιωτικού Τομέα	208,88	1.016,08	807,20
Σύνολο Ανταγωνιστικότητας	22.210,71	19.883,72	-2.326,99
Σύνολο Χρηματοδότησης	128.215,45	104.077,89	-24.137,56

Διάγραμμα 8. Δείκτες επίτευξης στόχων των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου ΕΣΠΑ 2007-2013

Κατηγορίες	2007	2016	Συμμετοχή 2007	Συμμετοχή 2016
<i>Καινοτομία</i>	15.248,81	15.338,90	19,16%	19,27%
<i>Επιχειρηματικότητα</i>	1.516,13	1.988,72	1,90%	2,50%
<i>Άλλες επιχειρηματικές δράσεις</i>	4.248,84	4.930,52	5,34%	6,19%
<i>ΤΠΕ</i>	4.436,17	3.712,85	5,57%	4,66%
<i>Περιβάλλον</i>	14.580,01	12.700,41	18,32%	15,96%
<i>Ενέργεια</i>	3.271,51	3.196,27	4,11%	4,02%
<i>Ευρυζωνικότητα</i>	611,48	637,36	0,77%	0,80%
<i>Δρόμοι</i>	7.466,99	8.685,04	9,38%	10,91%
<i>Σιδηρόδρομοι</i>	7.650,51	7.230,48	9,61%	9,08%
<i>Άλλες μεταφορές</i>	5.653,44	4.738,26	7,10%	5,95%
<i>Αγορά εργασίας</i>	141,31	50,46	0,18%	0,06%
<i>Πολιτισμός</i>	7.180,61	8.890,90	9,02%	11,17%
<i>Άλλες δράσεις</i>	7.561,64	7.083,47	0,10%	0,09%

Σύνολο	79.594,14	79.204,42	100,00%	99,51%
--------	-----------	-----------	---------	--------

The role of financial sphere on a Taylor Rule for EU members. Does this rule fit to EU member needs?

ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΜΩΥΣΗΣ

ΠΑΠΑΔΑΜΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΣ

ΒΙΔΡΑ ΑΡΙΣΤΕΑ

Abstract

The recent global financial crisis has unsettled the broad acquiescence that has predominated concerning the goals of a Central Bank for years. The viewpoint that the monetary policy makers have to ignore financial stability has started to decay. This paper examines to what extent the ECB's monetary policy decisions are determined by the signals of the financial sphere. This goal is achieved by using the Taylor Rule augmented by variables that can attribute the financial element in order for the behavior of the ECB to be described. This way gives us the opportunity to compare the rates proposed by the Taylor Rule by those that were finally observed not only for the Eurozone in total, but also for some of its member countries individually. The estimations that come from the GMM for the periods before and during the financial crisis provide us with indications concerning the effects of the financial sector over the conduct of the ECB's Monetary Policy as well as the defective operation of the Eurozone. It seems that a common rule does not fit to all members.

Keywords: *ECB monetary policy, Taylor rule, financial crisis*

1. INTRODUCTION

From the beginning of the global financial crisis in 2007, concerns about the financial stability / instability have grown up. Considering the role of monetary policy, it has not been determined whether Central Banks (CB) should be responsible not only for the conventional targets but also for the financial stability. The question has been thoroughly discussed and analyzed by the global economic research community, without any explicit conclusion.

A widespread view asserts that while seeking the objective of price stability, the CB in fact promotes better financial stability (Schwartz, 1995). The opposing view contends that the financial system is inherently fragile and the CB has occasionally endangered the objective of price stability

when financial stability is threatened (Kent & DeBelle, 1998). Practically, these studies gave birth in two search directions developed throughout the next section.

This paper has a dual purpose. Initially, it is investigated if and to what extent the decisions of the ECB monetary policy guided by economic instability signals. For this reason a backward-looking Monetary Policy rule is preferred while forward-looking models have been used recently. However, as Albulescu et al (2013) points out, the choice of backward-looking model may be considered more realistic in the case of the ECB, due to the complexity and heterogeneity of the Eurozone elements that are surveyed in the second phase of this study. In order to achieve the first goal, the widely spread Taylor Rule is used. This rule indicates whether Central Bank will have to change the short-term rates in deviations of inflation and output from inflation target and GDP's potential level respectively. With a view to attribute the financial aspect describing the conduct of the ECB, the rule is augmented with variables that reflect this aspect. In the present study these variables are: money supply, the price index of real estate, the stock price index, the exchange rate of the euro against the dollar and interest rate spreads

The estimation of the above relationship was made for the period 1999-2014 with the Generalized Method of Moments (GMM). Also, the sample was divided into two periods, one relating to the period before the crisis, and the second with the time of crisis. The attempt was made to detect a possible change of the ECB's policy at the beginning of the crisis. In order to have sufficient evidence, monthly data were used.

Having assessed the relationship(s) which may describe ECB' behavior, the next step is an attempt to estimate for seven Eurozone's member states (Germany, France, Greece, Ireland, Spain, Italy and the Netherlands) the interest rate provided by Taylor rule. The aim is to answer the second issue regarding the heterogeneity within the Eurozone.

There are several researchers who have examined whether the ECB follow or should follow the Taylor rule. Indicatively, the Gerlach & Schnabel (2000), Gerdesmeier & Roffia (2003), Belke & Polleit (2007), Fendel & Frenkel (2009) are some of them. From the review of this literature, it seems that some versions of Taylor rule adequately describe ECB's Monetary Policy. That is why the rule is widely used in order to study the Monetary Policy of ECB. Of course, the rule's effectiveness varies depending on the period considered and the precise form of the rule used.

The rest of the work is structured as follows: Section 2 consists of Taylor's rule theoretical framework and formulation. Section 3 develops the literature on the Taylor rule augmented with variables that try to deliver the financial instrument. In section 4 data and empirical methodology are introduced. The results of Taylor rule estimations are represented in section 5. Finally, section 6 summarizes.

2. Taylor Rule

Taylor rule results from the empirical study of the actual monetary policy of the FED, during the period 1987 - 1992. In the general form the rule can be stated as a short-term interest rate rule, which takes the following form:

$$i_t = \pi_t + r^* + \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(y_t - y^*) \quad (1)$$

In accordance with this equation, the determination of short-term interest rate depends on the current level of inflation π_t , the equilibrium real interest rate r^* , the gap between inflation and inflation target as well as output gap. The aforementioned study disclosed that equation (2) adequately describes the FED's policy of adjusting short-term interest rates during the period 1987-1992:

$$i_t = \pi_t + 2 + 0.5(\pi_t - 2) + 0.5(y_t - y^*) \quad (2)$$

The above equation means that, in the questioning period, real interest rate and inflation target had been set at 2%, while FED's policy seemed to focus equally to deviations of inflation and output giving to variables α and β the same price.

The suggestions arising from Taylor Rule are a restrictive monetary policy of high interest rates when inflation exceeds the target or when output exceeds its potential level exerting inflationary pressures. In the same way, an expansionary monetary policy of low interest rates is indicated when inflation ranges at levels below the target or when the production's level is less than potential output levels. Moreover, it is worth mentioning that the real interest rate should be increased more than the rate of inflation to stabilize the economy. Thus the coefficient α should be greater than unity ($\alpha > 1$). This is known as the "Taylor principle". If the opposite occurs ($\alpha < 1$), the real interest rate will fall as inflation rises, leading to even greater inflationary pressures in the future.

However, since the publication of the corresponding article until today the Taylor Rule has been criticized by a significant number of economists each of whom have focused on different points of this rule highlighting some shortcomings and discovering new assumptions.

Initially, Clarida et al (1998), and a large number of researchers pointed out that the real interest rate is more important for economic decisions than the nominal interest rate. The relationship for the real interest rate is given by the following equation:

$$r_t = (i_t - \pi_t) = r^* + \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(y_t - y^*) \quad (3)$$

Another major assumption is the forward-looking Taylor rule. It is widely accepted that monetary actions affect the economy with long term lags (Bofinger, 2001). The ECB (2000) reported that an unexpected, temporary rise in the short term interest rate of about 0.25 percentage points tends to be followed by a temporary fall in production six months later. Subsequently, the anticipated fall in prices will be 1.5 years later as it is known that these do not change easily. Therefore, the assessment of a forward-looking rule is more appropriate than the evaluation of a backward-looking as was the original Taylor rule (Clarida et al., 1998). Such a form of Taylor rule focusing on the nominal interest rate can be stated as follows:

$$i_t = r^* + \beta(E_t \pi_{t+k} - \pi^*) + \gamma E_t y_t \quad (4)$$

In this equation the term i_t^* is the target nominal interest rate of CB at time t. Even, the term π_{t+k} represents inflation in period t+k and the term E_t the expectations of period t for expected inflation. Additionally, π^* is the inflation target. Finally, the term y_t is the output gap in the period t.

Another admission of the rule is rooted in the view that the CB while moving towards the target of interest rate may be intend to normalize interest rate changes (Castelnuovo, 2007 & Kam, 2007). Sudden changes in interest rates may cause concern in the markets of bonds and stocks. A simple interest rate smoothing rule is described by the following equation:

$$r^* = \rho r_{t-1} + (1 - \rho) r^* \quad (5)$$

Where, parameter ρ indicates the degree of normalization of interest rates, which takes values between zero and unit. A high value on ρ indicates a high degree of smoothing, which suggests that the interest rate is adjusted gradually to the target.

One of the most disputed versions of Taylor rule is that relating to financial stability. The recent global financial crisis has shaken the broad consensus on the objectives that should be taken by a CB. Financial stability has been ignored for too long by the makers of monetary policy and now has become the main carrier of it (De Gregorio, 2010). In a speech, Bini Smaghi (ECB Executive Board Member, 2009) admitted the view that the use of economic indicators, as part of a broader monetary analysis on the economy is beneficial. In order to reflect the financial element to the Taylor rule additional variables will be added. The form of the rule is the following, where X is the additional variable.

$$i_t = r^* + \pi_t + \alpha(\pi_t - \pi^*) + \beta(y_t - y^*) + \gamma X \quad (6)$$

In this survey the extra variables trying are: money supply, the price index of real estate, the stock price index, the exchange rate of the euro against the dollar and interest rate spreads. A more extensive reference of these variables is cited in the next section.

3. LITERATURE REVIEW

For two decades, the setting of interest rates tends to be reflected in policy rules, which are based on the famous work of Taylor (1993) (Käfer, 2014). However, in the light of recent growing concerns for financial stability, as mentioned previously, the question aroused is whether, and if so, how the central banks could follow such a goal. This question is not a new one.

The role of financial imbalances in monetary policy has two adverse approaches. The first is supported by Bernanke (2002) and Posen (2006) and is often characterized as the conventional or reactive aspect. In accordance with it the best thing a Central Bank can do is to focus on price stability and production. However, in case of financial imbalances, the Central Bank is invited to deal with them afterwards. The second and opposed point of view is represented by Borio and White (2004), Roubini (2006), and Woodford (2012) and is described as an alternative or a preventive perspective. According to this view, Central Banks should actively support economic stability. As a part of a Central Bank action, an extensive body of literature has focused on integrating to the Taylor rule different types of variables that reflect the financial stability. In the next section are presented illustrative empirical studies on additional variables.

Many studies have been conducted to investigate whether *the money supply* affects the ECB's interest rate policy. Belke and Polleit (2006) made a research on ECB and FED for the period 1999-2005 and 1987-2005 respectively by Using the generalized method of moments (GMM), and an estimated Taylor rule augmented with money supply and the euro / dollar exchange rate. These additions have improved the norm for both banks. The simulations showed that the last two years short-term interest rates of ECB were in a lower level than the Taylor rule suggested. The results were confirmed later by Belke and Klose (2010). The researchers found a significant reduction in the reaction of the FED, to increase the money supply, according to the less intense role in fighting inflation. In contrast, the reaction to this measure has not changed significantly for ECB, surprising the authors, because the result also leads to a less proactive attitude of the ECB on future inflation.

The number of surveys on *asset prices* and Taylor rule is quite important, but in this section include some of the most recent empirical studies about the ECB. Examining Eurozone Botzen and Marey (2010) used data for the period 1999 - 2005 in order to show that the ECB has taken account of stock prices, even before the recent financial crisis. They resulted in the improvement of the implementation of Taylor rule revealing highly significant results by adding a variable for stock prices. Moreover, the coefficient of share prices presents an important magnitude, but it does not reach the significance of inflation's and output gap's coefficient. Overall, Botzen and Marey (2010) interpret this as evidence of an active reaction to stock market and therefore to financial stability. Moreover, Belke and Klose (2010) examined the reactions of the Fed and ECB using the Taylor

Rule. Their results indicate that before crisis Fed was reacting to asset prices, while ECB was not. However, within financial crisis, both central banks seem to react in asset prices, since the coefficient of that extra variable was statistically significant. The findings of Lee and Son (2013) are being different from the previous one. They emphasized that Fed's estimated and temporally variable reaction to stock prices is positive from 1991 onwards, but raises keenly at the end of flowering periods. This indication is also supported by Hoffmann (2013). By studying FED and ECB, he notes that the first one has reacted in share prices with interest rate reductions only in times of crisis while in boom periods Fed did not increase the rates. Instead, the ECB seems not to react to stock prices. Thus, these last two studies contain an implicit affirmation of a reactionary policy, at least for Fed taking into account empirical results.

Of the major studies examining the extent to which *exchange rates* affect the conduct of monetary policy is that of Ball (1999). For the corresponding article the model used is an extension of that of Svensson (1997) and Ball (1997) in an open economy. Comparing the closed with the open economy, Ball concludes that the first one is better described by a Taylor rule. In contrast, the instrument of an open economic policy should be a Monetary Conditions Index (MCI), which is based both on interest and exchange rate. Specifically, Ball (1999) and Bettini et al. (2003) note that the weight that should be attributed to the exchange rate is lower than inflation and output. All three studies used models that are not being extended with the variable of exchange rate. Their results are supported by Adolfson (2007), who finds very small improvements, including the rule Taylor the terms of the exchange rate. Also, Leitemo and Söderström find benefits from the integration of the exchange to the Taylor rule. It is worth mentioning that the optimal coefficient of exchange rate is often positive. That is, the depreciation of the local currency should be covered by a monetary restriction in relation to the rule of Taylor (Leighton & Söderström, 2004). In an opposite result end up, Clarida et al. (2001, 2002). Studying open economy models conclude that exchange rates play no role in interest rate decisions of central banks. Such are the results of Côté et al. (2002), which examine different policy rules in 12 models of the Canadian economy, and finds that the rules, including the exchange rate, usually do not work well, and may lead to worse results than the standard rule of Taylor. The entire literature appears to conclude that the benefits of the integration of the exchange rate to the rule of Monetary Policy are small.

The latest extension of Taylor rule is the one that includes different kinds of *spreads*. Some studies of Monetary Policy in New-Keynesian models (Curdia & Woodford, (2009) and Sudo & Teranishi, (2008)) prove that the rule should be augmented with the determinants of spreads between policy interest rates and those affecting the behavior of the private sector. Such a research is that of Belke and Klose (2010) who found that the coefficients of interest rate spreads are

consistently negative and significant for ECB and Fed. This indicates a stable response of these banks to cope with the increase in spreads by reducing interest rates. Studying the behavior of ECB, Bouvet & King (2011) analyze the interest rate policy and the reactions of the ECB to the financial shocks. Especially, using a forward-looking Taylor Rule augmented with the variable of spreads they focalize on the crisis period (2007-2009). Among other features, they study the reaction of the ECB in the Greek and Irish spreads over German yields. This survey concludes that ECB takes into account the financial factor, and adds financial stability measures to improve the application of the Taylor rule. In contrast, a study based on financial index is that of Castro (2011), who studied the behavior of ECB (1999-2007), Fed (1982-2007) and BoE (1992-2007). Under a non-linear Taylor Rule, significant stabilizing reactions by ECB on an economic index consisting of spreads, exchange rates and asset prices came out. Nevertheless, no reaction to the linear version of the Taylor rule derived. Of high interest is the fact that none of the other banks respond to a financial index, let alone spreads.

Finally, recent studies use Taylor Rule to survey the convergence among countries of Eurozone. Recently, Böing, Stadtmann and Sydykova use a simple Taylor rule to evaluate business cycle convergence of the Czech Republic, Hungary, and Poland with the Eurozone. The results of this paper illustrate a continuing convergence of those CEE countries to the Eurozone, but with instabilities and heterogeneity between the countries.

Authors	Year	Countries	Goal	Data	Taylor Rule	Methodology	Basic Results
M. Ball	1999	Canada, Australia, Zealand	The goal is to capture the conventional wisdom about the major effects of monetary policy in a simple way			Extension of Svensson (1997) and Ball (1997) model	*In a closed economy, inflation targeting and Taylor rules perform well in stabilizing both output and inflation. *In an open economy their policy instrument should be an MCI based on both the interest rate and the exchange rate. *The weight at the exchange rate is equal to or slightly greater than this variable's relative effect on spending.
Adolfson	2007	Norway	The purpose of this paper is to study and describe an appropriate simple policy rule in an open economy with incomplete exchange rate pass-through		Adjusted with exchange rate	AS-AD model for open economy, adjusted by the exchange rate	* An indirect exchange rate response, through a policy reaction to the Consumer Price Index (CPI) inflation rather than to domestic inflation, is welfare enhancing.
Leitemo & Söderström	2005	Norway	To study the role of the exchange rate as an indicator of monetary policy	1980-2002		New-Keynesian model of a small open economy, incorporating inertia and forward-looking behavior in the determination of both output and inflation.	* Adding the exchange rate to an optimized Taylor rule (that responds to CPI inflation) gives only small improvements in terms of economic stability in most model configurations. *The optimal coefficient on exchange rate movements is often negative.
Castro	2011	ECB, Fed, BoE	To determine whether the CB react to financial element and if this reaction is described by a linear or non-Taylor rule	Monthly data, ECB (1999–2007), US (1982–2007), UK (1992-2007)	(No) linear forward-looking Taylor Rule	GMM	* The results indicate that the monetary behavior of the ECB and BoE are best described by a nonlinear rule, but the behavior of the Fed of a linear one. * Only ECB is reacting to financial conditions.
Bouvet & King	2011	ECB	To investigate the procedure of setting the ECB's rate (1999-2011) and the reaction rates in the recent crisis.	Monthly data (1999 - 2011)	Taylor, with smoothing parameter	GMM	*ECB heavily weights on economic sentiment.
Belke & Polleit	2006	ECB, Fed	To investigate if the monetary policy of the ECB and the Fed can be characterized by the Taylor rule	ECB (1999-2005) FED (1987-2005)	Augmented with M3 & ex Rates	GMM	* Significant impact of money on the ECB's interest rate decisions. * Money growth have might play an important role in the ECB's monetary policy
Botzen & Marey	2010	ECB	To examine the influence of stock market developments on the monetary policy of the ECB before the crisis.	Monthly data (1999-2005)	Forward-looking κ adjusted with stock prices	GMM	* The developments in the stock market actually had an effect on ECB interest rates before the crisis

4. Data and Methodology

Following most of the literature an ex-post review of data performed by Generalized Method of Moments (GMM) to assess the conduct of the ECB for the period 1999 -2014.

In order to assess whether there was a change in the ECB's policy in the beginning of the crisis, the sample was divided into two sub-periods. The first relates to the period before the onset of the crisis (1999M01-2007M08), "pre-crisis" period. According to several surveys, the beginning of the crisis

customarily dated on August 2007. So, the crisis period is (2007M08 - 2014M09). Moreover, monthly data are used. Firstly, a simple rule of the following form is estimated:

(7)

Where i is the three-month Euribor in percentage (3m-Euribor); inflation π is measured based on the Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) compiled by Eurostat and harmonized for all EU Member States. HICP is computed as the percentage change from the same period last year. The output gap ($y-y^*$) is calculated by the deviation of the realized GDP from the potential GDP. There are many variables that are used in place of GDP. One of them is the GDP growth and will be used in this research. In addition, the ways by which the potential output can be estimated are numerous. That is why constitutes cause for differing results between studies (Belke & Polleit, 2006). However, the examination of these is not the subject of this work. A useful tool for estimating the output gap is the Hodrick - Prescott filter (HP filter). Many empirical studies have proven this method to be quite reliable. The smoothing parameter used in HP filter is $\lambda = 14400$, as it is standard for monthly data.

Secondly, an augmented Taylor Rule is estimated by using different variables that are frequently used in the relevant literature. The evaluation of a standard Taylor rule with different extensions, for the euro area, was performed by the Generalized Method of Moments (GMM which originally proposed by Hansen (1982). The ECB's behavior after rearrangement of the equation (7) is described by the following relationship:

(8),

where $C\pi = 1 + C$ so, that according to the Taylor principle the coefficient of inflation is bigger in value than unit ($C\pi > 1$). The Hodrick-Prescott filter was also used for inflation. Furthermore, it is assumed that the inflation target π^* is 2%. The equilibrium interest rate, r^* is the natural interest rate. In addition, the term Y_t corresponds to the output gap, the calculation of which was mentioned previously. The variable X_t covers the "additional" variables contained in the Taylor rule, namely: M3 money supply (M), inflation of house prices (hpi), inflation of stock prices (Stoxx), euro / dollar exchange rate (ex_rate), and the interest rate spread-difference between ten-year bond (10y bond) from the 3-month euribor (3m euribor). The ϵ_t is the error term.

More specifically, 'broad money' M3 is chosen as a money supply measure. As a result of the sizes that includes, M3 is less affected by the substitution between various liquid asset categories than narrower definitions of money, and is therefore more stable (ECB, n.d.). The House Price Index (HPI) measures the price changes of all residential properties, both newly built and existing, purchased by households.

As far as stock market is considered a stock exchange market index weighted by market capitalization of the 50 major European blue-chip companies, operating within the Eurozone (Dow Jones Eurostoxx 50 - Stoxx), is used. The exchange rate used in the present work is the national currency per dollar Exchange Rate - ex_rate). It follows that an increase in the exchange rate means depreciation of the euro. Therefore, the expected sign is positive. The Spread variable is the difference between ten-year government bond and the 3m-Euribor.

The GMM method seems especially appropriate for the purposes of this study, because at the time of the decision of setting interest rates, the Central Banks cannot observe ex post variables, which appear on the right side of the equation (8). That is why the CB should base their decisions only on prices with lags (Belke & Polleit, 2006). For the assessment of the Taylor rule, the first six lags of inflation and output gap used. Also, the first six lags used in the additional variables of regression.

In addition, a J-test is conducted to check the correct specification of the model. If a model is properly qualified, then the auxiliary variables used in the estimation, should be rectangular with the error term, as only then the variables are exogenous (Tzavalis, 2008). Otherwise, they should be considered endogenous variables associated with disrupting term. In such a case, the model will not be properly qualified. Many times, the control of the suitability of the selected auxiliary variables in the literature referred as a test for over-identifying restrictions. The null hypothesis is that the model is properly specified.

Furthermore, as suggested by Newey and West (1987) all GMM estimates made by Newey-West standard error correction, which contributes to avoiding heteroskedasticity and autocorrelation (HAC) of unknown nature. These choices adopted are following the approach of the majority of previous studies. In order to allocate enough evidence to illustrate the dynamic of setting interest rate process monthly rather than quarterly data were preferred. The source and the construction of variables are explained in Appendix A-1.

The next step of this survey includes an effort to simulate the interest rate setting process of seven countries of the Eurozone with Taylor rule. These countries are: France, Germany, Greece, Italy, Spain, Ireland and Netherlands. Specifically, for each country the interest rate is calculated from equation (8). The coefficients of the independent variables are the estimates of the GMM method, while the source and the structure of them are defined in Annex A-2. Having calculated the interest rate, proposed by a Taylor rule for each of these countries, then a comparison of them with the Common European rate was attempted.

5. Empirical Results

5.1 Results for the different specifications of Taylor Rule

The first column in Table 1 indicates the coefficients of the estimated variables with their p-value in parentheses. Red-colored coefficients represent no statistical significance. The following columns present the miscellaneous configurations of Taylor Rule when adding each time an extra variable, i.e. column 1.2 presents Taylor rule augmented with money supply.

The results of the equation for the ECB's behavior which captures the 'pre-crisis' period are presented in Table 1.

Table 1 - Taylor rule estimates for ECB - the "pre-crisis" period.

	Standard (1.1)	M3 (1.2)	HPI (1.3)	EUROST OXX (1.4)	EX_RATE (1.5)	SPREAD (1.6)
C_{π}	1,549985 (0.0000)	1,577981 (0.0000)	1,436492 (0.0000)	1,670055 (0.0000)	1,38511 (0.0000)	1,641122 (0.0000)
C_y	0.399918 (0.0000)	0.427192 (0.0000)	0.378701 (0.0000)	0.458081 (0.0000)	0,392446 (0.0000)	0.365549 (0.0000)
C_M		-0.000188 (0.8334)				
C_{HPI}			0.000150 (0.8017)			
C_{stoxx}				-1.67E-07 (0.0214)		
C_{EX_RATE}					0.017056 (0.7859)	
C_{SPREAD}						-0.060303 (0.0011)
ADJ R²	0.855450	0.851551	0.855318	0.630495	0.855524	0.864627
J- STA T	13.04542 (0.290367)	14.15208 (0.587386)	14.99686 (0.524869)	13.09249 (0.665983)	13.59065 (0.629180)	14.35410 (0.572352)

Table 1 points out that Taylor principle (C_{π} greater than one), is satisfied in all circumstances. Thus, a rise in inflation by 1 percent leads to an even larger increase in the nominal interest rate, which in turn will lead to higher real interest rate.

Regarding the coefficients on the output gap (C_y), it is apparent that they range from 0.36 to 0.46. This significant reaction in the output gap implies that the ECB does not only consider price stability as the primary goal of the monetary policy, but also is interested in affecting the performance of the real economy.

Turning now to the additional variables, we do not find any significant estimates except two specifications: when adding eurostoxx (column 1.4) and interest rate spread (column 1.6) to the Taylor Rule. In these estimations, both estimated coefficients are significant.

Concerning the money supply is observed that the coefficient (C_M) is not in line with the theory and no reaction to Euribor is visible.

Referring to asset prices, the form of the rule is illustrated in columns 1.3 and 1.4. Column 1.3 respects to house price inflation. As it can be discerned, the rate of the variable (C_{HPI}) is positive and compatible with the theory but not statistical significance is observed. This means that there are indications that the ECB does not react to changes in house price index. Column 1.4 shows the form of rule, including stock price growth. As already mentioned, the coefficient of this variable (C_{STOXX}) is statistically significant with negative rate. Thus, in a decline in share prices ECB increases interest rates.

In case of the euro exchange rate vis-à-vis the dollar from column 1.5, it is apparent that it has the expected positive³ sign but there is no statistical significance visible. Finally, looking at the interest rate spread-adjusted rule, there is evidence that the interest rate gap influences the decisions of ECB since the coefficient of this variable is statistically significant. The way of this reaction is as expected, negative. Therefore, in a reduction in the interest rate spreads ECB seems to react to a very small extent increasing interest rates.

The next stage after having evaluated the Taylor rule in the “pre-crisis” period is to estimate the behavior of the ECB in the aftermath of the financial crisis and compare it with the results of Table 1. Therefore, the results of the ECB during the financial crisis are displayed in Table 2.

Table 2 reveals the reaction coefficient of inflation (C_{π}), which is statistically significant and has positive sign. Compared to the previous period, its impact seems to increase in magnitude for all specifications, except that of the standard Taylor rule. This means that in the period of crisis ECB focuses on fighting inflation as the dominant target. This also becomes evident by examining the output gap rate (C_y). In this period, the concerning coefficient seems to remain positive and statistically significant, but appears smaller effect on interest rate. Thus, these two reactions, on the one hand the increase of the coefficient of inflation, and on the other the reduction of the coefficient of output gap, indicate that in the period of crisis ECB concentrates on fighting inflation.

*Table 2 - Taylor rule estimations for the ECB – during crisis period*⁴

	Standard (2.1)	M3 (2.2)	HPI (2.3)	EUROSTO XX	EX_RATE (2.5)	SPREAD (2.6)
--	---------------------------------	---------------------------	----------------------------	-----------------------------	--------------------------------	-------------------------------

³ The exchange rate is expressed as a domestic currency per dollar (that is, an exchange rate increase equates to euro depreciation). For the reason aforementioned, a positive sign is expected.

⁴ Sample 2007M08-2014M09. GMM estimates, p-value in parentheses.

				(2.4)		
C_{π}	1.044667	1.733971	1.863622	1.739208	1,64094	1.856800
	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)	(0.0000)
C_y	0.102813	0.141886	0.120850	0.117531	0.131869	0.129053
	(0.0006)	(0.0000)	(0.0001)	(0.0006)	(0.0001)	(0.0001)
C_M		0.005399				
		(0.0000)				
C_{HPI}			0.005171			
			(0.0000)			
C_{stoxx}				0.000203		
				(0.0000)		
C_{EX_RATE}					0.707203	
					(0.0000)	
C_{SPREAD}						0.179807
						(0.0000)
$ADJ R^2$	0.710360	0.855713	0.855807	0.860249	0.846838	0.747242
$J-STAT$	13.29497	11.74327	11.96152	14.49720	14.91178	8.906620
	(0.274484)	(0.761456)	(0.746624)	(0.561725)	(0.531110)	(0.917209)

Considering now the “additional” variables some notable remarks are worth mentioning. Initially, we find significant estimates in all specifications. Specifically, the coefficient of money supply (column 2.2) turns positive and statistically significant. This result should not be surprising, since the ECB gave a prominent role to this measure. However, the response of interest rate on money supply is quite weak.

Furthermore, examining the asset prices measures the results are worth mentioning. . In contrast to the estimations for the “pre-crisis” era, the estimated coefficient of house price inflation (C_{HPI}) becomes significant and influences the interest rate positively but weakly. Concerning stock prices the results diversify. The estimated coefficient of stock prices (C_{STOXX}) turns positive and influences the interest rate positively but in a weak way. Therefore, within the crisis, the ECB seems to react in a very small extent reducing the interest rate policy when share prices fall. This result can be explained by the minor importance of the stock market in the euro area.

Additionally, remarkable is the positive reaction to the exchange rate (columns 2.5) within the crisis. The ECB seems to increase the weight attached to the exchange rate within the financial crisis. The adjusted coefficient of determination appears to be the highest of all cases. This indicates that the inclusion of the exchange rate leads to a fairly good description of the rule of the ECB’s monetary policy.

Finally, concerning the interest rate spread-adjusted rule (column 2.6), there is evidence that the ECB now puts a significant positive weight on the interest rate spreads in contrast with the ‘ pre-crisis’ period where the coefficient had a negative sign. In other words, ECB increases euribor when spreads rise. This is an unexpected behavior.

At this point, the estimations of the varied forms of Taylor Rule ended for the two sub-samples. It's worth mentioning that J-test for over-identifying restrictions confirms that Taylor rule is well-specified. From Table 1 & 2 it is obvious that in all cases the model is properly qualified, since the null hypothesis cannot be rejected.

The following section displays an attempt to assess the interest rate proposed by a Taylor rule for seven Eurozone countries (Germany, France, Italy, Greece, Spain, Ireland and the Netherlands). The question studied is: taking into consideration the particular characteristics of each country what is the interest rate proposed by a Taylor rule for each one of them?

5.2 Countries' simulations

Initially, in this section we examine the interest rate proposed by the Taylor rule for seven countries member states of the Eurozone and compare it with the ECB's interest rate prevailing in the euro area, for the pre-crisis era. Studying the interest rate suggested by the standard Taylor Rule (Figure 1.1), the rule augmented with money supply (Figure 1.2), house price index (Figure 1.3) and exchange rate (Figure 1.4), important clues emerged.

Figure 1.1: Simple Taylor Rule, pre-

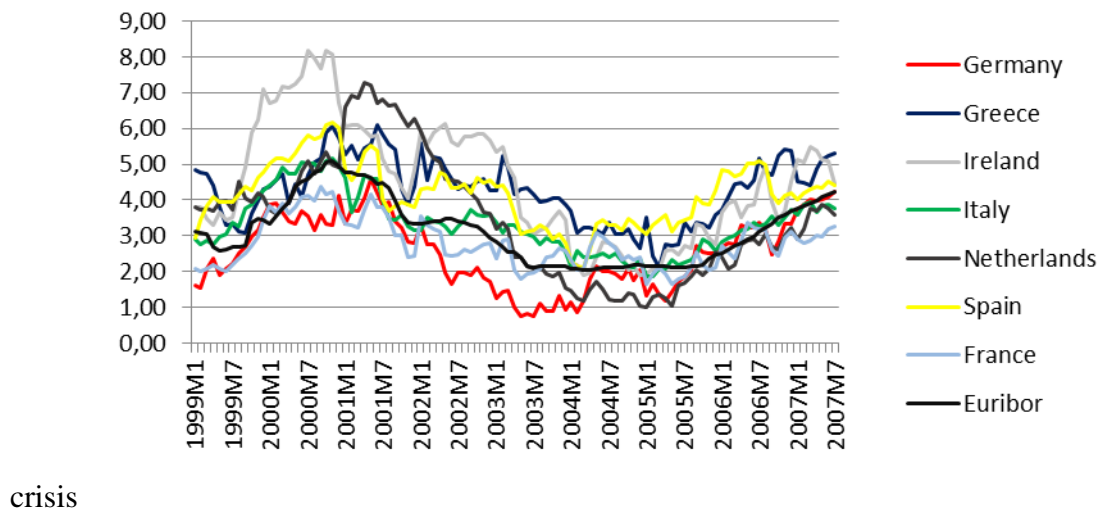

Figure 1.2: Taylor Rule augmented with M3, pre-crisis

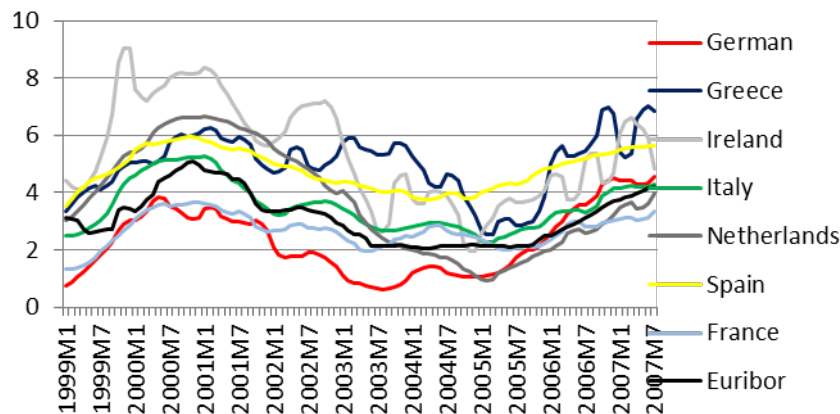

Figure 1.3: Taylor Rule augmented with Hpi, pre-crisis⁵

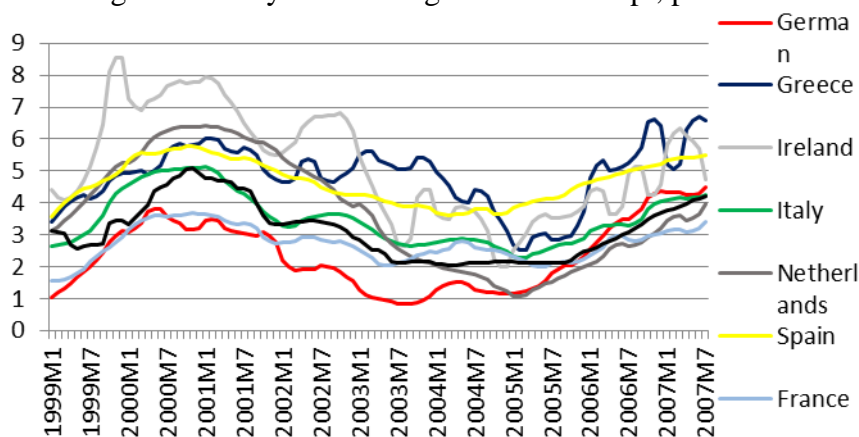
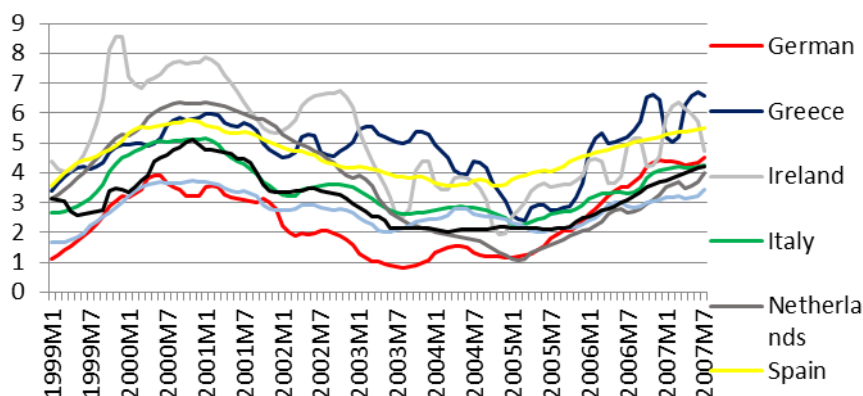

Figure 1.4: Taylor Rule augmented with Ex_rates, pre-crisis

Looking at these graphs it can be discerned that until euro crisis hit, the colored lines (which capture the interest rate for each country proposed by Taylor rule) move above and below the black line which presents ECB's rate. Actually, there are fluctuations in interest rates by the black line since it was not expected the interest rates given by Taylor's rule to be the same for each country. However, these fluctuations are small.

⁵ Due to data constraints for house price inflation, the 'pre-crisis' period is 2003M01-2007M07

A more cautious observation of these graphs indicates that at the beginning of 1999 and a few months later, the country's rates deviations from European interest rate were quite great. This may be explained by the fact that that time was the beginning of the common currency and the economies had not adapted to the euro yet. However, as it can be noticed, since 2004, the interest rate of all countries seems to converge to the ECB's interest rate, which is reflected in all charts reported previously.

The scenery of the countries presented above, for the 'pre-crisis period', is quite normal for a monetary union consisting of different regions and sub-economies. In other words, we did not expect the rates proposed by the Taylor rule to be the same for each country but it was anticipated to move to the nearby levels. Overall, for the 'pre-crisis' area, it is obvious that the interest rates' fluctuations by the black line indeed happened and there were to a small extent, something that is expected for countries with different features but all of them being part of a monetary union.

Looking now at the behavior of the countries as recommended by the Taylor rule for the period during the financial crisis, interesting observations arise. As for the previous period, the examination concentrates on the comparison between the European rate (black line) and those suggested by the Taylor rule augmented with money supply (Figure 1.5), real estate price index (Figure 1.6) and exchange rate (Figure 1.7).

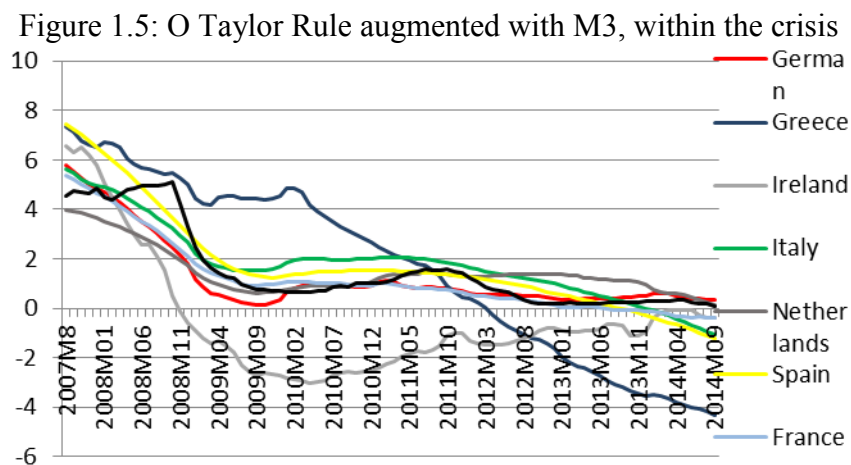

Figure 1.6: Taylor Rule augmented with Hpi, within the crisis

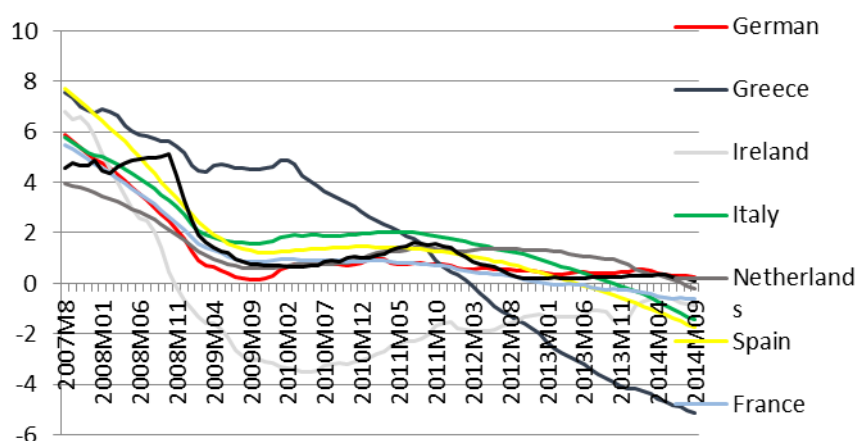
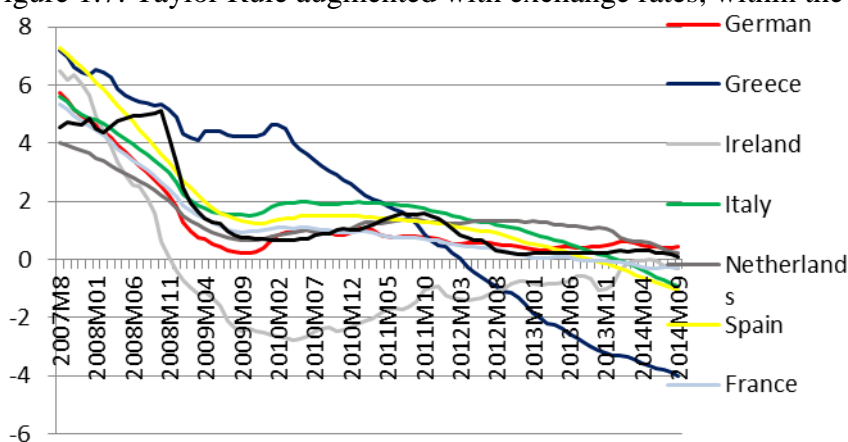

Figure 1.7: Taylor Rule augmented with exchange rates, within the crisis

The above graphs reveal that the colored lines (those provided by Taylor rule) deviate from the black line (European rate) to a greater extent than the previous period. From 2007M08 to 2009 the interest rate discrepancies are not serious. From this point onwards, the interest rates of several countries seem to diverge significantly from the European rate.

Specifically: For *Germany* (Figures 2.1 & 2.2), the rate specified by the rule moves close to the European rate during the financial crisis. However, for the pre-crisis era, the rule proposed slighter rate for Germany. The interest rate set by the rule in *France* moves for a longer period close to the European rate. Moreover, for *the Netherlands*, *Italy* and *Spain* it is apparent that the rate proposed by Taylor rule ranges close to that imposed by the ECB⁶. However, the situation mutates considerably for *Ireland* (Figures 2.3 & 2.4). According to the graphs, from 2009M04 to 2011M12 the rate prescribed by Taylor Rule is lower than the European reaching negative levels. Since 2014 it has started moving closer to the European rate, but it still remains at lower levels than that. Finally, Taylor rule suggests in the case of *Greece* (Figures 2.5 & 2.6) higher interest rates from

⁶ These graphs are available upon request.

the ECB's rate since 2008M12-2011M08. On the contrary, since 2011, the rate provided by Taylor rule becomes lower than European, touching up negative values.

Figure 2.1: Taylor Rule for Germany, pre-crisis

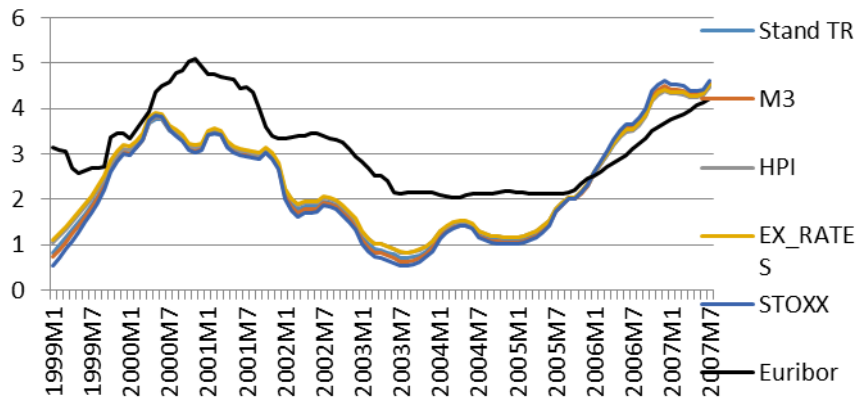

Figure 2.2: Taylor Rule in Germany, within the crisis

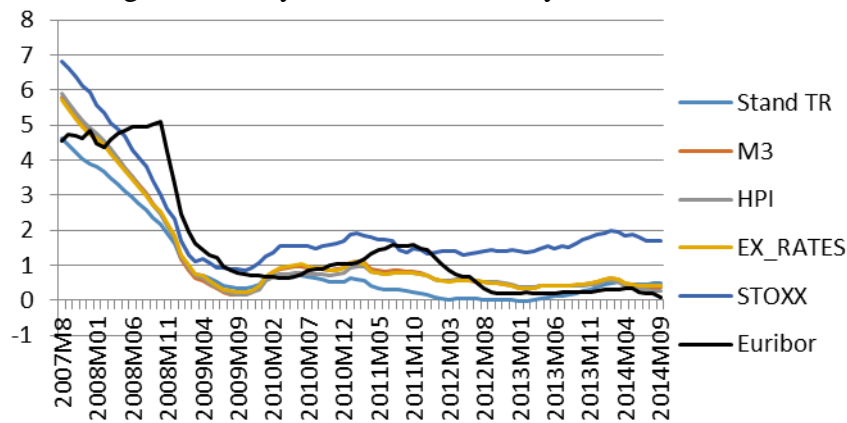

Figure 2.3: Taylor Rule for Ireland, pre-crisis

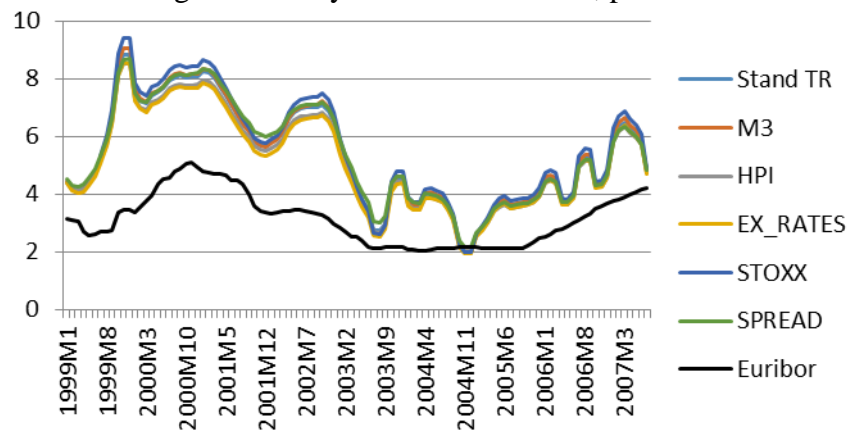

Figure 2.4: Taylor Rule for Ireland, within the crisis

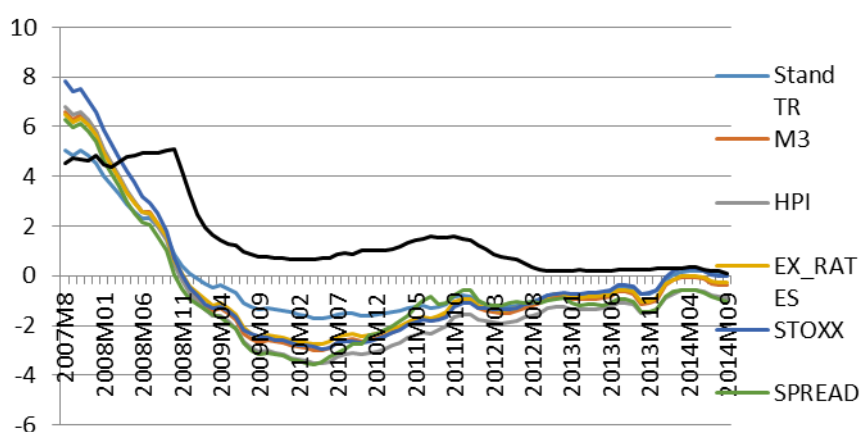
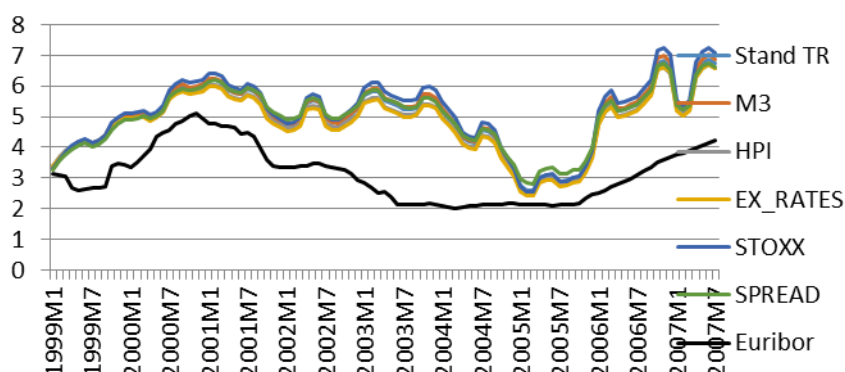
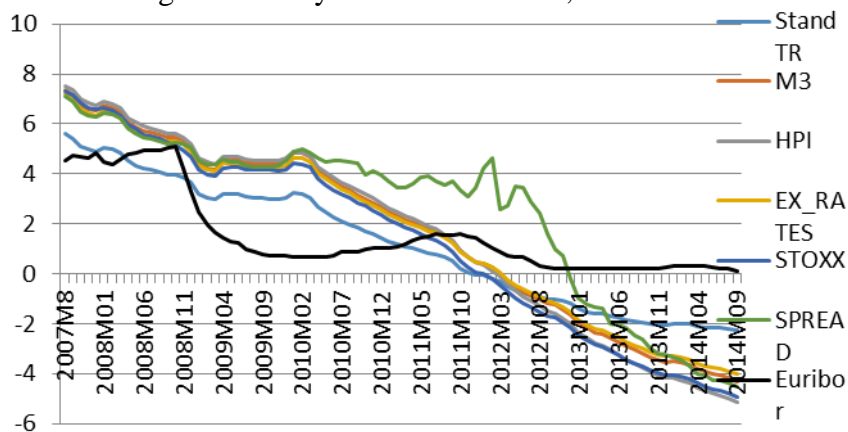

Figure 2.5: Taylor Rule in Greece, pre-

crisis

Figure 2.6: Taylor Rule in Greece, within crisis

An overview of these findings reveals that there are serious imbalances within the monetary union. Furthermore, the European policy in the period of financial crisis seems to have caused a deeper recession, which in turn, produces more extended imbalances and divergences between the Member States. In other words, by observing June 2013 in all graphs for financial crisis, it is apparent that while the European interest is at 0.21%, Taylor rule suggests an interest rate for Spain

close to 0.19% .This difference is not so great, but in terms of the rest countries rates, there are a number of diversifications. At the same time the suggested rate for Germany is close to 0.42%, for Italy to 0.51%, for France at 0.05%, and Netherlands' approaches 1.16%. The real surprise has yet to come, as Ireland appears to need lower interest rate close to minus 0.83%, while Greece minus 2.71%.

Nevertheless, no one should stand to the negative rate provided for Ireland and Greece, as it is impossible to impose that. What is important and demonstrates the above numbers is something simpler. The charts present clear evidence of a weak and monetary union with many imperfections. When the optimal rate in the Netherlands reaches 1.16% and the optimal interest rate in Greece falls to minus 2.71%, there can be no question of a healthy monetary union.

Finally, it is worth mentioning, that the findings for each country are the same, whatever the form of the rule can be taken into account. From figures 2.1-2.6, it is obvious that the colored-lines, which are showing the interest rates provided by various forms of Taylor Rule, converge to each other (few exceptions are observed) and diverge from the European rate at the same extent. This reinforces the conclusions coming from countries' simulations. In other words, whatever additional variable we use to calculate Taylor's rates the results about are the same.

These results are in line with Nechio (Nechio, 2011). According to Nechio, when different macroeconomic conditions are taking place to members of a monetary union a single policy rate is unlikely to fit in all countries. Nechio indicates that, the ECB's target rate seems to be in line with a Taylor rule recommendation for the euro area as a whole since 2005. However, this paper points out that economic differences between peripheral and core euro-area countries are sharp. The core countries are recovering, while the peripheral countries still have large unemployment gaps. Thus, the ECB target rate is not in line with Taylor rule recommendations for the peripheral countries.

6. Conclusion

This paper deals with two issues. Initially, it is investigated whether ECB takes account of the financial stability in interest rate decisions. Secondly, the European interest rate is compared with the proposed by Taylor rule interest rate for seven member states of the Eurozone.

Regarding the first question, the ECB's behavior using Taylor rule augmented with financial variables is examined. The survey was conducted in two periods. One refers to the period before the crisis, and the second during the crisis. The results provide evidence to incorporate financial indicators in interest rate policy of the ECB mostly during the crisis.

In particular, before the crisis hit, the ECB takes into consideration in setting interest rates not only inflation as expected, but also the effect on the performance of real economies. When it comes

to the incorporation of “additional” variables, the effect of the spreads on interest rate is significant. Furthermore, the reaction to the stock prices is also significant but smaller. Instead of that, it seems that the ECB does not react to the money supply, exchange rate and house price index.

During the crisis, it can be said that the ECB's attention continues to be geared to the initial objective, which is price stability. This stems from the fact that the reaction on the inflation is much greater and the reaction on the output gap is much smaller than the previous period. In addition, this behavior indicates that in times of crisis, the ECB concentrates on fighting inflation as the dominant target. Also, the estimated coefficients of additional variables are all statistically significant, but differ in sign and magnitude. The most intense reaction comes from exchange rates. The response of spreads for this period proved to be unexpected positive which is contrary to the theory. Following, the less strongly influence in interest rate derived from the money supply. Regarding house price index coefficients, within crisis, they appear very small but have an important impact on interest rate, which seems not to happen before the crisis hit. Finally, ECB reacts in stock prices with positive but weak way. To conclude, the above results point out that the financial stability does matter in the monetary policy of the ECB.

On the second issue, the results before crisis reveal asymmetries among the interest rates of each country. These asymmetries are minor and expected for different countries, but member states of a monetary union. Nevertheless, the results obtained during the crisis are outstanding. Interest rates proposed by the Taylor rule for each country, are quite different and therefore develop severe deviations from the Eurozone's rate. This fact is remarkable as these deviations do not regard independent countries, but member states of a monetary union, a common market. In other words, the aforementioned findings are likely to reflect a heavily diseased monetary union as it is not compatible with the functioning of a monetary union, the need of such different rates between the countries that compose it. Finally, these results may reveal the image of a monetary union, which may not function as it should be. If these signs are regarded as serious, then radical changes should be taken to convert the Euro zone into a sound system.

References

- Adolfson, Malin (2007). Incomplete Exchange Rate pass-through and Simple Monetary Policy Rules, *Journal of International Money and Finance* 26(3): 468-494
- Albulescu, C., Goyeau, D., and Pépin, D., 2013. "Financial instability and ECB monetary policy," *Economics Bulletin, AccessEcon*, vol. 33(1), pages 388-400.
- Ball, Laurence (1997). Efficient rules for monetary policy. NBER Working Paper no. 5952. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, March.
- Ball, Laurence (1999). Policy Rules for Open Economies in: John B. Taylor (ed.): *Monetary Policy Rules*, University of Chicago Press: 127-156
- Batini, N., Richard, H. and Stephen P., M. (2003). Monetary Policy Rules For An Open Economy, *Journal of Economic Dynamics and Control*. 27(11-12):2059-2094.
- Belke, Ansgar and Klose, Jens, 2010. (How) Do the ECB and the Fed React to Financial Market Uncertainty? . The Taylor Rule in Times of Crisis. Ruhr Economic Papers 166, RWI - Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung, Ruhr-University Bochum, TU Dortmund University, University of Duisburg-Essen.
- Belke, A. and Polleit, T. (2007): How the ECB and the US Fed Set Interest Rates, *Applied Economics*, Vol. 39(17), 2197 - 2209.
- Bernanke, Ben S. (2002). Asset-Price, Bubbles and Monetary Policy. Speech before the New York Chapter of the National Association for Business Economics, New York, NY, October 15
- Bini Smaghi, L. (2009). Monetary policy and asset prices. Opening address, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, 14 October 2009
- <http://www.ecb.int/press/key/date/2009/html/sp091014.en.html>
- Bofinger, P. (2001). *Monetary Policy – Goals, Institutions, Strategies and Instruments*, New York: Oxford University Press.
- Borio, Claudio and William White (2004): Whither monetary and financial stability? The implications of evolving policy regimes, BIS Working Paper No. 147, Bank for International Settlements
- Botzen, W.J. Wouter and Philip S. Marey (2010). Did the ECB respond to the stock market before the crisis?. *Journal of Policy Modeling* 32(3): 303-322
- Bouvet, Florence and Sharmila King (2011). Interest-Rate Setting at the ECB Following the Financial and Sovereign Debt Crises, in *Real Time, Modern Economy* 2(5): 743-756

- Castelnovo, E. (2007). Taylor Rules and Interest Rate smoothing in the Euro Area. *The Manchester School*. 75(1):1-16.
- Castro, Vítor (2011). Can central banks' monetary policy be described by a linear (augmented) Taylor rule or by a nonlinear rule?, *Journal of Financial Stability* 7(4): 228-246
- Clarida, R., Gali, J. and Gertler, M. (1998). Monetary policy rules in practice: Some international evidence. *European Economic Review*. 42(6):1033-1067.
- Clarida, R., Gali, J. and Gertler, M., 2001. Optimal monetary policy in open versus closed economies. *American Economic Review* 91 (2), 248-252
- Clarida, R., Gali, J. and Gertler, M., 2002. A simple framework for international monetary policy analysis. *Journal of Monetary Economics* 49 (5), 879-904.
- Côté, D., Kuszczak, J., Lam, J.-P., Liu, Y., St-Amant, P., 2002. The performance and robustness of simple monetary policy rules in models of the Canadian economy. Manuscript, Bank of Canada.
- Cúrdia, Vasco and Michael Woodford (2010): Credit Spreads and Monetary Policy, *Journal of Money, Credit and Banking*, Supplement to Vol. 42, No. 6: 3-35
- De Gregorio, J. (2010). Recent challenges of inflation targeting in Perspectives on inflation targeting, financial stability and the global crisis, BIS paper No.51
- Fendel, R. and Frenkel, M. (2009). Inflation Differentials in the Euro Area: Did the ECB Care?. *Applied Economics* 41(10), 1293-1302.
- Gerdesmeier, D. and Roffia, B. (2003). Empirical Estimates of Reaction Functions for the Euro Area, ECB Working Paper No. 206, European Central Bank, Frankfurt/Main.
- Gerlach, S. and Schnabel, G. (2000): The Taylor Rule and Interest Rates in the EMU Area, *Economics Letters* 67, 165-171.
- Hoffmann, Andreas (2013): Did the Fed and ECB react asymmetrically with respect to asset market developments?. *Journal of Policy Modeling* 35(2): 197-211
- Käfer, B. (2014). The Taylor Rule and Financial Stability: A Literature Review with Application for the Eurozone. Philipps-University Marburg Faculty of Business Administration and Economics, Joint Discussion Paper Series in Economics No.30-2014
- Kam, T. (2007). Interest-rate smoothing in a two-sector economy. *Journal of Macroeconomics*. 29(2):283-304.
- Kent, Christopher and Guy Debelle (1999). Trends in the Australian Banking System: Implications for Financial System Stability and Monetary Policy. Reserve Bank of Australia Discussion Paper 9905

- Lee, Dong Jin and Jong Chil Son (2013). Nonlinearity and structural breaks in monetary policy rules with stock prices. *Economic Modelling* 31: 1-11
- Leitemo, Kai and Ulf Söderström (2005). Simple monetary policy rules and exchange rate uncertainty. *Journal of International Money and Finance* 24(3): 481-507.
- Nechio, F. (2011). Monetary Policy When One Size Does Not Fit All, FRBSF Economic Letter 2011-18, June 13, 2011, available at: [http://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic letter/2011/june/monetary-policy-europe/](http://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic%20letter/2011/june/monetary-policy-europe/)
- Newey, Whitney K; West, Kenneth D (1987). A Simple, Positive Semi-definite, Heteroskedasticity and Autocorrelation Consistent Covariance Matrix. *Econometrica*. 55 (3): 703-708.
- Posen, Adam S. (2006). Why Central Banks Should Not Burst Bubbles, *International Finance* 9(1): 109-124
- Roubini, Nouriel (2006). Why Central Banks Should Burst Bubbles. *International Finance* 9(1): 87-107
- Schwartz, A. (1995). Why financial stability depends on price stability *Economic Affairs*. 15: 21-25.
- Sudo, N., Teranishi, Y., 2008. Optimal monetary policy under imperfect financial integration. IMES Discussion Paper Series E-25. Bank of Japan.
- Svensson, Lars E. O. 1997. Inflation forecast targeting: Implementing and monitoring inflation targets. *European Economic Review* 41: 11 11-46.
- Taylor, J.B. (1993). Discretion versus Policy Rules in Practice. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*. 39 : 195-214
- Tobias, B., Stadtmann, G. and Sydykova, M., 2016. Measuring Nominal and Real Convergence of Selected CEE Countries by the Taylor Rule. *International Journal of Management and Economics*, October-December, pp. 9-22.
- Tzavalis, H. (2008). Οικονομετρία. Athens,ed. Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Woodford, Michael (2012). Inflation Targeting and Financial Stability. *Sveriges Riksbank Economic Review* 2012:1: 7-32

Appendix : Data Sources

A-1: Data for Eurozone

Variable	Measure	Source
Interest rate	Euribor	ECB
Inflation	Consumer Price index	OECD
Output gap	HP filter, GDP	OECD
Money supply	M3	OECD
House price Inflation	HPI	ECB
Stock Price	Eurostoxx	ECB
Exchange Rate	Euro per dollar	OECD
Interest Rate Spread	Difference 10y bond and 3m-Euribor	ECB

A-2: Data and Process for each country

Variable	Measure		Source
Inflation	HP filter ,Consumer Price index for each country		OECD
Output gap	HP filter, GDP for each country		OECD
Money supply	M3 ECB		OECD
House price Inflation	HPI for each country		ECB
Exchange Rate	Euro per dollar		OECD
Interest Rate Spread	Difference 10y bond for each country and German 10y bond		ECB
Stock Price	France	CAC 40	Yahoo Finance
	Germany	DAX	
	Greece	ASE ATHEX20	
	Ireland	ISEQ 20	
	Spain	IBEX	
	Italy	MIB	
	Netherlands	AEX	

Διερεύνηση της ποιότητας των υπηρεσιών σε εκπαιδευτικά προγράμματα επιμόρφωσης στη βάση του μοντέλου SERVQUAL

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ Κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ

Εισαγωγή

Στο χρονικό διάστημα από το 2009 μέχρι και σήμερα, η Ελλάδα βρίσκεται στο έλεος μιας οικονομικής κρίσης η οποία έχει δοκιμάσει τις αντοχές όλων των μεταβλητών του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Σε μια αντίστοιχη περίοδο της ιστορίας, με διαφορετικές ωστόσο συνθήκες, αυτή των αρχών της δεκαετίας του 1970, εμφανίστηκε στο προσκήνιο ένα νέο πρότυπο οργάνωσης και διοίκησης του δημόσιου τομέα, το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ (ΝΔΜ)⁷. Το πρότυπο αυτό επιδιώκει την επιτυχία μιας οργάνωσης μέσω ενός μακροπρόθεσμου προγραμματισμού και μιας δυναμικής στοχοθεσίας, δίνοντας έμφαση στα αποτελέσματα και εκχωρώντας αρμοδιότητες στους εργαζομένους⁸. Αποτελεί μία προσπάθεια της δημόσιας διοίκησης να βελτιώσει τις υπηρεσίες της, μέσω τεχνικών του ιδιωτικού - επιχειρηματικού τομέα⁹, οι οποίες εδράζουν στη βάση των θεωριών για διοίκηση προσανατολισμένη στην αγορά (πολίτες), καθώς μία τέτοια προσέγγιση διαφαίνεται πως οδηγεί στη βελτίωση της απόδοσης του δημοσίου¹⁰¹¹.

Στον Ελλαδικό χώρο μέχρι πρόσφατα η δημόσια διοίκηση ήταν προσανατολισμένη στην εφαρμογή κανόνων δικαίου-ιεραρχικό μοντέλο διοίκησης¹² και όχι στην επίτευξη αποτελεσμάτων. Μία τέτοια όμως προσέγγιση, υπό το πρίσμα των οικονομικών συγκυριών αλλά και της ανταγωνιστικότητας του ευρύτερου περιβάλλοντος στο οποίο καλείται να λειτουργήσει η δημόσια διοίκηση σήμερα, δεν μπορούν να την καταστήσουν ικανή ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της βασικής της αποστολής. Επομένως η υιοθέτηση και η εισαγωγή μοντέλων και συστημάτων

⁷ Μιχαλόπουλος, Ν. (2001). Μέθοδοι διοίκησης και οργάνωσης των σχέσεων κράτους – πολίτη στο Σπηλιωτόπουλος, Ε. & Μακρυδημήτρης, Α. (επιμ), *Η Δημόσια Διοίκηση στην Ελλάδα, ΕΙΔΕ*, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή.

⁸ Μιχαλόπουλος, Ν. (2003). *Από τη δημόσια γραφειοκρατία στο Δημόσιο Μάνατζμεντ*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

⁹ Denhardt, R. B., & Denhardt, J. V. (2000). The New Public Service: Serving Rather than Steering. *Public Administration Review*, 60(6), 549-559.

¹⁰ Walker, R. M., Brewer, G. A., Boyne, G. A., & Avellaneda, C. N. (2011). Market Orientation and Public Service Performance: New Public Management Gone Mad? *Public Administration Review*, 71(5), 707-717. doi:10.1111/j.1540-6210.2011.02410.x

¹¹ Λαδής, Σ. (2015). Συμμετοχή των πολιτών στη δημόσια πολιτική: από τη θεωρία στην πράξη. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 79-98.

μέτρησης της απόδοσης και ο μετασχηματισμός της σε διοίκηση προσανατολισμένη στα αποτελέσματα θεωρούνται αναγκαία. Υπάρχουν αρκετά μοντέλα διοίκησης προσανατολισμένα στα αποτελέσματα, από τα οποία στο δημόσιο τομέα συχνότερα χρησιμοποιούνται, το Μοντέλο Επιχειρηματικής Αριστείας, το Κοινό Πλαίσιο Αξιολόγησης, η Μήτρα Εξισορροπημένης Απόδοσης, το σύστημα Διοίκησης μέσω Στόχων, το ISO 9004 και το Servqual για τη μέτρηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, εργαλείο που αποτελεί και το κύριο μέσο που υιοθετείται στα πλαίσια της παρούσας εργασίας για τη μέτρηση της ποιότητας των υπηρεσιών του ετήσιου προγράμματος Παιδαγωγικής Κατάρτισης που υλοποιείται από την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ).

Η ποιότητα των υπηρεσιών στη δημόσια διοίκηση.

Το «προϊόν» του δημόσιου τομέα είναι η υπηρεσία, ως υπηρεσία ορίζεται *«κάθε ενέργεια που μπορεί να προσφέρει κάποιος σε κάποιον άλλοη οποία είναι ουσιαστικά άυλη και δεν έχει ως στόχο την ιδιοκτησία οποιουδήποτε πράγματος»*¹³. Ο προσδιορισμός της ποιότητας των υπηρεσιών έχει απασχολήσει έντονα την επιστημονική κοινότητα, εξαιτίας των δυσκολιών που υπάρχουν τόσο στον προσδιορισμό της έννοιας της ποιότητας όσο και στο τρόπο μέτρησής της⁷. Η έννοια της ποιότητας στα πλαίσια του δημοσίου, όπως αποτυπώνεται στη σχετική εγκύκλιο του Υπουργείου Εσωτερικών για το Κοινό Πλαίσιο Αξιολόγησης, αφορά στην παροχή μιας υπηρεσίας με ένα σύνολο χαρακτηριστικών που ανταποκρίνονται και ικανοποιούν, με βιώσιμο τρόπο τις προσδοκίες των πολιτών-πελατών, τις προσδοκίες όλων των άλλων εμπλεκόμενων μερών και τέλος τις προδιαγραφές-απαιτήσεις του νόμου¹⁴. Στην ίδια κατεύθυνση οι Zeithaml, Parasuraman και Berry¹⁵ όρισαν την ποιότητα των υπηρεσιών ως το βαθμό σύμπτωσης των προσδοκιών αυτού που λαμβάνει την υπηρεσία (πριν τη λάβει) και της αντίληψης που σχηματίζει γι' αυτήν (αφού τη λάβει). Συμπερασματικά, η ποιότητα αναφέρεται στα χαρακτηριστικά της υπηρεσίας τα οποία καθορίζουν τη δυνατότητά της να ικανοποιήσει τις ανάγκες και τις προσδοκίες για τις οποίες προσφέρεται. Αν επομένως η αντίληψη του πελάτη από την «κατανάλωση» μιας υπηρεσίας είναι μεγαλύτερη από την προσδοκία του, τότε ο παρέχων την υπηρεσία ικανοποιεί τον πελάτη και η επιχείρηση επιτυγχάνει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα¹⁶.

¹³ Armstrong, G. & Kotler, P. (2009). *Εισαγωγή στο Μάρκετινγκ*. 9^η έκδοση, Επίκεντρο, Αθήνα. ⁷ Wisniewski, M. (2001). Using SERVQUAL to assess customer satisfaction with public sector services. *Managing Service Quality: An International Journal*, 11(6), 380-388.

¹⁴ Υπουργείο Εσωτερικών, Γενική Γραμματεία Δημόσιας Διοίκησης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης. Διεύθυνση Ποιότητας & Αποδοτικότητας (2008), Κοινό Πλαίσιο Αξιολόγησης (Κ.Π.Α.), Γ' έκδοση, Αθήνα.

¹⁵ Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1990). *Delivering quality service: Balancing customer perceptions and expectations*. Simon and Schuster.

¹⁶ Rosen, L. D., Karwan, K. R., & Scribner, L. L. (2003). Service quality measurement and the disconfirmation model: taking care in interpretation. *Total Quality Management and Business Excellence*, 14(1), 3-14.

Ετήσιο Πρόγραμμα Παιδαγωγικής Κατάρτισης (ΕΠΠΑΙΚ) της ΑΣΠΑΙΤΕ.

Τα προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, αποτελούν εκπαιδευτικές υπηρεσίες και ως τέτοιες εντάσσονται στο τριτογενή τομέα της οικονομίας αυτόν δηλαδή της παροχής των υπηρεσιών. Στο τομέα αυτό η έμφαση δίνεται στην αναγνώριση και κατανόηση των προσδοκιών και των αντιλήψεων των πελατών που είναι οι αποδέκτες των υπηρεσιών αυτών¹⁷ και που στη περίπτωση των επιμορφωτικών προγραμμάτων το ρόλο αυτόν τον επιτελούν οι εκπαιδευτικοί-επιμορφούμενοι ως μαθητές. Επομένως μπορούμε να θεωρήσουμε τους ‘μαθητές’ ως τους πελάτες που υποβάλλονται στην εμπειρία των υπηρεσιών των επιμορφωτικών προγραμμάτων που παρέχονται από τους δημόσιους φορείς επιμόρφωσης. Μέσω της διερεύνησης των προσδοκιών και των αντιλήψεων τους καθίσταται δυνατή η αξιολόγηση της ποιότητας των παρεχόμενων εκπαιδευτικών υπηρεσιών του φορέα επιμόρφωσης, εν προκειμένω της ΑΣΠΑΙΤΕ. Η ΑΣΠΑΙΤΕ είναι μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ανήκει στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και υπόκεινται στις αλλαγές που προτάσσει το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ. Η βιωσιμότητά της δεν δικαιολογείται πλέον μονοδιάστατα με αυστηρά κυρίως κοινωνικά κριτήρια στα πλαίσια μιας πολιτικής, αλλά με περισσότερο αντικειμενικά κριτήρια της διοικητικής επιστήμης. Η ΑΣΠΑΙΤΕ προκειμένου να ανταπεξέλθει στην αποστολή της, καλείται να λειτουργήσει στα πλαίσια ενός στρατηγικού σχεδιασμού, όπου η ικανοποίηση των εκπαιδευομένων της, θα αποτελεί τη βάση του σχεδιασμού αυτού. Κρίσιμο σημείο για τον ορθό στρατηγικό σχεδιασμό, αποτελεί η μέτρηση και η κατανόηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών¹⁸, έτσι ώστε να μπορεί η διοίκηση στηριζόμενη σε αυτήν, να σχεδιάζει αποτελεσματικά την πορεία των εργασιών της. Στη τρέχουσα εργασία το κύριο ζητούμενο θα είναι η μέτρηση της ποιότητας των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, του ετήσιου Προγράμματος Παιδαγωγικής Κατάρτισης (ΕΠΠΑΙΚ) της ΑΣΠΑΙΤΕ, το οποίο αποτελεί επί σειρά ετών πρωτοπορία του παιδαγωγικού τμήματος της σχολής, καθώς συνιστά ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα παιδαγωγικής θεωρητικής και πρακτικής κατάρτισης. Το ΕΠΠΑΙΚ υλοποιείται σε δώδεκα πόλεις της Ελλάδας προσφέροντας τη δυνατότητα απόκτησης παιδαγωγικής επάρκειας σε εκπαιδευτικούς & υποψήφιους εκπαιδευτικούς, κατόχους τίτλου σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης ανεξαρτήτου ειδικότητας.

Μεθοδολογία Servqual.

¹⁷ Jones, J. L., & Shandiz, M. (2015). Service Quality Expectations: Exploring the Importance of SERVQUAL Dimensions from Different Nonprofit Constituent Groups. *Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing*, 27(1), 48-69. doi:10.1080/10495142.2014.925762

¹⁸ Edvardsen, B., Tomasson, B. and Ovretveit, J. (1994), *Quality of Service: Making it Really Work*. New York: McGraw-Hill.

Μία μεθοδολογία η οποία εντάσσεται στη φιλοσοφία των εργαλείων του Νέου Δημόσιου Μάνατζμεντ, για τη μέτρηση της ποιότητας των υπηρεσιών, αποτελεί το Servqual που από τους Parasuraman, Zeithaml & Berry το 1988 και αναθεωρήθηκε το 1991. Είναι μια γενική μέθοδος για την μέτρηση της ποιότητας μιας υπηρεσίας, ως διαφορά μεταξύ της προσδοκίας αναμένει ο πελάτης από την υπηρεσία αυτή και της αντίληψής που τελικά διαμορφώνει μετά βίωση της εμπειρίας. Από αυτήν την διαφορά μετράται η ικανοποίηση των πελατών. Σκοπός εργαλείου είναι να λειτουργήσει ως διαγνωστική μεθοδολογία προκειμένου να αποκαλύψει ευρύτερες περιοχές των δυνάμεων και αδυναμιών της ποιότητας των υπηρεσιών μιας επιχείρησης/οργανισμού. Με τη χρήση του εργαλείου Servqual η ποιότητα των υπηρεσιών προσεγγίζεται μέσα από την οπτική του πελάτη¹⁹, οπτική που προτείνεται ως ο βέλτιστος τρόπος άσκησης της δημόσιας διοίκησης σήμερα. Οι σχέσεις που μπορούν να αναπτυχθούν μεταξύ των προσδοκιών και των αντιλήψεων για μία υπηρεσία είναι οι ακόλουθες:

1. Εάν η **αναμενόμενη υπηρεσία > από την αντιλαμβανόμενη**, τότε η προσδοκώμενη ποιότητα απέχει πολύ από την προσφερόμενη και υπονοεί ένα μη αποδεκτό επίπεδο ποιότητας.
2. Εάν η **αναμενόμενη υπηρεσία = με την αντιλαμβανόμενη**, τότε η προσδοκώμενη ποιότητα θα είναι ικανοποιητική.
3. Εάν η **αναμενόμενη υπηρεσία < από την αντιλαμβανόμενη**, τότε η προσδοκώμενη ποιότητα θα είναι υπερ-ικανοποιητική και θα προσεγγίζει την ιδεατή παρεχόμενη ποιότητα.

Η ποιότητα των υπηρεσιών προσεγγίζεται μέσα από 5 αντιπροσωπευτικές διαστάσεις του μοντέλου Servqual, οι οποίες είναι η **Αξιοπιστία (Reliability)**-το να κάνουν αυτό που λένε ότι θα κάνουν, στην ώρα τους και συγκεκριμένα, η **Ανταπόκριση (Responsiveness)**-η θέληση για παροχή βοήθειας και η ανταπόκριση σε συγκεκριμένες απαιτήσεις, η **Διασφάλιση (Assurance)**-η κατοχή των απαιτούμενων ικανοτήτων για την παροχή της υπηρεσίας καθώς και η μετάδοση της εμπιστοσύνης, η **Ενσυναίσθηση (Empathy)**-δείχνει την κατανόηση των αναγκών των πελατών-πολιτών και την παροχή της ανάλογης υπηρεσίας και τέλος η **Απτότητα (Tangibility)**-περιλαμβάνει τη φυσική εμφάνιση των ατόμων που παρέχουν την υπηρεσία και την εικόνα που έχουν οι εγκαταστάσεις του φορέα.

Στο μοντέλο Servqual υπάρχουν 4 κενά που περιβάλλουν ένα γενικό κενό (Κενό 5), η ανάλυση των οποίων προσπαθεί να εξακριβώσει τα αίτια της μείωσης της ποιότητας των υπηρεσιών. Το Κενό 5 περιγράφει την οπτική του πελάτη και ως τέτοιο είναι το κύριο μέτρο

¹⁹ Smith, A. M. (1995). Measuring service quality: is SERVQUAL now redundant? *Journal of Marketing Management*, 11(1-3), 257-276.

αξιολόγησης της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών²⁰. Αντίθετα τα Κενά 1 έως 4 αφορούν την επιχείρηση-οργανισμό για τις υπηρεσίες που προσφέρει. Χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία SERVQUAL, η συνολική ποιότητα των υπηρεσιών καθορίζεται από το γενικό κενό μεταξύ αυτού που προσδοκούν οι πελάτες και αυτού που τελικά τους παρέχεται—Κενό 5. Η αντιλαμβανόμενη αυτή ποιότητα της υπηρεσίας μεταφράζεται τελικά σε Ικανοποίηση²¹. Στην παρούσα ερευνητική προσέγγιση η Ικανοποίηση των εκπαιδευτικών θα προσεγγισθεί μέσω της συνολικά αντιλαμβανόμενης ποιότητας των υπηρεσιών του παραρτήματος της ΑΣΠΑΙΤΕ. Το βασικό μοντέλο SERVQUAL περιλαμβάνει 22 ερωτήσεις προκειμένου να μετρήσει τις 5 διαστάσεις της ποιότητας μιας υπηρεσίας. Για κάθε μία από τις διαστάσεις αυτές, αντιστοιχούν συγκεκριμένες ερωτήσεις τόσο για τις προσδοκίες όσο και για τις αντιλήψεις των πελατών.

Η μέθοδος SERVQUAL μέχρι σήμερα έχει εφαρμοστεί με επιτυχία σε πολλούς ιδιωτικούς και δημόσιους οργανισμούς σε διάφορους κλάδους και ειδικότερα στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για τη μέτρηση της ικανοποίησης των σπουδαστών²². Στην Ελλάδα η χρήση της μεθόδου πραγματοποιήθηκε σε μία σειρά ερευνών στο τομέα της υγείας²³, στο κοινωνικό σύστημα ασφάλειας²⁴, στις δημόσιες χρηματοοικονομικές υπηρεσίες²⁵ και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση²⁶. Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προκύπτει πως στο χώρο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών από δημόσιους φορείς δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια ανάλογη προσέγγιση. Θα ήταν λοιπόν ενδιαφέρον να ερευνηθεί η δυνατότητα εφαρμογής του μοντέλου στο συγκεκριμένο χώρο.

Αν και η μεθοδολογία SERVQUAL χρησιμοποιείται ευρέως για την αξιολόγηση της ποιότητας των υπηρεσιών, υπήρξαν ωστόσο αρκετές κριτικές για τη δυνατότητα εφαρμογής του εργαλείου σε διαφορετικά περιβάλλοντα²⁷. Η βασικότερη κριτική αφορά τη δυνατότητα καθολικής

²⁰ Shahin, A. (2004). SERVQUAL and Model of Service Quality Gaps: A Framework for Determining and Prioritizing Critical Factors in.

²¹ Parker, C., & Mathews, B.P. (2001). Customer satisfaction: Contrasting academic and consumers' interpretations. *Marketing Intelligence & Planning*, 19(1), 38–44.

²² Galeeva, R. B. (2016). SERVQUAL application and adaptation for educational service quality assessments in Russian higher education. *Quality Assurance In Education: An International Perspective*, 24(3), 329-348. doi:10.1108/QAE-06-2015-0024

²³ Karassavidou, E., Glaveli, N., & Papadopoulos, C. T. (2009). Quality in NHS hospitals: no one knows better than patients. *Measuring Business Excellence*, 13(1), 34-46.

²⁴ Papanikolaou, V., & Zygiaris, S. (2014). Service quality perceptions in primary health care centers in Greece. *Health expectations*, 17(2), 197-207.

²⁵ Kakouris, A. P., & Meliou, E. (2011). New public management: promote the public sector modernization through service quality. Current experiences and future challenges. *Public Organization Review*, 11(4), 351-369.

²⁶ Zafiropoulos, C., & Vrana, V. (2008). Service quality assessment in a Greek higher education institute. *Journal of business economics and management*, 9(1), 33-45.

²⁷ Atrek, R. A. D. B. (2012). Is there a need to develop a separate service quality scale for every service sector? Verification of SERVQUAL in higher education services. *SüleymanDemirelÜniversitesiİktisadiveİdariBilimlerFakültesiDergisi*, 17(1).

ή μη χρησιμοποίησής του, καθώς παρουσιάζει αστάθεια στη βασική του δομή μεταξύ των διαφορετικών κλάδων παροχής υπηρεσιών²⁸. Στην κριτική αυτή δόθηκε η απάντηση πως το Servqual αποτελεί ένα γενικό όργανο μέτρησης της ποιότητας υπηρεσιών του οποίου οι πέντε διαστάσεις έχουν εφαρμογή σε όλα τα περιβάλλοντα παροχής υπηρεσιών²⁹. Η υπέρβαση των όποιων προβληματισμών στο θέμα της σταθερότητας του εργαλείου πραγματοποιήθηκε μετά από σχετική έρευνα στην οποία επιβεβαιώθηκε η δομή των πέντε διαστάσεων του μοντέλου. Γενικότερα οι PZB προέβησαν σε διαδοχικές αποσαφηνίσεις της θεωρίας τους και παρουσίασαν επιπρόσθετα στοιχεία για την επιβεβαίωση της ψυχομετρικής εγκυρότητας και πρακτικής αξίας του εργαλείου. Στα 26 έτη που μεσολάβησαν από τη περίοδο σχεδιασμού του αναμορφωμένου μοντέλου μέχρι σήμερα πολλές ήταν οι ερευνητικές προσεγγίσεις που υιοθέτησαν το Servqual για τη μέτρηση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε διάφορους κλάδους³⁰. Οι ερευνητές καταλήγουν πως το μοντέλο SERVQUAL είναι ένα από τα πιο δημοφιλή ερευνητικά θέματα στους ακαδημαϊκούς κύκλους και συνέβαλε σημαντικά στην διερεύνηση της ποιότητας των υπηρεσιών.

Εμπειρική έρευνα

Η έρευνα που διενεργήθηκε βασίστηκε στην εξής υπόθεση: Οι πέντε διαστάσεις που προτείνει το μοντέλο Servqual, δηλαδή η «Απτότητα», η «Ανταπόκριση», η «Αξιοπιστία», η «Διασφάλιση» και η «Ενσυναίσθηση» μετρούν την ποιότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών του ετήσιου προγράμματος παιδαγωγικής κατάρτισης (ΕΠΠΑΙΚ) στο παράρτημα της ΑΣΠΑΙΤΕ του Νομού Κοζάνης. Η ποιότητα αυτή οδηγεί στην αποτύπωση της Ικανοποίησης των καταρτιζόμενων εκπαιδευτικών που συμμετέχουν στο παραπάνω πρόγραμμα εκπαίδευσης. Οι κύριοι στόχοι της συγκεκριμένης ερευνητικής προσέγγισης είναι:

1. Η μέτρηση της ποιότητας των υπηρεσιών που προφέρονται στο παράρτημα της ΑΣΠΑΙΤΕ Ν. Κοζάνης μέσω της ανάλυσης χασμάτων μεταξύ των προσδοκιών και των αντιλήψεων των καταρτιζόμενων εκπαιδευτικών στο ΕΠΠΑΙΚ.
2. Η κατάταξη της σπουδαιότητας των διαστάσεων της ποιότητας βάσει των προτιμήσεων των εκπαιδευτικών.
3. Ο υπολογισμός της συνολικής Ικανοποίησης των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στο ΕΠΠΑΙΚ της ΑΣΠΑΙΤΕ στο παράρτημα της Κοζάνης.

Οι παραπάνω στοχοθεσία οδηγεί στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

²⁸ Babakus, E., & Boller, G. W. (1992). An empirical assessment of the SERVQUAL scale. *Journal of Business research*, 24(3), 253-268.

²⁹ Jones, J. L., & Shandiz, M. (οπ.π.).

³⁰ Wang, Y. L., Luor, T., Luarn, P., & Lu, H. P. (2015). Contribution and Trend to Quality Research-a literature review of SERVQUAL model from 1998 to 2013. *InformaticaEconomica*, 19(1), 34.

1. Υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις προσδοκίες και στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τις επιμορφωτικές υπηρεσίες που λαμβάνουν στο ΕΠΠΑΙΚ του παραρτήματος της ΑΣΠΑΙΤΕ Κοζάνης;
2. Ποια διάσταση της ποιότητας του εργαλείου Servqual είναι περισσότερο σημαντική για τους καταρτιζόμενους εκπαιδευτικούς;
3. Ποια είναι η συνολική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από τις παρεχόμενες υπηρεσίες της ΑΣΠΑΙΤΕ Κοζάνης;

Συμμετέχοντες

Ως περιοχή ενδιαφέροντος της παρούσας εργασίας αποτελεί ο Νομός Κοζάνης. Η επιλογή του συγκεκριμένου Νομού επιχειρηματολογείτε στα πλαίσια της δειγματοληψίας ευκολίας-δειγματοληψία χωρίς πιθανότητες, βάση της οποίας ως συμμετέχοντες σε μία ερευνητική προσέγγιση επιλέγεται το τμήμα εκείνο του πληθυσμού στόχος, στο οποίο υπάρχει άμεση και εύκολη πρόσβαση του ερευνητή³¹ αλλά και εξαιτίας της πιλοτικής φύσης της έρευνας²⁶. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 101 εκπαιδευτικοί (63,12% του συνόλου των εκπαιδευτικών του παραρτήματος) και το 5% του συνόλου των εισακτέων στο πρόγραμμα κατάρτισης της ΑΣΠΑΙΤΕ για την εκπαιδευτική περίοδο 2016-17 σε ολόκληρη την Ελλάδα, επιβεβαιώνοντας την προϋπόθεση πως στις κοινωνικές έρευνες ένα δείγμα της τάξεως του 5% θεωρείται σημαντικά αξιόπιστο από άποψη μεγέθους³². Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων στα πλαίσια της παρούσας έρευνας.

ΠΡΟΦΙΛ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ (F) ΠΟΣΟΣΤΟ (%)

ΦΥΛΟ	Άνδρας	34	33,7%
	Γυναίκα	67	66,3%
ΗΛΙΚΙΑ	25-35	56	55,4%
	36-45	25	24,8%
	46-55	20	19,8%
ΒΑΣΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ	ΤΕΙ	47	46,5%
	ΑΕΙ	15	14,9%
	Μεταπτυχιακό	34	33,7%
ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ	Διδακτορικό	5	5,0%
	Οικονομολόγοι	15	14,9%

³¹ Πασχαλούδης, Δ. & Ζαφειρόπουλος, Κ., (2002). *Έρευνα Μάρκετινγκ*. Αθήνα, Εκδόσεις Γκιούρδας. ²⁶ Van Teijlingen, E. R., & Hundley, V. (2001). The importance of pilot studies. *Social research update*, 35(4), 1-4.

³² Donlagić, S., & Fazlić, S. (2015). Quality Assessment in Higher Education Using the Servqual model. *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, 20(1), 39-57.

	Πληροφορικοί	14	13,9%
	Γεωπόνοι	15	14,9%
	Μηχανολόγοι- Μηχανικοί	28	27,7%
	Διαιτολόγοι	4	4,0%
	Δάσκαλοι	5	5,0%
	Κοινωνιολόγοι	5	5,0%
	Νοσηλεύτες	5	5,0%
	Λοιπές Ειδικότητες	8	8,0%

Πίνακας 1. Δημογραφικά Στοιχεία Συμμετεχόντων

Για τη συλλογή των πληροφοριών χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο αποτελούμενο από 44 καταφατικές δηλώσεις (22 για κάθε ερωτηματολόγιο) οι οποίες απαντώνται μέσω επτάβαθμης κλίμακας Likert. Η διατύπωση των ερωτήσεων ακολούθησε το βασικό υπόδειγμα του μοντέλου Servqual, ενώ έγιναν μικρές προσαρμογές κυρίως αναφορικά με τη διατύπωση των ερωτημάτων. Για τη διερεύνηση του βαθμού σπουδαιότητας της κάθε διάστασης του εργαλείου, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να κατανεύουν ένα σύνολο 100 πόντων ανάμεσα στις πέντε διαστάσεις της ποιότητας, βάσει των προσωπικών τους προτιμήσεων.

Έλεγχος Αξιοπιστίας και Εγκυρότητας

Η αξιοπιστία του ερευνητικού εργαλείου αξιολογήθηκε με την μέτρηση του συντελεστή Cronbacha ο οποίος ήταν πολύ υψηλός τόσο για το συνολικό εργαλείο (Cronbacha=0.886) όσο και για κάθε μία από τις επιμέρους διαστάσεις του (Προσδοκίες, Cronbacha= 0.821– Αντιλήψεις, Cronbacha= 0.933). Στις καταστάσεις που συνήθως θεωρούνται ικανοποιητικές ο συντελεστής παρουσιάζει τιμή ίση ή μεγαλύτερη του 0,70³³. Για την περαιτέρω διερεύνηση της αξιοπιστίας του εργαλείου που χρησιμοποιήσαμε και ειδικότερα για τη δομική του εγκυρότητα, προβήκαμε σε ανάλυση παραγόντων προκειμένου να επιβεβαιώσουμε τις πέντε διαστάσεις της ποιότητας των επιμορφωτικών υπηρεσιών του παραρτήματος της ΑΣΠΑΙΤΕ στην Κοζάνη. Όλες οι φορτίσεις των δηλώσεων ήταν πολύ υψηλές και για το λόγο αυτό συμπεριελήφθησαν στη διαμόρφωση των βασικών διαστάσεων της ποιότητας του μοντέλου καθώς σύμφωνα με τον Stevens³⁴, ένας παράγοντας θεωρείται αξιόπιστος όταν έχει 4 ή περισσότερες μεταβλητές με φορτίσεις άνω του 0.6 για n αριθμό παρατηρήσεων. Από την παραγοντική ανάλυση που πραγματοποιήσαμε προέκυψαν 5 μεταβλητές με ιδιοτιμές μεγαλύτερες του 1, οι οποίες εξηγούν το 71,52% της συνολικής διακύμανσης. Αναφορικά με τη εγκυρότητα περιεχομένου, εξαιτίας του ότι οι δηλώσεις που

³³ Hair, J.F. Jr., Black, W.C., Babin, B.J., Anderson, R.E., & Tatham, R.L. 2006. *Multivariate data analysis*. 6th ed., New Jersey, Upper Saddle River: Pearson Prentice Hall.

³⁴ Stevens, J. (2002). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences (4th Edition)*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associate

χρησιμοποιήθηκαν στο ερευνητικό μας εργαλείο, προέρχονται από το βασικό εργαλείο το οποίο έχει επιβεβαιωθεί η εγκυρότητά του, συμπεραίνουμε πως και το δικό μας εργαλείο ικανοποιεί τη συγκεκριμένη συνθήκη.

Σχεδιασμός έρευνας και διαδικασίας συλλογής δεδομένων

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στο ετήσιο πρόγραμμα παιδαγωγικής κατάρτισης της ΑΣΠΑΙΤΕ κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο, στο πρώτο εξάμηνο της κατάρτισής τους (Φεβρουάριος 2016), δηλώνοντας τις προσδοκίες τους από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Σε δεύτερη φάση και ειδικότερα τον δεύτερο εξάμηνο της κατάρτισης (Μάιος, 2017) οι ίδιοι εκπαιδευτικοί απάντησαν σε ένα δεύτερο ερωτηματολόγιο το οποίο κατέγραφε τις αντιλήψεις (εμπειρίες) τους από τις ληφθείσες εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ταύτιση του πρώτου και του δεύτερου ερωτηματολογίου με τον ίδιο συμμετέχοντα ο/η κάθε εκπαιδευτικός είχε έναν μοναδικό αριθμό ο οποίος συνδέονταν με το τμήμα ένταξής του στο παράρτημα. Συνολικά συγκεντρώθηκαν 222 ερωτηματολόγια, 116 ερωτηματολόγια προσδοκιών στην πρώτη φάση και 106 ερωτηματολόγια αντιλήψεων στη δεύτερη. Από τα 222 ερωτηματολόγια χρειάστηκε να αποκλειστούν 20 ερωτηματολόγια εξαιτίας του ότι δεν ικανοποιούνταν ο όρος της ταύτισης του ίδιου συμμετέχοντα μεταξύ του ερωτηματολογίου των προσδοκιών και του αντίστοιχου των αντιλήψεων του.

Αποτελέσματα

Στην προσπάθεια διερεύνησης της ύπαρξης διαφοράς μεταξύ των προσδοκιών των εκπαιδευτικών από τις επιμορφωτικές υπηρεσίες ενός ιδανικού φορέα επιμόρφωσης και των αντιλήψεών τους από την βιωμένη εμπειρία τους στο παράρτημα της ΑΣΠΑΙΤΕ, πραγματοποιήθηκε έλεγχος t-test για εξαρτημένα δείγματα. Από τον έλεγχο απορρίφθηκε η μηδενική υπόθεση πως «Η μέση εμπειρία των εκπαιδευτικών της ΑΣΠΑΙΤΕ είναι ίση με την μέση προσδοκία τους» σε 19 ζευγαρωτές αναλύσεις του μοντέλου ενώ επιβεβαιώθηκε σε 3 από αυτές. Τα τρία ζεύγη είναι:

Ζεύγος 1 : *Ο εκπαιδευτικός οργανισμός θα πρέπει να έχει μοντέρνο εξοπλισμό όπως αίθουσες διδασκαλίας, εργαστήρια, τεχνολογία. - Η ΑΣΠΑΙΤΕ Κοζάνης έχει μοντέρνο εξοπλισμό όπως αίθουσες διδασκαλίας, εργαστήρια, τεχνολογία* ($\chi^2=1,087, df=100, p>.005$),

Ζεύγος 4: *Ο εκπαιδευτικός οργανισμός πρέπει να διαθέτει όλες τις απαραίτητες αίθουσες - εργαστήρια υπολογιστών - Η ΑΣΠΑΙΤΕ Κοζάνης διαθέτει όλες τις απαραίτητες αίθουσες -εργαστήρια* ($\chi^2=1,547, df=100, p>.005$),

Ζεύγος 19: *Ο εκπαιδευτικός οργανισμός θα λειτουργεί σύμφωνα με ένα ωράριο βολικό σε όλους τους εκπαιδευόμενους - Η ΑΣΠΑΙΤΕ Κοζάνης λειτουργεί σύμφωνα με ένα ωράριο βολικό σε όλους τους εκπαιδευόμενους* ($\chi^2=1,253, df=100, p>.005$).

Κατά συνέπεια στην πλειοψηφία τους οι εκπαιδευτικοί εμφανίζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των προσδοκιών και των εμπειριών τους.

Ο βαθμός χάσματος σε κάθε μία από τις διαστάσεις ποιότητας της μεθοδολογίας Servqual, χωρίς να την ενσωμάτωση του ειδικού βάρους για κάθε διάσταση, συγκεντρώνονται στον πίνακα 4.

Διαστάσεις Servqual	Προσδοκίες		Αντιλήψεις		Βαθμολογία Κενού	
	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση
Απτότητα	5,502	1,528	5,349	1,336	-0,153	1,420
Αξιοπιστία	6,230	0,808	5,667	1,152	-0,562	1,040
Ανταπόκριση	6,384	0,691	5,614	1,321	-0,769	1,241
Διασφάλιση	6,446	0,686	5,527	1,255	-0,918	1,075
Ενσυναίσθηση	5,838	1,168	5,129	1,546	-0,709	1,339
Σύνολο Μ.Ο.	6,080		5,457			

Πίνακας 2.: Ανάλυση Χασμάτων χωρίς συντελεστές βαρύτητας.

Οι διαφορές μεταξύ των προσδοκιών και των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών παρουσιάζουν στατιστική σημαντικότητα σε όλες τις διαστάσεις, εκτός από τη διάσταση της «Απτότητας» ($t=-1.086, df=100, p>0.05$). Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί του ΕΠΠΑΙΚ Κοζάνης αξιολόγησαν πως η διάσταση της «Διασφάλισης» είναι αυτή που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη απόκλιση από την υποκειμενικά ιδεατή κατάσταση για έναν εκπαιδευτικό οργανισμό, όπως είναι η ΑΣΠΑΙΤΕ, κατατάσσοντάς την πρώτη μεταξύ των προβληματικών πεδίων ποιότητας.

	t	df	Sig. (2tailed)	Διαφορά Μέσων	95% Βαθμός Εμπιστοσύνης	
					Χαμηλό	Υψηλό
Απτότητα	-1,086	100	,280	-,15347	-,4339	,1269
Ανταπόκριση	-6,232	100	,000	-,76980	-1,0149	-,5248
Ενσυναίσθηση	-5,318	100	,000	-,70891	-,9734	-,4444
Αξιοπιστία	-4,917	100	,000	-,56291	-,7143	-,3036
Διασφάλιση	-8,582	100	,000	-,91832	-1,1306	-,7060

Πίνακας 3. Έλεγχος Σημαντικότητας των διαφορών ανά διάσταση ποιότητας

Οι συντελεστές βαρύτητας για τις πέντε διαστάσεις της ποιότητας των υπηρεσιών είναι για την Απτότητα 18,71%, για την Αξιοπιστία 24,71%, για την Ανταπόκριση 20,56%, για την

Διασφάλιση 19,62% και τέλος για την Ενσυναίσθηση 16,41%. Οι Zeithaml&Bitner³⁵, παρατήρησαν πως η διάσταση της «Αξιοπιστίας» αποτελεί την πιο σημαντική διάσταση της ποιότητας των υπηρεσιών σε πολλούς κλάδους υπηρεσιών. Τα δεδομένα αυτά επιβεβαιώνονται και από τη δική μας ερευνητική προσέγγιση. Ωστόσο οι Bergman και Klefsjo³⁶, υποστηρίζουν που η σπουδαιότητα των επιμέρους διαστάσεων εξαρτάται από το είδος και τον τύπο της παρεχόμενης υπηρεσίας. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης χασμάτων, μετά την ενσωμάτωση του ειδικού συντελεστή βαρύτητας και η νέα κατάταξη των διαστάσεων της ποιότητας διαμορφώνονται ως ακολούθως.

Διαστάσεις Servqual	Βαθμολογία Κενού	Συντελεστής Βαρύτητας	Σταθμισμένη Βαθμολογία Κενού	Κατάταξη
	Μέσος Όρος			
Απτότητα	-0,153	18,71%	-0,03	5
Αξιοπιστία	-0,562	24,71%	-0,14	3
Ανταπόκριση	-0,770	20,56%	-0,16	2
Διασφάλιση	-0,938	19,62%	-0,18	1
Ενσυναίσθηση	-0,709	16,41%	-0,12	4

Πίνακας 4.: Βαθμολογία Χασμάτων με ενσωματωμένους του συντελεστές βαρύτητας.

Τέλος, με δεδομένο πως οι πέντε διαστάσεις του μοντέλου Servqual συνιστούν την αντιλαμβανόμενη ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρονται στο ΕΠΠΑΙΚ της ΑΣΠΑΙΤΕ στην Κοζάνη, μπορούμε να υπολογίσουμε τη συνολικά αντιλαμβανόμενη ποιότητα των εκπαιδευτικών μέσω της ακόλουθης συνάρτησης

$$\text{ΕρραικQUAL} = [(M. T. \text{Απτότητα} + M. T. \text{Αξιοπιστίας} + M. T. \text{Ανταπόκρισης} + M. T. \text{Διασφάλισης} + M. T. \text{Ενσυναίσθησης})]/5 = -0,12$$

Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα του ελέγχου t-test για εξαρτημένα δείγματα που πραγματοποιήσαμε, οι προτιμήσεις των εκπαιδευτικών της ΑΣΠΑΙΤΕ εμφανίστηκαν να αποκλίνουν από τις αντίστοιχες προσδοκίες τους αναφορικά με την ποιότητα των υπηρεσιών που τους παρασχέθηκαν κατά την παιδαγωγική τους κατάρτιση, στο σύνολο των δηλώσεων του ερευνητικού εργαλείου. Οι 3 δηλώσεις στις οποίες δεν υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά, μεταξύ προσδοκιών και αντιλήψεων, ήταν δηλώσεις που ανήκουν στη διάσταση της «Απτότητας» (2

³⁵ Zeithaml, V.A. and Bitner, M.J. (2000), Services Marketing: Integrating Customer Focus across the Firm, McGraw-Hill, New York, NY.

³⁶ Bergman, B. and Klefsjo, B. (2003), Quality from Customer Needs to Customer Satisfaction, 2nd ed., Studentlitteratur, Lund.

δηλώσεις) και της «Ενσυναίσθησης» (1 δήλωση). Ειδικότερα οι εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως οι προσδοκίες τους επιβεβαιώθηκαν από τις αντίστοιχες εμπειρίες τους αναφορικά με τον εξοπλισμό, τις αίθουσες διδασκαλίας και τα εργαστήρια του παραρτήματος, τόσο σε επίπεδο αισθητικής όσο και σε επίπεδο διαθεσιμότητας. Ένα ακόμη πεδίο που ικανοποίησε τους εκπαιδευτικούς, ώστε οι αντιλήψεις τους να μην παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές από τις αντίστοιχες προσδοκίες τους, είναι το ωράριο λειτουργίας του παραρτήματος, το οποίο θεωρήθηκε ως βολικό προς τους εκπαιδευόμενους. Η λειτουργία της ΑΣΠΑΙΤΕ και η παράδοση των μαθημάτων γίνεται κατά τις απογευματινές ώρες μεταξύ 16:00μμ–19:30μμ, ώστε ακόμη και εν ενεργεία εκπαιδευτικοί να μπορούν να παρακολουθούν απρόσκοπτα τα μαθήματα. Εκτός των παραπάνω πεδίων, οι εκπαιδευτικοί εμφανίζουν στις 19 μεταβλητές της ποιότητας του μοντέλου *servqual*, με 95% βεβαιότητα, στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των προσδοκιών και των εμπειριών τους. Τα αποτελέσματα συμφωνούν με τα ευρήματα προγενέστερων ερευνών στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βάσει των οποίων υπάρχει πάντα απόκλιση μεταξύ των προσδοκιών και των αντιλήψεων των ‘πελατών’ μιας υπηρεσίας. Ο λόγος σύμφωνα με τους Sahney, Banwet, Karunes³⁷ έγκειται στο γεγονός πως οι οργανισμοί παρόλο που προσπαθούν να ανταποκριθούν στις περιβαλλοντικές απαιτήσεις και ανάγκες των πελατών τους, δεν γίνεται αυτό πάντα εφικτό εξαιτίας της έλλειψης μιας πελατοκεντρικής προσέγγισης. Σε αυτήν την περίπτωση, οι προσδοκίες των ‘πελατών’ δεν αποτελούν τη βάση λειτουργίας των οργανισμών και δεν λαμβάνονται υπόψη ως οι ουσιώδης ποιοτικές προδιαγραφές των υπηρεσιών που προσφέρουν³⁸.

Από την ανάλυση χασμάτων που πραγματοποιήθηκε εντοπίστηκαν τα πεδία ποιότητας που παρουσιάζουν τις υψηλότερες αποκλίσεις μεταξύ των εμπειριών των εκπαιδευτικών και των προσδοκιών που αρχικά είχαν για τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες του παραρτήματος. Τα πεδία αυτά απαιτούν τη διοικητική παρέμβαση της ΑΣΠΑΙΤΕ προκειμένου να διαπιστωθεί ο λόγος της ύπαρξης των παρατηρούμενων αποκλίσεων ποιότητας. Ειδικότερα, υψηλές αποκλίσεις (>0,75) εντοπίστηκαν σε ποσοστό 30% στις διαστάσεις της «Διασφάλισης» της «Ανταπόκρισης» και της «Ενσυναίσθησης». Η απόκλιση στις δηλώσεις των εκπαιδευτικών στα πεδία αυτά υποδηλώνει αδυναμία αφενός στην ικανότητα του προσωπικού του παραρτήματος να κερδίσει την εμπιστοσύνη των καταρτιζόμενων εκπαιδευτικών και αφετέρου στην μειωμένη ικανότητα επικοινωνίας με εξατομικευμένη φροντίδα και κατανόηση. Η μεγαλύτερη απόκλιση (1,4) παρουσιάστηκε στη διάσταση της «Αξιοπιστίας» και ειδικότερα στη δήλωση: Όταν οι

³⁷ Sahney, S., Banwet, D. K., & Karunes, S. (2004). Conceptualizing total quality management in higher education. *The TQM magazine*, 16(2), 145-159.

³⁸ Nadi, A., Shojaee, J., Abedi, G., Siamian, H., Abedini, E., & Rostami, F. (2016). Patients’ expectations and perceptions of service quality in the selected hospitals. *Medical Archives*, 70(2), 135.

εκπαιδευόμενοι έχουν κάποιο πρόβλημα, στην ΑΣΠΑΙΤΕ δείχνουν ειλικρινές ενδιαφέρον για την επίλυσή του, υπονοώντας πως υπήρξαν περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν αντιμετωπίστηκαν με ειλικρίνεια τα προβλήματα των εκπαιδευομένων. Η διαφορά αυτή εξομαλύνθηκε καθώς στις υπόλοιπες δηλώσεις της συγκεκριμένης διάστασης δεν υπήρξαν μεγάλες αποκλίσεις.

Αναλύοντας περισσότερο τις δυο πιο προβληματικές διαστάσεις της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών του παραρτήματος της ΑΣΠΑΙΤΕ, παρατηρούμε πως αυτές αφορούν την προθυμία του προσωπικού να παρέχει άμεση εξυπηρέτηση και βοήθεια προς τους καταρτιζόμενους εκπαιδευτικούς (Ανταπόκριση) αλλά και να εμπνέει εμπιστοσύνη εξαιτίας της ευγένειας και της ετοιμότητάς του να ανταποκρίνεται στα ερωτήματα των εκπαιδευτικών (Διασφάλιση). Οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν υψηλότερα (αρνητικά) τις δυο αυτές διαστάσεις της ποιότητας, τις οποίες θεωρούν ιδιαίτερα σημαντικές (Βαθμός Σημαντικότητας Ανταπόκρισης, 20,56% και Διασφάλισης, 19,62%) για την συνολικά παρεχόμενη υπηρεσία που έλαβαν. Σύμφωνα με τους Donlagic και Fazlic³⁹, η διάσταση της «Διασφάλισης» και της «Αξιοπιστίας» σχετίζονται με την ποιότητα του ακαδημαϊκού προσωπικού - τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους αλλά και την ικανότητά τους να παρέχουν αξιόπιστες εκπαιδευτικές υπηρεσίες, ενώ η διάσταση της «Ανταπόκρισης» συνδέεται με το διοικητικό προσωπικό του οργανισμού, την ευαισθησία του προς τους σπουδαστές, την παροχή άμεσων υπηρεσιών και την ανταπόκριση στις ανάγκες των εκπαιδευομένων. Η Ανταπόκριση είναι ένας κρίσιμος καθοριστικός παράγοντας της ποιότητας καθώς αποτελεί, συχνά πηγή ικανοποίησης, ενώ η έλλειψή της οδηγεί σε δυσαρέσκεια⁴⁰. Συμπερασματικά, υπό το πρίσμα αυτό, προβληματικές περιοχές στην ποιότητα των υπηρεσιών του παραρτήματος εντοπίζονται σε θέματα διοίκησης ανθρώπινου δυναμικού. Θα πρέπει να σημειωθεί πως η στελέχωση και η πρόσληψη του προσωπικού του παραρτήματος γίνεται από την κεντρική διοίκηση του οργανισμού, μετά από δημόσια πρόσκληση, ενώ οι συνεργάτες (Ακαδημαϊκό & Διοικητικό Προσωπικό) απασχολούνται με συμβάσεις έργου, ορισμένου χρόνου. Το γεγονός αυτό δικαιολογεί πιθανά την παραπάνω παρατήρηση καθώς οι ελαστικές σχέσεις εργασίας οδηγούν σε ελλιπή δέσμευση των εργαζομένων με τον εκπαιδευτικό οργανισμό⁴¹, με επακόλουθο την παροχή υπηρεσιών χαμηλότερης ποιότητας^{42,43}.

³⁹ Donlagić, S., & Fazlić, S. (2015). Quality Assessment in Higher Education Using the Servqual model. *Management: Journal of Contemporary Management Issues*, 20(1), 39-57.

⁴⁰ Johnston, R. (1995). The determinants of service quality: satisfiers and dissatisfiers. *International journal of service industry management*, 6(5), 53-71.

⁴¹ Keim, A. C., Landis, R. S., Pierce, C. A., & Earnest, D. R. (2014). Why do employees worry about their jobs? A meta-analytic review of predictors of job insecurity. *Journal of Occupational Health Psychology*, 19(3), 269-290. <http://dx.doi.org/10.1037/a0036743>

⁴² Weiherl, J., & Frost, J. (2016). Professional and Organizational Commitment in Universities: from Judgmental to Developmental Performance Management. *Multi-Level Governance in Universities*,

Αντίθετα, τα πεδία ποιότητας στα οποία εμφανίζεται να συγκλίνουν οι προσδοκίες των καταρτιζόμενων εκπαιδευτικών με τις αντίστοιχες αντιλήψεις τους, σκιαγραφώντας παράλληλα θετικά πεδία ποιότητας, στα οποία η διοίκηση της ΑΣΠΑΙΤΕ μπορεί να στηριχθεί προκειμένου να προωθήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα, εντοπίζονται στη διάσταση της «Απτότητας»(50%), γεγονός που δηλώνει την ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από τα υλικά στοιχεία που πλαισιώνουν τις παρεχόμενες υπηρεσίες στο ΕΠΠΑΙΚ του παραρτήματος της Κοζάνης. Τα στοιχεία αυτά αφορούν τη διαθεσιμότητα, τον εξοπλισμό και την αισθητική τόσο των αιθουσών διδασκαλίας όσο και των εργαστηρίων. Σχετικά ικανοποιημένοι είναι οι εκπαιδευτικοί από τις γνώσεις του προσωπικού του παραρτήματος ώστε να ανταποκρίνεται στα ερωτήματά τους (Απόκλιση 0,356). Οι μοναδικές δηλώσεις στις οποίες οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών υπερέβησαν τις αντίστοιχες προσδοκίες τους, αφορούν την εξωτερική εμφάνιση και τους κανόνες υγιεινής του προσωπικού της ΑΣΠΑΙΤΕ (Απόκλιση 0,5374) καθώς και την τήρηση αποτελεσματικού αρχείου (Απόκλιση 0,306).

Επιπλέον το 64% των προσδοκιών των εκπαιδευτικών είχαν μέσο όρο μεγαλύτερο του 6 γεγονός που σημαίνει πως οι εκπαιδευτικοί του ΕΠΠΑΙΚ στο παράρτημα της ΑΣΠΑΙΤΕ αναζητούν υπηρεσίες υψηλών ποιοτικών προδιαγραφών. Οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών εμφανίζονται υψηλές κυρίως στις διαστάσεις της «Ανταπόκρισης» και της «Διασφάλισης» καθώς το 90% των δηλώσεων που ανήκουν σε αυτές τις διαστάσεις είχαν μέσο όρος μεγαλύτερο του 6,2. Συνδυάζοντας την παρατήρηση αυτή με το βαθμό σπουδαιότητας που απέδωσαν οι εκπαιδευτικοί στις διαστάσεις αυτές, συμπεραίνουμε πως οι τελευταίες αποτελούν κρίσιμα σημεία ποιότητας στα οποία η διοίκηση θα πρέπει να εστιάσει την προσοχή της. Αντίθετα ο χαμηλότερος μέσος όρος στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών από τη βιωμένη υπηρεσία ανέρχεται στο 4,6 υποδεικνύοντας πως δεν υπάρχουν πεδία ποιότητας με μεγάλα προβλήματα.

Επιπρόσθετα ο μέσος όρος των προσδοκιών των καταρτιζόμενων εκπαιδευτικών ανήλθε συνολικά σε 6,08 ενώ ο αντίστοιχος των αντιλήψεών τους σε 5,45, οι δείκτες αυτοί επιβεβαιώνουν τη σχετική ικανοποίηση των εκπαιδευτικών από την ποιότητα των υπηρεσιών του ΕΠΠΑΙΚ καθώς ο μέσος όρος των αντιλήψεων 5,45 είναι μεγαλύτερος του 4 που αποτελεί το μέσο όρο σε μια επτάβαθμη κλίμακα likert. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη συνολικά αντιλαμβανόμενη ποιότητα των υπηρεσιών στο ΕΠΠΑΙΚ του παραρτήματος της ΑΣΠΑΙΤΕ στην Κοζάνη η οποία υπολογίστηκε σε **EppaikQUAL=-0,12**. Ο δείκτης αυτός δεν αξιολογείται ως ιδιαίτερα προβληματικός καθώς προσεγγίζει το μηδέν (0), όριο στο οποίο η προσδοκώμενη ποιότητα υπηρεσιών ταυτίζεται με την αντιλαμβανόμενη⁴⁴.

⁴³ . doi:10.1007/978-3-319-32678-8_8

⁴⁴ Zeithaml, V. A., Parasuraman, A., & Berry, L. L. (1990). *Delivering quality service: Balancing customer perceptions and expectations*. SimonandSchuster.

Επίλογος

Η διερεύνηση της ποιότητας των υπηρεσιών του ΕΠΠΑΙΚ της ΑΣΠΑΙΤΕ στο παράρτημα της Κοζάνης με τη χρήση του εργαλείου Servqual υποστηρίζει τη βασική φιλοσοφία του νέου δημόσιου management για μία πελατοκεντρική προσέγγιση διοίκησης των δημόσιων οργανισμών. Η απαίτηση για αποτελεσματική διαχείριση των πόρων σε έναν οργανισμό όπως είναι η ΑΣΠΑΙΤΕ επιβεβαιώνει την ανάγκη υιοθέτησης συστημάτων διαχείρισης της ποιότητας όπως η μεθοδολογία που προτείνεται στην παρούσα εργασία. Μέσω αυτής τίθενται οι βάσεις για μια αποτελεσματική διοίκηση η οποία προσεγγίζει τον εκπαιδευτικό οργανισμό ολιστικά ώστε κάθε μία από τις διαδικασίες που υλοποιούνται μέσα σε αυτόν να οδηγεί στην παροχή υπηρεσιών υψηλής ποιότητας με απώτερο σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών και των απαιτήσεων των καταρτιζόμενων εκπαιδευτικών. Ωστόσο η υιοθέτηση μιας μεθοδολογίας όπως αυτή που προτείνεται στην παρούσα εργασία στο δημόσιο τομέα δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση καθώς σύμφωνα με τη Ρούση⁴⁵ απαιτείται η διαχείριση και η αντιμετώπιση μιας αντί μάνατζμεντ ιδεολογίας, η οποία όμως σήμερα έχει ατονήσει αρκετά.

⁴⁵ Ρούση, Γ. (2007). *Η ολική ποιότητα στη διοίκηση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης* (Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης). Ανακτήθηκε από <http://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/18831>.

Η Υποτίμηση της Δραχμής ως Εργαλείο Πολιτικής την Περίοδο Ανασυγκρότησης της Ελλάδας (1944-1953)

ΠΟΥΛΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Εισαγωγή: Η κατάσταση της Ελληνικής Οικονομίας κατά την Απελευθέρωση

Η ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου υπέστη σοβαρές καταστροφές. Παράλληλα το βάρος των δαπανών συντηρήσεως των στρατευμάτων κατοχής επιδείνωνε δραματικά την κατάσταση⁴⁶. Σύμφωνα με τον Χατζηιωσήφ⁴⁷, η Ελλάδα συγκρινόμενη με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες υπέστη τα μεγαλύτερα πλήγματα στον κοινωνικό της ιστό. Επιγραμματικά αξίζει να αναφερθεί ότι η παραγωγή συρρικνώθηκε στο μισό της προπολεμικής περιόδου, οι νομισματικές σχέσεις γνώρισαν πλήρη απορρύθμιση και οι εξωτερικές συναλλαγές καταρρακώθηκαν⁴⁸. Το εργατικό δυναμικό είχε μειωθεί σημαντικά λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων και της ακολουθούμενης εθνικής αντίστασης. Ταυτόχρονα, η θνησιμότητα αυξήθηκε και λόγω έλλειψης βασικών ειδών διατροφής⁴⁹ ιδιαίτερα στα μεγάλα αστικά κέντρα, ⁵⁰. Έτσι επήλθε κατακόρυφη μείωση της γεννητικότητας και επιβράδυνση της φυσικής κίνησης του πληθυσμού⁵¹. Συνεπώς παρατηρείται αλλοίωση της πληθυσμιακής πυραμίδας με σχετική «εξαφάνιση» των πλέον παραγωγικών και αναπαραγωγικών ηλικιών 15-64.

Το 1944 η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας ήταν σε άθλια κατάσταση, δεδομένου ότι τα δημόσια έσοδα κάλυπταν το 6% των δημοσίων εξόδων⁵². Οι ανάγκες για πληρωμές μισθών και συντάξεων ήταν άμεσες, ενώ ο πρώτος προϋπολογισμός που καταρτίστηκε ήταν ελλειπής καθώς δεν περιλάμβανε τις δαπάνες για τον στρατό και για την ανασυγκρότηση.⁵³ Κατά τη διάρκεια της κατοχής το δημόσιο ταμείο υπαγόταν στις δυνάμεις του Άξονα, με συνέπεια την υπερδιόγκωση του δημοσιονομικού ελλείμματος και χρέους. Βασικότεροι λόγοι της δυσμενούς κατάστασης του δημοσιονομικού τομέα, θεωρούνται: Η χρήση των δημοσίων πόρων για τη συντήρηση των

⁴⁶ Κ. Δρακάτος, Ο Μεγάλος Κύκλος της Ελληνικής Οικονομίας 1945-1995, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997

⁴⁷ Χ. Χατζηιωσήφ: Η Πολιτική Οικονομία της Μεταπολεμικής Ελλάδας 1944-1996, στο Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία, (επιμ. Βασίλης Κρεμμυδας), Εκδόσεις Τυπωθήτω Αθήνα 1999

⁴⁸ Γ. Σταθάκης, Από το Δόγμα Τρούμαν στο Σχέδιο Μάρσαλ, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004

⁴⁹ Γ. Σταθάκης, Από το Δόγμα Τρούμαν στο Σχέδιο Μάρσαλ ο.π.

⁵⁰ Π. Καζάκος, ο.π.

⁵¹ Ε. Μπουρνόβα, Γ. Προγουλάκης, Οι οικονομικές συνθήκες στην περίοδο της Κατοχής στο : Fleischer, H., ed., Έξι στιγμές του εικοστού αιώνα, Κατοχή Αντίσταση 1941-1944. Εκδόσεις Λαμπράκης, Αθήνα 2010, σσ. 57-71.

⁵² Α. Τσουλιφίδης, Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2013

⁵³ Γ. Στασινόπουλος, Πρίν την Άπογείωση: Η Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα την περίοδο της Ανασυγκρότησης, 1945-1952, Παρουσίαση Ανακοίνωσης στο Σεμινάριο Ελληνικής Οικονομικής Ιστορίας του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών-6 Φεβρουαρίου 2006

στρατευμάτων της Ναζιστικής Γερμανίας και την χρηματοδότηση των στρατιωτικών τους αποστολών. Τα γερμανικά δημόσια έργα που γίνονταν με στόχο τη μερική αποκατάσταση των δημοσίων υποδομών και τη δημιουργία οχυρωμάτων⁵⁴. Η αύξηση των επιδομάτων προς τους μισθωτούς και τους άνεργους. Η μείωση των φορολογικών εσόδων, οι υψηλοί μισθοί τραπεζικών και δημοσίων υπαλλήλων και προφανώς η πλήρης κατάρρευση του κρατικού διοικητικού μηχανισμού.

Η βιομηχανική παραγωγή ‘καταρρακώθηκε’ στα χρόνια της κατοχής⁵⁵, καθώς οι κατοχικές δυνάμεις είχαν επιτάξει τα εργοστάσια πρώτων υλών και καυσίμων, για τον εφοδιασμό των οικονομιών και των στρατευμάτων τους⁵⁶. Επιπλέον είχε διακοπεί ο ανεφοδιασμός από το εξωτερικό, πράγμα το οποίο ενέτεινε για μεγάλο χρονικό διάστημα ο Συμμαχικός Αποκλεισμός⁵⁷. Και η αγροτική παραγωγή όμως, στο τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου βρισκόταν σε κατάρρευση. Με σκοπό την εξυπηρέτηση των στόχων του Άξονα, τμήματα της ελληνικής επικράτειας αποσπάστηκαν από την εγχώρια οικονομία και ελέγχονταν ,εκτός της Γερμανικής ζώνης κατοχής (Αθήνα, Θεσσαλονίκη κλπ), από την Βουλγαρία (Ανατολική Μακεδονία και Δυτική Θράκη) και την Ιταλία (Ιόνια Νησιά). Ως εκ τούτου, διακόπηκε η εισροή τροφίμων στην υπόλοιπη χώρα, διότι κάθε δύναμη χρησιμοποιούσε τους αγροτικούς πόρους για τους δικούς της περιφερειακούς στόχους. Επιπροσθέτως υπήρξαν δημεύσεις προϊόντων, καταστροφές γεωργικών μηχανημάτων και κτηνοτροφικού κεφαλαίου. Σε αυτά πρέπει να προσθέσουμε τις καταστροφικές εξελίξεις στον αγροτικό τομέα λόγω της διακοπής εισαγωγής γεωργικών φαρμάκων και λιπασμάτων, αλλά και λόγω των διώξεων που υπέστη τμήμα του αγροτικού πληθυσμού. Οι άνωθεν λόγοι οδήγησαν στην μείωση της ελληνικής γεωργικής παραγωγής στο 60% της προπολεμικής⁵⁸.

Σε χειρότερη κατάσταση ήταν η ναυτιλία που απώλεσε το 72% των προπολεμικών κεφαλαίων της⁵⁹. Τα οδικά δίκτυα, τα λιμάνια ,τα αεροδρόμια και οι σιδηροδρομικές γραμμές είχαν καταστραφεί με αποτέλεσμα την απομόνωση πολλών περιοχών της χώρας⁶⁰ και τη διάλυση της εσωτερικής αγοράς⁶¹. Ακόμα μεγαλύτερες καταστροφές ήταν αυτές στον τομέα των

⁵⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προσπάθεια κατασκευής οχυρωματικών έργων μετά την κατάρρευση του Μετώπου στη Μέση ανατολή τον Οκτώβριο του 1943 με επιβαλλόμενη από τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις άμισθη εργασία.

⁵⁵ Μ. Ψαλιδόπουλος, Ιστορία της Τραπεζικής της Ελλάδας 1928-2008, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Αθήνα, 2014

⁵⁶ Τρανταχτό παράδειγμα τα Afrika Korps του Ε. Ρόμελ στην Β. Αφρική.

⁵⁷ Π. Καζάκος , ο.π.

⁵⁸ Μ. Ψαλιδόπουλος, Ιστορία της Τραπεζικής της Ελλάδας 1928-2008, ο.π.

⁵⁹ Π. Καζάκος, ο.π.

⁶⁰ Κ. Δρακάτος, ο.π.

⁶¹ Π. Καζάκος, ο.π.

τηλεπικοινωνιών, ενώ άλλες μορφές κοινωνικής και οικονομικής υποδομής (εκπαίδευση, νοσοκομειακή περίθαλψη, κ.α.) βρίσκονταν σε κατάσταση «προχωρημένης αποσύνθεσης»⁶².

Παράλληλα το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού κάνει την εμφάνιση του το Μάιο του 1941 και οξύνεται ιδιαίτερα το έτος 1944⁶³. Η Ελληνική οικονομία εκείνη την περίοδο ήταν η μοναδική ευρωπαϊκή οικονομία που αντιμετώπιζε τέτοιου ύψους υπερπληθωρισμό και τόσο μεγάλη απαξίωση του εθνικού της νομίσματος⁶⁴. Το τελευταίο είχε αντικατασταθεί στις συναλλαγές, είτε από χρυσές βρετανικές λίρες, οι οποίες αποτελούσαν το βασικότερο και πιο αξιόπιστο μέσο συναλλαγών⁶⁵, είτε από πρακτικές αντιπραγματισμού⁶⁶. Ο Καζάκος (2001) γράφει χαρακτηριστικά : «ο κατοχικός υπερπληθωρισμός ήταν το εμφανέστερο σύμπτωμα μιας τρομακτικής ανισορροπίας ανάμεσα σε κυκλοφορούσες ποσότητες χρήματος και προσφορά»⁶⁷. Ο Δρακάτος αντίστοιχα, θεωρεί ότι για την ραγδαία αύξηση νομισματικής κυκλοφορίας και τιμών, που οδήγησαν στην πλήρη απαξίωση της δραχμής, ευθύνονται οι τεράστιες δαπάνες των στρατευμάτων κατοχής που διόγκωσαν υπερβολικά την ζήτηση. Δεδομένης λοιπόν της κατάστασης που επικρατούσε στην εγχώρια προσφορά την ίδια περίοδο, ο πληθωρισμός ήταν αναπόφευκτός. Ακόμα ένας λόγος που αποσταθεροποιούσε το νόμισμα ήταν οι αλόγιστες τραπεζικές πιστώσεις, οι οποίες πολλές φορές δεν εξοφλούνταν ποτέ.

Τέλος, κομβικής σημασίας είναι η αναδιάταξη του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού και η ανάδυση μιας ‘‘νέας αστικής τάξης’’ λόγω αναδιανομής του πλούτου – μέσω συνεργασίας με τις κατοχικές δυνάμεις, παρακράτησης της συμμαχικής βοήθειας και εκμετάλλευσης ατόμων με περιουσιακά στοιχεία - στα χρόνια της κατοχής⁶⁸. Αυτές οι πρακτικές βρήκαν πρόσφορο έδαφος λόγω του υπερπληθωρισμού και της έλλειψης τροφίμων⁶⁹, που οδήγησε στο Μεγάλο Λιμό ⁷⁰.

1^η Νομισματική Μεταρρύθμιση Νοέμβριος 1944

Η οικονομία λίγες εβδομάδες μετά την Απελευθέρωση και τον ερχομό την Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας, κατέρρευσε. Με τον υπερπληθωρισμό να μην υποχωρεί και τη δραχμή να υποτιμάται συνεχώς, οι οικονομολόγοι της εποχής έκριναν πως έπρεπε να εκπονηθεί ένα

⁶² Κ. Δρακάτος, ο.π.

⁶³ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁶⁴ Χ. Χατζηιωσήφ, ο.π.

⁶⁵ Κ. Δρακάτος, ο.π.

⁶⁶ Γ. Στασινόπουλος, ο.π.

⁶⁷ Π. Καζάκος, ο.π.

⁶⁸ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁶⁹ Π. Καζάκος, ο.π.

⁷⁰ M. Mazower, Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941-44, Εκδόσεις Yale University Press, Yale, 2001

πρόγραμμα σταθεροποίησης του νομίσματος. Το εν λόγω σταθεροποιητικό πρόγραμμα έπρεπε να αποκαταστήσει την χρηματική οικονομία και να εκτιμήσει νέα συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής, έναντι κυρίως της αγγλικής λίρας, αλλά και των άλλων νομισμάτων⁷¹. Σημαντικό λόγο για την αδυναμία αποκατάστασης της εμπιστοσύνης του κοινού απέναντι στο εθνικό νόμισμα, αποτέλεσε η καθυστέρηση από πλευρά της κυβέρνησης, να ορίσει νέα ισοτιμία της δραχμής⁷².

Για τον τρόπο επίτευξης της νομισματικής σταθερότητας εξέφρασαν τις απόψεις τους οι Καθηγητές Κ. Βαρβαρέσος και Ξ. Ζολώτας. Ο Βαρβαρέσος βασιζόμενος στην ποσοτική θεωρία του χρήματος θεώρησε ότι η κυκλοφορία του νομίσματος έπρεπε να αποτελεί το 1/5 της προπολεμικής και ότι η ισοτιμία που θα οριζόταν έπρεπε να είναι ανάλογη⁷³. Η πρόταση του όμως δεν επικράτησε εφόσον το πολιτικό κατεστημένο απέβλεπε στην υποστήριξη της κυβέρνησης από τις Η.Π.Α., ενώ ο Βαρβαρέσος χαρακτηριζόταν ως Αγγλόφιλος. Ο Ζολώτας αντίθετα, υποστήριζε πως, δεδομένης της ανυπαρξίας ισχυρού κράτους, τόσο η ποσότητα χρήματος, όσο και η συναλλαγματική ισοτιμία έπρεπε να καθορίζονται από τις δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς. Σε αυτό το πνεύμα πρότεινε ένα πρόγραμμα πώλησης χρυσού και συναλλαγματικών διαθεσίμων. Έτσι, όταν καθοριζόταν η ποσότητα χρήματος και η συναλλαγματική ισοτιμία, το κράτος θα εγγυόταν τη μετατρεψιμότητα της δραχμής σε χρυσό, με σκοπό την απορρόφηση της πλεονάζουσας ποσότητας χρήματος. Παράλληλα η πώληση χρυσού θα αντέστρεφε την τάση για αποθεματοποίηση αγαθών και θα εξάλειφε τις μεγάλες ελλείψεις στην αγορά. Έτσι θα αντιμετωπιζόταν το πρόβλημα του υπερπληθωρισμού και των καταστάσεων που οδηγούσαν στο λιμό⁷⁴.

Η τάση που υποστήριζε παρεμβατική πολιτική για την στήριξη του εθνικού νομίσματος (Βαρβαρέσος κ.λ.π.) απέρριπτε εκ των προτέρων το πρόγραμμα πώλησης χρυσού. Προέβλεπε ορθώς, ότι η ελεύθερη πώληση χρυσού θα χρησιμοποιούταν, όπως και στα χρόνια της κατοχής, ως μέσο κατοχύρωσης των κερδών των «μαυραγοριτών» και των «οικονομικών δωσιλόγων». Οι θιασώτες του παρεμβατισμού είχαν ως στόχους την φορολόγηση των κεφαλαιοκρατών και όσων πλούτησαν κατά την περίοδο της κατοχής⁷⁵. Παράλληλα όμως, απέβλεπαν στον ενδεικτικό σχεδιασμό μέσω της κατεύθυνσης της παραγωγής σε αναγκαία, για την κοινωνική πλειοψηφία, είδη πρώτης ανάγκης, αλλά και στον έλεγχο επί των εισαγωγών⁷⁶.

⁷¹ Χ. Χατζηιωσηφ, ο.π.

⁷² Α. Βετσόπουλος, Η Ελλάδα και το Σχέδιο Μάρσαλ. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 2007

⁷³ Κ. Βαρβαρέσος, Έκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος, Εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα, 2002

⁷⁴ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁷⁵ Χ. Χατζηιωσηφ, ο.π.

⁷⁶ Χ. Χατζηιωσηφ, ο.π.

Το προαναφερθέν πρόγραμμα πώλησης χρυσού - με το οποίο διαφώνησε ο υφυπουργός οικονομικών της Αγγλίας Sir David Waley -⁷⁷, τελικά υιοθετήθηκε, αλλά δεν κατάφερε να επιτύχει την επιζητούμενη νομισματική σταθερότητα. Παρόλα αυτά, επέφερε σχετική μείωση του υπερπληθωρισμού και ώθησε αποθηκευμένα αγαθά στην αγορά. Το εθνικό νόμισμα όμως, δεν αποσύρθηκε από την κυκλοφορία, όπως θα έπρεπε, και η κυβέρνηση βασιζόμενη στην αναιμική αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του κοινού έναντι της δραχμής, εξέδιδε χρήμα, ανατροφοδοτώντας τον πληθωρισμό⁷⁸. Έτσι, το πρόγραμμα πώλησης χρυσού εγκαταλείφθηκε και η ανάγκη αντιμετώπισης των πληθωριστικών πιέσεων ήταν επιτακτική.

Το Νοέμβριο του 1944 λοιπόν, επήλθε η νομισματική μεταρρύθμιση που έμεινε στην ιστορία ως η μεταρρύθμιση του Σβώλου. Πήρε το όνομα της από τον Α. Σβώλο που διατελούσε Υπουργός Οικονομικών στην Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και αποτελούσε επιλογή της ηγεσίας του ΕΑΜ. Η αναλογία της νέας προς την παλαιά δραχμή, ορίστηκε σε 1:50.000.000.000, ώστε το εθνικό νόμισμα να επανέλθει κατά προσέγγιση στην προπολεμική του ισοτιμία με την Βρετανική λίρα. Αυτό το μέτρο είχε αναδρομική ισχύ⁷⁹. Αντίστοιχα, η εξωτερική αξία του εθνικού νομίσματος καθορίστηκε σε 600 δραχμές έναντι της στερλίνας⁸⁰. Τέλος, ως ανώτατο όριο πιστώσεων και προκαταβολών της ΤτΕ προς το δημόσιο, καθορίστηκαν οι 2.000.000.000 «νέες» δραχμές⁸¹. Παράλληλα, η ΤτΕ παρέμβαινε στην αγορά ώστε να ρυθμίζει την τιμή της χρυσής λίρας⁸².

Μεταξύ άλλων, η νομισματική μεταρρύθμισή περιείχε μία σειρά από έκτακτα μέτρα, όπως οι αγορανομικοί έλεγχοι, η επανάληψη των εισαγωγών και η επιβολή διατιμήσεων⁸³. Ακόμα, η κυβέρνηση εθνικής ενότητας προχώρησε σε πάγωμα μισθών και ημερομισθίων στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα, με στόχο τη συγκράτηση του δημοσίου ελλείμματος και του κόστους παραγωγής⁸⁴, και στην αύξηση της ημερήσιας διανεμόμενης τροφής στην πρωτεύουσα. Η εσκεμμένη ανυπαρξία φορολογικών μέτρων, οδήγησε στην εξάρτηση από τη Συμμαχική βοήθεια για την χρηματοδότηση μεγάλου μέρους των δημοσίων δαπανών⁸⁵.

Επιπλέον, λόγω της αναδρομικής ισχύος της νέας συναλλαγματικής ισοτιμίας, οι υποχρεώσεις του κράτους προς τους δανειστές του και των τραπεζών προς τους καταθέτες

⁷⁷ Ο ίδιος πρότεινε έλεγχο τιμών, διανομή τροφίμων μέσω δελτίου και υιοθέτηση φορολογικών μέτρων. Παρόμοια μέτρα λαμβάνονται λίγο αργότερα υπό την καθοδήγηση του Βαρβαρέσου.

⁷⁸ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁷⁹ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁸⁰ Π. Καζάκος, ο.π.

⁸¹ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁸² Χ. Χατζηιωσήφ, ο.π. και Π. Καζάκος, ο.π.

⁸³ Π. Καζάκος, ο.π.

⁸⁴ Μετά από σύσταση του βρετανικού επιτελείου με επικεφαλής τον Ρ. Σκόμπυ.

⁸⁵ Χ. Χατζηιωσήφ, ο.π. και Λευτέρης Τσουλφίδης, ο.π.

εξαλείφθηκαν. Αυτή όμως η εξέλιξη σχεδόν εξαφάνισε τη μεσαία τάξη της εποχής⁸⁶. Ως επακόλουθο, το ελληνικό κράτος έχασε κάθε ίχνος αξιοπιστίας που του είχε απομείνει απέναντι στο κοινό. Τούτο δοθέντος, το κοινό αποστρεφόταν από το εθνικό νόμισμα και επιζητούσε χρυσό, ο οποίος συνέχισε να αποτελεί το μοναδικό αξιόπιστο και αποτελεσματικό μέσο αποταμίευσης.

Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, φάνηκε πως οι προσπάθειες για σταθεροποίηση της οικονομίας ήταν ανεπιτυχείς. Οι πιέσεις στην νέα δραχμή δεν άργησαν να επιδράσουν και η προδιαγεγραμμένη (;) αποτυχία της νομισματικής μεταρρύθμισης επισφραγίστηκε από το εμφυλιοπολεμικό κλίμα, που επικρατούσε ήδη από τον Δεκέμβριο του 1944.⁸⁷ Έτσι όχι απλά δεν επήλθε η πολυπόθητη νομισματική σταθερότητα, αλλά η δραχμή συνέχισε να υποτιμάται και οι εισαγωγές από το εξωτερικό επιβραδύνθηκαν. Συγκεκριμένα, η ισοτιμία της δραχμής ως προς την λίρα ανήλθε στις 19.000 δραχμές. Παράλληλα, η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας βρισκόταν σε άθλια κατάσταση, τα έσοδα αποτελούσαν πολύ μικρό ποσοστό των δημοσίων εξόδων (10%-25% σύμφωνα⁸⁸). Οι κρατικές δαπάνες λοιπόν, χρηματοδοτούνταν με πιστώσεις από την κεντρική τράπεζα, δηλαδή με την έκδοση νέου αναγκαστικού χρήματος. Χρήμα το οποίο δεν είχε κανένα αντίκρισμα ούτε σε χρυσό και ούτε σε συνάλλαγμα μετατρέψιμο σε χρυσό⁸⁹.

Μια κριτική προς την μεταρρύθμιση Σβώλου και οι απαρχές της δεύτερης

Έχοντας παραθέσει πλέον τα μέτρα, είναι εμφανές ότι η νομισματική μεταρρύθμιση του Νοεμβρίου του 1944 ακολουθούσε μια συγκεκριμένη σχολή σκέψης. Η εν λόγω δέσμη μέτρων αποτύπωνε την οικονομική σκέψη του Ζολώτα καθώς τα μέτρα που εφαρμόστηκαν, αφορούσαν κυρίως τον νομισματικό τομέα. Η κυβέρνηση εθνικής ενότητας δεν παρέμβαινε άμεσα στην πραγματική οικονομία και άφηνε τις αγορές να λειτουργούν ελεύθερα. Η στάση της αυτή φανερώνει την οικονομική χροιά της πολιτικής που ακολούθησε, καθώς βασίστηκε στο ότι η παρέμβαση πρέπει να περιορίζεται μόνο στο νομισματικό τομέα. Μέσω παρέμβασης, η οποία στόχευε στον καθορισμό των επιτοκίων, της ποσότητας χρήματος και των συναλλαγματικών ισοτιμιών, αποσκοπούσε στην σταθεροποίηση των πραγματικών μεγεθών και της οικονομίας γενικότερα. Η έλλειψη φορολογικών μέτρων αποτυπώνει αυτή την θεώρηση, εφόσον η απορρόφηση της πλεονάζουσας ποσότητας χρήματος και η σταθεροποίηση της ισοτιμίας της νέας δραχμής αναμενόταν ότι θα επέλθουν μέσω πώλησης χρυσών βρετανικών λιρών. Έτσι, ευνοήθηκαν οι κάτοχοι πραγματικών αξιών, ενώ οι κάτοχοι χαρτονομισμάτων βρεθήκαν σε δυσμενέστερη θέση.

⁸⁶ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁸⁷ Κ. Δρακκάτος, ο.π και Χ. Χατζηιωσήφ ο.π, και Λ. Τσουλφίδης ο.π.

⁸⁸ Χ. Χατζηιωσήφ ο.π.

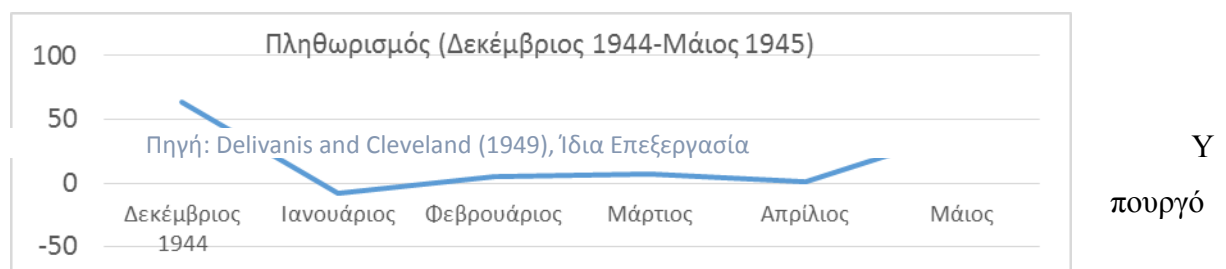
⁸⁹ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

Ως αποτέλεσμα εξαλείφθηκε μεγάλο μέρος των αποταμιεύσεων, ενώ οι πλουτίσαντες της κατοχικής περιόδου διατήρησαν ανέπαφα τα κέρδη τους.

Στο τέλος του πρώτου μεταπολεμικού έτους, σύμφωνα με εκτιμήσεις της UNRRA, το 50% των απασχολούμενων στον αγροτικό τομέα και το 30-35% του βιομηχανικού, βρισκόταν κάτω από το όριο της φτώχειας⁹⁰. Η άνοδος της παραγωγής γενικότερα και της βιομηχανικής ειδικότερα ήταν αναιμική⁹¹, η ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος αυξανόταν ραγδαία και ο υπερπληθωρισμός μάστιζε την οικονομία (Διάγραμμα 1). Μεταξύ Ιανουαρίου και Ιουνίου 1945, η κυκλοφορία τραπεζογραμματίων εξαπλασιάστηκε, ενώ η τιμή της βρετανικής χρυσής λίρας τετραπλασιάστηκε⁹². Παράλληλα, οι έντονες ταξικές και κοινωνικές αντιθέσεις οξύνονταν και εκδηλώνονταν είτε με εργατικές απεργίες είτε, όπως αναφέρει ο Χατζηιωσήφ⁹³, «με δημόσιες αντιπαραθέσεις των λιανεμπόρων με τους βιομήχανους». Αυτές οι καταστάσεις οδηγούσαν στην περεταίρω αποσταθεροποίηση της πολιτικής κατάστασης και συνεπώς έθιγαν τα συμφέροντα της Μ.

Διάγραμμα 1

Βρετανίας, που στήριζε ένοπλα το status quo στην Ελλάδα. Εν τέλει η Μ. Βρετανία επέβαλε τον Βαρβαρέσο ως

Εφοδιασμού και Αντιπρόεδρο της Κυβέρνησης, ο οποίος διατήρησε και τη θέση του διοικητή της ΤτΕ.

Η 2^η Νομισματική Μεταρρύθμιση και το «πρόγραμμα» Βαρβαρέσου

Στις 4/7/1945 επιχειρείται για δεύτερη φορά μεταπολεμικά, η σταθεροποίηση του ελληνικού εθνικού νομίσματος. Παράλληλα λόγω της συνθήκης της Βάρκιζας επικρατούσε, επίπλαστα έστω, ένα κλίμα πολιτικής συναίνεσης. Η δεύτερη νομισματική διαρρύθμιση ακολουθούσε ένα γενικό

⁹⁰ Β. Χιονίδου, Λιμός και θάνατος στην κατοχική Ελλάδα, 1941-1944, μτφρ. Δημήτρης Μιχαήλ, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 2011

⁹¹ Χ. Χατζηιωσήφ, ο.π.

⁹² Κ. Δρακάτος, ο.π.

⁹³ Χ. Χατζηιωσήφ, ο.π. σελ 292

πλαίσιο που εφαπτόταν στην οικονομική σκέψη του Βαρβαρέσου, ο οποίος και εισηγήθηκε το νέο σταθεροποιητικό πρόγραμμα⁹⁴.

Πρώτες ενέργειες ήταν η υποτίμηση της νέας δραχμής, ο έλεγχος των τιμών σε 21 βασικά προϊόντα, η αύξηση των κατώτατων μισθών και ημερομισθίων, και η απαγόρευση του χρυσού ως μέσο συναλλαγών εκτός και αν αφορούσε είδη πρώτης ανάγκης⁹⁵. Η ισοτιμία του εθνικού νομίσματος προς τη στερλίνα ορίστηκε στις 2.000 δραχμές και στις 500 δρχ. με το δολάριο. Η ΤτΕ κατείχε αποκλειστικά την δικαιοδοσία αγοράς χρυσού στην επίσημη ισοτιμία των 4.000 δρχ.⁹⁶. Ο έλεγχος των τιμών με την παράλληλη αύξηση των κατώτατων μισθών και ημερομισθίων στόχευε στη αναδιανομή του εισοδήματος προς όφελος των φτωχότερων κοινωνικών στρωμάτων. Ακόμα η απαγόρευση των συναλλαγών με χρυσό αποσκοπούσε αφενός στη διατήρηση του εντός της ελληνικής οικονομίας και αφετέρου στο να αποκόψει τον χρόνιο αποθησαυρισμό.

Δεκαπέντε μέρες αργότερα, ο Βαρβαρέσος εισηγήθηκε έκτακτα φορολογικά μέτρα επί των βιομηχάνων, των εμπόρων και άλλων κατηγοριών επαγγελματιών. Παράλληλα πρότεινε την αύξηση των κατώτατων ημερομισθίων κατά 50%, την περικοπή των δημόσιων δαπανών και τη μείωση των υπεράριθμων δημοσίων υπαλλήλων που προσελήφθησαν στη διάρκεια της κατοχής. Ακόμα επιβλήθηκε έλεγχος επί των εισαγωγών με στόχο την κατεύθυνση τους προς είδη πρώτης ανάγκης αλλά και πρώτων υλών απαραίτητων για την παραγωγή βασικών αγαθών⁹⁷.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι ένας από τους βασικούς στόχους του Βαρβαρέσου ήταν να αμβλύνει τις οικονομικές ανισότητες. Ειδικότερα απέβλεπε στην φορολόγηση των κερδών των μαυραγοριτών και όσων συνεργάστηκαν οικονομικά με τους κατακτητές την περίοδο 1941-1944. Έτσι υιοθετήθηκε ένα φορολογικό σύστημα το οποίο ακολουθούσε προοδευτική κλίμακα και είχε αναδρομική ισχύ⁹⁸. Ο φορολογικός συντελεστής ξεκινούσε από το 30% και είχε ως ανώτατο όριο το 90% για τα πλέον εύπορα στρώματα⁹⁹. Τα παραπάνω μέτρα τους πρώτους δύο μήνες, επέφεραν θετικά αποτελέσματα, όπως η σχετική εξυγίανση του (ελλειμματικού) προϋπολογισμού, η μείωση του κόστους διαβίωσης και η αύξηση της προσφοράς, εφόσον τα κρυμμένα αποθέματα προωθήθηκαν στην αγορά υπό τον φόβο της περεταίρω μείωσης των τιμών¹⁰⁰. Παράλληλα

⁹⁴ Α. Βετσόπουλος, ο.π.

⁹⁵ Μ. Ζουμπουλάκης, Ν. Κυριαζής, Οι Ελληνικοί Χρηματοπιστωτικοί Θεσμοί, στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Β, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004

⁹⁶ Γ. Στασινόπουλος, Η ρητορική της ανάπτυξης: οικονομικές ιδέες και οικονομική πολιτική την περίοδο της ανασυγκρότησης 1944-1952. Εκδόσεις Gutenberg. Αθήνα, 2010

⁹⁷ Υπήρξε ακόμα μία συμφωνία με τους κλωστοϋφαντουργούς οι οποίοι ανέλαβαν την παραγωγή υφασμάτων λαϊκής κατανάλωσης με την κατεργασία πρώτων υλών που εισήγε η UNRRA

⁹⁸ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

⁹⁹ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹⁰⁰ Γ. Σταθάκης, Η Διαμόρφωση του Μεταπολεμικού μοντέλου εκβιομηχάνισης. Η κρίσιμη περίοδος 1944-1953., στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004
Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1944-1953Σ

αυξήθηκαν τα μεταναστευτικά εμβάσματα, οδηγώντας σε αύξηση των συναλλαγματικών αποθεμάτων.

Μολαταύτα, λόγω των φορολογικών μέτρων εκδηλώθηκαν κοινωνικές αναταραχές¹⁰¹. Έτσι πιθανόν να καταρρίπτεται ο μύθος που θέλει ελάχιστους να επωφελήθηκαν οικονομικά στη διάρκεια της κατοχής. Αντιδράσεις όμως υπήρχαν και από την πλευρά των βιομηχάνων. Φαίνεται πως το μήλο της έριδος δεν ήταν τα φορολογικά μέτρα, αλλά κυρίως η συμφωνία που είχε υπογραφεί για την παραγωγή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων ευρείας κατανάλωσης. Με βάση την συμφωνία αυτή, οι βιομήχανοι έπρεπε να χρησιμοποιούν ενέργεια και πρώτες ύλες που θα διέθετε το κράτος σε ειδικές τιμές, προκειμένου τα προϊόντα αυτά να είναι προσιτά στις φτωχότερες τάξεις. Αν και προβάλλονταν το περιθώριο κέρδους και η επιτρεπόμενη φύρα ως τα σημεία τριβής, μεταξύ Κυβέρνησης και βιομηχάνων, το πραγματικό πρόβλημα των κεφαλαιοκρατών της εποχής δεν ήταν αυτό. Συγκεκριμένα φοβόταν ότι θα έχαναν το δικαίωμά τους στην ελεύθερη διαχείριση της ιδιοκτησίας τους,¹⁰² φόβος που εντάθηκε μετά την νίκη των Εργατικών στις βουλευτικές εκλογές του Ιουλίου στη Μ. Βρετανία¹⁰³. Έτσι η προσπάθεια για την σταθεροποίηση της αξίας της δραχμής και την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών κατέρρευσε τρεις μήνες αργότερα, με περεταίρω αύξηση του δημοσιονομικού ελλείματος και την παραίτηση του Βαρβαρέσου.¹⁰⁴

Σημαντικό γεγονός της περιόδου είναι και η βαθμιαία αντικατάσταση της Βρετανικής επιρροής από αυτήν των Η.Π.Α.. Αυτή η γεωπολιτική αναδιάταξη είχε δύο εκφάνσεις, μια εξωτερική και μια εσωτερική. Η πρώτη ήταν η θέληση της Μ. Βρετανίας να αποσύρει τον αγγλικό στρατό από την ελληνική επικράτεια (κάτι το οποίο στήριζε και ο J.M. Keynes¹⁰⁵) και η δεύτερη η θέληση της ελληνικής πολιτικής και οικονομικής ελίτ να βρεθεί υπό την «αιγίδα» των Η.Π.Α. Χαρακτηριστικής σημασίας, λοιπόν, είναι η «απεξάρτηση» από την αποκλειστική βοήθεια του βρετανικού Στρατιωτικού Συνδέσμου ML (Military Liaison) και η παράλληλη στροφή προς την UNRRA, στην οποία κυριαρχούσαν οι Η.Π.Α.¹⁰⁶.

Κριτική στη 2^η Προσπάθεια και το διάστημα μέχρι το 1946

¹⁰¹ Π. Καζάκος, ο.π.

¹⁰² Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹⁰³ Χ. Χατηζιωσήφ, ο.π.

¹⁰⁴ Θ. Καλαφάτης, Νομισματικές Διαρρυθμίσεις και Κοινωνικές Επιπτώσεις (1944-1946), στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004

¹⁰⁵ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹⁰⁶ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

Αρχικά πρέπει να τονιστεί ότι η οικονομική θεώρηση του Βαρβαρέσου ακολουθούσε την κενόνισιανή σκέψη, κάτι το οποίο αποτυπώνεται και στα μέτρα οικονομικής πολιτικής που εισηγήθηκε. Στο λεγόμενο «πρόγραμμα Βαρβαρέσου» το κράτος λάμβανε καθοριστικό ρόλο με άξονα την καθοδήγηση των δυνάμεων της αγοράς προς στόχους που να ικανοποιούν το κοινωνικό σύνολο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η βιομηχανική πολιτική. Σε αυτήν επιχειρήθηκε να δοθούν από το κράτος κατευθυντήριες γραμμές στην παραγωγική δραστηριότητα, με παράλληλη κρατική παρέμβαση σε περίπτωση που το επίπεδο της παραγωγής εμφάνιζε αποκλίσεις από τα επιθυμητά επίπεδα. Στόχος ήταν η καταπολέμηση του αποθησαυρισμού και η παροχή των βιομηχανικά παραγόμενων αγαθών σε ολόκληρη την χώρα. Παράλληλα τα αγαθά αυτά θα έπρεπε να είναι προσιτά στο σύνολο του πληθυσμού. Σύμφωνα με τον Χατζηιωσήφ (1999), το εν λόγω πρόγραμμα ήταν το τελευταίο πρόγραμμα που ακολουθούσε μία τέτοια θεώρηση, το οποίο επιχείρησε μια συνεκτική και ολιστική παρεμβατική πολιτική τόσο στο νομισματικό τομέα ειδικότερα, όσο και γενικότερα στη βραχυπρόθεσμη οικονομική πολιτική.

Ως λόγους αποτυχίας του προγράμματος, τόσο ο Hadjiioissif¹⁰⁷ όσο και ο Κωστής¹⁰⁸, αναφέρουν την απουσία ευρύτερης πολιτικής συναίνεσης. Ο δεύτερος προβάλλει επίσης και την ανικανότητα της δημόσιας διοίκησης. Ακόμα ο Καλαφάτης (1992) αναφέρει την αντιφατικότητα των στόχων, την απροθυμία στήριξης από πλευράς του συμμαχικού παράγοντα, αλλά και τις έντονες αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν από τον θιγόμενο πληθυσμό. Είναι γεγονός ότι ο Βαρβαρέσος δεν έχαιρε εκτίμησης ούτε από την Δεξιά ούτε από την Αριστερά της εποχής. Η ηγεσία του ΕΑΜ δεν μπορούσε να αποδεχτεί έναν Τραπεζίτη, φίλο του Αγγλικού παράγοντα ως *φίλα προσκείμενο* προς τις ιδέες του Μετώπου¹⁰⁹. Στην αντίπερα όχθη, η Δεξιά με σύσσωμό το οικονομικό κατεστημένο, επιθυμούσε την οικονομική και πολιτική στήριξη των Η.Π.Α. και αντιμάχονταν την κρατική παρεμβατική οικονομική πολιτική. Έτσι, η αρχή του τέλους του Βαρβαρέσου έγινε όταν εισηγήθηκε μέτρα που έθιγαν το πολιτικό και οικονομικό status quo της εποχής

Από την παραίτηση Βαρβαρέσου και μετά η οικονομία επέστρεψε σε κατάσταση προχωρημένης αποσύνθεσης. Οι πληθωριστικές πιέσεις μεγάλης έντασης επανεμφανίστηκαν¹¹⁰(Διάγραμμα 2). Μεταξύ Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1945, η τιμή της χρυσής

¹⁰⁷ Ch. Hadjiioissif, Economic Stabilization and Political Unrest: Greece 1944-1947, στο :Boerentzen et.al (eds.), Studies in the history of the Greek Civil War, 1945-1949, Museum Tusulanum Press, Κοπεγχάγη, 1986

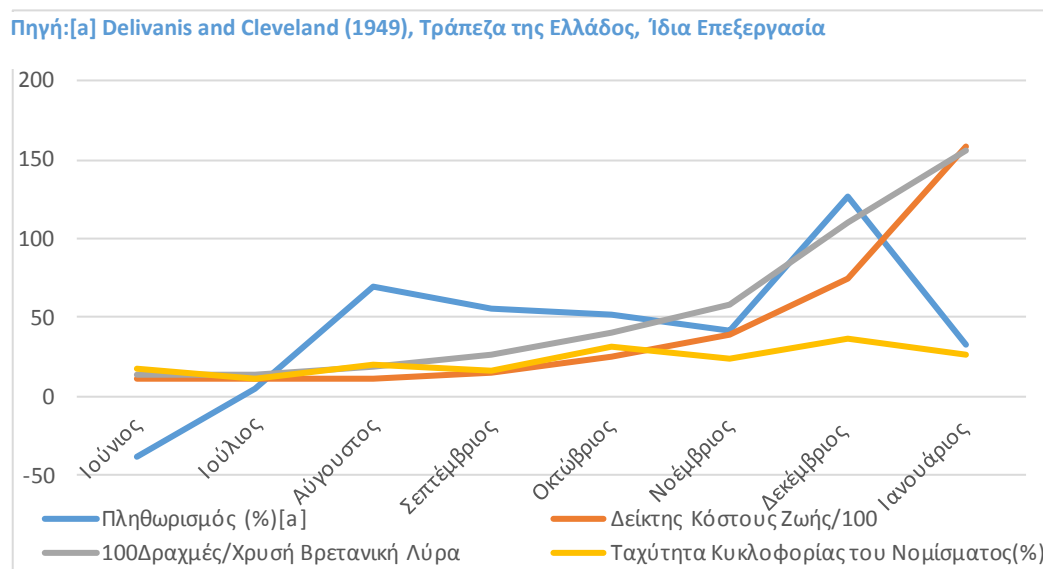
¹⁰⁸ Κ. Κωστής, <<Εισαγωγή>> στο Βαρβαρέσος (1952), 'Εκθέσεις επί του Οικονομικού Προβλήματος της Ελλάδος>>, Εκδόσεις Σαββάλας, σ.σ. 17-78, Αθήνα, 2002

¹⁰⁹ Λ. Τσουλιφίδης, ο.π.

¹¹⁰ D. Delivanis, W. Cleveland, Greek Monetary Developments, 1930-1948, Indiana University Press, Bloomington, 1949

λίρας αυξήθηκε κατά 109,55%¹¹¹. Τέλος, ο δείκτης κόστους ζωής από την παραίτηση Βαρβαρέσου και μετά ακολούθησε ανοδική πορεία με χαρακτηριστική άνοδο τον Ιανουάριο του 1946. Δεδομένης της έκτασης της υποτίμησης που υπέστη η δραχμή ήταν αναγκαία μία τρίτη προσπάθεια σταθεροποίησης.

Διάγραμμα 2

Η Ελληνοβρετανική Συμφωνία του Λονδίνου (24/1/1946)

Κάτω από συνθήκες πλήρους νομισματικής αστάθειας, αποδιοργάνωσης του κρατικού μηχανισμού και οικονομικής εξαθλίωσης της συντριπτικής μερίδας του πληθυσμού, επέρχεται η ελληνοβρετανική συμφωνία (Συμφωνία του Λονδίνου). Αυτή επετεύχθη υπό την πίεση του βρετανικού υπουργείου εξωτερικών¹¹² στις 24/1/1946. Μέσω αυτής, παραχωρήθηκε δάνειο στην Ελλάδα ύψους 10.000.000 στερλινών από τη Μ. Βρετανία, όπως και πιστώσεις για μέσα μεταφοράς, γέφυρες μπαίηλυ (ώστε να αποκατασταθούν οι οδικές συγκοινωνίες), γεωργικά μηχανήματα και εργαλεία, υλικό δεξαμενών και ναυαγοσωστικών και ειδών ρουχισμού¹¹³. Επίσης η Αγγλία διέγραψε το ελληνικό Χρέος της περιόδου 1940-41, ύψους 45.000.000 στερλινών και 5.000.000 δολαρίων. Αντίστοιχες πιστώσεις ύψους 80.000.000 δολαρίων παραχωρήθηκαν προς την

¹¹¹ Μ. Ψαλιδόπουλος, <http://hdoisto.gr> Η έκθεση Porter στο ιστορικό της πλαίσιο: Όψεις της οικονομικής σκέψης και των εξελίξεων της εποχής (1944-1947)

¹¹² Γ. Σταθάκης, Η οικονομία κατά τον εμφύλιο πόλεμο, στο Ο Εμφύλιος Πόλεμος, (επ. Α. Νικολακόπουλος, Α. Ρήγος, Γ. Ψαλλίδας), Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2002, σελ. 51-74.

¹¹³ Π. Καζάκος, ο.π.

ελληνική κυβέρνηση και από τις Η.Π.Α.¹¹⁴. Η ελληνική κυβέρνηση από μεριάς της αποδέχτηκε να συσταθεί η λεγόμενη Νομισματική Επιτροπή, η οποία στόχευε στη διατήρηση της νομισματικής πειθαρχίας¹¹⁵

Η Επιτροπή απαρτιζόταν από πέντε μέλη. Από τον διοικητή της ΤτΕ, τους Υπουργούς Οικονομικών και Συντονισμού, και δύο εκπροσώπους, έναν Βρετανό και έναν των Η.Π.Α. Η Ν.Ε. κατείχε δικαίωμα αρνησικυρίας, το οποίο μπορούσε να ασκήσει για οποιαδήποτε απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης και των τραπεζών σε περίπτωση που θεωρούσε ότι επηρεάζει την νομισματική κυκλοφορία¹¹⁶. Επίσης διέθετε το αποκλειστικό προνόμιο της έκδοσης νέου χρήματος, για την οποία όμως απαιτούταν ομόφωνη απόφαση των μελών της. Έτσι η νομισματική και συναλλαγματική πολιτική χαραζόταν αποκλειστικά από την ίδια εφόσον ήλεγχε την προσφορά χρήματος¹¹⁷. Δεδομένης της «πολιτικής» αυτονομίας της Επιτροπής, ο Χατζηιωσήφ θεωρεί ότι η ελληνική εθνική κυριαρχία περιορίστηκε σημαντικά¹¹⁸.

Παράλληλα, καθιερώθηκε ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών της δραχμής έναντι του δολαρίου και της στερλίνας. Το σύστημα θα στηριζόταν μέσω αγοραπωλησιών χρυσών βρετανικών λιρών από την ΤτΕ, στην οποία δόθηκε το δικαίωμα για τέτοιου είδους συναλλαγές στις 14/2/1946. Η νέα συναλλαγματική ισοτιμία της δραχμής ορίστηκε στις 20.000 δραχμές για τη στερλίνα και στις 5.000 δραχμές για το δολάριο¹¹⁹. Επίσης, υιοθετήθηκε για ακόμα μία φορά ένα πρόγραμμα ελεύθερης πώλησης χρυσών λιρών, παρά την αρχική αντίθεση των Βρετανών. Τέλος, μετά την εκλογική νίκη του Λαϊκού Κόμματος, το Μάρτιο του 1946, υπό τον Τσαλδάρη επιτράπηκε η πώληση συναλλάγματος για εισαγωγές¹²⁰.

Το πρόγραμμα πώλησης χρυσού, αν και προβαλλόταν ως προσωρινή λύση για την αντιμετώπιση της πλεονάζουσας νομισματικής ρευστότητας διατηρήθηκε – με μικρά διαλλείματα – μέχρι τη δεκαετία του 1960. Τα επόμενα χρόνια μάλιστα, παρά τις επιτακτικές ανάγκες για εξοπλισμό, πρώτες ύλες και τρόφιμα, η ελληνική οικονομία διέθεσε μεγάλο μέρος των συναλλαγματικών της αποθεμάτων για αγορά χρυσών λιρών από το εξωτερικό. Την εν λόγω επιλογή ο Χατζηιωσήφ¹²¹ αναφέρει ως απότοκο πολιτικής και όχι οικονομικής σκοπιμότητας. Ακόμα ορθώς παραθέτει ότι, δεδομένης της εγκατάλειψης της φορολογικής πολιτικής και με το πρόγραμμα ελεύθερης πώλησης χρυσών να παγιώνεται, οι κερδοσκόποι της κατοχικής περιόδου

¹¹⁴ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹¹⁵ D.J.Halikias, Money and Credit in a Developing Economy: The Greek Case, New York university press, Νέα Υόρκη, 1978

¹¹⁶ Π. Καζάκος, ο.π.

¹¹⁷ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹¹⁸ Χ.Χατζηιωσήφ, ο.π)

¹¹⁹ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹²⁰ Λ. Τσουλφίδης, ο.π.

¹²¹ Χ. Χατζηιωσήφ ο.π

και η αστική παράταξη ενίσχυσαν την θέση τους. Γεγονός καθοριστικής σημασίας για την έκβαση του εμφυλίου πολέμου. Καταλήγοντας αναφέρει ότι μεγάλο μέρος των χρηματικών κεφαλαίων που αποκτήθηκαν μέσω της πώλησης χρυσών λιρών διοχετεύθηκαν στον κατασκευαστικό τομέα. Αυτό οδήγησε σε έκρηξη της οικοδομικής δραστηριότητας στην Αθήνα ήδη από τα χρόνια του εμφυλίου πολέμου.¹²²

Τα αποτελέσματα της 3^{ης} νομισματικής διαρρύθμισης μέχρι το δόγμα Τρούμαν

Το 1946 η προσφορά αγαθών παρουσίασε σημαντική αύξηση με τον πληθωρισμό να παραμένει σχετικά σταθερός¹²³. Το πρόγραμμα ελεύθερης πώλησης χρυσών λιρών βοήθησε στην απορρόφηση του πληθωριστικού αποτελέσματος του δημοσιονομικού ελλείμματος¹²⁴. Ακόμα τα συνολικά έσοδα στη δημοσιονομική χρήση 1946-1947 κάλυπταν περίπου το 95% των κρατικών δαπανών¹²⁵. Το εθνικό εισόδημα το 1946 οριακά υπερέβαινε το 50% του εισοδήματος το 1938, αν και αυξήθηκε κατά τη διάρκεια του έτους κατά 62%¹²⁶. Τον επόμενο χρόνο το εθνικό εισόδημα παρουσίασε μία αύξηση της τάξης του 34%, ενώ ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής μεταξύ Ιανουαρίου του 1946 και Μαρτίου του 1947 αυξήθηκε περίπου κατά 55,88%¹²⁷, παραμένοντας σε χαμηλά επίπεδα. Ειδικότερα η βιομηχανική παραγωγή το 1946 ανήλθε στο 75% της προπολεμικής περιόδου και η αγροτική στο 61%¹²⁸. Έτσι η ανεργία μειώθηκε, παραμένοντας όμως σε υψηλά επίπεδα. Σύμφωνα με τον Χατζηιωσήφ (1999), επικρατούσε καθεστώς «υποαπασχόλησης» και η μερίδα των εργαζομένων που διέθετε εξαρτημένη εργασία λάμβανε μισθό τουλάχιστον 20% μικρότερο από την προπολεμική περίοδο. Τέλος, λόγω της απελευθέρωσης της πώλησης συναλλάγματος για εισαγωγές, τα συναλλαγματικά αποθέματα της ελληνικής οικονομίας μειώθηκαν από 200.000.000 σε 6.000.000 δολάρια¹²⁹.

Στο τέλος του 1946, με το πρόγραμμα βοήθειας από την UNRRA να φτάνει στην λήξη του, ήταν πασιφανές ότι δεν ήταν δυνατό να συνεχιστούν τέτοιες πολιτικές. Με την παρακμάζουσα οικονομικά και στρατιωτικά Μ. Βρετανία, η Κυβέρνηση και οι προσκείμενοι σε αυτή

¹²² Τα επόμενα χρόνια ο κατασκευαστικός τομέας αποτέλεσε τομέα υψηλής σχετικής βαρύτητας της οικονομικής δραστηριότητας.

¹²³ D. Delivanis, W. Cleveland, ο.π.

¹²⁴ D. Delivanis, W. Cleveland, ο.π.

¹²⁵ Τράπεζα της Ελλάδος : Έκθεσις του Διοικητού της Τραπέζης, Αθήνα 1947, σελ 100

¹²⁶ G. Makinen, The hyperinflation and Stabilization of 1943-1946, The journal of economic history 46(3), 1986, σσ. 795-805

¹²⁷ G. Makinen, ο.π.

¹²⁸ Π. Καζάκος, ο.π.

¹²⁹ D. Delivanis, W. Cleveland, ο.π.

επιχειρηματικοί κύκλοι, έθεταν στους ξένους προστάτες ένα σοβαρό δίλλημα. Αυτοί θα έπρεπε να επιλέξουν είτε την κατάρρευση του δυτικόφιλου ελληνικού καθεστώτος - με ότι αυτό συνεπαγόταν για τις βαλκανικές, μεσογειακές και διεθνείς γεωπολιτικές ισορροπίες - είτε την παροχή μεγάλης οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα¹³⁰. Η Μ. Βρετανία επέλεξε να αποσυρθεί από την Ελλάδα τον Φεβρουάριο του 1947. Το κενό ισχύος κατέλαβαν οι Η.Π.Α., παρότι παλιότερα είχαν ασκήσει έντονη κριτική στην ανάμιξη της Βρετανίας στην ελληνική πραγματικότητα¹³¹. Οι ΗΠΑ θα στηρίζουν πολιτικά και οικονομικά το αστικό καθεστώς κατά τη διάρκεια της κορύφωση του Εμφυλίου Πολέμου¹³².

Η Ελληνική Οικονομία κατά το δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μαρσαλ.

Η επισφράγιση της στήριξης της ελληνικής αστικής τάξης και του καθεστώτος της, επέρχεται δια στόματος του προέδρου Τρούμαν στο Αμερικανικό Κογκρέσο στις 12/3/1947. Το Δόγμα Τρούμαν στόχευε κυρίως στην στρατιωτική βοήθεια έχοντας παράλληλα σαφείς θέσεις περί οικονομικής υποστήριξης της Ελλάδας και της Τουρκίας¹³³. Ακόμα, αποτελούσε μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος υποστήριξης των «ελεύθερων λαών»¹³⁴. Η εξαγγελία του, από μόνη της, ενέπνεε εμπιστοσύνη στην οικονομική ελίτ της εποχής, όπως και στο πολιτικό κατεστημένο, μεταβάλλοντας τις προσδοκίες τους για την συσσώρευση χρυσού.

Λίγο νωρίτερα, τον Ιανουάριο του 1947, στάλθηκε στην Ελλάδα μία ενδεκαμελής επιτροπή με επικεφαλής τον P.Porter με σκοπό να παρατηρήσει και να εξετάσει ενδελεχώς τα οικονομικά προβλήματα της χώρας. Στην έκθεση της επιτροπής, που δημοσιεύθηκε σχεδόν ένα μήνα αργότερα από την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν, στις 30/4/1947, τονίζεται ότι στόχος της επέμβασης των Η.Π.Α. δεν έπρεπε να είναι μόνο η στρατιωτική ανάσχεση του κομμουνιστικού κινδύνου. Αντιθέτως, τόνιζε ότι προκειμένου να καταπολεμηθούν τα βαθύτερα αίτια που γεννούσαν την κομμουνιστική απειλή, έπρεπε οι Η.Π.Α. να στοχεύσουν στα εξής. Στον εκσυγχρονισμό των προπολεμικών οικονομικών και πολιτικών δομών με έμφαση στην οικονομική ανάπτυξη μέσω ραγδαίας εκβιομηχάνισης, συνοδευόμενη από την παγίωση των δημοκρατικών θεσμών.

Εν συνεχεία, τον Ιούνιο του 1947, κατέφτασε στην Ελλάδα η αμερικάνικη οικονομική αποστολή AMAG, επικεφαλής της οποίας ήταν ο Griswold. Κατά την άφιξη της στην Ελλάδα, η ελληνική οικονομία ήταν σαφώς σε καλύτερη κατάσταση, λόγω και των θετικών επιδράσεων της

¹³⁰ Χ. Χατζηιωσήφ ο.π

¹³¹ R. Clogg, A Concise History Of Greece, Εκδόσεις Cambridge University Press, Κεμπρίτζ, 1992

¹³² Γ. Σταθάκης, Από το Δόγμα Τρούμαν στο Σχέδιο Μάρσαλ, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 2004

¹³³ Π. Καζάκος ο.π.

¹³⁴ R. Clogg, ο.π.

εξαγγελίας του «Δόγματος Τρούμαν». Η AMAG διαχειριζόταν πλήρως το οικονομικό σκέλος της αμερικάνικης βοήθειας αφήνοντας το πολιτικό στην Πρεσβεία των Η.Π.Α. Η διάκριση εξουσίας ήταν εξαρχής σαφής, από την πλευρά της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης των Η.Π.Α. Ωστόσο, μεταξύ της AMAG και της Πρεσβείας δεν αποφεύχθηκαν οι αντιπαραθέσεις και οι συγκρούσεις¹³⁵.

Σύμφωνα με τον Σταθάκη (2003) οι οικονομικοί στόχοι της AMAG αποσκοπούσαν στην επιστροφή της Ελλάδας σε ένα αυστηρό πρόγραμμα «σταθεροποίησης»¹³⁶. Έτσι εγκαταλείφθηκε αρχικά η πολιτική πώλησης χρυσού. Εν συνεχεία, οι εισαγωγές πέρασαν σε άμεσο αμερικάνικο έλεγχο μέσω ενός νέου φορέα, της Διοίκησης Εξωτερικού Εμπορίου (FTA- Foreign Trade Administration). Η FTA διαχειριζόταν αποκλειστικά το σύστημα αδειών εισαγωγής και εξαγωγής αγαθών. Ακόμα, η AMAG απαγόρευσε την παράνομη διακίνηση συναλλάγματος για να καταπολεμηθεί η κερδοσκοπία, αλλά και τις εισαγωγές ειδών πολυτελείας. Παράλληλα, αυξήθηκαν οι άμεσοι έναντι των έμμεσων φόρων με άμεσους έκτακτους φόρους να επιβάλλονται σε οικονομικά ισχυρές ομάδες (έμποροι καπνού, ιδιοκτήτες πολυτελών κατοικιών, βιομήχανοι, εφοπλιστές κ.α). Ως αποτέλεσμα τα φορολογικά έσοδα αυξήθηκαν περίπου κατά 10%. Υιοθετήθηκε ακόμα, μια αυστηρή εισοδηματική πολιτική, η οποία τηρήθηκε με αυστηρότητα. Έτσι ο Σταθάκης συμπεραίνει ότι η οικονομική πολιτική που εφαρμόστηκε από την AMAG παρουσίαζε αρκετά κοινά στοιχεία με το πρόγραμμα Βαρβαρέσου¹³⁷.

Τέλος, εφαρμόστηκε το Exchange Certificate Plan ως εργαλείο έμμεσης υποτίμησης του νομίσματος. Σε αυτό το σύστημα όταν εξαργυρωνόταν κάποιο ξένο νόμισμα σε δραχμές, εκτός από το αντίστοιχο ποσό σε εθνικό νόμισμα, εκδιδόταν και τα «exchange certificates», στα οποία αναγραφόταν η αξία τους σε δολάρια. Στην περίπτωση μετατροπής εγχώριου νομίσματος σε ξένο έπρεπε να προσκομίζονται «exchange certificates» ίσης αξίας με το ζητούμενο ποσό. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε μία παράλληλη αγορά συναλλάγματος όπου η συναλλαγματική ισοτιμία καθοριζόταν ελεύθερα. Στόχος προφανώς, ήταν η προσαρμογή της ισοτιμίας στις διαφορές εγχώριων και διεθνών τιμών. Έτσι αποζημιώνονταν έμμεσα οι εξαγωγείς, οι οποίοι αντιμετώπιζαν υψηλό κόστος παραγωγής λόγω της υπερτιμημένης δραχμής, καθώς αποκτούσαν υψηλότερη τιμή για τις εξαγωγές τους. Ακόμα οι εισαγωγείς, ανάλογα με τον τρέχοντα εγχώριο πληθωρισμό, θα μετέβαλαν την ζήτηση τους για τα «exchange certificates» και συνεπώς την τιμή τους. Όμως, οι ιδιωτικές εισαγωγές αποτελούσαν μόλις το ένα τρίτο του εισαγωγικού εμπορίου και η ΤτΕ διαχειριζόταν το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής βοήθειας που αφορούσε στις προμήθειες που διακινούσαν δημόσιοι οργανισμοί. Έτσι η ΤτΕ κατείχε σχεδόν τον πλήρη έλεγχο της αγοράς των

¹³⁵ Χ. Χατζηιωσήφ ο.π

¹³⁶ Γ. Σταθάκης, Από το Δόγμα Τρούμαν στο Σχέδιο Μάρσαλ, ο.π.

¹³⁷ Γ. Σταθάκης, Η Διαμόρφωση του Μεταπολεμικού μοντέλου εκβιομηχάνισης. Η κρίσιμη περίοδος 1944-1953., στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διό-νικος, Αθήνα 2004

«certificates». Ως εκ τούτου, η επίσημη ισοτιμία παρέμεινε ως είχε, δηλαδή στις 5.000 δραχμές ανά δολάριο. Στην αγορά των certificates όμως, η τιμή του δολαρίου ήταν υψηλότερη, εφόσον διαμορφώθηκε στις 8.000 δραχμές αρχικά, γνωρίζοντας αύξηση τους πρώτους μήνες του 1948 αγγίζοντας τις 10.000 δραχμές. Τέλος, στη μαύρη αγορά η τιμή του δολαρίου διατηρήθηκε σε λίγο υψηλότερα επίπεδα (12-13.000 δραχμές).

Η εν λόγω οικονομική πολιτική παρουσίασε κάποια σχετική επιτυχία, όμως, στα τέλη του 1947 παρουσιάστηκαν πληθωριστικές πιέσεις (Διάγραμμα 3), οι οποίες συνεχίστηκαν μέχρι τις αρχές του 1948 (Διάγραμμα 4). Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστούν (οι πληθωριστικές πιέσεις) επανεισάχθηκε η πολιτική χρυσού, παρά τις όποιες αντιστάσεις της AMAG. Η τιμή της χρυσής λίρας σταθεροποιήθηκε στις 230.000 δραχμές και αποδεσμεύτηκαν 2.000.000 χρυσές λίρες που μέχρι τότε ήταν δεσμευμένες στην Federal Reserve Bank of New York¹³⁸. Ταυτόχρονα εκδηλώθηκαν και αντιδράσεις από την ελληνική πλευρά και διαμάχες μεταξύ της AMAG και της Πρεσβείας των ΗΠΑ. Συγκεκριμένα η τελευταία επιζητούσε την συναίνεση της ελληνικής αστικής τάξης και ασκούσε κριτική στην οικονομική πολιτική της AMAG. Έτσι στις 12/2/1948 επικύρωσε την στάση της μέσω επιστολής¹³⁹. Στην τελευταία πρότεινε μέτρα οικονομικής πολιτικής που, όπως έκρινε η πρεσβεία, θα έχαιραν μεγαλύτερης αποδοχής από πλευράς της ελληνικής αστικής τάξης¹⁴⁰,

Με τη συμμετοχή της Ελλάδας στο σχέδιο Marsall στις 2/7/1948, οι Η.Π.Α. επιδίωκαν την ανεύρεση λύσης στον ελληνικό εμφύλιο με αποτέλεσμα τον επαναπροσδιορισμό του οικονομικού προγράμματος του 1948-1949 (Amen, 1978)¹⁴¹. Σε αυτά τα πλαίσια η AMAG αντικαταστάθηκε από την ECA/GREECE¹⁴². Η τελευταία, ακολούθησε την αυστηρή οικονομική πολιτική της προηγούμενης αποστολής στο δημοσιονομικό και νομισματικό τομέα. Έτσι, μέχρι το τέλος του εμφυλίου πολέμου, ίσχυε η πολιτική πώλησης χρυσού, οι ονομαστικοί μισθοί και τα ημερομίσθια παρέμειναν σχετικά σταθερά, ενώ και ο δείκτης τιμών καταναλωτή αυξήθηκε περίπου κατά 60%¹⁴³. Πλησιάζοντας όμως, στην λήξη του εμφυλίου, η χρηματοδότηση της οικονομίας κατέστη ελαστικότερη και καταργήθηκε το σύστημα αδειών στο εμπόριο. Ακόμα, στα τέλη του 1948 συγκροτήθηκε ένα τετραετές πρόγραμμα που στόχευε στην διάρθρωση ενός δυναμικού τομέα, ο

¹³⁸ Γ. Σταθάκης, Η Διαμόρφωση του Μεταπολεμικού μοντέλου εκβιομηχάνισης, ο.π.

¹³⁹ Γ. Σταθάκης, Η Διαμόρφωση του Μεταπολεμικού μοντέλου εκβιομηχάνισης, ο.π.

¹⁴⁰ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π.

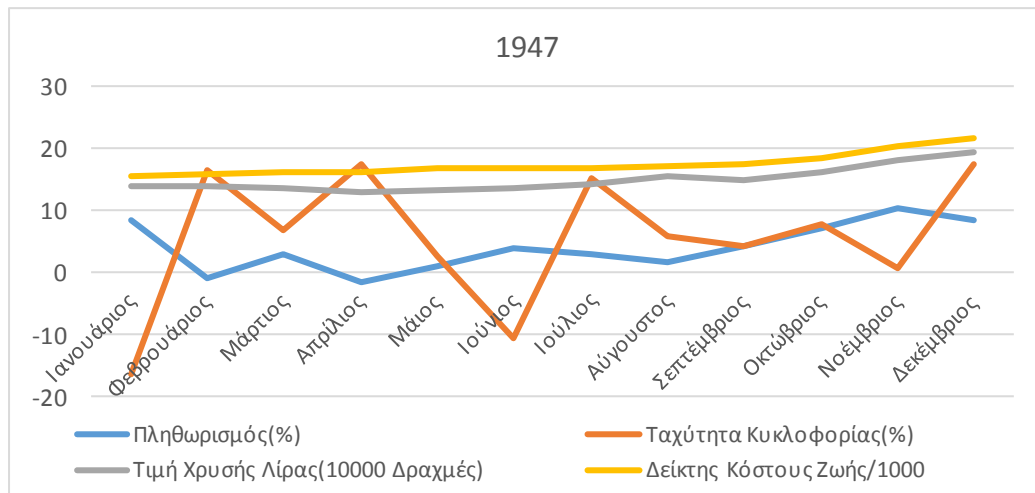
¹⁴¹ M.M.Amen, American Foreign Policy in Greece, 1948-1949: Economic, Military and Institutional Aspects, Peter Lang, Φρανκφούρτη, 1978.

¹⁴² Η ECA/GREECE συγκροτήθηκε από την ECA/W που ανήκε στην Ουάσιγκτον.

¹⁴³ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π.

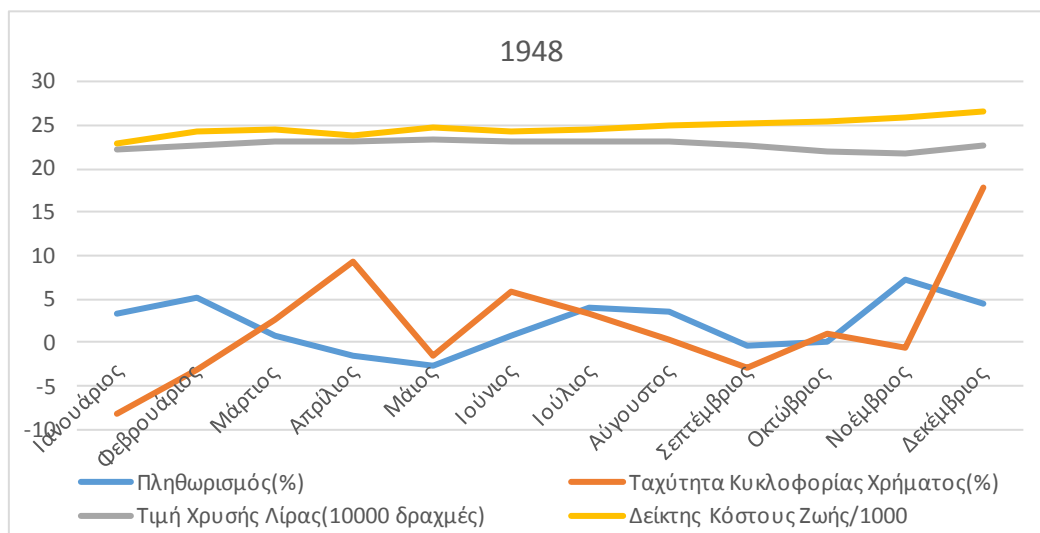
οποίος θα μπορούσε να ανταπεξέλθει στον διεθνή ανταγωνισμό, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση των κάθετων και οριζοντίων διακλαδικών σχέσεων.¹⁴⁴

Διάγραμμα 3.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 4.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, ίδια επεξεργασία

¹⁴⁴ Γ. Σταθάκης, Η Διαμόρφωση του Μεταπολεμικού μοντέλου εκβιομηχάνισης, ο.π.

Η υποτίμηση του 1949

Μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, τον Σεπτέμβριο του 1949, επιχειρήθηκε η αποστρατικοποίηση της Ελλάδας, η οποία δεν θα διαρκούσε για πολύ. Την ίδια περίοδο, η Βρετανία υποτίμησε το νόμισμα της κατά 30%, ως αντίδραση στη μαζική φυγή από τη στερλίνα και τη συρρίκνωση των συναλλαγματικών της διαθεσίμων που οδήγησαν σε νομισματική κρίση. Έτσι η Ελλάδα, ακολουθώντας τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, υποτίμησε το εθνικό της νόμισμα.¹⁴⁵ Συγκεκριμένα στις 22 Σεπτεμβρίου του 1949¹⁴⁶ η δραχμή υποτιμήθηκε κατά 50% έναντι του δολαρίου και κατά 30% έναντι της στερλίνας, προκειμένου να αναπροσαρμοστεί στην νέα τιμή της τελευταίας¹⁴⁷. Επίσης, επανήλθε η πολιτική χρυσού από την ΤτΕ και εγκαταλείφθηκε το καθεστώς σταθερών ισοτιμιών της δραχμής έναντι της στερλίνας και του δολαρίου¹⁴⁸. Ως προς το δολάριο, η συναλλαγματική του ισοτιμία με τη δραχμή, αναπροσαρμόστηκε σε αυτήν που επικρατούσε στην ελεύθερη αγορά.¹⁴⁹ Παράλληλα ελήφθησαν συνοδευτικά μέτρα, υποστηρικτικά προς την υποτίμηση.

Προκειμένου να μην εκτιναχθούν οι τιμές στα εισαγόμενα αγαθά δοθήκαν επιδοτήσεις, ώστε να καλυφθούν οι διαφορές των τιμών που προέκυψαν από την υποτίμηση. Αυτό συνέβη σε 22 βασικά εισαγόμενα από τον ιδιωτικό τομέα αγαθά. Η πρακτική αυτή δεν εφαρμόστηκε στα αγαθά των δημοσίων φορέων, εφόσον δεν υπήρχε η ανάγκη. Ακόμα διενεργούνταν αυστηροί έλεγχοι στις τιμές των υπολοίπων αγαθών¹⁵⁰. Ως αντισταθμιστικό μέτρο του κόστους που θα πρόκυπτε από τις επιδοτήσεις, το οποίο αναμενόταν ότι θα ανέλθει σε 175.000.000.000 δραχμές, καταργήθηκαν οι εξαγωγικές επιδοτήσεις. Οι εξαγωγές άλλωστε, θα αντλούσαν ορμή από την υποτίμηση. Ακόμα περιορίστηκαν οι διακρατικές συμφωνίες. Παράλληλα για να στηριχθεί η νέα ισοτιμία του δολαρίου (15.000 δραχμές) πραγματοποιούνταν έμμεσες παρεμβάσεις στην «ελεύθερη αγορά» δολαρίων.¹⁵¹

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα όμως, εξακολουθούσε να αποτελεί η τιμή της χρυσής βρετανικής λίρας και η στήριξή της. Έτσι στο βωμό της σταθεροποίησης της τιμής της, υπήρξαν αγοραπωλησίες δραχμών¹⁵², μεγάλης κλίμακας, από την ΤτΕ, με αποτέλεσμα να ενταθούν τα

¹⁴⁵ Στασινόπουλος, Γ. Πρίν την 'Απογείωση: Η Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα την περίοδο της Ανασυγκρότησης, 1945-1952, ο.π.

¹⁴⁶ Μ. Ψαλιδόπουλος, ο.π.

¹⁴⁷ Σύμφωνα με τον P.R.Porter, ο οποίος δεν είχε ουδεμία σχέση με τον P.A.Porter της πρώτης αποστολής, στην σύσκεψη για την υποτίμηση συμμετείχαν μόνο Αμερικάνοι. (Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. Πρ)

¹⁴⁸ Μ. Ψαλιδόπουλος, ο.π.

¹⁴⁹ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. Πρ

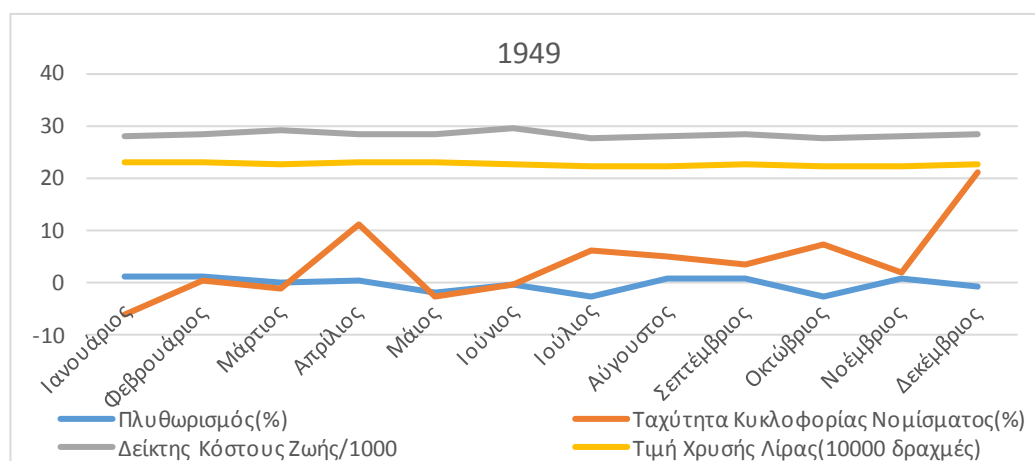
¹⁵⁰ Μ. Ψαλιδόπουλος, ο.π.

¹⁵¹ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. Πρ

¹⁵² Η πολιτική αυτή τερματίστηκε στις αρχές του 1952, όταν η κερδοσκοπία με τις αγγλικές λίρες πήρε νέες διαστάσεις. Συγκεκριμένα, τον Φεβρουάριο του 1952, η Τράπεζα της Ελλάδος αποφάσισε να παύσει την αγορά χρυσών λιρών

φαινόμενα του αποθησαυρισμού και της κερδοσκοπίας¹⁵³. Προκειμένου λοιπόν να αντιμετωπιστούν τα εν λόγω προβλήματα, που περιόριζαν τις αποταμιεύσεις και τις παραγωγικές επενδύσεις, εφαρμόστηκε μια ελαστικότερη πιστωτική πολιτική¹⁵⁴, αυξάνοντας την ταχύτητα κυκλοφορίας του χρήματος(Διάγραμμα 5). Έτσι όμως ο κίνδυνος να ενταθούν οι πληθωριστικές πιέσεις αυξανόταν. Σύντομα λοιπόν, στα τέλη του 1949 η πιστωτική πολιτική επανήλθε στην περιοριστική της μορφή, με τις πιστώσεις να αντιστοιχούν σε 35-40% των προπολεμικών επιπέδων, την ίδια στιγμή που η παραγωγή παρουσίαζε μικρές αποκλίσεις από τα προπολεμικά επίπεδα.¹⁵⁵ Με τη σταδιακή απόσυρση των μέτρων, το 1950, οι τιμές αυξήθηκαν. Ακόμα ο δείκτης κόστους διαβίωσης ανήλθε οριακά πάνω από το 15%, παρουσιάζοντας αρκετές διακυμάνσεις¹⁵⁶. Ο δείκτης παρουσίασε χαρακτηριστική άνοδό όταν καταργήθηκαν οι επιδοτήσεις στις εισαγωγές. Παρόλα αυτά, λόγω της υποτίμησης, ο πληθωρισμός παρέμεινε σε σχετικά χαμηλά επίπεδα .

Διάγραμμα 5

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Η πορεία προς την Υποτίμηση του 1953.

Οι διεθνείς εξελίξεις επέβαλαν αλλαγή στην πολιτική και οικονομική προσέγγιση της Αμερικανικής πολιτικής για την Ελλάδα. Ήδη από τα μέσα του 1950 ο Πόλεμος της Κορέας, τροφοδότησε διεθνείς πληθωριστικές πιέσεις και αποτέλεσε την βάση πάνω στην οποία οι Η.Π.Α.

έπειτα από την εισαγωγή των λεγόμενων "ιταλικών λιρών" (αγγλικές λίρες που είχαν κατασκευαστεί στην Ιταλία από κερδοσκόπους). Το μέτρο αυτό, σε συνδυασμό με την άσκηση αντιπληθωριστικής πολιτικής, βοήθησε σημαντικά στον εκτοπισμό της χρυσής λίρας από τις συναλλαγές και στη μείωση του αποθησαυρισμού.

¹⁵³ Στασινόπουλος, Γ. Πρίν την 'Απογείωση: Η Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα την περίοδο της Ανασυγκρότησης, 1945-1952, ο.π.

¹⁵⁴ Στασινόπουλος, Γ. (2010) Η ρητορική της ανάπτυξης, ο.π.

¹⁵⁵ Ξ. Ζολώτας, Νομισματικόν πρόβλημα και ελληνική οικονομία, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 1950

¹⁵⁶ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ...,ο.π. Πρ

συντηρητικοποίησαν την οικονομική τους πολιτική¹⁵⁷. Μειώνεται συνεπώς η οικονομική «βοήθεια» του έτους 1950-51¹⁵⁸ και αναστέλλεται η αποστρατικοποίηση¹⁵⁹. Συγκεκριμένα, το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα της ήδη μειωμένης αμερικάνικης βοήθειας, διοχετεύτηκε σε στρατιωτικές δαπάνες με στόχο τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής ζώνης ανάσχεσης της Σοβιετικής επιρροής¹⁶⁰. Ακόμα παρουσιάστηκε ένα πρόγραμμα σταθεροποίησης δύο φάσεων. Η κοινή ανακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης και της ECA/Greece, στις 17/2/1951, που αφορούσε την χάραξη της οικονομικής πολιτικής, σηματοδοτεί την πρώτη φάση της εφαρμογής του σταθεροποιητικού προγράμματος¹⁶¹. Βασικότερος στόχος της πρώτης φάσης ήταν η πολυπόθητη νομισματική σταθερότητα. Ως εκ τούτου, τα μέτρα τα οποία ελήφθησαν απέβλεπαν στην συγκράτηση του πληθωρισμού.

Συγκεκριμένα υπήρξε επέκταση του συστήματος διανομής μέσω δελτίων και επιβλήθηκε έλεγχος των τιμών κυρίως σε αγαθά ανελαστικής ζήτησης. Παράλληλα περιορίστηκαν οι πιστώσεις, επιβλήθηκε φόρος επί του συναλλάγματος, ελήφθησαν μέτρα περιορισμού της κυκλοφορίας του χρήματος¹⁶² και μέτρα «απελευθέρωσης» του εμπορίου¹⁶³. Τέλος, παρά τις αντιδράσεις από πλευράς του επίσημου συνδικαλιστικού φορέα, οι μισθοί παρέμειναν σταθεροί. Έτσι την περίοδο μέχρι το 1953, ο πληθωρισμός έμεινε σε πολύ χαμηλά επίπεδα (Πίνακας 1).

Πίνακας 2. Μηνιαίος Πληθωρισμός (1950-1953)

Μήνας	1950	1951	1952	1953
Ιανουάριος	2%	5%	3%	0%
Φεβρουάριος	4%	-1%	2%	-2%
Μάρτιος	-3%	3%	1%	-2%
Απρίλιος	-4%	0%	-4%	3%
Μάιος	0%	-4%	0%	5%
Ιούνιος	0%	-1%	-7%	4%
Ιούλιος	11%	-1%	1%	3%
Αύγουστος	3%	0%	1%	3%

¹⁵⁷ Χ. Χατζηιωσήφ ο.π

¹⁵⁸ Με αφετηρία το έτος '49-'50, η οικονομική «βοήθεια» έπρεπε να περικοπεί τα δυο επόμενα έτη κατά 25% και 50% αντίστοιχα. (Σταθάκης, Γ. 2004 Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. πρ., σ. 362.)

¹⁵⁹ Είναι γεγονός άλλωστε ότι την περίοδο 1949-1952 το 37-42% των δημοσιονομικών δαπανών της Ελλάδας εξαντλούταν σε στρατιωτικές δαπάνες, διατηρώντας έναν από τους μεγαλύτερους στρατούς στην Ευρώπη (Χεκίμογλου, 2006).

¹⁶⁰ Ιωάννης Στεφανίδης, Από τον εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο συμμαχικός παράγοντας (1949-52), Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα, 1999

¹⁶¹ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. πρ.

¹⁶² Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. πρ.

¹⁶³ Γ. Σταθάκης, Η Διαμόρφωση του Μεταπολεμικού μοντέλου εκβιομηχάνισης, ο.π.

Σεπτέμβριος	-2%	0%	1%	2%
Οκτώβριος	1%	2%	3%	0%
Νοέμβριος	-1%	1%	-1%	1%
Δεκέμβριος	3%	0%	0%	1%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Η Υποτίμηση του 1953

Η οικονομική βοήθεια που θα δινόταν στην Ελλάδα για το οικονομικό έτος 1952-1953, μετά το πέρας του σχεδίου Μάρσαλ, οριστικοποιήθηκε το φθινόπωρο του 1952 στα 80.000.000 δολάρια. Ωστόσο η δραχμή απαξιωνόταν συνεχώς την περίοδο 1950-1952. Η συνεχής μείωση της συναλλαγματικής της αξίας πιθανότατα προερχόταν από τη χαμηλή παραγωγικότητα της οικονομίας και την ελλιπή της ανταγωνιστικότητα, που ήταν παράγωγα της σταθεροποιητικής πολιτικής. Το τελευταίο επιχείρημα εδράζεται στο γεγονός της καθυστέρησης σημαντικών επενδύσεων σε έργα υποδομής και εγκαταστάσεις.¹⁶⁴

Την ίδια περίοδο παρά την επιτυχία της οικονομικής πολιτικής απέναντι στον πληθωρισμό και στο εξωτερικό έλλειμμα, οι διαφορές στις τιμές και το εισόδημα ,μεταξύ των διαφόρων τομέων της οικονομίας δεν είχαν εξαλειφθεί¹⁶⁵. Αρκετά βιομηχανικά και εισαγόμενα προϊόντα παρουσίαζαν τιμές μεγαλύτερες κατά 500% των προπολεμικών επιπέδων¹⁶⁶. Αντίστοιχες αποκλίσεις, της τάξης του 300-350%, εμφάνιζαν και τα αγροτικά προϊόντα. Ταυτόχρονα, οι διαφορές μεταξύ τιμών του εσωτερικού ,στην επίσημη συναλλαγματική ισοτιμία, και διεθνών τιμών παρέμεναν σε πολύ υψηλά επίπεδα. Συνεπώς, γινόταν εμφανές ότι αυτές οι ανισορροπίες δεν μπορούσαν να αντιμετωπισθούν πλέον μόνο μέσω αντιπληθωριστικής πολιτικής. Έτσι, η λήψη πιο δραστικών μέτρων ήταν αναγκαία.

Στις 9 Απριλίου 1953, λοιπόν, ο Σ. Μαρκεζίνης, Υπουργός Συντονισμού της Κυβέρνησης Παπάγου, ανακοίνωσε αιφνιδιαστικά την υποτίμηση της δραχμής¹⁶⁷. Συγκεκριμένα η δραχμή υποτιμήθηκε έναντι του δολαρίου κατά 100 %. Έτσι η τιμή του τελευταίου αυξήθηκε από 15,000 σε 30,000 δραχμές και το ελληνικό εθνικό νόμισμα συνδέθηκε με το σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Bretton Woods. Συνεπώς, η δραχμή προσδέθηκε στο ισχυρό νόμισμα της εποχής¹⁶⁸, το δολάριο, ενώ η τιμή της χρυσής βρετανικής λίρας αφέθηκε ελεύθερη¹⁶⁹. Παράλληλα, βέβαια, το επίπεδο των

¹⁶⁴ Σταθάκης, Γ. (2004) Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ..., ο.π. Πρ.

¹⁶⁵ E.A.Eliades, Stabilization of the Greek Economy and the 1953 Devaluation of Drachma, IMF Staff Pappers 4(1), 1954, σσ. 22-72

¹⁶⁶ E.A. Eliades, ο.π.

¹⁶⁷ Ευ. Χεκίμογλου, Οικονομία 1952-1955, στο Ιστορία των Ελλήνων τ. 17 (Συλλογικό), Εκδόσεις Δομή, Αθήνα, 2006

¹⁶⁸ Β. Πατρώνης, Ελληνική Οικονομική Ιστορία. Οικονομία Ιστορία και Κράτος στην Ελλάδα (18ος-20ος Αιώνας)

¹⁶⁹ Μ. Ζουμπουλάκης, Ν. Κυριαζής, ο.π.

τιμών είχε σταθεροποιηθεί, ενώ τα ελλείμματα του ισοζυγίου δημοσιονομικής διαχείρισης και των εξωτερικών πληρωμών ήταν σημαντικά περιορισμένα.¹⁷⁰

Η νομισματική αυτή διαρρύθμιση συνδυάστηκε με μια σειρά μέτρων εξίσου σημαντικών. Καταργήθηκαν οι περισσότεροι ποσοτικοί περιορισμοί στις εισαγωγές, οι άμεσες επιδοτήσεις των εξαγωγών και οι ειδικοί εισαγωγικοί φόροι.¹⁷¹ Επιπλέον, προκειμένου να καταστεί ομαλή η μετάβαση στο νέο καθεστώς συναλλαγματικών ισοτιμιών¹⁷² και να αποφευχθεί η κερδοσκοπία¹⁷³, ελήφθησαν συγκεκριμένα μέτρα. Ειδικότερα οργανώθηκαν αυστηρότεροι αγορανομικοί έλεγχοι και επιβλήθηκε προσωρινό πάγωμα των τιμών¹⁷⁴. Ακόμα καταργήθηκε το σύστημα διανομής μέσω δελτίου και άρχισαν να διατίθενται στην αγορά βασικά αγαθά από ρευστοποίηση ελληνικών κρατικών αποθεμάτων ή από παραγγελίες προς την αμερικάνικη κυβέρνηση¹⁷⁵.

Προκειμένου όμως να καταπολεμηθεί το ψυχολογικό αντίκτυπο της μακροχρόνιας έλλειψης νομισματικής σταθερότητας, η Κυβέρνηση εισήγαγε την νέα δραχμή ως νομισματική μονάδα την 1^η Μαΐου του 1954. Συγκεκριμένα η σχέση της νέας με την παλαιά δραχμή ορίστηκε έτσι ώστε 1 νέα δραχμή ισούταν με 1000 παλαιές,¹⁷⁶ διαγράφοντας 3 μηδενικά. Η ισοτιμία της δραχμής με το δολάριο λοιπόν ήταν 1 δραχμή, 30 δολάρια. Στη συνέχεια, οι εμπορικές τράπεζες, λόγω ενός νέου πιστωτικού καθεστώτος που παγιώθηκε στα μέσα του 1954, είχαν τη δυνατότητα να δανειοδοτούν την παραγωγική διαδικασία με δικά τους κεφάλαια, κάτι το οποίο μείωνε την εξάρτησή τους από την ΤτΕ.¹⁷⁷ Έτσι η αύξηση της συνολικής τραπεζικής χρηματοδότησης ήταν ιδιαίτερα υψηλή. Η συνολική αύξηση των πιστώσεων, το 1954 άγγιξε το 35%, με τους επιμέρους κλάδους της γεωργίας, του εμπορίου και της βιομηχανίας, να παρουσιάζουν μεγέθυνση 30% και 36% αντίστοιχα.¹⁷⁸ Χαρακτηριστικής σημασίας όμως, είναι και η αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων ταμιευτηρίου και προθεσμίας από 7% σε 10% το 1956¹⁷⁹.

Τέλος, έκτος της εσωτερικής χρηματοδότησης, προκειμένου να προσελκυσθούν ξένα κεφάλαια, δοθήκαν κατάλληλα κίνητρα. Έτσι, εκτός άλλων, θεσπίστηκε ο Νόμος 2687/1953 «Περί επενδύσεων και προστασίας ξένων κεφαλαίων», ο οποίος παραχωρούσε συναλλαγματικά και φορολογικά προνόμια στους ξένους επενδυτές υπό την προϋπόθεση ότι εξάγουν μέρος της παραγωγής

¹⁷⁰Κ. Δρακάτος, ο.π.

¹⁷¹Ευ. Χεκίμογλου, ο.π.

¹⁷²Κ. Δρακάτος, ο.π.

¹⁷³Μ. Ψαλιδόπουλος, Ιστορία της Τραπεζής της Ελλάδας 1928-2008, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Αθήνα 2014

¹⁷⁴Μ. Ψαλιδόπουλος, ο.π.

¹⁷⁵Κ. Δρακάτος, ο.π.

¹⁷⁶Ε.Α. Eliades, ο.π.

¹⁷⁷Κ. Δρακάτος, ο.π.

¹⁷⁸Μ. Ψαλιδόπουλος, ο.π.

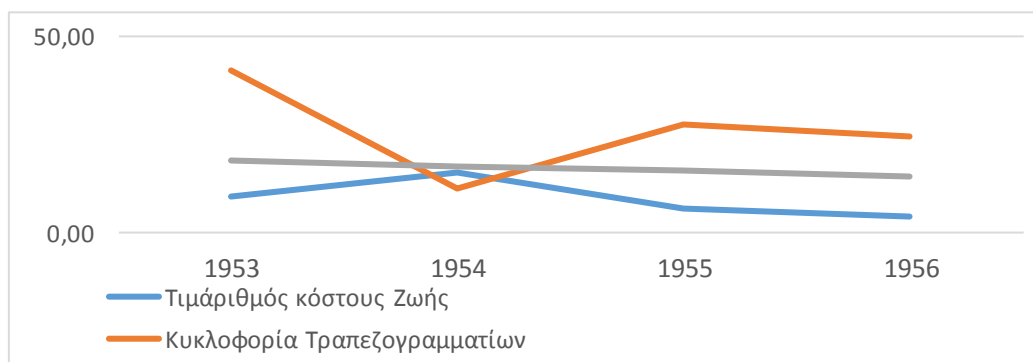
¹⁷⁹Κ. Δρακάτος, ο.π.

τους¹⁸⁰. Ο εν λόγω νόμος, πραγματοποίησε τη συνταγματική κατοχύρωση της ελεύθερης εξαγωγής κερδών, προερχόμενα από ξένες επενδύσεις από την χώρα, σύμφωνα με το άρθρο 112 του Συντάγματος του 1952.¹⁸¹

Η οικονομία μετά την Υποτίμηση του 1953

Το κλίμα που επικρατούσε στην πολιτική και οικονομική πραγματικότητα εκείνη την περίοδο, προσομοίαζε τόσο στις προπολεμικές κοινωνικοοικονομικές ισορροπίες, ώστε να μην μπορούμε να διακρίνουμε ένα ξεκάθαρο σημείο τομής.¹⁸² Το 1954, λοιπόν, το κόστος ζωής αυξήθηκε ραγδαία (Διάγραμμα 4), επηρεάζοντας ιδιαίτερα τους μισθωτούς και γενικότερα τα λαϊκά στρώματα. Αυτό αποτυπώνεται και στην μείωση του ποσοστού του εισοδήματος τους στο ΑΕΠ. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως, το 1954, ο αριθμός των απόρων άγγιξε το 30% του συνολικού πληθυσμού.¹⁸³ Παρόλα αυτά, ο τιμάρριθμος του κόστους ζωής στα δύο επόμενα έτη φθίνει, περιορίζοντας τις αναδιανεμητικές επιδράσεις στο 1954. Μεταξύ Απριλίου 1953 και Δεκεμβρίου 1954, ο πληθωρισμός ήταν 27,2%, ωστόσο μεταξύ Δεκεμβρίου 1954 και Δεκεμβρίου 1956 άγγιξε μόλις το 7,2%¹⁸⁴.

Διάγραμμα 6

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, ίδια επεξεργασία

Ένα ακόμα σημαντικό αποτέλεσμα της υποτίμησης, ήταν και η μείωση της ταχύτητας κυκλοφορίας του νομίσματος (Διάγραμμα X), η οποία μας καταδεικνύει την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του κοινού απέναντι στη δραχμή. Πράγματι οι αναλογίες ρευστών διαθεσίμων σε δραχμές και τραπεζικών πιστώσεων αυξήθηκαν. Το σύνολο τους στο ΑΕΠ, από 4,5% το 1953,

¹⁸⁰Χ. Χατζηιωσήφ ο.π

¹⁸¹Μ. Ψαλιδόπουλος, ο.π.

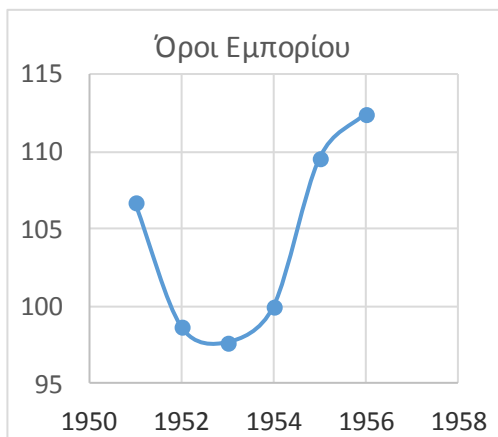
¹⁸²Χ. Χατζηιωσήφ ο.π

¹⁸³Γ. Στασινόπουλος, Η ρητορική της ανάπτυξης: ο.π.

¹⁸⁴Κ. Δρακάτος, ο.π.

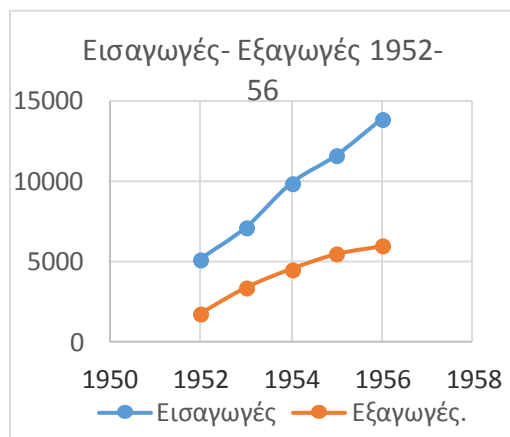
μεταβλήθηκε σε 7,1% το 1956.¹⁸⁵ Ακόμα μια θετική επίπτωση της υποτίμησης είναι η διεθνής ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων (Διάγραμμα X). Σύμφωνα με τον Χεκίμογλου το 1953 η αξία των εξαγωγών αυξήθηκε κατά 17% ενώ των εισαγωγών μειώθηκε κατά 11%.¹⁸⁶ Παρόλα αυτά, αν και οι εξαγωγές αυξήθηκαν περισσότερο από τις εισαγωγές, το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου συνέχισε να διευρύνεται (Διάγραμμα X). Αντιθέτως το σύνολο των άδηλων πόρων ακολούθησε αυξητική πορεία, αποτέλεσμα ιδιαίτερα θετικό για την τότε κατάσταση της ελληνικής οικονομίας (Διάγραμμα X).

Διάγραμμα 7.

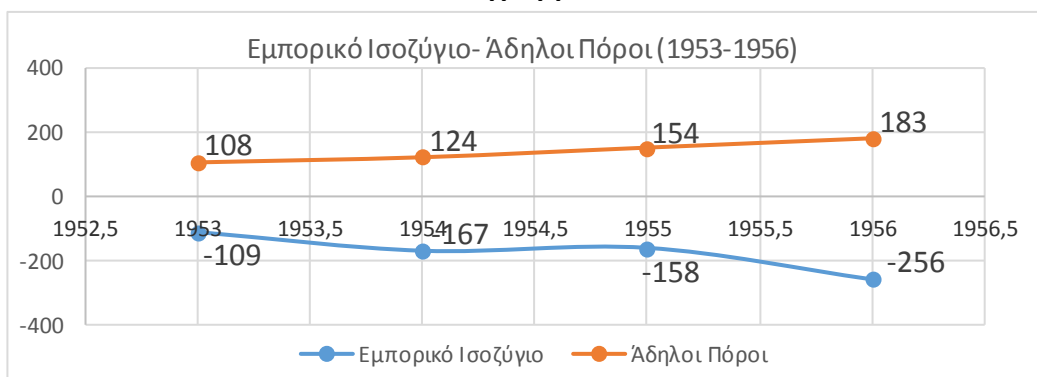
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 8.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 9

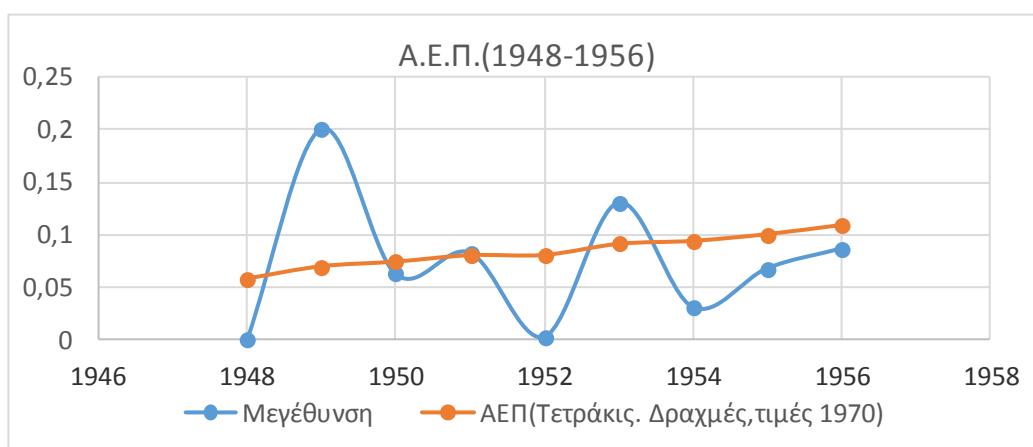
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, ίδια επεξεργασία

¹⁸⁵Κ. Δρακάτος, ο.π.

¹⁸⁶Ευ. Χεκίμογλου, ο.π.

Το ΑΕΠ, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα Χ, το 1953 γνώρισε ρυθμό μεγέθυνσης 13%. Γεγονός είναι ακόμα ότι την ίδια χρονιά η γεωργική σοδειά αυξήθηκε σημαντικά ¹⁸⁷. Αυτό, σε συνδυασμό με την υποτίμηση, έδωσε μεγάλη ώθηση στις εξαγωγές γεωργικών προϊόντων. Το επόμενο έτος το ΑΕΠ συνέχισε να σημειώνει μεγέθυνση, αλλά με σαφώς μικρότερους ρυθμούς. Επίσης, λόγω του προστατευτισμού, το 1954 καταγράφηκαν 1600 νέες μεταποιητικές μονάδες και 850 επεκτάσεις των ήδη υπαρχόντων.¹⁸⁸ Σημαντική όμως, ήταν και η αύξηση των επενδύσεων. Το 1954, , οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου παρουσίασαν αύξηση της τάξης του 11%, ενώ το επόμενο έτος αυξήθηκαν κατά 13%¹⁸⁹. Τέλος, ο δείκτης βιομηχανικής παραγωγής το 1955 ήταν κατά 84% μεγαλύτερος από τον αντίστοιχο του 1950.

Διάγραμμα 10

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας, ίδια επεξεργασία

Επίλογος-Συμπεράσματα

Την περίοδο 1945-1951 στην Ελλάδα, εκτός από το ότι καθορίστηκε το κοινωνικό καθεστώς και η μετέπειτα πολιτική πορεία της χώρας, λόγω της έκβασης του εμφυλίου, σταθεροποιήθηκε και το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής παρά την κατοχικό υπερπληθωρισμό και την κατάσταση που βρισκόταν η ελληνική οικονομία. Είναι γεγονός ακόμα, ότι μέχρι το πέρας του 1951, το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα της χρηματοδότησης της ανασυγκρότησης της χώρας προερχόταν από την λεγόμενη αμερικάνικη βοήθεια. Το ίδιο διάστημα, η υποτίμηση της δραχμής χρησιμοποιήθηκε αρκετές φορές, ως εργαλείο πολιτικής. Βέβαια κάθε νομισματική μεταρρύθμιση, ανεξάρτητα από το ιδεολογικό της υπόβαθρο, στόχευε στην σταθεροποίηση της αξίας του εθνικού

¹⁸⁷Ευ. Χεκίμογλου, ο.π.

¹⁸⁸Ευ. Χεκίμογλου, ο.π.

¹⁸⁹Ευ. Χεκίμογλου, ο.π.

νομίσματος, στην αντιμετώπιση των πληθωριστικών πιέσεων και στην προσαρμογή της συναλλαγματικής ισοτιμίας, στα δεδομένα της αγοράς.

Την περίοδο 1951-1953, παρατηρείται μια στροφή στην οικονομική στρατηγική της χώρας. Η οικονομική κρίση του 1951-1952, αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία η οικονομική πολιτική της Ελλάδας αλλάζει κατεύθυνση. Βασικός στόχος ήταν η αναπροσαρμογή του συστήματος παραγωγής στα δυτικά καπιταλιστικά πρότυπα. Έτσι στις αρχές του 1951 παρουσιάζεται ένα πρόγραμμα δύο φάσεων. Η πρώτη φάση στόχευε στην αντιμετώπιση του πληθωρισμού. Η τιμή της χρυσής βρετανικής λίρας όπως και του ξένου συναλλάγματος σταθεροποιήθηκε ως αποτέλεσμα της σταθεροποιητικής πολιτικής επί Καρτάλη. Η παραγωγική δραστηριότητα της χώρας όμως, δέχθηκε σοβαρά πλήγματα.¹⁹⁰ Προκειμένου λοιπόν να «εκσυγχρονιστεί» η ελληνική οικονομία και να εξαλειφθούν οι διαφορές μεταξύ τιμών στο εσωτερικό και διεθνών τιμών επέρχεται η υποτίμηση του 1953. Παράλληλα, η υποτίμηση στόχευε στην αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων. Ακόμα θεσπίστηκαν νόμοι για την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων και μέτρα φιλελευθεροποίησης του εμπορίου.

Συμπερασματικά πρέπει να τονιστεί η διαφορετική στόχευση των νομισματικών διαρρυθμίσεων που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 1944-1953. Όλες οι υποτιμήσεις και τα συνοδευτικά μέτρα που εφαρμόστηκαν πριν από το 1953, στόχευαν στην προσαρμογή των τιμών σε αυτές της ελεύθερης αγορά και στην σταθεροποίηση της αξίας της δραχμής. Εν αντιθέσει η υποτίμηση του 1953 είχε πιο επιθετική χροιά. Με τον ελληνικό καπιταλισμό να έχει σταθεροποιηθεί, στόχευε στην αύξηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων και στην προσαρμογή του ελληνικού παραγωγικού μοντέλου στα δυτικά πρότυπα.

¹⁹⁰ Γ. Στασινόπουλος, Πρίν την 'Απογείωση: Η Οικονομική Πολιτική στην Ελλάδα την περίοδο της Ανασυγκρότησης, 1945-1952, ο.π.

Σύγχρονες τάσεις στα εναλλακτικά δίκτυα τραπεζικών συναλλαγών και ψηφιακά τραπεζικά καταστήματα

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονείται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος Χρηματοοικονομική Διοίκηση, Λογιστική και Πληροφοριακά Συστήματα και πραγματεύεται τις εξελίξεις στα εναλλακτικά δίκτυα τραπεζικών συναλλαγών και την δημιουργία των ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων. Η εργασία χωρίζεται σε δύο τμήματα.

Στο πρώτο μέρος γίνεται επισκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά με τις εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα γίνεται μία ανασκόπηση της πορείας του μέχρι και σήμερα. Η θεωρητική επισκόπηση συνεχίζεται με μια ανάλυση θεμάτων που αφορούν το μάρκετινγκ στο χρηματοπιστωτικό τομέα. Ακολούθως αναλύονται οι εξελίξεις στο τομέα των τραπεζικών συναλλαγών και της ηλεκτρονικής τραπεζικής.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εργαζομένους της Τράπεζας Πειραιώς, σχετικά με την ηλεκτρονική τραπεζική και την δημιουργία των ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων με την ονομασία “e- branch”. Προκειμένου να διερευνηθεί το ζήτημα, επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος συλλογής δεδομένων με την χρήση ερωτηματολογίου. Δείγμα αποτέλεσαν 146 υπάλληλοι της Τράπεζας Πειραιώς. Από τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε ότι οι εργαζόμενοι αναδεικνύουν τον κίνδυνο που αισθάνονται για τις θέσεις εργασίας, ως το

σπουδαιότερο στοιχείο. Ακόμη γίνεται συσχέτιση ανάμεσα στην ηλικία και την αποδοχή των ψηφιακών καταστημάτων από τους εργαζομένους.

Λέξεις Κλειδιά: Τράπεζες, Ηλεκτρονική Τραπεζική, Δίκτυο Διανομής, Ψηφιακά Καταστήματα, e-branch.

1. Εισαγωγή

Η άνοδος των εναλλακτικών καναλιών για την πραγματοποίηση τραπεζικών συναλλαγών έχει δημιουργήσει ερωτήματα σχετικά με το ρόλο των παραδοσιακών τραπεζικών καταστημάτων. Όσο αναπτύσσονται οι ανάγκες των πελατών, τόσο νέα κανάλια εξυπηρέτησης δημιουργούνται. Τα τραπεζικά ιδρύματα θα πρέπει να εξετάσουν αν συμβαδίζει το δίκτυο διανομής που έχουν αναπτύξει με τις εξελίξεις στο χρηματοπιστωτικό τομέα.

Η συγκεκριμένη μελέτη ξεκινάει με μία βιβλιογραφική ανασκόπηση για τον τραπεζικό τομέα, το τραπεζικό μάρκετινγκ, την συμπεριφορά των πελατών του χρηματοπιστωτικού τομέα, ενώ τέλος εξετάζει τις εξελίξεις γύρω από την ηλεκτρονική τραπεζική και το δίκτυο διανομής των τραπεζών, με την πιλοτική δημιουργία πλήρως αυτοματοποιημένων τραπεζικών καταστημάτων για την εξυπηρέτηση των πελατών.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας θα παρουσιαστεί έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε εργαζομένους της Τράπεζας Πειραιώς, η οποία έχει δημιουργήσει και λειτουργεί ψηφιακά τραπεζικά καταστήματα με την ονομασία “e- branch”.

2. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Οι Τράπεζες στην Ελλάδα

Οι κυριότερες περίοδοι για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είναι τρεις. Η πρώτη περίοδος είναι μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980, όπου το κράτος έχει τον κύριο έλεγχο του τραπεζικού συστήματος. Αυτό είχε αντίκτυπο ως προς τον ανταγωνισμό αλλά και την αποτελεσματικότητα των τραπεζών. Μέσα από συγχωνεύσεις και εξαγορές το κράτος παραχώρησε την θέση του στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Στην συνέχεια ακολουθεί η πρώτη περίοδος συγχωνεύσεων και εξαγορών από το 1996 έως και το 2007. Οι συγχωνεύσεις και εξαγορές στο χρηματοπιστωτικό τομέα διενεργήθηκαν με στόχο¹⁹¹ :

- Τις οικονομίες κλίμακας και επακόλουθα την μείωση του κόστους λόγω εξορθολογισμού της οργάνωσης που επιτυγχάνεται με την συγχώνευση των διοικητικών λειτουργιών.

¹⁹¹ Λυμπερόπουλος 2006

- Τις οικονομίες φάσματος που προέρχονται από την συμπληρωματικότητα των προϊόντων των διαφόρων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Τα χρησιμοποιούμενα για την παραγωγή και διάθεση των τραπεζικών προϊόντων μέσα (τεχνογνωσία, προσωπικό, πληροφόρηση, τεχνολογικός εξοπλισμός, δίκτυο καταστημάτων) είναι διαθέσιμα για την παραγωγή και διάθεση και άλλων χρηματοπιστωτικών προϊόντων (ασφαλειών, leasing, factoring, αμοιβαίων κεφαλαίων, χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, κ.α.). Οι οικονομίες φάσματος οδήγησαν στην δημιουργία χρηματοπιστωτικών ομίλων.
- Η διασπορά των κινδύνων και ο πολλαπλασιασμός των πηγών εσόδων.

Από το 2009 και έπειτα, όταν προέκυψε η κρίση του δημοσίου χρέους, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έχει εισέρθει σε μια νέα περίοδο συγχωνεύσεων και εξαγορών. Η κρίση του χρέους είχε πολύ σημαντικές συνέπειες στον κλάδο των τραπεζών, όσον αφορά την ρευστότητα και την κεφαλαιακή επάρκεια. Παρατηρείται φυγή καταθέσεων αλλά και σημαντική αύξηση των δανείων που δεν εξυπηρετούνται. Τα παραπάνω σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι ελληνικές τράπεζες αποκόπηκαν από διεθνείς αγορές χρήματος και ομολόγων, είχε ως αποτέλεσμα να στηριχθούν στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) για την κάλυψη του προβλήματος της ρευστότητας που αντιμετώπισαν. Όλα αυτά συνέτειναν ώστε να πραγματοποιηθεί αυτός ο δεύτερος κύκλος συγχωνεύσεων και εξαγορών¹⁹².

Το Μάρκετινγκ στο χρηματοπιστωτικό τομέα

Ως Μάρκετινγκ χρηματοπιστωτικών εργασιών μπορούμε να ορίσουμε την αποδοτική προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών με τη διαμόρφωση του κατάλληλου για κάθε αγορά – στόχο μίγματος Μάρκετινγκ, που στοχεύει στην καλύτερη δυνατή κάλυψη των χρηματοπιστωτικών αναγκών των πελατών που ανήκουν σε κάθε μία από αυτές¹⁹³.

Το μίγμα Μάρκετινγκ γενικά αποτελείται από τα τέσσερα “P” (Product, Price, Place, Promotion). Στον κλάδο όμως των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών περιλαμβάνονται ακόμη τρία “P” (People, Process, Physical Evidence). Παρακάτω θα αναλύσουμε κάθε ένα από τα επτά στοιχεία.

- Προϊόν (Product). Όσον αφορά το προϊόν, στην περίπτωση ενός χρηματοπιστωτικού οργανισμού εννοούμε την προσφορά μιας υπηρεσίας ή ενός συνδυασμού υπηρεσιών με στόχο την κάλυψη της ανάγκης του πελάτη. Αυτό στην περίπτωση των καταθέσεων θα μπορούσε να αφορά την τοποθέτηση των αποταμιεύσεων του πελάτη με τρόπο ασφαλή και επικερδή. Στην περίπτωση των χορηγήσεων (δανείων) είναι η άμεση χρήση από την πλευρά του πελάτη των απαραίτητων οικονομικών πόρων με την προεξόφληση των μελλοντικών τους εσόδων. Στην

¹⁹² Νούλας 2015

¹⁹³ Λυμπερόπουλος 2006

περίπτωση ενός ασφαλιστικού προϊόντος είναι η εξασφάλιση από την επέλευση ενός μη αναμενόμενου γεγονότος.

- Τιμή (Price). Η τιμή στο κλάδο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων εκφράζει την ανταλλακτική αξία για ένα προϊόν ή μία υπηρεσία που εκφράζεται σε μονάδες χρήματος. Πρόκειται για το ποσό που είναι διατεθειμένος ο καταναλωτής να δαπανήσει για την απόκτηση ενός προϊόντος ή για την χρήση μιας υπηρεσίας. Αυτό το ποσό προκύπτει από το βαθμό κάλυψης των αναγκών του. Η τιμή, στην περίπτωση των τραπεζών, είναι γενικά το μοναδικό στοιχείο του Μίγματος Μάρκετινγκ που δημιουργεί έσοδα. Όλα τα υπόλοιπα στοιχεία δημιουργούν έξοδα. Εξαίρεση στο παραπάνω αποτελούν οι τόκοι των καταθέσεων, τα οποία είναι έξοδα απαραίτητα για την εισροή αποταμιεύσεων.
- Δίκτυο διανομής (Place). Το δίκτυο διανομής αναφέρεται στην επιλογή των κατάλληλων καναλιών για την προώθηση των προϊόντων και των υπηρεσιών στην περίπτωση των χρηματοοικονομικών οργανισμών. Πρόκειται για το στοιχείο εκείνο από το μείγμα Μάρκετινγκ το οποίο αναλύουμε στην παρούσα μελέτη. Μια διαφορά που αξίζει να αναφέρουμε, μεταξύ προϊόντων και υπηρεσιών, είναι ότι τα προϊόντα πρώτα παράγονται, μετά πωλούνται και στην συνέχεια καταναλώνονται. Από την άλλη πλευρά οι υπηρεσίες πρώτα πωλούνται, μετά παράγονται και καταναλώνονται ταυτόχρονα.
- Προβολή και επικοινωνία (Promotion). Ο ρόλος της προβολής και της επικοινωνίας είναι η βελτίωση της εικόνας του χρηματοπιστωτικού ιδρύματος, μέσω της μετάδοσης μηνυμάτων σχετικά με τις δραστηριότητες που αφορούν το ευρύτερο κοινό αλλά και ειδικότερα κάθε τμήμα της αγοράς που στοχεύει. Ο ρόλος είναι η ενημέρωση σχετικά με τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα των προϊόντων που έχουν διαμορφωθεί για την κάλυψη των αναγκών των πελατών. Το μίγμα προβολής και επικοινωνίας περιλαμβάνει την διαφήμιση, την προώθηση των πωλήσεων, τις δημόσιες σχέσεις και τη δημοσιότητα, την προσωπική πώληση και το άμεσο μάρκετινγκ.
- Ανθρώπινος παράγοντας (People). Στην περίπτωση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών παίζει αποφασιστικό ρόλο για την ποιότητα εξυπηρέτησης που βιώνει ο πελάτης. Αποτελεσματικότητα ως προς την εξυπηρέτηση σημαίνει την δημιουργία προϋποθέσεων για επαναλαμβανόμενες πωλήσεις, δηλαδή για μια σταθερή συνεργασία με τον πελάτη.
- Διαδικασίες (Process). Η διαμόρφωση αποτελεσματικών συστημάτων διαδικασιών.
- Φυσική υπόσταση (Physical evidence). Σημαντικό ρόλο για τα συμπεράσματα των πελατών είναι τα εξωτερικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα προσώπων και πραγμάτων.

Ηλεκτρονική τραπεζική και ψηφιακά τραπεζικά καταστήματα

Οι τράπεζες εκμεταλλευόμενες τις εξελίξεις της τεχνολογίας, ανέπτυξαν ηλεκτρονικά κανάλια επικοινωνίας για την πραγματοποίηση εγγώριων και διασυνοριακών συναλλαγών τόσο για φυσικά πρόσωπα όσο και νομικά πρόσωπα, προσφέροντας παράλληλα πολλά νέα προϊόντα και υπηρεσίες. Ο όρος που έγινε γνωστός για τις συγκεκριμένες τραπεζικές υπηρεσίες είναι η «ηλεκτρονική τραπεζική» και περιλαμβάνει την παροχή υπηρεσιών τόσο προς ιδιώτες όσο και προς επιχειρήσεις με την χρήση του διαδικτύου. Τόσο η ηλεκτρονική τραπεζική με την παραδοσιακή μορφή της (με την χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών), όσο και η εξυπηρέτηση μέσα από εναλλακτικά ηλεκτρονικά κανάλια , όπως φορητές συσκευές (κινητά τηλέφωνα, tablet), phone banking (τραπεζικές συναλλαγές μέσω κλήσης) αποτελούν ένα νέο τρόπο συναλλαγής και διεκπεραίωσης των συναλλαγών του πελάτη με την τράπεζα.

Η τεχνολογία σήμερα μετασχηματίζει τον τραπεζικό χώρο. Η ηλεκτρονική τραπεζική προσφέρει μια επανάσταση στον τρόπο εξυπηρέτησης καθώς δίνεται η δυνατότητα για την μεταφορά του φυσικού χώρου (Place) ενός καταστήματος στην οθόνη ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, μειώνοντας το κόστος τόσο για τους πελάτες όσο και για την ίδια την τράπεζα. Η επένδυση στην ηλεκτρονική τραπεζική αποτελεί προτεραιότητα στρατηγικής σημασίας για κάθε τράπεζα που επιδιώκει να παραμείνει ανταγωνιστική στο νέο περιβάλλον.

Παρακάτω θα παραθέσουμε κάποιους ορισμούς για την ηλεκτρονική τραπεζική:

Με τον όρο ηλεκτρονική τραπεζική ή e- banking, εννοούμε όλες τις δυνατές συναλλαγές μιας τράπεζας, που τελούνται με χρήση ηλεκτρονικών μέσων (κυρίως μέσω διαδικτύου, VPNs, Intranet, Extranet, σταθερού και κινητού τηλεφώνου) και δεν απαιτούν την φυσική παρουσία του πελάτη σε κατάσταση της τράπεζας¹⁹⁴.

Ακόμη σύμφωνα με τον όρο ηλεκτρονική τραπεζική εννοούμε την εξυπηρέτηση των πελατών μέσα από διάφορα σύγχρονα « ηλεκτρονικά κανάλια», όπως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, το κινητό τηλέφωνο, ασύρματες συσκευές, που αποτελούν εναλλακτικό τρόπο διεκπεραίωσης των συναλλαγών του πελάτη με την τράπεζα¹⁹⁵.

- Internet Banking. με τον όρο Internet Banking εννοούμε την χρήση του διαδικτύου (Internet) για τη διενέργεια, από φυσικά και νομικά πρόσωπα, τραπεζικών συναλλαγών και λοιπών τραπεζικών υπηρεσιών¹⁹⁶.
- Mobile Banking. Το Mobile Banking είναι η χρησιμοποίηση εφαρμογών για παροχή τραπεζικών υπηρεσιών τόσο σε φυσικά πρόσωπα όσο και σε επιχειρήσεις, μέσω φορητών συσκευών όπως tablet , κινητών τηλεφώνων κ.α. Το Mobile Banking δίνει την δυνατότητα για

¹⁹⁴ Αγγελής 2005

¹⁹⁵ Σινανιώτη – Μαυρουδή, Φαρσαρώτας 2005

¹⁹⁶ Αγγελόπουλος 2013

την ενημέρωση του πελάτη σχετικά με τα υπόλοιπα των λογαριασμών, πληρωμές (για δημόσιο και εταιρείες παροχής υπηρεσιών) αλλά και μεταφορές χρημάτων. Υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της διάδοσης των υπηρεσιών του Mobile Banking και των ηλικιών που το χρησιμοποιούν¹⁹⁷. Στον τομέα ηλεκτρονικών υπηρεσιών η πιο ραγδαία αναπτυσσόμενη πλατφόρμα για την παροχή υπηρεσιών είναι το mobile banking¹⁹⁸. Σύμφωνα με έρευνα της KPMG αποτελεί το σημαντικότερο τραπεζικό κανάλι για την πλειοψηφία των τραπεζών σε παγκόσμιο επίπεδο.

- Phone Banking. Ένα ακόμη κανάλι στον χώρο της ηλεκτρονικής τραπεζικής είναι αυτό της τηλεξυπηρέτησης. Οι τράπεζες δίνουν την δυνατότητα στους πελάτες τους να πραγματοποιούν τις συναλλαγές τους μέσω τηλεφώνου. Η υπηρεσία παρέχεται από τις τράπεζες για κλήσεις ακόμη και από εξωτερικό. Η σύνδεση με την τράπεζα είναι εύκολη και γίνεται ακολουθώντας απλές οδηγίες μέσου τηλεφώνου ή ηχητικών τόνων¹⁹⁹.

Ενώ οι τράπεζες συνεχίζουν να επενδύουν στην νέα τεχνολογία, θα πρέπει να θεωρείται σημαντική στρατηγική τους κατεύθυνση και η εκπαίδευση των πελατών σε νέες χρηματοοικονομικές και τραπεζικές δυνατότητες. Τα τελευταία έτη έχουν γίνει προσπάθειες και από τα πιστωτικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα για την δημιουργία πλήρως αυτοματοποιημένων τραπεζικών καταστημάτων. Τα ψηφιακά αυτά καταστήματα προσφέρουν μια σύγχρονη τραπεζική εμπειρία μέσω της παροχής πρωτοποριακών υπηρεσιών.

Οι πελάτες που χρησιμοποιούν τις παρεχόμενες υπηρεσίες έχουν την δυνατότητα να εξυπηρετηθούν εντός ενός διευρυμένου ωραρίου, με την ασφάλεια που προσφέρει ο χώρος ενός τραπεζικού καταστήματος, την ταχύτητα με την χρήση αυτοματοποιημένων μηχανών, της ευκολίας καθώς και της άνεσης που απολαμβάνουν, δεδομένου ότι οι συσκευές στα ψηφιακά καταστήματα δεν απαιτούν ειδικές γνώσεις και ψηφιακές δεξιότητες από μεριά τους.

Η ανάγκη δημιουργίας αυτοματοποιημένων τραπεζικών καταστημάτων προκύπτει από τον στρατηγικό στόχο των τραπεζών για την βελτίωση της συνολικής εμπειρίας μέσω της παροχής πρωτοποριακών υπηρεσιών.

Η ανάπτυξη ενός παράλληλου δικτύου ψηφιακών καταστημάτων από τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα μόλις τον τελευταίο χρόνο αναπτύσσεται. Εξαίρεση αποτελεί η Εθνική Τράπεζα, η οποία από το 2011 ξεκίνησε την σχεδόν ταυτόχρονη λειτουργία δύο ψηφιακών καταστημάτων, στην Αθήνα και την Θεσσαλονίκη. Σήμερα λειτουργεί συνολικά πέντε καταστήματα σε όλη την Ελλάδα και προσφέρουν πρόσβαση στις υπηρεσίες i-bank (ηλεκτρονική τραπεζική της Εθνικής Τράπεζας) καθώς και ασύρματη σύνδεση στο διαδίκτυο ώστε ο πελάτης να χρησιμοποιήσει την δική του

¹⁹⁷ Tam C. και Oliviera T 2016

¹⁹⁸ KPMG 2015

¹⁹⁹ Σινανιώτη – Μαυρουδή, Φαρσαρώτας 2005

φορητή συσκευή για την εξυπηρέτηση του²⁰⁰. Μόλις το περασμένο έτος εγκαινίασαν αντίστοιχα ψηφιακά καταστήματα η Eurobank και η Τράπεζα Πειραιώς. Στην περίπτωση της Eurobank είχαμε τη λειτουργία ενός καταστήματος στο κέντρο της Αθήνας, όπου προσφέρονται αντίστοιχες υπηρεσίες με αυτές που αναπτύχθηκαν παραπάνω για την περίπτωση της Εθνικής Τράπεζας²⁰¹.

Η Τράπεζα Πειραιώς εγκαινίασε την δημιουργία συνολικά 3 καταστημάτων. Το νέο μοντέλο, πλήρως αυτοματοποιημένου ηλεκτρονικού καταστήματος έχει την ονομασία «e-branch», με σαφώς περισσότερες παρεχόμενες υπηρεσίες²⁰². Για την ίδια την τράπεζα το νέο αυτό μοντέλο αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου σχεδίου για την αναδιάρθρωση του δικτύου της τράπεζας. Δίνει την δυνατότητα να «απελευθερωθεί» στελεχιακό δυναμικό από ένα μεγάλο μέρος καθημερινών συναλλαγών.

3. Έρευνα

Μεθοδολογία

Όλες οι επιστημονικές έρευνες ταξινομούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τις ποιοτικές και τις ποσοτικές. Η πρώτη και κυριότερη μεθοδολογική επιλογή που έχει να κάνει κάθε ερευνητής, είναι να αποφασίσει ποια από τις δύο μεθόδους πρόκειται να ακολουθήσει²⁰³. Στην έρευνα την οποία πραγματοποιήσα, χρησιμοποιείται η ποσοτική μέθοδος (quantitative research), η οποία αποτελεί τη βασική επιλογή στις περιπτώσεις κατά τις οποίες διερευνάται η αποτίμηση σχέσεων μεταξύ μεταβλητών.

Πιο συγκεκριμένα η ερευνητική διαδικασία που ακολουθήθηκε είναι αυτή της περιγραφικής δειγματοληπτικής μεθόδου, καθώς κύριος στόχος της είναι η περιγραφή στάσεων και απόψεων ανθρώπων πάνω σε κάποιο ζήτημα σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Αυτός ο δειγματοληπτικός ερευνητικός σχεδιασμός αποτελεί μία μελέτη περίπτωσης που απευθύνεται σε εργαζομένους στην Τράπεζα Πειραιώς και καταγραφεί τις απόψεις τους σχετικά με τις εξελίξεις στα δίκτυα τραπεζικών συναλλαγών καθώς και την λειτουργία των νέων ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων, με την ονομασία "e-branch". Ο λόγος που επιλέχθηκε η πραγματοποίηση της έρευνας στην συγκεκριμένη Τράπεζα είναι ότι έχει επενδύσει σημαντικά στην ανάπτυξη της ηλεκτρονικής τραπεζικής και μάλιστα έχει αποσπάσει διακρίσεις στο συγκεκριμένο τομέα²⁰⁴. Για την επιλογή του δείγματος επιλέχθηκε η τεχνική της δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα, η οποία συνήθως χρησιμοποιείται από μικρής κλίμακας έρευνες. Συγκεκριμένα επιλέχθηκε η τεχνική της

²⁰⁰ Εθνική Τράπεζα 2017

²⁰¹ Eurobank 2017

²⁰² Τράπεζα Πειραιώς 2017

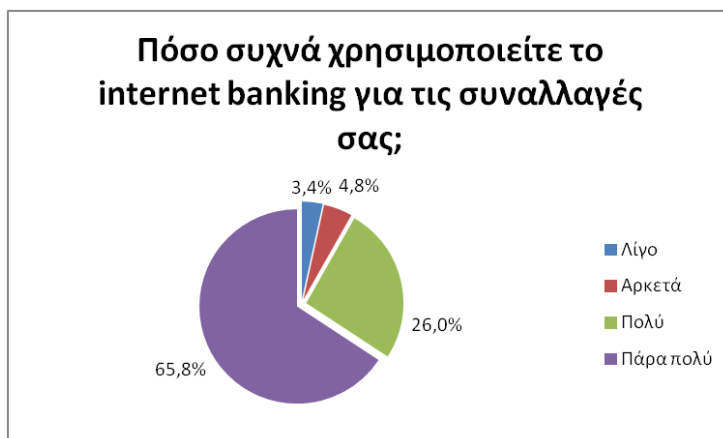
²⁰³ Robson 2010

²⁰⁴ Τράπεζα Πειραιώς 2017

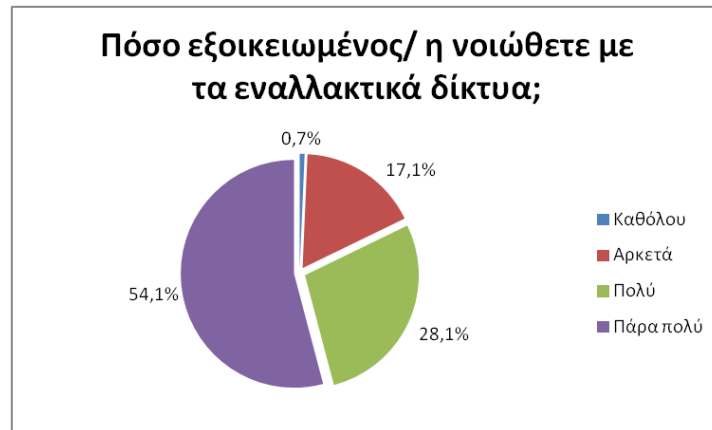
βολικής δειγματοληψίας (ή δειγματοληψία ευκολίας), σύμφωνα με την οποία ο ερευνητής επιλέγει το δείγμα του από άτομα με εύκολη πρόσβαση, που είναι πρόθυμα και διαθέσιμα να συμμετάσχουν στην μελέτη. Για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το πιο διαδεδομένο όργανο συλλογής δεδομένων της ποσοτικής μεθόδου, που είναι το ανώνυμο ερωτηματολόγιο. Η διανομή του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε με δύο τρόπους . Ένα μέρος των ερωτηματολογίων διανεμήθηκε από τον ίδιο τον ερευνητή σε φυσική μορφή. Η αποστολή των υπολοίπων ερωτηματολογίων έγινε ηλεκτρονικά με την χρήση του Google Forms.

Αποτελέσματα

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε συμμετείχαν συνολικά 146 υπάλληλοι της Τράπεζας Πειραιώς και ήταν χωρισμένο σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος εξετάσθηκε η εξοικείωση που έχουν με τα εναλλακτικά δίκτυα καθώς και ο βαθμός στον οποίο τα χρησιμοποιούν για τις καθημερινές τους συναλλαγές. Τα αποτελέσματα μας έδειξαν ότι υπάρχει σημαντική εξοικείωση για τους εργαζομένους με τα εναλλακτικά δίκτυα συναλλαγών (internet banking), όπως βεβαίως αναμενόταν να συμβεί. Αυτό προκύπτει από τις δύο πρώτες ερωτήσεις της έρευνας. Συγκεκριμένα οι απαντήσεις που δηλώνουν την απόλυτη εξοικείωση ξεπερνούν τα $\frac{3}{4}$ του συνόλου.

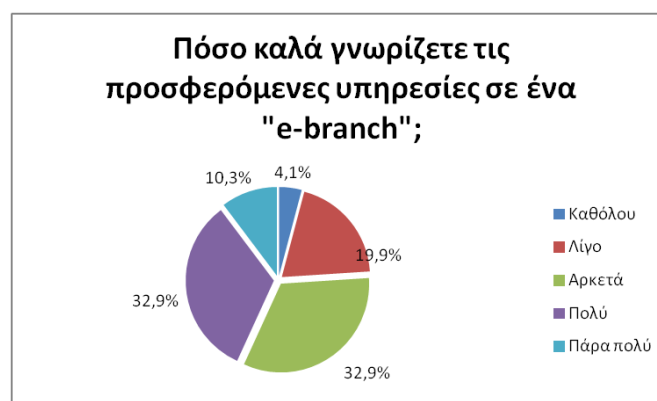

Γράφημα 1

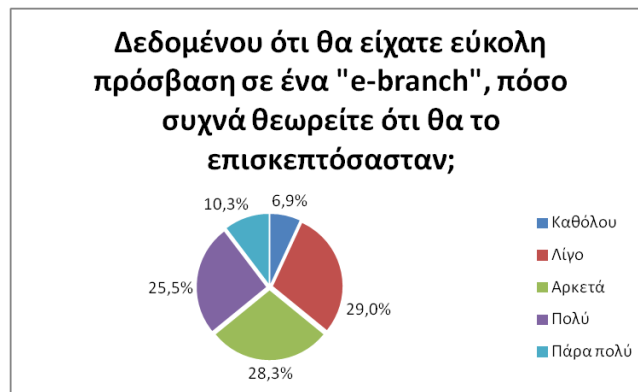

Γράφημα 2

Αυτή η εικόνα όμως φαίνεται να διαφοροποιείται σταδιακά στις επόμενες ερωτήσεις. Συγκεκριμένα εξετάζεται ο βαθμός στον οποίο γνωρίζουν τις προσφερόμενες υπηρεσίες, καθώς και την πρόθεση τους να επισκεφτούν ένα ψηφιακό τραπεζικό κατάστημα για την εξυπηρέτησή τους. Οι περισσότερες απαντήσεις πλέον που εμφανίζονται είναι «λίγο» και «αρκετά». Το παραπάνω εύρημα μας δίνει μια πρώτη εικόνα σχετικά με την διστακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι την δημιουργία των ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων.

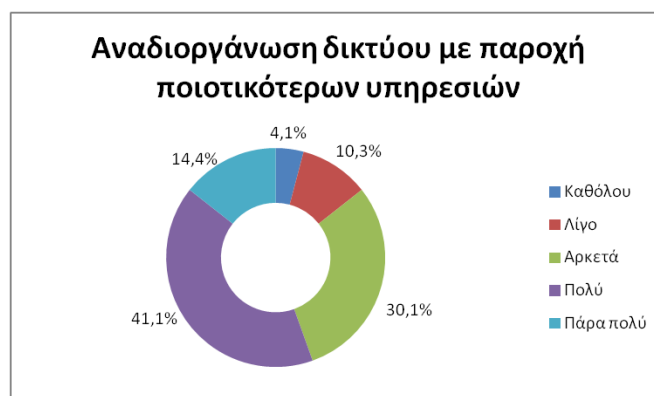

Γράφημα 3

Γράφημα 4

Στο δεύτερο μέρος της έρευνας εξετάστηκε ο ρόλος καθώς και τα πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα των ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων. Και σε αυτό το κομμάτι της έρευνας θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι συμμετέχοντες ενώ αρχικά είναι θετικά διακείμενοι προς την πιλοτική λειτουργία των νέων καταστημάτων, εν τέλει προκύπτει και πάλι ο προβληματισμός ως προς την ποιότητα και την συνολική εμπειρία που μπορούν αυτά να προσφέρουν στους πελάτες σε σχέση με τα παραδοσιακά τραπεζικά καταστήματα. Σύμφωνα με τις απαντήσεις στην αρχή του δεύτερου μέρους της έρευνας, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί ότι αυτά μπορεί να βοηθήσουν ως προς την αποφόρτιση μέρους εργασιών από τα παραδοσιακά καταστήματα καθώς και ότι αποτελεί συνολικά αναβάθμιση της ηλεκτρονικής τραπεζικής. Στις παραπάνω ερωτήσεις οι περισσότερες απαντήσεις έχουν θετικό πρόσημο, πράγμα που μας δείχνει αρχικά την θετική τους άποψη. Η εικόνα όμως αυτή φαίνεται να διαφοροποιείται στην συνέχεια καθώς στις ερωτήσεις που ακολουθούν σχετικά με την προσφερόμενη ποιότητα και την βελτίωση της συνολικής εμπειρίας των πελατών, συνολικά οι απαντήσεις που εμφανίζουν πιο μετριοπαθή στάση συγκεντρώνουν μεγαλύτερα ποσοστά, σε σχέση με τις πρώτες ερωτήσεις.

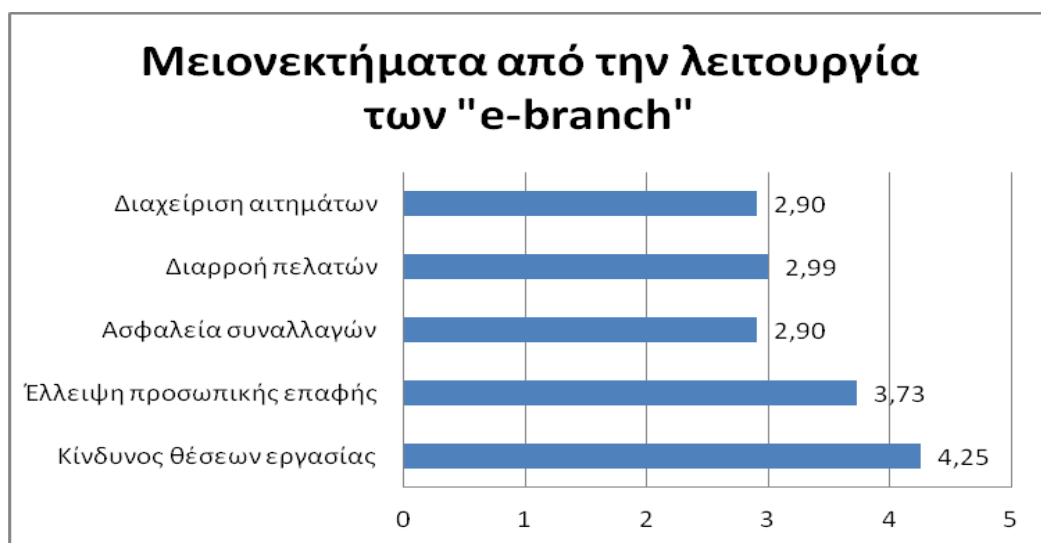
Γράφημα 5

Γράφημα 6

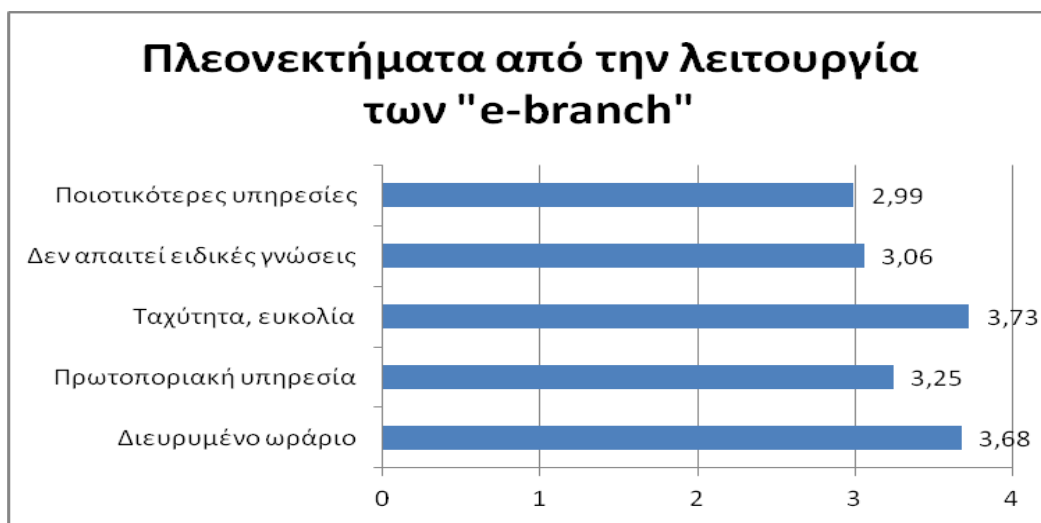
Η εικόνα αυτή παγιώνεται, καθώς στο επόμενο μέρος της έρευνας ζητήθηκε να αξιολογηθούν παράγοντες που αποτελούν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα από την λειτουργία των νέων ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων. Η αξιολόγηση αυτή πραγματοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να δοθεί η δυνατότητα στους συμμετέχοντες μέσω μιας διαδικασίας διαδοχικού περιορισμού των επιλογών τους να κατατάξουν τους σπουδαιότερους παράγοντες.

Η πρώτη επιλογή, μεταξύ του συνόλου των απαντήσεων, αποτέλεσε ο κίνδυνος θέσεων εργασίας. Μάλιστα η συγκεκριμένη απάντηση είναι η μοναδική μεταξύ τόσο των πλεονεκτημάτων όσο και των μειονεκτημάτων όπου ο μέσος όρος ξεπέρασε το τέσσερα , ενώ η βαθμολογική κλίμακα ήταν από το ένα έως το πέντε. Σε μία γρήγορη επισκόπηση της έρευνας αποτελεί το σημαντικότερο στοιχείο. Η εργασιακή ανασφάλεια δηλαδή που δημιουργεί στους συμμετέχοντες η λειτουργία ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων. Επίσης, άξιο αναφοράς ως προς τα μειονεκτήματα ήταν η απάντηση για την έλλειψη της προσωπικής επαφής με τους πελάτες.

Γράφημα 7

Από την άλλη πλευρά, εξετάζοντας τα πλεονεκτήματα, η πιο δημοφιλής απάντηση υπήρξε αυτή της ταχύτητας και της ευκολίας που προσφέρει ένα ψηφιακό τραπεζικό κατάστημα. Από κοντά ακολουθούσε η απάντηση για το διευρυμένο ωράριο συναλλαγών. Τα παραπάνω εξηγούν ότι προφανώς υπάρχουν θετικά σημεία ως προς την έναρξη λειτουργίας ενός "e-branch", το οποίο το αντιλαμβάνονται και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι. Μπορούν λοιπόν να αποτελέσουν εργαλείο για την μετάβαση στην νέα ψηφιακή εποχή, όπου και ο κλάδος του χρηματοπιστωτικού τομέα θα πρέπει να εναρμονιστεί με τις γενικότερες τεχνολογικές εξελίξεις, με σκοπό πάντα την παροχή ποιοτικότερων υπηρεσιών προς τους πελάτες.

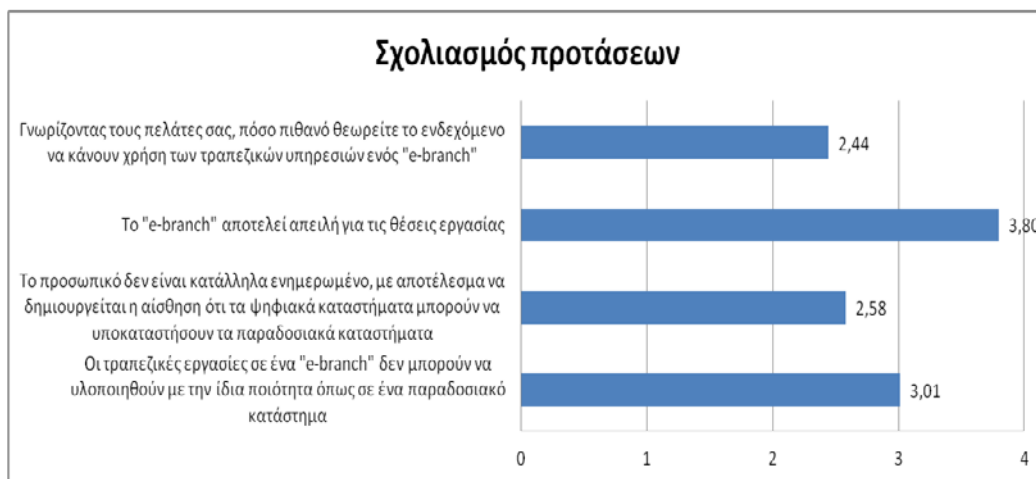
Γράφημα 8

Στο τρίτο μέρος της έρευνας ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να βαθμολογήσουν κάποιες προτάσεις ως προς την σπουδαιότητα τους, ανεξάρτητα από κάθε άλλη πρόταση, δίνοντας έτσι ιδιαίτερη σημασία στα αποτελέσματα του τελευταίου τμήματος της έρευνας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η εικόνα που διαμορφώθηκε στο τελευταίο μέρος της έρευνας συνοψίζει τα ευρήματα που είχαμε μέχρι εκείνη τη στιγμή.

Συγκεκριμένα η πρόταση που συγκέντρωσε την υψηλότερη βαθμολογία αφορά τον κίνδυνο για τις θέσεις εργασίας που αισθάνονται οι εργαζόμενοι από την λειτουργία των ψηφιακών καταστημάτων. Ο προβληματισμός για τις εξελίξεις βοηθάει και την πρόταση για την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών μέσα σε ένα ψηφιακό κατάστημα, να βρεθεί στην δεύτερη θέση. Παρακολουθούμε λοιπόν ότι οι σκέψεις των εργαζομένων σχετικά με την λειτουργία ενός "e-branch" δεν παραμένουν μόνο στο επίπεδο της εργασιακής ανασφάλειας που αυτό δημιουργεί, αλλά δημιουργεί και ερωτήματα ως προς την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Ακόμη, άξιο αναφοράς είναι το σημείο όπου οι συμμετέχοντες καλούνται να κάνουν μια εκτίμηση σχετικά με την απήχηση που θα έχουν τα ψηφιακά καταστήματα στους πελάτες των

τραπεζικών ιδρυμάτων. Ως εύρημα στο παραπάνω ερώτημα εμφανίζεται να συγκεντρώνονται οι λιγότερες θετικές απαντήσεις. Αυτό αναδεικνύει και το πρόβλημα σχετικά με τις αντιστάσεις από την πλευρά των πελατών, που ενδεχομένως να υπάρξουν. Έχοντας κατά νου και τα προβλήματα που η ηλεκτρονική τραπεζική είχε συναντήσει κατά την ανάπτυξη της στον ελληνικό χρηματοπιστωτικό τομέα²⁰⁵, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι τα ψηφιακά τραπεζικά καταστήματα είναι μία εξέλιξη για την οποία θα απαιτηθεί μεγαλύτερος χρόνος σε σύγκριση με το μέσο όρο άλλων ευρωπαϊκών τραπεζών.

Γράφημα 9

Όσον αφορά τις πιθανές συσχετίσεις, έγιναν έλεγχοι με crosstabs και chi-square (χ^2). Όταν το sig είναι μικρότερο του 0,05, τότε υπάρχει στατιστική σημαντικότητα και επομένως συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Το συγκεκριμένο τεστ μας δείχνει εάν υπάρχει σχέση, χωρίς ωστόσο να μας δίνει την ένταση και την κατεύθυνση.

Συγκεκριμένα όσον αφορά την πρώτη συσχέτιση («ηλικία» - «πόσο καλά γνωρίζετε τις προσφερόμενες υπηρεσίες σε ένα "e-branch"») βλέπουμε ότι υπάρχει σχέση, καθώς ανάλογα με την ηλικία αυξάνεται και ο βαθμός στον οποίο οι συμμετέχοντες δήλωσαν ενημερωμένοι σχετικά με τις υπηρεσίες που προσφέρει ένα "e-branch".

²⁰⁵ Κυρμίζογλου 2009

Crosstab								
			Πόσο καλά γνωρίζετε τις προσφερόμενες υπηρεσίες σε ένα "e-branch";					
			Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	Total
Ηλικία	27-35	Count	1	3	8	6	4	22
		Expected	,9	4,4	7,2	7,2	2,3	22,0
	36-44	Count	1	22	22	29	6	80
		Expected	3,3	15,9	26,3	26,3	8,2	80,0
	45-53	Count	4	4	17	12	3	40
		Expected	1,6	7,9	13,2	13,2	4,1	40,0
	54 και άνω	Count	0	0	1	1	2	4
		Expected	,2	,8	1,3	1,3	,4	4,0
Total		Count	6	29	48	48	15	146
		Expected	6,0	29,0	48,0	48,0	15,0	146,0

Πίνακας 3

Στον αμέσως επόμενο πίνακα βλέπουμε ότι ο δείκτης Asymptotic Significance είναι 0,041 και μας επιβεβαιώνει ότι υπάρχει σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών και είναι στατιστικά σημαντική .

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	21,708 ^a	12	,041
Likelihood Ratio	19,348	12	,080
Linear-by-Linear Association	,002	1	,963
N of Valid Cases	146		

Πίνακας 4

Η δεύτερη συσχέτιση που εξετάστηκε είναι αυτή μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» - «δεδομένου ότι θα είχατε εύκολη πρόσβαση σε ένα "e-branch", πόσο συχνά θεωρείτε ότι θα το επισκεπτόσασταν». Παρατηρούμε ότι όσο πιο μικρή είναι η ηλικία του ερωτώμενου, τόσο οι τιμές που λάβαμε είναι μεγαλύτερες από τις αναμενόμενες. Το παραπάνω αποτελεί λογικό εύρημα, καθώς η ηλικία και η εξοικείωση με την νέα τεχνολογία έχουν αρνητική σχέση μεταξύ τους.

Crosstab								
			Δεδομένου ότι θα είχατε εύκολη πρόσβαση σε ένα "e-branch", πόσο συχνά θεωρείτε ότι θα το επισκεπτόσασταν;					Total
			Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ	
Ηλικία	27-35	Count	2	4	8	4	4	22
		Expected	1,5	6,4	6,2	5,6	2,3	22,0
	36-44	Count	8	20	22	23	6	79
		Expected	5,4	22,9	22,3	20,2	8,2	79,0
	45-53	Count	0	18	11	8	3	40
		Expected	2,8	11,6	11,3	10,2	4,1	40,0
	54 και άνω	Count	0	0	0	2	2	4
		Expected	,3	1,2	1,1	1,0	,4	4,0
	Total	Count	10	42	41	37	15	145
		Expected	10,0	42,0	41,0	37,0	15,0	145,0

Πίνακας 5

Και σε αυτήν την περίπτωση βλέπουμε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση, όπου ο δείκτης Asymptotic Significance είναι 0,032.

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,551 ^a	12	,032
Likelihood Ratio	24,065	12	,020
Linear-by-Linear Association	,106	1	,745
N of Valid Cases	145		

Πίνακας 6

Η τρίτη συσχέτιση που εξετάστηκε είναι μεταξύ των μεταβλητών «ηλικία» - «μειονεκτήματα από την λειτουργία των "e-branch" - κίνδυνος θέσεων εργασίας». Εξετάζοντας των αριθμό των παρατηρήσεων που λάβαμε σε σχέση με τις αναμενόμενες τιμές, παρατηρούμε ότι οι υψηλότερες τιμές (ανησυχία για τον κίνδυνο θέσεων εργασίας) είναι για την ηλικιακή ομάδα 36-44. Το παρόν αποτελεί ένα αξιοσημείωτο σημείο της έρευνας καθώς θα αναμέναμε ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία των συμμετεχόντων, τόσο μεγαλύτερη η ανασφάλεια σχετικά με τις θέσεις εργασίας.

Crosstab								
			Μειονεκτήματα από την λειτουργία των "e-branch" - Κίνδυνος θέσεων εργασίας					Total
			Μη σημαντικό	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Απολύτως σημαντικό	
Ηλικία	27-35	Count	4	1	2	3	12	22
		Expected	1,6	1,1	1,9	3,1	14,3	22,0
	36-44	Count	4	2	2	11	56	75
		Expected	5,4	3,8	6,4	10,7	48,8	75,0
	45-53	Count	2	2	7	6	22	39
		Expected	2,8	2,0	3,3	5,6	25,4	39,0
	54 και άνω	Count	0	2	1	0	1	4
		Expected	,3	,2	,3	,6	2,6	4,0
Total		Count	10	7	12	20	91	140
		Expected	10,0	7,0	12,0	20,0	91,0	140,0

λιγότερες θετικές απαντήσεις. Αυτό αναδεικνύει και το πρόβλημα σχετικά με τις αντιστάσεις από την πλευρά των πελατών, που ενδεχομένως να υπάρξουν.

Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε τις συσχετίσεις μεταβλητών που πραγματοποιήθηκαν. Μέσα από την παρουσίαση των συσχετίσεων αυτών, είδαμε πως η μεταβλητή «ηλικία» συσχετίζεται με την λειτουργία των ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων.

Συγκεκριμένα υπάρχει συσχέτιση της «ηλικίας» των εργαζομένων και μεταβλητών που αφορούσαν την εξοικείωση με τα "e-branch". Αυτό είναι ένα εύρημα το οποίο αναμέναμε. Η διστακτικότητα σχετικά με την δημιουργία των νέων ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων, μοιάζει να είναι περισσότερο εμφανής όσο μεγαλύτερη ήταν η ηλικία των ερωτηθέντων. Η ηλικία λοιπόν των εργαζομένων μπορεί να αποτελέσει ένα ακόμη ανασταλτικό παράγοντα ως προς την επιτυχή λειτουργία των "e-branch".

Προτάσεις

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν για την περαιτέρω ανάπτυξη ενός δικτύου ψηφιακών καταστημάτων, καθώς αποτυπώνεται η άποψη των εργαζομένων κατά την περίοδο της πιλοτικής εφαρμογής του συγκεκριμένου μοντέλου. Επίσης το παραπάνω μπορεί να αποτελέσει εργαλείο ώστε να αξιοποιηθεί το ανθρώπινο δυναμικό με τρόπο πιο αποτελεσματικό.

Όσον αφορά το δείγμα της έρευνας, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μια μελλοντική έρευνα που θα εξετάζει τις απόψεις εργαζομένων αφού θα έχει ολοκληρωθεί μια περίοδος από την έναρξη και λειτουργία των ψηφιακών τραπεζικών καταστημάτων. Επίσης είναι σημαντικό να υπάρξει και μια μελλοντική έρευνα όπου θα αποτυπώνει τις συνήθειες και τις αντιδράσεις των πελατών σχετικά με τις εξελίξεις στην ηλεκτρονική τραπεζική και τα εναλλακτικά δίκτυα συναλλαγών.

Τέλος ως προς την μεθοδολογία είναι σημαντικό να υπάρξει κάποια έρευνα που θα χρησιμοποιούσε και την ποιοτική μέθοδο, όπου μέσω συνεντεύξεων με στελέχη των πιστωτικών ιδρυμάτων, θα αξιολογηθούν οι σύγχρονες τάσεις στο χρηματοπιστωτικό τομέα.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αγγελής Β. (2005). *Η Βίβλος του E Banking*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέων Τεχνολογιών Ε.Π.Ε.
- Αγγελόπουλος Π. (2013). *Τράπεζες και Χρηματοπιστωτικό Σύστημα*. Αθήνα: Σταμούλη Α.Ε.
- Κύρκος Ε. (2015). *Επιχειρηματική Ευφυΐα και Εξόρυξη Δεδομένων*. Αθήνα: Κάλλιπος. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Λυμπερόπουλος Κ. (2004). *Η Αγοραστική Προσέγγιση του Τραπεζικού Πελάτη*. Αθήνα: Interbooks.
- Λυμπερόπουλος Κ. (2006). *Μάρκετινγκ Χρηματοπιστωτικών Υπηρεσιών, Εξελίξεις – Τάσεις - Στρατηγικές*. Αθήνα: Interbooks.
- Νούλας Α. (2015). *Χρήμα και Τράπεζες*. Θεσσαλονίκη.
- Ρεπούσης Σ. (2005). *Τραπεζικές Υπηρεσίες*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα Α.Ε.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα: Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός.
- Σινανιώτη - Μαυρουδή Α. & Φαρσαρώτας Ι. (2005). *Ηλεκτρονική Τραπεζική*. Κομοτηνή: Σάκκουλα Α.Ε.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Rambure D. & Nacamuli A. (2008). *Payment Systems – From the Salt Mines to the Board Room*. UK: Palgrave Macmillan.

Άρθρα

- Reidenbach, R. & Pitts, R. (1986). A guide to strategic planning. *Bank marketing*. 1:1.
- Harris, M., Cox, C., Findley Musgrove, C. & Ernstberger, K. (2016). Consumer preferences for banking technologies by age groups. *International Journal of Bank Marketing*. 4(34):587-602.
- Bateson, J. & Hoffman, K. (1999). Managing services marketing. *The Dryden Press*. 4:1.
- Jun, M. & Palacios, S. (2016). Examining the key dimensions of mobile banking service quality: an exploratory study. *International Journal of Bank Marketing*. 3(34):307-326.
- Mobile banking 2015. Global trends and their impact on banks. (2 Ιουλίου 2015). *KPMG*, σελίδες 1-32.
- Moser, F. (2015). Mobile banking. A fashionable concept or an institutionalized channel in future retail banking? Analyzing patterns in the practical and academic mobile banking literature. *International Journal of Bank Marketing*. 2(33):162-177.

- Griffin, J. (1995), Customer Loyalty. How to Earn It, How to Keep It. New York, USA: Lexington Books.
- Κυρμίζογλου, Π. (2009). *Franchising as a means of distributing banking services: The case of Greece*. Πρακτικά συνεδρίου από 7th International conference accounting and finance in transition που διεξήχθη σε Λονδίνο. Φορέας διεξαγωγής Greenwich University Press.
- Λυμπερόπουλος, Κεχαγιάς (1997). Ο βαθμός οργάνωσης του Μάρκετινγκ στις Επιχειρήσεις των πέντε βασικών κλάδων της ελληνικής οικονομίας.
- Cowdell J, McNamara M (1992), Locating branches
- Tam, C. & Oliviera, T. (2016). Performance impact of mobile banking: using the task technology fit (TTF) approach. *Intenational Journal of Bank Marketing*. 4(34):434-457.
- Tran, H. & Corner, J. (2015). The impact of communication channels on mobile banking adoption. *International Journal of Bank Marketing*. 1(34):78-109.

Ιστοσελίδες

- Διατραπεζικά Συστήματα Α.Ε. Διαθέσιμο σε: <http://www.dias.com.gr> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Εθνική Τράπεζα. Διαθέσιμο σε: <https://www.nbg.gr> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Ένωση Ελληνικών Τραπεζών. Διαθέσιμο σε: <http://www.hba.gr> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Τράπεζα Της Ελλάδος. Διαθέσιμο σε: <http://www.bankofgreece.gr> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Τράπεζα Πειραιώς. Διαθέσιμο σε: <http://www.piraeusbank.gr> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Bancography. Διαθέσιμο σε: <http://www.bancography.com> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Eurobank. Διαθέσιμο σε: <https://www.eurobank.gr/> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017).
- Ημερησία. Διαθέσιμο σε: <http://www.imerisia.gr/> (Ανακτήθηκε 20 Απριλίου, 2017)

Υποκίνηση και Ικανοποίηση των Εργαζομένων στη Δημόσια Διοίκηση: Η περίπτωση της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας-Θράκης

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΗΣ και ΣΑΜΑΘΡΑΚΗΣ ΒΑΓΗΣ

Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι μια από τις αιτίες για την παρατεταμένη οικονομική ύφεση της Ελλάδας, είναι οι δομικές και λειτουργικές αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης. Η υπερβολική γραφειοκρατία, η διαφθορά, η κακή διαχείριση και το πλεονάζον προσωπικό, είναι μερικές από τις παθογένειες του ελληνικού συστήματος οι οποίες συνέβαλαν αθροιστικά σε ένα δυσκίνητο και δαπανηρό δημόσιο τομέα, που παράγει φτωχά αποτελέσματα (σε σύγκριση με τις ιδιωτικές επιχειρήσεις) όσον αφορά την ποσότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών. Ειδικότερα, ένα από τα σημαντικότερα διαχρονικά προβλήματα της δημόσιας διοίκησης είναι η χαμηλή παραγωγικότητα των ανθρώπινων πόρων.²⁰⁶ Πρόβλημα, που εντάθηκε ιδιαιτέρως στη σημερινή "εποχή των μνημονίων", λόγω της αβεβαιότητας, των απροσδόκητων περικοπών των αμοιβών, της στασιμότητας στους βαθμούς προαγωγών και της συνολικής απογοήτευσης από την εργασία.²⁰⁷ Υπό αυτές τις συνθήκες, η δημόσια διοίκηση, καλείται να αναδιαρθρωθεί δομικά, αναθεωρώντας τις πολιτικές και μεθοδολογίες διοίκησης του ανθρώπινου δυναμικού της, προκειμένου να ανταποκριθεί στις προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου παρέχοντας άμεσες και ποιοτικές υπηρεσίες. Ρυθμιστικοί παράγοντες σε αυτό το εγχείρημα αποτελούν η υποκίνηση και ο βαθμός ικανοποίησης των εργαζομένων.

2. Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Ως υποκίνηση μπορεί να οριστεί «η δύναμη που ενεργοποιεί, κατευθύνει και διατηρεί μια συγκεκριμένη συμπεριφορά».²⁰⁸ Αυτή η κίνηση ή δύναμη προέρχεται από την επιθυμία του ατόμου

²⁰⁶ Ε.Ε.Δ.Ε. Ο εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης. *Manager*, Vol 41, 3-116, 2016 http://www.eede.gr/uploads/files/MANAGER_T41.pdf (πρόσβαση 15/6/2017)

²⁰⁷ Manolopoulos, D. Work motivation in the Hellenic extended public sector: an empirical investigation. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(9), 1738-1762, 2008 doi:10.1080/09585190802295389

²⁰⁸ Armstrong, M. *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice*. 12th ed. London: Kogan Page, 2012, σελ. 181

να ικανοποιήσει ορισμένες ανάγκες και προσδοκίες του.²⁰⁹ Η εκπλήρωση των αναγκών του καταλήγει σε κάποιο είδος ανταμοιβής, η οποία μπορεί να είναι είτε εγγενής είτε εξωγενής. Η πρώτη προέρχεται από δυνάμεις που είναι εσωτερικές και εντός του ατόμου (π.χ. η αίσθηση της πρόκλησης και επιτυχίας, η εκτίμηση που λαμβάνει), ενώ η τελευταία προσδιορίζεται από δυνάμεις που είναι εξωτερικές του ατόμου (π.χ. η αμοιβή, τα προνόμια, η ασφάλεια, οι συνθήκες εργασίας).²¹⁰ Αρκετοί ψυχολόγοι έχουν μελετήσει εκτενώς την ανθρώπινη υποκίνηση και έχουν διατυπώσει μια ποικιλία θεωριών σχετικά με το τι παρακινεί τους ανθρώπους. Οι πιο γνωστές από αυτές είναι, οι *Θεωρίες Περιεχομένου* οι οποίες ερμηνεύουν το περιεχόμενο και το είδος των κινήτρων όπως η θεωρία ιεράρχησης των αναγκών του Maslow, η θεωρία του Alderfer-ERG, η θεωρία κάλυψης επίκτητων αναγκών του McClelland και η θεωρία των δυο παραγόντων του Herzberg. Αλλά και οι *Διαδικαστικές ή Μηχανιστικές Θεωρίες*, που επικεντρώνονται σε αυτές τις συμπεριφορές και τις συνθήκες που ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν, την αποδοτικότητα στην εργασία, όπως η θεωρία προσδοκιών του Vroom, η θεωρία ισότητας του Adams και η θεωρία στοχοθέτησης του Locke & Latham.²¹¹ Από την άλλη πλευρά, η εργασιακή ικανοποίηση έχει οριστεί ως «μια ευχάριστη ή θετική συναισθηματική κατάσταση που απορρέει από την αξιολόγηση της δουλειάς ή των επαγγελματικών εμπειριών»²¹² και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο, ανάμεσα στις θεωρίες των κινήτρων και την εφαρμογή τους στον εργασιακό χώρο. Καθώς, όπως υποστηρίζουν πολλοί ερευνητές οι εργαζόμενοι που υποκινούνται και είναι ικανοποιημένοι από την εργασία τους, αποδίδουν περισσότερο, τείνουν να προσφέρουν ποιοτικότερες υπηρεσίες και επιτυγχάνουν τους επιδιωκόμενους οργανωτικούς στόχους.²¹³

Η πρόσφατη βιβλιογραφία της υποκίνησης στο δημόσιο τομέα επικεντρώνεται κυρίως στη σύγκριση των διαφορών στις εργασιακές συμπεριφορές και στις προτιμήσεις ανταμοιβής μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών υπαλλήλων. Αυτές οι μελέτες, περιλαμβάνουν ποικίλες εμπειρικές έρευνες που δείχνουν για παράδειγμα, ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι εκτιμούν περισσότερο, από ότι οι υπάλληλοι του ιδιωτικού τομέα, την ευκαιρία να εκτελούν δημόσιες υπηρεσίες και ότι οι δημόσιοι

²⁰⁹ Mullins, L. *Management & Organisational Behaviour*. 9th Edition. Harlow: Financial Times Pitman Publishing, <http://www.jcch.com.ar/books/Management%20and%20Organisational%20Behaviour.pdf> (πρόσβαση 25/5/2017)

²¹⁰ Luthans, F. *Organization Behavior An Evidence-Based Approach*. 12th Edition. New York: McGraw-Hill/Irwin, 2011. https://bdpad.files.wordpress.com/2015/05/fred-luthans-organizational-behavior_-an-evidence-based-approach-twelfth-edition-mcgraw-hill_irwin-2010.pdf (πρόσβαση 25/5/2017)

²¹¹ Δες σημείωση 4

²¹² Locke, Edwin A. The nature and causes of job satisfaction. *Handbook of industrial and organizational psychology*, (1976) σελ. 1304

²¹³ Spector, P. E. *Job satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences* (Vol. 3). Sage publications, 1997; Walker, R. M., Boyne, G. A., & Brewer, G. A. *Public management and performance: Research directions*. Cambridge University Press, 2010; Bellé, N. Experimental evidence on the relationship between public service motivation and job performance. *Public Administration Review*, 73(1), 143-153, 2013 doi:10.2307/23355447

υπάλληλοι παρακινούνται σε μεγαλύτερο βαθμό από εγγενείς πτυχές της εργασίας παρά από χρηματικές ανταμοιβές.²¹⁴ Επίσης, άλλες έρευνες καταδεικνύουν ότι η υποκίνηση από την παροχή δημόσιας υπηρεσίας (Public Service Motivation) συνδέεται με σημαντικά εργασιακά αποτελέσματα, όπως η εργασιακή απόδοση,²¹⁵ η πρόθεση για παραμονή στην εργασία²¹⁶ και η οργανωτική δέσμευση.²¹⁷ Όσον αφορά την επιρροή της εργασιακής ικανοποίησης στα εργασιακά αποτελέσματα, ο Caillier²¹⁸ στην έρευνά του διαπίστωσε ότι η εργασιακή ικανοποίηση συσχετίζεται θετικά με την εργασιακή δέσμευση. Επιπρόσθετα, ο Freund²¹⁹ αποκάλυψε ότι η δέσμευση στην καριέρα και η εργασιακή ικανοποίηση έχουν σημαντική επίδραση στο ποσοστό αποχωρήσεων από το δημόσιο οργανισμό. Ενώ, τα ευρήματα του Steijn²²⁰ και των Vermeeren, Kuipers & Steijn²²¹, έδειξαν ότι η εργασιακή ικανοποίηση λειτουργεί ως διαμεσολαβητική μεταβλητή στη σχέση μεταξύ διοίκησης ανθρώπινων πόρων και της οργανωτικής απόδοσης. Τέλος, αρκετές εμπειρικές μελέτες επιβεβαίωσαν την επίδραση των δημογραφικών και εργασιακών χαρακτηριστικών στην εργασιακή ικανοποίηση.²²² Ωστόσο, όσον αφορά την Ελλάδα, η έρευνα για

²¹⁴ Perry, J. L., & Hondeghem, A. *Motivation in public management: The call of public service*. New York: Oxford University Press, 2008; Georgellis, Y., Iossa, E., & Tabvuma, V. Crowding out intrinsic motivation in the public sector. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(3), 473-493, 2010 doi:10.2307/25836116

²¹⁵ Alonso, P., & Lewis, G. B. Public service motivation and job performance: Evidence from the federal sector. *American Review of Public Administration*, 31(4), 363-380, 2001 doi:10.1177/02750740122064992; Brewer, G. A., Selden, S. C., & Facer, R. L. Individual conceptions of public service motivation. *Public Administration Review*, 60(3), 254-264, 2000 doi:10.1111/0033-3352.00085; Petrovsky, N. Does public service motivation predict higher public service performance? a research synthesis. In *10th Public Management Research Association Conference, Ohio State University, 2009*; Ritz, A. Public service motivation and organizational performance in Swiss federal government. *International Review of Administrative Sciences*, 75(1), 53-78, 2009 doi:10.1177/0020852308099506

²¹⁶ Naff, K. C., & Crum, J. Working for America: Does public service motivation make a difference? *Review of Public Personnel Administration*, 19(4), 5-16, 1999 doi:10.1177/0734371X9901900402; Steijn, B. Person-environment fit and public service motivation. *International Public Management Journal*, 11(1), 13-27, 2008 doi:10.1080/10967490801887863

²¹⁷ Crewson, P. E. Public-service motivation: Building empirical evidence of incidence and effect. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 7(4), 499-518, 1997 doi:10.1093/oxfordjournals.jpart.a024363

²¹⁸ Caillier, J. G. Satisfaction with work-life benefits and organizational Commitment/Job involvement: Is there a connection? *Review of Public Personnel Administration*, 33(4), 340-364, 2013 doi:10.1177/0734371X12443266

²¹⁹ Freund, A. Commitment and job satisfaction as predictors of turnover intentions among welfare workers. *Administration in Social Work*, 29(2), 5-21, 2005 doi:10.1300/J147v29n02_02

²²⁰ Steijn, B. Human resource management and job satisfaction in the dutch public sector. *Review of Public Personnel Administration*, 24(4), 291-303, 2004 doi:10.1177/0734371X04269187

²²¹ Vermeeren, B., Kuipers, B., & Steijn, B. Does leadership style make a difference? linking HRM, job satisfaction, and organizational performance. *Review of Public Personnel Administration*, 34(2), 174-195, 2014 doi:10.1177/0734371X13510853

²²² Taylor, J., & Westover, J. H. Job satisfaction in the public service: The effects of public service motivation, workplace attributes and work relations. *Public Management Review*, 13(5), 731-751, 2011

την υποκίνηση και την εργασιακή ικανοποίηση στο δημόσιο τομέα είναι περιορισμένη και δεν έχει επαρκώς μελετηθεί.

3. Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Η παρούσα ερευνητική μελέτη θα επικεντρωθεί στη διερεύνηση των παραγόντων που υποκινούν τους υπαλλήλους της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Μακεδονίας Θράκης (Α.Δ.Μ.Θ.) και στον προσδιορισμό της εργασιακής τους ικανοποίησης. Επίσης, θα διερευνηθεί η επίδραση των δημογραφικών και εργασιακών χαρακτηριστικών, στους παράγοντες υποκίνησης και την εργασιακή ικανοποίηση. Εξετάζοντας τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- Α. Ποιοι είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες υποκίνησης για τους εργαζομένους της Α.Δ.Μ.Θ.;
- Β. Ποιες οι διαφορές μεταξύ των δημογραφικών και εργασιακών χαρακτηριστικών σε σχέση με τους παράγοντες υποκίνησης;
- Γ. Ποιος ο βαθμός ικανοποίησης των εργαζομένων στην Α.Δ.Μ.Θ.;
- Δ. Ποιες οι διαφορές μεταξύ των δημογραφικών και εργασιακών χαρακτηριστικών σε σχέση με τα επίπεδα ικανοποίησης των εργαζομένων στην Α.Δ.Μ.Θ.;

4. Μεθοδολογία

Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα, μέσω ειδικά σχεδιασμένου δομημένου ερωτηματολογίου, με κλειστού τύπου ερωτήσεις. Ως πληθυσμός της έρευνας, ορίστηκε το σύνολο των εργαζομένων της Α.Δ.Μ.Θ. ενώ λόγω της γεωγραφικής διασποράς των υπηρεσιών του οργανισμού, επιλέχθηκε η δειγματοληψία σκοπιμότητας/κρίσεως. Η έρευνα διεξήχθη από τις 10 Ιουλίου μέχρι την 1 Αυγούστου 2017, ενώ η διανομή των ερωτηματολογίων, έγινε με δύο τρόπους: α) δια ζώσης για τους εργαζόμενους που απασχολούνται στην έδρα της Α.Δ.Μ.Θ. στη Θεσσαλονίκη και β) μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (<https://goo.gl/forms/O8CQBpXp1w0EYmiR2>) για τους εργαζόμενους που απασχολούνται εκτός νομού Θεσσαλονίκης. Συνολικά από τα 200 ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν, τα 152 επεστράφησαν συμπληρωμένα, αντιπροσωπεύοντας 73% ποσοστό ανταπόκρισης.

4.1. Ερευνητικό εργαλείο

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από (3) τρεις ενότητες και περιλαμβάνει 34 στοιχεία (items). Η πρώτη ενότητα βασίζεται στην αξιολόγηση μέσω μιας πενταβάθμιας κλίμακας Likert (1=καθόλου σημαντικός και το 5=εξαιρετικά σημαντικός) των δέκα (10) παραγόντων υποκίνησης

doi:10.1080/14719037.2010.532959; Ting, Y. Determinants of job satisfaction of federal government employees. *Public Personnel Management*, 26(3), 313-334, 1997 doi:10.1177/009102609702600302; Ellickson, M. C., & Logsdon, K. Determinants of job satisfaction of municipal government employees. *Public Personnel Management*, 31(3), 343-358, 2002 doi:10.1177/009102600203100307

του μοντέλου Kovach,²²³ καθώς και δύο πρόσθετων παραγόντων που σχετίζονται με το εργασιακό περιβάλλον του δημόσιου τομέα: η μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών²²⁴ και η δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον.²²⁵ Οι παραπάνω παράγοντες διακρίνονται σε εγγενείς και εξωγενείς.²²⁶ Στη δεύτερη ενότητα για τη μέτρηση της ικανοποίησης των εργαζομένων της Α.Δ.Μ.Θ., χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα εργασιακής ικανοποίησης Job Satisfaction Questionnaire (J.S.Q.) των Warr, Cook & Wall.²²⁷ Η κλίμακα (J.S.Q.) αποτελείται από 15 στοιχεία που μετρούν δυο διαστάσεις: α) 8 στοιχεία που μετρούν την εξωγενή ικανοποίηση και β) 7 στοιχεία την εγγενή ικανοποίηση των εργαζομένων. Η αξιολόγηση των στοιχείων έγινε μέσω μιας επταβάθμιας κλίμακας Likert (όπου 1= πάρα πολύ δυσαρεστημένος/η και το 7=πάρα πολύ ικανοποιημένος/η) ενώ το άθροισμα των απαντήσεων δίνει τη δυνατότητα βαθμολογίας τόσο για τις επιμέρους διαστάσεις όσο και για τη συνολική ικανοποίηση. Όσο υψηλότερη είναι η συνολική βαθμολογία τόσο μεγαλύτερη είναι η εργασιακή ικανοποίηση των συμμετεχόντων.²²⁸ Τέλος, η τρίτη ενότητα περιλαμβάνει θέματα που αφορούν τα δημογραφικά και εργασιακά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι, πριν από την εκτύπωση και διανομή του ερωτηματολογίου, πραγματοποιήθηκε πιλοτικός έλεγχος σε 10 υπαλλήλους της Α.Δ.Μ.Θ., προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα ερωτήματα είναι σαφή και κατανοητά.

4.2. Επεξεργασία δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο S.P.S.S. έκδοση 21.0. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε έλεγχος εσωτερικής αξιοπιστίας/συνέπειας του ερωτηματολογίου, μέσω του συντελεστή Cronbach's alpha. Από τον έλεγχο προέκυψε ότι οι κλίμακες του ερωτηματολογίου παρουσίασαν ικανοποιητική εσωτερική συνέπεια με τιμές πάνω από 0,7. Ειδικότερα η τιμή alpha για τους παράγοντες υποκίνησης ήταν 0,779 και 0,935 για τους

²²³ Kovach, K. What motivates employees? Workers and supervisors give different answers. *Business Horizons*. 30, 58-65, 1987 http://homepages.se.edu/cvonbergen/files/2012/12/What-Motivates-Employees_Workers-and-Supervisorys-Give-Different-Answers1.pdf (πρόσβαση 20/5/2017); Kovach, K. Employee motivation: addressing a crucial factor in your organization's performance. *Employment Relations Today*, 22 (2), 93-107, 1995 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ert.3910220209/epdf> (πρόσβαση 20/5/2017)

²²⁴ Hur, Y. Testing Herzberg's Two-Factor Theory of Motivation in the Public Sector: Is it Applicable to Public Managers? *Public Organization Review*, 1-15, 2017 doi:10.1007/s11115-017-0379-1

²²⁵ Perry, J. L. Measuring public service motivation: An assessment of construct reliability and validity. *Journal of public administration research and theory*, 6(1), 5-22, 1996

²²⁶ Εγγενείς Παράγοντες Υποκίνησης: Η επιβράβευση εξαιρετικής απόδοσης, Η δυνατότητα εξέλιξης/προαγωγής, Το ίδιο το αντικείμενο της εργασίας, Η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων, Η πίστη της ηγεσίας στους εργαζόμενους, Η δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον. Εξωγενείς Παράγοντες Υποκίνησης: Ο καλός μισθός, Οι κατάλληλες εργασιακές συνθήκες (ασφαλές & καθαρό περιβάλλον στο οποίο οι καλές σχέσεις επικρατούν), Η ασφάλεια της εργασίας (π.χ. μονιμότητα, κοινωνική ασφάλιση), Η διακριτική εποπτεία των προϊσταμένων σας, Η συμπαράσταση της διοίκησης σε προσωπικά προβλήματα των εργαζομένων, Η μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών.

²²⁷ Warr, P., Cook, J. D., & Wall, T. D. (1979). Scales for the measurement of work attitudes and psychological well-being. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 58, 129-148

²²⁸ Δες σημείωση 22

παράγοντες εργασιακής ικανοποίησης. Στη συνέχεια διενεργήθηκαν οι απαραίτητοι έλεγχοι κανονικότητας των δεδομένων με το στατιστικό κριτήριο Kolomogorov-Smirnov όπου και διαπιστώθηκε ότι η κατανομή του δείγματος δεν είναι κανονική. Τέλος, για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων χρησιμοποιήθηκε εκτός της περιγραφικής στατιστικής και τα μη παραμετρικά κριτήρια Mann-Witney U και Kruskal-Wallis H, ανάλογα με την περίπτωση. Για όλες τις προαναφερθείσες αναλύσεις το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε στο 0,05 ή 5%.

5. Ανάλυση Αποτελεσμάτων

Η κατανομή του δείγματος σύμφωνα με τα δημογραφικά και εργασιακά χαρακτηριστικά, εμφανίζεται στον Πίνακα 1. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν άνδρες (51,3%), ηλικίας 31-50 ετών (81,5%), έγγαμοι (71,1%), απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (45,4%), με σχέση εργασίας μονίμου προσωπικού (83,6%), απασχολούμενοι από 6-14 χρόνια στην ΑΔΜΘ (40,8%). Ενώ μόνο το 14% των ερωτηθέντων ήταν υπεύθυνοι για την εποπτεία άλλων ανθρώπων.

Πίνακας 9. Προφίλ συμμετεχόντων

		Count	Column N %
Φύλο	Άνδρας	78	51,3%
	Γυναίκα	74	48,7%
Ηλικία	< 30	5	3,3%
	31-40	63	41,4%
	41-50	61	40,1%
	51 >	23	15,1%
Οικογενειακή Κατάσταση	Άγαμος	44	28,9%
	Έγγαμος	108	71,1%
Μορφωτικό Επίπεδο	Απόφοιτος/η Λυκείου/ Ι.Ε.Κ.	34	22,4%
	Απόφοιτος/η Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	69	45,4%
	Κάτοχος Μεταπτυχιακού	43	28,3%
	Κάτοχος Διδακτορικού	6	3,9%
Σχέση εργασίας	Μόνιμος	127	83,6%
	Ι.Δ.Α.Χ.	25	16,4%
Έτη απασχόλησης στην Α.Δ.Μ.Θ..	< 5	56	36,8%
	6-14	62	40,8%
	15 >	34	22,4%
Θέση στη διοικητική ιεραρχία του οργανισμού	Προϊστάμενος (Τμήματος ή Διεύθυνσης)	21	14%
	Υπάλληλος	131	86%

Για το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, με βάση τον πίνακα 2 και τους δείκτες κεντρικής τάσης, ο πιο σημαντικός παράγοντας υποκίνησης για τους συμμετέχοντες στην έρευνα, είναι «οι κατάλληλες εργασιακές συνθήκες» ενώ ακολουθεί «ο καλός μισθός» ως ο αμέσως επόμενος πιο σημαντικός. Ως τρίτος πιο σημαντικός αναδείχθηκε ο εγγενής παράγοντας «δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον». Αποτέλεσμα, που συμβαδίζει με τη θεωρία υποκίνησης από την παροχή δημόσιας υπηρεσίας (P.S.M.). Αντιθέτως, οι εγγενείς παράγοντες «συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων» και «το ίδιο το αντικείμενο της εργασίας» βρίσκονται στην τελευταία και προτελευταία θέση σημαντικότητας. Γεγονός, που υπογραμμίζει το μειωμένο ενδιαφέρον των συμμετεχόντων για τα εργασιακά θέματα αλλά και την ανάγκη για εμπλουτισμό και διεύρυνση των καθηκόντων τους.

Πίνακας 10. Ταξινόμηση των παραγόντων υποκίνησης κατά σειρά σημαντικότητας

	N		Mean	Median	Mode
	Valid	Missing			
Οι κατάλληλες εργασιακές συνθήκες	152	0	4,44	5,00	5
Ο καλός μισθός	152	0	4,42	5,00	5
Η δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον	152	0	4,34	5,00	5
Η ασφάλεια εργασίας	152	0	4,30	5,00	5
Η επιβράβευση εξαιρετικής απόδοσης	152	0	4,29	5,00	5
Η μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών	152	0	4,20	4,00	5
Η δυνατότητα εξέλιξης/προαγωγής	152	0	4,09	4,00	5
Η συμπαράσταση της διοίκησης σε προσωπικά προβλήματα των εργαζομένων	152	0	4,06	4,00	5
Η πίστη της ηγεσίας στους εργαζόμενους	152	0	4,05	4,00	5
Η διακριτική εποπτεία των προϊσταμένων σας	152	0	3,89	4,00	4
Το ίδιο το αντικείμενο της εργασίας	152	0	3,85	4,00	4
Η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων	152	0	3,73	4,00	4

Όσον αφορά το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, από τους μη παραμετρικούς ελέγχους και τις post hoc αναλύσεις ανάμεσα στους παράγοντες υποκίνησης και τα δημογραφικά-εργασιακά χαρακτηριστικά, παρατηρήθηκαν, στατιστικά σημαντικές διαφορές για τις μεταβλητές, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, σχέση εργασίας και ιεραρχικό επίπεδο. Αναλυτικότερα, από τους πίνακες 1 και 2 (βλ. Παράρτημα), ως προς το φύλο, παρατηρήθηκε ότι οι γυναίκες θεωρούν περισσότερο σημαντικούς τους παράγοντες υποκίνησης «πίστη της ηγεσίας στους εργαζόμενους» (sig. 0,024<0,05) και «δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον» (sig. 0,004<0,05) σε σχέση με τους άνδρες συμμετέχοντες. Αποτέλεσμα, που αντικρούει

προηγούμενες έρευνες²²⁹ οι οποίες, είτε δεν επιβεβαιώνουν κάποια στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στο φύλο και τους παράγοντες υποκίνησης, είτε παρατηρούν ότι οι άνδρες είναι αυτοί που αποδίδουν μεγαλύτερη αξία στους εγγενείς παράγοντες σε σχέση με τις γυναίκες. Επιπλέον, σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο οι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος υποκινούνται περισσότερο από τους παράγοντες «δυνατότητα εξέλιξης/προαγωγής» (sig. 0,008<0,05), «συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων» (sig. 0,006<0,05) έναντι των αποφοίτων τριτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης/Ι.Ε.Κ. αλλά και περισσότερο από τους παράγοντες «συμπαράσταση της διοίκησης σε προσωπικά προβλήματα των εργαζομένων» (sig. 0,006<0,05) και «μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών» (sig. 0,010<0,05) έναντι των μεταπτυχιακών. Αντιθέτως, οι κάτοχοι τίτλων τριτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης/Ι.Ε.Κ. είναι αυτοί που υποκινούνται περισσότερο από τη «διακριτική εποπτεία των προϊσταμένων σας» (sig. 0,002<0,05) έναντι των κατόχων διδακτορικού διπλώματος. Τα παραπάνω αποτελέσματα εν μέρει επιβεβαιώνουν προηγούμενες μελέτες,²³⁰ όσον αφορά το ότι οι εργαζόμενοι με υψηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν μεγαλύτερες προσδοκίες και είναι πιο δύσκολο να ικανοποιηθούν. Ως προς τη μεταβλητή, σχέση εργασίας, οι Ι.Δ.Α.Χ. θεωρούν πιο σημαντικούς τους παράγοντες υποκίνησης τη «διακριτική εποπτεία των προϊσταμένων σας» (sig. 0,038<0,05) και τη «δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον» (sig. 0,046<0,05) εν αντιθέσει με τους μόνιμους συναδέλφους τους. Τέλος, σύμφωνα με το ιεραρχικό επίπεδο των συμμετεχόντων οι υφιστάμενοι υποκινούνται περισσότερο από τον παράγοντα υποκίνησης «ασφάλεια της εργασίας» (sig. 0,05=0,05) σε σχέση με τους προϊσταμένους τους. Αποτέλεσμα που διαπιστώθηκε και στην μελέτη του Kovach.²³¹

Στη συνέχεια, για το τρίτο ερευνητικό ερώτημα χρησιμοποιήθηκε, όπως και στην εξέταση των παραγόντων υποκίνησης, η περιγραφική στατιστική. Ειδικότερα, η ταξινόμηση των παραγόντων εργασιακής ικανοποίησης έγινε με βάση τη διάμεσο η οποία παρέχει πιο αξιόπιστη πληροφόρηση και δεν επηρεάζεται από ακραίες τιμές.²³² Έτσι, σύμφωνα με τον πίνακα 3 παρατηρείται ότι το δείγμα είναι περισσότερο ικανοποιημένο με τους εξωγενείς παράγοντες «σιγουριά που προσφέρει η εργασία σας», «ώρες εργασίας σας» και «συναδέλφους σας» που παραδοσιακά αποτελούν και τα κίνητρα επιλογής απασχόλησης κάποιου στο δημόσιο τομέα έναντι

²²⁹ Δες σημείωση 18 και 2

²³⁰ Δες σημείωση 2

²³¹ Kovach, K. Employee motivation: addressing a crucial factor in your organization's performance. *Employment Relations Today*, 22 (2), 93-107, 1995 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ert.3910220209/epdf> (πρόσβαση 20/5/2017)

²³² Δαφέρμος, Β. *Κοινωνική Στατιστική & Μεθοδολογία Έρευνας με το SPSS*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη, 2011

του ιδιωτικού²³³ και λιγότερο ικανοποιημένο από τους εγγενείς παράγοντες «πιθανότητες προαγωγής σας» και «προσοχή που δίδεται στις προτάσεις που κάνετε προς τη διοίκηση». Τέλος, κυριότερη πηγή δυσαρέσκειας για τους συμμετέχοντες αποτελεί ο παράγοντας «μισθός», αντίληψη που είχε παρατηρηθεί και σε προηγούμενες έρευνες στον ελληνικό δημόσιο τομέα.²³⁴

Πίνακας 3 Επίπεδα εργασιακής ικανοποίησης

	N		Mean	Median	Mode
	Valid	Missing			
Από τη σιγουριά που προσφέρει η εργασία σας	152	0	5,11	6,00	6
Από τις ώρες εργασίας	152	0	5,32	5,00	6
Από τους συναδέλφους σας	152	0	5,24	5,00	5
Από τις συνθήκες εργασίας σας	152	0	4,82	5,00	5
Από τον/την άμεσα προϊστάμενο/η σας	152	0	4,82	5,00	6
Από την ελευθερία να επιλέγετε οι ίδιοι τον τρόπο εργασίας σας	152	0	4,53	5,00	3
Από το μέγεθος των αρμοδιοτήτων που σας δίδονται	152	0	4,53	5,00	6
Από τη δυνατότητα να χρησιμοποιείτε τις ικανότητες σας	152	0	4,36	4,00	4
Από την ποικιλία στην εργασία	152	0	4,25	4,00	4
Από τις εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στη διοίκηση και στους εργαζόμενους	152	0	4,21	4,00	4
Από την αναγνώριση που παίρνετε για την απόδοσή σας	152	0	4,17	4,00	4
Από τον τρόπο που διοικείστε	152	0	4,16	4,00	4
Από την προσοχή που δίδεται στις προτάσεις που κάνετε προς τη διοίκηση	152	0	3,96	4,00	4
Από τις πιθανότητες προαγωγής	152	0	3,45	4,00	4
Από το μισθό σας	152	0	3,42	3,00	3

Επιπρόσθετα, από το άθροισμα των διαμέσων των εγγενών και εξωγενών στοιχείων της κλίμακας μέτρησης (πίνακας 4) προκύπτει ότι το δείγμα είναι συνολικά μέτρια ικανοποιημένο από

²³³ Baldwin, J. N. Public versus private employees: Debunking stereotypes. *Review of Public Personnel Administration*, 11(1-2), 1-27, 1990. doi:10.1177/0734371X9001100101; Lewis, G. B., & Frank, S. A. Who wants to work for the government? *Public administration review*, 62(4), 395-404, 2002 doi:10.1111/0033-3352.00193

²³⁴ Koustelios, A. D. Personal characteristics and job satisfaction of greek teachers. *International Journal of Educational Management*, 15(7), 354-358, 2001 doi:10.1108/EUM0000000005931; Togia, A., Koustelios, A., & Tsigilis, N. Job satisfaction among greek academic librarians. *Library and Information Science Research*, 26(3), 373-383, 2004 doi:10.1016/j.lisr.2004.01.004; Antoniou, A. S., Cooper, C. L., & Davidson, M. J. Levels of job dissatisfaction and work-related stressors experienced by medical doctors in Greek hospitals. *Journal of Compassionate Health Care*, 3(1), 4, 2016 doi:10.1186/s40639-016-0021-z

την εργασία του. Γεγονός που συμβαδίζει με τα αποτελέσματα της Eurostat για την εργασιακή ικανοποίηση στην Ελλάδα.²³⁵

Πίνακας 4 Συνολική Εργασιακή Ικανοποίηση

N		Median
Valid	Missing	
152	0	5,0000

Τέλος, όσον αφορά το τέταρτο ερευνητικό ερώτημα, από τους μη παραμετρικούς ελέγχους και τις post hoc αναλύσεις διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές για όλες τις δημογραφικές/εργασιακές μεταβλητές πλην της οικογενειακής κατάστασης. Αναλυτικότερα, από τους Πίνακες 2 και 3 (Βλ. Παράρτημα) για το φύλο παρατηρήθηκε ότι οι γυναίκες ικανοποιούνται περισσότερο από τους εξωγενείς παράγοντες «συναδέλφους σας» (sig. 0,005<0,05), «άμεσα προϊστάμενο/η σας» (sig. 0,029<0,05), «εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στη διοίκηση και τους εργαζόμενους σας» (sig. 0,023<0,05), αλλά και τους εγγενείς παράγοντες «μέγεθος των αρμοδιοτήτων που σας δίδονται» (sig. 0,002<0,05), «πιθανότητες προαγωγής σας» (sig. 0,033<0,05) και «ποικιλία στην εργασία σας» (sig. 0,037<0,05) σε σχέση με τους άνδρες συμμετέχοντες. Αποτελέσματα, που αν και συμφωνούν με τα ευρήματα της βρετανικής έρευνας του Clark,²³⁶ ωστόσο δεν επιβεβαιώνουν προηγούμενες έρευνες σε δημοσίους υπαλλήλους στον ελλαδικό χώρο²³⁷ ούτε και τα αποτελέσματα της έρευνας της Eurostat στις χώρες της Ε.Ε.²³⁸ Ως προς την ηλικία διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες ηλικίας 51> είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τους εγγενείς παράγοντες «ελευθερία να επιλέγετε οι ίδιοι τον τρόπο εργασίας» (sig. 0,015<0,05) και «ποικιλία στην εργασία σας» (sig. 0,009<0,05) σε σχέση με τους συναδέλφους της ηλικίας 41-50. Εν μέρει παρόμοια αποτελέσματα έχουν παρατηρηθεί και σε προηγούμενες μελέτες στον ελληνικό δημόσιο τομέα.²³⁹ Ωστόσο, σύμφωνα με την Eurostat²⁴⁰ η εργασιακή ικανοποίηση δε διαφέρει

²³⁵ Eurostat, *Quality of life in Europe - Facts and views- employment*. 2015 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_in_Europe_-_facts_and_views_-_employment#Job_satisfaction (πρόσβαση 09/09/2017)

²³⁶ Clark, A. E. Job satisfaction and gender: why are women so happy at work? *Labour economics*, 4(4), 341-372, 1997 doi: 10.1016/S0927-5371(97)00010-9

²³⁷ Κορμικιάρη, Σ., Καραστάθης, Δ., Ζουρνατζή, Ε. & Κουτσέλιος, Α. Επαγγελματική Ικανοποίηση Εργαζομένων σε Δημόσιους Αθλητικούς Φορείς. *Ελληνικό Περιοδικό Διοίκηση Αθλητισμού & Αναγνώσης*, 10(1), 31-43, 2013 http://www.elleda.gr/sites/default/files/03_kormikiari_plires_arthro.pdf (πρόσβαση 06/06/2017); Batiou, V., & Valkanos, E. Job Satisfaction of Public Administrative Personnel in Greece. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(11), 239, 2013 doi:10.6007/IJARBS/v3-i11/336

²³⁸ Δες σημείωση 28

²³⁹ Batiou, V., & Valkanos, E. Job Satisfaction of Public Administrative Personnel in Greece. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(11), 239, 2013 doi:10.6007/IJARBS/v3-i11/336; Antoniou, A. S., Cooper, C. L., & Davidson, M. J. Levels of job dissatisfaction and work-related stressors experienced by medical doctors in Greek hospitals. *Journal of Compassionate Health Care*, 3(1), 4, 2016 doi:0.1186/s40639-016-0021-z

ηλικιακά για τις χώρες της Ε.Ε. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, οι κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος, φάνηκε να είναι περισσότερο δυσαρεστημένοι σε σχέση με τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τις «πιθανότητες προαγωγής σας» (sig. 0,007<0,05), αλλά και περισσότερο δυσαρεστημένοι από τις «εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στη διοίκηση και στους εργαζόμενους στον οργανισμό σας» (sig. 0,021<0,05), τον «τρόπο που διοικείτε» (sig. 0,004<0,05) και την «αναγνώριση που παίρνετε για την απόδοση σας» (sig. 0,002<0,05), από τους αποφοίτους τριτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης/Ι.Ε.Κ. Επιπλέον, στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις εντοπίστηκαν ανάμεσα στους κατόχους διδακτορικού διπλώματος και των συμμετεχόντων σε όλα τα υπόλοιπα μορφωτικά επίπεδα (κατόχους μεταπτυχιακού, τριτοβάθμια εκπαίδευση, λύκειο/Ι.Ε.Κ) στους παράγοντες «άμεσα προϊστάμενο/η σας» (sig. 0,007<0,05), «μισθό σας» (sig. 0,004<0,05), «ελευθερία να επιλέγετε οι ίδιοι τον τρόπο εργασίας» (sig. 0,001<0,05), «μέγεθος των αρμοδιοτήτων που σας δίδονται» (sig. 0,014<0,05), «δυνατότητα να χρησιμοποιείται τις ικανότητες σας» (sig. 0,000<0,05), «προσοχή που δίδεται στις προτάσεις που κάνετε προς τη διοίκηση» (sig. 0,003<0,05) και «ποικιλία στην εργασίας σας» (sig. 0,011<0,05). Τα παραπάνω αποτελέσματα αν και επιβεβαιώνουν αντίστοιχα συμπεράσματα της μελέτης του Clark,²⁴¹ ωστόσο αντικρούουν τα στοιχεία της έρευνας για τις χώρες της Ε.Ε.,²⁴² όπου το μορφωτικό επίπεδο έχει θετική συσχέτιση με την εργασιακή ικανοποίηση. Όσον αφορά τη σχέση εργασίας παρατηρήθηκε οι Ι.Δ.Α.Χ. είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από τον εξωγενή παράγοντα «από τους συναδέλφους σας» (sig. 0,043<0,05), από ότι οι μόνιμοι υπάλληλοι. Ενώ, ως προς τα έτη απασχόλησης στην Α.Δ.Μ.Θ., διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες με 15> έτη απασχόλησης στην Α.Δ.Μ.Θ. είναι περισσότερο ικανοποιημένοι από το «μέγεθος των αρμοδιοτήτων που σας δίδονται» (sig. 0,033<0,05) και τις «ώρες εργασίας σας» (sig. 0,002<0,05), σε σχέση με τους συναδέλφους τους με 6-14 έτη. Τέλος, ως προς το ιεραρχικό επίπεδο παρατηρήθηκε ότι οι προϊστάμενοι είναι περισσότερο ικανοποιημένοι με τον εξωγενή παράγοντα «από τον μισθό σας» (sig. 0,007<0,05) και τους εγγενείς: «από τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται τις ικανότητες σας» (sig. 0,017<0,05), «από τις πιθανότητες προαγωγής σας» (sig. 0,000<0,05), και «από την ποικιλία στην εργασίας σας» (sig. 0,005<0,05), σε σχέση με τους υφισταμένους τους. Αποτελέσματα που επίσης παρατηρήθηκαν και σε προηγούμενη ελληνική έρευνα για τους δημοσίους υπαλλήλους.²⁴³

²⁴⁰ Δες σημείωση 28

²⁴¹ Clark, A. E. (1996). Job satisfaction in Britain. *British journal of industrial relations*, 34(2), 189-217. doi: 10.1111/j.1467-8543.1996.tb00648.x

²⁴² Δες σημείωση 28

²⁴³ Chatzopoulou, M., Vlachvei, A., & Monovasilis, T. (2015). Employee's Motivation and Satisfaction in Light of Economic Recession: Evidence of Grevena Prefecture-Greece. *Procedia Economics and Finance*, 24, 136-145. doi:10.1016/S2212-5671(15)00633-4

6. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, διαπιστώθηκε ότι η απόδοση των εργαζομένων μπορεί να ενισχυθεί από την ύπαρξη αλληλένδετων εξωγενών και εγγενών παραγόντων υποκίνησης. Έτσι, ενώ οι «κατάλληλες εργασιακές συνθήκες» και ο «καλός μισθός» φαίνεται να αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες βελτίωσης της απόδοσης των εργαζομένων, η εγγενής υποκίνηση από την παροχή δημόσιας υπηρεσίας όπως, *«η δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον»* κερδίζει σημαντική αναγνώριση και αλληλεπιδρά με τις παραδοσιακές ανησυχίες των εργαζομένων σήμερα. Επίσης, ο προσδιορισμός της εργασιακής ικανοποίησης των συμμετεχόντων, κατέδειξε ότι το δείγμα είναι μέτρια ικανοποιημένο. Ενώ, πλήθος στατιστικά σημαντικών διαφοροποιήσεων παρατηρήθηκαν, ανάμεσα στους παράγοντες υποκίνησης και εργασιακής ικανοποίησης και στα δημογραφικά και εργασιακά χαρακτηριστικά με εξαίρεση τη μεταβλητή οικογενειακή κατάσταση. Ως εκ τούτου, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, στόχος των εμπλεκόμενων θεσμικών/διοικητικών παραγόντων πρέπει να είναι μια πιο αποτελεσματική ηγεσία που θα προσαρμόζει τις τακτικές υποκίνησης στους διάφορους τύπους εργαζομένων, βελτιώνοντας την απόδοση αλλά και την εργασιακή τους ικανοποίηση.

7. Προτάσεις βελτίωσης

Αρχικά, ένα από τα σημαντικότερα θέματα που πρέπει να αντιμετωπιστεί είναι ο μισθός. Ο εν λόγω παράγοντας κατατάχθηκε μεταξύ των σημαντικότερων στην υποκίνηση των εργαζομένων αλλά και ως η κυριότερη πηγή δυσαρέσκειας. Ωστόσο, η δημοσιονομική στενότητα της Ελληνικής Οικονομίας καθιστά την παροχή οικονομικών κινήτρων απαγορευτική, προτάσσοντας την αξιοποίηση εναλλακτικών τύπων κινήτρων. Μια τέτοια λύση αποτελούν τα κίνητρα που δημιουργούνται από τα αποτελέσματα της συγκριτικής αξιολόγησης. Ένα σύγχρονο, αξιοκρατικό και αποτελεσματικό σύστημα αξιολόγησης που θα ωφελήσει τους πιο αποδοτικούς εργαζόμενους, προσφέροντάς τους προαγωγή στην ιεραρχία και μισθολογικά κίνητρα (αμοιβή που συνδέεται με την απόδοση - χωρίς αύξηση μέσω ανακατανομής των λειτουργικών εξόδων του οργανισμού), είναι ένας τρόπος που μπορεί να παρακινήσει το προσωπικό. Επίσης, σημαντικές μπορούν να θεωρηθούν και οι ηθικές ανταμοιβές όπως έπαινοι-βραβεία.²⁴⁴ Μια άλλη πρόταση που ενισχύει την εγγενή υποκίνηση και ικανοποίηση των εργαζομένων, αφορά την εφαρμογή διαύλων επικοινωνίας για την προώθηση μιας νέας κουλτούρας στο έργο των δημοσίων υπαλλήλων, βάσει της οποίας η προώθηση του δημόσιου συμφέροντος θα είναι πολύ σημαντική αναπτύσσοντας μια κοινή

²⁴⁴ Δες σημείωση 3

συνείδηση.²⁴⁵ Αυτή η πρωτοβουλία θα αυξήσει την παραγωγικότητα των υπαλλήλων που υποκινούνται από την παροχή δημόσιας υπηρεσίας, ενώ θα βελτιώσει το επίπεδο ικανοποίησης των υπαλλήλων που αισθάνονται ότι δε δίδεται προσοχή στις προτάσεις που κάνουν προς τη διοίκηση. Επιπρόσθετα, ο επανασχεδιασμός των θέσεων εργασίας μπορεί να βοηθήσει ως πολύτιμη αξιολόγηση των ενεργών και ανενεργών εργαζομένων, εκσυγχρονίζοντας την υπάρχουσα οργανωτική δομή, έτσι ώστε να γίνει καλύτερη διαχείριση των ανθρώπινων πόρων. Τα κίνητρα σχεδιασμού για προσαρμοσμένες θέσεις εργασίας, που προωθούν τις μοναδικές δεξιότητες του προσωπικού, δημιουργούν προοπτικές ανάπτυξης και προαγωγής αυξάνοντας την ικανοποίηση των εργαζομένων προσφέροντάς τους τις κατάλληλες θέσεις εργασίας.²⁴⁶ Κλείνοντας, προτείνεται η διοίκηση του οργανισμού να αφιερώσει περισσότερο χρόνο συζητώντας με τους υπαλλήλους της προκειμένου να εντοπιστούν οι διαφορές που υπάρχουν στις αντιλήψεις τους, ανάμεσα στους παράγοντες υποκίνησης και την εργασιακή τους ικανοποίηση. Επιπλέον η παροχή εξατομικευμένων κινήτρων και στοχευόμενων παροχών για την αντιμετώπιση των διαφορετικών αναγκών ανάμεσα στα δημογραφικά και εργασιακά χαρακτηριστικά των εργαζομένων, μπορεί να συμβάλει συνολικά στην εξασφάλιση ενός πιο ικανοποιημένου, παρακινημένου και παραγωγικού εργατικού δυναμικού.

8. Περιορισμοί -Μελλοντικές επεκτάσεις

Όπως κάθε έρευνα έτσι και η παρούσα, υπόκειται σε κάποιους περιορισμούς. Ένας από αυτούς είναι ότι για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε δείγμα σκοπιμότητας, που σημαίνει ότι τα αποτελέσματα της έρευνας μπορεί να μην έχουν δυνατότητα εφαρμογής σε όλους τους τύπους εργαζομένων της Α.Δ.Μ.Θ. Επιπρόσθετα, απαιτείται προσοχή όσον αφορά τη γενίκευση των αποτελεσμάτων σε άλλες Αποκεντρωμένες Διοικήσεις και στο στενό δημόσιο τομέα. Ενώ, λόγω αρκετών προφανών περιορισμών, η μελέτη αυτή έχει αναλάβει μόνο μια στατική διερεύνηση του θέματος, χωρίς δυναμική εξέταση της ίδιας ομάδας ανθρώπων στην πάροδο του χρόνου, από την οποία μπορούν να εξαχθούν αξιόπιστα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, οι μελλοντικοί ερευνητές θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τις παραπάνω επισημάνσεις, διεξάγοντας διαχρονική έρευνα σε ευρύτερο δείγμα των εργαζομένων της Α.Δ.Μ.Θ. από όπου θα προκύψουν πιο αξιόπιστα και γενικευμένα συμπεράσματα. Επιπλέον, θα μπορούσαν να διεξαχθούν συγκριτικές έρευνες μεταξύ διαφόρων δημόσιων οργανισμών ή και μεταξύ υπαλλήλων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα προκειμένου να διερευνηθούν τυχόν διαφοροποιήσεις ως προς τις αντιλήψεις των εργαζομένων, τόσο για τους παράγοντες υποκίνησης όσο και για την εργασιακή τους

²⁴⁵ Δες σημείωση 2

²⁴⁶ Δες σημείωση 3

ικανοποίηση.

Βιβλιογραφία

- Alonso, P., & Lewis, G. B. Public service motivation and job performance: Evidence from the federal sector. *American Review of Public Administration*, 31(4), 363-380, 2001 doi:10.1177/02750740122064992
- Antoniou, A. S., Cooper, C. L., & Davidson, M. J. Levels of job dissatisfaction and work-related stressors experienced by medical doctors in Greek hospitals. *Journal of Compassionate Health Care*, 3(1), 4, 2016 doi:0.1186/s40639-016-0021-z
- Armstrong, M. *Armstrong's Handbook of Human Resource Management Practice*. 12th ed. London: Kogan Page, 2012
- Baldwin, J. N. Public versus private employees: Debunking stereotypes. *Review of Public Personnel Administration*, 11(1-2), 1-27, 1990. doi:10.1177/0734371X9001100101
- Batiou, V., & Valkanos, E. Job Satisfaction of Public Administrative Personnel in Greece. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 3(11), 239, 2013 doi:10.6007/IJARBS/v3-i11/336
- Bellé, N. Experimental evidence on the relationship between public service motivation and job performance. *Public Administration Review*, 73(1), 143-153, 2013
- Brewer, G. A., Selden, S. C., & Facer, R. L. Individual conceptions of public service motivation. *Public Administration Review*, 60(3), 254-264, 2000 doi:10.1111/0033-3352.00085
- Caillier, J. G. Satisfaction with work-life benefits and organizational Commitment/Job involvement: Is there a connection? *Review of Public Personnel Administration*, 33(4), 340-364, 2013 doi:10.1177/0734371X12443266
- Chatzopoulou, M., Vlachvei, A., & Monovasilis, T. (2015). Employee's Motivation and Satisfaction in Light of Economic Recession: Evidence of Grevena Prefecture-Greece. *Procedia Economics and Finance*, 24, 136-145. doi:10.1016/S2212-5671(15)00633-
- Clark, A. E. Job satisfaction in Britain. *British journal of industrial relations*, 34(2), 189-217, 1996 doi:10.1111/j.1467-8543.1996.tb00648.x
- Clark, A. E. Job satisfaction and gender: why are women so happy at work?. *Labour economics*, 4(4), 341-372, 1997 doi:10.1016/S0927-5371(97)00010-9
- Crewson, P. E. Public-service motivation: Building empirical evidence of incidence and effect. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 7(4), 499-518, 1997 doi:10.1093/oxfordjournals.jpart.a024363
- Δαφέρμος, Β. *Κοινωνική Στατιστική & Μεθοδολογία Έρευνας με το SPSS*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ζήτη 2011

- E.E.Δ.Ε. Ο εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης. *Manager*, Vol 41, 3-116, 2016 http://www.eede.gr/uploads/files/MANAGER_T41.pdf (πρόσβαση 15/6/2017)
- Ellickson, M. C., & Logsdon, K. Determinants of job satisfaction of municipal government employees. *Public Personnel Management*, 31(3), 343-358, 2002 doi:10.1177/009102600203100307
- Eurostat. Quality of life in Europe - Facts and views- employment, 2015 http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_in_Europe_-_facts_and_views_-_employment#Job_satisfaction (πρόσβαση 09/09/2017)
- Freund, A. Commitment and job satisfaction as predictors of turnover intentions among welfare workers. *Administration in Social Work*, 29(2), 5-21, 2005 doi:10.1300/J147v29n02_02
- Georgellis, Y., Iossa, E., & Tabvuma, V. Crowding out intrinsic motivation in the public sector. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(3), 473-493, 2010 doi:10.2307/25836116
- Hur, Y. Testing Herzberg's Two-Factor Theory of Motivation in the Public Sector: Is it Applicable to Public Managers?. *Public Organization Review*, 1-15, 2017 doi:10.1007/s11115-017-0379-1
- Κορμικιάρη, Σ., Καραστάθης, Δ., Ζουρνατζή, Ε. & Κουτσέλιος, Α. Επαγγελματική Ικανοποίηση Εργαζομένων σε Δημόσιους Αθλητικούς Φορείς. Ελληνικό Περιοδικό *Διοίκηση Αθλητισμού & Αναψυχής*, 10(1), 31-43, 2013 http://www.elleda.gr/sites/default/files/03_kormikiari_plires_arthro.pdf
- Koustelios, A. D. Personal characteristics and job satisfaction of greek teachers. *International Journal of Educational Management*, 15(7), 354-358, 2001
- Kovach, K. Employee motivation: addressing a crucial factor in your organization's performance. *Employment Relations Today*, 22 (2), 93-107, 1995 <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/ert.3910220209/epdf>
- Kovach, K. What motivates employees? Workers and supervisors give different answers. *Business Horizons*, 30, 58-65, 1987 http://homepages.se.edu/cvonbergen/files/2012/12/What-Motivates-Employees_Workers-and-Supervisorys-Give-Different-Answers1.pdf
- Lewis, G. B., & Frank, S. A. Who wants to work for the government?. *Public administration review*, 62(4), 395-404, 2002 doi:10.1111/0033-3352.00193
- Locke, Edwin A. The nature and causes of job satisfaction. *Handbook of industrial and organizational psychology*, (1976) σελ. 1304

- Luthans, F. *Organization Behavior An Evidence-Based Approach*. 12th Edition. New York: McCraw-Hill/Irwin, 2011. https://bdpad.files.wordpress.com/2015/05/fred-luthans-organizational-behavior_-an-evidence-based-approach-twelfth-edition-mcgraw-hill_irwin-2010.pdf (πρόσβαση 25/5/2017)
- Manolopoulos, D. Work motivation in the Hellenic extended public sector: an empirical investigation. *The International Journal of Human Resource Management*, 19(9), 1738-1762, 2008 doi:10.1080/09585190802295389
- Mullins, L. *Management & Organisational Behaviour*. 9th Edition. Harlow: Financial Times Pitman Publishing, <http://www.jcch.com.ar/books/Management%20and%20Organisational%20Behaviour.pdf> (πρόσβαση 25/5/2017)
- Naff, K. C., & Crum, J. Working for america: Does public service motivation make a difference? *Review of Public Personnel Administration*, 19(4), 5-16, 1999 doi:10.1177/0734371X9901900402
- Perry, J. L. Measuring public service motivation: An assessment of construct reliability and validity. *Journal of public administration research and theory*, 6(1), 5-22, 1996
- Perry, J. L., & Hondeghem, A. *Motivation in public management: The call of public service*. New York: Oxford University Press, 2008
- Petrovsky, N. Does public service motivation predict higher public service performance? A research synthesis. In *10th Public Management Research Association Conference*, Ohio State University, 2009
- Ritz, A. Public service motivation and organizational performance in swiss federal government. *International Review of Administrative Sciences*, 75(1), 53-78, 2009 doi:10.1177/0020852308099506
- Schermerhorn, J., Hunt, J., Osborn, R., Uhl-Blen, M. *Organizational Behavior*. 11th Edition. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc, 2010
- Spector, P. E. *Job satisfaction: Application, assessment, causes, and consequences* (Vol. 3). Sage publications, 1997
- Steijn, B. Human resource management and job satisfaction in the dutch public sector. *Review of Public Personnel Administration*, 24(4), 291-303, 2004 doi:10.1177/0734371X04269187
- Steijn, B. Person-environment fit and public service motivation. *International Public Management Journal*, 11(1), 13-27, 2008 doi:10.1080/10967490801887863

- Taylor, J., & Westover, J. H. Job satisfaction in the public service: The effects of public service motivation, workplace attributes and work relations. *Public Management Review*, 13(5), 731-751, 2011 doi:10.1080/14719037.2010.532959
- Ting, Y. Determinants of job satisfaction of federal government employees. *Public Personnel Management*, 26(3), 313-334, 1997 doi:10.1177/009102609702600302
- Togia, A., Koustelios, A., & Tsigilis, N. Job satisfaction among greek academic librarians. *Library and Information Science Research*, 26(3), 373-383, 2004 doi:10.1016/j.lisr.2004.01.004
- Vermeeren, B., Kuipers, B., & Steijn, B. Does leadership style make a difference? linking HRM, job satisfaction, and organizational performance. *Review of Public Personnel Administration*, 34(2), 174-195, 2014 doi:10.1177/0734371X13510853
- Walker, R. M., Boyne, G. A., & Brewer, G. A. *Public management and performance: Research directions*. Cambridge University Press, 2010
- Warr, P., Cook, J. D., & Wall, T. D. Scales for the measurement of work attitudes and psychological well-being. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 58, 129–148, 1979

- **Παράρτημα**

Πίνακας 1. Μη παραμετρικοί έλεγχοι μεταξύ δημογραφικών/εργασιακών χαρακτηριστικών και παραγόντων υποκίνησης^α

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΠΥ1	ΠΥ2	ΠΥ3	ΠΥ4	ΠΥ5	ΠΥ6	ΠΥ7	ΠΥ8	ΠΥ9	ΠΥ10	ΠΥ11	Π12
Φύλο	Man n-Whitney U	2777,000	2842,500	2577,500	2660,500	2683,500	2528,500	2827,000	2308,000	2658,000	2852,500	2641,000	2189,000
	ymp. Sig.	,658	,851	,201	,360	,426	,167	,819	,024 ^b	,378	,896	,330	,004
Μορφωτικό Επίπεδο	Chi-Square	7,503	1,841	5,216	2,752	11,754	5,316	12,632	3,485	14,763	12,380	11,286	4,036
	Asymp. Sig.	,057	,606	,157	,431	,008	,150	,006	,323	,002	,006	,010	,258
Σχέση Εργασίας	Man n-Whitney U	1253,500	1521,500	1586,500	1290,500	1484,000	1529,000	1469,500	1484,000	1190,000	1312,000	1413,000	1224,500
	ymp. Sig.	,068	,701	,996	,104	,584	,761	,538	,585	,038	,145	,350	,046
Ιεραρχικό Επίπεδο	Man n-Whitney U	1141,000	1277,000	1136,000	1042,500	1254,000	1032,500	1193,000	1373,500	1177,500	1293,500	1370,000	1190,500
	ymp. Sig.	,168	,537	,150	,050	,489	,055	,306	,991	,268	,642	,975	,274

- Σημείωση: ^α Παράγοντες Υποκίνησης: ΠΥ1: Η επιβράβευση εξαιρετικής απόδοσης, ΠΥ2: Ο καλός μισθός, ΠΥ3: Οι κατάλληλες εργασιακές συνθήκες (ασφαλές & καθαρό περιβάλλον στο οποίο οι καλές σχέσεις επικρατούν), ΠΥ4: Η ασφάλεια της εργασίας (π.χ. μονιμότητα, κοινωνική ασφάλιση), ΠΥ5: Η δυνατότητα εξέλιξης/προαγωγής, ΠΥ6: Το ίδιο το αντικείμενο της εργασίας, ΠΥ7: Η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων, ΠΥ8: Η πίστη της ηγεσίας στους εργαζόμενους, ΠΥ9: Η διακριτική εποπτεία των προϊσταμένων σας, ΠΥ10: Η συμπαράσταση της διοίκησης σε προσωπικά προβλήματα των εργαζομένων, ΠΥ11: Η μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, ΠΥ12: Η δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον.
- ^b Στατιστική σημαντική διαφορά όταν Sig. ή p-value ≤ 0,05

Πίνακας 2. Mean Ranks δημογραφικών/εργασιακών χαρακτηριστικών και παραγόντων υποκίνησης^α

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	N	ΠΥ1	ΠΥ2	ΠΥ3	ΠΥ4	ΠΥ5	ΠΥ6	ΠΥ7	ΠΥ8	ΠΥ9	ΠΥ10	ΠΥ11	Π12
------------	---	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	------	------	-----

Φύλο	Ανδρας	78	75,1 0	77,0 6	72,5 4	73,6 1	79,1 0	71,9 2	75,7 4	69,0 9	73,5 8	76,07	73,36	67, 56
	Γυναίκα	74	77,9 7	75,9 1	80,6 7	79,5 5	73,7 6	81,3 3	77,3 0	84,3 1	79,5 8	76,95	79,81	85, 92
Μορφωτικό Επίπεδο	Απόφοιτος /η Λυκείου/Ι. Ε.Κ	34	71,9 1	78,2 9	78,5 9	82,6 8	67,6 0	62,1 8	66,3 1	80,3 7	91,1 6	82,40	75,65	87, 75
	Απόφοιτος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	69	71,4 6	79,0 0	74,0 1	76,1 7	71,0 0	81,0 5	70,7 0	77,1 5	79,6 2	79,39	81,62	75, 46
	Μεταπτυχια κό	43	83,2 6	73,3 7	74,0 2	75,2 8	86,3 6	81,0 6	87,9 9	76,6 0	66,6 0	61,55	63,38	70, 43
	Διδακτορι κό	6	112, 00	60,0 0	111, 00	54,0 0	119, 50	72,6 7	118, 58	46,3 3	28,5 0	117,0 0	116,5 0	68, 17
Σχέση Εργασίας	Μόνιμος	12 7	73,8 7	77,0 2	76,4 9	74,1 6	75,6 9	76,9 6	75,5 7	75,6 9	73,3 7	74,33	75,13	73, 64
	Ι.Δ.Α.Χ.	25	89,8 6	73,8 6	76,5 4	88,3 8	80,6 4	74,1 6	81,2 2	80,6 4	92,4 0	87,52	83,48	91, 02
Ιεραρχικό Επίπεδο	Προϊστάμεν ος	21	87,6 7	71,8 1	65,1 0	60,6 4	82,2 9	60,1 7	67,8 1	76,6 0	67,0 7	72,60	76,24	67, 69
	Υπάλληλος	13 1	74,7 1	77,2 5	78,3 3	79,0 4	75,5 7	79,1 2	77,8 9	76,4 8	78,0 1	77,13	76,54	77, 91

- Σημείωση:^α Διάκριση Παραγόντων Υποκίνησης: Εγγενείς Παράγοντες Υποκίνησης: ΠΥ1: Η επιβράβευση εξαιρετικής απόδοσης, ΠΥ5: Η δυνατότητα εξέλιξης/προαγωγής, ΠΥ6: Το ίδιο το αντικείμενο της εργασίας, ΠΥ7: Η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων, ΠΥ8: Η πίστη της ηγεσίας στους εργαζόμενους, Π12: Η δυνατότητα να βοηθάς τους συνανθρώπους σου και να εξυπηρετείς το δημόσιο συμφέρον. Εξωγενείς Παράγοντες Υποκίνησης: ΠΥ2: Ο καλός μισθός, ΠΥ3: Οι κατάλληλες εργασιακές συνθήκες (ασφαλές & καθαρό περιβάλλον στο οποίο οι καλές σχέσεις επικρατούν), ΠΥ4: Η ασφάλεια της εργασίας (π.χ. μονιμότητα, κοινωνική ασφάλιση), ΠΥ9: Η διακριτική εποπτεία των προϊσταμένων σας, Π10: Η συμπαράσταση της διοίκησης σε προσωπικά προβλήματα των εργαζομένων, Π11: Η μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών.

- Πίνακας 3. Μη παραμετρικοί έλεγχοι μεταξύ δημογραφικών/εργασιακών χαρακτηριστικών και παραγόντων εργασιακής ικανοποίησης^α**

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		E11	E12	E13	E14	E15	E16	E17	E18	E19	E110	E111	E112	E113	E114	E115
Φύλο	Mann- Witney U	2553,500	2518,500	2142,500	2549,000	2304,500	2070,500	2381,500	2685,500	2284,500	2319,000	2409,500	2418,000	2721,500	2334,000	2526,000

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		E11	E12	E13	E14	E15	E16	E17	E18	E19	E110	E111	E112	E113	E114	E115
	Asymp. Sig.	,206	,169	,005	,207	,029	,002	,059	,451	,023	,033	,074	,080	,532	,037	,171
Ηλικία	Chi-Square	,751	10,537	,736	3,506	5,509	2,723	6,813	3,529	5,427	4,883	7,575	4,342	3,922	11,468	3,817
	Asymp. Sig.	,861	,015	,865	,320	,138	,436	,078	,317	,143	,181	,056	,227	,270	,009	,282
Μορφωτικό Επίπεδο	Chi-Square	,684	16,107	4,834	15,112	11,975	10,575	13,360	18,107	9,769	11,983	13,495	13,642	5,900	11,168	7,375
	Asymp. Sig.	,877	,001	,184	,002	,007	,014	,004	,000	,021	,007	,004	,003	,117	,011	,061
Σχέση Εργασίας	Mann-Witney U	1273,500	1282,500	1193,000	1317,000	1432,000	1292,500	1301,000	1219,000	1415,500	1411,500	1215,000	1435,000	1315,000	1213,500	1529,000
	Asymp. Sig.	,107	,123	,043	,172	,432	,134	,148	,062	,379	,372	,060	,441	,163	,057	,764
Έτη Απασχόλησης στην Α.Δ.Μ.Θ	Chi-Square	,033	2,366	,518	4,856	2,528	6,835	,583	3,665	3,807	2,989	4,774	5,630	12,433	1,073	,077
	Asymp. Sig.	,983	,306	,772	,088	,282	,033	,747	,160	,149	,224	,092	,060	,002	,585	,962
Ιεραρχικό Επίπεδο	Mann-Witney U	1271,000	1271,000	1206,500	1106,000	1354,500	1314,500	880,500	936,500	1068,500	678,500	1120,500	1062,000	1140,500	863,000	1269,000
	Asymp. Sig.	,565	,571	,352	,143	,909	,739	,007	,017	,092	,000	,167	,089	,196	,005	,558

- Σημείωση :^a Παράγοντες Εργασιακής Ικανοποίησης: E11: Από τις συνθήκες εργασίας σας, E12: Από την ελευθερία να επιλέγετε οι ίδιοι τον τρόπο της εργασίας σας, E13: Από τους συναδέλφους σας, E14: Από την αναγνώριση που παίρνετε για την απόδοση σας (επιβράβευση της προσπάθειας, έπαινοι), E15: Από τον άμεσα προϊστάμενο/η σας, E16: Από το μέγεθος των αρμοδιοτήτων που σας δίδονται, E17: Από το μισθό σας, E18: Από τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται τις ικανότητες σας (ανάληψη πρωτοβουλιών σε δύσκολους/προκλητικούς στόχους), E19: Από τις εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στη διοίκηση και στους εργαζόμενους στον οργανισμό σας, E10: Από τις πιθανότητες προαγωγής σας, E11: Από τον τρόπο που διοικείστε, E12: Από την προσοχή που δίδεται στις προτάσεις που κάνετε προς τη διοίκηση, E13: Από τις ώρες εργασίας σας (ευέλικτο ωράριο), E14: Από την ποικιλία στην εργασίας σας (η δυνατότητα να ασχολούμαι με νέα και διαφορετικά πράγματα στην εργασία μου), E15: Από τη σιγουριά που σας προσφέρει η εργασία σας (μονιμότητα, σύνταξη).
- ^b Στατιστική σημαντική διαφορά όταν Sig. ή p-value ≤ 0,05

• **Πίνακας 4. Mean Ranks δημογραφικών/εργασιακών χαρακτηριστικών και παραγόντων εργασιακής ικανοποίησης^a**

ΜΕΤΑΒΛΗ ΤΕΣ		N	E11	E12	E13	E14	E15	E16	E17	E18	E19	E110	E11 1	E11 2	E11 3	E114	E11 5
Φύλο	Άνδρας	78	72, 24	71,7 9	66, 97	72, 18	69, 04	66, 04	70,0 3	73, 93	68, 79	69,2 3	70, 39	70, 50	74, 39	69,4 2	71, 88

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		N	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9	E10	E11	E12	E13	E14	E15
	Γυναίκα	74	80,99	81,47	86,55	81,05	84,36	87,52	83,32	79,21	84,63	84,16	82,94	82,82	78,72	83,96	81,36
Ηλικία	<30	5	88,50	45,10	75,80	50,10	55,50	56,10	48,40	59,30	82,10	43,50	65,40	60,40	85,10	54,60	92,80
	31-40	63	78,40	75,96	79,47	75,10	79,92	74,37	83,57	75,72	81,11	76,92	78,52	78,64	73,66	81,48	79,20
	41-50	61	73,95	70,74	73,00	75,85	69,48	76,30	68,33	73,44	67,01	74,24	67,93	70,43	72,90	65,39	69,05
	51>	23	75,46	100,09	77,80	87,80	90,30	87,30	84,91	90,48	87,83	88,52	96,13	90,22	91,96	97,09	85,33
Μορφωτικό Επίπεδο	Απόφοιτος Λυκείου/ΙΕΚ	34	76,57	88,44	80,15	80,88	73,03	80,19	75,94	83,06	82,60	74,09	84,60	73,68	77,38	83,04	82,07
	Απόφοιτος Τριτοβάθμιας	69	79,22	80,78	79,61	85,03	84,09	79,77	82,77	85,10	82,09	85,96	82,53	85,57	83,72	79,80	76,67
	Μεταπτυχιακό	43	72,62	68,51	73,50	67,19	74,70	76,07	75,40	66,06	68,94	69,99	67,94	72,00	67,74	73,71	78,13
	Διδακτορικό	6	72,67	16,83	41,58	20,33	21,83	21,08	15,50	15,25	31,75	28,00	22,58	20,50	51,17	21,50	31,25
Σχέση Εργασίας	Μόνιμοι	127	74,03	74,10	73,39	74,37	75,28	74,18	74,24	73,60	75,15	75,11	73,57	75,30	74,35	73,56	76,04
	Ι.Δ.Α.Χ.	25	89,06	88,70	92,28	87,32	82,72	88,30	87,96	91,24	83,38	83,54	91,40	82,60	87,40	91,46	78,84
Έτη Απασχόλησης στην Α.Δ.Μ.Θ	<5	56	76,11	76,28	74,66	81,48	82,00	79,64	75,50	77,17	82,13	74,87	82,11	85,15	81,18	74,14	77,76
	6-14	62	76,21	71,60	75,65	67,31	69,86	66,45	74,69	69,88	68,34	71,94	67,29	66,71	62,88	74,95	75,80
	15>	34	77,68	85,81	81,07	85,04	79,54	89,65	81,46	87,47	82,10	87,51	84,06	80,10	93,63	83,21	75,71
Ιεραρχικό Επίπεδο	Προϊστάμενος	21	81,48	81,48	84,55	89,33	77,50	79,40	100,07	97,40	91,12	109,69	88,64	91,43	87,69	100,90	71,43
	Υπάλληλος	131	75,70	75,70	75,21	74,44	76,34	76,03	72,72	73,15	74,16	71,18	74,55	74,11	74,71	72,59	77,31

- Σημείωση : Διάκριση Παραγόντων Εργασιακής Ικανοποίησης: Εγγενείς παράγοντες: E12: Από την ελευθερία να επιλέγετε οι ίδιοι τον τρόπο της εργασίας σας, E14: Από την αναγνώριση που παίρνετε για την απόδοση σας (επιβράβευση της προσπάθειας, έπαινοι), E16: Από το μέγεθος των αρμοδιοτήτων που σας δίδονται, E18: Από τη δυνατότητα να χρησιμοποιείται τις ικανότητές σας (ανάληψη πρωτοβουλιών σε δύσκολους/προκλητικούς στόχους), E10: Από τις πιθανότητες προαγωγής σας, E12: Από την προσοχή που δίδεται στις προτάσεις που κάνετε προς τη διοίκηση, E14: Από την ποικιλία στην εργασία σας (η δυνατότητα να ασχολούμαι με νέα και διαφορετικά πράγματα στην εργασία μου), Εξωγενείς παράγοντες: E11: Από τις συνθήκες εργασίας σας, E13: Από τους συναδέλφους σας, E15: Από τον άμεσα προϊστάμενο/η σας, E17: Από το μισθό σας, E19: Από τις εργασιακές σχέσεις ανάμεσα στη διοίκηση και στους εργαζόμενους στον οργανισμό σας, E11: Από τον τρόπο που διοικείστε, E13: Από τις ώρες εργασίας σας (ευέλικτο ωράριο), E15: Από τη σιγουριά που σας προσφέρει η εργασία σας (μονιμότητα, σύνταξη).

Ο λογιστικός χειρισμός της χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing) σύμφωνα με το ΔΠΧΑ 16 «μισθώσεις», παράγοντας βελτίωσης της αποτελεσματικότητας μιας επιχείρησης :

Μελέτη περίπτωσης στις εισηγμένες εταιρείες στο Χ.Α. του κλάδου τροφίμων & ποτών

ΚΙΟΥΤΟΥΚΙΔΟΥ ΑΝΔΡΙΑΝΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παγκοσμιοποίηση των αγορών και το άνοιγμα των κεφαλαιαγορών, κατέστησε αναγκαία την δημιουργία ενός κοινού πλαισίου ως προς την απεικόνιση των λογιστικών και οικονομικών καταστάσεων των εταιριών. Ο λόγος για την υιοθέτηση ενός συνόλου λογιστικών κανόνων ήταν η ανάγκη για αξιόπιστη πληροφόρηση των οικονομικών επιδόσεων των επιχειρήσεων, που θα δίνει στους εξωτερικούς χρήστες την δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ των επιχειρήσεων και των κλαδικών αγορών. Συνέπεια αυτού, ήταν η υιοθέτηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση των Διεθνών Προτύπων Χρηματοοικονομικής Αναφοράς. Στην Ελλάδα η υποχρεωτική εφαρμογή για τις εισηγμένες επιχειρήσεις ξεκίνησε το 2005. Στη παρούσα μελέτη, γίνεται γενική αξιολόγηση των Δ.Π.Χ.Α. και ειδικότερη ανάλυση του Δ.Π.Χ.Α. 16, που ορίζει τον λογιστικό χειρισμό των μισθώσεων. Σκοπός της εργασίας αποτελεί η ανάλυση των επιπτώσεων από το λογιστικό χειρισμό των μισθώσεων leasing σύμφωνα με τις διατάξεις του Δ.Π.Χ.Α. 16, στη Καθαρή Θέση και τα Αποτελέσματα Χρήσης των επιχειρήσεων του κλάδου τροφίμων και ποτών. Για την επίτευξη των στόχων χρησιμοποιήθηκαν όλα τα αναγκαία εργαλεία ανάλυσης έρευνας και τα δημοσιευμένα οικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων.

Λέξεις κλειδιά: «Δ.Π.Χ.Α., Ε.Λ.Π., Μισθώσεις, Leasing, Αποδοτικότητα»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός

Σκοπός την παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων από το λογιστικό χειρισμό της Χρηματοδοτικής Μίσθωσης Leasing σύμφωνα με τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα και συγκεκριμένα με το ΔΠΧΑ 16 «Μισθώσεις» στις Οικονομικές Καταστάσεις μιας επιχείρησης. Η έρευνα της εργασίας θα γίνει στις εισηγμένες εταιρίες στο Χρηματιστήριο Αθηνών, που δραστηριοποιούνται στον κλάδο των τροφίμων και των ποτών. Για την επίτευξη του σκοπού της εργασίας, θα πρέπει να ικανοποιούνται οι επιμέρους στόχοι που έχουν τεθεί. Αυτοί είναι:

- ✓ Κατανόηση της αναγκαιότητας εφαρμογής των Διεθνών Προτύπων Χρηματοοικονομικής Αναφοράς, ιστορική εξέλιξη και αναλυτική παρουσίαση αυτών.
- ✓ Εξέταση των βασικών διατάξεων του ΔΠΧΑ 16 για το λογιστικό χειρισμό των Χρηματοδοτικών Μισθώσεων.
- ✓ Καταγραφή διαφορών σχετικά με το λογιστικό χειρισμό των Χρηματοδοτικών Μισθώσεων σύμφωνα από τα Δ.Π.Χ.Α. και το Ε.Γ.Λ.Σ.
- ✓ Ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας και εξαγωγή συμπερασμάτων για τις επιπτώσεις από το λογιστικό χειρισμό των Χρηματοδοτικών Μισθώσεων Leasing στα στοιχεία των οικονομικών καταστάσεων.
- ✓ Αξιολόγηση των συμπερασμάτων της έρευνας και διατύπωση προτάσεων προς τις επιχειρήσεις που εφαρμόζουν τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Μορφές Χρηματοδότησης

Ο κλάδος της Χρηματοδότησης των επιχειρήσεων ασχολείται κυρίως με αποφάσεις, οι οποίες αφορούν τη λήψη ή απόρριψη μιας χρηματοδότησης. Προσδιορίζει το ύψος και την αναγκαιότητα των κεφαλαίων για την απόκτηση παγίων και κυκλοφορούντων στοιχείων, ώστε να βρίσκει η επιχείρηση τις κατάλληλες πηγές χρηματοδότησης. Ειδικότερα εξετάζει την αποδοτικότητα επένδυσης κεφαλαίων σε περιουσιακά στοιχεία του Ενεργητικού των επιχειρήσεων, τον τρόπο με τον οποίο θα χρηματοδοτηθούν, την πολιτική κερδών και τη μερισματική πολιτική που ακολουθεί η εκάστοτε επιχείρηση, τα αποτελέσματα χρησιμοποίησης των σύγχρονων αγορών, τα αίτια και τα συμπτώματα της επιχειρηματικής αποτυχίας.

Κύριες μορφές χρηματοδότησης:

- ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
- ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
- FACTORING
- FORFAITING

➤ LEASING²⁴⁷

Leasing

Η χρηματοδοτική Μίσθωση Leasing είναι μια σύμβαση βάσει της οποίας μια επιχείρηση ή ένας επαγγελματίας έναντι καταβολής ορισμένων μισθωμάτων στον εκμισθωτή, μισθώνει ένα πράγμα (κάποιο κεφαλαιουχικό εξοπλισμό) για επαγγελματική χρήση, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη του οποίου ο εκμισθωτής μπορεί να ανανεώσει τη μίσθωση, η να το αγοράσει έναντι ενός συμβολικού ποσού, η να το επιστρέψει στον εκμισθωτή. Η Χρηματοδοτική Μίσθωση είναι και αυτή μια εναλλακτική και συμπληρωματική μορφή χρηματοδότησης του παραδοσιακού δανεισμού. Με τη μέθοδο αυτή η εταιρία Leasing αγοράζει τον εξοπλισμό με χρηματοδότηση από τράπεζες ή θυγατρικές τραπεζών για λογαριασμό του μισθωτή, ο οποίος καθορίζει το είδος και τις προδιαγραφές του εξοπλισμού.²⁴⁸

Τομείς εφαρμογής του Leasing

Η μέθοδος του Leasing έχει χρησιμοποιηθεί σχεδόν σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας, του εμπορίου και των υπηρεσιών. Κάποιες κατηγορίες χρησιμοποίησης τους είναι οι παρακάτω:

- Στα κινητά πάγια στοιχεία
- Στα ακίνητα πάγια στοιχεία
- Στα εμπεμπηγμένα (κυρίως μηχανήματα)²⁴⁹

Είδη Leasing

Υπάρχει το Λειτουργικό Leasing και το Χρηματοδοτικό Leasing. Το κυριότερο κριτήριο για τη διάκριση αυτή είναι με βάση την ουσιαστική ιδιοκτησία του αγαθού που εκμισθώνεται, τους κινδύνους και τα οφέλη που απορρέουν από αυτήν.

Λειτουργικό Leasing

- Είναι βραχυπρόθεσμη μίσθωση, με διάρκεια μικρότερη του 75% από την οικονομική ζωή του περιουσιακού στοιχείου που μισθώνεται (3 έως 5 έτη).
- Υπάρχει δυνατότητα ακύρωσης του συμβολαίου από τον μισθωτή πριν την εξάντληση ολόκληρης της περιόδου μίσθωσης αρκεί ο μισθωτής να καταβάλει κάποια χρηματική αποζημίωση στον εκμισθωτή.
- Ο εκμισθωτής αναλαμβάνει την πλήρη συντήρηση του εκμισθωμένου περιουσιακού στοιχείου δηλαδή εκτός από το κεφάλαιο του εξοπλισμού περιλαμβάνει και την συντήρηση, την

²⁴⁷ (Θάνος, Κιόχος, & Παπανικολάου, 2002)

²⁴⁸ (Βάθης, 1995)

²⁴⁹ (Γαλάνης, 1994)

επισκευή, την ασφάλιση και όλες τις υπηρεσίες που συνδέονται με την λειτουργία του εξοπλισμού.

- Δεν μεταβιβάζεται η κυριότητα στο μισθωτή, κατά τη λήξη της σύμβασης, αλλά ο μισθωτής έχει την δυνατότητα είτε επιστροφής του αντικειμένου στον εκμισθωτή, είτε αντικατάστασής του με καινούριο και ανανέωση της σύμβασης.
- Ως αντικείμενα σύμβασης λειτουργικής μίσθωσης είναι παντός είδους κινητός εξοπλισμός (οχήματα ιδιωτικής ή επαγγελματικής χρήσης, ιατρικός εξοπλισμός, ιπτάμενα και πλωτά μέσα).

Τα πλεονεκτήματα της λειτουργικής μίσθωσης, αφορούν τόσο σε οικονομικά και φορολογικά οφέλη για την εταιρία όσο και στα έμμεσα κόστη διαχείρισης του εξοπλισμού που είναι ευθύνη του εκμισθωτή. Δηλαδή:

- Φορολογικά οφέλη αφού το σύνολο του μισθώματος εκπίπτει ως δαπάνη.
- Εξοικονόμηση χρόνου από την διαχείριση και απαλλαγή από χρεώσεις όπως έξοδα συντήρησης και επισκευής, τέλη κυκλοφορίας για τα αυτοκίνητα, ασφάλιση κλπ.
- Ο μισθωτής αποκτά το εξοπλισμό που χρειάζεται, χωρίς να δεσμεύει κεφάλαιο (το οποίο μπορεί να επενδύσει σε άλλες δραστηριότητες).²⁵⁰

Χρηματοδοτικό Leasing

Τα βασικά χαρακτηριστικά της Χρηματοδοτικής Μίσθωσης Leasing είναι:

- Υπάρχει η δυνατότητα πρόωρης λήξης της σύμβασης με κοινή συναίνεση των συμβαλλομένων.
- Σε αντίθεση με τη Λειτουργική Μίσθωση, οι δαπάνες συντήρησης, επισκευής, τα κόστη ασφάλισης και όλες οι υπηρεσίες που συνδέονται με την λειτουργία του εξοπλισμού, επιβαρύνουν τον μισθωτή.
- Ως αντικείμενα σύμβασης της Χρηματοδοτικής Μίσθωσης θεωρείται κάθε είδους εξοπλισμού, μηχανήματα ή ακίνητα που χρησιμοποιούνται για βιομηχανικό, βιοτεχνικό ή επαγγελματικό σκοπό.
- Για τη διάρκεια της σύμβασης μπορεί να υπάρχει συμφωνία από 3- 5 έτη. Αντίστοιχα η διάρκεια της σύμβασης για ακίνητα μπορεί να κυμανθεί από 10 έως 15 έτη.
- Κατά τη διάρκεια της μίσθωσης, η κυριότητα του εξοπλισμού ανήκει στον εκμισθωτή.

Παρόλα αυτά, με την αποπληρωμή των δόσεων και τη λήξη της σύμβασης η εταιρία μπορεί να αγοράσει τον εξοπλισμό καταβάλλοντας προς την εταιρία Leasing ένα μικρό ποσό το οποίο κυμαίνεται περίπου στο 5% της αξίας του, ή να επιστρέψει τον εξοπλισμό στη εταιρία Leasing, ή να εξακολουθήσει να εκμισθώνει τον εξοπλισμό με ένα μίσθωμα πολύ χαμηλότερο. Επομένως, η

²⁵⁰ (Θάνος, Κιόχος, & Παπανικολάου, 2002)

χρηματοδοτική μίσθωση, αντίθετα με την λειτουργική μίσθωση, είναι μια μορφή χρηματοδότησης που συνδυάζει τον τραπεζικό δανεισμό και την εκμίσθωση κεφαλαιουχικού εξοπλισμού.²⁵¹ Τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η χρηματοδοτική μίσθωση δικαιολογούν την ευρεία διάδοσή της διεθνώς και την καθιέρωσή της στη χώρα μας. Τα σημαντικότερα πλεονεκτήματά της είναι τα εξής:

- Η φορολογική ωφέλεια, καθώς ο νόμος περιλαμβάνει τη χρηματοδοτική μίσθωση σαν λειτουργική δαπάνη της επιχείρησης και έτσι τα μισθώματα εκπίπτουν εξ' ολοκλήρου από τα έξοδα του μισθωτή σε αντίθεση με την τοκοχρεολυτική δόση του μακροπρόθεσμου δανεισμού όπου μόνον ο τόκος εκπίπτει.
- Η διαδικασία υπογραφής μίας σύμβασης Leasing είναι ταχύτερη και λιγότερο δαπανηρή έναντι της σύμβασης μακροπρόθεσμου δανεισμού. Συνήθως δεν χρειάζονται προσημειώσεις, υποθήκες κ.λπ., ενώ προβλέπονται μειωμένα συμβολαιογραφικά δικαιώματα και απαλλαγή από διάφορα τέλη και φόρους.
- Ο επενδυτής σε αντίθεση με τον τραπεζικό δανεισμό, μπορεί να επιτύχει καλύτερους όρους προμήθειας εξοπλισμού ή απόκτησης επαγγελματικού ακινήτου, καθώς η αξία τους εξοφλείται άμεσα τοις μετρητοίς.
- Η ευελιξία είναι ένα ακόμη από τα πλεονεκτήματα του Leasing. Η διάρκεια της μίσθωσης και το ύψος του μισθώματος ορίζονται σύμφωνα με τις οικονομικές δυνατότητες της επιχείρησης, αφού ληφθούν υπόψη και τυχόν εποχικοί παράγοντες και έτσι δημιουργούνται σημαντικά πλεονεκτήματα για τον προγραμματισμό της επενδυτικής πολιτικής της επιχείρησης.
- Ο επενδυτής προστατεύεται από την τεχνολογική απαξίωση του εξοπλισμού του, τον οποίο μπορεί να ανανεώνει χωρίς να δεσμεύει τα διαθέσιμα κεφάλαιά του.
- Βελτίωση της χρηματοοικονομικής εικόνας του μισθωτή και πιο συγκεκριμένα υπάρχει βελτίωση ιδίων κεφαλαίων προς ξένα και αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της πιστοληπτικής δυνατότητάς του. Επιπλέον αποφεύγεται η επιβάρυνση του ισολογισμού με επιπρόσθετα πάγια. Πιο συγκεκριμένα επιτυγχάνεται εξισορρόπηση στη σχέση μεγεθών του ισολογισμού μιας επιχείρησης.

Λογιστικό καθεστώς του Leasing στην Ελλάδα

Η χρηματοδοτική μίσθωση Leasing παρέχει σημαντικές διευκολύνσεις για τον μισθωτή στις οποίες αναφέρονται τα παρακάτω:

²⁵¹ (Λαζαρίδης, 2001)

- Τα μισθώματα που καταβάλλει ο μισθωτής θεωρούνται λειτουργικές δαπάνες και εκπίπτουν από τα ακαθάριστα έσοδα του.
- Η μεταβίβαση ακινήτου στον μισθωτή, κατά τη λήξη της σχετικής σύμβασης, καθώς και η εξαγορά του ακινήτου πριν τη λήξη της σύμβασης, απαλλάσσονται από το φόρο μεταβίβασης ακινήτου και από το φόρο υπερτιμήματος.
- Παρέχεται στους μισθωτές η δυνατότητα να επιχορηγηθούν για απόκτηση εξοπλισμού με Leasing, εφόσον μετά τη λήξη της σύμβασης αγοράσουν τον εξοπλισμό. Επισημαίνεται όμως ότι ο μισθωτής υπόκειται σε φόρο εισοδήματος και τα μισθώματα που καταβάλλει ο μισθωτής στα πλαίσια της σύμβασης Leasing υπόκεινται σε Φ.Π.Α., χωρίς να παρέχεται δικαίωμα έκπτωσης ή επιστροφής.⁶

ΠΙΝΑΚΑΣ 1^{ος} «ΕΤΑΙΡΙΕΣ LEASING ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

 ALPHA LEASING	ALPHA LEASING A.E.
 CPB LEASING	CPB LEASING A.E.
 ΕΘΝΙΚΗ LEASING	ΕΘΝΙΚΗ LEASING A.E.
 Eurobank Leasing	EUROBANK ERGASIAS LEASING A.E.
 H.C. LEASING	HELLAS CAPITAL LEASING A.E.
 ΚΥΠΡΟΥ LEASING Α.Ε. ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΜΙΣΘΩΣΕΩΝ	ΚΥΤΙΠΟΥ LEASING A.E.
 ΠΕΙΡΑΙΩΣ LEASING	ΠΕΙΡΑΙΩΣ LEASING A.E.
 PROBANK LEASING	PROBANK LEASING A.E.
 attica bank	ATTICA BANK A.E.

7

⁶ (Γαλάνης, 1994)

⁷ (Ένωση Ελληνικών Εταιριών Χρημ. Μίσθωσης)

Σύγκριση των λογιστικών χειρισμών Leasing σύμφωνα με τα Ε.Λ.Π. και τα Δ.Π.Χ.Α.

Το Ελληνικό Γενικό Λογιστικό Σχέδιο, όταν δημοσιεύτηκε το 1980, αγνοούσε την ύπαρξη της χρηματοδοτικής μίσθωσης, όλες οι χρηματοδοτικές μισθώσεις, λαμβάνονται ως λειτουργικές και τα μισθώματα καταχωρούνται από τον μισθωτή στα έξοδα και από τον εκμισθωτή στα έσοδα,

όταν αυτά πραγματοποιούνται με βάση την αρχή του δεδουλευμένου. Αντίθετα, το Δ.Π.Χ.Α 16, αναγνωρίζει τις χρηματοδοτικές μισθώσεις ξεχωριστά από τις λειτουργικές και αυτό αποτελεί την κυριότερη διαφορά μεταξύ ΔΠΧΑ και ΕΛΠ. Η εφαρμογή των Διεθνών Προτύπων Χρηματοοικονομικής Αναφοράς είχε σαν αποτέλεσμα να αλλάξει ο τρόπος που μέχρι τότε οι εταιρείες παρουσίαζαν και κατάρτιζαν τις οικονομικές τους καταστάσεις. Κατά την εφαρμογή τους στις Ελληνικές επιχειρήσεις εξασφαλίζεται ομοιομορφία στις οικονομικές καταστάσεις και δίνεται η δυνατότητα σύγκρισης μεταξύ των Ελληνικών επιχειρήσεων και ομοειδών εταιριών του εξωτερικού. Η ουσιαστική συμβολή τους είναι η ενίσχυση της πληροφόρησης και της αξιοπιστίας των δημοσιευμένων χρηματοοικονομικών πληροφοριών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2^{ος} «ΔΙΑΦΟΡΕΣ Δ.Π.Χ.Α. & Ε.Λ.Π.»

Διάκριση των μισθώσεων σε λειτουργικές και χρηματοδοτικές οι οποίες έχουν ουσιαστικές διαφορές	Ο όρος χρηματοδοτική μίσθωση χρησιμοποιείται για να περιγράψει λειτουργικές μισθώσεις. Υπάρχει ταύτιση των δύο διαφορετικών κατηγοριών μισθώσεων
Περιλαμβάνεται στο σύνολο της απαίτησης	Μεταφέρεται άμεσα στα αποτελέσματα ή σε μεταβατικό λογαριασμό ενεργητικού και αποσβένεται κατά την διάρκεια της μίσθωσης
Περιλαμβάνονται στην συνολική αξία του μισθωμένου περιουσιακού στοιχείου	Μεταφέρονται στα αποτελέσματα της χρήσης
Τα μισθωμένα πάγια εμφανίζονται στον ισολογισμό του μισθωτή με την παρούσα αξία των μισθωμάτων με το τεκμαρτό επιτόκιο	Τα μισθωμένα πάγια δεν εμφανίζονται στις λογιστικές καταστάσεις του μισθωτή

Όταν υπάρχει χρηματοδοτική μίσθωση το καταβληθέν μίσθωμα χωρίζεται σε κεφάλαιο και τόκους. Το κεφάλαιο για τον μισθωτή είναι μείωση υποχρέωσης, ενώ για τον εκμισθωτή μείωση απαίτησης. Ο τόκος είναι για τον μισθωτή έξοδο, ενώ για τον εκμισθωτή έσοδο	Το σύνολο του μισθώματος μεταφέρεται στα αποτελέσματα και επιβαρύνει τα λειτουργικά έξοδα της χρήσης
Στην χρηματοδοτική μίσθωση τις αποσβέσεις του μισθωμένου στοιχείου διενεργεί ο μισθωτής	Σε όλες τις μισθώσεις τις αποσβέσεις τις διενεργεί ο εκμισθωτής
Το κέρδος κατανέμεται στα αποτελέσματα κατά την διάρκεια της μίσθωσης	Το κέρδος μεταφέρεται στο σύνολό του στα ανόργανα αποτελέσματα της χρήσης
Απαιτεί σημαντικό αριθμό γνωστοποιήσεων από τα συμβαλλόμενα σε μίσθωση μέρη	Προβλέπεται ελάχιστη πληροφόρηση

Κλάδος Έρευνας

Ο κλάδος τροφίμων-ποτών στη χώρα μας καλύπτει πρωτεύουσες και ζωτικές ανάγκες των καταναλωτών, ενώ παράλληλα στηρίζει άμεσα τους παραδοσιακούς ελληνικούς παραγωγικούς τομείς της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, του τουρισμού και του εμπορίου.

Για την Ελλάδα η Βιομηχανία Τροφίμων & Ποτών εξακολουθεί να αποτελεί βασικό πυλώνα της οικονομίας και της ανάπτυξης στην εγχώρια αγορά. Η εγχώρια Βιομηχανία τροφίμων καλύπτει το 25% του συνόλου των επιχειρήσεων της ελληνικής μεταποίησης, γεγονός που την κατατάσσει πρώτη ανάμεσα στους κλάδους της μεταποίησης. Επιπλέον, ο κλάδος των τροφίμων & των ποτών, μείωσε το εμπορικό έλλειμμα κατά 35% λόγω των εξαγωγικών δραστηριοτήτων του, κάτι που συμβάλλει ιδιαίτερα στην ανάκαμψη και θετική πορεία της οικονομίας της χώρας.

Ακόμα, συγκριτικά με την Ευρωπαϊκή Ένωση, ο κλάδος της Βιομηχανίας Τροφίμων στην Ελλάδα καταλαμβάνει υψηλότερα ποσοστά στον χώρο της μεταποίησης όσο αφορά τον αριθμό των επιχειρήσεων, τον κύκλο εργασιών, την αξία παραγωγής, την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία και τον αριθμό των απασχολούμενων. Η δυναμική του κλάδου φαίνεται και από την αύξηση που σημειώνεται στα Τρόφιμα (0,4%) και στα Ποτά (0,2%) σε όρους ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας.

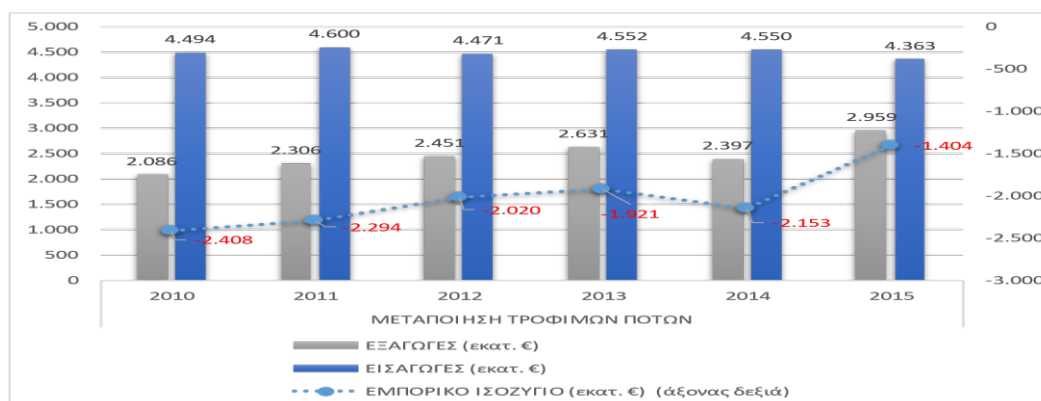
Σημαντικό είναι να τονιστεί ότι ενώ το 2011, το ποσοστό του εργατικού δυναμικού στον τομέα των Τροφίμων & Ποτών στο σύνολο της απασχόλησης στη μεταποίηση άγγιξε το 28%, το οποίο αυξήθηκε σταδιακά μέχρι το 2016, όπου και έφθασε στο 36%.⁸

ΕΙΚΟΝΑ 1^η «ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ ΣΤΟΥΣ ΥΠΟΚΛΑΔΟΥΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑ ΠΟΤΑ»

Κλάδος	Αριθμός εργαζομένων		% μεταβολή	
	2015	2016	2016/2015	
Τρόφιμα	110.899	115.626		4,3%
Ζωοτροφές	1.616	2.586		60,0%
Φρούτα και λαχανικά	12.561	15.114		20,3%
Προϊόντα αλευρόμυλων	2.887	3.312		14,7%
Γαλακτοκομικά προϊόντα	10.041	11.227		11,8%
Αρτοποιία και αλευρώδη	54.923	56.875		3,6%
Ποτοποιία	8.530	8.595		0,8%
Φυτικά και ζωικά έλαια και λίπη	4.123	4.079		-1,1%
Κρέας	7.271	7.163		-1,5%
Ψάρια	4.962	4.761		-4,1%
Άλλα είδη διατροφής	12.514	10.509		-16,0%

Σε όρους εξωτερικού εμπορίου, ο κλάδος τροφίμων και ποτών μείωσε το εμπορικό του έλλειμμα, από τα €2,1 δισ. περίπου το 2014, στα €1,4 δισ. το 2015 (ΕΙΚΟΝΑ 2), δηλ. κατά 35%. Η μείωση αυτή στο εμπορικό έλλειμμα του κλάδου προήλθε από την άνοδο των εξαγωγών το 2015 στα σχεδόν €3 δισ. (από €2,4 δισ. το 2014), αλλά και από την μείωση των εισαγωγών τροφίμων και ποτών στα €4,3 δισ. (από €4,5 δισ. το 2014). Ως αποτέλεσμα, για την εξεταζόμενη περίοδο 2010-2015, το εμπορικό έλλειμμα στα τρόφιμα και ποτά κινείται κατά το 2015 στο χαμηλότερο επίπεδό του.

ΕΙΚΟΝΑ 2^η ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΤΩΝ
(εκατ.€)

⁸ (Θωμαΐδου & Σταυράκη, 2016)

⁹ (ΕΕΔ – ΕΛ.ΣΤΑΤ., Επεξεργασία ΙΟΒΕ)

Στην παρούσα μελέτη θα ασχοληθούμε με τις εισηγμένες επιχειρήσεις του κλάδου στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών. Αυτές είναι:

ΕΙΚΟΝΑ 3^η «ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΟΝ ΚΛΑΔΟ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΠΟΤΩΝ»

	ΕΤΑΙΡΙΑ		ΕΤΑΙΡΙΑ
	ΓΑΛΑΞΙΑΙ ΘΑΛΛΑΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΙΕΣ ΑΕ		ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΝΑΚΗΣ ΑΒΕΕ
	Π.Γ. ΝΙΚΑΣ ΑΒΕΕ		ΚΡΙ-ΚΡΙ ΑΕ
	COCA COLA Ε.Ε.Ε. ΑΕ		ΙΧΘΥΟΤΡΟΦΕΙΑ ΣΕΛΟΝΤΑ ΑΕΓΕ
	ΚΡΕ.ΚΑ. ΑΕ		ΑΡΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΡΑΜΑΛΕΓΚΟΣ ΑΕ
	ΚΤΗΜΑ ΚΩΣΤΑ ΛΑΖΑΡΙΔΗ ΑΕ		ΝΗΡΕΥΣ ΑΕ
	ΕΛΓΕΚΑ ΑΕ		ΜΥΛΟΙ ΚΕΠΕΝΟΥ ΑΒΕΕ
	Ι.ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ & ΥΙΟΣ HOLDING Α.Ε.		ΜΥΛΟΙ ΛΟΥΛΗ ΑΕ
	ΚΥΑΙΝΑΡΟΜΥΛΟΙ Κ. ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΕ		ΠΕΡΣΕΥΣ ΑΒΕΕ
	ΥΙΟΙ Ε. ΧΑΤΖΗΚΡΑΝΙΩΤΗ - ΑΛΕΥΝΙΑ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΑΕ		ΚΡΕΤΑ ΦΑΡΜ ΑΒΕΕ
	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΙΣ ΑΕ		ΕΒΡΟΦΑΡΜΑ ΑΒΕΕ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στην μελέτη εξετάζονται οι επιπτώσεις από το λογιστικό χειρισμό με το ΔΠΧΑ 16 «ΜΙΣΘΩΣΕΙΣ» στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας μιας επιχείρησης. Το δείγμα της έρευνας μας αποτελεί το σύνολο των εισηγμένων εταιριών στο Χρηματιστήριο Αθηνών που δραστηριοποιούνται στον κλάδο των τροφίμων και ποτών. Αυτές είναι τριάντα τρεις και παρατέθηκαν αναλυτικά στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η συλλογή των στοιχείων της έρευνας έγινε και με τους δύο τρόπους, οι οποίοι αναφέρθηκαν παραπάνω.

Πρωτογενή στοιχεία

Η συλλογή πρωτογενών στοιχείων της έρευνας έγινε μέσω ερωτηματολογίων, στα οποία κλήθηκαν να απαντήσουν τα στελέχη της οικονομικής διεύθυνσης της κάθε εταιρίας και τα οποία περιείχαν εικοσιμία ερωτήσεις. Οι δεκαεννέα από αυτές ήταν κλειστού τύπου, ενώ στο τέλος του ερωτηματολογίου υπάρχουν δύο ερωτήσεις ανοιχτού τύπου. Η συλλογή των απαντήσεων έγινε την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου. Τέλος η επεξεργασία των στοιχείων έγινε χρησιμοποιώντας το λογισμικό SPSS και το Microsoft Excel 2013.

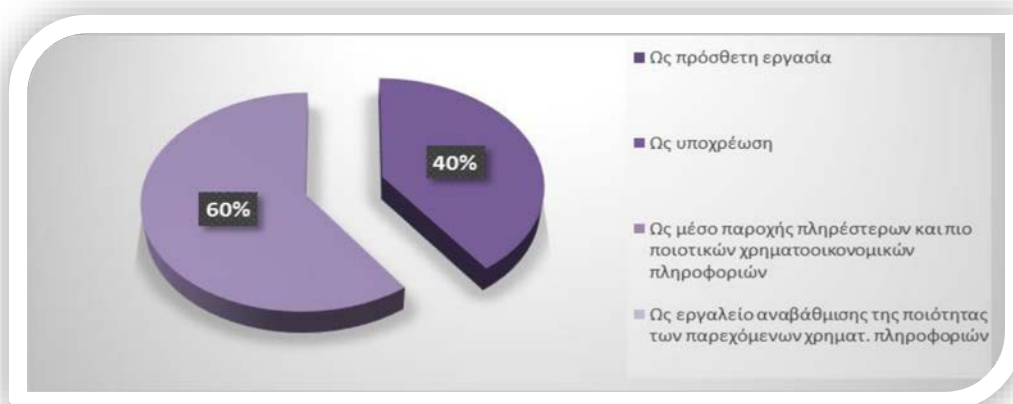
Δευτερογενή στοιχεία

Από το σύνολο των εταιριών του εξεταζόμενου κλάδου αντλήθηκαν στοιχεία από τις οικονομικές καταστάσεις των τελευταίων τριών ετών. Η αξιολόγηση των στοιχείων έγινε με την χρήση χρηματοοικονομικών δεικτών αποδοτικότητας. Η επεξεργασία των στοιχείων έγινε χρησιμοποιώντας το Microsoft Excel 2013.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ & ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΥΡΥΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σχολιασμός και ανάλυση μερικών ευρημάτων πρωτογενούς έρευνας

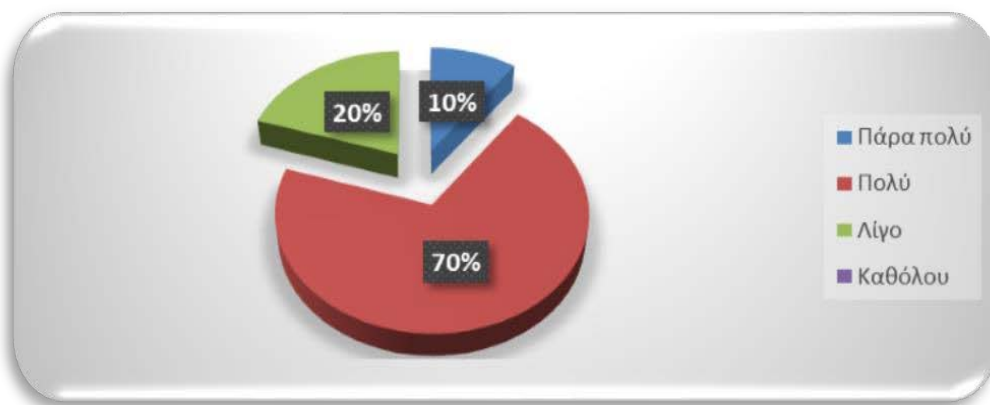
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1ο ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕΤΕ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΔΛΠ;

Υπάρχει μια θετική αντιμετώπιση στην εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α από τις εταιρίες. Το 60% αντιμετώπισε την εισαγωγή τους ως μέσο παροχής πληρέστερων και πιο ποιοτικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών, ενώ το υπόλοιπο 40% ως μια υποχρέωση. Ήταν φυσικά μια μεγάλη αλλαγή η σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων από Ε.Λ.Π. σε Δ.Π.Χ.Α, Έπρεπε να υπάρξει επαρκής εκμάθηση αυτών, υψηλό κόστος μετάβασης, ενσωμάτωση στην κουλτούρα των χρηστών. Παρατηρούμε λοιπόν ότι ακόμη και σήμερα είναι αρκετά μεγάλο ποσοστό των ερωτώμενων αντιμετωπίζει τη χρήση των ΔΠΧΠ μόνο ως πρόσθετη υποχρέωση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2ο ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΩΝ Δ.Λ.Π. ΣΥΝΕΒΑΛΛΕ ΘΕΤΙΚΑ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ

ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΠΟΥ ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ;

Τα οικονομικά στελέχη που εργάζονται στον κλάδο, θεωρούν ότι η εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α συνέβαλε πολύ θετικά στη λειτουργία των επιχειρήσεων σε ποσοστό 70%, ενώ λιγότερο το 20%. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν διαπιστώνεται ότι το σύνολο των επιχειρήσεων θεωρεί θετική την εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α, κάτι που τεκμηριώνεται από το γεγονός ότι κανένας ερωτώμενος δεν απάντησε καθόλου, αν και προσφερόταν η επιλογή αυτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3^{ος} «ΣΥΣΧΕΤΗΣΕΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 1 & 2»

Correlations

	Πως αντιμετωπίζετε την εισαγωγή των Δ.Λ.Π. ;	Πιστεύετε ότι η εισαγωγή των Δ.Λ.Π. συνέβαλλε θετικά στη λειτουργία της εταιρίας που εργάζεστε;
Pearson Correlation	1	,377**
Πως αντιμετωπίζετε την εισαγωγή των Δ.Λ.Π. ;		0
Sig. (2-tailed)		
N	120	120
Pearson Correlation	,377**	1
Πιστεύετε ότι η εισαγωγή των Δ.Λ.Π. συνέβαλλε θετικά στη λειτουργία της εταιρίας που εργάζεστε;		
Sig. (2-tailed)	0	
N	120	120

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν στις 2 προηγούμενες ερωτήσεις προκύπτει ότι:

- ✓ η συσχέτιση των μεταβλητών των 2 ερωτήσεων είναι 0,377
- ✓ Οι βαθμοί ελευθερίας είναι 118
- ✓ Έχει επισημανθεί με 2 αστερίσκους το γεγονός ότι η συσχέτιση είναι πολύ σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01 (1%).

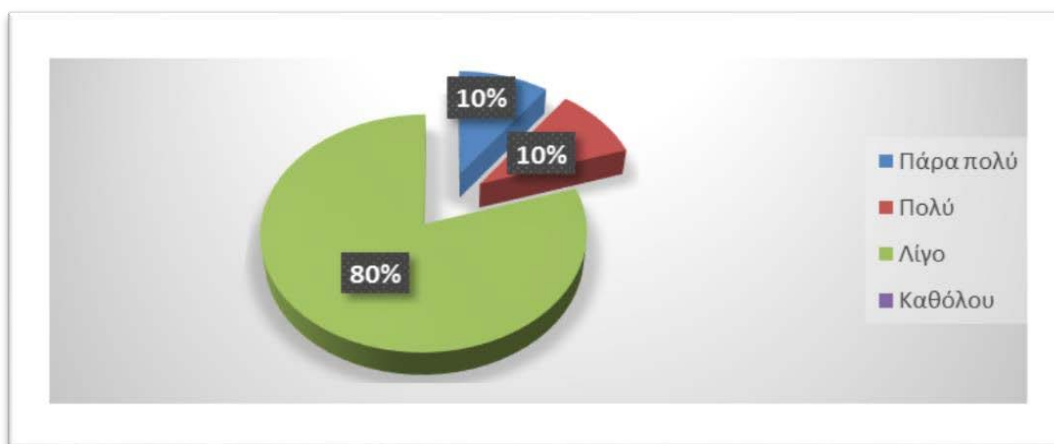
Με τη χρήση του συντελεστή συσχέτισης Pearson στις 2 προηγούμενες ερωτήσεις προκύπτει ότι υπάρχει μια μικρή θετική συσχέτιση 0,377. Θετική συσχέτιση σημαίνει πως οι τιμές της μιας μεταβλητής αυξάνονται όταν αυξάνονται και της άλλης. Το ακριβές επίπεδο σημαντικότητας είναι 0.01 άρα το αποτέλεσμα έχει αξία. Τελικά διαπιστώνουμε ότι οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν τα ΔΛΠ ως παροχή πληρέστερων και πιο ποιοτικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών και επίσης η εφαρμογή του συνέβαλε πολύ θετικά στην λειτουργία της εταιρίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3^ο Η ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΕΝΗΜΕΡΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ Δ.Λ.Π.;

Έχοντας υπόψη τις θετικές επιπτώσεις στην λειτουργία των επιχειρήσεων από την εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α, η ερώτηση αυτή αφορά τη διερεύνηση του κατά πόσο οι διοικήσεις των επιχειρήσεων του κλάδου είναι ενήμερες για τις επιπτώσεις αυτές. Διαπιστώνεται ότι οι διοικήσεις δίνουν μεγάλη βαρύτητα στις επιπτώσεις από την εφαρμογή των ΔΠΧΠ, καθώς αποδεικνύονται πολύ ενημερωμένες. Συγκεκριμένα, το 90% φέρεται να είναι πολύ ενημερωμένες, το 10% πάρα πολύ ενημερωμένες, ενώ καμία από τις διοικήσεις δε φαίνεται να αγνοεί τις επιπτώσεις στη λειτουργία της εταιρίας της.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4^ο Ο ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΕΧΕΙ ΜΕΤΑΒΛΗΘΕΙ
ΛΟΓΩ ΤΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΕΠΕΛΘΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ Δ.Λ.Π.;

Αφού διαπιστώθηκε ότι οι διοικήσεις των επιχειρήσεων είναι ενήμερες σε μεγάλο βαθμό για τις θετικές επιπτώσεις της εισαγωγής των Δ.Π.Χ.Α., το επόμενο ερώτημα, το οποίο χρήζει απάντησης είναι το κατά πόσο έχει μεταβληθεί ο στρατηγικός σχεδιασμός των εταιριών, λόγω των αλλαγών που έχουν επέλθει από την εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ο

στρατηγικός σχεδιασμός στην πλειοψηφία των επιχειρήσεων έχει μεταβληθεί λίγο, σε ποσοστό που αγγίζει το 80%. Ο στρατηγικός σχεδιασμός φαίνεται να έχει μεταβληθεί μόνο στο 10% των ερωτώμενων αντίστοιχα σε πολύ και πάρα πολύ μεγάλο βαθμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4^{ος} «ΣΥΣΧΕΤΗΣΕΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΟΣ 3 & 4»

Correlations			
		Η διοίκηση της εταιρείας είναι ενήμερη για τις επιπτώσεις από την εφαρμογή των Δ.Λ.Π.;	Ο στρατηγικός σχεδιασμός της εταιρείας έχει μεταβληθεί λόγω των αλλαγών που έχουν επέλθει από την εφαρμογή των Δ.Λ.Π.;
Η διοίκηση της εταιρείας είναι ενήμερη για τις επιπτώσεις από την εφαρμογή των Δ.Λ.Π.;	Pearson Correlation	1	,885**
	Sig. (2-tailed)		0
	N	120	120
Ο στρατηγικός σχεδιασμός της εταιρείας έχει μεταβληθεί λόγω των αλλαγών που έχουν επέλθει από την εφαρμογή των Δ.Λ.Π.;	Pearson Correlation	,885**	1
	Sig. (2-tailed)	0	
	N	120	120

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν στις 2 παραπάνω ερωτήσεις προκύπτει ότι:

- ✓ η συσχέτιση των μεταβλητών των 2 ερωτήσεων είναι 0,885
- ✓ Οι βαθμοί ελευθερίας είναι 118
- ✓ Έχει επισημανθεί με 2 αστερίσκους το γεγονός ότι η συσχέτιση είναι πολύ σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 0,01 (1%).

Με τη χρήση του συντελεστή συσχέτισης Pearson στις 2 προηγούμενες ερωτήσεις προκύπτει ότι υπάρχει μια ισχυρή θετική συσχέτιση 0,885. θετική συσχέτιση σημαίνει πως οι τιμές της μιας μεταβλητής αυξάνονται όταν αυξάνονται και της άλλης. Το ακριβές επίπεδο σημαντικότητας είναι 0.01 άρα το αποτέλεσμα έχει αξία. Τελικά διαπιστώνουμε ότι η διοίκηση των εταιριών είναι πολύ ενημερωμένη για τις επιπτώσεις από την εφαρμογή των ΔΛΠ ωστόσο ο στρατηγικός σχεδιασμός τους δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά από τις αλλαγές αυτές.

Σχολιασμός και ανάλυση μερικών ευρημάτων δευτερογενούς έρευνας

Έπειτα από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε καταλήξαμε στις εταιρίες με την καλύτερη και χειρότερη αποδοτικότητα. Αυτές παρουσιάζονται παρακάτω.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5^{ος} «ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΝΑΚΗΣ ΑΒΕΕ ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ»

ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΝΑΚΗΣ ΑΒΕΕ				
Χρήση	Αριθμοδείκτες Αποδοτικότητας			
	Αριθμοδείκτης Περιθωρίου Καθαρού Κέρδους	Αριθμοδείκτης Περιθωρίου Μεικτού Κέρδους	Αριθμοδείκτης Αποδοτικότητας Ιδίων Κεφαλαίων	Αριθμοδείκτης Αποδοτικότητας Επενδύσεων
2014	9,29	34,67	9,35	7,61
2015	9,71	35,70	9,88	7,82
2016	11,26	35,61	10,99	8,80
Μ.Ο 3τίας	10,08	35,33	10,08	8,08

Η εταιρεία στην τριετία έχει συνεχόμενα κέρδη, μπορεί με ευκολία να αντιμετωπίσει μια αύξηση του κόστους των πωλούμενων προϊόντων της διότι ο δείκτης περιθωρίου μικτού κέρδους είναι 35,61%, επίσης ο δείκτης επενδύσεων είναι 8,80%, παρατηρούμε μια μεγάλη ικανότητά να μπορεί να επιζήσει οικονομικά και να προσελκύσει κεφάλαια που προσφέρονται για επένδυση. Εμφανίζει μια πολύ θετική αποδοτικότητα, οι παραπάνω συνθήκες υποδηλώνουν την ύπαρξη ουσιώδους βεβαιότητας για την ικανότητα της εταιρείας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της αλλά και να αυξήσει τα κέρδη της.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6^{ος} «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ ΑΕ ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΔΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ»

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ ΑΕ				
Χρήση	Αριθμοδείκτες Αποδοτικότητας			
	Αριθμοδείκτης Περιθωρίου Καθαρού Κέρδους	Αριθμοδείκτης Περιθωρίου Μεικτού Κέρδους	Αριθμοδείκτης Αποδοτικότητας Ιδίων Κεφαλαίων	Αριθμοδείκτης Αποδοτικότητας Επενδύσεων
2014	-48,05	-9,33	-742,49	-25,50
2015	-72,51	-23,28	114,08	-33,03
2016	-59,68	-11,91	44,21	-30,15
Μ.Ο 3τίας	-60,08	-14,84	-194,74	-29,56

Παρατηρώντας τα παραπάνω αποτελέσματα διαπιστώνουμε ότι η εταιρεία στην τριετία παρουσιάζει συνεχόμενες ζημιές, έχει αρνητική αποδοτικότητα, η οποία δε φαίνεται να μπορεί να

αντιστραφεί στο πέρασμα του χρόνου, επομένως φανερώνεται μια μεγάλη αβεβαιότητας, σχετικά με τη δυνατότητα συνέχισης της δραστηριότητας της Εταιρείας.

ΕΙΚΟΝΑ 4η «ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΡΙΘΜΟΔΕΙΚΤΩΝ»

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συμπεράσματα

Στόχος αυτής της μελέτης ήταν η διερεύνηση των επιπτώσεων στις οικονομικές καταστάσεις από την υιοθέτηση των Δ.Π.Χ.Α. και πιο συγκεκριμένα από το Δ.Π.Χ.Α. 16. Επιχειρήθηκε η παρουσίαση των διατάξεων του προτύπου, που πραγματεύεται τις μισθώσεις που διαθέτουν οι επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, η έρευνα εστίασε στην ανάδειξη των επιπτώσεων από την εφαρμογή του συγκεκριμένου λογιστικού προτύπου στην Καθαρή Θέση, αλλά και στα Αποτελέσματα Χρήσης των επιχειρήσεων. Η έρευνα διενεργήθηκε στις εισηγμένες επιχειρήσεις του κλάδου τροφίμων και ποτών, στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Με την εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α. στις ελληνικές επιχειρήσεις, επήλθε μια σειρά σημαντικών αλλαγών όσον αφορά το λογιστικό χειρισμό, αλλά και το στρατηγικό σχεδιασμό των επιχειρήσεων. Στο πεδίο της εφαρμογής, η εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α φαίνεται ότι κατάφερε να πετύχει τον πρωταρχικό τους στόχο, ο οποίος είναι η ικανοποίηση των κριτηρίων σαφήνειας, συγκρισιμότητας, συνάφειας και της αξιοπιστίας. Από την έρευνα προκύπτει ότι ενισχύθηκε σημαντικά το διεθνές προφίλ των ελληνικών επιχειρήσεων. Ειδικά στη σημερινή αγορά, οι επιχειρήσεις εξασφαλίζοντας τα παραπάνω κριτήρια αντλούν πλεονεκτήματα που αφορούν τη διείσδυσή τους σε νέες αγορές, τη συνεργασία και

σύμπραξη με εταιρίες ξένων αγορών, καθώς επίσης, αποκτούν πρόσβαση σε νέες πηγές χρηματοδότησης, όπως δανειοδοτήσεις από τράπεζες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την επίτευξη των παραπάνω, χρειάστηκε η σταδιακή προσαρμογή των επιχειρήσεων στις αλλαγές που επέφεραν τα Δ.Π.Χ.Α. Σαφώς υπήρξαν πολλά εμπόδια και δυσκολίες κατά τη μεταβατική περίοδο, αλλά όλα αυτά αποτέλεσαν προαπαιτούμενα της ορθής εφαρμογής των νέων προτύπων. Από την έρευνα προκύπτει πως τα στελέχη των επιχειρήσεων δε θεώρησαν αυτές τις αλλαγές ως πρόσθετη εργασία, αλλά τις αποδέχθηκαν ως μέσο παροχής πληρέστερων και πιο ποιοτικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Σήμερα οι επιχειρήσεις έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν τα προβλήματα της πρώτης εφαρμογής, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο ότι σε απόλυτο βαθμό έχουν επωφεληθεί των δυνητικών αλλαγών που προέκυψαν, βελτιώνοντας τη λειτουργία της επιχείρησης. Σε αυτό φαίνεται να συμβάλει και το έντονο ενδιαφέρον των διοικήσεων για τις επιπτώσεις των Δ.Π.Χ.Α. Ωστόσο, φαίνεται ότι οι επιχειρήσεις επωφελούνται των αλλαγών αυτών κυρίως στο επίπεδο του οργανωτικού σχεδιασμού, αφού μόνο οι διοικήσεις των εταιριών που είναι πάρα πολύ ενημερωμένες έχουν προχωρήσει σε διαφοροποίηση της επιχειρησιακής στρατηγικής τους.

Εν μέσω οικονομικής κρίσης είναι προφανές ότι η κερδοφορία των εταιριών δεν θα ήταν η καλύτερη δυνατή. Από τα αποτελέσματα που συλλέχθηκαν προκύπτει πως σε πολύ μικρό βαθμό οι επιχειρήσεις θεωρούν ικανοποιητική την κερδοφορία τους, ενώ οι υπόλοιπες τη θεωρούν μη ικανοποιητική. Το μεγάλο πρόβλημα των επιχειρήσεων σήμερα είναι η έλλειψη ρευστότητας το οποίο συνδράμει στο γεγονός πως οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να καλύψουν τις ανάγκες τους, τα πάγια έξοδά τους, αλλά και να αναπτυχθούν, να κάνουν νέες επενδύσεις, να μπουν σε νέες αγορές, δίχως κάποια χρηματοδότηση. Η χρηματοδοτική μίσθωση Leasing αποτελεί ένα χρηματοδοτικό μηχανισμό, ο οποίος επιτρέπει στις επιχειρήσεις να ανανεώνουν, εκσυγχρονίζουν και επεκτείνουν τις παραγωγικές εγκαταστάσεις τους. Είναι μια σύγχρονη μορφή χρηματοδότησης, βάσει της οποίας η εταιρεία Leasing αγοράζει τον κεφαλαιουχικό εξοπλισμό που επιθυμεί η επιχείρηση και μετέπειτα τον μισθώνει σ' αυτήν για συγκεκριμένη χρονική περίοδο, έναντι προσυμφωνημένων μισθωμάτων. Με αυτό τον τρόπο η εκάστοτε επιχείρηση καταφέρνει να εκσυγχρονίσει τον παραγωγικό της, κυρίως, εξοπλισμό χωρίς να χρησιμοποιήσει Ίδια Κεφάλαια. Όσον αφορά τη μέθοδο μίσθωσης που χρησιμοποιούν οι επιχειρήσεις του κλάδου τροφίμων και ποτών, αυτή είναι κατά κύριο λόγο η χρηματοοικονομική μίσθωση, ενώ σε μικρότερο βαθμό είναι η μέθοδος της λειτουργικής μίσθωσης. Ο τρόπος επιλογής εξαρτάται από τη φύση του (κινητά πάγια, ακίνητα και εμπεπηγμένα στοιχεία).

Οι διαφορετικοί λογιστικοί χειρισμοί που χρησιμοποιεί το Δ.Π.Χ.Α. 16, αν και έχει μεγάλες διαφορές με τους προγενέστερους λογιστικούς χειρισμούς των Ε.Λ.Π., δεν έχουν επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τις επιχειρήσεις. Υπήρξε μια περίοδος μετάβασης για τις επιχειρήσεις κατά την

οποία έπρεπε να υπάρξει η κατάλληλη εκπαίδευση, οι κατάλληλες οδηγίες, η εκμάθηση των νέων πληροφοριακών συστημάτων. Ο πιο ομαλός τρόπος μετάβασης ήταν η σταδιακή εφαρμογή και όχι η άμεση κατάργηση των Ε.Λ.Π. και εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι οι εταιρίες ανταποκρίθηκαν στις απαιτήσεις που επέβαλε η εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α. με επιτυχία και ήδη έχει καταγραφεί βελτίωση της λειτουργίας αυτών. Επίσης, παρατηρήθηκε ενίσχυση του διεθνούς προφίλ αυτών, καθώς οι οικονομικές καταστάσεις χαρακτηρίζονται πλέον από αξιοπιστία, δημιουργώντας νέες συνθήκες ανταγωνισμού, συνεργασιών και τρόπων χρηματοδότησης. Όσον αφορά το λογιστικό χειρισμό των μισθώσεων, οι επιχειρήσεις του κλάδου φαίνεται ότι αξιοποιούν τις δυνατότητες των διοικητικών στελεχών προκειμένου να προσαρμόσουν τις Οικονομικές Καταστάσεις στα πραγματικά επίπεδα, παρέχοντας επαρκή και αξιόπιστη πληροφόρηση στους εξωτερικούς χρήστες των ετήσιων Οικονομικών Καταστάσεων.

Προτάσεις

Η πρόοδος της οικονομίας της εκάστοτε χώρας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από την εμπιστοσύνη που έχει η Κεφαλαιαγορά της στις διοικήσεις των επιχειρήσεων. Η δημιουργία και εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α. είναι ένα σημαντικό βήμα προς την παροχή αξιόπιστης και διεθνώς συγκρίσιμης λογιστικής πληροφόρησης. Με την εφαρμογή τους σε όλες τις επιχειρήσεις θα επιτευχθούν τα παρακάτω:

- ✓ Διαφάνεια και αξιοπιστία στην αποτύπωση των οικονομικών καταστάσεων.
- ✓ Παροχή έγκυρης και υψηλής ποιότητας λογιστική πληροφόρηση.
- ✓ Συμμετοχή σε επενδυτικά προγράμματα.
- ✓ Δανειοδοτήσεις από τράπεζες της Ε.Ε. και επενδύσεις ξένων εταιριών.
- ✓ Διαρκής ενημέρωση για τις αλλαγές και τις επικαιροποιήσεις των διερμηνειών των προτύπων.
- ✓ Αναβάθμιση μηχανογραφικών συστημάτων, όπου απαιτείται, για την καλύτερη ανταπόκριση τους στις απαιτήσεις.

Με την εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α. επήλθε πληθώρα αλλαγών ως προς το λογιστικό χειρισμό και την λογιστική απεικόνιση των περιουσιακών στοιχείων στις Οικονομικές Καταστάσεις. Υπάρχει μια σαφής και συνεχής βελτίωση και αξιοπιστία στα οικονομικά στοιχεία που παρουσιάζουν και δημοσιεύουν. Οφείλουμε αρχικά να πούμε ότι πρέπει να θεσμοθετηθεί η εφαρμογή των

Δ.Π.Χ.Α. σε όλες τις επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το αν είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο ή όχι, ώστε να υπάρχει αξιοπιστία στα οικονομικά αποτελέσματα τους, συγκρισιμότητα με άλλες

εταιρίες, αλλά και περιθώρια δανεισμού από τράπεζες του εξωτερικού, επενδύσεις ξένων εταιριών κ.α..

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, διακρίναμε ότι οι καλά ενημερωμένες διοικήσεις διαφοροποίησαν στοιχεία της επιχειρησιακής στρατηγικής τους, ενώ η πλειοψηφία των εταιριών δεν προχώρησε σε ουσιαστικές αλλαγές. Η συμπεριφορά αυτή σχετίζεται άμεσα με την ενημέρωση που υπάρχει για τις επιπτώσεις από την εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α. Συνεπώς η περαιτέρω ενημέρωση των διοικήσεων για τις θετικές επιπτώσεις του Δ.Π.Χ.Α. 16, θα μπορούσε να οδηγήσει τις επιχειρήσεις στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων που θα συνδυάζονται από στοχευμένες επιλογές, αντλώντας τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α. και αξιοποιώντας αυτά προς όφελος τους. Για τη επιτυχή εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α και την άντληση των πλεονεκτημάτων που προσφέρουν, οι μη εισηγμένες επιχειρήσεις θα πρέπει να προχωρήσουν σε αντίστοιχες δράσεις με αυτές των εισηγμένων επιχειρήσεων. Σύμφωνα με μελέτες που έχουν διενεργηθεί κατά το παρελθόν, το απαιτούμενο κόστος αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για μια τέτοια εξέλιξη, οι μικρές επιχειρήσεις αδυνατούν να ενταχθούν στα Δ.Π.Χ.Α. διότι δεν έχουν τα απαραίτητα κονδύλια για την υιοθέτηση και εφαρμογή τους. Πρέπει να υπάρχει η σταδιακή εφαρμογή αυτών και η εκμάθηση τους από εξειδικευμένο προσωπικό. Επομένως, πρωτοβουλίες για την υποχρεωτική υιοθέτηση ή ενθάρρυνση για την εισαγωγή των Δ.Π.Χ.Α. στις μη εισηγμένες επιχειρήσεις θα πρέπει να συνδυαστούν με δράσεις, οι οποίες θα εξασφαλίζουν την επαρκή ανταπόκριση, ειδικότερα των μικρών και μικρομεσαίων οικονομικών μονάδων.

Οι οικονομικές καταστάσεις δημοσιευμένες σύμφωνα με τα Δ.Π.Χ.Α. παρέχουν χρήσιμα στοιχεία στα ενδιαφερόμενα μέρη που σχετίζονται με την οικονομική θέση και τις επιδόσεις των εταιριών, καθώς επίσης και τα αποτελέσματα της διαχείρισης των πόρων από τις διοικήσεις. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερης προσοχής από τους εξωτερικούς χρήστες χρήζουν τα παρακάτω στοιχεία:

- Τα Πάγια περιουσιακά στοιχεία.
- Οι μεταβολές των ιδίων κεφαλαίων.
- Τα έσοδα και οι δαπάνες.
- Τα κέρδη ή οι ζημιές.
- Το σύνολο των υποχρεώσεων.
- Η καθαρή θέση.
- Οι ταμειακές ροές.

Ανακεφαλαιώνοντας, στο σημερινό οικονομικό περιβάλλον, υπάρχουν σημαντικά περιθώρια αξιοποίησης των δυνατοτήτων των Δ.Π.Χ.Α. Η ένταξή τους, ως μέρος του στρατηγικού σχεδιασμού, μπορεί να αποφέρει επιπλέον οφέλη στις επιχειρήσεις, αρκεί να γίνεται ορθολογική χρήση των δυνατοτήτων τους και επιλογή των κατάλληλων μεθόδων για την εκάστοτε επιχείρηση.

Επιπλέον, η υιοθέτηση των Δ.Π.Χ.Α. από τις μη εισηγμένες επιχειρήσεις του κλάδου, μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά οφέλη σε αυτές, σε σχέση με τη λειτουργία αλλά και τη διεθνή εικόνα τους. Θα συνδράμει στη σύγκριση των οικονομικών καταστάσεων, ωθώντας στην ανάληψη πρωτοβουλιών και στη λήψη στρατηγικών αποφάσεων για την καλύτερη ανταπόκριση τους στον ανταγωνισμό. Η χρησιμοποίησή τους μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά και να ενισχύσει σημαντικά το έργο των εποπτικών αρχών. Επιπρόσθετα είναι αναγκαίο τα Δ.Π.Χ.Α. να εξελίσσονται, ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται στις συνεχείς μεταβαλλόμενες ανάγκες όλων των επιχειρήσεων και της Κεφαλαιαγοράς. Τέλος, οι εξωτερικοί χρήστες, έχουν στη διάθεση τους οικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων, που χαρακτηρίζονται από ομοιομορφία, αξιοπιστία και σαφήνεια, παρέχοντας τους αντικειμενική εικόνα μεταξύ των εταιριών του κλάδου τροφίμων και ποτών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αθιανός, Α. – Κωνσταντινιούδης, Κ.. (2004). Αποτίμηση και Αξιολόγηση Επενδύσεων Και Επιχειρήσεων. Θεσσαλονίκη. Εκδόσεις: Ηλιάδη.
- Βάθης, Β. (1995). *Η Σύμβαση Factoring*. Εκδόσεις: Αφοί Π. Σάκκουλα.
- Γαλάνης, Β., Π.. (1995). Η Λειτουργία Των Σύγχρονων Χρηματοοικονομικών Θεσμών Στη Χώρα Μας. Αθήνα. Εκδόσεις: Σάκκουλα.
- Γεωργίου, Α. (2003). Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα IAS. Αθήνα. Εκδόσεις: Σάκκουλα.
- Δημητριάδης, Ε. (2003). Στατιστικές Εφαρμογές Με S.P.S.S.. Αθήνα. Εκδόσεις: Κριτική ΑΕ
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005). Επιστημονική Έρευνα Και Συγγραφή Εργασιών. Αθήνα. Εκδόσεις: Κριτική ΑΕ
- Θάνος, Γ., Κιόχος, Π. & Παπανικολάου, Γ. (2002). Χρηματοδότηση Των Επιχειρήσεων. Αθήνα. Εκδόσεις: Σύγχρονη Εκδοτική ΕΠΕ.
- Θωμαΐδου, Φ. & Σταυράκη, Σ. (2016). Βιομηχανία Τροφίμων Και Ποτών: Facts & Figures 2016. Αθήνα. Εκδόσεις: Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών.
- Καββαδίας.(επιμ.). (2007). Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα, Ειδική Έκδοση. Αθήνα, Εκδόσεις: Φορολογική Επιθεώρηση.
- Καραγιάννης, Ι., Καραγιάννη, Α. & Καραγιάννης, Δ. (2016). Λογιστικά – Κοστολόγηση – Φοροτεχνικά – Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα στην Πράξη. Εκδόσεις: Καραγιάννης.
- Κάτσης, Α., Σιδερίδης, Γ. & Εμβαλιώτης, Α. (2010). Στατιστικές Μέθοδοι Στις Κοινωνικές Επιστήμες. Αθήνα. Εκδόσεις: Τόπος.
- Λουκάς, Α., Βλάχος, Χ.. (2008). Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα 2009. Τόμος Α', 5η έκδοση, Αθήνα. Εκδόσεις: Global Training.
- Μπουραντάς, Α., Βάθης, Α., Κωνσταντίνου, Χ. & Ρεκλείτης, Π. (1999). Αρχές Οργάνωσης Και Διοίκησης Επιχειρήσεων Και Υπηρεσιών. Αθήνα. Εκδόσεις: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.

- Νεγκάκης, Χ. (2015). Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς IFRS, Ειδικά Θέματα. Θεσσαλονίκη.
- Νεγκάκης, Χ. (2015). Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς IFRS, Θεωρία Και Εφαρμογές. Θεσσαλονίκη.
- Ξανθάκης, Μ., Αλεξάκης, Χ.. (2006). Χρηματοοικονομική Ανάλυση Επιχειρήσεων. Αθήνα. Εκδόσεις: Σταμούλη.
- Σακέλλης, Ε.. (2002). Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα. Αθήνα. Εκδόσεις: Σακέλλη.
- Σταματόπουλος, Δ., Σταματόπουλος, Π. & Σταματόπουλος, Γ. (2015). Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα - Ανάλυση - Ερμηνεία. Εκδόσεις: Forin - Σταματόπουλος.
- Σταυρόπουλος, Α., Βαζακίδης, Α. & Τσόπογλου, Σ.. (2004). Χρηματοοικονομική Λογιστική-Λογιστικό Σχέδιο. Θεσσαλονίκη. Εκδόσεις: Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Grant Thornton. (2004). *Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα I.F.R.S.* Αθήνα. Εκδόσεις: Grant Thornton.
- Grant Thornton. (2009). Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς – IFRS. Τόμος Α', Γ' Έκδοση. Αθήνα. Εκδόσεις: Grant Thornton.
- Gropelli Α.- Nikbakht Ε.. (2007). Χρηματοοικονομική, 3η Έκδοση. Αθήνα. Εκδόσεις: Κλειδάριθμος.
- Robson, C. (2007). Η Έρευνα Του Πραγματικού Κόσμου. Αθήνα. Εκδόσεις: Gutenberg.

Άλλες πηγές

- Grant Thornton. «Έρευνα για τις επιπτώσεις των ΔΠΧΠ (1η εφαρμογή)». Μάρτιος 2006.
- Parker H.. (2008). Financial Reporting and Global Capital Markets. A History of the International Accounting Standards Comitee. 1973-2000. Accounting and Business Research. Vol. 38, Issue 2.
- Ηριώτης, Ν.. (2008). Σημειώσεις Χρηματοοικονομική Ανάλυση Λογιστικών Καταστάσεων. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Λαζαρίδης, Ι.. (2001). Financial Leasing and Investment Decisions: An Empirical Investigation. Studies in Economics and Econometrics.
- Λασάνιανος, Μ., Λέος Ι.. (2004). International Accounting Standard – Παρουσίαση Οικονομικών Καταστάσεων. Περιοδικό Λογιστής. Τεύχος 590.
- Μυλωνάς, Δ.. (2008). Σημειώσεις Λογιστικής. ICBS/TBS.
- ΣΟΕΛ. (2010). Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα, Τόμος Α'. Αθήνα. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Στειακάκης, Μ.. (2012). Σημειώσεις στην έρευνα. Θεσσαλονίκη. ICBS/TBS.
- Συμπεράσματα Συνεδρίου «Βιομηχανία 2020 ΣΒΒΕ – Eurobank: Περιφερειακή Ανάπτυξη»

Ψαρράς, Ι. (2011). Σημειώσεις Χρηματοοικονομική Ανάλυση και Αριθμοδείκτες. Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Διαδικτυακές πηγές

Διαδικτυακή Πύλη για τη Λογιστική www.taxheaven.gr

Εφημερίδα «Euro2day» www.euro2day.gr

Εφημερίδα «Ημερησία» www.hmerisia.gr

Εφημερίδα «Κεφάλαιο» www.capital.gr

Εφημερίδα «Ναυτεμπορική» www.naftemporiki.gr

Ινστιτούτο Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών www.iobe.gr

Περιοδικό «Λογιστής» www.logistis.gr

Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών www.ase.gr

Eurostat epp.eurostat.ec.europa.eu

International Association Accounting Board www.iasb.org

Νομοθεσία

Θεσμοθέτηση Ε.Γ.Λ.Σ. Ν.1041/2.4.1980

Θεσμοθέτηση της Χρηματοδοτικής Μίσθωσης Leasing Ν.1665/1986

Ορισμός περιεχομένου και χρόνου έναρξης εφαρμογής Ε.Γ.Λ.Σ. Π.Δ. 1123/1980

Υιοθέτηση Δ.Π.Χ.Α. από την Ευρωπαϊκή Ένωση Ε.Κ. 1606/2002

Υποχρεωτική καθιέρωση Ε.Γ.Λ.Σ. αρ.7 Ν.1882/1990

Ο ρόλος του Προϋπολογισμού στην Αποτελεσματική Διοίκηση των Δήμων - Η περίπτωση του Δήμου Λαγκαδά

ΤΣΑΡΔΑΚΛΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Περίληψη

Κατά το τελευταίο διάστημα, η πλειοψηφία πολλών χωρών έχει προβεί σε σημαντικές μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες αναφορικά με την ανάπτυξη και εξέλιξη των συστημάτων δημοσιονομικής πληροφόρησης της λογιστικής διαχείρισης των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η σύνταξη των προϋπολογιστικών καταστάσεων των Δήμων. Το σύνολο των αλλαγών, έχει ως στόχο την εξασφάλιση της διαφάνειας των δημοσίων οικονομικών πεπραγμένων των Δήμων αλλά και την ενίσχυση του ελέγχου σχετικά με το κόστος και την απόδοση της κάθε δραστηριότητας του Δήμου. Ειδικότερα, τα παραπάνω μπορούν να επιτευχθούν μέσω της μετάβασης από την λογιστική της ταμειακής βάσης που ακολουθούσαν οι Δήμοι σε μια ακριβέστερη και αποδοτικότερη λογιστική που θα στηρίζεται στην δεδουλευμένη βάση. Η λογιστική μεταρρύθμιση συνέβαλε στην ευρεία και δομική μεταρρύθμιση του τρόπου διαχείρισης αλλά και παρακολούθησης των οικονομικών στοιχείων των Δημοσίων φορέων. Όλα τα παραπάνω συμβάλλουν στην αλλαγή του τρόπου Διοίκησης των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ο προϋπολογισμός ως ένα στοιχείο ελέγχου των δήμων συμβάλει στον αποδοτικότερο και ποιοτικότερο έλεγχο των υπηρεσιών μέσω των πληροφοριών που παρέχει στους αρμόδιους ελεγκτές.

Λέξεις Κλειδιά: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης Ο.Τ.Α., Ταμειακή Λογιστική, Λογιστική Δεδουλευμένης Βάσης, Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα Δημοσίου Τομέα, Λογιστικό Σύστημα Ο.Τ.Α, Έσοδα – Έξοδα, Απλογραφικό Σύστημα, Διπλογραφικό Σύστημα, Προϋπολογισμός Ο.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλές χώρες, έχουν προβεί σε σημαντικές **μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες** εκσυγχρονισμού των συστημάτων δημοσιονομικής πληροφόρησης που αφορούν τη λογιστική διαχείριση και τους προϋπολογισμούς των Δημοσίων Οργανισμών.

Οι αλλαγές αυτές έχουν ως **στόχο** την ανάδειξη της διαφάνειας των δημοσίων οικονομικών αλλά και την ενίσχυση του ελέγχου του κόστους – απόδοσης της κάθε δραστηριότητας. **Βασικές μεταρρυθμίσεις** στο τομέα αυτό, για την επίτευξη του ελέγχου στον Δημόσιο Τομέα, κατέχουν **η μετάβαση από την παραδοσιακή λογιστική της ταμειακής βάσης, στην ακριβέστερη και αποδοτικότερη λογιστική της δεδουλευμένης βάσης**. Η λογιστική μεταρρύθμιση συνετέλεσε στην ευρεία δομική μεταρρύθμιση του τρόπου διαχείρισης, παρακολούθησης αλλά και ελέγχου των οικονομικών του Δημοσίου αλλά συνετέλεσε και στην αλλαγή του τρόπου Διοίκησης των Δημοσίων Φορέων. Ειδικότερα, η αλλαγή έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της λογοδοσίας, στη βελτίωση του παραγόμενου αποτελέσματος, αλλά και στον αποδοτικότερο έλεγχο των φορέων του Δημοσίου. Πρωταρχικό στοιχείο επηρεασμού της εξέλιξης αυτής είχε και η αλλαγή του τρόπου διάθεσης των δημοσίων δαπανών στους διάφορους φορείς της Δημόσιας Διοίκησης. Οι φορείς του Δημοσίου έχουν τη δυνατότητα διαχείρισης κατά τον καλύτερο τρόπο των διαφόρων πόρων ώστε να εκπληρωθούν οι στόχοι του.

1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ

Ο εκάστοτε φορέας θεωρείται υπεύθυνος για την κατάρτιση των ετήσιων οικονομικών του καταστάσεων υπό την αυστηρή καθοδήγηση των θεσπισμένων χρηματοοικονομικών προτύπων. Η παρεχόμενη ποιότητα και αξιοπιστία των οικονομικών πληροφοριών, αλλά και των νέων λογιστικών διαδικασιών συνολικά διασφαλίζονται πρωταρχικά μέσω της λειτουργίας των αποτελεσματικών συστημάτων του εσωτερικού ελέγχου στους Δημόσιους Φορείς. Οι πολυάριθμες αλλαγές στη λογιστική των κυβερνήσεων τα τελευταία χρόνια, έφεραν και την ανάπτυξη των **Διεθνών Λογιστικών Προτύπων του Δημοσίου Τομέα** International Public Sector Accounting Standards (**IPSAS**) – μπορεί να αποτελέσει το σημαντικότερο κομμάτι προόδου και εξέλιξης. Τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα Δημοσίου Τομέα (IPSAS) έχουν στόχο τον ορισμό των θεμάτων για θέματα χρηματοοικονομικής αναφοράς και λογιστικής στο δημόσιο τομέα .

Το βασικό κείμενο των IPSAS δημοσιεύεται από το IPSASB στην αγγλική γλώσσα, ενώ το βιβλίο του IPSASB έχει μεταφραστεί από τα αγγλικά σε πολλές γλώσσες .

Τα ΔΛΠ, αφορούν τον ιδιωτικό τομέα και οι οδηγίες για τις κυβερνητικές χρηματοοικονομικές καταστάσεις, αναπτύχθηκαν ώστε να βοηθήσουν το Δημόσιο Τομέα στην

προετοιμασία των οικονομικών του καταστάσεων με βάση την αρχή της δεδουλευμένης βάσης και να συμβάλλουν στην μελλοντική και ολοκληρωμένη υιοθέτηση των Προτύπων.

Έχει μεγάλη σημασία και επιβάλλεται να γίνει στο μέλλον η πλήρης εφαρμογή των ΔΛΠ που θα επιφέρει αξιοπιστία, ακρίβεια και ομοιομορφία των οικονομικών καταστάσεων σε Διεθνές επίπεδο και θα επιφέρει εμπιστοσύνη στο σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας.

Απαιτείται μια συστηματική προσπάθεια για την ανάπτυξη λογιστικών προτύπων και μια προετοιμασία ενόψει της εναρμόνισης των λογιστικών προτύπων σε διεθνές επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη ότι η λογιστική, αποτελεί το κυριότερο εργαλείο για την ορθολογική ανάπτυξη των επιχειρήσεων, οι οποίες αποτελούν με τη σειρά τους την κινητήρια δύναμη ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας.

Η λογιστική του δημοσίου τομέα, θεωρείται ένα αναπόσπαστο κομμάτι για την επιτυχή εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων αλλά και ένα εργαλείο για τον εκσυγχρονισμό της Δημόσιας οικονομικής διαχείρισης, κατά της απάτης και της διαφθοράς στον Δημόσιο Τομέα. Η σύνταξη των ετήσιων λογαριασμών για τις διάφορες χώρες παρουσιάζει ετερογένεια λόγω των κυβερνητικών συστημάτων λογιστικής ενώ η έλλειψη μιας σαφούς μεθόδου μέτρησης σχετικά με την πιστοποίηση του κατά πόσο απέχει μια χώρα σχετικά με την εφαρμογή της βάσης της δεδουλευμένης και τη διάκριση των αλλαγών στο Δημόσιο Λογιστικό σύστημα επιβάλλει την υιοθέτηση κοινών προτύπων και διαδικασιών ανά τον κόσμο. Έτσι τα IPSAS, σχετικά με την υποστήριξη των διεθνών οργανισμών όπως είναι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Παγκόσμια Τράπεζα κ.α μπορούν να συμβάλλουν στη συγκριτική μέτρηση των επιδόσεων για τον καθορισμό των ποιοτικών χαρακτηριστικών σχετικά με τις πληροφορίες της λογιστικής του δημόσιου τομέα ως ένα εργαλείο για τη λογιστική σε επίπεδο φορέων.

2. ΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΟΥΣ

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί μια από τις βασικές δομές των σύγχρονων δημοκρατικών πολιτευμάτων. Οι απαιτήσεις που έχει κάθε πολίτης σε σχέση με προγενέστερες εποχές, από την πολιτεία και ειδικότερα από τους φορείς που έχει ανατεθεί η άσκηση της κοινωνικής πολιτικής, είναι αυξημένες. Ο πολίτης επιθυμεί ένα κράτος που να τον υπηρετεί και όχι να του δημιουργεί προβλήματα.

Στο πλαίσιο του σκεπτικού αυτού θεσμοθετήθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας η Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχου (ΕΛΤΕ). Η λειτουργία των Οικονομικών μονάδων του δημοσίου τομέα στηρίζεται στο θεσμικό πλαίσιο της Επιτροπής αυτής. Ένα από τα πρώτα μέτρα που υιοθετήθηκαν για την προώθηση της υλοποίησης του στόχου αυτού είναι η

εισαγωγή και καθιέρωση του διπλογραφικού συστήματος και της λογιστικής τυποποίησης στις οικονομικές μονάδες του δημοσίου τομέα (Π.Δ. 205/98) και μεταξύ αυτών και στους Ο.Τ.Α. (Π.Δ. 146/2003). Το σύστημα αυτό χρησιμοποιείται στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς για την συστηματική παρακολούθηση της περιουσίας των Οικονομικών Οργανισμών. Έτσι το Δημόσιο Λογιστικό αποτελεί ένα σύνολο κανόνων όπου ρυθμίζεται η χρηματοοικονομική διαχείριση του Δημοσίου πλούτου.

Η διοίκηση του συνόλου των τοπικών υποθέσεων υπάγεται στην αρμοδιότητα των Δήμων και των Κοινοτήτων, όπου βασική μέριμνα αυτών αποτελεί η προαγωγή των κοινωνικών και οικονομικών θεμάτων, αλλά και η προώθηση των πολιτιστικών και πνευματικών ενδιαφερόντων των κατοίκων της Αυτοδιοίκησης .

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση αποτελεί ένα φορέα διοικητικό, πολιτικό αλλά κυρίως αναπτυξιακό .

Το Λογιστικό Σύστημα των ΟΤΑ

Βάσει της τρέχουσας εκσυγχρονιστικής τάσης στη δημόσια λογιστική, η Ελληνική δημόσια διοίκηση έχει αναπτύξει σημαντικές καινοτομίες όχι μόνο στο δημόσιο λογιστικό σύστημα αλλά και στο σύστημα λογιστικής ενημέρωσης των Δήμων και των Κοινοτήτων που παραδοσιακά ήταν το απλογραφικό σύστημα της ταμειακής λογιστικής .

Η αλλαγή της λογιστικής μεθόδου της ταμειακής βάσης σε λογιστική της δεδουλευμένης, έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια μιας περιόδου όπου η εκτίμηση της απόδοσης των ΟΤΑ αποτελούσε καίριο ζήτημα, λόγω της αύξησης των ευθυνών στους δήμους που αφορούσε την παροχή των βασικών υπηρεσιών στους φορολογούμενους. Η αυξανόμενη αποκέντρωση στη λήψη αποφάσεων από την κεντρική κυβέρνηση προς την τοπική αυτοδιοίκηση δημιούργησε τη βάση για την αύξηση της μέτρησης και της αξιολόγησης της λειτουργίας που θεωρούνται κρίσιμες για τους Δήμους. Σε παρόμοιες περιπτώσεις, όπου οι αυξανόμενες απαιτήσεις λογοδοσίας στο δημόσιο τομέα όσον αφορά την απόδοση και τα αποτελέσματα, αποτελούσαν την κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη ενός νέου συστήματος αξιολόγησης.

Η μετάβαση από την ταμειακή βάση του λογιστικού σχεδίου, ή αλλιώς γνωστή ως λογιστική του προϋπολογισμού, ή με άλλα λόγια **το απλογραφικό λογιστικό** σύστημα, σε μια **νέα βάση της λογιστικής** των δεδουλευμένων, αποτελεί μέρος της ευρύτερης διαδικασίας των δημοσίων μεταρρυθμίσεων όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ορίζεται ως βάση των δεδουλευμένων η διαδικασία όπου η λογιστική αναγνώριση των εσόδων και δαπανών γίνεται όταν αυτά προκύπτουν, ανεξάρτητα από την ημερομηνία είσπραξης ή πληρωμής τους . Κατά την ανάλυση των στοιχείων για την εφαρμογή της λογιστικής σε δεδουλευμένη βάση στο δημόσιο τομέα σε διεθνές επίπεδο, έγινε γνωστό ότι η χρήση αυτής της μεθόδου, θα μπορούσε να

προσφέρει μια ακριβέστερη μέτρηση των οικονομικών στοιχείων αλλά και να συμβάλλει στην καλύτερη επικοινωνία των φορέων του δημοσίου, σχετικά με την οικονομική θέση, την αποτελεσματικότητα, τη βελτίωση του ελέγχου αλλά και της διαφάνειας στους Δήμους και να ενθαρρύνει τη συνεχή παρακολούθηση των οικονομικών στοιχείων των ΟΤΑ. Επίσης, η χρήση της λογιστικής σε δεδουλευμένη βάση βοηθά την ανάπτυξη των βέλτιστων πρακτικών που αφορούν στην ανάγκη για τη σύγκριση ομοειδών οργανισμών τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον Δημόσιο τομέα.

Στόχος, ήταν η δημιουργία ενός κανονισμού οικονομικής λειτουργίας των οικονομικών υπηρεσιών των Δήμων έτσι ώστε η μελλοντική αναμόρφωση να συνδράμει σημαντικά στην εφαρμογή του ενιαίου Κλαδικού Λογιστικού Σχεδίου (ΥΠΕΣ, 2009).

Είδη και πηγές χρηματοοικονομικών πληροφοριών

Οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις αποτελούν το κυρίαρχο εργαλείο επικοινωνίας και πληροφόρησης μεταξύ των εταιρειών και των φορέων που αλληλεπιδρούν, συνεργάζονται, επενδύουν, ερευνούν και διοικούν μια επιχείρηση .

Η χρηματοοικονομική πληροφόρηση συμβάλλει στην παροχή σημαντικών πληροφοριών στους ενδιαφερόμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων για την ορθή λήψη των οικονομικών τους αποφάσεων, διασφαλίζοντας πληρότητα, εγκυρότητα, σαφήνεια, αντικειμενικότητα πραγματικότητα, αξιοπιστία στην πληροφόρηση των ενδιαφερομένων μελών .

Η χρηματοοικονομική πληροφόρηση χαρακτηρίζεται ποιοτική από το βαθμό που επιδρά αποτελεσματικά στις επιλογές των επενδυτών να προσδιορίσουν το επίπεδο διαφορετικότητας των μελλοντικών κερδών βάση των προηγούμενων κερδών της επιχείρησης. Η ποιότητα των πληροφοριών που εκμαιεύονται από τις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων, θεωρούνται ποιοτικές όταν τα δημοσιευμένα κέρδη είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τις ταμειακές ροές που θα πραγματοποιηθούν μελλοντικά .

Η ευνοϊκή εικόνα μιας επιχείρησης αποτελεί πόλο έλξης των επενδυτών και των εξωτερικών φορέων. Η προσέλκυση αυτών των ομάδων αποτελεί στόχο της διοίκησης, η οποία επιδιώκει τη δημιουργία μιας εικόνας υγιούς επιχείρησης και την παρουσίαση αυτής στο κοινό. Εδώ εμφανίζεται η σύγκρουση των συμφερόντων της διοίκησης και των εξωτερικών φορέων, η οποία ενδεχομένως να επιδράσει αρνητικά στην αντικειμενικότητα των χρηματοοικονομικών πληροφοριών.

Η οικονομική διαχείριση των ΟΤΑ βασίζεται στον **προϋπολογισμό**, όπου προσδιορίζονται τα έσοδα και ορίζονται τα περιθώρια των εξόδων για κάθε διαχειριστική χρήση. Έτσι οι Τοπικές αυτοδιοικήσεις ασκούσαν την ταμειακή τους διαχείριση βάσει των δημοσιολογιστικών διατάξεων

και χρησιμοποιούσαν το απλογραφικό λογιστικό σύστημα όπου κάθε πράξη καταγράφεται μονοδιάστατα ανάλογα ως έξοδο ή ως έσοδο. Οι κωδικοί καταγραφής του Δημοσίου Λογιστικού με βάση τα παραπάνω μόνο αυξάνονται.

Ο προϋπολογισμός περιέχει όλες τις δαπάνες και τα έσοδα του δήμου, όπου αναμένεται να καταβληθούν και να εισπραχθούν κατά το οικονομικό έτος. Ενώ επιπρόσθετα, εγγράφονται οι προβλέψεις για τις επισφαλείς απαιτήσεις, καθώς και το αποθεματικό. Οι υποχρεωτικές δαπάνες, εγγράφονται κατά προτεραιότητα στον προϋπολογισμό. Τα χρηματοδοτούμενα έργα, από ίδια έσοδα παρουσιάζονται στον προϋπολογισμό, ενώ θα πρέπει να παρουσιάζεται η αντίστοιχη εγγραφή χρηματοδότησης από τα έσοδα αυτά. Επιπρόσθετα, στον προϋπολογισμό παρουσιάζονται υποχρεωτικά όλες οι τοκοχρεωλυτικές δόσεις των υποχρεώσεων που έχουν συναφθεί με τα πιστωτικά ιδρύματα.

Κατά το Δημόσιο Λογιστικό, όποιο χρηματικό ποσό εισπράττεται ονομάζεται ως έσοδο ενώ όποιο πληρώνεται θεωρείται ως έξοδο.

Στηριζόμενοι σε αυτή τη λογική του Δημόσιου Λογιστικού, οι όποιες κρατήσεις όπως π.χ. των ασφαλιστικών ταμείων, λογίζονται ως έσοδα όταν παρακρατούνται και ως έξοδα όταν πληρώνονται .

Περαιτέρω, το σύνολο των δαπανών μη συμπεριλαμβανομένων των χρεολυσίων δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερο από το σύνολο των εσόδων αφαιρουμένων των εσόδων από δάνεια . Η ανωτέρω σχέση θα πρέπει να ισχύει κατά την κατάρτιση αλλά και σε κάθε αναμόρφωση του προϋπολογισμού. Σε περίπτωση που διαπιστωθεί ότι έχουν αναληφθεί υποχρεώσεις και πραγματοποιηθεί δαπάνες καθ' υπέρβαση των εγγεγραμμένων πιστώσεων του προϋπολογισμού, τα ποσά που αναλογούν στο ύψος αυτών, καταλογίζονται σε βάρος των οργάνων που ενέκριναν ή συνέπραξαν στην εκτέλεση της δαπάνης .

Τα έσοδα των ΟΤΑ Α' βαθμού χωρίζονται σε **τακτικά** και έκτακτα.

Τα πρώτα αφορούν έσοδα :

- α) από θεσμοθετημένους πόρους,
- β) από τα περιουσιακά,
- γ) από ανταποδοτικά τέλη και απαιτήσεις,
- δ) από φόρους, τέλη δικαιώματα και εισφορές,
- ε) από τοπικά πιθανά τέλη, δικαιώματα αλλά και εισφορές.

Αντίθετα, τα **έκτακτα έσοδα** αναφέρονται σε έσοδα από δάνεια, δωρεές, κληρονομίες, και εν γένει εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων, από συμμετοχή σε επιχειρηματική δραστηριότητα κ.α.

τα έξοδα του προϋπολογισμού θα πρέπει να παρουσιάζονται στις εξής κατηγορίες:

- Στα λειτουργικά έξοδα
- Στις Επενδύσεις
- Στις πληρωμές εξόδων από παρελθόντα έτη
- Στα αποθεματικά

Στον προϋπολογισμό εγγράφονται όλες οι δαπάνες και τα έσοδα του δήμου, τα οποία αναμένεται να πληρωθούν και αντίστοιχα να εισπραχθούν κατά τη διάρκεια του οικονομικού έτους. Επιπλέον εγγράφονται οι προβλέψεις μη είσπραξης εισπρακτέων υπολοίπων βεβαιωθέντων κατά τα παρελθόντα οικονομικά έτη εντός του οικονομικού έτους καθώς και το αποθεματικό. Η υπερεκτίμηση των εσόδων ή η εγγραφή εσόδων που δεν πρόκειται να εισπραχθούν οδηγεί ουσιαστικά στην μη επίτευξη του οικονομικού αποτελέσματος, καθιστώντας τον προϋπολογισμό ελλειμματικό .

Η υποχρεωτική κατάρτιση ισοσκελισμένων, αλλά και ρεαλιστικών προϋπολογισμών, και η εγγραφή δαπανών που χρηματοδοτούνται μόνο από τα ενδεχόμενα έσοδα που αναμένεται να εισπραχθούν, με δεδομένη την αδυναμία άντλησης δανείων, που θα καλύπτουν έξοδα λειτουργικά, παρουσιάζει την ανάγκη άσκησης περιοριστικής πολιτικής, ενώ προβλέπεται, η έντονη συγκράτηση των δαπανών στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα .

Κατά κανόνα το μεγαλύτερο τμήμα των εσόδων των δήμων προέρχεται από τους Κεντρικούς Αυτοτελείς Πόρους (ΚΑΠ) και τους ίδιους πόρους. Μέσω των ΚΑΠ επιδοτούνται σε μηνιαία βάση από το κράτος τα λειτουργικά έξοδα των δήμων.

Τετραμηνιαία επιχορήγηση: Χρηματοδότηση των επενδυτικών δαπανών, γνωστή σαν ΣΑΤΑ (Συλλογική απόφαση τοπικής αυτοδιοίκησης): Αυτή προκύπτει από το 1/3 των ετήσιων εσόδων του φόρου εισοδήματος. Επιπλέον λαμβάνουν οι δήμοι άπαξ και ειδικές επιχορηγήσεις για χρηματοδότηση δαπανών, οι οποίες σχετίζονται με την μεταβίβαση αρμοδιοτήτων ή αποσκοπούν στην κάλυψη απρόβλεπτων δαπανών.

Τα τρία σημαντικότερα κριτήρια διανομής των ΚΑΠ στους επιμέρους δήμους είναι:

- Πληθυσμός
- Αριθμός οικισμών
- Ελάχιστο λειτουργικό κόστος κάθε δήμου

Τα ίδια έσοδα των δήμων, προέρχονται από μια σειρά φόρων, τελών και εισφορών. Το συγκεκριμένο ύψος εισφοράς διαφέρει από δήμο σε δήμο.

Παρά τις μεγάλες δυσκολίες, τα οικονομικά των δήμων βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν. Στην αισθητή βελτίωση των οικονομικών των δήμων συνέβαλαν:

α. Η ανάγκη διαμόρφωσης ενός ισοσκελισμένου προϋπολογισμού,

β. το πρόγραμμα εξόφλησης παλιών χρεών και υποχρεώσεων των δήμων σε ιδιώτες μέσω ειδικής επιχορήγησης 690 εκατ. ευρώ, από το οποίο επωφελήθηκαν, κάνοντας χρήση του, τουλάχιστον 197 δήμοι και

γ. η βελτιωμένη τελικά οικονομική εupoτεία από το Υπουργείο Εσωτερικών (στο οποίο υποβάλλουν οι δήμοι τα οικονομικά τους στοιχεία και κατά περίπτωση λαμβάνουν οδηγίες για τη διαχείριση των οικονομικών τους).

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΗΜΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ

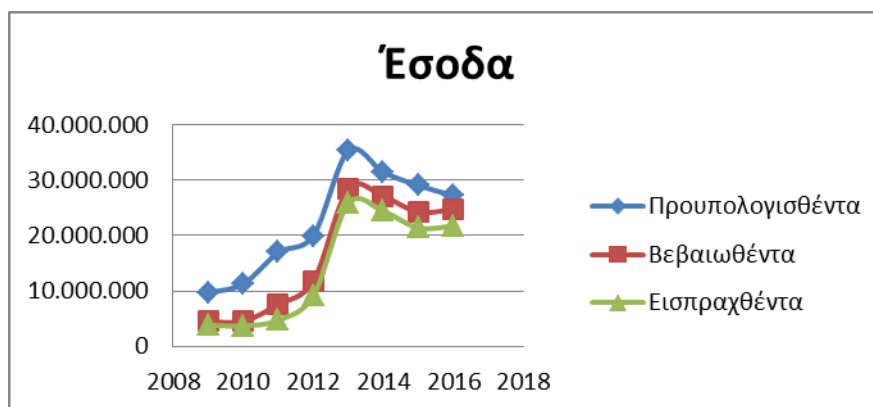
Λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία των εσόδων και των εξόδων για το χρονικό διάστημα από το 2009 έως το 2016, έγινε η ανάλυση της πορείας αυτών για το Δήμο του Λαγκαδά, Νομού Θεσσαλονίκης. Κατά τη σύνταξη των προϋπολογισμών του Δήμου αντιμετωπίστηκαν αρκετά προβλήματα.

Κάποια από αυτά παραθέτονται παρακάτω.

1. Η μεταφορά των απορριμμάτων στον ΧΥΤΑ Μαυροράχης και ο ανεφοδιασμός οχημάτων με καύσιμα από πρατήριο που βρίσκεται σε διαφορετική δημοτική ενότητα από αυτή που απασχολείται το κάθε όχημα και γενικά το μεγάλο μέγεθος του δήμου Λαγκαδά, ο οποίος είναι ένας από τους 10 μεγαλύτερους σε έκταση δήμους στην Ελλάδα. Ο ανάδοχος που προκύπτει από την διαγωνιστική διαδικασία έχει συγκεκριμένη έδρα με αποτέλεσμα όλα τα οχήματα του Δήμου για τον ανεφοδιασμό τους πρέπει να διανύσουν αρκετά χιλιόμετρα και να επιστρέψουν στον τόπο εργασιών τους. Αυτό σημαίνει αυξημένος προϋπολογισμός κατά πολύ για την κάλυψη των παραπάνω κινήσεων σε καύσιμα.
2. Η χιλιομετρική απόσταση δημιουργεί μεγάλα κόστη και για τις επισκευές και συντηρήσεις των οχημάτων που πρέπει να προβλεφτούν.
3. Πέραν όλων των παραπάνω, το μεγαλύτερο πρόβλημα για την αναλογική σχέση εσόδων – εξόδων λόγω του ανταποδοτικού χαρακτήρα της υπηρεσίας, αποτελεί το κόστος των συμβασιούχων και η παράταση συμβασιούχων με απόφαση της Κεντρικής Κυβέρνησης και επιβολή αυτής στους Δήμους για τα έτη 2015, 2016 και 2017, στην υπηρεσία καθαριότητας και φωτισμού που έχει ήδη κοστίσει στον δήμο για τις προηγούμενες χρονιές αλλά και για το 2017 σε ετήσια βάση πάνω από 1 εκατ. ευρώ και αναγκάζει στην αύξηση του επιδιωκόμενου ποσού που θα εισπραχθεί από τα τέλη σε περίπου 1.000.000 € .

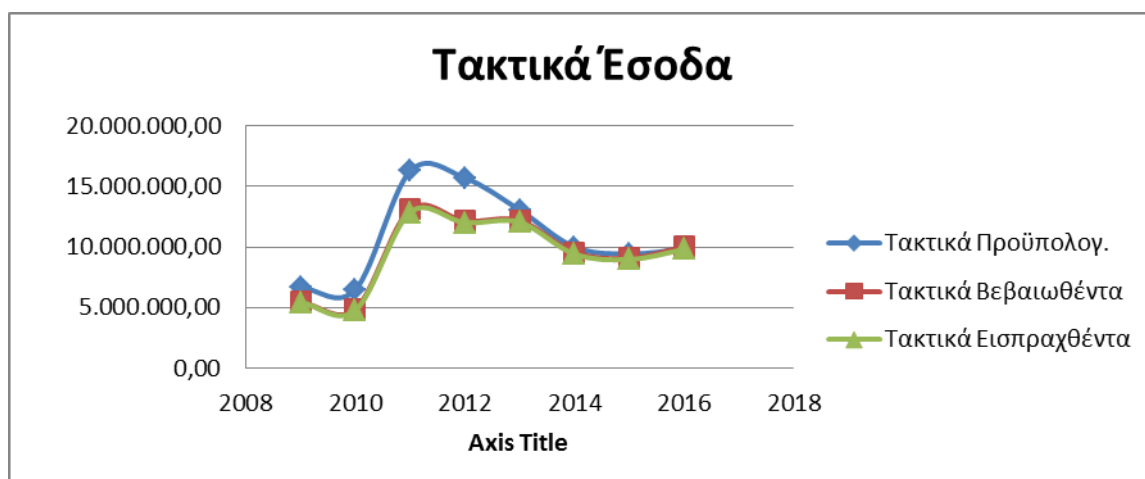
Έσοδα Δήμου

Πίνακας 1. Έσοδα Δήμου

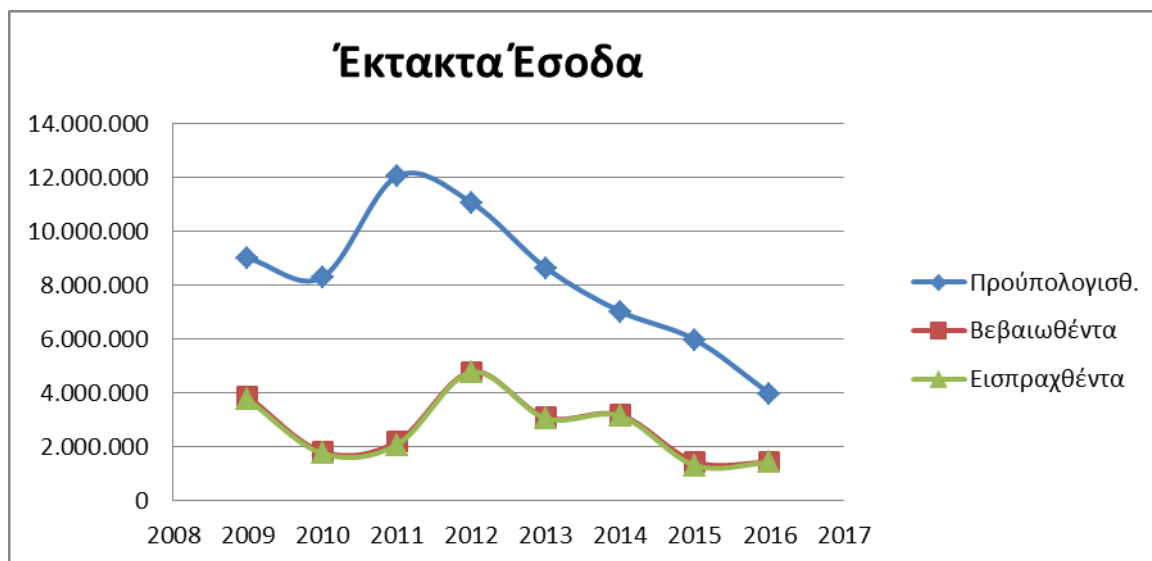
Τα προϋπολογισθέντα **έσοδα** του Δήμου ήταν αυξανόμενα από το 2009 έως το 2013. Έτσι τα έσοδα που προϋπολογίσθηκαν μετά τις αναμορφώσεις, ξεκίνησαν από τα 9,5 εκ περίπου για το 2009 και έφτασαν τα 35 εκ. ευρώ για το 2013. Πτωτικά συνέχισαν να εμφανίζονται τα έσοδα ως το 2016, ενώ υπάρχει απόκλιση μεταξύ των προϋπολογισθέντων εσόδων και των βεβαιωθέντων εσόδων για όλα τα έτη από το 2009 έως το 2016. Αναλυτικότερα, τα βεβαιωθέντα έσοδα έφτασαν τα 29 περίπου εκ. κατά το 2013, όπου είναι και το υψηλότερο ποσό ενώ κατά το 2009 άγγιξαν τα 4,5 εκ. περίπου. Σε χαμηλότερα επίπεδα για κάθε έτος παρουσιάζονται τα εισπραχθέντα έσοδα για το Δήμο Λαγκαδά. Ειδικότερα, θα λέγαμε ότι σημαντική απόκλιση παρατηρείται ανάμεσα στο προϋπολογισθέντα έσοδα και στα έσοδα που εν τέλει εισπράχθηκαν για τα οχτώ έτη στον Δήμο Λαγκαδά.

Πίνακας 2. Τακτικά έσοδα

Τα τακτικά έσοδα του Δήμου σε σχέση με το σύνολο των Εσόδων έδειξαν ότι σε πολλά έτη τα προϋπολογισθέντα τακτικά έσοδα του Δήμου έφτασαν στο 95% περίπου των συνολικών εσόδων. Τα τακτικά έσοδα αποτέλεσαν το 40% - 80% των συνολικών εσόδων για τον Δήμο, ενώ υψηλές αποκλίσεις παρατηρούνται για τα προϋπολογισθέντα έσοδα σε σχέση με τα βεβαιωθέντα του Δήμου.

Πίνακας 3. Έκτακτα έσοδα

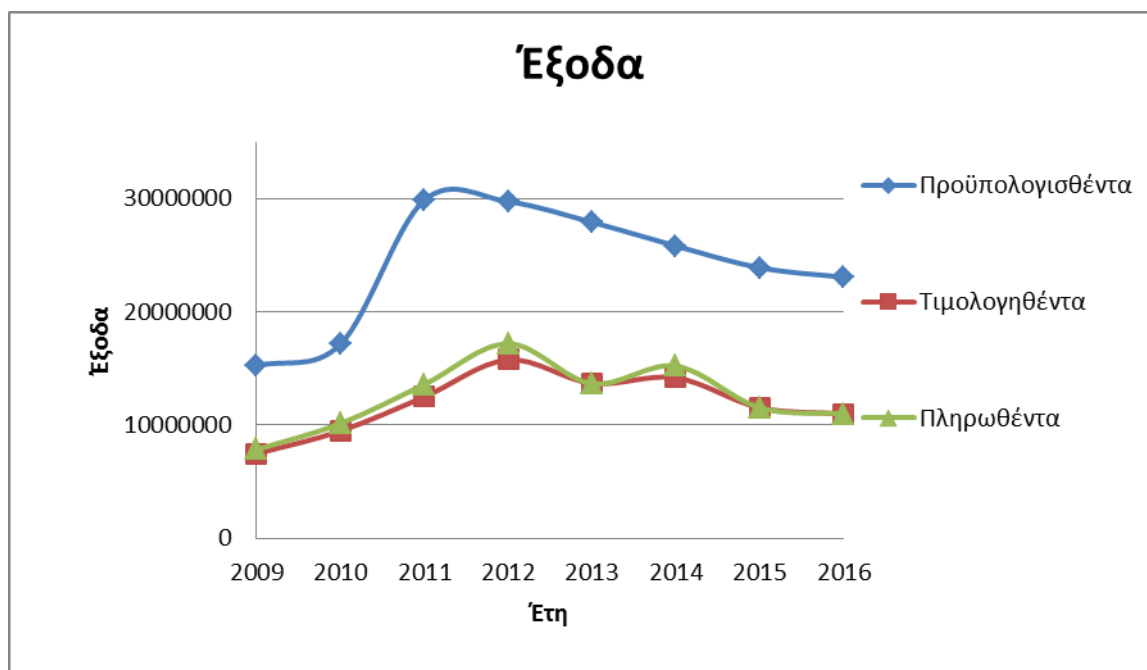

Παράλληλα **τα έκτακτα έσοδα** για το Δήμο Λαγκαδά είναι σε υψηλά επίπεδα στο σύνολο της οχταετίας. Σημαντικές παρουσιάζονται οι αποκλίσεις μεταξύ των προϋπολογισθέντων έκτακτων εσόδων όπου σε πολλά έτη προϋπολογίσθηκαν υψηλότερα και από τα τακτικά έσοδα του Δήμου. Το 2012, τα αναμενόμενα έκτακτα έσοδα για το Δήμο ήταν περίπου 12 εκ, ενώ εν τέλει βεβαιώθηκαν πολύ λιγότερα ενώ τέλος εισπράχθηκαν ακόμη χαμηλότερα ποσά έκτακτων εσόδων. Λόγω της φύσης αυτών των εσόδων, που προέρχονται από έκτακτα και συγκυριακά γεγονότα δεν θεωρείται εύκολος ο προϋπολογισμός αυτών, όπως γίνεται για τα τακτικά έσοδα των Δήμων.

Τα έκτακτα έσοδα σε ποσοστιαίο επίπεδο σε σχέση με το σύνολο των εσόδων παρουσιάζουν μια πτωτική πορεία από το 2009 έως το 2016. Έτσι αυτή παρουσιάζεται και για τις τρεις κατηγορίες των εσόδων. Τα έκτακτα έσοδα όπως αυτά είχαν προϋπολογισθεί από το 2009, αποτέλεσαν το 42% περίπου των συνολικών εσόδων. Εν τέλει εισπράχθηκε μόλις το 27% των έκτακτων εσόδων σε σχέση με τα συνολικά έσοδα. Στο τέλος της οχταετίας, τα έκτακτα έσοδα αποτελούν μόλις το 6,5% των συνολικών εσόδων για τον Δήμο.

Έξοδα

Πίνακας 4. Έξοδα

Τα έξοδα προϋπολογίσθηκαν διπλάσια αναλογικά με τα έξοδα που τελικά τιμολογήθηκαν και πληρώθηκαν από το Δήμο. Υψηλά προϋπολογισθέντα έξοδα παρατηρήθηκαν κατά τα έτη 2011 και 2012, ενώ τα υψηλότερα καταλογισθέντα ποσά έγιναν κατά το 2012 και 2014. Οι αποκλίσεις μεταξύ των τιμολογηθέντων και των πληρωθέντων εξόδων ήταν χαμηλές.

Τα τιμολογηθέντα έξοδα για το προσωπικό και τους τρίτους ήταν αρκετά χαμηλότερα από τα έξοδα που είχε προϋπολογίσει ο Δήμος. **Τα καταλογισθέντα έξοδα** για το προσωπικό του Δήμου παρουσιάζουν μια σημαντική αύξηση από το 2009 έως το 2011, όπου διπλασιάζονται (λόγω συνένωσης των επτά Δήμων με τον Καλλικράτη) ενώ μέχρι το 2016 κινούνται στα ίδια επίπεδα. Αυξητικά κινούνται τα έξοδα και οι αμοιβές τρίτων και αιρετών για το Δήμο, τέλος **τα πραγματικά έξοδα** διπλασιάστηκαν από το 2009 έως το 2016.

Οι δαπάνες των τόκων αποτελούν έξοδα που εντάσσονται στην βασική λειτουργία του Δήμου. Παρατηρείται μια υψηλή αύξηση αυτών των εξόδων σε σχέση με το σύνολο των γενικών εξόδων που πλήρωνε ο Δήμος κατά έτος. Από το 3% των εξόδων για τόκους, ο Δήμος έφτασε να πληρώνει το 18% περίπου των γενικών του εξόδων σε τόκους. Συνολικά θα λέγαμε ότι παρατηρείται μια αύξηση των γενικών εξόδων για το Δήμο, αυξάνοντας παράλληλα και τα ποσά των τόκων.

Οι υπηρεσίες όπου διαχωρίζονται τα συνολικά έξοδα του Δήμου Λαγκαδά είναι: η Γενική Υπηρεσία του Δήμου, η Οικονομική Υπηρεσία, η Υπηρεσία Καθαριότητας, η Υπηρεσία Τεχνικών Έργων, η Υπηρεσία Πολεοδομίας, η Δημοτική Αστυνομία, οι Λοιπές Υπηρεσίες, οι Πληρωμές ΠΟΕ και Λοιπές Αποδόσεις και Προβλέψεις καθώς και το Αποθεματικό. Το μεγαλύτερο ποσοστό

των εξόδων αποτελούν τα έξοδα για τις γενικές υπηρεσίες του Δήμου. Τα έξοδα αυτά προϋπολογίστηκαν σε 19% για το 2014, όπου ήταν το χαμηλότερο ποσό για την μελετούμενη περίοδο, φτάνοντας το 43,5% για το 2016. Στην συνέχεια, τα υψηλότερα ποσά εξόδων αφορούν την τεχνική υπηρεσία του Δήμου καθώς και τις πληρωμές των οφειλών από Προηγούμενα Οικονομικά Έτη (ΠΟΕ). Οι προϋπολογισμοί των ΠΟΕ καλύπτουν το 17% περίπου του προϋπολογισμού για το 2016 ενώ το χαμηλότερο ποσό παρουσιάστηκε το 2014 που ήταν 10%.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Δήμος Λαγκαδά, παρουσίασε σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των προϋπολογισθέντων εξόδων ανά έτος και των τελικά τιμολογημένων και πληρωθέντων εξόδων.

Τα προϋπολογισθέντα έσοδα υπολογίζονται με βάση τις ανάγκες του Δήμου και το προγραμματικό σχέδιο του Δημοτικού Συμβουλίου. Παρατηρήθηκε ότι στο σύνολο των ετών τα πραγματικά έξοδα είχαν σημαντικές αποκλίσεις από το προϋπολογισθέντα έξοδα, τα οποία ανά υπηρεσία υπολογίστηκαν χαμηλότερα σε σχέση με τα πρώτα.

Χαμηλές αποκλίσεις παρουσιάστηκαν μεταξύ των βεβαιωθέντων εξόδων και των πληρωθέντων, κάτι που παρουσιάζει την ικανότητα αποπληρωμής των εξόδων από το Δήμο.

Τα προϋπολογισθέντα έξοδα για το προσωπικό και τους αιρετούς ήταν χαμηλότερα από τα πραγματικά ανά έτος.

Παράλληλα ίδια πορεία σημείωσαν και τα έξοδα τόκων που προϋπολογίστηκαν χαμηλότερα. Αναλογικά με τα έσοδα, τα οποία χωρίζονται σε τακτικά και έκτακτα, τα πρώτα υπολογίστηκαν υψηλότερα των βεβαιωθέντων και εισπραχθέντων για όλα σχεδόν τα έτη που μελετάμε.

Παράλληλα τα έκτακτα έσοδα, υπολογίστηκαν και αυτά υψηλότερα των βεβαιωθέντων, ενώ αναλογικά με το σύνολο των γενικών εσόδων τα έκτακτα έσοδα μειώθηκαν από το 2009 μέχρι το 2016.

Παρατηρήθηκε πτώση των έκτακτων εσόδων ανά έτος ενώ τα προϋπολογισθέντα ήταν αρκετά υψηλότερα των πραγματικών για όλα τα έτη.

Σημαντικές αποκλίσεις παρουσιάστηκαν μεταξύ των εσόδων από τόκους κεφαλαίων που παρουσίασαν πτωτική τάση κατά τα τελευταία έτη.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η υιοθέτηση του διεθνούς λογιστικού προτύπου 16 «ενσώματες ακινητοποιήσεις», στρατηγική παράμετρος βελτίωσης της αποδοτικότητας και βιωσιμότητας μιας εταιρίας : μελέτη, περίπτωσης στις εισηγμένες εταιρίες στο Χρηματιστήριο Αθηνών του κλάδου τροφίμων και ποτών

ΒΛΑΧΟΥ ΕΛΙΣΑΒΕΤ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση του κατά πόσο η υιοθέτηση του Διεθνούς Λογιστικού Προτύπου 16 «Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις», αποτελεί στρατηγική παράμετρος βελτίωσης της Αποδοτικότητας και της Βιωσιμότητας μίας εταιρίας. Για την καλύτερη κατανόηση του θεωρητικού πλαισίου του Διεθνούς Λογιστικού Προτύπου 16 «Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις» στην αρχή της Διπλωματικής εργασίας γίνεται λεπτομερής παρουσίαση των Λογιστικών Παραδοχών και Αρχών καθώς και του Ελληνικού Γενικού Λογιστικού Σχεδίου.

Επίσης, παρατίθεται η ιστορική επισκόπηση των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων και γίνεται σαφής αναφορά στα πρότυπα που εφαρμόζονται σήμερα και στα πλεονεκτήματα-μειονεκτήματα που φέρει η εφαρμογή τους.

Για την Εμπειρική έρευνα χρησιμοποιήθηκε το σύνολο των εισηγμένων εταιρειών του κλάδου Τροφίμων και Ποτών του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην έρευνα έχει βασισθεί τόσο σε πρωτογενή στοιχεία, δηλαδή έγινε χρήση και επεξεργασία ερωτηματολογίου, αλλά και σε δευτερογενή στοιχεία, τα οποία αντλήθηκαν από τις επίσημες οικονομικές καταστάσεις των εταιριών του εξεταζόμενου κλάδου. Τα στοιχεία αυτά κρίθηκαν απαραίτητα για την έκδοση των αποτελεσμάτων, μέσω της χρήσης και ανάλυσης των Χρηματοοικονομικών δεικτών Αποδοτικότητας, Κεφαλαιακής Διάρθρωσης και Βιωσιμότητας.

Τα συμπεράσματα που καταλήγει η έρευνα είναι ενθαρρυντικά, παρόλο που οι ελληνικές επιχειρήσεις κλήθηκαν να εφαρμόσουν τα ΔΛΠ μέσα σε ένα εξαιρετικά δύσκολο θεσμικό και οικονομικό περιβάλλον και ταυτόχρονα είχαν να ξεπεράσουν και τις πρόσθετες δυσκολίες του «εσωστρεφούς» χαρακτήρα τους.

Τέλος, όσον αφορά το ΔΛΠ 16, η σταδιακή εφαρμογή του αποτέλεσε εργαλείο αναβάθμισης της ποιότητας και της πληρότητας των χρηματοοικονομικών πληροφοριών.

«Λέξεις Κλειδιά: Ε.Γ.Λ.Σ, ΔΛΠ 16, Δ.Π.Χ.Π, Πάγια περιουσιακά στοιχεία».

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη χώρα μας η πρώτη εφαρμογή των ΔΛΠ σηματοδότησε μία ριζική αλλαγή στον τρόπο παροχής οικονομικής πληροφόρησης από την πλευρά των επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα με βάση το άρθρο 13 το Ν.3229/2004 οι εισηγμένες σε οργανωμένη Χρηματιστηριακή αγορά συντάσσουν Ετήσιες Οικονομικές Καταστάσεις και Τριμηνιαίες Ενδιάμεσες Οικονομικές Καταστάσεις με βάση τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα.

Οι διατάξεις αυτές εφαρμόστηκαν στη χώρα μας, αλλά και στα υπόλοιπα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την 01/01/2015. Μέσω της υιοθέτησης των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων απομακρύνθηκαν οι ιδιαιτερότητες του Ελληνικού Λογιστικού Σχεδίου και οι Οικονομικές Καταστάσεις των ελληνικών επιχειρήσεων έγιναν πλέον εύκολα κατανοητές και αξιοποιήσιμες, τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, παρέχοντας πληροφόρηση ίσης αξιοπιστίας με αυτή των λοιπών ευρωπαϊκών επιχειρήσεων.

Ένα από τα ζητήματα που διευθετούνται με τα ΔΛΠ καθώς και με τα νέα ΕΛΠ, είναι η λογιστική αντιμετώπιση των παγίων περιουσιακών στοιχείων. Συγκεκριμένα, το ΔΛΠ 16 περί

λογιστικού χειρισμού των Ενσώματων Ακινήτοποιήσεων θέτει τις βάσεις για τα είδη των δαπανών, τα οποία είτε κεφαλαιοποιούνται, είτε θεωρούνται οργανικά έξοδα χρήσης καθιερώνοντας τις μεθόδους απόσβεσης και επιμέτρησης.

1.1 ΣΚΟΠΟΣ

Στην παρούσα μελέτη γίνεται γενική αξιολόγηση των ΔΛΠ/Δ.Π.Χ.Π. και ειδικότερη ανάλυση του Διεθνές Λογιστικού Προτύπου 16 που ορίζει το λογιστικό χειρισμό των «Ενσώματων Ακινήτοποιήσεων».

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη – διερεύνηση της υιοθέτησης του ΔΛΠ 16 «Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις», ως στρατηγική παράμετρος βελτίωσης της αποδοτικότητας και της βιωσιμότητας μίας εταιρίας.

Η έρευνα επικεντρώνεται στις εισηγμένες εταιρίες του κλάδου Τροφίμων και Ποτών του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Για την επίτευξη των στόχων χρησιμοποιήθηκαν όλα τα αναγκαία εργαλεία ανάλυσης έρευνας, καθώς και τα δημοσιευμένα Οικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων.

1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Επίτευξη του στόχου της Διπλωματικής εργασίας θα επέλθει με μία συστηματική μελέτη περίπτωσης του κλάδου Τροφίμων και Ποτών του Χρηματιστηρίου Αθηνών.

Οι στόχοι της μελέτης είναι οι εξής:

- Παράθεση του θεωρητικού πλαισίου των Δ.Λ.Π. με έμφαση στο λογιστικό χειρισμό των Ενσώματων παγίων περιουσιακών στοιχείων (Δ.Λ.Π. 16).
- Καταγραφή των διαφορών στο χειρισμό των ενσώματων παγίων μεταξύ Ελληνικών Λογιστικών προτύπων και Δ.Λ.Π.
- Ανάλυση και παρουσίαση του κλάδου Τροφίμων και Ποτών της ελληνικής οικονομίας (εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών), στον οποίο θα επικεντρωθεί η έρευνα της μελέτης περίπτωσης.
- Παράθεση συμπερασμάτων και προτάσεων με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, σε σχέση με τους στόχους που έχουν τεθεί.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Η Λογιστική αποτελεί μία επιστημονική τεχνική, η οποία ασχολείται με την καταγραφή και την παρουσίαση όλων των λογιστικών γεγονότων που λαμβάνουν χώρα σε μία οικονομική

μονάδα. Παρέχει πληροφορίες στην ίδια την επιχείρηση, στους ενδιαφερόμενους του εσωτερικού, αλλά και εξωτερικού της περιβάλλοντος, καθώς και στο κοινωνικό σύνολο γενικότερα. Λειτουργεί μέσα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον και συμμορφώνεται βάσει των περιορισμών που θέτει αυτό.

Οι περιορισμοί αυτοί είναι γνωστοί ως *Παραδοχές* και βάσει αυτών μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για το γνωστικό πεδίο της Λογιστικής²⁵².

Απαραίτητο εργαλείο αποτέλεσε το Ελληνικό Γενικό Λογιστικό Σχέδιο. Πρόκειται για ένα σύστημα κανόνων, σύμφωνα με το οποίο ταξινομούνται ομοιόμορφα τα λογιστικά μεγέθη. Με αυτό επιτυγχάνεται η τυποποίηση των λογαριασμών που τηρούνται από τις οικονομικές μονάδες της χώρας και η συλλειτουργία τους με ενιαίο τρόπο. Η σύνταξη και δημοσίευση τυποποιημένων Ισολογισμών, λογαριασμών Αποτελεσμάτων και άλλων Οικονομικών Καταστάσεων και γενικά ο σχεδιασμός της οικονομίας σε εθνική κλίμακα.

Ακολουθούν τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα, τα οποία αποτελούν το πλαίσιο των κανόνων και των αρχών που διέπουν το λογιστικό - οικονομικό και φορολογικό πεδίο δράσης των επιχειρήσεων.

Βασική πηγή των Ελληνικών Λογιστικών Προτύπων αποτέλεσε το Ελληνικό Λογιστικό Σχέδιο (Π.Δ. 1123/1980) καθώς και ο κωδικοποιημένος νόμος περί «Ανωνύμων Εταιριών» Ν.2190/1920.

Στα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα έγιναν τροποποιήσεις βάσει του Νόμου 4308/2014. Σύμφωνα με τον νέο Νόμο τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα τείνουν να έχουν μικρές διαφορές με τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα²⁵³.

Με την σειρά τους τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα είναι το κύριο και πλέον αποδεκτό μέσο έκφρασης της Λογιστικής επιστήμης²⁵⁴. Πρόκειται, για μία κωδικοποιημένη μορφή λογιστικών αρχών και κανόνων που κρίνεται απαραίτητο να εφαρμόζονται για τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων. Αποτελούν ένα ευρύ σύνολο λογιστικών προτύπων και Διερμηνειών, τα οποία εκδίδονται από το Συμβούλιο Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (International Accounting Standards Board – IASB) και εφαρμόζονται από επιχειρήσεις που έχουν έδρα σε αριθμό κρατών παγκοσμίως²⁵⁵.

Με την εφαρμογή τους i) διασφαλίζεται ενιαία και ομοιόμορφη αντιμετώπιση πρακτικών θεμάτων και ii) αποφεύγεται, αφενός η σύγχυση και η παραπλάνηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων και αφετέρου παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την οικονομική

²⁵² (Καραγιώργος & Παπαδόπουλος, 2003)

²⁵³ (Καραγιώργος, Πετρίδης, 2010)

²⁵⁴ (Grant Thornton, 2004)

²⁵⁵ (Νεγκάκης, 2015)

θέση, τα αποτελέσματα και τις ταμειακές ροές μίας επιχείρησης, προκειμένου να ληφθούν οι κατάλληλες επενδυτικές αποφάσεις.

Σήμερα, χρησιμοποιούμε είτε τον όρο «Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα» είτε τον όρο «Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης». Αυτό συνέβη, για το λόγο του ότι, μέχρι τον Μάρτιο του 2002 ονομάζονταν ΔΛΠ και στη συνέχεια όσα νέα πρότυπα υιοθετούνται καλούνται ΔΠΧΠ.

Από το σύνολο αυτών των προτύπων και για τις ανάγκες της διπλωματικής εργασίας έγινε ανάλυση του ΔΛΠ 16 «Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις».

2.1 ΔΙΕΘΝΕΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΤΥΠΟ 16

Το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 16 καλύπτει τόσο την πληροφόρηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων για τις επενδύσεις που πραγματοποιεί μια οικονομική οντότητα σε ενσώματα πάγια, όσο και τις μεταβολές που επέρχονται σε αυτά. Αναφέρεται στο λογιστικό χειρισμό των ενσώματων παγίων, παρόλο που ορισμένα Πρότυπα απαιτούν την αναγνώριση παγίων βασιζόμενα σε μία διαφορετική προσέγγιση απ' αυτήν του Δ.Λ.Π. 16.

Μία επιχείρηση πρέπει να εφαρμόζει το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 16 για πάγια στοιχεία, τα οποία κατασκευάζει ή αναπτύσσει για μελλοντική χρήση, με σκοπό να τα χρησιμοποιήσει ως επένδυση σε ακίνητα, όταν δεν πληρούν τα κριτήρια αναγνώρισης ως κατηγορία «Επενδύσεις σε Ακίνητα» βάσει του Δ.Λ.Π. 40. Στην περίπτωση όμως που η κατασκευή ή η ανάπτυξη έχει ολοκληρωθεί, το ακίνητο μεταφέρεται στις επενδύσεις σε ακίνητα και η επιχείρηση τότε θα πρέπει να εφαρμόσει το Δ.Λ.Π. 40.

Επίσης, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να εφαρμόσουν το Δ.Λ.Π. 16 για τις οικονομικές καταστάσεις που καλύπτουν τις χρήσεις που αρχίζουν την ή μετά την 01/01/2005. Η νωρίτερη εφαρμογή ενθαρρύνεται, όμως θα πρέπει να γνωστοποιείται στις Επεξηγηματικές Σημειώσεις που συνοδεύουν τις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων²⁵⁶.

Σκοπός του προτύπου είναι να καθορίσει το λογιστικό χειρισμό των ενσώματων παγίων και να χειριστεί θέματα όπως η αρχική αναγνώριση των ενσώματων παγίων και ο προσδιορισμός της λογιστικής τους αξίας, οι μέθοδοι προσδιορισμού των αποσβέσεων και μεταγενέστερη τους αποτίμηση, αλλά και η αναγνώριση τυχόν ζημιών απομείωσης.

Το Δ.Λ.Π. 16, εφαρμόζεται στα Πάγια Περιουσιακά Στοιχεία, εκτός αν κάποιο άλλο ΔΛΠ παρέχει τη δυνατότητα διαφορετικού λογιστικού χειρισμού (Δ.Λ.Π. 16, παρ. 3).

Ειδικότερα, το Πρότυπο δεν εφαρμόζεται για:

²⁵⁶(Grand Thornton, 2004)

- ✓ Ενσώματα πάγια, κατεχόμενα προς πώληση (ΔΠΧΑ 5).
- ✓ Βιολογικά στοιχεία του ενεργητικού, τα οποία σχετίζονται με γεωργική δραστηριότητα (ΔΛΠ 41).
- ✓ Μεταλλευτικά δικαιώματα και μεταλλευτικά αποθέματα όπως το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και παρόμοιους μη ανανεώσιμους φυσικούς πόρους.
- ✓ Αναγνώριση και αποτίμηση περιουσιακών στοιχείων που προέρχονται από εξερεύνηση και αξιολόγηση μεταλλευτικών πόρων (ΔΠΧΑ 6).

Ωστόσο το πρότυπο εφαρμόζεται για τα ενσώματα πάγια που χρησιμοποιούνται στην ανάπτυξη ή τη διατήρηση των στοιχείων του ενεργητικού, όπως περιγράφονται στις τρεις τελευταίες παραπάνω περιπτώσεις (Δ.Λ.Π 16, παρ. 3).

Κάνοντας σύγκριση του ΔΛΠ 16 με τα αντίστοιχα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα παρατηρούνται τα παρακάτω²⁵⁷:

<u>Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα</u>	<u>Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα</u>
i) Τα ενσώματα πάγια που υπάγονται στο πρότυπο	
Εφαρμόζεται σε όλα τα ιδιοχρησιμοποιούμενα ακίνητα και λοιπά ενσώματα πάγια στοιχεία. Δεν υπάγονται τα ακίνητα επένδυσης, στα οποία εφαρμόζεται το ΔΛΠ 40 καθώς και τα κατεχόμενα προς πώληση πάγια.	Στους λογαριασμούς 10, 14, 15 το Ε.Γ.Λ.Σ. παρακολουθεί όλα τα ενσώματα πάγια χωρίς να γίνεται διαχωρισμός σε ιδιοχρησιμοποιούμενα πάγια, κατεχόμενα προς πώληση, ακίνητα επένδυσης κτλ.
ii) Προϋποθέσεις αρχικής καταχώρησης	
Καταχωρούνται στην περίπτωση που υπάρχουν οι εξής προϋποθέσεις: 1) Να πιθανολογείται ότι, τα μελλοντικά οικονομικά οφέλη που έχουν σχέση με το στοιχείο θα εισρεύσουν στην επιχείρηση και 2) το κόστος του στοιχείου μπορεί να προσδιοριστεί αξιόπιστα.	Καταχωρούνται μόνο στην περίπτωση που η επιχείρηση αποκτήσει την κυριότητα των στοιχείων.
iii-b) Αρχική αξία καταχώρησης παγίων (πλην ακινήτων)	
Περιλαμβάνει: - Την τιμολογιακή αξία - Τα ειδικά έξοδα κτήσης	Περιλαμβάνει: - Την τιμολογιακή αξία - Τα ειδικά έξοδα κτήσης

²⁵⁷(Καραγιώργος & Πετρίδης, 2010)

iv) Μεταγενέστερες Δαπάνες		
Προσαυξάνουν την αξία κτήσης, μόνο στην περίπτωση που αυξάνουν τα μελλοντικά οικονομικά οφέλη του παγίου, πέραν από την αρχική του απόδοση (προσθήκες - βελτιώσεις).		Όμοια με το ΔΛΠ 16
v) Μεταγενέστερη Αποτίμηση		
Βασική Μέθοδος: το κόστος κτήσης.		Όμοια με το ΔΛΠ 16
Εναλλακτική Μέθοδος: της εύλογης αξίας.		Για τα ακίνητα προβλέπεται η αναπροσαρμογή της αξίας τους με συντελεστές που ορίζει το Υπουργείου Οικονομικών (ν.2065/1992), ανά 4ετία. Επιτρέπεται η αποτίμηση των ακινήτων στην εύλογη αξία με βάση το ΔΛΠ 16 και η υπεραξία που προκύπτει υποβάλλεται σε ήπια φορολογία.
Η πιστωτική διαφορά αναπροσαρμογής της αξία των παγίων καταχωρείται στα ίδια κεφάλαια και δε διανέμεται.		Η υπεραξία αναπροσαρμογής ακινήτων βάσει του ν.2065/1992 κεφαλαιοποιείται με την έκδοση μετοχών που διανέμονται δωρεάν στους μετόχους.
Σε περίπτωση που η επανεκτιμώμενη αξία διαφέρει σημαντικά από τη λογιστική αξία, τότε απαιτείται νέα επανεκτίμηση ανά 3 έως 5 έτη.		Η αναπροσαρμογή της αξίας των ακινήτων γίνεται μόνο ανά 4ετία σύμφωνα με τους συντελεστές που καθορίζει το Υπουργείο Οικονομικών.
		Σύμφωνα με το άρθρο 5 του ν.3229/2204, δίνεται η δυνατότητα στις εταιρίες που εφαρμόζουν ΔΛΠ, να εφαρμόζουν τους χειρισμούς που προβλέπει το ΔΛΠ 16 για την εύλογη αξία μόνο για τα ακίνητα.
Η διαφορά επανεκτίμησης πραγματοποιείται με τη χρησιμοποίηση του παγίου και συνεπώς με την απόσβεσή του ή την πώληση του. Οπότε από το λογαριασμό <i>Αποθεματικό Επανεκτίμησης</i> μεταφέρεται στα <i>Αποτελέσματα εις νέο</i> .		Η διάφορα αναπροσαρμογής των ακινήτων βάση του ν.2065/1992 κεφαλαιοποιείται με έκδοση νέων μετοχών. Με την διάταξη του άρθρου 15 του ν.3229/2004 δίνεται η δυνατότητα στις εταιρίες που εφαρμόζουν τα ΔΛΠ να εφαρμόζουν τους χειρισμούς που προβλέπει το ΔΛΠ 16 για την εύλογη αξία μόνο όμως για τα ακίνητα.
Τα ενσώματα πάγια υπόκεινται σε απομείωση, όταν η λογιστική τους αξία μειωθεί κάτω από το ανακτήσιμο ποσό.		Σε περίπτωση υποτίμησης ενσώματου παγίου διενεργείται πρόβλεψη, εφόσον η υποτίμηση προβλέπεται να είναι διαρκής (άρθρο 43 παρ.5 του ν.2190/1920).
vi) Αποσβέσεις		

Η απόσβεσή του ενσώματου παγίου γίνεται με βάση την ωφέλιμη ζωή και τον προσδοκώμενο ρυθμό ανάλωσης των οικονομικών ωφελειών που απορρέουν από το στοιχείο.	Διενεργούνται με βάση τους φορολογικούς συντελεστές του ΠΔ 299/2003, που δεν ανταποκρίνονται στην οικονομική ωφέλιμη ζωή των στοιχείων.
vii) Καταστροφή Εμπορευμάτων	
Οι απομειώσεις ή ζημίες των ενσώματων παγίων θα πρέπει να καταχωρούνται με βάση το ΔΛΠ 36.	
Η απαίτηση για αποζημίωση καταχωρείται στα αποτελέσματα όταν εισπράττεται. Η αποκατάσταση ζημίας αντιμετωπίζεται με βάση το ΔΛΠ 16.	Τα τρία γεγονότα τα ΔΛΠ τα αντιμετωπίζουν χωριστά σε αντίθεση με τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα που τα αντιμετωπίζουν ως ένα γεγονός.
viii) Αντικατάσταση μερών ενσώματων παγίων στοιχείων	
Το κόστος αντικατάστασης επανξάνει τη λογιστική αξία των στοιχείων, στην περίπτωση που πληρούνται τα κριτήρια καταχώρησης των ενσώματων παγίων στοιχείων. Η αναπόσβεστη αξία των μερών που αντικαθιστάται διαγράφεται.	Το κόστος αντικατάστασης επανξάνει το κόστος κτήσης των παγίων μόνο αν οι δαπάνες χαρακτηριστούν ως δαπάνες βελτίωσης. Το αναπόσβεστο κόστος των μερών που αντικαθιστάται δεν διαγράφεται.
ix) Τακτική κύρια επιθεώρηση	
Το κόστος επιθεώρησης προσανξάνει τη λογιστική αξία του ενσώματου παγίου, εφόσον πληρούνται τα κριτήρια αναγνώρισης των ενσώματων παγίων.	Το κόστος επιθεώρησης βαρύνει τα έξοδα της χρήσης, στην οποία πραγματοποιείται ή κατά περίπτωση χαρακτηρίζεται ως έξοδο πολυετούς απόσβεσης.
Σε περίπτωση που υπάρχει αναπόσβεστο κόστος προηγούμενης επιθεώρησης, διαγράφεται.	

3. Ο ΚΛΑΔΟΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ & ΠΟΤΩΝ

Η ελληνική βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών είναι μια δυναμική, ανταγωνιστική και εξωστρεφής βιομηχανία, με σημαντικές επενδύσεις και επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα, τα Βαλκάνια και σε όλη την Ευρώπη.

Η βιομηχανία τροφίμων διατηρεί όλα αυτά τα χρόνια, ακόμη και στην παρατεταμένη περίοδο ύφεσης για την ελληνική οικονομία το θεμελιώδη ρόλο της, έχοντας αποδείξει ότι διαθέτει τις προϋποθέσεις για να παραμείνει βασικός μοχλός ανάπτυξης.

Τα σημαντικότερα θέματα όσον αφορά το ρόλο της εγχώριας βιομηχανίας τροφίμων και ποτών σχετίζονται:

- Ο αποτελεσματικότερος συντονισμός και η στενότερη συνεργασία των εκπροσώπων του ίδιου μπορούν να συμβάλουν:

- ✓ Στη βελτίωση της αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας της προσπάθειας προβολής των ελληνικών προϊόντων.
- ✓ Στη διασφάλιση επιλογής της σωστής στρατηγικής.
- ✓ Στη σταθερότητα υλοποίησης του μακροχρόνιου σχεδιασμού της.

Οι εισηγμένες στο Χ.Α.Α εταιρίες που ανήκουν στον κλάδο «Τροφίμων και Ποτών» είναι οι ακόλουθες:

Για την συγκεκριμένη μελέτη έγινε πρωτογενείς και δευτερογενείς έρευνα.

Στην Πρωτογενή έρευνα απαραίτητο ερευνητικό εργαλείο αποτέλεσε το ερωτηματολόγιο. Σχεδιάστηκε ένα ερωτηματολόγιο με 22 ερωτήσεις. Οι δέκα εννέα ερωτήσεις είναι κλειστού τύπου²⁵⁸, οι οποίες συνοδεύονται από πιθανές εναλλακτικές απαντήσεις. Κάποιες από τις ερωτήσεις αυτές σχεδιάστηκαν με την μέθοδο Likert. Πρόκειται για μία πολύ-μεταβλητή κλίμακα μέτρησης, με την οποία δηλώνεται από τον ερωτηθέντα ο βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας του μέσα από μια σειρά κλιμακωτών προτάσεων. Οι Υπόλοιπες 3 ερωτήσεις είναι ανοιχτού τύπου, δηλαδή δίνουν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες στην έρευνα να εκφράσουν με πιο ελεύθερη μορφή τη γνώμη τους.

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι η ηλεκτρονική αποστολή των ερωτηματολογίων και η επεξεργασία των στοιχείων έγινε χρησιμοποιώντας το λογισμικό SPSS και το Microsoft Office Excel 2007.

220

Από τις είκοσι δύο (22) εταιρίες του κλάδου, οι οποίες έλαβαν τα ερωτηματολόγια, ανταποκρίθηκαν οι 19, δηλαδή ποσοστό 86%. Στάλθηκαν 128 ερωτηματολόγια και απαντήθηκαν τα 110. Συνεπώς, το δείγμα κρίνεται ικανό, προκειμένου να μπορέσουμε να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Στην Δευτερογενή έρευνα, η συλλογή των ετήσιων δελτίων έγινε μέσα από την ηλεκτρονική σελίδα του Χρηματιστηρίου Αθηνών, στην οποία κάθε εισηγμένη εταιρία υποχρεούται, πειθαρχώντας στο πλαίσιο που διαμορφώνει η εταιρική διακυβέρνηση να δημοσιεύει τις ετήσιες οικονομικές της καταστάσεις.

Η αξιολόγηση των στοιχείων έγινε για τρία έτη (2014, 2015, 2016) με χρήση των χρηματοοικονομικών δεικτών αποδοτικότητας, Κεφαλαιακής διάρθρωσής & Βιωσιμότητας. Σκοπός της πρακτικής αυτής, ήταν αφενός μεν να επαληθευτεί, όπου αυτό ήταν εφικτό, η αξιοπιστία των δημοσιευμένων στις οικονομικές καταστάσεις στοιχείων, αλλά και να αντληθεί κάθε είδους σχετική πληροφορία που θα οδηγούσε στην πληρέστερη κατανόηση αυτών.

5. ΒΑΣΙΚΑ – ΚΥΡΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Η βελτίωση της αποδοτικότητας της επιχείρησής σας, σημαίνει βελτίωση:

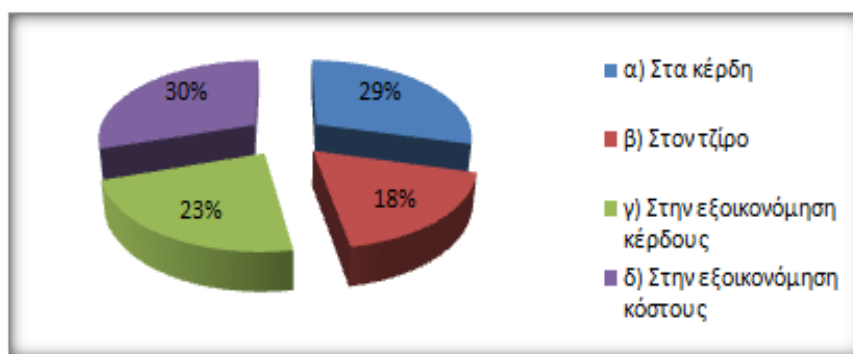
Πίνακας: 1

Τα οφέλη Βελτίωσης της Αποδοτικότητας

	Συχνότητα	%
α) Στα κέρδη	32	29%
β) Στον τζίρο	20	18%
γ) Στην εξοικονόμηση κέρδους	25	23%
δ) Στην εξοικονόμηση κόστους	33	30%
	110	100%

Διάγραμμα: 1

Τα οφέλη Βελτίωσης της Αποδοτικότητας

Οι επιχειρήσεις στην καθημερινότητα τους αντιμετωπίζουν διαφόρων ειδών προκλήσεις, ιδιαίτερα στην παρούσα περίοδο που καλούνται να δραστηριοποιηθούν σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον με κύριο χαρακτηριστικό την ύφεση.

Όλες οι επιχειρήσεις έχουν περιθώρια βελτίωσης, κυρίως στους τομείς της οργάνωσης, της διαχείρισης και της τεχνολογίας, αρκεί να κατορθώσουν να συντονίσουν κατάλληλα την προσφορά και τη ζήτηση, σε συνεργασία με τους σημαντικούς πελάτες και προμηθευτές και αξιοποιώντας στο μέγιστο το ανθρώπινο δυναμικό και τους συνεργάτες τους.

Εστιάζοντας τόσο στον ανθρώπινο παράγοντα, όσο και στις διαδικασίες, τις δομές και την τεχνολογία εξασφαλίζεται η διαχείριση της απόδοσης και τα σημαντικά οφέλη για την εξοικονόμηση κόστους (30%), τη βελτίωση των κερδών (29%), την εξοικονόμηση κέρδους (23%) και τη βελτίωση του τζίρου (18%).

Ποιος ο τρόπος ομαλής μετάβασης στο ΔΛΠ 16;

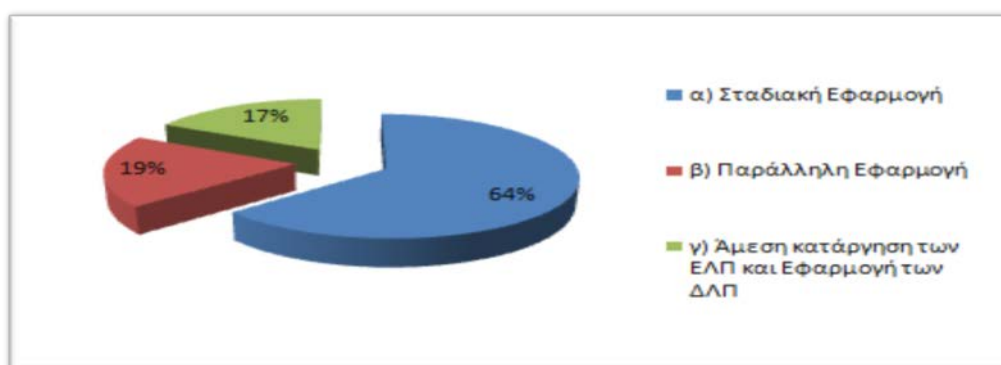
Πίνακας: 2

Τρόποι ομαλής μετάβασης στο ΔΛΠ 16

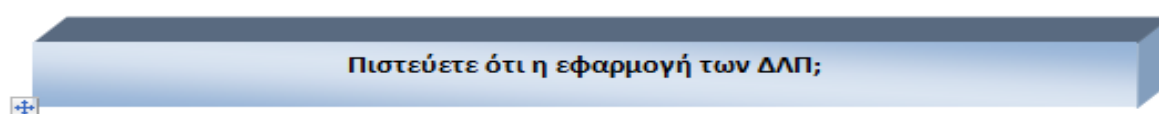
	Συχνότητα	%
α) Σταδιακή Εφαρμογή	61	64%
β) Παράλληλη Εφαρμογή	21	19%
γ) Άμεση κατάργηση των ΕΛΠ και Εφαρμογή των ΔΛΠ	28	17%
	110	100%

Πίνακας: 2

Τρόποι ομαλής μετάβασης στο ΔΛΠ 16

Από τα αποτελέσματα τις συγκεκριμένης ερώτησης προκύπτει ότι, τα στελέχη των επιχειρήσεων επιλέγουν κατά κύριο λόγο και με ποσοστό 64% τη σταδιακή εφαρμογή των ΔΛΠ. Η υιοθέτηση τους διευκολύνει, χωρίς άλλο τη συγκρισιμότητα της αποδοτικότητας των εισηγμένων επιχειρήσεων σε οποιαδήποτε αγορά. Γι' αυτό, θα πρέπει να γίνει με υπευθυνότητα και συνέπεια για να αποφευχθεί το γεγονός να έχουμε λανθασμένη εικόνα των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων.

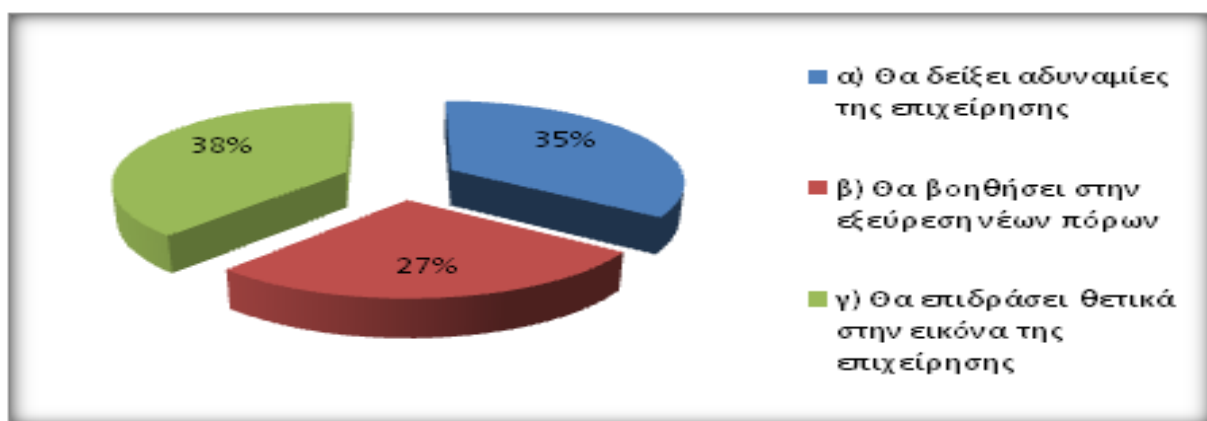
Πινάκας: 3

Αποτελέσματα εφαρμογής των ΔΛΠ

	Συχνότητα	%
α) Θα δείξει αδυναμίες της επιχείρησης	38	35%
β) Θα βοηθήσει στην εξεύρεση νέων πόρων	42	38%
γ) Θα επιδράσει θετικά στην εικόνα της επιχείρησης	110	100%

Διάγραμμα: 3

Αποτελέσματα εφαρμογής των ΔΛΠ

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, το 38% υποστηρίζει ότι η εφαρμογή τους θα επιδράσει θετικά στην εικόνα της επιχείρησης. Για το λόγο ότι, τα ΔΛΠ παρέχουν χρήσιμη πληροφόρηση για τη λήψη αποφάσεων, αναδεικνύουν κινδύνους καθώς και άλλα σημαντικά θέματα, διευκολύνουν τη διεθνοποίηση των ελληνικών επιχειρήσεων και βελτιώνουν την πιστοληπτική τους ικανότητα.

Ακόμη, το 27% των ερωτηθέντων πιστεύει, ότι η χρήση των ΔΛΠ θα βοηθήσει τις Ελληνικές εταιρείες να ανταγωνίζονται σε ισότιμη βάση για την εξεύρεση χρηματοοικονομικών πόρων, τόσο στις κοινοτικές, όσο και στις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Παρόλο όμως τα θετικά που μπορεί να επιφέρει η εφαρμογή τους, ένα ποσοστό της τάξεως του 35% πιστεύει ότι, θα παρουσιάσει και πολλές αδυναμίες της επιχείρησης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, οι ελληνικές επιχειρήσεις δεν είναι κατάλληλα προετοιμασμένες για να δεχθούν αλλαγές στη λογιστική διαδικασία που ακολουθούσαν ήδη.

Πιστεύετε ότι ένα από τα βασικότερα θέματα που απασχολούν τις εταιρείες που θα εφαρμόσουν τα ΔΛΠ είναι ο τρόπος υπολογισμού της εύλογης αξίας στην οποία θα αποτιμηθούν τα περιουσιακά στοιχεία;

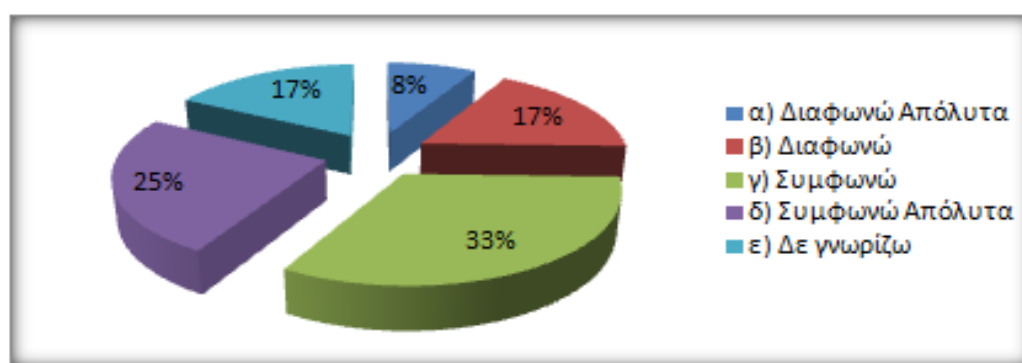
Πίνακας: 4

Ο υπολογισμός της εύλογης αξίας είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα που απασχολούν τις εταιρίες

	Συχνότητα	%
α) Διαφωνώ Απόλυτα	9	8%
β) Διαφωνώ	19	17%
γ) Συμφωνώ	36	33%
δ) Συμφωνώ Απόλυτα	27	25%
ε) Δε γνωρίζω	19	17%
	110	100%

Διάγραμμα: 4

Ο υπολογισμός της εύλογης αξίας είναι ένα από τα σημαντικότερα θέματα που απασχολούν τις εταιρίες

Τα ΔΛΠ αποτελούν ένα εργαλείο οικονομικής ανάλυσης, δίνοντας τη δυνατότητα στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων να έχουν μια κοινή, σαφή και αναλυτική, μέσω των σημειώσεων τους, εικόνα των δραστηριοτήτων και των επιδόσεων μιας οικονομικής οντότητας με βάση τις φορολογητέες ταμειακές ροές.

Ένα από βασικότερα θέματα που απασχολούν τις εταιρίες που θα εφαρμόσουν τα ΔΛΠ είναι ο τρόπος υπολογισμού της εύλογης αξίας, στην οποία θα αποτιμηθούν τα περιουσιακά στοιχεία. Αυτό προκύπτει και από τις απαντήσεις που λάβαμε για την συγκεκριμένη ερώτηση με το μεγαλύτερο ποσοστό να ανέρχεται στο 58%.

Ακόμη, το 25% των ερωτηθέντων διαφωνεί για το λόγο ότι κάθε επιχείρηση έχει διαφορετικές ανάγκες και το υπόλοιπο 17% δε γνωρίζει τη χρήση και τη λειτουργία των ΔΛΠ.

Είστε μια επιχείρηση με μεγάλο αριθμό παγίων. Τι πιστεύετε ότι θα κερδίσετε αν εφαρμόσετε το ΔΛΠ 16;

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν για την συγκεκριμένη ερώτηση, προκύπτει το γεγονός, ότι η εφαρμογή του ΔΛΠ 16 σε μία επιχείρηση με μεγάλο αριθμό παγίων θα συμβάλλει έτσι ώστε να επιτευχθεί:

- ✓ Πραγματική απεικόνιση της περιουσίας της εταιρείας, ορθολογικές αποσβέσεις, αύξηση της αξίας και της αποτίμησης της εταιρείας.
- ✓ Καλύτερη απεικόνιση των οικονομικών μεγεθών.
- ✓ Μικρότερη αξία αποσβέσεων και συνεπώς βελτίωση του αποτελέσματος.
- ✓ Αύξηση ιδίων κεφαλαίων καθώς και ορθολογική παρακολούθηση της αξίας και της ζωής των παγίων στοιχείων.
- ✓ Υπεραξία λόγω εύλογης αποτίμησης
- ✓ Αναμένεται να εισρεύσουν στην εταιρία μελλοντικά οφέλη, τα οποία είναι συνδεδεμένα με το ενεργητικό στοιχείο.
- ✓ Το κόστος του ενεργητικού μπορεί να μετρηθεί με αξιόπιστες μεθόδους.

B. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ: ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ

Στη συνέχεια θα γίνει μία περαιτέρω και εις βάθος ανάλυση και μελέτη των ερωτήσεων μεταξύ επιλεγμένων μεταβλητών. Η συσχέτιση μετρά το βαθμό συνάφειας και αλληλεπίδρασης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες μεταβλητές.

Η συσχέτιση αναλύθηκε και εξήχθη μέσω του προγράμματος SPSS Statistics 19. Αξιοποιώντας τις δυνατότητες του συγκεκριμένου προγράμματος έγινε συσχέτιση επιλεγμένων μεταβλητών μετά την κωδικοποίηση των ερωτηματολογίων.

Για την ανάλυση υιοθετήθηκε ο συντελεστής Spearman. Βασικό πλεονέκτημα του συντελεστή συσχέτισης Spearman είναι ότι, μπορεί να χρησιμοποιήσει διατάξιμες μεταβλητές, είναι αυθεντικός στην ύπαρξη ακραίων τιμών και ως μη παραμετρικός συντελεστής δεν απαιτεί καμία υπόθεση για τους πληθυσμούς²⁵⁹.

Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι το ακριβές επίπεδο σημαντικότητας με τρία μηδενικά ψηφία είναι .000. Αυτό σημαίνει ότι το επίπεδο σημαντικότητας είναι μικρότερο από .001. Για λόγους ευκολίας καλό θα ήταν το Τρίτο μηδενικό να αντικαθιστάται με 1, συνεπώς το επίπεδο σημαντικότητας μπορεί να παρουσιαστεί ως $p < 0,001$.

²⁵⁹(Norusis, 2011)

Συσχέτιση ερωτήσεων 10 με

			10. Πως αντιμετωπίζετε την εισαγωγή των ΔΛΠ ;	17. Πως ο τρόπος ομαλής μετάβασης στο ΔΛΠ 16 ;
Spearman's rho	10. Πως αντιμετωπίζετε την εισαγωγή των ΔΛΠ ;	CorrelationCoefficient	1,000	-0,399
		Sig. (2-tailed)		,000
		N	110	110
	18. Πως ο τρόπος ομαλής μετάβασης στο ΔΛΠ 16 ;	CorrelationCoefficient	-0,399	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	
		N	110	110
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

17

Η εφαρμογή του συντελεστή συσχέτισης Spearman μεταξύ των ερωτήσεων 10 και 17 μας δείχνει, ότι υπάρχει μία αρνητική συσχέτιση μεταξύ των απαντήσεων $r = -0,399$ και το επίπεδο σημαντικότητας είναι 0,000 δηλαδή $p < 0,001$.

Συνεπώς, η σταδιακή εφαρμογή του Διεθνές Λογιστικού Προτύπου 16 αποτέλεσε εργαλείο αναβάθμισής της ποιότητας, αλλά και της πληρότητας των ποιοτικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Ενώ, η παράλληλη ή η άμεση εφαρμογή του ΔΛΠ 16 αντιμετωπίστηκε ως πρόσθετη εργασία και υποχρέωση από τα οικονομικά στελέχη του κλάδου Τροφίμων και Ποτών.

Συσχέτιση ερωτήσεων 18 με 4

			18. Πιστεύετε ότι ένα από τα βασικότερα θέματα που απασχολούν τις εταιρείες που θα εφαρμόσουν τα ΔΛΠ είναι ο τρόπος υπολογισμού της εύλογης αξίας στην οποία θα αποτιμηθούν τα περιουσιακά στοιχεία ;	4. Εκπαιδευτικό Επίπεδο
Spearman's rho	19. Πιστεύετε ότι ένα από τα βασικότερα θέματα που απασχολούν τις εταιρείες που θα εφαρμόσουν τα ΔΛΠ είναι ο τρόπος υπολογισμού της εύλογης αξίας στην οποία θα αποτιμηθούν τα περιουσιακά στοιχεία ;	CorrelationCoefficient	1,000	,314
		Sig. (2-tailed)		,005
		N	110	110
	4. Εκπαιδευτικό Επίπεδο	CorrelationCoefficient	,314	1,000
		Sig. (2-tailed)	,005	
		N	110	110

Προχωρώντας στη συσχέτιση των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου 18 και 04, μέσω του συντελεστή συσχέτισης Spearman παρατηρήθηκε ότι, υπάρχει μια θετική συσχέτιση μεταξύ των απαντήσεων $r = 0,314$ σε επίπεδο σημαντικότητας είναι $0,005$ δηλαδή $p < 0,001$.

Συνεπώς, στα στελέχη των επιχειρήσεων του κλάδου Τροφίμων και Ποτών με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, ένα από τα βασικότερα θέματα που τους απασχολούν είναι, εάν με την εφαρμογή των ΔΛΠ θα είναι αποδοτικότερος ο τρόπος υπολογισμού της εύλογης αξίας στην οποία θα αποτιμηθούν τα περιουσιακά στοιχεία.

Αυτό συμβαίνει για το λόγο, ότι η εύλογη αξία ενός χρηματοοικονομικού στοιχείου Ενεργητικού ή Παθητικού αποτελεί σίγουρα καλύτερη βάση προκειμένου να προβλέψει κανείς τις μελλοντικές χρηματοροές που είναι δυνατόν να προέλθουν από την κατοχή του στοιχείου.

Επιπρόσθετα, οι εύλογες αξίες όλων των χρηματοοικονομικών στοιχείων Ενεργητικού και Παθητικού είναι οποιαδήποτε στιγμή πλήρως συγκρίσιμες, επειδή ακριβώς αντανακλούν την παρούσα αξία των μελλοντικών χρηματοροών με βάση τις τρέχουσες συνθήκες της αγοράς.

Επομένως, η εύλογη αξία αποτελεί ένα πολύ καλό μέτρο αξιολόγησης της αποδόσεως, τόσο για την ίδια την επιχείρηση, όσο και για εκείνους που τη διοικούν. Γι' αυτό είναι εύλογο να απασχολεί σε σημαντικό βαθμό τα οικονομικά στελέχη του εξεταζόμενου κλάδου.

5.2 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΟΥΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Από την ανάλυση των στοιχείων της δευτερογενούς έρευνας προκύπτει ότι, σε ποσοστό 60% ο κλάδος Τροφίμων – ποτών του Χρηματιστηρίου Αθηνών, αποτελείται από αποτελεσματικές επιχειρήσεις. Στηριζόμενες στο μεγάλο περιθώριο μεικτού κέρδους, απολαμβάνουν την κερδοφορία. Για την πραγματοποίηση των πωλήσεων τους, προβαίνουν σε εντατική χρησιμοποίηση των παγίων περιουσιακών τους στοιχείων. Οι εν λόγω επιχειρήσεις είναι σε θέση να καλύπτουν τις υποχρεώσεις τους, ενώ ο κίνδυνος αθέτησης για την εξόφληση των υποχρεώσεών τους, μικρός. Οι πιστωτές απολαμβάνουν μεγαλύτερη ασφάλεια και η αύξηση του παγίου κεφαλαίου χρηματοδοτείται σε μεγάλο ποσοστό από τα ίδια κεφάλαια.

Το υπόλοιπο 40% απαρτίζεται από ζημιογόνες επιχειρήσεις, οι οποίες παρουσιάζουν δυσκολία, προκειμένου να επιτύχουν ικανοποιητικές αποδόσεις στις επενδύσεις τους. Οι πωλήσεις τους κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα. Αυτό σημαίνει, ότι υπάρχει αδυναμία στο να καλύψουν τα σταθερά κόστη και το κόστος πωληθέντων πιθανόν να βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα.

Τα κεφάλαια που επενδύουν οι φορείς σε αυτές δεν αποδίδουν. Χρησιμοποιούν σε μικρότερο βαθμό τα στοιχεία του Ενεργητικού. Η αύξηση του υπενδεδυμένου κεφαλαίου βασίζεται σε μεγάλο ποσοστό στο δανεισμό και αυτό μπορεί να συνεπάγεται την υπερεπένδυση κεφαλαίων στα στοιχεία του Ενεργητικού. Παρά τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκονται, είναι σε θέση να εξοφλούν τις υποχρεώσεις τους, αδυνατούν όμως στην τακτοποίηση των τόκων.

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των ευρημάτων της δευτερογενούς έρευνας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι, από εξεταζόμενο δείγμα των εισηγμένων επιχειρήσεων του κλάδου Τροφίμων και Ποτών η εταιρία «KPI KPI A.E.» για την περίοδο 2014-2016, κατέχει την πρώτη θέση, όσον αφορά την Αποδοτικότητα και την Βιωσιμότητα της, ενώ στην τελευταία θέση βρίσκεται η Ελληνική Βιομηχανία Ζάχαρης Α.Ε. (Πίνακες 5.2.1).

Πίνακας: 5.2.1

Κατανομή Εταιριών βάση αποτελεσμάτων Χρηματοοικονομικών Δεικτών

	ΕΤΑΙΡΙΑ	Αριθμοδείκτες Αποδοτικότητας				Αριθμοδείκτες Κεφαλαιακής Διάρθρωσης & Βιωσιμότητας				Αθροισμα	Μ.Ο.
		Αριθμοδείκτης Περιθωρίου Καθαρού Κέρδους	Αριθμοδείκτης Περιθωρίου Μεικτού Κέρδους	Αριθμοδείκτης Αποδοτικότητας Ιδίων Κεφαλαίων	Αριθμοδείκτης Αποδοτικότητας Επενδύσεων	Αριθμοδείκτης Κεφαλαιακής Διάρθρωσης	Αριθμοδείκτης Δανειακής Επιβάρυνσης	Αριθμοδείκτης Κάλυψης Περίσσειας	Αριθμοδείκτης Κάλυψης Τόκων (> 4)		
	ΚΡΙ-ΚΡΙ ΑΕ	4	5	4	1	3	1	7	2	27	3,38
	ΣΤΕΛΙΟΣ ΚΑΝΑΚΗΣ ΑΒΕΕ	3	17	6	2	1	14	1	1	45	5,63
	ΜΥΛΟΙ ΚΙΠΕΝΟΥ ΑΒΕΕ	5	9	7	6	4	4	6	5	46	5,75
	ΜΥΛΟΙ ΛΟΥΑΝ ΑΕ	8	1	11	9	5	2	10	4	50	6,25
	ΝΗΡΕΥΣ ΑΕ	2	15	5	4	10	9	4	8	57	7,13
	ΝΗΡΕΥΣ ΑΒΕΕ	7	12	8	7	9	8	3	7	61	7,63
	ΑΡΤΟΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΡΑΜΕΛΓΚΟΣ ΑΕ	6	3	9	8	8	7	11	10	62	7,75
	ΚΙΤΗΜΑ ΚΩΣΤΑ ΛΑΖΑΡΙΔΗ ΑΕ	16	6	15	5	2	6	8	14	72	9,00
	ΙΧΘΥΟΤΡΟΦΕΙΑ ΣΕΛΟΝΤΑ ΑΕΙΤΕ	1	16	2	3	18	18	12	6	76	9,50
	COCA COLA Ε.Ε.Ε. ΑΕ	12	4	16	15	7	5	9	11	79	9,88
	ΓΑΛΑΖΙΔΙ ΘΑΛΑΣΣΕΣ ΚΑΛΑΜΕΡΓΟΣ ΑΕ	9	18	10	10	11	10	5	9	82	10,25
	ΙΜΠΡΟΥΤΑΡΦΕ & ΥΙΟΣ HOLDING Α.Ε.	11	19	14	14	6	3	2	15	84	10,50
	ΚΡΙΤΑ ΦΑΡΜΑΒΕΕ	13	2	13	13	13	11	13	13	91	11,38
	ΕΒΡΟΦΑΡΜΑ ΑΒΕΕ	10	10	12	12	14	12	15	12	97	12,13
	ΕΛΤΕΚΑ ΑΕ	14	7	18	16	15	13	18	16	117	14,63
	ΚΥΜΙΝΑΡΟΜΥΛΟΙ Κ. ΣΑΠΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΕ	15	13	17	11	12	17	14	17	116	14,50
	ΚΡΕ.ΚΑ. ΑΕ	17	14	1	18	17	15	16	20	118	14,75
	ΠΙΓ. ΝΙΚΑΣ ΑΒΕΕ	18	8	3	20	20	20	20	19	128	16,00
	ΥΙΟΙ Ε. ΧΑΤΖΙΚΡΑΝΙΩΤΗ-ΑΛΕΥΝΙΑ ΤΥΡΝΑΒΟΥ ΑΕ	19	11	20	17	16	16	17	18	134	16,75
	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΖΑΧΑΡΗΣ ΑΕ	20	20	19	19	19	19	19	3	138	17,25

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα μελέτη επιχειρήθηκε η παρουσίαση των διατάξεων του ΔΛΠ 16 που πραγματεύεται το λογιστικό χειρισμό των ενσώματων ακινητοποιήσεων που διαθέτουν οι επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, η έρευνα εστίασε στην υιοθέτηση του ΔΛΠ 16 «Ενσώματες Ακινήσεις», ως στρατηγική παράμετρος βελτίωσης της αποδοτικότητας και της βιωσιμότητας μίας εταιρίας. Η έρευνα διενεργήθηκε στις εισηγμένες εταιρίες του κλάδου Τροφίμων – ποτών στο Χρηματιστήριο Αθηνών.

Αξιοποιώντας τα ευρήματα τόσο της Πρωτογενούς όσο και της Δευτερογενούς έρευνας, θα προχωρήσουμε στην παράθεση μίας σειράς συμπερασμάτων, τα οποία έχουν εξαχθεί στο πλαίσιο της μελέτης.

Αρχικά, θα πρέπει να αναφερθεί, ότι η εφαρμογή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων αποτελεί μια νομοθετική ρύθμιση που επιβλήθηκε από σχετικούς κανονισμούς της Ε.Ε. και ως εκ τούτου υπερισχύει οποιασδήποτε αντίθετης εσωτερικής (εθνικής) διάταξης. Η ρύθμιση αυτή, έχει ως

αποτελέσμα τη θεαματική βελτίωση της εφαρμοσμένης λογιστικής, καθώς και την ουσιαστική προαγωγή του λογιστικού επαγγέλματος και της λογιστικής επιστήμης στην Ελλάδα γενικότερα. Τα ΔΛΠ αποτελούν ένα σημαντικό εργαλείο για τις επιχειρήσεις. Στόχος τους, είναι η καλύτερη οργάνωση και η ορθότερη παρουσίαση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Τα αποτελέσματα που εξάγονται με τη χρήση των ΔΛΠ, δε χρήζουν αμφισβήτησης τόσο από τους ιδιωτικούς, όσο και από τους δημόσιους φορείς.

Η πρώτη εφαρμογή των ΔΛΠ στις ελληνικές επιχειρήσεις επέφερε μία σειρά σημαντικών αλλαγών σχετικά με το λογιστικό χειρισμό, αλλά και πολλές αλλαγές οργανωτικού και διοικητικού χαρακτήρα.

Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής, η εισαγωγή των ΔΠΧΑ φαίνεται ότι κατάφερε να εξυπηρετήσει τον πρωταρχικό στόχο, δηλαδή την ικανοποίηση των κριτηρίων συγκρισιμότητας, σαφήνειας, αξιοπιστίας και συνάφειας. Συνεπώς, η αποτελεσματικότητα της κεφαλαιαγοράς, καθώς και η ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ των επιχειρήσεων, αναλυτών και μετόχων, δανειστών και επενδυτικού κοινού θα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό τόσο στην ποιότητα, όσο και στο περιεχόμενο των λογιστικών προτύπων.

Για τη σταδιακή εφαρμογή τους, οι εισηγμένες επιχειρήσεις του κλάδου Τροφίμων – Ποτών χρειάστηκε να ακολουθήσουν μία σειρά από στρατηγικές, όπως η σύναψη συνεργασίας με εξωτερικούς συνεργάτες, αναδιοργάνωση, εκπαίδευση και συνεχής ενημέρωση του οικονομικού τμήματος, καθώς και αναβάθμιση software, προκειμένου να αντιμετωπίσουν το επιπλέον κόστος και το χρόνο που απαιτείται.

Από την έρευνα προκύπτει, ότι η εφαρμογή του Προτύπου 16 επέφερε σημαντικά οφέλη, τα οποία συνέβαλαν στην αποδοτικότητα και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Ένα όμως από τα σημαντικότερα θέματα που απασχολεί τις εταιρείες του κλάδου Τροφίμων-Ποτών είναι ο τρόπος υπολογισμού της εύλογης αξίας, στην οποία θα αποτιμηθούν τα πάγια περιουσιακά στοιχεία. Δεδομένου, ότι η εύλογη αξία αποτελεί ένα πολύ καλό μέτρο αξιολόγησης της απόδοσης, είναι εφικτό για τις επιχειρήσεις να προβλέψουν τις μελλοντικές χρηματοροές που είναι δυνατόν να προέλθουν από την κατοχή του στοιχείου.

Σχετικά με το λογιστικό χειρισμό των ενσώματων ακινητοποιήσεων, προέκυψαν αρκετές αλλαγές, με άμεση και σημαντική επίδραση κυρίως στην αποδοτικότητα και στην αποτελεσματικότητα που εμφανίζουν οι επιχειρήσεις. Οι σημαντικότερες αλλαγές προέρχονται λόγω του διαφορετικού λογιστικού χειρισμού των αποσβέσεων και των αποτιμήσεων των παγίων.

Σύμφωνα με τη θεωρία, το ΔΛΠ 16 δεν προσδιορίζει το σταθερό ποσοστό απόσβεσης επί της αναπόσβεστης αξίας, αλλά αυτό εξαρτάται από την ωφέλιμη ζωή των παγίων. Οι εταιρίες έχουν τη δυνατότητα να προσαρμόσουν την ωφέλιμη ζωή των παγίων με βάση τη χρονική διάρκεια που

υπολογίζουν τη χρήση. Αυτό σημαίνει ότι ανάλογα με το χρόνο που ορίζεται ως χρονική διάρκεια αξιοποίησης των παγίων μοιράζεται το λογιστικό έξοδο των αποσβέσεων. Έτσι, για όσα χρόνια αποσβένεται ένα πάγιο, κάθε χρόνο το ποσό της απόσβεσης μειώνεται. Τα έξοδα απόσβεσης μπορεί να είναι λιγότερα, αλλά επηρεάζουν θετικά τα αποτελέσματα.

Εκτός των επιπτώσεων στα αποτελέσματα, σημαντικές είναι οι επιδράσεις του ΔΛΠ 16 και στην Καθαρή Θέση των επιχειρήσεων. Οι εταιρίες φαίνεται να επωφελήθηκαν από τις διαφορετικές προσεγγίσεις του προτύπου στην αποτίμηση των παγίων μετά την αναγνώριση.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η εφαρμογή των Δ.Π.Χ.Α. επιβάλλεται ως ένα πλαίσιο αποτύπωσης, αξιολόγησης και σύγκρισης μεγεθών. Οι εταιρείες ανταποκρίθηκαν με επιτυχία στις απαιτήσεις που επέβαλε η εισαγωγή τους και ήδη έχει καταγραφεί βελτίωση της λειτουργίας αυτών. Οι συνέργειες που πιθανόν να προκύψουν σε ευρωπαϊκό κοινό πλαίσιο μεταξύ των επιχειρήσεων μπορούν να φέρουν ικανοποιητικά αποτελέσματα σε κεφάλαια, επενδύσεις και απασχόληση. Όλα αυτά συμβάλλουν στην αποδοτικότητα και την βιωσιμότητα των οικονομικών μονάδων του κλάδου τροφίμων - ποτών και της Ελληνικής οικονομίας γενικότερα.

7. ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ & ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ

Με την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης μελέτης οι προτάσεις που θα μπορούσαν να αναφερθούν για κάποιες βελτιώσεις στην εφαρμογή του ΔΛΠ 16 είναι οι εξής:

- ✓ Υποχρεωτική εφαρμογή των ΔΛΠ σε όλες τις επιχειρήσεις εισηγμένες και μη στο Χρηματιστήριο του κλάδου Τροφίμων και Ποτών, αλλά και της ευρύτερης αγοράς.
- ✓ Προσπάθεια μείωσης των «παρεμβάσεων» στα Αποτελέσματα Χρήσης: θα πρέπει μία ανεξάρτητη αρχή να προσδιορίζει την εύλογη αξία κάθε χρόνο.
- ✓ Η διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων, θα ήταν δυνατό να περιοριστεί ή και να εξαλειφθεί με τη θεσμοθέτηση ενιαίων συντελεστών απόσβεσης.
- ✓ Στο πεδίο εφαρμογής του leasing, θα πρέπει να καθοριστούν οι προϋποθέσεις απόσβεσης του μισθωμένου παγίου και οι τυχόν φορολογικές απαλλαγές τους, έτσι ώστε να μην μπορούν οι λογιστές να επηρεάσουν τα Αποτελέσματα Χρήσης.

Τέλος, πρόταση για μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να αποτελέσει η παρακολούθηση των εισηγμένων εταιριών του κλάδου Τροφίμων και Ποτών κατά τα επόμενα έτη, σχετικά με τη βελτίωση που παρουσίασαν στα αδύνατα σημεία τους και εάν συνέχισαν να αναπτύσσονται και να ακολουθούν επενδυτική πορεία με την παρακολούθηση της εφαρμογής του ΔΛΠ 16. Επίσης η παρακολούθηση της αναπτυξιακής δυναμικής μιας εταιρίας, μέσω της χρηματοδότησης με χρηματοδοτική μίσθωση σε περίοδο οικονομικής κρίσης θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο περαιτέρω διερεύνησης και πρόταση για μελλοντική έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Βαρβάκης, Κ., Μοσχολέα, Δ. & Παπαναστασάτος, Α. (1997). *Ελληνικό Λογιστικό Σχέδιο*. Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
- Γεωργίου, Α. (2003). *Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα IAS*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας ΑΕ.
- Ευθύμογλου, Π. & Λαζαρίδης, Ι. (2000). *Χρηματοοικονομική Ανάλυση Λογιστικών Καταστάσεων, Τεύχος Α*. Πειραιάς: Ιδιωτική έκδοση.
- Καζαζής, Ν. (2006). *Αποτελεσματικό Marketing για κερδοφόρες πωλήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης ΑΕ.
- Καραγιώργος, Θ. & Πετρίδης, Α. (2010). *Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα – Η Εφαρμογή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (Δ.Λ.Π.) σε συνδυασμό με το Γενικό Λογιστικό Σχέδιο – Θεωρία & Πράξη*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αλεξοπούλου Μ. – Καραγιώργος Α. ΟΕ.
- Καραγιώργος, Θ. & Παπαδόπουλος, Λ. (2003). *Εισαγωγή στη Χρηματοοικονομική Λογιστική*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Γερμανός.
- Καρδακάρης, Κ. (2003). *Γενική Λογιστική σε Ευρώ*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελλήν.
- Νεγκάκης, Χ. (2015). *Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς – Θεωρία και Εφαρμογές*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Χ.Ο.
- Νεγκάκης, Χ. (2015). *Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς – Ειδικά Θέματα*. Θεσσαλονίκη :Εκδόσεις Χ.Ο.
- Ντζανάτος, Δ. (2008). *Τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα με απλά λόγια και οι διαφορές τους από τα Ελληνικά*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη ΑΕ.
- Παπάς, Α. (2013). *Εισαγωγή στην Χρηματοοικονομική Λογιστική*. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου Ευγενία.
- Σακέλλης, Ε. (2005). *Σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων που προβλέπουν τα ΔΛΠ με βάση το ΕΓΛΣ*. Πειραιάς: Εκδόσεις ιδίου.
- Σταθακόπουλος, Β. (2005). *Μέθοδοι Έρευνας Αγοράς*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης ΑΕ.
- Grand Thornton, (2004). *Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα I.F.R.S. - Αναλυτική Παρουσίαση*. Αθήνα: Εκδόσεις Grand Thornton ΑΕ.
- International Accounting Standards Board, (2007). *Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης*. Λονδίνο: Εκδόσεις Ι.Ε.Δ.Α.Π.
- Norusis, M. (2011). *Οδηγός ανάλυσης δεδομένων με το IBM SPSS 19*. Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος.

Αρθρογραφία

- Αποστόλου, Α. (2003). *Συγκρισιμότητα λογιστικών πληροφοριών κατά τη φάση μετάβασης στα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης (IFRS)*». διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.aislav.aueb.gr/hfaa/ar/Apostolou.doc>.
- Deloitte (2014), *IGAAP 2014: A Guide to IFRS Standards*. LexisNexis Butterworths UK, pp 1437-1514.

Άλλες Πηγές

- Βρουστούρης, Π. (2002). *Οικονομικές καταστάσεις και λογιστικές αρχές ή μέθοδοι κατά τα ΔΛΠ*. Περιοδικό Λογιστής
- Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, Τμήμα Έρευνας Βιομηχανίας Τροφίμων. *Ελληνική Βιομηχανία Τροφίμων και Ποτών – Facts and Figures, Ετήσια Έκθεση 2016*.

Διαδικτυακές Πηγές

- Διαδικτυακή Πύλη για τη Λογιστική, www.taxheaven.gr
- Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, www.hcmc.gr
- Περιοδικό «Λογιστής», www.logistis.gr
- Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, www.ase.gr
- International Association Accounting Board, www.iasb.org
- www.businessnews.gr

Interactions between non-atomistic wage setters, fiscal policy and asset markets : do they really matter for monetary policy?

ΧΡΥΣΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ ΞΑΚΟΥΣΤΗ
και ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΜΩΥΣΗΣ

1. Introduction

In many European countries, labor relations have been marked by longstanding social partnership. In this context, the «*Social Pacts*» are defined as “publicly announced formal policy contracts between the government and social partners over income, labor market or welfare policies that identify explicitly policy issues and targets, means to achieve them, and tasks and responsibilities of the signatories” (Avdagic and Visser, 2011). The first generation «*Social Pacts*» wanted, after the oil shocks, to trade wage moderation for higher public expenditures/tax concessions and employment creation or lower inflation. The second generation «*Social Pacts*» was designed to reduce governments’ influence and to increase the emphasis on active labor market policies on the supply side, while wage moderation still features. Unlike corporatism in the 1970s, «*competitive corporatism*» in 1980s and 1990s, was seen as a part of a disinflation strategy in order to face the challenges of globalization, economic integration and the monetary unification in Europe (see, Hancké and Rhodes, 2005; Accocella et al. 2007; Hassel, 2010; Avdagic, 2010; Avdagic and Visser, 2011).

Even though «*Social Pacts*», as a formula for policy making based on compromises between governments and social partners, were very popular in Europe (Appendix1), theoretical analyses of macroeconomic outcomes in corporatist economies are limited. First, the literature almost exclusively focuses on strategic interactions between «*non-atomistic*» wage setters and monetary policy (Cukierman and Lippi (1999); Bratsiotis and Martin, 1999; Soskice and Iversen, 2000; Lippi, 2003; Di Bartolomeo, 2013). Indeed, the analysis of interactions between trade union behavior and fiscal policy is restricted. Notable exceptions are Accocella et al. (2007b), Cavallari (2010, 2012) and Larsson (2012). Second, only few authors incorporate the literature on strategic interactions between monetary policy and trade unions into the standard New-Keynesian model (see Gnocchi, 2005, 2006, 2009; Coricelli et al. 2006; Cuciniello, 2008, 2011 and Accocella et al.

2008, 2013), while, so far, there is no literature concerning fiscal policy interactions with labor market, in this kind of models.

This gap is linked to the «*conventional assignment*» in the standard New Keynesian model, according to which monetary policy can determine inflation, while fiscal policy prevents debt from becoming unstable (Woodford, 2011; Clarida et al. 1999, Kirsanova et al. 2009, etc). Considering fiscal policy as exogenous, and so not suitable for demand stabilization issues, can be justified on grounds of, among others, the virtue of «*Ricardian Equivalence*». As a result, the focus of the relevant literature is restricted on institutional constraints on monetary policymaking as a key ingredient in shaping macroeconomic outcomes, i.e, central bank conservatism or independence, disregarding possible interactions either between fiscal authority and trade unions or fiscal authority and monetary authority.

The purpose of this paper is to add to the literature by revealing the importance of these social partnerships, especially between fiscal authority and trade unions, for the conduct of monetary policy. Our rationale for government intervention in wage bargaining and income policy is in line with Hassel's (2010) argument²⁶⁰: Governments prefer to seek negotiations with trade unions on wages, if the monetary authority is unable to credible commit to future policies and, therefore, in using the expectations channel to help stabilize inflation expectations. The setup of our work is closely related to Gnocchi (2005, 2006, 2009), Acocella et al. (2008, 2013), Cuciniello (2008, 2011), Coricelli et al. (2006). In contrast to the preceding literature, where fiscal policy is being considered as exogenous, we assume that fiscal policy can stabilize economy: whenever output/employment is below its target, the fiscal authority increases public expenditures.

Moreover, for fiscal policy to have impact on aggregate demand, we must break the «*Ricardian Equivalence*». An easy way to do this is to assume that a fraction of households do not have access to financial markets. Except from being simplifying, this choice for breaking the «*Ricardian Equivalence*» help us to reveal a totally new aspect in the literature on strategic interactions between labor market and the macroeconomic authorities: The concern of «*non-atomistic*» unions for their members who can't smooth consumption. With the global financial crisis spreading to the real economy, we believe that this is an interesting area for further research.

In particular, our paper describes a New Keynesian DSGE model which incorporates three main assumptions-departures from the standard model (Woodford, 2011; Clarida et al. 1999; Galí, 2015; and Walsh, 2017). The first one is «*non-atomistic*» wage setters, who internalize the

²⁶⁰Except from the lack of credibility, Hassel (2010) emphasizes the uncertainty about monetary policy, the government's political dependence on the social partners and the sensitivity of the wage bargaining institutions as prerequisites for the government to seek direct negotiations with trade unions.

consequences of their wage decisions on aggregate variables. The second one is the incorporation of countercyclical fiscal policy that share similar characteristics with the Taylor-rule in monetary economics. Combining this modeling choice with the first assumption, gives us the opportunity to incorporate «*Social Pacts*» into a standard New-Keynesian Model. The latter assumption is limited asset market participation, since a fraction of the households do not have access to asset markets (see Bilbiie, 2005, 2008, 2013; Galí et al., 2004, 2007; Ascari et al. 2011, 2017; Rossi, 2014; and Di Bartolomeo and Rossi , 2005) and it is a prerequisite for the second hypothesis.

Thus, in our model, various characteristics of institutions, such as the degree of asset market participation, central wage bargaining and counter-cyclical of fiscal policy, form a specific labor market (labor supply): We postulate that «*non-atomistic*» unions have a motive to moderate wage increases when, the degree of fiscal policy counter-cyclical increases (i.e. the so-called «*Social Pacts*», where governments offer fiscal expansion in exchange for wage restraint), and / or the fraction of Non-Ricardian households or the mass of unions (degree of wage setting centralization) decreases. It's worth noticing that, this dependence of the wage policy decisions from the characteristics of institutions is the corn store of our model and drives our results. Indeed, these interactions between trade unions, fiscal policy and asset markets alter both the slope of the New Keynesian IS curve (NKISC) and Phillip curve (NKPC). The latter have, beyond doubt, interesting implications for the framework for monetary policy analysis, i.e. the stability properties of simple interest rate rules, the aggregate dynamics of the economy and the inflation/output gap volatility trade-offs for the discretionary monetary policy (in the aftermath of a cost push shock).

Therefore, this paper adds to the recent literature in various ways. One strand of the literature investigates the stability properties of simple interest rate rules and relates the latter with the limited asset market participation hypothesis. This assumption by itself and labor market conditions (inter-temporal elasticity of labor supply, wage stickiness, etc) can change dramatically the slope of the NKISC and consequently the properties of widely used interest rate rules (see Galí et al. 2004, 2005; Bilbiie and Straub, 2004; Bilbiie, 2008; and Rossi, 2014). We found that, under the limited asset market participation hypothesis, whenever unions make more aggressive wage demands, the area where the NKISC's slope preserves its negative (positive) sign is shrunk (extended). Moreover, we postulate that the determinacy region may depend on the incentive for aggressive wage claims. In addition, we argued that, the ability of monetary authority to activate counter-cyclical fiscal policy, extends (shrinks) the area where the NKISC preserves its negative (positive) sign.

Second, it is well known that, in the standard New Keynesian model, if cost-push shocks drive inflation, the «*Divine coincidence*» (Blanchard and Gali, 2007) disappears automatically, generating a meaningful policy problem in terms of the appropriate formatting of monetary policy : optimal discretionary monetary policy pursue a «*Lean against the wind*» policy, as fighting against inflation calls for a lowering of the output gap (Clarida et al. 1999; Woodford, 2011; and Walsh 2017). This trade-off between the variability of inflation and the output gap is unaffected not only by the fiscal policy, since the latter is largely considered as exogenous (modeling assumption of «*Ricardian Equivalence*»), but also by the presence of «*atomistic*» wage setters, who cannot internalize the macroeconomic effects of their wage decisions. In our model, the policy trade-offs for monetary authority, implied by a cost-push shock term in the NKPC, are endogenized : «*Lean against the wind*» policy is dependent of the distortions in labor and asset markets and the degree of fiscal policy counter-cyclicality. These results suggest the stabilization role of the institutions (e.g. of the «*Social Pacts*»). Taking into account the results set out above, it may be a fruitful improvement to merge the New-Keynesian literature on monetary and fiscal policy interactions under limited asset market participation with the literature on corporatism.

The paper is organized as follows. In Section 2 we outline our model. Section 3 discusses the modified aggregate dynamics, i.e. we look at how these strategic interactions affect: i) the conditions under which the rational expectation equilibrium is determined (Section 3.1) and ii) the responses of the main endogenous variables to a mark-up shock (Section 3.2). In Section 4 we look at the extent to which these interactions between labor markets, asset markets and the fiscal policy stance, enhance or detract from the ability of the monetary authorities to stabilize output and inflation. Section 5 concludes.

2. Model

In this section, we set up the economy. We assume that the private sector, as well as the monetary authority, can be described by a conventional DSGE New- Keynesian model augmented by limited asset market participation. Since the model is well known, we keep the description brief as possible.

2.1. Households

We assume a continuum of infinitely-lived households, indexed by $j \in (0,1)$. An exogenous fraction $1-\lambda$ of households have access to asset markets, where they can trade a full set of contingent securities (Ricardian households or optimizers (O)). The remaining fraction (λ) of households just consume their current labor income (Non-Ricardian or rule of thumb (ROT) households). The instantaneous utility function is common across households and its arguments

are private consumption, C_{jt}^S , public consumption, G_{jt} , and hours worked in a non-Walrasian-type labor market, L_{jt}^S :

$$U_t \equiv u(C_{jt}^S) + q(G_{jt}) - v(L_{jt}^S) = \frac{(C_{jt}^S)^{1-1/\sigma}}{1-1/\sigma} + \frac{(G_{jt})^{1-1/\sigma}}{1-1/\sigma} - \frac{(L_{jt}^S)^{1+1/\phi}}{1+1/\phi} \quad (1)$$

where $S = O, ROT$ stands for household type, $1/\sigma$ is the relative risk aversion and $1/\phi$ represents the elasticity of utility from supplying labour (Frisch elasticity). C_{jt}^S is a standard consumption bundle, $C_{jt}^S = \left[\int_0^1 (C_{jt}^S(i)^{(\varepsilon_t-1)/\varepsilon_t}) di \right]^{\varepsilon_t/(\varepsilon_t-1)}$, where $i \in (0,1)$ indexes the type of good and ε_t denotes the elasticity of substitution between any pair of goods. This elasticity is assumed to be stochastic, to allow for shocks to the mark-up of firms (cost push shocks), (see Steisson, 2003 and Ireland, 2004). In this way, we allow for micro-founded cost-push shock in the Phillips curve, which automatically makes the «Divine Coincidence» (Blanchard and Gali, 2007) disappear and policy trade-offs to appear (Woodford, 2011).

Ricardian households

The optimal demand for each type of good $i \in (0,1)$ for each Ricardian household $j \in (0,1)$, is standard and equal to $C_{jt}^O(i) = [P_t(i)/P_t]^{-\varepsilon_t} C_{jt}^O$, while the price index is given by $P_t = \left[\int_0^1 (P_t(i)^{1-\varepsilon_t}) di \right]^{1/(1-\varepsilon_t)}$. Given this optimal bundle of consumption goods, the representative Ricardian household must choose the optimal private consumption and nominal asset holdings vector that maximizes the lifetime utility function, $E_0 \left\{ \sum_{t=0}^{\infty} \beta^t [u(C_{jt}^O) + q(G_{jt}) - v(L_{jt}^O)] \right\}$ where β is the subjective discount factor with $\beta \in (0,1)$. The flow budget constraint can be written as

$$P_t C_{jt}^O + E_t(Q_{t,t+1} A_{t+1}^O) \leq A_t^O + W_{jt}^r P_t L_{jt}^O + P_t D_t^O \quad (2)$$

In each period t , Ricardian households can purchase any desired state-contingent nominal payment A_{t+1}^O in period $t+1$ at the dollar cost $E_t(Q_{t,t+1} A_{t+1}^O)$. The variable $Q_{t,t+1}$ denotes the stochastic discount factor between period $t+1$ and t . The gross riskless interest rate, I_t , is associated to the stochastic discount factor, $1/I_t = E_t(Q_{t,t+1})$. W_{jt}^r is the real wage for the j -type hours worked and D_t^O represents the real dividend payments for Ricardian households. Moreover Ricardian households receive post-tax firm profits, O_t^{PT} in the form of real dividend payments, where Λ_t is a proportional profit tax (Stehn, 2009):

$$D_t = (1 - \Lambda_t) O_t \equiv O_t^{PT} \quad (3)$$

The first order condition is the conventional «Euler equation for consumption»^{261,262} :

$$\beta E_t \left\{ P_t (C_{t+1}^o)^{-1/\sigma} / P_{t+1} (C_t^o)^{-1/\sigma} \right\} = 1/I_t \quad (4)$$

Non Ricardian households

The optimal bundle of consumption goods for each Non Ricardian household is the same as the one of Ricardian households. Since this type of household simply consumes its current disposable income from labor, its level of private consumption, each period t , comes through its budget constraint.

$$P_t C_{jt}^{ROT} = W_{jt}^r P_t L_{jt}^{ROT} \quad (5)$$

For future reference it is useful to note that (4) and (5) can be respectively written in log-linearized form²⁶³ - using first order Taylor expansion around the zero inflation efficient steady state (see Section 2.6) - as:

$$\hat{c}_t^0 = E_t \hat{c}_{t+1}^0 - \sigma (\hat{i}_t - E_t \pi_{t+1}) \quad (6)$$

$$\hat{c}_t^{ROT} = \hat{w}_t^r + \hat{l}_t^{ROT} \quad (7)$$

2.2. Firms

Monopolistically competitive firms, produce a differentiated good $i \in (0,1)$ with constant return to scale technology:

$$Y_t(i) = L_{it} \quad (8)$$

where L_{it} is a standard CES aggregator index of labor input used by i -firm, given

by $L_{it} = \left[\int_0^1 L_{it}(j)^{(\varepsilon_w - 1)/\varepsilon_w} dj \right]^{\varepsilon_w/(\varepsilon_w - 1)}$, with the elasticity of substitution between any pair of labor types

$\varepsilon_w > 1$ and where $L_{it}(j)$ is the quantity of j -type labour employed by i -firm. We assume that $L_{it}(j)$ is uniformly distributed across the two different types of households. The optimal i -firm's

demand for each j -type of labour is standard and equal to $L_{it}(j) = [W_t^r(j)/W_t^r]^{-\varepsilon_w} L_{it}$ and the

associated wage index is given by $W_t^r = \left[\int_0^1 (W_t^r(j))^{1-\varepsilon_w} dj \right]^{1/(1-\varepsilon_w)}$.

²⁶¹ We assume no Ponzi schemes and that the nominal interest rate is positive at all times.

²⁶² The stochastic discount factor, $Q_{t,t+1}$, is given by $Q_{t,t+1} = \beta (C_{t+1}^o/C_t^o)^{-1/\sigma} (P_t/P_{t+1})$.

²⁶³ Variables in levels are denoted with capital letters, logged variables with small letters. Small letters with a hat denote the log-deviation of a variable from its steady-state value, e.g. $\hat{x}_t = \log(X_t/X) = (X_t - X)/X$. The only exception is profits which are defined as a fraction of steady-state output (since their steady-state value is zero).

After aggregating across firms we obtain:

$$L_t(j) = [W_t^r(j)/W_t^r]^{-\varepsilon_w} L_t \quad (9)$$

Moreover, given this optimal labor vector, firms have to set prices such that the expected discounted value of after tax profit,

$$E_t \sum_{s=0}^{\infty} \theta^s \left[Q_{t,t+s} (1 - \Lambda_{t+s}) \left(\frac{P_t^*}{P_{t+s}} Y_{t+s}(i) - \frac{TC_{t+s}(i)}{P_{t+s}} \right) \right] \quad (10)$$

is maximized with respect to the technology production, (8), a sequence of total demand constraints, $Y_t(i) = [P_t(i)/P_t]^{-\varepsilon_t} Y_t$, and, Calvo price staggering hypothesis. Each firm resets its price and set P_t^* with a fixed probability $(1 - \theta)$ in each period t . So θ measures the degree of price stickiness. Note that the proportional profit tax, Λ_t , is non-distortionary, as our model abstracts from capital or investment.

The real marginal cost, which is common across firms because of the constant return to scale technology, can be written as $MC_t^r(i) = MC_t^r = (1 - \mu_w) W_t^r$, where μ_w denotes a steady-state (time invariant) employment subsidy (which will be discussed in section 2.6). Define $\mu_t = \varepsilon_t / (\varepsilon_t - 1) > 1$ as the «time varying desired mark-up» (under flexible prices), the first order condition for price setting is standard (Gali, 2015; Woodford, 2011) and given by

$$P_t^* = \mu_t \frac{E_t \sum_{s=0}^{\infty} (\theta\beta)^s (1 - \Lambda_{t+s}) (C_{t+s}^o)^{-1/\sigma} P_{t+s}^{\varepsilon_t} Y_{t+s} MC_{t+s/t}}{E_t \sum_{s=0}^{\infty} (\theta\beta)^s (1 - \Lambda_{t+s}) (C_{t+s}^o)^{-1/\sigma} P_{t+s}^{\varepsilon_t} Y_{t+s}}.$$

Finally, the last two equations can be respectively written in log-linearized form as:

$$mc_t^r = w_t^r + \ln(1 - \mu_w) \quad (11)$$

$$p_t^* = \ln \mu_{t+s} + (1 - \theta\beta) E_t \sum_{s=0}^{\infty} (\theta\beta)^s (mc_{t+s}^r + p_{t+s}) \quad (12)$$

2.3 Fiscal and monetary authorities

The fiscal authority purchases consumption goods, G_t , which is defined analogously to consumption aggregator, i.e. $G_t \equiv \left[\int_0^1 G_t(i)^{(\varepsilon_t-1)/\varepsilon_t} di \right]^{\varepsilon_t/(\varepsilon_t-1)}$, with optimal government demand schedules equal to $G_t(i) = [P_t(i)/P_t]^{-\varepsilon_t} G_t$.

We do not consider the employment subsidy, μ_w , and the associated level of lump-sum taxes, T , to be policy instruments which could be varied over time to stabilize the economy. So,

according to budget constraint, fiscal authority finances its spending by levying a proportional profit tax, $G_t = \Lambda_t O_t$, where O_t denotes aggregate real profits.

Furthermore, with government spending as its instrument, we assume that fiscal authority reacts to output changes according to the following simple feedback rule, where the coefficient ϕ_Y measures the degree of fiscal policy counter-cyclicality:

$$G_t = G(Y_t/Y)^{-\phi_Y} \quad (13)$$

Monetary policy sets the nominal interest rate according to a simple current-looking Taylor rule (Clarida et al. 1999), where ϕ_π is the single monetary policy parameter:

$$I_t = I(\pi_t/\pi)^{\phi_\pi} \quad (14)$$

Following Leeper (1991), monetary policy is called active (passive) if nominal interest rate rises more (less) than one-for-one with the current inflation rate, i.e. $\phi_\pi > 1$ ($\phi_\pi < 1$).

Log-linearization of these rules yields:

$$\hat{i}_t = \phi_\pi \pi_t \quad (15)$$

$$\hat{g}_t = -\phi_Y \hat{y}_t \quad (16)$$

2.4 Aggregation and market clearing

Aggregate consumption and hours worked are given by $C_t = \lambda C_t^{ROT} + (1-\lambda) C_t^O$ and $L_t = \lambda L_t^{ROT} + (1-\lambda) L_t^O$. Moreover, we assume that firms will allocate labor demand uniformly across households, independently of their type, and hence, $L_t^{ROT} = L_t^O = L_t$ (Gali, 2007).

Market clearing requires that all dividends be paid to asset holders, $D_t = (1-\lambda) D_t^o$, all assets be held by asset holders, $A_t = (1-\lambda) A_t^o$, and the resource constraint to hold, $Y_t = C_t + G_t$. Finally, we define $\rho = C/Y$. The log-linear equations are given respectively by:

$$\hat{c}_t = \lambda \hat{c}_t^{ROT} + (1-\lambda) \hat{c}_t^O$$

$$l_t^{ROT} = l_t^O = l_t$$

$$\hat{y}_t = \rho \hat{c}_t + (1-\rho) \hat{g}_t$$

3. Unions and wage determination

3.1 Unions

There is a finite number of labor unions, n , indexed by $z \in [1, 2, \dots, n]$, each representing a continuum of households (workers) $j \in (0, 1)$, of which a fraction λ are members of Non-Ricardian households and the remaining $1 - \lambda$ fraction consists of Ricardian households. Each union has mass $n^{-1} > 0$ as all workers (independently of consumer behavior) are unionized and they split equally among unions. Note that n^{-1} can be interpreted as the degree of wage-setting centralization as well as unions' ability to internalize the consequences of their wage policy on aggregate variables: the bigger is n^{-1} the higher is this «*internalization effect*» (Guzzo and Velasco, 1999).

Each union employs one particular type of labor (independently of the type of households they originate from), that is different from the type of labor offered by other unions. The labor services supplied by each union is an aggregator of the members' labor services, i.e.

$$L_{zt} = \left[\int_0^1 L_{zt}(j)^{(\varepsilon_w - 1)/\varepsilon_w} dj \right]^{\varepsilon_w / (\varepsilon_w - 1)},$$
 where ε_w is the elasticity of substitution across different types of households.

The labor demand function for a union's z -type labor's services is given by

$$L_t(z) = L_{zt} = (W_{zt}/W_t)^{-\varepsilon_w} L_t \quad (17)$$

We assume that each union sets the real wage (instead of the nominal) on behalf of its members $j \in z$, W_{zt}^r , taking as given the wage set by the other unions, W_{-zt}^r , in order to keep the wage setting equation - and thus the model - as simple as possible. For given the imposed by the representative union real wage, its members (households) are willing to supply whatever quantity of labor is required in order to clear the labor market.

In a symmetric equilibrium, each «non-atomistic», ($1 < n < \infty$), union's ability to internalize the consequences of its own actions on aggregate real wage is proportional to union size (Bratsiotis and Martin, 1999; Lippi, 2003; and Gnocchi, 2009).

$$\Sigma_w \equiv \frac{\partial W_t^r}{\partial W_{zt}^r} \cdot \frac{W_{zt}^r}{W_t^r} = \frac{\partial W_t^r}{\partial W_{zt}^r} = \frac{1}{n} > 0 \quad (18)$$

Additionally, note that in our model, the impact effect of a unitary percentage increase in W_{zt}^r on L_t, Σ_L ²⁶⁴, is determined by two mechanisms: the «*Inter-temporal Substitution of Ricardian Consumption Mechanism*», («*ISRCM*»), and the «*Non-Ricardian Disposable Income Mechanism*», («*NRDIM*»),

²⁶⁴Or «*Output Effect*» - using Lippi's (2003) terminology.

$$|\Sigma_L| = \left| \frac{dL_t}{dW_{zt}^r} \cdot \frac{W_{zt}^r}{L_t} \right| \equiv \left| \frac{dl_t}{dw_{zt}^r} \right| = \left| \left\{ \frac{dl_t}{dw_{zt}^r} \right\}_{ISRCM} + \left\{ \frac{dl_t}{dw_{zt}^r} \right\}_{NRDIM} \right|.$$

According to the first mechanism, since unions are «non-atomistic», they also anticipate that a wage rise, through the marginal cost impacts on optimal price setting and therefore on expected real interest rate. The latter decreases Ricardian consumption and, therefore, total demand and output. But the story does not end here. At a second stage, this change in output i) triggers the reaction of the fiscal authority [through the countercyclical policy rule, (13)] which will increase public expenditures, leading to higher output, hence aggregate labor demand, ii) decreases Non-Ricardian labor income, Non-Ricardian consumption, output and aggregate labor demand. Under the baseline calibration, (ii) always dominates (i). So «ISRCM» is always negative and equal to

$$\left\{ \frac{dl_t}{dw_{zt}^r} \right\}_{ISRCM} = - \frac{\sigma \rho (1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)n^{-1}}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]} < 0.$$

Note that the assumption that $0 < \lambda < 1$ is crucial in our model, since it implies a totally-new impact of W_{zt}^r on L_t through the «Non-Ricardian Disposable Income Mechanism» («NRDIM»). According to the latter, «large» unions perceived that their wage demands, have led to higher Ricardian consumption and hence aggregate demand and output. In a second stage, this increased output i) leads the fiscal authority to decreases public expenditures and so output decreases too, and, ii) positively impacts on Non-Ricardian consumption and output. The final impact on output and hence on aggregate labor demand is positive. Thus,

$$\left\{ \frac{dl_t}{dw_{zt}^r} \right\}_{NRDIM} = \frac{\lambda \rho n^{-1}}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]} > 0. \text{ These findings are summarized in Proposition 1.}$$

Proposition 1: i) For $1 < n < \infty$ and for plausible parameters values, i.e. $\lambda > \lambda_{\Sigma_L}^* \equiv \sigma(1-\theta)(1-\theta\beta) / [\sigma(1-\theta)(1-\theta\beta) + 1] = 0,0312$, Σ_L , is not negative, as it used to be in the relevant literature of homogenous households (see Cukierman and Lippi, 1999; Lippi, 2003; Cuciniello, 2011; and Gnocchi, 2009), but positive. This is due to the fact that the positive «Non-Ricardian Disposable Income Mechanism», which is the result of limited asset market participation hypothesis, $0 < \lambda < 1$, dominates the negative «Inter-temporal Substitution of Ricardian Consumption Mechanism».

$$\Sigma_L = \frac{dl_t}{dw_{zt}^r} = \frac{\lambda \rho n^{-1} - \sigma \rho (1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)n^{-1}}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]} > 0 \quad (19)$$

ii) For $1 < n < \infty$ and $0 < \lambda < 1$, Σ_L is an increasing function of the ratio of Non-Ricardian households, λ , and the degree of central wage setting, n^{-1} , and a decreasing function of the degree of fiscal policy counter-cyclicality, ϕ_Y .

Formally, it is easy to show that:

$$\frac{d\Sigma_L}{dn^{-1}} = \frac{\lambda\rho - \sigma\rho(1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]} > 0 \quad (20)$$

$$\frac{d\Sigma_L}{d\lambda} = \frac{\rho + (1-\rho)\sigma\rho(1-\theta)(1-\theta\beta)[1 + \phi_Y(1+\rho)]}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]^2 n} > 0 \quad (21)$$

$$\frac{d\Sigma_L}{d\phi_Y} = -\frac{(1-\rho)[\lambda\rho - \sigma\rho(1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)]}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]^2 n} < 0 \quad (22)$$

Limited asset market participation (big λ), strengthens not only the dominant «Non-Ricardian Disposable Income Mechanism», but also makes greater the multiplier process both of which leads to higher values of Σ_L . In addition, high degree of central wage setting (low n) means that «non-atomistic» unions take advantage of their position and follow aggressive wage policy. The opposite holds for the degree of the aggressiveness of fiscal policy rule, ϕ_Y , because when the latter is high, then the multiplier process is low, as less employment is induced with each round of activity.

This dependence of Σ_L on ϕ_Y, λ and n^{-1} is of vital importance to the model; because of this, institutions will have an effect on labor supply (wage-setting equation) and consequently, on the aggregate dynamics (New-Keynesian Phillips curve and IS curve).

In fact, under the presence of «non-atomistic» unions, the incentive to moderate or not wage claims relies on the elasticity of labor demand perceived by the typical z -union for each of its members, e_{L_z} , which is the weighted combination of two effects: the «Substitution Effect» («SE») (e.g., Cukierman and Lippi 1999; Lippi, 2003) and the elasticity of aggregate labor demand (e.g., Bratsiotis and Martin 1999, Coricelli et al. 2006; and Gnocchi, 2009)²⁶⁵.

$$e_{L_z} \equiv -\frac{dl_{zt}}{dw_{zt}^r} = \underbrace{\varepsilon_w(1-n^{-1})}_{\text{«SE»}} - \underbrace{\Sigma_L}_{\text{«ISRCM» + «NRDIM»}} \quad (23)$$

²⁶⁵On the other hand, with «atomistic» wage setters or fully decentralized labor market (i.e., $n \rightarrow \infty$) and for all possible values of λ , (i.e., $0 \leq \lambda < 1$), equation (23) is simply given by the «SE», as «atomistic» unions do not take into account the impact of their wage claims on aggregate employment, $\lim_{n \rightarrow \infty} \Sigma_L = 0$. Thus, $\lim_{n \rightarrow \infty} e_{L_z} = \varepsilon_W$.

Under baseline calibration and independently of the degree of central wage bargaining, it is straightforward to show that this elasticity is always negative, $e_{L_z} < 0$ (see Appendix 2a), reflecting that the mechanisms with negative sign («SE» and «ISRCM»,) dominate the one with positive sign («NRDIM»). Note also that (see Appendix 2b):

$$e_{L_z} > 1 \quad (24)$$

Concerning the factors affecting the incentive to moderate or not wage claims, it is obvious from (23) that, with «non-atomistic» unions, $1 < n < \infty$, e_{L_z} , depends, not only on the degree of wage-setting centralization, n^{-1} , but also, through the Σ_L , on two new parameters : The fraction of Non-Ricardian households, λ , and the aggressiveness of countercyclical fiscal policy, ϕ_Y . These parameters reflect, on the one hand, the concern of unions about their members who cannot smooth consumption, and, on the other hand, an agreement between fiscal authority and unions that the first offers fiscal expansion in exchange for wage restraint i.e. «*Corporatists Pacts*» or «*Social Pacts*».

3.2 Wage determination and institutions

In the following, we determine and analyze the impact effect (of the characteristics) of various institutions, such as the centralization of wage setting, the degree of asset market participation and fiscal policy counter-cyclicality on wage policy. Such impacts seem to be very interesting as labor market (specifically the wage setting equation in our model) determines both aggregate demand and supply. In particular, we assume that unions are benevolent and maximize the weighted sum of the utility function of their represented workers, (1), subject to budget constraints, (2) and (5), labor demand, (17) and fiscal policy rule, (16), for all members $j \in z$.

The associated first order condition is given by ²⁶⁶

$$\underbrace{\lambda MU_C^{ROT} \left(\frac{\partial C_{zt}^{ROT}}{\partial W_{zt}^r} + \frac{\partial C_{zt}^{ROT}}{\partial L_{zt}} \frac{dL_{zt}}{dW_{zt}^r} \right) + (1-\lambda) MU_C^O \left(\frac{\partial C_{zt}^O}{\partial W_{zt}^r} + \frac{\partial C_{zt}^O}{\partial L_{zt}} \frac{dL_{zt}}{dW_{zt}^r} \right) + MU_G \frac{dG_{zt}}{dW_{zt}^r}}_{\text{marginal cost}} = - \underbrace{MU_L \frac{dL_{zt}}{dW_{zt}^r}}_{\text{marginal benefit}}$$

In a symmetric equilibrium, i.e. when $W_{zt}^r = W_t^r$, we have that the optimal real wage of the unions obeys:

²⁶⁶ Where $MU_C^{ROT} = (C_{zt}^{ROT})^{-1/\sigma}$, $MU_C^O = (C_{zt}^O)^{-1/\sigma}$, $MU_L^{ROT} = MU_L^O = MU_L = -L_{zt}^{1/\phi}$ and $MU_G = G_{zt}^{-1/\sigma}$.

$$W_t^r = - \frac{\frac{\phi_Y \Sigma_L}{(e_L - 1)} L_t^{-1} G_t^{-\left(\frac{1}{\sigma} - 1\right)}}{\lambda (C_t^{ROT})^{\frac{1}{\sigma}} + (1 - \lambda) (C_t^O)^{\frac{1}{\sigma}}} + \frac{\frac{e_L}{(e_L - 1)} L_t^{\frac{1}{\phi}}}{\lambda (C_t^{ROT})^{\frac{1}{\sigma}} + (1 - \lambda) (C_t^O)^{\frac{1}{\sigma}}} \quad (25)$$

Note that, under a perfectly competitive labor market or a labor market with «atomistic» unions, (25) modifies to (see Gali et al. 2004, 2005; Bilbiie, 2008; Ascari et al. 2017) :

$$(W_t^r)_{n \rightarrow \infty} = \frac{\frac{\varepsilon_w}{(\varepsilon_w - 1)} L_t^{\frac{1}{\phi}}}{\lambda (C_t^{ROT})^{\frac{1}{\sigma}} + (1 - \lambda) (C_t^O)^{\frac{1}{\sigma}}} \quad (26)$$

Therefore, (25) is identical to (26) except from the first term and the dependence of wage setting mechanism on e_L and hence – through Σ_L – on (various characteristics of) institutions, i.e. ϕ_Y , λ and n^{-1} . The first term reflects the fact that a marginal increase of the real wage, through $\Sigma_L > 0$, increases total labor demand and output. This incites the reaction of countercyclical fiscal policy, which decreases public expenditures,

$$\frac{dG_{zt}}{dW_{zt}^r} = \frac{dG_{zt}}{dY_t} \cdot \frac{dY_t}{dL_t} \cdot \frac{dL_t}{dW_{zt}^r} = - \frac{G_{zt}}{W_{zt}^r} \phi_Y \Sigma_L < 0,$$

and consequently union members' utility. Log-linearizing (25) around the non-stochastic efficient steady state yields $\hat{w}_t^r = w_Y \hat{y}_t + w_C \hat{c}_t + w_G \hat{g}_t$,

where $w_Y \equiv (1 + \phi)K/\phi > 0$, $w_G \equiv (1 - \sigma)(K - 1)/\sigma > 0$ and $w_C \equiv 1/\sigma$.

We set also $K = e_L / (e_L - 1) = 1 + [\phi_Y \Sigma_L (1 - \rho) / (e_L - 1)] > 1$. Finally, using (37) we get:

$$\hat{w}_t^r = w_{YY} \hat{y}_t - w_{GG} \hat{g}_t \quad (27)$$

where the corresponding coefficients are given by

$$\frac{d\hat{w}_t^r}{d\hat{y}_t} \equiv w_{YY} = w_Y + (w_C / \rho) > 0 \quad (28)$$

$$\frac{d\hat{w}_t^r}{d\hat{g}_t} \equiv -w_{GG} = -[(w_C (1 - \rho) / \rho) - w_G] < 0 \quad (29)$$

The elasticity of \hat{w}_t^r to \hat{y}_t (slope of the labor supply curve), $\frac{d\hat{w}_t^r}{d\hat{y}_t} \equiv w_{YY}$, is the result of

two impacts: the direct and the indirect impact. First, a higher \hat{y}_t leads to higher labor demand (due to Calvo price hypothesis) and hence «non-atomistic» wage setters, who internalize the impacts of their wage policy, to set higher \hat{w}_t^r (see the term w_Y). Second, a higher \hat{y}_t , through the

resource constraint equation leads to a «crowding-in effect» (i.e. \hat{c}_t increases), which further reinforces the increase of the labor demand and hence \hat{w}_t^r (see the term w_c / ρ). Finally, note that under baseline calibration, $w_{YY} > 1$.

An analogous interpretation also applies to $\frac{d\hat{w}_t^r}{d\hat{g}_t} \equiv -w_{GG}$, which is negative for plausible

parameters values (see Appendix 2c), reflecting that loosen fiscal policy increases labor supply so that at each output level corresponds lower desirable real wage.

Note that, for $0 < \lambda < 1$ and $n \rightarrow \infty$ the log-linearised form of (26) is given by:

$$\begin{aligned} (\hat{w}_t^r)_{n \rightarrow \infty} &= \left(\frac{1}{\phi} + \frac{1}{\rho\sigma} \right) \hat{y}_t - \frac{(1-\rho)}{\rho\sigma} \hat{g}_t = \left(w_Y^{n \rightarrow \infty} + \frac{1}{\rho} w_c \right) \hat{y}_t - \frac{(1-\rho)}{\rho w_c} \hat{g}_t \\ &= w_{YY}^{n \rightarrow \infty} \hat{y}_t - w_{GG}^{n \rightarrow \infty} \hat{g}_t \end{aligned} \quad (30)$$

It is obvious that «atomistic» unions response less to labor demand (output) changes relative to «non- atomistic» unions, since the first cannot influence aggregate labor demand, that is

$w_Y \equiv \frac{1+\phi}{\phi} K - 1 > w_Y^{n \rightarrow \infty} \equiv \frac{1}{\phi}$. Finally, our conclusions about the incentive to moderate or not wage

claims (the degree of aggressiveness of unions' wage demands, w_{YY}) are summarized in Proposition 2.

Proposition 2: It is more likely that unions' wage claims (in response to output changes) are more aggressive (relatively bigger slope of labor supply curve):

i) For $1 < n < \infty$ and $0 < \lambda < 1$ rather for $n \rightarrow \infty$ and $0 < \lambda < 1$: $w_{YY} > w_{YY}^{n \rightarrow \infty}$ (31)

ii) For $1 < n < \infty$ and $0 < \lambda < 1$, the higher is n^{-1} and λ or the lower is ϕ_Y . Straightforward manipulations would show that (see Appendix 3 for a formal proof):

$$\frac{dw_{YY}}{dn^{-1}} = \frac{dw_{YY}}{dw_Y} \cdot \frac{dw_Y}{dK} \cdot \frac{dK}{de_L} \cdot \frac{de_L}{dn^{-1}} > 0 \quad (32)$$

$$\frac{dw_{YY}}{d\lambda} = \frac{dw_{YY}}{dw_Y} \cdot \frac{dw_Y}{dK} \cdot \frac{dK}{de_L} \cdot \frac{de_L}{d\lambda} > 0 \quad (33)$$

$$\frac{dw_{YY}}{d\phi_Y} = \frac{dw_{YY}}{dw_Y} \cdot \frac{dw_Y}{dK} \cdot \frac{dK}{de_L} \cdot \frac{de_L}{d\phi_Y} < 0 \quad (34)$$

Centralization of wage setting

The intuition for (32), i.e. the positive impact of n^{-1} on w_{YY} , is the following: For $0 < \lambda < 1$, the higher is n^{-1} the bigger is the size of the dominant «NRDIM» (and hence Σ_L) as well as the smaller is the size of the «SE», both of which results in lower values of e_{L_z} - i.e. lower

negative multiplicative effects on \hat{l}_{zt} from an initial increase in w_{zt}^f . The latter reinforces the incentive for aggressive wage policy. In other words, with «large» wage setters, workers are better able to take advantage of the circumstances, e.g. a higher labor demand and follow aggressive wage policy.

It is easy to show that $d\left(\frac{dw_{YY}}{dn^{-1}}\right) \cdot (d\phi_Y)^{-1} < 0$: «Large» unions more internalize the negative impact of ϕ_Y on Σ_L (the multiplier process is smaller as less employment is induced with each round of activity, rendering «*NRDIM*» lower) and consequently the positive impact on e_{L_z} (strategic interactions between fiscal policy and labor market). Also, the incentive for aggressive wage policy when n^{-1} is high, is amplified, when asset market participation is limited (big λ), because «large» unions understands that the bigger is the fraction of Non-Ricardian households, the bigger is the «*NRDIM*», and therefore Σ_L (the smaller is e_{L_z}), (strategic interactions between asset market and labor market).

Limited asset market participation

Almost the similar reasoning as for (32) stands for the impact of λ on w_{YY} , i.e. (33), since limited asset market participation (big λ) reinforces the dominant «*NRDIM*» and the multiplicative process and hence $\Sigma_L > 0$. The latter weakens e_L . Hence, limited asset market participation will induce «*non-atomistic*» unions to aggressive wage policy. Alternatively, since the Non-Ricardian members of the typical trade union cannot smooth consumption (income) through asset markets, it is straightforward that the bigger is λ , the more aggressive trade union's wage policy becomes – after the relevant pressures of its Non-Ricardian members.

Fiscal policy counter-cyclicality

The intuition for the negative impact of ϕ_Y on w_{YY} , i.e. (34), is the following: «Non-atomistic» wage setters take into account that when $0 < \lambda < 1$, «*NRDIM*» does not only exist but also dominates «*ISRCM*» - the higher the degree of fiscal policy counter-cyclicality, the lower the *multiplier* effect of a wage increase, through the dominant «*NRDIM*», on aggregate employment. So, when ϕ_Y is high, lower values of Σ_L lead to higher values of e_{L_z} (a wage increase is associated with big decrease in the labor demand of the representative union's members) and hence reinforce the incentives for wage moderation.

3.3. Steady state and calibration

Following Ascari et al. (2011), firms are also taxed through a constant lump-sum tax, T , which leads to zero steady state profits and consequently equalized steady state consumption levels across agents, $C^{ROT} = C^O = C$. Combining the latter with $G^{ROT} = G^O = G$, and $L^{ROT} = L^O = L$ means that, as long as the economy is on steady state, both types of households derive identical utilities. Moreover, the tax proceedings are used by the fiscal authority to subsidise firms by means of a constant employment subsidy, μ_w , i.e., $T = \mu_w W^r L$. As a result, it can perfectly offset the steady-state distortions associated with monopolistic competition in both the labor and product markets (Rotemberg and Woodford, 1997; and Woodford, 2011). So, in our model the steady state is not only *equitable*²⁶⁷ but also *efficient*. The efficient steady state hypothesis is chosen since we are not interested in endogenize : i) the usual inflationary bias (caused by an inefficiently low level of steady-state output) by allowing a direct interaction of «non atomistic» unions and the fiscal authority²⁶⁸, and ii) the determination of the steady state²⁶⁹. Finally, the parameters are calibrated as follows:

n	θ	β	λ	ϕ_Y	$\rho \equiv C/Y$	σ	ε_w	ε_p	ϕ
$n > 1$	0,75	0,99	$\lambda \in (0,1)$	$\phi_Y > 0$	0,75	0,5	7	7	2

4. Modified Phillips curve and New Keynesian IS curve

The purpose of this section is to determine how the strategic interactions between «non-atomistic» wage setters, asset market and the fiscal sector impacts on the equations describing the private sector behavior, i.e. New Keynesian IS curve (NKISC) and New Keynesian PC (NKPC). The latter, as we shall see, has interesting policy implications.

It is obvious that under the assumption of the existence of Non-Ricardian households, changes in the labor market impacts on current Non-Ricardian labor income, affecting Non-Ricardian consumption and hence total consumption and output. At the same time, the labour market can have important effects on the supply-side of the economy, as wage impacts directly on marginal cost and therefore on optimal price setting and inflation.

²⁶⁷ As in Gali et al. (2004, 2007) the focus of the paper isn't on steady state differences across households.

²⁶⁸ «Non atomistic» wage setters might want to influence the inflation bias of the fiscal or monetary authority through their real wage decisions, as these affect equilibrium unemployment. For the kind of interaction between «non atomistic» unions and the monetary authority, see Scott (1997); Cukierman and Lippi, (1999); Guzzo and Velasco (1999).

²⁶⁹ The long-run equilibrium values of real variables are determined by labor market structure and monetary policy interactions. Gnocchi (2009) has showed that anti-inflationary monetary policy is able to control the degree of inefficiency (steady state employment), once the presence of large wage setters is taken into account. See, also, Bratsiotis and Martin (1999); Holden (2005); and Coricelli et al. (2006).

The NKPC is standard (Gali, 2015) and is given by $\pi_t = \beta E_t \pi_{t+1} + k(mc_t^r + \ln \mu) + k\hat{\mu}_t$, where $k = (1 - \theta\beta)(1 - \theta)\theta^{-1}$ and $\hat{\mu}_t = \ln \mu_t - \ln \mu$. Substituting the real wage setting equation, i.e. (27), in the expression for real marginal cost, and further in the NKPC, we finally obtain:

$$\pi_t = \beta E_t \pi_{t+1} + \pi_{YY} \hat{y}_t - \pi_{GG} \hat{g}_t + k\hat{\mu}_t \quad (35)$$

Where

$$\pi_{YY} = kw_{YY} \quad (36)$$

$$\pi_{GG} = kw_{GG} \quad (37)$$

On the other hand, under the hypothesis $0 < \lambda < 1$, and after proper algebraic manipulations, the NKISC is given by

$$\hat{y}_t = E_t \hat{y}_{t+1} + \delta_G \hat{g}_t - \delta_G E_t \hat{g}_{t+1} - \delta_R \hat{r}_t \quad (38)$$

Ceteris paribus the ability of macroeconomic (monetary and fiscal) authorities to activate countercyclical fiscal policy, (16), the elasticities of macroeconomic policy, are given respectively by

$$\frac{d\hat{y}_t}{d\hat{g}_t} = \delta_G = \frac{(1 - \rho) - \rho\lambda w_{GG}}{1 - \rho\lambda(w_{YY} + 1)} \quad (39)$$

$$\frac{d\hat{y}_t}{d\hat{r}_t} = \frac{d\hat{y}_t}{d\hat{c}_t^o} \cdot \frac{d\hat{c}_t^o}{d\hat{r}_t} = -\delta_R = -\frac{\sigma\rho(1 - \lambda)}{1 - \rho\lambda(w_{YY} + 1)} \quad (40)$$

It is commonly observed that, increases in government spending and reductions in interest rates lead to an increase in output/aggregate demand, all other things being equal. However, this is only true if δ_R and δ_G are positive.

Moreover, taking as given the ability of macroeconomic authorities to trigger countercyclical fiscal policy, we can distinguish three regions that describe the model: The «Standard Aggregate Demand Logic» («SADL») where $\lambda < \lambda_1^*$, the «Inverted Aggregate Demand Logic» («IADL»), where $\lambda_1^* < \lambda < \lambda_2^*$ and the «Quasi Inverted Aggregate Demand Logic» («QIADL») where $\lambda > \lambda_2^*$ ²⁷⁰. Regions that describe economy, ceteris paribus the ability of macroeconomic authorities to trigger countercyclical fiscal policy:

²⁷⁰However, for baseline parameter values, we get that $\lambda > \lambda_2^* \equiv (1 - \rho) / \rho w_{GG}$ is not plausible (too high values). See Appendix 4. So, «QIADL» is not empirical plausible.

	Regions that describe economy		
	«SADL»: $\lambda < \lambda_1^*$	«IADL»: $\lambda_1^* < \lambda < \lambda_2^*$	«QIADL»: $\lambda > \lambda_2^*$
$d\hat{y}_t / d\hat{g}_t$	> 0	< 0	> 0
Slope of NKISC: $d\hat{y}_t / d\hat{r}_t$	< 0	> 0	

As it is common in the New-Keynesian model augmented with limited asset market participation, there exists a threshold parameter value of λ beyond which the slope of NKISC is reversed, from negative to positive [see Bilbiie (2005, 2008); Gali et al. (2004, 2007); Di Bartolomeo and Rossi (2005); Ascari et al. (2017)].

$$\lambda_1^* \equiv \frac{1}{\rho(w_{YY} + 1)} \quad (41)$$

In the following Table, we calibrated this threshold parameter value of λ_1^* for different values of n and ϕ_Y : For plausible parameters values, the slope of NKISC curve can be positive or negative.

Degree of fiscal policy counter-cyclicality	Number of unions, n	Threshold parameter value λ_1^*
$1 \leq \phi_Y < 11$	$n = 2$	$\lambda_1^* = 0,28$
	$3 \leq n \leq 11$	$\lambda_1^* = 0,30$
	$12 \leq n \leq 500$	$\lambda_1^* = 0,31$

In addition, the fact that w_{YY} is a determinant of the threshold parameter value λ_1^* leads us to Proposition 3.

Proposition 3 : Whenever unions make more aggressive wage demands, the area where the NKISC's slope preserves its negative (positive) sign, i.e. «SADL»area(«IADL» and «QIADL» area) is shrunk (extended). This is true under the prerequisites described in Proposition 2. Finally, note that since limited asset market participation hypothesis can drastically change the slope of the NKISC, it can also change the determinacy conditions of an otherwise standard New Keynesian monetary model [see for example Gali et al. (2004), Bilbiie (2008); Di Bartolomeo and Rossi (2005); and Rossi (2014)]. Thus, Proposition 3 may have policy implications for the conditions (i.e. in terms of monetary coefficient) under which a unique and stable equilibrium exists.

5. Aggregate dynamics and impulse response functions

5.1. The modified aggregate dynamics

In this section we look at how a New-Keynesian model with the addition of a non-Walrasian labor market solely based on «*non-atomistic*» unions, which take into account of counter-cyclical fiscal policy and the existence of Non-Ricardian households, affects: i) the conditions under which the rational expectation equilibrium is determined and ii) the responses of the main endogenous variables to a mark-up shock.

To analyze these effects, we specify the following autoregressive process for the cost-push shock in the NKPC, (35), where the innovation ε_t^μ is assumed to be i.i.d. standard normal process. The cost push shock is assumed to persistent ($\rho^\mu = 0,5$) with a standard deviation of 0.005 (Ireland, 2004; Woodford, 2011).

$$\hat{\mu}_t = \rho^\mu \hat{\mu}_{t-1} + \varepsilon_t^\mu \quad (42)$$

Thus, the NKPC and NKISC, (35) and (38), together with the feedback policy rules (15) and (16), fully determine the dynamics of endogenous variables as a function of exogenous shocks. At this point it should be noted that, the assumption of fiscal policy counter-cyclicity (with respect to output) generates an endogenous mechanism according to which macroeconomic authorities are able to trigger the reaction of the fiscal authority to their decisions.

In particular, in our setting, the ability of monetary authority to activate countercyclical fiscal policy, creates an additional monetary transmission channel, i.e. $(1 + \delta_G \phi_Y)^{-1}$: Changes in \hat{r}_t impacts on \hat{y}_t . But the story does not end here, as the latter affects - through the fiscal policy rule - \hat{g}_t and hence, through the NKISC, \hat{y}_t , etc. For baseline parameter values, $(1 + \delta_G \phi_Y)^{-1}$ could be either positive or negative: It is straightforward to show that it is positive for $\lambda < \lambda_1^*$ («SADL») and $\lambda > \lambda_3^*$ («IADL-2» and «QIADL»), and negative for $\lambda_1^* < \lambda < \lambda_3^*$ («IADL-1»), with $\lambda_3^* < \lambda_2^*$. The above observations have interesting implications for the (sign of the) slope of the NKISC (see Proposition 4a). Formally, these can be shown by substituting the fiscal policy rule, (16) into the NKISC, (41). The relevant slope is now equal to:

$$\frac{d\hat{y}_t}{d\hat{r}_t} = -\delta_{RG} \equiv -\delta_R (1 + \delta_G \phi_Y)^{-1} > \text{or} < 0 \quad (43)$$

Proposition 4: a) Under limited asset market participation hypothesis, the ability of monetary authority to activate countercyclical fiscal policy, extends (shrinks) the area where the

NKISC preserves its negative (positive) sign. This can be shown by comparing results reported in the tables.

b) The slope of the NKISC, depends on the aggressiveness of the unions' wage claims. In particular, when the NKISC has a negative slope, (i.e. for $\lambda < \lambda_1^*$ and $\lambda_1^* < \lambda < \lambda_3^*$ - «SADL» and «IADL-1» regions), as w_{YY} increases (see Proposition 2), the sensitivity of aggregate demand to interest rates increases in absolute value, making policy more effective in containing demand (larger volatility of the output gap). The opposite holds for the area where the NKISC is positively sloped.

	Slope of the NKISC, when the monetary authority triggers countercyclical fiscal policy			
	«SADL»: $\lambda < \lambda_1^*$	«IADL-1»: $\lambda_1^* < \lambda < \lambda_3^*$	«IADL-2»: $\lambda_3^* < \lambda < \lambda_2^*$	«QIADL»: $\lambda > \lambda_2^*$
$\frac{d\hat{y}_t}{d\hat{r}_t} = -\delta_{RG}$	< 0		> 0	

On the other hand, after proper substitutions, the slope of NKPC is now given by:

$$\frac{d\pi_t}{d\hat{y}_t} = \pi_{YG} \equiv \pi_{YY} + \pi_{GG}\phi_Y > 0 \quad (44)$$

Proposition 5: The slope of the NKPC depends positively not only on the incentive for aggressive wage claims, i.e larger values of w_{YY} (see prerequisites described in Proposition 2), but also on the degree of activation of countercyclical fiscal policy, per se, (i.e ϕ_Y).

Propositions 4 and 5 have important implications for the dynamics of the model and the optimal monetary policy.

5.2 Determinacy of the REE

To assess the determinacy of the REE, we substitute the feedback policy rules into NKPC and NKISC and then write the model in the matrix form $AE_t z_{t+1} = Bz_t + \Omega\psi_t$, where z_t is the 2x1 vector of the endogenous variables which are non-predetermined $z_t = [\hat{y}_t, \pi_t]'$, $\psi_t = \hat{\mu}_t$ is the 1x1 vector of the exogenous disturbances. The 2x2 square matrices of the coefficients are defined as

$$A \equiv \begin{bmatrix} 1 + \delta_G \phi_Y & \delta_R \\ 0 & \beta \end{bmatrix}, \quad B \equiv \begin{bmatrix} 1 + \delta_G \phi_Y & \delta_R \phi_\Pi \\ -\pi_{YG} & 1 \end{bmatrix} \quad \text{and} \quad \Omega \equiv \begin{bmatrix} 0 \\ -k \end{bmatrix}.$$

Since, under baseline calibration, matrix A is invertible, we get that $E_t z_{t+1} = A^{-1} B z_t + A^{-1} \Omega \psi_t = \Gamma z_t + \Psi \psi_t$. For determinacy, the number of eigenvalues of Γ outside the unit circle must equal the number of non-predetermined endogenous variables, Blanchard and Kahn (1980). In our case there are two non-predetermined endogenous variables. Following Woodford (2011), the necessary and sufficient conditions for determinacy are presented in Proposition 6.

Proposition 6: a) When NKISC has a negative slope ($\delta_{RG} > 0$), i.e. for $\lambda < \lambda_3^*$ («SADL» and «IADL-1» regions), the equilibrium is locally unique, when in terms of the monetary coefficient it must be the case that (necessary and sufficient conditions)

$$\phi_\Pi \in (1, \infty) \quad (45)$$

b) Otherwise, i.e. for $\lambda > \lambda_3^*$ («IADL-2» and «QIADL» regions), it is required that

$$\phi_\Pi \in [(0, \min\{\phi_4, 1\}) \cup (\max\{1, \phi_6\}, \infty)] \quad (46)$$

So, as in standard New-Keynesian model with current-looking interest rate rule, monetary policy should be «active» and follow the standard «Taylor Principle», with no lower bound, when the slope of NKISC is negative. For $\lambda < \lambda_3^*$ the determinacy region does not depend on structural parameters of the model.

This stops being true when the slope is reversed. In this case there are two determinacy regions: In the first determinacy space, monetary authority has to be «passive» and follow the «Inverted Taylor Principle». This conduct may have an upper limit represented by

$$\phi_4 \equiv (1 - \beta) / \pi_{YG} \overbrace{(-\delta_{RG})}^{>0}.$$

In the second one, monetary authority has to be «active» with a potential lower limit represented by

$$\phi_6 \equiv \frac{2(1 + \beta)}{(\pi_{YG}) \underbrace{(-\delta_{RG})}_{>0}} - 1.$$

In both cases, these limits are negative functions of the unions' incentive for aggressive wage claims, i.e. when the prerequisites described in Proposition 2 are valid.

5.3 Impulse response functions

In an augmented DSGE New-Keynesian model with limited asset market participation, labor market characteristics influence the dynamics of real wages and thus the dynamics of Non-Ricardian consumption and hence of output. Hence it seems natural to assess the quantitative relevance of such institutions in determining differentials in output and inflation behavior. In doing so, we look at the implied dynamics of the main economic variables in response to a cost-push shock. In what follows, we restrict our analysis in «SADL» and «IADL-1» regions of the economy, where the NKISC is negatively sloped.

In particular, we analyze how the dynamics of the baseline model depends on the strategic interactions between «non-atomistic» unions, countercyclical fiscal policy and the asset markets. In order to highlight the implications of unions' incentive to moderate wage claims or not, we conduct a sensitivity analysis by varying the values of ϕ_Y , n and λ . This way, we assess the importance of institutions by explaining the volatility of output and inflation. Analytical expressions for the responses of \hat{y}_t , π_t , \hat{r}_t and \hat{i}_t to the cost-push shock, under the baseline model, are derived as:

$$\begin{aligned}\hat{y}_t &= -[1 - \Theta(1 - \beta\rho_\mu)] \hat{\mu}_t / \pi_{YG}, \\ \pi_t &= k\Theta\hat{\mu}_t, \\ \hat{r}_t &= [1 - (1 - \beta\rho_\mu)\Theta](1 - \rho_\mu)\hat{\mu}_t / \delta_{RG}\pi_{YG}, \quad \hat{i}_t = \left\{ \left[(1 - (1 - \beta\rho_\mu)\Theta)(1 - \rho_\mu) / \delta_{RG}\pi_{YG} \right] + k\Theta\rho_\mu \right\} \hat{\mu}_t, \\ \text{where } \Theta &\equiv \left[\frac{k\pi_{YG}\delta_{RG}(\phi_\pi - \rho_\mu)}{(1 - \rho_\mu)} + (1 - \beta\rho_\mu) \right]^{-1}\end{aligned}\tag{47}$$

Finally, note that: $\frac{d\Theta}{dw_{YY}} < 0$

As long as the NKISC is negatively sloped, if the Blanchard-Kahn condition, i.e. (46), is satisfied, then $0 < \Theta < \frac{1}{(1 - \beta\rho_\mu)}$. An exogenous increase in the cost push shock leads to an increase in inflation, nominal interest rate and real interest rate and a fall in output gap. Figure 1 depicts the impulse response functions of key variables for the baseline model under two scenarios. According to the first, we set $\phi_Y = 2$, $n = 25$ and $\lambda = 0,2$, which implies that «non-atomistic» unions have an incentive to moderate wages claims, while in the second scenario, we have $\phi_Y = 1$, $n = 3$ and $\lambda = 0,3$ (aggressive wage policy).

In line with the theoretical predictions, it is quite evident from the impulse response functions, that in response to a cost push shock, the rise in inflation is less pronounced and the fall

of output higher, whenever the incentive to aggressive wage claims is higher, i.e. for high degree of fiscal policy counter-cyclicality, ϕ_Y , or/and low degree of central wage setting, n^{-1} , and limited asset market participation, λ .

The intuition is the following: An exogenous supply shock moves inflation off the target and it forces monetary authority to react by setting the nominal interest rate – according to «Taylor Principle» - so to influence the real interest rate and the output gap in order to return inflation to its targets. In other words, the monetary authority engineers a recession to return inflation to its target (zero), via the NKPC. The larger is w_{YY} - the more aggressive are unions' wage claims – the more effective is monetary policy in «SADL» and «IADL-1» regions of the economy (see Proposition 4b). So, the recession might be deeper (i.e., larger volatility of the output gap), but inflationary phase is milder (smaller volatility of the inflation). It is well known that a cost-push triggers an inflation/output gap volatility trade-off (Clarida et al. 1999)²⁷¹.

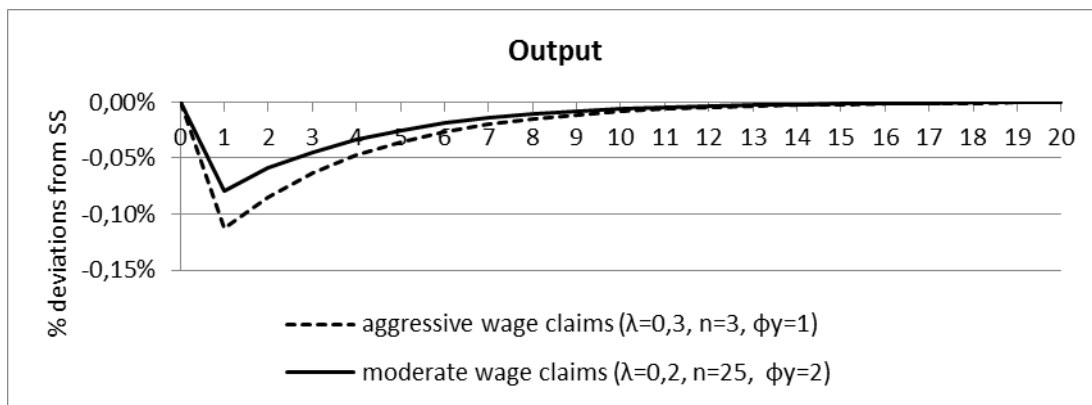
Formally, in our model the closed-form solutions for the unconditional volatilities, σ_Y^2, σ_π^2 , are equal to:

$$\sigma_\pi^2 = (k\Theta)^2 \sigma_\mu^2 \quad \text{and} \quad \sigma_Y^2 = \left[\frac{1 - \Theta(1 - \beta\rho_\mu)}{\pi_{YG}} \right]^2 \sigma_\mu^2$$

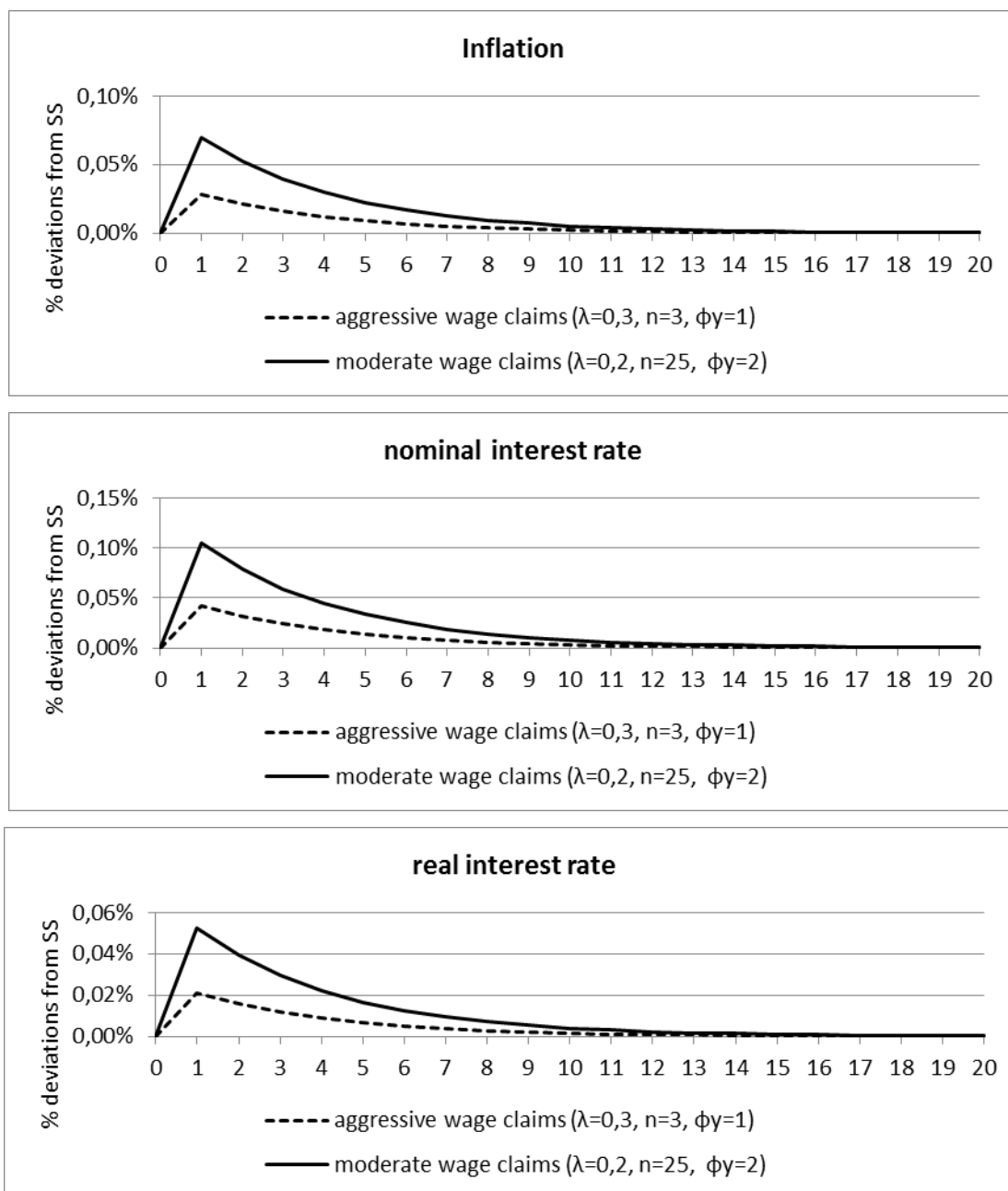
So, conditional on the cost push shock, the impact of w_{YY} on σ_π^2 , is decreasing, i.e.

$$\frac{d\sigma_\pi^2}{dw_{YY}} < 0, \text{ while the opposite is true for } \sigma_Y^2, \text{ since } \frac{d\sigma_Y^2}{dw_{YY}} > 0.$$

Figure 1: Impulse response functions to a cost-push shock, for $\phi_Y = \{0, 1, 1.5, 2\}$

²⁷¹See also Section 4.

Note: We consider the baseline parameterization (Section 2.6) for the other parameters.

6. Optimal monetary policy

In this section our task is to characterize optimal monetary policy a) in the presence of strategic interactions between large wage setters, countercyclical fiscal policy and asset markets, for example «Social Pacts», and, b) when monetary policy is able to activate countercyclical fiscal policy.

As Clarida et al. (1999), we focus only on the discretionary solution to the central banker's problem, and not fully optimal (commitment), as this case can be argued to be more realistic in

practice. With endogenous fiscal policy, e.g. (16), the policy problem consists of choosing a path $\{i_t^g\}_0^\infty$ that minimizes the social loss function^{272,273}

$$H = -\frac{Y u_c \varepsilon \theta}{2(1-\theta)(1-\beta\theta)} E_t \sum_t \beta^t \left[\alpha_c \left(\frac{1}{\rho} y_t^g - \frac{(1-\rho)}{\rho} g_t^g \right)^2 + \alpha_G (g_t^g)^2 + \alpha_Y (y_t^g)^2 + (\pi_t)^2 \right] + t.i.p \quad (48)$$

Subject to the NKISC, (38), NKPC, (35), and the fiscal policy rule, (16).

The index «g» denotes the usual «gap» form²⁷⁴, and the weights attached to each element are a function of deep model parameters: $\alpha_c = k\rho / \varepsilon\sigma$, $\alpha_G = k(1-\rho) / \varepsilon\sigma$, and $\alpha_Y = k / \varepsilon\phi$. For consistency with the determinacy analysis in section 3.1, we reduce the dynamic system by one dimension, by substituting (16) into (48), (38) and (35).

Solving this problem, we find that the central bank adjusts its instrument in order to ensure that the following targeting rule under discretion hold at all times:

$$y_t^g = -\frac{\pi_{YG}}{\alpha_{CYG,\phi_Y}} \pi_t \quad (49)$$

$$\text{where } \alpha_{CYG,\phi_Y} \equiv \alpha_c \left[(1 + (1-\rho)\phi_Y) \rho^{-1} \right]^2 + (\alpha_G \phi_Y^2 + \alpha_Y) > 0 \quad (50)$$

Condition (54) implies that the central bank pursue a «*Lean against the wind*» policy (Clarida et al. 1999; Woodford, 2011; and Walsh 2017): Whenever inflation is above target, e.g. due to a cost-push shock, contract demand below efficiency - output must fall below its efficient level (by raising the interest rate); and vice-versa when it is below target.

Crucially, this trade-off depends positively on π_{YG} , and therefore positively on the incentive for aggressive wage demands. In particular, since π_{YG} is generally increasing in λ and n^{-1} and decreasing in ϕ_Y , in an economy with limited asset market participation or/and high degree of central wage bargaining and low degree of fiscal policy counter-cyclicality, optimal

²⁷²In order to derive this welfare function we proceed in the following manner. Firstly, we consider the social planner's problem. We then contrast this with the outcome under flexible prices in order to determine the level of the steady-state subsidy required to ensure the model's initial steady-state is socially optimal. Finally, following Woodford (2011), we use a second-order approximation to a convex combination of households' utilities in order to assesses the extent to which endogenous variables differ from the efficient equilibrium, due to the nominal inertia present in the model. Finally, under the hypothesis of *efficient* and *equitable* steady state and using a second-order approximation to (35) and (37), the aggregate welfare function can be approximated by (53).

²⁷³Where terms independent of policy (t.i.p) and terms of order higher than two have been ignored.

²⁷⁴That is the difference between actual and efficient levels, $x_t^g \equiv \hat{x}_t - \hat{x}_t^* = x_t - x_t^*$, as $x = x^*$.

policy results in greater output gap volatility and lower inflation volatility than in a full participation economy.

For consistency with the foregoing determinacy discussion (section 3.1), we choose the current-looking form²⁷⁵ for the «instrument rule» that implements (49). So,

$$i_t^s = \left[\rho^\mu + \frac{\pi_{YG}(1 - \rho^\mu)\delta_{RG}^{-1}}{\alpha_{CYG, \phi_Y}} \right] \pi_t = \phi_o \pi_t \quad (51)$$

The latter observations lead us to Proposition 7.

Proposition 7: a) The policy «trade-offs» for monetary authority, implied by the cost-push shock term in the NKPC, are endogenized. «*Lean against the wind*» policy is dependent of the distortions in labor and asset markets and the degree of fiscal policy counter-cyclical. This suggests the stabilization role of the institutions (e.g. «*Social Pacts*»), when the monetary authority is unable to commit to future policies and, therefore, in using the expectations channel to help stabilize inflation expectations.

b) When the NKISC has a negative slope ($\delta_{RG} > 0$), i.e. for $\lambda < \lambda_3^*$ («SADL» and «IADL-1» regions), the implied instrument rule for optimal policy is always «active», $\phi_o > 1$. This is not true for $\lambda > \lambda_3^*$, as under certain circumstances, the implied instrument rule can be either «active» or passive.

7 Conclusions

In an economy where there are households that simply consume their current income, monetary policy can control price dispersion not only through the reallocation of inter-temporal consumption plans, but also through the labor market. We have outlined a framework that shows how «*Social Pacts*», and in general, strategic interactions between «non-atomistic» unions, fiscal policy and asset markets can help monetary policy on the control of the supply side of the economy. In this paper we reveal that there is a stabilization role for labour markets with «non-atomistic» unions. Our results have clear normative implications. In a nutshell, monetary authority policy should be pursued with an eye to institutions.

²⁷⁵ As equation (14).

Appendix 1

Table 1: Social pacts, by policy domain or issue area, 1970-2007

	All pacts	Wages	Working hours	Training	Union rights	Social security	Pensions	Tax budgets	ALMP* jobs	EPL**
1970-1979	22	17	0	0	4	2	2	16	4	0
1980-1989	15	15	8	1	1	2	0	10	5	2
1990-1999	34	25	8	10	8	22	8	17	19	9
2000-2007	20	14	3	12	5	14	7	9	8	6

* ALMP = Active Labour Market Policy

** EPL = Employment Protection Legislation

Source: ICTWSS Database, Visser (2009).

Appendix 2

a) $e_{L_z} < 0$ requires that $\lambda < \lambda_{e_L}^* \equiv \frac{\sigma\rho(1-\theta)(1-\theta\beta) + \varepsilon_w(n-1)[1 + (1-\rho)\phi_Y]}{\rho[1 + \sigma(1-\theta)(1-\theta\beta) + \varepsilon_w(n-1)]}$, which is true for

plausible parameters' values and independently of the degree of central wage setting, i.e. $\lambda < 1,166 + 0,29\phi_Y$ (for $n = 2$) and $\lambda < 1,319 + 0,33\phi_Y$ (for $n = 15$).

b) $e_{L_z} > 1$ is true for $\lambda < \frac{[1 + (1-\rho)\phi_Y][\varepsilon_w(n-1) - n] + \sigma\rho(1-\theta)(1-\theta\beta)}{\rho[(n-1)(\varepsilon_w - 1) + \sigma(1-\theta)(1-\theta\beta)]}$, which is empirical

plausible according to the baseline parameters' values and independently of n , i.e. $\lambda < 1,110 + 0,276\phi_Y$ (for $n = 2$) and $\lambda < 1,317 + 0,329\phi_Y$ (for $n = 15$).

c) According to our baseline calibration and independently of the degree of concentration of the labor market, in our model we get that $\frac{d\hat{w}_t^r}{d\hat{g}_t} \equiv -w_{GG} < 0$: For $n = 2$ it is needed

$\lambda < 0,89 + 0,219\phi_Y$ and for $n = 15$, $\lambda < 1,311 + 0,327\phi_Y$.

Appendix 3

By differentiating (28) we easily get:

$$\begin{aligned}\frac{dw_{YY}}{dn^{-1}} &= \frac{dw_{YY}}{dw_Y} \cdot \frac{dw_Y}{dK} \cdot \frac{dK}{de_L} \cdot \frac{de_L}{dn^{-1}} = \frac{(1+\phi)}{\phi} \cdot \left(-\frac{1}{(e_L-1)^2} \right) \cdot \overline{\frac{de_L}{dn^{-1}}} = \\ &= \frac{(1+\phi)}{\phi} \cdot \frac{1}{(e_L-1)^2} \cdot \left(\varepsilon_w + \frac{\lambda\rho - \sigma\rho(1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)}{1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y} \right) > 0\end{aligned}\quad (32)$$

The impact effect of n^{-1} on e_{L_z} is negative: For

$$\lambda < \lambda^* \equiv \frac{\varepsilon_w [1 + (1-\rho)\phi_Y] - \sigma\rho(1-\theta)(1-\theta\beta)}{\rho[\varepsilon_w - 1 - \sigma(1-\theta)(1-\theta\beta)]} = 1,558 + 0,39\phi_Y \quad \text{we get}$$

$$\text{that } \frac{de_{L_z}}{dn^{-1}} = \frac{\partial e_{L_z}}{\partial n^{-1}} + \frac{de_{L_z}}{d\Sigma_L} \cdot \frac{d\Sigma_L}{dn^{-1}} = - \left(\varepsilon_w + \frac{\lambda\rho - \sigma\rho(1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)}{1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y} \right) < 0.$$

$$\begin{aligned}\frac{dw_{YY}}{d\lambda} &= \frac{dw_{YY}}{dw_Y} \cdot \frac{dw_Y}{dK} \cdot \frac{dK}{de_L} \cdot \frac{de_L}{d\lambda} = \\ &= \frac{(1+\phi)}{\phi} \cdot \frac{1}{(e_L-1)^2} \cdot \frac{(1-\rho)[\sigma\rho(1-\theta)(1-\theta\beta)(1+\phi_Y) + \rho\phi_Y] + \rho}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]^2 n} > 0\end{aligned}\quad (33)$$

Similarly, the impact effect of λ on e_{L_z} is negative, as

$$\frac{de_{L_z}}{d\lambda} = \frac{de_{L_z}}{d\Sigma_L} \cdot \frac{d\Sigma_L}{d\lambda} = - \frac{(1-\rho)[\sigma\rho(1-\theta)(1-\theta\beta)(1+\phi_Y) + \rho\phi_Y] + \rho}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]^2 n} < 0.$$

$$\begin{aligned}\frac{dw_{YY}}{d\phi_Y} &= \frac{dw_{YY}}{dw_Y} \cdot \frac{dw_Y}{dK} \cdot \frac{dK}{de_L} \cdot \frac{de_L}{d\phi_Y} = \frac{(1+\phi)}{\phi} \cdot \left(-\frac{1}{(e_L-1)^2} \right) \cdot \overline{\frac{de_L}{d\phi_Y}} = \\ &= - \frac{(1+\phi)}{\phi} \cdot \frac{1}{(e_L-1)^2} \cdot \frac{(1-\rho)[\lambda\rho - \sigma\rho(1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)]}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]^2 n} < 0\end{aligned}\quad (34)$$

Finally, the impact effect of ϕ_Y on e_{L_z} is positive: For $\lambda > \lambda_{\Sigma_L}^* = 0,0312$ we have that

$$\frac{de_{L_z}}{d\phi_Y} = \frac{de_{L_z}}{d\Sigma_L} \cdot \frac{d\Sigma_L}{d\phi_Y} = \frac{(1-\rho)[\lambda\rho - \sigma\rho(1-\lambda)(1-\theta)(1-\theta\beta)]}{[1-\lambda\rho + (1-\rho)\phi_Y]^2 n} > 0$$

Appendix 4

Table 5: λ_2^* for different values of n and ϕ_Y

Degree of fiscal policy countercyclicality	Number of unions, n	Threshold parameter value $\lambda_2^* \equiv \frac{1-\rho}{\rho w_{GG}}$
$1 \leq \phi_Y < 11$	$n = 2$	$\lambda_2^* = 0,99$
	$n = 5$	$\lambda_2^* \approx 0,76$
	$n = 15$	$\lambda_2^* \approx 0,69$
	$n = 500$	$\lambda_2^* \approx 0,67$

References

- Acocella, N., Bartolomeo, G., & Tirelli, P. (2007a). From first-to second-generation social pacts. *Social Pacts, Employment and Growth*, 239-251.
- Acocella, N., Di Bartolomeo, G., & Tirelli, P. (2007b). Monetary conservatism and fiscal coordination in a monetary union. *Economics Letters*, 94(1), 56-63.
- Acocella, N., Di Bartolomeo, G., & Tirelli, P. (2008). Trend inflation as a disciplining device in a general equilibrium model.
- Acocella, N., Bisio, L., Di Bartolomeo, G., & Pelloni, A. (2013). *Real Wage Rigidities, Labor Market Imperfections and Financial Shocks*. mimeo.
- Ascari, G., Colciago, A., & Rossi, L. (2011). Limited asset market participation: does it really matter for monetary policy?.
- Ascari, G., Colciago, A., & Rossi, L. (2017). Limited asset market participation, sticky wages, and monetary policy . *Economic Inquiry*, 55(2), 878-897.
- Avdagic, S., & Visser, J. (Eds.). (2011). *Social pacts in Europe: Emergence, evolution, ainstitutionalization*. Oxford University Press.
- Avdagic, S. (2010). When are concerted reforms feasible? Explaining the emergence of social pacts in Western Europe. *Comparative political studies*, 43(5), 628-657.
- Bilbiie, F. O., & Straub, R. (2004). *Fiscal policy, business cycles and labor-market fluctuations* (No. 2004/6). Magyar Nemzeti Bank (Central Bank of Hungary).
- Bilbiie, F. O. (2005). Limited asset markets participation, monetary policy and (inverted) Keynesian logic. *Nuffield College, University of Oxford Economics Papers W*, 9.

Bilbiie, F. O. (2008). Limited asset markets participation, monetary policy and (inverted) aggregate demand logic. *Journal of Economic Theory*, 140(1), 162-196.

Bilbiie, F. O., & Straub, R. (2013). Asset market participation, monetary policy rules, and the great inflation. *Review of Economics and Statistics*, 95(2), 377-392.

Blanchard, O., & Galí, J. (2007). Real wage rigidities and the New Keynesian model. *Journal of money, credit and banking*, 39(s1), 35-65.

Blanchard, O. J., & Kahn, C. M. (1980). The solution of linear difference models under rational expectations. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 1305-1311.

Bratsiotis, G., & Martin, C. (1999). Stabilisation, policy targets and unemployment in imperfectly competitive economies. *The Scandinavian Journal of Economics*, 101(2), 241-256.

Cavallari, L. (2010). Fiscal and monetary interactions when wage-setters are large: is there a role for corporatist policies?. *Empirica*, 37(3), 291-309.

Cavallari, L. (2012). Optimal contracts and the role of the government in wage bargaining. *Economics Letters*, 115(2), 160-163.

Clarida, R., Gali, J., & Gertler, M. (1999). *The science of monetary policy: a new Keynesian perspective* (No. w7147). National bureau of economic research.

Clarida, R., Gali, J., & Gertler, M. (2000). Monetary policy rules and macroeconomic stability: evidence and some theory. *The Quarterly journal of economics*, 115(1), 147-180.

Coricelli, F., Cukierman, A., & Dalmazzo, A. (2006). Monetary institutions, monopolistic competition, unionized labor markets and economic performance. *The Scandinavian Journal of Economics*, 108(1), 39-63.

Cuciniello, V. (2008). Optimal monetary policy in a monetary union with non-atomistic wage setters.

Cuciniello, V. (2011). The welfare effect of foreign monetary conservatism with nonatomistic wage setters. *Journal of Money, Credit and Banking*, 43(8), 1719-1734.

Cukierman, A., & Lippi, F. (1999). Central bank independence, centralization of wage bargaining, inflation and unemployment:: Theory and some evidence. *European economic review*, 43(7), 1395-1434.

Di Bartolomeo, G., & Rossi, L. (2005). Heterogeneous Consumers, Demand Regimes, Monetary Policy Efficacy and Determinacy. *EACB Research Paper*.

Di Bartolomeo, G., Tirelli, P., & Acocella, N. (2013). Trend inflation as a workers' discipline device. *Empirica*, 40(2), 215-235.

Galí, J., López-Salido, J. D., & Vallés, J. (2004). *Rule-of-thumb consumers and the design of interest rate rules* (No. w10392). National Bureau of Economic Research.

Galí, J., López

-Salido, J.

government spending on consumption. *Journal of the European Economic Association*, 5(1), 227-270.

Galí, J. (2015). *Monetary policy, inflation, and the business cycle: an introduction to the new Keynesian framework and its applications*. Princeton University Press.

Gnocchi, S. (2005). Non-atomistic wage setters and monetary policy.

Gnocchi, S. (2006). Optimal simple monetary policy rules and non-atomistic wage setters in a New-Keynesian framework.

Gnocchi, S. (2009). Non

-Atomistic

Keynesian Framework. *Journal of Money, Credit and Banking*, 41(8), 1613-1630.

Guzzo, V., & Velasco, A. (1999). The case for a populist central banker. *European economic review*, 43(7), 1317-1344.

Hancké, B., & Rhodes, M. (2005). EMU and labor market institutions in Europe: The rise and fall of national social pacts. *Work and occupations*, 32(2), 196-228

Hassel, A. (2003). The politics of social pacts. *British Journal of Industrial Relations*, 41(4), 707-726.

Hassel, A. (2010). *Wage setting, social pacts and the Euro: A new role for the state* (p. 334). Amsterdam University Press.

Holden, S. (2005). Monetary regimes and the co-ordination of wage setting. *European Economic Review*, 49(4), 833-843.

Ireland, P. N. (2004). Technology shocks in the new Keynesian model. *The Review of Economics and Statistics*, 86(4), 923-936.

Kirsanova, T., Leith, C., & Wren

-Lewis, S.

interaction: the current consensus assignment in the light of recent developments. *The Economic Journal*, 119(541).

Larsson, A. (2012). Fiscal Activism Under Inflation Targeting and Non
Setting. *Economica*, 79(313), 97-114.

-atomistic W

Leeper, E. M. (1991). Equilibria under 'active' and 'passive' monetary and fiscal policies. *Journal of monetary Economics*, 27(1), 129-147.

Lippi, F. (2003). Strategic monetary policy with non-atomistic wage setters. *The Review of Economic Studies*, 70(4), 909-919.

Rhodes, M. (1998). Globalization, labour markets and welfare states: a future of 'competitive corporatism'?. In *The future of European welfare* (pp. 178-203). Palgrave Macmillan UK.

Rossi, R. (2014). Designing monetary and Fiscal policy rules in a New Keynesian model with rule-of-thumb consumers. *Macroeconomic Dynamics*, 18(2), 395-417.

Rotemberg, J. J., & Woodford, M. (1997). An optimization-based econometric framework for the evaluation of monetary policy. *NBER macroeconomics annual*, 12, 297-346.

Skott, P. (1997). Stagflationary consequences of prudent monetary policy in a unionized economy." *Oxford Economic Papers* 49(4), 609-622.

Stehn, S. J. (2009). *Optimal Monetary and Fiscal Policy with Limited Asset Market Participation* (No. 9-137). International Monetary Fund.

Steinsson, J. (2003). Optimal monetary policy in an economy with inflation persistence. *Journal of Monetary Economics*, 50(7), 1425-1456.

Visser, J. (2009). The Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts. ICTWSS Database, Amsterdam: Amsterdam institute for Advanced Labour Studies.

Walsh, C. E. (2017). *Monetary theory and policy*. MIT press.

Woodford, M. (2011). *Interest and prices: Foundations of a theory of monetary policy*. Princeton University Press.

Η Πολιτική Οικονομία της Επταετίας 1967-1974

ΠΟΥΛΑΚΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ & ΠΟΥΛΑΚΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Εισαγωγή : Η Οικονομική Φιλοσοφία της Δικτατορίας

Μελετώντας το «Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως της Ελλάδος, 1968-1972» πληροφορούμαστε για την οικονομική φιλοσοφία της Δικτατορίας²⁷⁶. Ο Γ.Γ. του Υπ. Συντονισμού και Πρόεδρος της Κεντρικής Επιτροπής Επεξεργασίας Προγράμματος Κ. Θάνος γράφει πως: «Το παρόν πρόγραμμα είναι κατ'εξοχήν ενδεικτικόν δια τον ιδιωτικόν τομέα της οικονομίας. Τούτο είναι απολύτως δικαιολογημένον, καθόσον η αποτελεσματική λειτουργία των ελεύθερων οικονομικών θεσμών αποτελεί- τούτο άλλωστε προκύπτει και εκ της εμπειρίας του παρελθόντος- το καταλληλότερον μέσον προωθήσεως της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας...²⁷⁷». Στην συνέχεια συμπληρώνει χαρακτηριστικά: «ο αυστηρός και λεπτομερής σχεδιασμός των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων αντιβαίνει προς την γενικότεραν φιλοσοφικήν τοποθέτησιν της Κυβερνήσεως όσον και προς το καλόν νοούμενον συμφέρον της Χώρας.... Είναι ένα πρόγραμμα εκσυγχρονισμού.... Πράγματι το σύνολον σχεδόν των προβλεπόμενων μέτρων πολιτικής και θεσμικών μεταρρυθμίσεων αποσκοπεί εις την απελευθέρωσιν των δυνάμεων του υγιούς ανταγωνισμού και την ενίσχυσιν του ρυθμιστικού ρόλου των τιμών εις την κατανομή των οικονομικών πόρων».²⁷⁸ Στο ίδιο πνεύμα ο Υπ. Συντονισμού Ν. Μακαρέζος αναφέρει πως το πρόγραμμα : «βασίζεται εις την ενίσχυσιν του ρόλου της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και την αποτελεσματικωτέραν λειτουργίαν των ελεύθερων οικονομικών θεσμών²⁷⁹». Μπορούμε συνεπώς να εξάγουμε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα.

Η Στρατιωτική Δικτατορία φαίνεται απόλυτα προσηλωμένη στις αρχές της ελεύθερης αγοράς και υποστηρίζει την αδέσμευτη από το κράτος ιδιωτική πρωτοβουλία. Το οικονομικό επιτελείο της Δικτατορίας, δεν βλέπει καμιά αντίφαση μεταξύ της οικονομικής και της πολιτικής

²⁷⁶ Αυτό καταρτίστηκε αμέσως μετά την επιβολή της

²⁷⁷ Πάνος Καζάκος , Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, Εκδόσεις Πατάκη Αθήνα 2007,σελ. 280

²⁷⁸ Ηλίας Νικολόπουλος, Οικονομία και Πολιτική της περιόδου της Δικτατορίας 1967-1974, στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004 σελ. 259

²⁷⁹ Στο ίδιο σελ. 259

του φιλοσοφίας. Οι αρχές της ελεύθερης αγοράς ταιριάζουν, στο «διανοητικό σύμπαν» των Πραξικοπηματιών, με το «αποφασίζομεν και διατάσσωμεν» και την παντελή έλλειψη πολιτικού φιλελευθερισμού. Βασικό στοιχείο του προγράμματος, είναι ο «εκσυγχρονιστικός» του χαρακτήρας που επιδιώκει να «απελευθερώσει» τις δυνάμεις της αγοράς. Εντοπίζεται ουσιαστικά, μια προσπάθεια νεοφιλελεύθερων απορρυθμίσεων. Είναι έκδηλο, ότι η οικονομική φιλοσοφία της Δικτατορίας αντιτίθεται σε πολιτικές ρυθμιστικού κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία. Σε αυτό το σημείο να υπενθυμίσουμε ότι η Ένωση Κέντρου προσπάθησε να εφαρμόσει «αναδιανεμητικές» πολιτικές. Η Δικτατορία λοιπόν μετατόπισε εκ νέου την «ισορροπία» μεταξύ αγοράς και κράτους υπέρ της πρώτης²⁸⁰.

Σε ότι αφορά την Βιομηχανία το πρόγραμμα θέτει ως στόχο την ταχεία εκβιομηχάνιση της χώρας²⁸¹. Ακόμα αναφέρεται, πως «η Ελληνική Βιομηχανία αναπτύχθηκε λόγω της ισχυρής δασμολογικής προστασίας- η GATT ήταν αρκετά ευέλικτη ως προς την δυνατότητα επιβολής προστατευτικών πολιτικών²⁸² - και ότι θα πρέπει πλέον να σταθεί μόνη της στις συνθήκες του διεθνούς ανταγωνισμού, υλοποιώντας τους όρους Σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ»²⁸³²⁸⁴. Από αυτό το σημείο αντιλαμβανόμαστε ότι η Δικτατορία δεν είχε καμιά πρόθεση να συγκρουστεί οικειοθελώς με την ΕΟΚ. Σε ότι αφορά το κράτος ο βασικός του ρόλος εντοπίζεται στο ότι πρέπει με όλες του τις δυνάμεις να προσπαθήσει να «ενισχυθούν παντοιοτρόπως οι δυνάμεις της ελεύθερης αγοράς²⁸⁵⁻²⁸⁶». Στο ίδιο πνεύμα είναι και οι αναφορές του Προγράμματος για τον ρόλο του ξένου κεφαλαίου που θεωρείται απαραίτητος αρωγός της οικονομικής ανάπτυξης²⁸⁷. Ο πολιτικός δρών που μπορεί να φέρει εις πέρας αυτόν τον «εκσυγχρονισμό», για τους «Συνταγματάρχες», είναι μόνον ο Στρατός²⁸⁸. Έτσι το μερίδιο του Κράτους στην οικονομία έτεινε να μειωθεί²⁸⁹. Το Κράτος περιοριζόταν σε λειτουργίες όπως η τάξη, η ιδεολογία, η άμυνα κλπ²⁹⁰.

Η πολιτική της Επταετίας για ορισμένους αναλυτές έχει χαρακτηριστεί ακόμα και πρωτονεοφιλελευθερή²⁹¹. Τούτου δοθέντος στην Ελλάδα εφαρμόστηκε νεοφιλελεύθερη πολιτική, πριν ακόμα από την Χιλή του Δικτάτορα Pinochet (1973). Όμως παρά τις εξαγγελίες για

²⁸⁰ Πάνος Καζάκος, ο.π., σελ. 268

²⁸¹ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π. σελ. 260

²⁸² Dani Rodrick, Το Παράδοξο της Παγκοσμιοποίησης, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2012 σελ.125

²⁸³ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π σελ. 260

²⁸⁴ Νεότερες μελέτες έδειξαν ότι ακόμα και το 1981 παρά την μείωση των δασμών λόγω της επερχόμενης ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ η ελληνική παραγωγή «προστατεύονταν» σημαντικά.

²⁸⁵ Πάνος Καζάκος, ο.π. σελ. 281

²⁸⁶ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π. σελ. 260

²⁸⁷ Στο ίδιο σελ. 261

²⁸⁸ Πάνος Καζάκος, ο.π. σελ. 274

²⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 278

²⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 279

²⁹¹ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π. σελ. 264-265

ορθολογισμό των δημόσιων δαπανών αυτές εκτινάχθηκαν στα ύψη, ιδιαίτερα για τις ανάγκες της «εσωτερικής ασφάλειας»²⁹², ενώ και ο δημόσιος δανεισμός ξεπέρασε κάθε προδικτατορικό όριο²⁹³. Παράλληλα η «κοινωνία των πολιτών» ασφυκτιούσε υπό την «επίβλεψη» του καθεστώτος και οργανώσεις όπως τα συνδικάτα ουσιαστικά απαγορεύονταν²⁹⁴. Καταλήγοντας πρέπει να τονίσουμε την συμβατότητα μεταξύ νεοφιλελεύθερης οικονομικής φιλοσοφίας και παντελούς έλλειψης δημοκρατικών θεσμών.

Η ανοδική φάση του μεγάλου οικονομικού κύκλου και τα τελευταία προδικτατορικά έτη.

Είναι γνωστό πως η δεκαετία του '60 είναι ο πυρήνας της «χρυσής εποχής» του δυτικού καπιταλισμού. Με τις συμφωνίες του Bretton Woods να έχουν διαμορφώσει το μακροοικονομικό περιβάλλον και τις ιδέες του J.M. Keynes να κυριαρχούν ο δυτικός καπιταλιστικός κόσμος γνωρίζει πρωτόγνωρη ανάπτυξη, με μέσο ετήσιο ρυθμό μεγέθυνσης 4,8% την περίοδο 1960-1972, για το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ²⁹⁵. Ειδικά η ετήσια μεγέθυνση της Δ. Ευρώπης²⁹⁶ και των ΗΠΑ ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακή ενώ και ο όγκος συναλλαγών του διεθνούς εμπορίου γνώριζε μέση ετήσια αύξηση περίπου κατά 7%²⁹⁷. Η ανάπτυξη αυτή συνοδευόταν από χαμηλά ποσοστά ανεργίας και άνοδο του βιοτικού επιπέδου²⁹⁸. Ακόμα την περίοδο της Δικτατορίας η αραβοϊσραηλινή διαμάχη εκτίναξε τα ναύλα στα ύψη προς όφελος του ελληνικού εφοπλισμού. Η μόνη ίσως «αστάθεια» την εποχή του πραξικοπήματος ήταν, η υποτίμηση της βρετανικής στερλίνας²⁹⁹.

Η Ελληνική οικονομία από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 και κατά την διάρκεια της, γνώρισε και αυτή υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης τόσο στις επενδύσεις όσο και στην παραγωγή³⁰⁰. Την περίοδο 1963-1975 το ΑΕΠ της Ελλάδας αυξήθηκε περίπου κατά 250% και ο μέσος ετήσιος ρυθμός της βιομηχανικής παραγωγής ξεπέρασε το 9%³⁰¹ με το εισόδημα της βιομηχανίας μαζί με τις κατασκευές να αυξάνεται κατά 350%. Την ίδια περίοδο το εισόδημα από τον αγροτικό τομέα

²⁹² Ενάγγελος Χεκίμογλου: Οικονομία 1963-1964, στο Ιστορία των Ελλήνων τ. 17 (Συλλογικό), Εκδόσεις Δομή, Αθήνα 2006 σελ. 566

²⁹³ Στο ίδιο σελ. 566-567

²⁹⁴ Πάνος Καζάκος, ο.π., σελ. 269

²⁹⁵ OECD "National Accounts, 1960-1992", Vol. I. Paris, 1994

²⁹⁶ S. Bernetsein & P. Milza, Ιστορία της Ευρώπης, 1914-Σήμερα, Διάσπαση και Ανοικοδόμηση, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997 σ. 195

²⁹⁷ Dani Rodrick, ο.π. σελ. 120

²⁹⁸ Skidelsky, Robert. Keynes: The Return of the Master. Allen Lane 2009, Σελ. 116, 126.

²⁹⁹ Η οποία όμως έγινε σύμφωνα με τους κανόνες του B.W., δηλαδή δεν ήταν ανταγωνιστική και επιζήμια για τις άλλες οικονομίες.

³⁰⁰ Κ. Βαϊτσίου, Τ. Γιαννίτσης: Η Μεταπολεμική Οικονομική Μεγέθυνση, στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004 σελ. 59.

³⁰¹ Το 1966, το τελευταίο προδικτατορικό έτος, ο ρυθμός βιομηχανικής παραγωγής έφτασε το 14,6%

αυξήθηκε μόλις κατά 50%. Είναι εμφανές λοιπόν ότι ο βιομηχανικός τομέας αρχίζει να διαδραματίζει όλο και πιο σημαντικό ρόλο.

Η Ελλάδα κατείχε την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ, για την περίοδο 1965-1973, στον ρυθμό παραγωγικότητα της εργασίας με μέση ετήσια μεταβολή 8,40%³⁰². Ωστόσο είναι γεγονός πως οι μισθοί και τα ημερομίσθια παρέμεναν σε χαμηλά επίπεδα³⁰³. Επιπλέον αύξηση της παραγωγικότητας και του ΑΕΠ δεν συνοδευόταν με αξιοσημείωτη αύξηση της απασχόλησης³⁰⁴, εφόσον η τελευταία αυξήθηκε κατά 0,7%-0,8%³⁰⁵, και επιπλέον το τμήμα προϊόντος που ιδιοποιούταν η εργασία παρέμενε σε χαμηλά επίπεδα³⁰⁶. Αυτό είναι ένα δομικό χαρακτηριστικό του λεγόμενου «ελληνικού οικονομικού θαύματος». Το 1964 ο ρυθμός μεγέθυνσης ήταν 9,4% (Διάγραμμα 2), παρά την χαμηλή παραγωγή ελαιολάδου, ένα από τα βασικότερα εξαγωγικά προϊόντα της Ελληνικής οικονομίας³⁰⁷. Αυτή οφειλόταν σε αύξηση του βιομηχανικού προϊόντος κατά 10,6%, αλλά και στην αύξηση της γεωργικής παραγωγής. Το 1965 και το 1966 παρά την Κυβερνητική αστάθεια και την έλλειψη νομιμοποίησης- των Κυβερνήσεων των αποστατών - η μεγέθυνση άγγιξε κατά μέσο όρο το 8,65%.

Η οικονομική κατάσταση μετά το Πραξικόπημα

Η οικονομική ανάπτυξη ήταν ζήτημα ζωτικής σημασίας για το Στρατιωτικό Καθεστώς καθώς μέσω αυτής θα μπορούσε να αντλήσει το απαραίτητο «πολιτικό κεφάλαιο» προκειμένου να πετύχει την νομιμοποίηση του, από ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας ή να εξασφαλίσει απλώς την ανοχή τους. Αναμφίβολα όμως, η δικτατορία βασίστηκε στην νομισματική σταθεροποίηση και την οικονομική ανάπτυξη που είχε ξεκινήσει είδη από την δεκαετία του 1950³⁰⁸

Ο ισχυρισμός των Συνταγματαρχών ότι παρενέβησαν στην πολιτική ζωή για να σώσουν την Ελληνική Οικονομία από την ύφεση είναι αβάσιμος³⁰⁹. Απεναντίας τα δυο πρώτα χρόνια του δικτατορικού καθεστώτος η μεγέθυνση του ΑΕΠ υστερούσε της προδικτατορικής περιόδου³¹⁰. Ο

³⁰² OECD, Productivity in Industry Prospect and Policies (Paris, 1986)

³⁰³ Vasilis Kafiris, The Greek Economy Under Dictatorship (1967-1974), στο Journal of the Hellenic Diaspora Vol. 2, No 3, July 1975 σελ. 37-43

³⁰⁴ Κ. Βαϊτσίου, Τ. Γιαννίτσης, ο.π. σελ. 60

³⁰⁵ Γιάννη Σαμαρά, Κράτος και Κεφάλαιο στην Ελλάδα, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1986 σελ.239

³⁰⁶ Η. Ιωακείμογλου, Γ. Μιλίος Το Εξωτερικό Εμπόριο και οι Φάσεις Ανάπτυξης της Ελλάδας (1960-1990), στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα(επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004 σελ 97

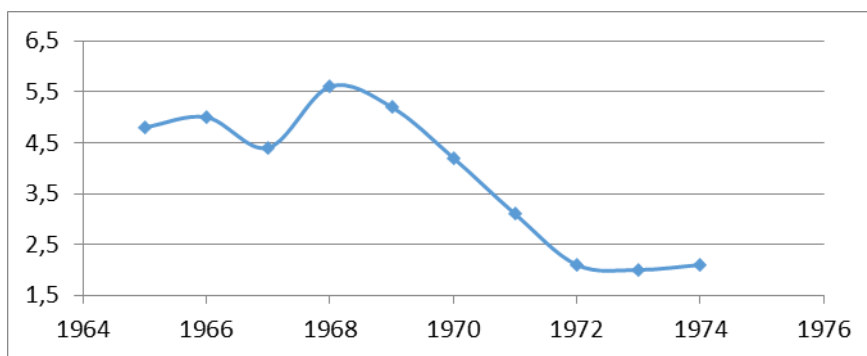
³⁰⁷ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. 2006 σελ. 442

³⁰⁸ Πεσμαζόγλου, Ι. « Η Ελληνική Οικονομία μετά το 1967», στο Γιαννόπουλος Γ./Clogg,R (επιμ.): Η Ελλάδα κάτω από Στρατιωτικό Ζυγό σελ. 136

³⁰⁹ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π σελ. 256

³¹⁰ Στο ίδιο, σελ. 256

μέσος όρος μεγέθυνσης της διετίας 1967-1968³¹¹ ανήλθε (Διάγραμμα 2) στο 6,45%³¹². Για να αντιστρέψουν την κατάσταση, οι Συνταγματάρχες επέτρεψαν τον άφρονα δανεισμό της τουριστικής, της οικοδομικής και της ναυτιλιακής δραστηριότητας και φυσικά των ευνοούμενων του καθεστώτος³¹³. Παρόλα αυτά την διετία 1968 -1969 η ανεργία (Διάγραμμα 1) σημείωσε ποσοστό ρεκόρ (5,4% κατά μέσο όρο), (4,4% το 1967) αλλά από το 1970 και μετά ακολουθεί φθίνουσα πορεία.

Ποσοστό Ανεργίας 1965-1974³¹⁴ (Διάγραμμα 1)

Η ανάκαμψη της τριετίας 1969-1971 – μέσος ρυθμός μεγέθυνσης 9,4% -(Διάγραμμα 2) βασίστηκε στην αναθέρμανση της βιομηχανικής παραγωγής³¹⁵. Η «δανειακή» οικονομική πολιτική όμως έφερε την οικονομία σε αδιέξοδο που εκφράστηκε με την «επανάσταση των τιμών» το 1973 την οποία επέτειναν κερδοσκοπικές πρακτικές. Ως εκ τούτου το 1974 λόγω των οικονομικών προβλημάτων και της κατακόρυφης πτώσης των επενδύσεων (-25,6%)³¹⁶, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 6,4%. (Διάγραμμα 2).

³¹¹ Ο Μ. Ψαλλιδόπουλος με βάση τα στοιχεία της ΤτΕ, του ΥΠΕΘΟ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εντοπίζει μεγέθυνση 5,17 κατά μέσο όρο.

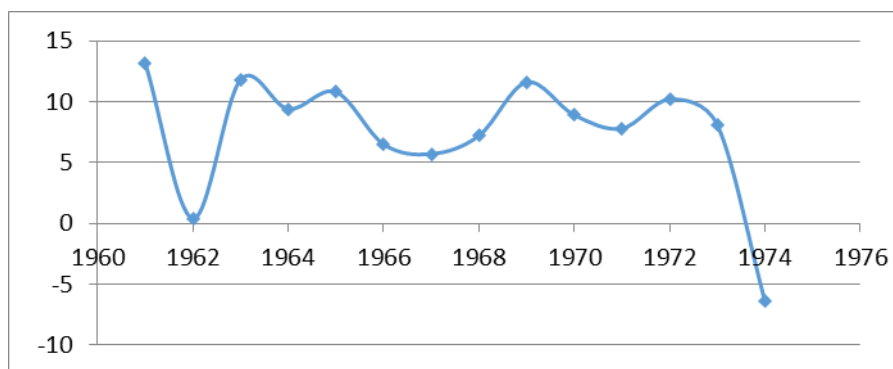
³¹² Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π σελ. 564

³¹³ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π.σελ. 257

³¹⁴ Πηγή: ΥΠ.ΕΘ.ΟΙΚ., Ίδια Επεξεργασία

³¹⁵ Ευάγγελος Χεκίμογλου ο.π. σελ. 564-565

³¹⁶ Στο ίδιο, σελ.84

Μεγέθυνση AEΠ % Σταθερές Τιμές 2000³¹⁷. (Διάγραμμα 2)

Δικτατορία και Ευρώπη

Η προδικτατορική ελληνική πολιτική προσανατολιζόταν σταθερά στην ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ και στην υλοποίηση της Συμφωνίας Σύνδεσης Ελλάδας-Κοινότητας. Η σύνδεση προέβλεπε σταδιακή και μεθοδική ενσωμάτωση της ελληνικής οικονομίας στην ευρωπαϊκή³¹⁸. Με την έλευση της Δικτατορίας όμως οι σχέσεις της Ελλάδας με την ΕΟΚ βίωσαν μια «ελεγχόμενη κρίση» ενώ, με τις ΗΠΑ οι σχέσεις αναθερμάνθηκαν ιδιαίτερα³¹⁹.

Όσον αφορά την Συμφωνία η Δικτατορία εφήρμοσε τις υποχρεώσεις της, που αφορούσαν το σκέλος της τελωνιακής ένωσης³²⁰. Ωστόσο η οικονομική βοήθεια από πλευράς ΕΟΚ είχε παγώσει³²¹. Αυτή η επιλεκτική εφαρμογή ευνοούσε την Κοινότητα που έβλεπε τους Ελληνικούς δασμούς να αίρονται κατά την διάρκεια της Δικτατορίας. Εν συνεχεία υπό την πίεση των Σκανδιναβικών Κυβερνήσεων η Ελλάδα αποχώρησε από το Συμβούλιο της Ευρώπης (όργανο που δεν συνδέεται άμεσα με την ΕΟΚ) προκειμένου να προλάβει την καταδίκη της για παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων³²².

Υπό αυτές τις συνθήκες η Δικτατορία – που ωστόσο είχε άριστες σχέσεις με τις ΗΠΑ – στρέφεται προς τις χώρες του τρίτου κόσμου, ακόμα και σε χώρες του λεγόμενου σοσιαλιστικού στρατοπέδου³²³ προκειμένου να εξασφαλίσει επενδύσεις και εμπορικές συναλλαγές³²⁴.

Δημοσιονομική Πολιτική και Δικτατορία

³¹⁷ Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Εθν. Λογ. ΕΣΥΕ

³¹⁸ Πάνος Καζάκος ο.π. ,σελ. 289

³¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 292

³²⁰ Στο ίδιο, σελ. 289

³²¹ Στο ίδιο ,σελ. 289

³²² Στο ίδιο, σελ. 289

³²³ Για παράδειγμα τον Ιανουάριο του 1969 αναφέρεται στα Ναυτικά Χρονικά, ότι περισσότερα από 400 ελληνικά πλοία συμμετείχαν σε μεταφορές για λογαριασμό της μαοϊκής Κίνας. Το 1973 η Δικτατορία υπέγραψε διήμερη σύμβαση με την Λ. Δ. της Κίνας προκειμένου να «ελαφρύνει» φορολογικά τα πλοία που προσέγγιζαν τα Κινεζικά λιμάνια υπό την Ελληνική Σημαία.

³²⁴ Στο ίδιο σελ. 279

Οι δημόσιες δαπάνες αυξήθηκαν κατακόρυφα μετά το 1967 και ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο³²⁵. Τα έξοδα της κυβέρνησης συνέβαλαν μεν σε μια σημαντική αύξηση στην γενική ρευστότητα αλλά ενέτειναν τις πληθωριστικές πιέσεις³²⁶.

Στον τομέα των δαπανών για την κοινωνική μέριμνα το μερίδιο αυτών για την εκπαίδευση – στο σύνολο των κυβερνητικών δαπανών για αγαθά και υπηρεσίες- έπεσε από το 16,3%, το 1966 σε 14,6%, το 1973³²⁷. Η Ελλάδα εξακολουθούσε να έχει το χαμηλότερο ποσοστό δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη σε σχέση με όλες τις δυτικοευρωπαϊκές χώρες³²⁸. Ακολούθως οι δαπάνες για την Δημόσια Υγεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες μειώθηκαν. Από 11,6% των εξόδων, το 1966, έφτασαν στο 10%, το 1973³²⁹. Στον αναπτυξιακό τομέα το μερίδιο των επιδοτήσεων στις συνολικές δαπάνες έπεσε από 6,6% το 1966, σε 4,1%, το 1973³³⁰.

Για να καλυφτούν τα δημόσια έξοδα οι φόροι ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκαν από δύο έως και τρεις μονάδες³³¹. Η φορολογική μεταρρύθμιση του 1968 μετέφερε το φορολογικό βάρος κυρίως στους εργαζόμενους, καθώς μεγάλες επιχειρήσεις και εύποροι ιδιώτες «απαλλάσσονταν»³³². Χαρακτηριστικά το 1971 οι φοροαπαλλαγές που «απήλαυσαν» 464 μεγάλες επιχειρήσεις ήταν κατά τρεις φορές υψηλότερες από τους φόρους που είχαν καταβάλει³³³. Η πολιτική του καθεστώτος φαίνεται και στην σύνθεση των φόρων καθώς μεταξύ άλλων, η Δικτατορία επέλεξε την αύξηση κυρίως των έμμεσων φόρων, οι οποίοι έπλητταν κυρίως την εργατική τάξη και τα μεσαία στρώματα³³⁴. Επιπροσθέτως το σύνολο των κατηγοριών των φορολογικών εισφορών, εκτός αυτών από ημερομίσθια και μισθούς, ακολούθησαν φθίνουσα πορεία από το 1966, κάτι το οποίο σχετίζεται με την εύνοια του καθεστώτος προς την κοινωνικοοικονομική ελίτ³³⁵. Ειδικότερα παρότι το σύνολο των φόρων, ως ποσοστό, του ΑΕΠ αυξήθηκε από 27,4% το 1966, σε 29,2% το 1972, οι φόροι κληρονομιάς μειώθηκαν, όπως και οι φόροι των μεγάλων επιχειρήσεων που «έπεσαν» κατά 10,9% την περίοδο 1972-73³³⁶. Το Στρατιωτικό Καθεστώς εισέπραττε το 36% των εσόδων του μέσω άμεσων φόρων από τα

³²⁵ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. σελ. 566

³²⁶ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³²⁷ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³²⁸ Χρίστος Χατζηιωσήφ: Η Πολιτική Οικονομία της Μεταπολεμικής Ελλάδας 1944-1996, στο Εισαγωγή στην Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία, (επιμ. Βασίλης Κρεμμυδάς), Εκδόσεις Τυπωθήτω Αθήνα 1999 σελ.312

³²⁹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ.37-43

³³⁰ Στο ίδιο, σελ.37-43

³³¹ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. σελ. 566

³³² Vasilis Kafiris, σελ.37-43

³³³ Στο ίδιο, σελ.37-43

³³⁴ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³³⁵ Στο ίδιο, σελ.37-43

³³⁶ Στο ίδιο, σελ.37-43

νοικοκυριά και το 55% αυτών, μέσω έμμεσων³³⁷. Ανιχνεύουμε λοιπόν στην φορολογική πολιτική των Συνταγματαρχών στοιχεία της συνταγής των *trickledown economics* πολλά χρόνια πριν την οικονομική πολιτική του Reagan (Reaganomics).

Το μεγαλύτερο μέρος όμως των δαπανών του δημοσίου χρησιμοποιήθηκε υπέρ των διαφόρων «σωμάτων ασφαλείας»³³⁸ και στην ανορθολογική επέκταση του δημοσίου³³⁹. Οι δαπάνες για την Εθνική Άμυνα μειώθηκαν αλλά υπερδιογκώθηκαν τα έξοδα για την «εσωτερική ασφάλεια»³⁴⁰. Το τελευταίο είναι ένα χαρακτηριστικό όλων των αυταρχικών καθεστώτων που κάνουν χρήση του αστυνομικού κράτους. Η καταστολή είναι ένας τρόπος επιβίωσης της εξουσίας σε πλαίσια χαμηλής κοινωνικής νομιμοποίησης. Αυτό το φαινόμενο «εκρηκτικής αύξησης» των δημοσίων δαπανών για την «ασφάλεια» θα το ονομάζαμε «δημοσιονομική επίπτωση του αστυνομικού κράτους».

Ήταν ιδιαίτερα εντυπωσιακή λοιπόν η αύξηση του δημοσίου χρέους προκειμένου να χρηματοδοτηθεί ο προϋπολογισμός. Αυτή η διαχείριση είχε ως αποτέλεσμα το μερίδιο των τόκων του δημοσίου χρέους στα κυβερνητικά έξοδα να αυξηθεί από 3,0% το 1966, σε 4,8% το 1973.³⁴¹ Το 1971 ολοκληρώθηκαν οι διαπραγματεύσεις για τη σύναψη ενός δανείου, ύψους 60 εκατομμυρίων δολαρίων, από ένα σύνολο Τραπεζών³⁴² υπό την ηγεσία της First National City Bank³⁴³. Επιπλέον, τον Ιανουάριο του 1972 έκλεισαν οι διαπραγματεύσεις για νέο δάνειο 30 εκατ. Δολαρίων προς την Τράπεζα της Ελλάδος από μια σειρά Αμερικανικών και Αγγλικών Τραπεζών ενώ τον Απρίλιο συνομολογήθηκε και νέο δάνειο, ύψους 70 εκατ. δολαρίων, με τις τράπεζες Goldman Sachs ,International Corporation, κλπ³⁴⁴. Ακολούθως το Μάιο του 1972, το Ελληνικό Δημόσιο έλαβε ακόμα ένα δάνειο, ύψους 25 εκατ. δολαρίων., από τη (FNCB)³⁴⁵ της Νέας Υόρκης ενώ τον Οκτώβρη του ίδιου έτους η Τράπεζα της Ελλάδος έλαβε δάνειο 70 εκατ. δολάρια. από κοινοπραξία τραπεζών με επικεφαλής την Crocker National Bank San Francisco California.³⁴⁶ Τέλος, τον Ιούλιο του 1973 η Τράπεζα της Ελλάδας έλαβε ακόμα ένα δάνειο, με τη μορφή

³³⁷ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³³⁸ Η δυστυχής έκβαση του Κυπριακού καταδεικνύει τις αδυναμίες των Ενόπλων Δυνάμεων που παρουσιάστηκαν εντελώς αποδιοργανωμένες.

³³⁹ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π σελ. 566

³⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 566

³⁴¹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁴² Συμμετοχή Bank of America, First National Bank of Chicago κλπ

³⁴³ Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Ιστορία της Τραπεζής της Ελλάδας 1928-2008, Κέντρο Πολιτισμού Έρευνας και Τεκμηρίωσης, Αθήνα 2014 σελ. 265

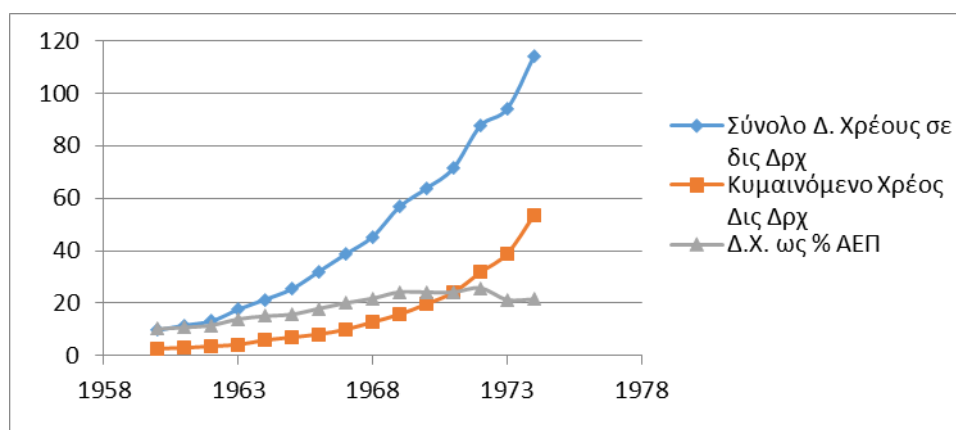
³⁴⁴ Στο ίδιο, σελ. 265-266

³⁴⁵ First National City Bank

³⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 266

αναλήψεων έως το ποσό των 200 εκατ. δολαρίων από κοινοπραξία ξένων τραπεζών υπό την ηγεσία της First Boston (Europe) Limited, London³⁴⁷.

Έτσι το δημόσιο χρέος αυξήθηκε από τις 38,7 δισεκατομμύρια δραχμές που ήταν τον Δεκέμβρη του 1967 στα 87,5 δις δραχμές τον Γενάρη του 1973 (Διάγραμμα 3). Η πληρωμή των τοκοχρεολυσίων αφορούσε ένα ολοένα και μεγαλύτερο μερίδιο των δημοσίων δαπανών³⁴⁸. Συνεπώς, κατά την περίοδο της δικτατορίας, σε απόλυτα μεγέθη το Δημόσιο Χρέος αυξήθηκε κατά 194,86% (Διάγραμμα 3). Παρατηρούμαι όμως ότι η Δικτατορία ακολούθησε σε γενικές γραμμές – έστω δανειζόμενη μεγαλύτερα ποσά- την «ελληνική» δανειακή πολιτική της μεταπολεμικής περιόδου. Θα πρέπει να επισημάνουμε όμως ότι από το 1971 που ξεκινά ουσιαστικά ο επιτακτικός δανεισμός του καθεστώτος από τις διεθνείς αγορές, η παγκόσμια οικονομία εισέρχεται σε μια νέα φάση. Προπολεμικά οι πολύ υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης μπορούσαν να καταστήσουν βιώσιμο τέτοιο δανεισμό. Με την κατάρρευση του Bretton Woods, τις πετρελαϊκές κρίσεις, την κρίση στασιμοπληθωρισμού και την «στάσιμη ανάπτυξη» των επερχόμενων δεκαετιών στην Ελλάδα δεν θα ξαναεμφανιστούν τέτοιοι ρυθμοί μεγέθυνσης. Ως εκ τούτου μακροπρόθεσμα η δανειακή πολιτική του Καθεστώτος - όσον αφορά την επιτάχυνση μεγέθυνσης του δημοσίου χρέους - δεν θα ήταν βιώσιμη ακόμα και με τα πιο ελαστικά κριτήρια. Και στην «βραχεία διάρκεια» όμως το χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν μεγαλύτερο από ότι στην προδικτατορική περίοδο (Διάγραμμα 3) . Έτσι το 1974 άγγιζε το 22% του Ελληνικού ΑΕΠ (Διάγραμμα 3).

Δημόσιο Χρέος Ελλάδας, 1960-74 (Διάγραμμα 3) ³⁴⁹

³⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 266-267

³⁴⁸ Ευάγγελος Χεκίμογλου ο.π. σελ. 566

³⁴⁹ Πηγή: ΕΣΥΕ, Δελτίον Στατιστικής Δημοσίων Οικονομικών, Τόμος XVI, Ίδια Επεξεργασία

Η Νομισματική Πολιτική του Στρατιωτικού Καθεστώτος

Κατά την προδικτατορική περίοδο η νομισματική βάση της ελληνικής οικονομίας ήταν σε μεγάλο βαθμό υγιής³⁵⁰. Παρότι το ΑΕΠ αυξάνονταν με μέσο ετήσιο ποσοστό της τάξης του 8,68% την περίοδο 1961-1966 (Διάγραμμα 2), η ετήσια αύξηση των τιμών ήταν μόλις 3%³⁵¹. Με την Δικτατορία τα πράγματα αλλάζουν. Αρχικά η ρευστότητα, μετρίσιμη από τον λόγο της παροχής χρήματος προς το σύνολο του ΑΕΠ, αυξήθηκε από 51% το 1966, σε 76% το 1972³⁵². Θα πρέπει να σημειώσουμε, ότι αυτή η ρευστότητα «κατευθύνονταν» σε τομείς όπως ο τουρισμός, η ναυτιλία και οι οικοδομικές δραστηριότητες³⁵³.

Τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας παρατηρείται λοιπόν αύξηση του πραγματικού μισθού (Διάγραμμα 7) χωρίς ταυτόχρονη πληθωριστική έκρηξη³⁵⁴. Το 1967 και το 1968 οι τιμές παρέμειναν σχεδόν σταθερές με αύξηση 1% ετησίως³⁵⁵. Την κατάσταση επιδεινώσε όμως η νομισματική πολιτική του καθεστώτος καθώς άρχισε να χρηματοδοτεί χωρίς προαπαιτούμενα κάθε επιχειρηματική δράση³⁵⁶. Έτσι ο λόγος της αύξησης της νομισματικής κυκλοφορίας εκτινάχθηκε από το 7,1% που ήταν το 1969 σε 28,5% το 1973 και ο αντίστοιχος της προσφοράς χρήματος (κυκλοφορούν χρήμα + καταθέσεις) διαμορφώθηκε από 8,2%, το 1969 σε 22,7%, το 1973³⁵⁷. Είναι χαρακτηριστικό πως τα δυο αυτά μεγέθη υπερέβησαν την αύξηση των πραγματικών εισοδημάτων για το 1973 που ήταν της τάξης του 8,7% και 9,7% αντίστοιχα³⁵⁸. Έτσι οι ιδιωτικές καταθέσεις μειώθηκαν από 34,2 δισεκατομμύρια δραχμές το 1972, σε 19,6 δισεκατομμύρια δραχμές το 1973, προξενώντας μειώσεις των επενδύσεων³⁵⁹. Αυτή η τάση μείωσης της αποταμίευσης μας καταδεικνύει απώλεια εμπιστοσύνης στην δραχμή.

Την περίοδο 1973-1974 τα θεσμικά βάθρα του Στρατιωτικού Καθεστώτος φάνηκαν τελείως ανίκανα να διαχειριστούν την κατάσταση. Η συνολική ζήτηση προ πολλού είχε αρχίσει να αυξάνεται με ρυθμούς μεγαλύτερους της συνολικής προσφοράς. Έτσι αυξήθηκε ο βαθμός χρησιμοποίησης της παραγωγικής ικανότητας και εντάθηκαν οι πληθωριστικές πιέσεις οι οποίες αρχικά συγκαλύφθηκαν λόγω της παρέμβασης του κράτους.³⁶⁰ Συνεπώς σε συνδυασμό με την ατελέσφορη νομισματική διαχείριση των Συνταγματαρχών, επήλθαν πολύ υψηλά επίπεδα

³⁵⁰ Vasilis Kafiris ο.π. σελ. 37-43

³⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³⁵² Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁵³ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³⁵⁴ Λευτέρης Τσουλφίδης, Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 2013 σελ. 341

³⁵⁵ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. 566

³⁵⁶ Λευτέρης Τσουλφίδης, ο.π. σελ. 341

³⁵⁷ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

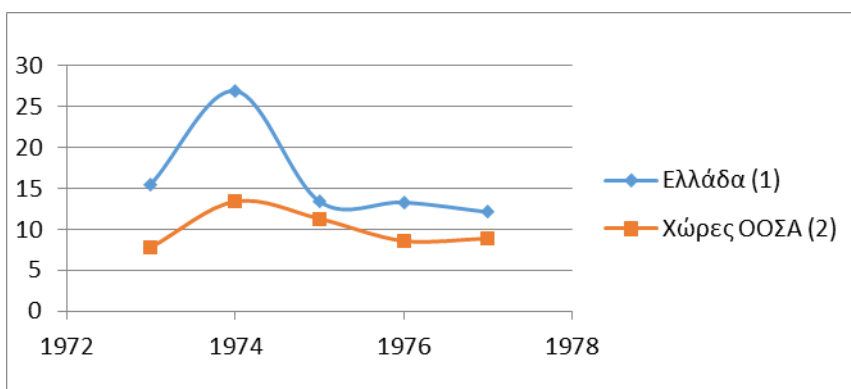
³⁵⁸ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 37-43

³⁶⁰ Λευτέρης Τσουλφίδης, ο.π. σελ. 341

πληθωρισμού (Διάγραμμα 4). Η Ελλάδα με το χαμηλότερο ποσοστό πληθωρισμού (2,2%) μεταξύ όλων των χωρών του ΟΟΣΑ το 1961-71, κατέληξε η χώρα με το μεγαλύτερο επίπεδο πληθωρισμού για το 1973³⁶¹.

Από το 1971 η δικτατορία προσπάθησε να ακολουθήσει μια πολιτική ελέγχου των τιμών προκειμένου να συγκρατήσει τον πληθωρισμό³⁶². Όμως ο δείκτης τιμών καταναλωτή από 2,5%, το 1968, έφτασε το 6,6% το 1972³⁶³. Έτσι το 1972 το καθεστώς πήρε αυστηρά περιοριστικά μέτρα νομισματικής και πιστωτικής φύσης τα οποία όμως, επειδή δεν εντάσσονταν σε ένα πλήρες σχέδιο αποδείχθηκαν ανεπαρκή³⁶⁴. Έτσι ο πληθωρισμός και το επίπεδο τιμών ήταν μεγαλύτερο στην Ελλάδα - έως και υπερδιπλάσιο το 1974- από το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ (Διάγραμμα 4) και υποχώρησε μόνο κατά την μεταπολίτευση.

Μεταβολές % Δείκτη Τιμών Καταναλωτή³⁶⁵ (Διάγραμμα 4)

Το 1973 λοιπόν - σε συνδυασμό με την πετρελαϊκή κρίση και την κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods - ο δείκτης τιμών καταναλωτή σκαρφάλωσε στο 15,5%, (Διάγραμμα 4) ενώ παρουσίασε αύξηση της τάξης του 37,8% από τον Απρίλιο του 1973 μέχρι τον Απρίλιο του 1974³⁶⁶. Οι ανατιμήσεις αφορούσαν κυρίως είδη πρώτης ανάγκης, με ότι αυτό συνεπάγεται για τα μεσαία και κατώτερα εισοδήματα³⁶⁷. Ως εκ τούτου το 1973 το ποσοστό του πληθωρισμού είχε επιφέρει μειώσεις των πραγματικών μισθών κατά 4% (Διάγραμμα 7)³⁶⁸. Η Δικτατορία προσπάθησε να αντιμετωπίσει τον πληθωρισμό με την εφαρμογή περιοριστικής

³⁶¹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁶² Κ. Δρακάτος,, Ο Μεγάλος Κύκλος της Ελληνικής Οικονομίας 1945-1995, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997 σελ.75

³⁶³ Ευάγγελος Χεκίμογλου: ο.π. σελ. 566-567

³⁶⁴ Κ. Δρακάτος, ο.π. , σελ.79

³⁶⁵ OECD, "Economic Outlook", June, 1989. Τράπεζα της Ελλάδος, «Η Ελληνική Οικονομία», Αθήνα 1980

³⁶⁶ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁶⁷ Στο ίδιο σελ. 37-43

³⁶⁸ Στο ίδιο σελ. 37-43

πολιτικής αλλά και με αστυνομικά-διοικητικά μέτρα.³⁶⁹ Παρόλα αυτά στις αρχές του 1974 ο δείκτης τιμών καταναλωτή ανήλθε στο 40%³⁷⁰.

Ποιες ήταν όμως οι βαθύτερες αιτίες αυτής της κατάστασης ; Ο V. Kafiris, διαφωνεί κάθετα με τον ισχυρισμό του Στρατιωτικού Καθεστώτος ότι ο πληθωρισμός ήταν ουσιαστικά εισαγόμενος³⁷¹. Βασίζει το επιχείρημα του στο γεγονός ότι το αποτέλεσμα των τιμών των εισαγόμενων προϊόντων στον δείκτη χονδρικών πωλήσεων των τελικών προϊόντων ήταν μόλις 0,4%³⁷². Εσωτερικά αίτια διακρίνει και ο Σάκης Καράγιωργας, καθώς θεωρεί πως βασική αιτία της κρίσης ήταν η προηγηθείσα αλόγιστη επεκτατική πολιτική³⁷³. Αυτή η πολιτική, για τον Καράγιωργα, δεν συνδέθηκε με μια μακρόπνοη αναπτυξιακή στρατηγική – κυρίως από την πλευρά της προσφοράς- και είχε ως αποτέλεσμα την συσσώρευση υπερβάλλουσας ζήτησης³⁷⁴. Ο πληθωρισμός λοιπόν ήταν αναπόφευκτος ακόμα και χωρίς την επίδραση του εξωτερικού παράγοντα.

Το Ισοζύγιο Πληρωμών στην Επταετία

Από το 1968 το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αυξάνεται με ταχύς ρυθμούς (Διάγραμμα 5). Χαρακτηριστικό της περιόδου είναι οι διογκούμενες εισαγωγές αγροτικών προϊόντων³⁷⁵. –οι οποίες αυξήθηκαν δραματικά κατά την επταετία- , πιθανώς ως απότοκος της αγροτικής της πολιτικής Το 70% των εισαγωγών αφορούσε καταναλωτικά προϊόντα και κυρίως τρόφιμα. Άλλη μια αδυναμία του ελληνικού εμπορίου, ήταν η παντελής έλλειψη σχεδίου για την ανάπτυξη του κλάδου των μηχανοκατασκευών³⁷⁶. Η Ελλάδα συνέχιζε να εξαρτάτε πλήρως από το εξωτερικό για τις ανάγκες της σε μηχανολογικό εξοπλισμό³⁷⁷. Έτσι το 1973 το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου παρουσιάζεται σχεδόν τετραπλάσιο από το αντίστοιχο του 1968 (Διάγραμμα 5). Ειδικότερα το 1971 το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου αυξάνεται σχεδόν κατά 21% σε σχέση με το 1970. Αυτή η εξέλιξη, σε συνδυασμό με τον πληθωρισμό, ανάγκασε την Δικτατορία να αναγνωρίσει για πρώτη φορά δημόσια την αποτυχία της οικονομικής της πολιτικής και να

³⁶⁹ Χαρακτηριστική είναι η είσοδος του Σ. Παττακού στην Κεντρική Αγορά Αθηνών με κρανοφόρους προκειμένου να πατάξει την κερδοσκοπία.

³⁷⁰ Ευάγγελος Χεκίμογλου ο.π. σελ. 566-567

³⁷¹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁷² Στο ίδιο σελ. 37-43

³⁷³ Σάκης Καράγιωργας, «Οι οικονομικές συνέπειες της στρατιωτικής δικτατορίας» Παπασηλιόπουλος, Σπύρος. (επιμ.) : Μελέτες πάνω στην Σύγχρονη Ελληνική Οικονομία, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1978. σελ.2-34

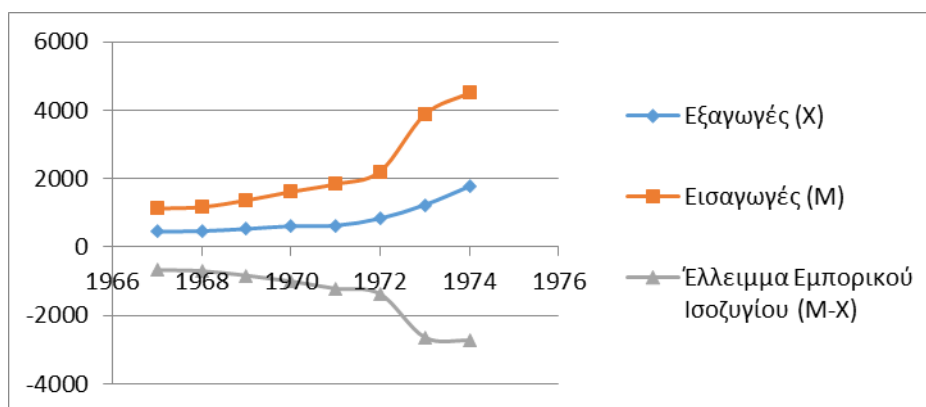
³⁷⁴ Στο ίδιο, σελ.2-34

³⁷⁵ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁷⁶ Χρίστος Χατζηιωσήφ ο.π. σελ.312-313

³⁷⁷ Στο ίδιο, σελ.312-313

εγκαινιάσει τα «νέα οικονομικά μέτρα»³⁷⁸. Ακολούθως το 1973, λόγω και της πετρελαϊκής κρίσης, το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών διπλασιάστηκε (Διάγραμμα 5). Η ελλειμματικότητα του εμπορικού ισοζυγίου αντισταθμιζόταν (αλλά όχι επαρκώς) από το πλεόνασμα ισοζυγίου άδηλων συναλλαγών που ωστόσο μειώθηκε από 77% το 1972 σε 58% το 1973³⁷⁹. Έτσι το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών οχταπλασιάστηκε μεταξύ του 1967 και 1972 (Διάγραμμα 8)³⁸⁰. Τούτο δοθέντος, το «βασικό ισοζύγιο» μετατράπηκε από πλεονασματικό (κατά μέσο όρο της τάξεως των 14,6 εκατομμυρίων δολαρίων) το 1960-66, σε ελλειμματικό (κατά μέσο όρο της τάξεως των 117,0 εκατομμυρίων) το 1967-73³⁸¹.

Εμπορικό Ισοζύγιο³⁸² (Διάγραμμα 5)

Κατανομή του Εθνικού Εισοδήματος κατά Περιοχές και Κοινωνικές Τάξεις

Η Δικτατορία δεν αντιμετώπισε την ανισόμετρη ανάπτυξη μεταξύ των γεωγραφικών διαμερισμάτων της Ελλάδας. Στην περιοχή της Αττικής συνέχισε να παράγεται περίπου το 55% του ακαθάριστου βιομηχανικού προϊόντος ενώ το υπόλοιπο παραγόταν κατά κύριο λόγο σε ορισμένα βιομηχανικά κέντρα όπως η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα, και ο Βόλος³⁸³. Η υπόλοιπη Ελλάδα λοιπόν και ιδιαίτερα η ύπαιθρος παρέμενε καθυστερημένη. Αυτή η εικόνα εξηγεί το φαινόμενο της αστικοποίησης. Τη διαφορά που υπάρχει στα κατά κεφαλήν εισοδήματα κατά περιφέρεια, μας δίνουν τα στοιχεία της Επιτροπής της ΕΟΚ για το 1972³⁸⁴ (Διάγραμμα 6)³⁸⁵.

³⁷⁸ Γιάννης Δόβας, Οικονομία της Ελλάδας, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1980, σελ 121

³⁷⁹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

³⁸⁰ Στο ίδιο σελ. 37-43

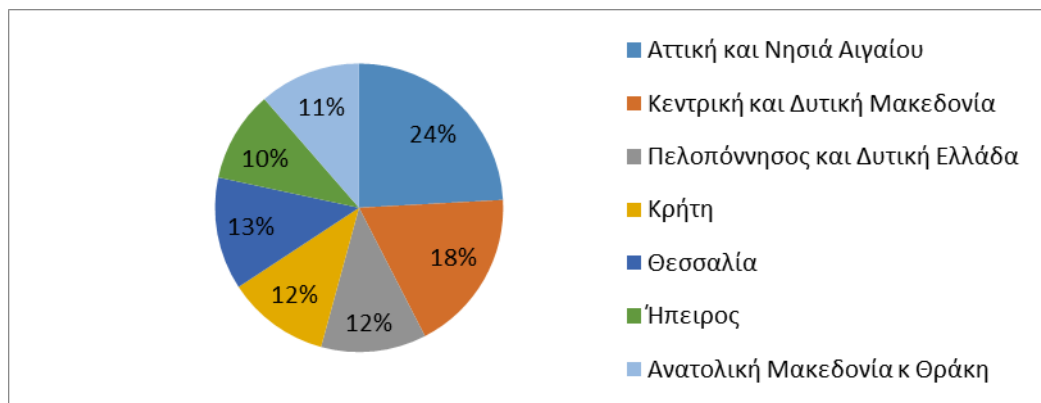
³⁸¹ Στο ίδιο σελ. 37-43

³⁸² Ενάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. σελ 66

³⁸³ Γιάννης Δόβας, ο.π. σελ. 111

³⁸⁴ Το κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα – γενικά – ανέρχεται στα 1011 δολάρια ενώ στην Αττική και στα Νησιά του Αιγαίου αυτό αγγίζει τα 1.372 δολάρια.

³⁸⁵ Στο ίδιο, σελ. 111

Μερίδιο κατά κεφαλήν εισοδήματος ανά Περιφέρεια, 1972 (Διάγραμμα 6)

Επίσης σημαντική διαφορά υπήρξε στην αύξηση των κερδών από την μια πλευρά και των μισθών και ημερομισθίων από την άλλη. Ενώ την προδικτατορική περίοδο 1961-1966 ο πραγματικός μισθός αυξήθηκε κατά 7,07%, την περίοδο 1967-1964 αυξήθηκε μόλις κατά 5,25%³⁸⁶ (Διάγραμμα 7) . Ακόμα σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ τα κέρδη των βιομηχανικών, εμπορικών και λοιπών επιχειρήσεων την περίοδο 1967-1971 αυξήθηκαν περίπου 250%, ενώ τα ημερομίσθια κατά 40%³⁸⁷. Παράλληλα το 1973 – σε μια περίοδο έντονων πληθωριστικών πιέσεων - οι πωλήσεις αυξηθήκαν σε σχέση με το 1970 κατά 109% αλλά, τα καθαρά κέρδη αυξήθηκαν κατά 143,5%³⁸⁸. Ο Σάκης Καράγιωργας μας καταδεικνύει ότι τα κέρδη των Βιομηχάνων αυξήθηκαν την περίοδο 1967-1974 κατά 80% ενώ οι μισθοί στον αντίστοιχο κλάδο 46%³⁸⁹. Έτσι πολλοί Έλληνες επέλεξαν να εγκαταλείψουν την χώρα. Το 1968 μεταναστεύουν περίπου 51.000 άτομα, το 1969, 91.500 και το 1971, 62.000³⁹⁰. Αυτοί οι μετανάστες θα «στηρίζουν» το ελληνικό ισοζύγιο πληρωμών. Σύμφωνα με στοιχεία της Τραπέζης της Ελλάδος τα εμβάσματα θα αυξηθούν από 239 εκ. δολάρια το 1968 σε 673 εκ. δολάρια το 1974³⁹¹.

³⁸⁶ Jahreswirtschaftsbericht 1983/84 der Kommission der Europäischen Gemeinschaften, veröffentlicht in Europäische Wirtschaft Nr. 18/1983, S. 228

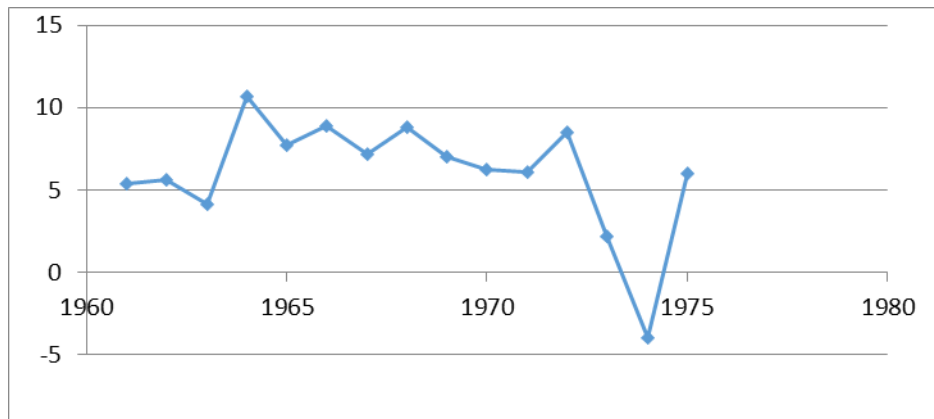
³⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 115

³⁸⁸ Στο ίδιο σελ. 115

³⁸⁹ Σάκης Καράγιωργας ο.π. σελ.2-34

³⁹⁰ Πάνος Καζάκος ο.π. ,σελ. 277

³⁹¹ Στο ίδιο ,σελ. 277

Ποσοστιαία μεταβολή πραγματικών μισθών (1961-1975)³⁹² (Διάγραμμα 7)

Αγροτικός & Βιομηχανικός Τομέας, Ναυτιλία και Επενδύσεις στην Επταετία

Η Δικτατορία προσπάθησε να επιτύχει ανάπτυξη με υποφορολόγηση των ιδιωτικών επιχειρήσεων, με προγράμματα δημοσίων επενδύσεων αλλά και μέσω της περεταίρω ενθάρρυνσης της οικοδομικής δραστηριότητας³⁹³. Βασικό εργαλείο για την αύξηση των επενδύσεων υπήρξε ο ΑΝ 147/1967. Αυτός καθιέρωσε σειρά πιστωτικών προνομίων και φορολογικών απαλλαγών όπως η επιδότηση επενδυτικών βιομηχανικών δανείων, με στόχο την μαζική προσέλκυση ξένων επενδύσεων και κεφαλαίων³⁹⁴⁻³⁹⁵. Όλα αυτά συνδυάστηκαν με απαγόρευση των απεργιακών κινητοποιήσεων. Όμως παρά τις διευκολύνσεις στο μεγάλο κεφάλαιο, το 1967 οι επενδύσεις εμφάνισαν μείωση κατά 4,7%³⁹⁶. Ως αντιστάθμισμα την διετία 1967-1968 παρατηρείται μια σχετική αύξηση της συμμετοχής του δημοσίου σύνολο των επενδύσεων³⁹⁷.

Έτσι το 1968 οι ιδιωτικές επενδύσεις αυξήθηκαν κατά 16,7% με την οικοδομή να είναι η ατμομηχανή της μεγέθυνσης³⁹⁸. Από το 1968 στο 1969, οι πιστώσεις στον οικοδομικό τομέα αυξήθηκαν κατά 64% και 44%, στον τουρισμό 39% και 33%³⁹⁹, ενώ συνολικά στον ιδιωτικού τομέα 12% και 21,5% αντίστοιχα⁴⁰⁰. Αυτή η «στρεβλή» χρησιμοποίηση των πόρων της χώρας είχε όμως και μια θετική δευτερογενή επίπτωση. Η Βιομηχανία βρήκε πρόσφορο έδαφος

³⁹² Πηγή Δεδομένων: Jahreswirtschaftsbericht 1983/84 der Kommission der Europäischen Gemeinschaften, veröffentlicht in Europäische Wirtschaft Nr. 18/1983, S. 228

³⁹³ Λευτέρης Τσουλφίδης ο.π. σελ. 341

³⁹⁴ Πάνος Καζάκος, ο.π., σελ. 271

³⁹⁵ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. σελ. 565

³⁹⁶ Στο ίδιο σελ. 565

³⁹⁷ Κων/νου Καμουζή, Ανατομία της Ελληνικής Οικονομίας, Από το 1953 μέχρι Σήμερα, Εκδόσεις University Studio, Θεσσαλονίκη 1981 σελ. 96

³⁹⁸ Ευάγγελος Χεκίμογλου ο.π., σελ. 565

³⁹⁹ Η τουριστική προσέλκυση αυξήθηκε λόγω της Δυτικής «ευμάρειας».

⁴⁰⁰ Πάνος Καζάκος, ο.π. σελ. 270

προκειμένου να παράγει, καθώς οι οικοδομές χρειάζονταν τσιμέντα, οικοδομικά υλικά κλπ⁴⁰¹. Όμως το «πληθωριστικό έτος» 1974 η κατασκευαστική δραστηριότητα υποχώρησε κατά 30% θίγοντας τρομερά εργαζόμενους (Διάγραμμα 4) αλλά και κατασκευαστές⁴⁰². Πρέπει να τονίσουμε πως οι παραγωγικές επενδύσεις δεν σημείωσαν πρόοδο με συνέπεια να ανακοπεί η διαδικασία εκβιομηχάνισης της χώρας, η οποία είχε αρχίσει από το 1961⁴⁰³. Μάλιστα το σύνολο των επενδύσεων έπεσε από το 46% της περιόδου 1964-1966, σε 39% την χρονική περίοδο 1970-1972⁴⁰⁴. Οι ιδιωτικές επενδύσεις στην βιομηχανία επιβραδύνθηκαν αισθητά σε αντίθεση με αυτές στον τομέα του τουρισμού⁴⁰⁵.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της Δικτατορίας είναι πως σε ολόκληρη την διάρκεια της οι βιομηχανικές επενδύσεις βασίστηκαν εξ ολοκλήρου στις τραπεζικές πιστώσεις. Το μερίδιο των πιστώσεων στο σύνολο των βιομηχανικών επενδύσεων άγγιξε το 1967 το 90%, το 1968 το 70%, το 1969 το 81%, το 1970 το 87% και το 1971 το 90%⁴⁰⁶. Οι βραχυπρόθεσμες πιστώσεις αφορούσαν ακόμα και επενδύσεις παγίου κεφαλαίου⁴⁰⁷. Παρόλα αυτά δεν είχαμε το φαινόμενο μετοχικών συμμετοχών Τραπεζών σε μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις. Ο δανεισμός όμως, δεν γινόταν χωρίς πολιτικές σκοπιμότητες. Περίπου το 25% της νέας πιστωτικής επέκτασης το 1972 ήρθε από χρήμα που «κόπηκε» στην Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδας και παραχωρήθηκε επιλεκτικά σε πιστούς φίλους του καθεστώτος, εμπόρους και δημόσιες εταιρίες⁴⁰⁸. Αποτέλεσμα της δανειακής οικονομίας ήταν η δημιουργία ενός αριθμού - μη βιώσιμων μακροπρόθεσμα - μικρών βιομηχανικών μονάδων πλήρως εξαρτημένων από τον «γενναίο» δανεισμό και την δασμολογική προστασία⁴⁰⁹. Ακόμα – και αυτό είναι ιδιαίτερα αρνητικό – παρά τις πιστώσεις η παραγωγή μέσων παραγωγής ήταν από καθυστερημένη έως ανύπαρκτη⁴¹⁰. Το ποσοστό ανάπτυξης των ιδιωτικών επενδύσεων παγίου κεφαλαίου μειώθηκε σταδιακά από 57% το 1964-66 σε 32% το 1967-1969 και σε 39% το 1970-72⁴¹¹. Έτσι οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στην βιομηχανία έδειξαν μείωση από 12% το 1964-66, σε 10% το 1970-72⁴¹². Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέψουμε την δυναμική που είδη είχε αναδειχτεί από την δεκαετία του 1950, δηλαδή την

⁴⁰¹ Στο ίδιο σελ. 270

⁴⁰² Στο ίδιο ,σελ. 288

⁴⁰³ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π. σελ. 258

⁴⁰⁴ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

⁴⁰⁵ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ο.π. σελ. 565

⁴⁰⁶ Στο ίδιο σελ. 565

⁴⁰⁷ Χρίστος Χατζηιωσήφ, ο.π. σελ.313

⁴⁰⁸ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

⁴⁰⁹ Ηλίας Νικολόπουλος ο.π. σελ. 258

⁴¹⁰ Γιάννης Δόβας, ο.π. σελ. 100

⁴¹¹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

⁴¹² Στο ίδιο σελ. 37-43

αύξηση των βιομηχανικών εξαγωγικών επιχειρήσεων⁴¹³. Παρόλα αυτά κάποιες σημαντικές βιομηχανίες παρήγαγαν ελάχιστα ή παρέμειναν ακόμα και στάσιμες⁴¹⁴.

Έτσι λοιπόν κατά την περίοδο της Επταετίας παρά τα «κίνητρα και τις διευκολύνσεις» που παρείχε το καθεστώς είχαμε μόνο τρία μεγάλα επενδυτικά έργα⁴¹⁵, τα διυλιστήρια των Βαρδινογιάννη και Λάτση και τα Ναυπηγεία Ελευσίνας ιδιοκτησίας Ανδρεάδη⁴¹⁶. Όμως, η πτώση των ναύλων το 1971 απέτρεψε άλλους εφοπλιστές από το να επενδύσουν σε ναυπηγεία⁴¹⁷. Οι υπόλοιπες επενδύσεις αφορούσαν κυρίως επεκτάσεις βιομηχανιών που είδη υπήρχαν. Αυτές οι νέες μονάδες λειτουργούσαν με υψηλό κόστος παραγωγής στο οποίο πρέπει να συνυπολογίσουμε και την επιβάρυνση των τόκων λόγω του «αφειδούς» δανεισμού⁴¹⁸. Δεν είναι τυχαίο λοιπόν που αρκετές εξ αυτών χαρακτηρίστηκαν ως «προβληματικές» και κρατικοποιήθηκαν την δεκαετία του 1980⁴¹⁹. Ακόμα πρέπει να συνυπολογίσουμε πως, τα μείζονος σημασίας έργα είχαν αρχίσει, πραγματοποιηθεί ή αποφασισθεί πριν από την Δικτατορία⁴²⁰. Όλα σε ένα επενδυτικό περιβάλλον όπου με την θέσπιση 300 συγκεκριμένων μέτρων (πχ 89/1967 και 378/1968) δόθηκε πλήρης ελευθερία κινήσεων στο εγχώριο και ξένο κεφάλαιο⁴²¹.

Σε αυτό το σημείο, ας δούμε τα κοινά χαρακτηριστικά του «γραφειοκρατικού αυταρχισμού»⁴²² - συμμαχία μεταξύ των οικονομικών και κρατικών/στρατιωτικών ελίτ με στόχο την εγκαθίδρυση αυταρχικών καθεστώτων - που παρατηρήθηκαν σε χώρες τις Λατινικής Αμερικής την δεκαετία του '70 όπως εμφανίστηκαν και στην Ελλάδα. Και στην τελευταία, η ανάπτυξη τομέων όπως των μεταφορών, της χημικής βιομηχανίας, της μεταλλουργίας, των ηλεκτρικών υποδομών είχε περιοριστεί στα χέρια λίγων επιχειρηματιών οι οποίοι ανήκαν σε εγχώρια ή ξένα μονοπώλια φιλικά προσκείμενα προς το καθεστώς, όπως οι Pappas, Ωνάσης, και Νιάρχος⁴²³. Η καθεστωτική υποστήριξη προς τις επιχειρήσεις τους εκφράστηκε με την ελευθερία εξαγωγής προϊόντων και κερδών, με την δυνατότητα απόκτησης φθηνού συναλλάγματος, με

⁴¹³ Πάνος Καζάκος, ο.π., σελ. 285

⁴¹⁴ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

⁴¹⁵ Μικρότερης σημασίας ήταν η αγορά των «Ναυπηγείων Νεωρίου» στην Σύρο από την εφοπλιστική ομάδα των υιών Ν.Ι. Γουλιανδρή και οι ίδρυση των «Ναυπηγείων Χαλκίδας» από τον Ι.Κ. Καρρά.

⁴¹⁶ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π. σελ. 258

⁴¹⁷ Στο ίδιο σελ. 281

⁴¹⁸ Ηλίας Νικολόπουλος, ο.π. σελ. 258

⁴¹⁹ Λευτέρης Τσουλφίδης, ο.π. σελ. 341

⁴²⁰ Γιάννης Δόβας, ο.π. σελ. 88

⁴²¹ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

⁴²² Guillermo O'Donnell, *Modernization and Bureaucratic-Authoritarianism: Studies in South American Politics* (Institute of International Studies/University of California), 1973

⁴²³ Vasilis Kafiris, ο.π. σελ. 37-43

φορολογικά προνόμια, με την δυνατότητα εισαγωγής μηχανημάτων άνευ δασμών και την «παραχώρηση» φθηνού εργατικού δυναμικού⁴²⁴.

Στον αγροτικό τομέα την περίοδο της Επταετίας, παρά την δραστική αντιμετώπιση των αγροτικών χρεών⁴²⁵, η οικονομία γνώρισε αποδιοργάνωση στην παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων όπως η σταφίδα, οι ελιές τα μήλα κλπ⁴²⁶. Αυτή ήταν μια ιδιαίτερα αρνητική εξέλιξη, καθώς παρά την μεταπολεμική αναδιάρθρωση της ελληνικής οικονομίας, στον αγροτικό τομέα απασχολούταν το 44% του εργαζόμενου πληθυσμού⁴²⁷. Στο επίπεδο των προθέσεων η Δικτατορία έθεσε ως στόχο την αύξηση του αγροτικού προϊόντος κατά 5,2% για την επόμενη πενταετία ωστόσο αυτό γνώρισε μεγέθυνση μόνο κατά 1,8% κατά την περίοδο 1967-1974, ρυθμός που σαφώς υπολείπεται του 4,2% της περιόδου 1963-1966⁴²⁸. Παράλληλα η αγροτική πολιτική που επιλέχθηκε, προέβλεπε περικοπές των επιδοτήσεων και δραστικούς έλεγχους στις τιμές των αγροτικών προϊόντων⁴²⁹. Ως αποτέλεσμα το κατά κεφαλήν αγροτικό εισόδημα συμπίεσθηκε⁴³⁰. Έτσι συρρικνώθηκαν οι επενδύσεις στον ιδιωτικό αλλά και δημόσιο τομέα της αγροτικής οικονομίας.⁴³¹

Ως προς την Ναυτιλία, η Δικτατορία βρέθηκε σε μια ιδιαίτερος ευνοϊκή συγκυρία. Την περίοδο 1967-1974 τα ναύλα παρουσίασαν τις υψηλότερες τιμές σε όλη την μεταπολεμική περίοδο⁴³². Ο Αραβοϊσραηλινός πόλεμος, έκλεισε το Σουέζ, αποδιοργάνωσε τις θαλάσσιες οδούς προς Μέση και Άπω Ανατολή και αύξησε την ζήτηση για χωρητικότητα⁴³³. Ως εκ τούτου οι τιμές των ναύλων εκτινάχθηκαν στα ύψη. Έτσι δεκαπέντε μόλις μέρες μετά το πραξικόπημα η Κυβέρνηση ήρθε σε επαφή με τους εφοπλιστές και μετά από έντεκα μήνες ο Γ. Παπαδόπουλος επισκέφθηκε την Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών (ΕΕΕ) και δήλωσε πως η ελληνική κυβέρνηση είναι διατεθειμένη να της προσφέρει κάθε υλική βοήθεια⁴³⁴. Τον Μάρτιο του 1972 σε δείπνο της ΕΕΕ προς τιμήν της Κυβέρνησης ο Σ. Ανδρεάδης ανακοίνωσε στον Γ. Παπαδόπουλο πως η ΕΕΕ τον ανακήρυξε επίτιμο Πρόεδρο⁴³⁵.

⁴²⁴ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴²⁵ Πολιτική που «εγκαινίασε» η Κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου.

⁴²⁶ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴²⁷ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴²⁸ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴²⁹ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴³⁰ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴³¹ Στο ίδιο σελ. 37-43

⁴³² Τζελίνα Χαρλαύτη, Κράτος και Εφοπλιστές στην Ελλάδα (1945-1975), Μια άρρηκτη σχέση, στο Οικονομία και Πολιτική στην Σύγχρονη Ελλάδα (επ. Θ. Σακελλαρόπουλος) τ. Α, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα 2004 . σελ. 278

⁴³³ Στο ίδιο σελ. 278

⁴³⁴ Στο ίδιο σελ. 283

⁴³⁵ Στο ίδιο σελ. 284

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν το γεγονός ότι η Δικτατορία συνεργάστηκε στενά με τους εφοπλιστές στους οποίους έδωσε όμως ελευθερία κινήσεων. Βασικός στόχος των Συνταγματαρχών ήταν ο «επαναπατρισμός» της ελληνικής ναυτιλίας δηλαδή η ένταξη τους στο ελληνικό νηολόγιο μέσω μιας πολιτικής φοροαπαλλαγών και η σύνδεση των ναυτιλιακών επιχειρήσεων με την ελληνική οικονομία μέσω χερσαίων επενδύσεων⁴³⁶. Για αυτό το λόγο το νομικό πλαίσιο άλλαξε άρδην. Πριν το 1968 η φορολογία στα πλοία βασιζόταν στα μεικτά κέρδη των ναύλων τους⁴³⁷. Ωστόσο με τον ΑΝ 465/1968 και τις μετέπειτα τροποποιήσεις του (ΝΔ 509/1970, ΒΔ 800/1970) η φορολογία υπολογιζόταν με βάση το καθαρό τονάζ σε συνδυασμό με την ηλικία τους⁴³⁸. Όπως αντιλαμβανόμαστε λοιπόν αυτή η μέθοδος υπολογισμού των φόρων δεν συμπεριλαμβάνει στον υπολογισμό της των όγκο των επιχειρήσεων των πλοίων (Διάγραμμα 8) . Έτσι η Ελληνική Σημαία κατέστη ιδιαίτερα συμφέρουσα επιλογή για κάθε έλληνα πλοιοκτήτη. Έτσι οι φόροι στην Ναυτιλία μειώθηκαν στο ελάχιστο από 3,6 εκατομμύρια δολάρια το 1968 σε 980.000 δολάρια το 1971 και 1,4 εκατομμύρια δολάρια το 1974 (Διάγραμμα 8). Η μείωση των συνολικών φορολογικών εσόδων του Ελληνικού Κράτους από την Ναυτιλιακή δραστηριότητα έγινε σε μια περίοδο (1968-1974) που τα κέρδη των ελλήνων εφοπλιστών εξαπλασιάστηκαν⁴³⁹. Ενδεικτικά το 1967-1974 οι έλληνες εφοπλιστές πλήρωσαν κατά μέσο όρο 2,7 δις δραχμές, ενώ την μεταπολιτευτική διετία 1975-1976 34,89 δις (Διάγραμμα 8) .

Με τον Νόμο 551/1970 έγινε μια ανεπιτυχής προσπάθεια για την δημιουργία «ναυτιλιακής» ασφαλιστικής αγοράς⁴⁴⁰. Ο Νόμος 378/68 επέκτεινε τα προνόμια που δίνονταν σε νεοεισερχόμενες στην ελληνική αγορά ξένες εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις και στις είδη υπάρχουσες ναυτιλιακές επιχειρήσεις ελλήνων ή αλλοδαπών⁴⁴¹. Οι εφοπλιστές απολάμβαναν το προνόμιο της εξαίρεσης «από οποιονδήποτε φόρο εισοδήματος, ή άλλου είδος φόρο, δασμούς συνεισφορές ή κρατήσεις...»⁴⁴². Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που μια σειρά από ξένες ναυτιλιακές εταιρίες που βρίσκονταν στο εξωτερικό, εγκαταστάθηκαν στον Πειραιά⁴⁴³.

Μέχρι το 1960 δεν υπήρχε κάποιος ειδικευμένος θεσμός επιφορτισμένος με την δανειοδότηση της ναυτιλίας. Οι εμπορικές τράπεζες χορηγούσαν δάνεια τα όποια όμως κάλυπταν μόνο το 1,5%-3% των οικονομικών και εγγυητικών απαιτήσεων των εφοπλιστών⁴⁴⁴. Κατά την

⁴³⁶ Στο ίδιο σελ. 278

⁴³⁷ Στο ίδιο σελ. 256

⁴³⁸ Στο ίδιο σελ. 278

⁴³⁹ Στο ίδιο σελ. 278

⁴⁴⁰ Στο ίδιο σελ. 281

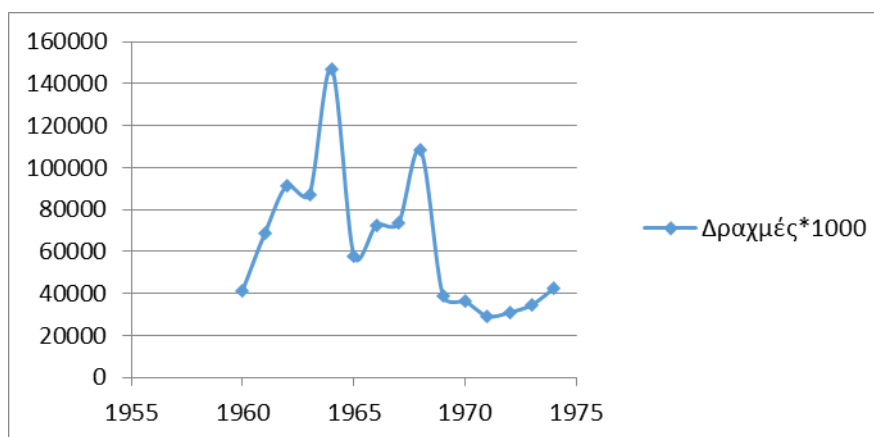
⁴⁴¹ Στο ίδιο σελ. 279

⁴⁴² Στο ίδιο σελ. 279

⁴⁴³ Στο ίδιο σελ. 279

⁴⁴⁴ Στο ίδιο σελ. 381

διάρκεια της Επταετίας οι συνολικές πιστώσεις προς την ναυτιλία εξαπλάσιαστηκαν καθώς κρατικοί πιστωτικοί οργανισμοί και κυρίως η ΕΤΒΑ εξουσιοδοτήθηκαν από την Κυβέρνηση να χορηγήσουν πιστωτικές διευκολύνσεις σε πλοία που κατασκευάζονταν στην Ελλάδα⁴⁴⁵. Η ελληνική ναυσιπλοΐα αναπτύσσονταν και στην προδικτατορική περίοδο με αποτέλεσμα είδη από το 1970 οι έλληνες εφοπλιστές να είναι οι ιδιοκτήτες του μεγαλύτερου εμπορικού στόλου στον κόσμο κατέχοντας το 13,6% του παγκόσμιου τονάζ⁴⁴⁶. Ωστόσο η οικονομική πρόοδος της «ελληνικής» ναυτιλίας δεν συνεπάγεται και γενικότερη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας αν αναλογιστούμε την πρακτική των «σημαιών ευκαιρίας». Ενδεικτικό είναι ότι μεταξύ των ετών 1967-74 μόνο το 11% των συνολικών ναυτιλιακών κερδών εισέρευσε στην Ελλάδα⁴⁴⁷. Οι κύριες Ναυτιλιακές δραστηριότητες όπως χρηματοδότηση, η ναύλωση, η ασφάλιση και οι επισκευές των πλοίων γίνονταν στο εξωτερικό.

Καταβλητέοι φόροι πλοίων υπό ελληνική ή ξένη Σημαία συμβεβλημένων στο ΝΑΤ⁴⁴⁸

(Διάγραμμα 8)

Αντί Επιλόγου

Συμπερασματικά το Στρατιωτικό Καθεστώς απέτυχε να κινητοποιήσει το παραγωγικό δυναμικό της χώρας. Αναπτύχθηκαν δηλαδή αντιπαραγωγικοί και ελάχιστα παραγωγικοί κλάδοι⁴⁴⁹. Το μόνο επίτευγμα της δικτατορίας ήταν η συγκυριακή άνθιση του εφοπλισμού εις βάρος όμως του δημοσίου συμφέροντος. Η συμμετοχή του βιομηχανικού τομέα στην σύνθεση του

⁴⁴⁵ Στο ίδιο σελ. 381

⁴⁴⁶ Στο ίδιο σελ. 256

⁴⁴⁷ Στο ίδιο σελ. 257

⁴⁴⁸ Πηγή Δεδομένων: Υπουργείο Εμπορικής Ναυτιλίας, Αρχεία της Γραμματείας 1/4/1980

⁴⁴⁹ Ηλίας Νικολόπουλος ο.π. σελ. 257

ΑΕΠ παρέμεινε σε πολύ χαμηλά στάδια, ειδικά συγκρινόμενη με άλλες ανεπτυγμένες χώρες⁴⁵⁰. Μετά την εμφάνιση του πληθωρισμού η άνευ κριτηρίων πιστώσεις της οικοδομικής, τουριστικής και εμπορικής δραστηριότητας σταμάτησαν⁴⁵¹. Συνεπώς το 1975, σύμφωνα με στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, οι παραγωγικοί τομείς – πρωτογενής και δευτερογενής τομέας – κάλυπταν το 47,3% του ακαθάριστου εθνικού εισοδήματος⁴⁵².

Καταλήγοντας, πρέπει να τονίσουμε τα εξής. Η επταετία αναδεικνύει την δυνατότητα σύνθεσης του οικονομικού νεοφιλελευθερισμού και του πολιτικού αυταρχισμού. Ενώ λοιπόν οι δαπάνες για κοινωνική πρόνοια περικόπτονταν, αυξάνονταν δραματικά τα έξοδα υπέρ του αστυνομικού κράτους. Στο πεδίο της φορολογικής πολιτικής διακρίναμε την «ταξική μεροληψία» των Πραξικοπηματιών υπέρ της οικονομικής ελίτ. Οι υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης κυρίως των ετών 1969-1972 δεν ήταν τόσο απότοκος της οικονομικής πολιτικής της Επταετίας όσο λογική συνέπεια της οικονομικής ανάπτυξης που γνώριζε η Ελλάδα όπως και ολόκληρος ο Δ. Κόσμος από την δεκαετία του 1950. Αντίθετα η Δικτατορία, ακολουθώντας ανεργμάνιστη νομισματική και πιστωτική πολιτική κατέστησε την ελληνική οικονομία αυτή με τον μεγαλύτερο πληθωρισμό μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ για το 1973. Ακόμα το 1974 η ελληνική οικονομία γνώρισε ύφεση της τάξης του 6,4%⁴⁵³. Μεταξύ άλλων είναι γεγονός πως ο δημόσιος δανεισμός υπερέβη κατά τρεις φορές σχεδόν το σύνολο των δανείων που είχε λάβει το ελληνικό κράτος από την ίδρυση του μέχρι το 1967, ωστόσο δεν υπερέβαινε το 1/4 του ΑΕΠ. Βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου είναι ότι το «βασικό ισοζύγιο» από πλεονασματικό το 1960-66, μετατράπηκε σε ελλειμματικό το 1967-73. Τελικά οι ίδιοι οι νόμοι της αγοράς, που επικαλούνταν οι δικτάτορες, ήταν αυτοί που εξέθεσαν ανεπανόρθωτα την οικονομική τους πολιτική.

Ο ρόλος, η οργάνωση και η δραστηριότητα του εσωτερικού ελέγχου στην τοπική αυτοδιοίκηση

⁴⁵⁰ Γιάννης Δόβας, ο.π. σελ. 99

⁴⁵¹ Ηλίας Νικολόπουλος ο.π. σελ. 258

⁴⁵² Στο ίδιο σελ. 97

⁴⁵³ Δεν παραγνωρίζουμε την επίδραση εξωτερικών ως προς την οικονομία παραγόντων όπως η κρίση του Κυπριακού. Ακόμα όμως και για την έκβαση του «Αττίλα» κάθε άλλο παρά άμοιρη ευθυνών είναι η Δικτατορία, αρχής γενομένης από την απόσυρση της Ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο το 1967 λίγους μήνες μετά το πραξικόπημα.

ΜΠΟΥΖΙΟΥΚΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ και ΤΕΓΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο θα αναπτύξουμε και θα εξετάσουμε τις συστάσεις για τον προσδιορισμό του πεδίου και των λειτουργιών των μονάδων εσωτερικού ελέγχου (audit) σε τοπικό επίπεδο. Τα Συστήματα Εσωτερικού Ελέγχου είναι σχεδιασμένα να παρέχουν υπηρεσίες ως προς την επίτευξη των στόχων του οργανισμού ανάλογα με την φύση και το είδος των κινδύνων που αναλαμβάνει.

Ο Εσωτερικός Έλεγχος ως μια ανεξάρτητη και αντικειμενική δραστηριότητα διασφάλισης, συμβουλών και γνώσεων βασίζεται στην αποτελεσματική διαχείριση των κινδύνων και της εταιρικής διακυβέρνησης. Έχει ως αποστολή να προσθέτει αξία και να βελτιώσει τις λειτουργίες του οργανισμού. Επί του παρόντος, σημαντικές αδυναμίες χαρακτηρίζουν τις υπηρεσίες και γενικά τις δραστηριότητες Εσωτερικού Ελέγχου των ΟΤΑ στην χώρα μας. Όπως κατέδειξε η έρευνα που διενεργήθηκε στο διαδίκτυο, διαπιστώσαμε ότι από τους 325 Δήμους που αποτελούν την Διοικητική Διαίρεση της Ελλάδας από το 2011, με το πρόγραμμα Καλλικράτης, μόνο 3 έχουν συστήσει Υπηρεσία Εσωτερικού Ελέγχου.

Σκοπός μας, μέσω προτάσεων είναι η ανάγκη σύσταση υπηρεσίας εσωτερικού ελέγχου στους ΟΤΑ και μια σειρά προτάσεων για την αναβάθμιση των υπηρεσιών (Οργάνωση, Δραστηριότητες) ώστε να μπορούν να παρέχουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες προς τις Διοικήσεις των οργανισμών και να επιτύχουν τους σκοπούς τους εισάγοντας μια συστηματική και πειθαρχημένη προσέγγιση για την αξιολόγηση των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνου, ελέγχου και διακυβέρνησης.

Abstract

In this article we will develop and review the recommendations for determining the scope and functions of the local audit units. Internal Audit Systems are designed to provide services to achieve the organization's goals according to the nature and type of risks it undertakes

Internal Audit as an independent and objective assurance, advice and knowledge activity is based on effective risk management and corporate governance. Its mission is to add value and improve the organization's operations. At present, significant weaknesses characterize services and generally the Internal Audit of Local Authorities in our country. As the internet survey showed, we observed that out of the 325 Municipalities that constitute the administrative division of

Greece since 2011 with the “Kallikratis” program, only 3 have established an Internal Audit Service.

Our aim, through proposals, is the need to set up an internal audit service in the Local Authorities and a series of proposals for upgrading the services (Organization, Activities) so that they can provide integrated services to the administrations of the organizations and achieve their goals by introducing a systematic and disciplined approach to assessing risk management, control and governance procedures.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με τις συνεχείς ανακατατάξεις των οικονομικών μονάδων σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον, ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου για το δημόσιο τομέα τόσο σε εθνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ζωτικός με διαρκώς αυξανόμενη σημασία. Υπό αυτό το πρίσμα, ο εσωτερικός έλεγχος αποσκοπεί στην πρόληψη των λαθών και ατασθαλιών και στην αποτελεσματική ελαχιστοποίηση των κινδύνων του οργανισμού από την πιθανότητα ή απειλή να επέλθει ζημιά, απώλεια ή, γενικά κάποιο αρνητικό για τους στόχους του οργανισμού.

Κίνητρο για την συγγραφή του άρθρου αποτελεί η προσπάθεια να διερευνηθεί με εμπειρικά δεδομένα ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου, η οργάνωση και η δραστηριότητα του. Ο σκοπός μας δομείται ως ακολούθως: στην αρχή παρουσιάζεται η εννοιολογική προσέγγιση του εσωτερικού ελέγχου. Κατόπιν, αναλύεται ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου. Στην συνέχεια, παρουσιάζεται η μεθοδολογία και τα αποτελέσματα της έρευνας. Το άρθρο ολοκληρώνεται με την παράθεση των συμπερασμάτων.

Θεωρητική Διερεύνηση

Εννοιολογική Προσέγγιση

Σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσε το 2004 το **Institute of Internal Auditors** στα Διεθνή Επαγγελματικά Πρότυπα Εσωτερικού Ελέγχου (Standards for Professional Practice of Internal auditing) <<Ο Εσωτερικός Έλεγχος είναι μία ανεξάρτητη⁴⁵⁴, αντικειμενικά διαβεβαιωτική και συμβουλευτική δραστηριότητα σχεδιασμένη να προσθέτει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες του οργανισμού. Βοηθά έναν οργανισμό να επιτύχει τους αντικειμενικούς στόχους του, υιοθετώντας μία συστηματική, επαγγελματική προσέγγιση για την αξιολόγηση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών διαχείρισης των κινδύνων, των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου (control) και των διαδικασιών της διοίκησης>>.

⁴⁵⁴ Η ανεξαρτησία καθίσταται δυνατή όταν ο επικεφαλής του Εσωτερικού Ελέγχου αναφέρεται λειτουργικά στο διοικητικό συμβούλιο και διοικητικά στον διευθύνοντα σύμβουλο του οργανισμού

Τέλος, σύμφωνα με το ορισμό του **Αμερικανικού Ινστιτούτου Ορκωτών Λογιστών (AICPA)**, <<Εσωτερικό έλεγχο αποτελούν το σχέδιο οργάνωσης και όλες οι συντονισμένες προσπάθειες, μέθοδοι και μέτρα που υιοθετούνται εντός μιας επιχείρησης, για τη διαφύλαξη και προστασία των περιουσιακών της στοιχείων, τον έλεγχο της ακρίβειας και αξιοπιστίας των λογιστικών στοιχείων, την προώθηση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας και την ενθάρρυνση της διατήρησης της προδιαγραφμένης επιχειρηματικής πολιτικής>>.

Στην πραγματικότητα, ο εσωτερικός έλεγχος επεκτείνεται και πέρα από τις οικονομικές, διαχειριστικές και λογιστικές λειτουργίες ενός οργανισμού, καλύπτει δηλαδή όλο το εύρος και το πλάτος των πολυσύνθετων δραστηριοτήτων ενός οργανισμού. Περιλαμβάνει τρόπους και μεθόδους με τις οποίες το ανώτατο Management εκχωρεί αρμοδιότητες, δικαιώματα και ευθύνες για πολλές λειτουργίες, όπως είναι οι διάφορες προμήθειες, οι τεχνικές υπηρεσίες, το τμήμα προσωπικού, οι οικονομικές υπηρεσίες, κ.λπ. Στο μηχανισμό του εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνονται και η εφαρμογή προϋπολογιστικών μεθόδων, επίβλεψης τμημάτων και διάφορων εκπαιδευτικών προγραμμάτων των υπαλλήλων (τεχνικών, διοικητικών, οικονομικών, κ.λπ.).

Ο Ρόλος Του Εσωτερικού Ελέγχου

Ο θεσμός των μονάδων Εσωτερικού Ελέγχου δεν αποσκοπεί στην λειτουργία, στην ίδρυση νέων ελεγκτικών μηχανισμών κατασταλτικού χαρακτήρα έτσι ώστε να μην μπορέσει να εξελιχθεί και να επεκταθεί. Η αποστολή του εσωτερικού ελέγχου είναι η ενίσχυση και προστασία της οργανωτικής αξίας. Αυτό σημαίνει, ότι η αξία παρέχεται βελτιώνοντας τις πιθανότητες επίτευξης των **αντικειμενικών σκοπών** του οργανισμού, αναγνωρίζοντας την **λειτουργική βελτίωση** ή μειώνοντας την έκθεση σε **κινδύνους**⁴⁵⁵, μέσω υπηρεσιών *διαβεβαίωσης και συμβουλευτικών έργων*. Βοηθά ένα οργανισμό να πετύχει τους σκοπούς του εισάγοντας μια συστηματική και πειθαρχημένη προσέγγιση για την αξιολόγηση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών **διαχείρισης κινδύνου, ελέγχου (control) και διακυβέρνησης**.

Επίσης απαιτεί επαγγελματισμό, φαντασία, ετοιμότητα για την **Εφαρμογή Καινοτόμων Βέλτιστων Πρακτικών Και Ποιότητα Υπηρεσιών Εσωτερικού Ελέγχου**, η οποία θα ελέγχεται περιοδικά.

⁴⁵⁵ Βλέπετε παράρτημα ii

Ο Εσωτερικός έλεγχος ως ένα αναγκαίο εργαλείο σύγχρονης διοίκησης, είναι άρρητα συνδεδεμένος με τη Εταιρική Διακυβέρνηση⁴⁵⁶. Ο Εσωτερικός Έλεγχος μέσα από το έργο του αποσκοπεί στην ενίσχυση του Συστήματος Διακυβέρνησης, προκειμένου να διασφαλίσουν τα συμφέροντα του Δημόσιου τομέα καθώς έχει και την ευθηνή αξιολόγησης και βελτίωσης των διαδικασιών διακυβέρνησης, ως μέτρο λειτουργίας διαβεβαίωση .

Τρόποι Οργάνωσης Της Δραστηριότητας Εσωτερικού Ελέγχου

Η ίδρυση και λειτουργία μιας επιτυχημένης Μονάδας Εσωτερικού Ελέγχου απαιτεί περισσότερα από την απλή υποστήριξη της ανώτατης διοίκησης και την έγκριση των πόρων από το διοικητικό Συμβούλιο ή την απλή θεσμική υποχρέωση από την πολιτεία.

Σύμφωνα με **Γαλλική Expertise France**⁴⁵⁷, η αξιολόγηση των υφιστάμενων εσωτερικών δικλίδων (control) που έχουν δημιουργηθεί από τη διοίκηση για τη διασφάλιση των διαδικασιών (γραπτές διαδικασίες, έλεγχος διαχείρισης) είναι:

- ✓ **Εσωτερικές:** κατανομή αρμοδιοτήτων, συμβάσεις προμηθειών, εγχειρίδια διαδικασιών
- ✓ **Πολιτικές εταιρών:** με ενώσεις, εταιρείες μικτής οικονομίας, εκχώρηση δημόσιων υπηρεσιών
- ✓ **Δημοσιονομικές και λογιστικές διαδικασίες:** ιδίως η ποιότητα του συστήματος λογιστικής σε δεδουλευμένη βάση

Συνεπώς, οι Εσωτερικοί Ελεγκτές εργάζονται για αυτών που διοικεί, προσφέρουν δηλαδή μια ασπίδα προστασίας στην διοίκηση. Παρόλα αυτά πρόκειται για μια διαδικασία που ασκείται ελλειμματικά στους περισσότερους φορείς. Παρέχει όμως μεγάλο περιθώριο βελτιώσεις αν κινηθούμε έξω από τα μοντέλα εσωστρέφειας και εσωτερικής κατανάλωσης. Η μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων του Εσωτερικού Ελέγχου συνδέεται με την πολιτική βούληση δηλαδή ο Εσωτερικός Έλεγχος απαιτεί βούληση διοίκησης, απαιτεί ενεργή στήριξη, απαιτεί λήψη απόφασης για αλλαγές και ειδικά στους ΟΤΑ. Βέβαια οι όποιες αλλαγές γίνουν θα είναι στο πλαίσιο της αυτοτέλειας που διέπει τους ΟΤΑ και της ανεξαρτησίας που αναλαμβάνουν.

Πρότυπα και μεθοδολογίες που πρέπει να εφαρμοστούν:

⁴⁵⁶ Η διακυβέρνηση **ορίζεται** ως ο συνδυασμός των **διαδικασιών και των δομών** που εφαρμόζονται από τη διοίκηση **στο πλαίσιο της διαμόρφωσης, της καθοδήγησης, της διαχείρισης και της παρακολούθησης των δραστηριοτήτων** που αναπτύσσει ένας οργανισμός για να επιτύχει τους στόχους του.

⁴⁵⁷ «Expertise France», παρέχει τεχνική υποστήριξη στο ελληνικό δημόσιο με στόχο την απλοποίηση των διαδικασιών, την εφαρμογή της υποχρεωτικής ηλεκτρονικής διακίνησης των διοικητικών εγγράφων, καθώς και τη διασύνδεση και διαλειτουργικότητα των πληροφοριακών συστημάτων της Δημόσιας Διοίκησης και των οργανισμών του δημοσίου τομέα.

- ✓ Διεθνώς αποδεκτά πρότυπα (πρότυπα IAA) ή ειδικά πρότυπα
- ✓ Κατάλογος αρμοδιοτήτων των ελεγκτών
- ✓ Μη εμπλοκή σε επιχειρησιακές λειτουργίες, σαφής διαχωρισμός της διοίκησης και ανεξαρτησία έναντι αθέμιτης επιρροής.
- ✓ Κώδικας δεοντολογίας που να περιλαμβάνει αρχές (ακεραιότητα, αντικειμενικότητα, εμπιστευτικότητα και αρμοδιότητα) και κανόνες που περιγράφουν τους κανόνες συμπεριφοράς που πρέπει να τηρούν οι εσωτερικοί ελεγκτές και οι οποίοι συνδέονται με τις εν λόγω αρχές

Πρέπει να υπάρχουν κάποιες βάσεις που να δημιουργούνται πρότυπα και μεθοδολογίες. Αυτά τα πρότυπα πρέπει να τα γνωρίζει ο εσωτερικός έλεγχος και να τα χρησιμοποιούν ανάλογα το μέγεθος της εσωτερικής μονάδας μέσα σε ένα οργανισμό (αν είναι μικρός ή μεγάλος Δήμος). Ακόμα πρέπει να υπάρχει πλήρης διαχωρισμός του *managt audit* και τις ανεξαρτησίας των Ελεγκτών και φυσικά να υπάρχει ο κώδικας δεοντολογίας που πρέπει να τηρείτε από τους Ελεγκτές.

Μια άλλη βάση ενός τέτοιου είδους οργανισμού είναι:

- i. **Προσδιορισμός της μονάδας που είναι αρμόδια για τον εσωτερικό έλεγχο:** μονάδα εσωτερικού ελέγχου, κοινή μονάδα εσωτερικού ελέγχου
- ii. **Προσδιορισμός του ατόμου στο οποίο υποβάλλουν αναφορές οι ελεγκτές εντός της τοπικής κοινότητας:** το άτομο αυτό θα πρέπει να είναι στο ανώτατο επίπεδο διοίκησης, κατά προτίμηση ο εκλεγμένος αιρετός της τοπικής κοινότητας. **Ωστόσο μπορεί να υπάρχουν και άλλες λύσεις**, με δεδομένου ότι ο στόχος είναι το άτομο να έχει την εξουσία να επιβάλλει την υλοποίηση των συστάσεων ελέγχου
- iii. Σε κάθε περίπτωση **ο εκλεγμένος επικεφαλής της τοπικής κοινότητας θα πρέπει να υποστηρίζει με σαφή τρόπο τον εσωτερικό έλεγχο** και εάν χρειάζεται θα πρέπει ο εσωτερικός έλεγχος να μπορεί να επικοινωνήσει μαζί του
- iv. **Κατάλληλοι πόροι σε ποσότητα και ποιότητα**
 - ✓ Ο αριθμός των ελεγκτών θα πρέπει να είναι ο κατάλληλος ανάλογα με τον αριθμό (εάν γίνεται ομαδοποίηση) και το μέγεθος των οργανισμών καθώς και την περιπλοκότητα των λειτουργιών τους
 - ✓ Ελεγκτές με προσόντα (ένα μίγμα ανθρώπων που έχουν καλή γνώση των οργανισμών που ελέγχονται και πτυχιούχων εσωτερικού ελέγχου αποτελεί μια καλή λύση)
 - ✓ Οι έλεγχοι ή τμήματα των ελέγχων που απαιτούν ειδικά προσόντα μπορούν να ανατεθούν εξωτερικά
 - ✓ Δημιουργία δικτύου εσωτερικών ελεγκτών για ανταλλαγή καλών πρακτικών (συναντήσεις, συνέδρια ώστε να δημιουργούν δίκτυο επικοινωνίας για σωστή πληροφόρηση),
- v. **Κατάλληλα τεχνολογικά εργαλεία**

- vi. **Κατάλληλος προϋπολογισμός**
- vii. **Απαιτείται ένας χάρτης ελέγχου ο οποίος θα περιγράφει ειδικότερα:**
- ✓ Τύπος οργάνωσης
 - ✓ Άτομο στο οποίο θα υποβάλλουν αναφορές οι ελεγκτές
 - ✓ Εξουσίες των ελεγκτών: δικαίωμα να ζητούν οιαδήποτε επικοινωνία, να επισκέπτονται υπηρεσίες, να συζητούν με τους ανθρώπους που εργάζονται στην υπηρεσία
 - ✓ Τρόπος υλοποίησης των συστάσεων και διαδικασιών
- viii. **Η επιτροπή ελέγχου υποστηρίζει τον αρμόδιο για τον εσωτερικό έλεγχο στους δήμους, τον βοηθά στη διαχείριση των κινδύνων και στην εποπτεία του συνόλου των εσωτερικών δικλίδων (control) (μεταξύ άλλων και στον εσωτερικό έλεγχο (audit)) και:**
- ✓ Διασφαλίζει ότι ο δήμος έχει εκπονήσει ένα χάρτη κινδύνων
 - ✓ Εγγυάται για την ανεξαρτησία των εσωτερικών ελεγκτών
 - ✓ Διασφαλίζει ότι ο σχεδιασμός των αποστολών ελέγχου ταιριάζει με το χάρτη κινδύνων, τον εγκρίνει και βεβαιώνεται ότι η υπηρεσία εσωτερικού ελέγχου διαθέτει τις κατάλληλες αρμοδιότητες για να υλοποιήσει το πρόγραμμα
 - ✓ Όχι μόνο επαληθεύει την υλοποίηση των συστάσεων αλλά βεβαιώνεται ότι έχουν μειωθεί οι κίνδυνοι

Μια μονάδα Εσωτερικού Έλεγχου για να είναι σωστή θα πρέπει:

Να είναι τοποθετημένη στο κατάλληλο σημείο: θέση της μονάδας εσωτερικού ελέγχου στο οργανόγραμμα: αποφυγή υπαγωγής της μονάδας εσωτερικού ελέγχου στην οικονομική διεύθυνση διότι αυτό επιδρά αρνητικά στην εικόνα της μονάδας εσωτερικού ελέγχου (αρνητικός συμβολισμός) και δεν θα μπορεί να διεισδύσει στις επιχειρησιακές υπηρεσίες

Προσδιορισμός του ατόμου στο οποίο υποβάλλουν αναφορές οι ελεγκτές: Η μονάδα εσωτερικού ελέγχου πρέπει να είναι τοποθετημένη ακριβώς κάτω από τον επικεφαλής της τοπικής κοινότητας με άμεση σχέση με τους αιρετούς (δήμαρχος) και ο διευθυντής ελέγχου πρέπει να αναφέρεται σε αυτόν και στο εποπτικό συμβούλιο ή στην επιτροπή ελέγχου.

Το πιο σημαντικό είναι ο υποστηρικτής της αποστολής ελέγχου: πρέπει να είναι ο πρόεδρος της τοπικής κοινότητας ή ο γενικός γραμματέας ακόμα και εάν για λόγους ευκολίας η μονάδα εσωτερικού ελέγχου δεν έχει τοποθετηθεί δίπλα σε αυτόν.

Διαδικασία Και Μεθοδολογίες Υλοποίησης

Η ακόλουθη πρόταση βασίζεται στην εμπειρία δημιουργίας τμήματος εσωτερικού ελέγχου σε τοπικό επίπεδο. Η προσέγγιση αυτή αντιστοιχεί στην οργάνωση, δηλαδή στην δημιουργία μονάδας εσωτερικού ελέγχου σε όλους τους τύπους οργάνωσης (μικρούς η μεγάλους Δήμους). Η

εφαρμογή του εσωτερικού ελέγχου στις ελληνικές τοπικές αρχές είναι ένα πρόγραμμα αλλαγής που αυτό συνεπάγεται με το να υπερκεραστούν οι δισταγμοί και οι φόβοι, δηλαδή θα πρέπει:

- **Δήμαρχοι, Κοινοτάρχες, Περιφερειάρχες:** πρέπει να κάνουν γρήγορα γνωστή την πρόσθετη αξία που έχει για τις τοπικές πολιτικές και τα τοπικά προγράμματα
- **Εθνικές αρχές:** πρέπει να γίνει γνωστός ο επαγγελματισμός και η αποδοτικότητα των νέων τοπικών σωμάτων
- **Επιχειρησιακή διοίκηση των τοπικών αρχών :** πρέπει να γίνει γνωστή η βοήθεια που δίνεται στην επίλυση επιχειρησιακών δυσκολιών μέσω του εσωτερικού ελέγχου, και
- **Σχεδιασμός τύπων οργάνωσης** ως στόχος για όλες τις τοπικές αρχές (βλέπετε: παράρτημα iii
- **Ενδεικτικά, Μορφές κακοδιοίκησης:**

Παράληψη νόμιμης οφειλόμενης ενέργειας, Άρνηση παροχής πληροφοριών και υπηρεσιών, Η άνιση μεταχείριση των διοικούμενων, Διοικητικές παρατυπίες (Βενετσανοπουλου, 2014).

-
- ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Θέσεις Λειτουργίας Εσωτερικού **Ελέγχου**).

Η Εφαρμογή

Μία προσέγγιση σε φάσεις που πρέπει να ακολουθεί κάθε τοπική κυβέρνηση:

- **Πρώτο ζήτημα:**

Να φανούν σύντομα κάποια οφέλη για κάθε ενδιαφερόμενο μέρος

- **Διεξαγωγή του προγράμματος σε δύο φάσεις σε κάθε τοπικό φορέα:**
 - Καθορισμός βραχυπρόθεσμων και επιτευκτών στόχων για κάθε ένα φορέα
 - Πειραματιστείτε, μετά ενοποιήστε:
- **Πρώτον:** σχεδιάζουμε και δοκιμάζουμε γρήγορα τις διαδικασίες και την οργάνωση στόχο της τοπικής ομάδας ελέγχου
- **Στη συνέχεια:** διευρύνουμε την προσέγγιση στη διαχείριση κινδύνων
- **Πρέπει να δοθεί κάποια βοήθεια σε εθνικό επίπεδο:**
 - Να συνταχθεί ομιλία σχετικά με τους στόχους και τα αναμενόμενα οφέλη
 - Να δημιουργηθούν τα εργαλεία για την εφαρμογή
 - Να δοθεί κάποια τεχνική καθοδήγηση

Στα πλαίσια διαμόρφωσης του κατάλληλου μοντέλου εσωτερικού έλεγχου για τις Αρχές Τοπικής Αυτοδιοίκησης και λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη οργάνωση, τις δομές και αδυναμίες που παρουσιάζουν σήμερα οι Δήμοι, κρίνεται αναγκαίο να διαθέτουν μια ανεξάρτητη υπηρεσία για τη διενέργεια εσωτερικού ελέγχου.

Οι διαδικασίες για την εφαρμογή Ε.Ε. μπορούμε να τις προσεγγίσουμε σε φάσεις, από κάθε ΟΤΑ:

1. Πρόσληψη του επικεφαλής εσωτερικού ελέγχου

Είναι η ανώτατη θέση μέσα στον οργανισμό, υπεύθυνη για τις δραστηριότητες του εσωτερικού ελέγχου. Πρέπει το προφίλ του να μπορεί να διευθύνει και να ηγηθεί την αλλαγή, να είναι σε θέση να εξηγήσει την αδυναμία, ώστε να τα συζητήσει με τον επικεφαλής του οργανισμού πχ. Το Δήμαρχο.

2. Σχεδιασμός και εφαρμογή άμεσα ενός επικοινωνιακού πλάνου. Η φύση των εργασιών ενός οργανισμού και το μέγεθος αυτού αποτελούν σημαντικούς παράγοντες του οργανωτικού πλάνου από το οποίο περιβάλετε ο οργανισμός.

- Συναντήσεις με κάθε ενδιαφερόμενο μέρος
- Κάποιες διασκέψεις / εκπαιδεύσεις για να εξηγήσουμε τι είναι ο εσωτερικός έλεγχος

3. Καταγραφή και προώθηση του Χάρτη εσωτερικού ελέγχου. Είναι ένα *συμβόλαιο* μεταξύ του τμήματος εσωτερικού ελέγχου και διοίκησης. Μια από τις πιο σημαντικές ευθύνες του συμβουλίου είναι να αποκτήσει διαβεβαίωση⁴⁵⁸ ότι οι διαδικασίες λειτουργούν εντός των παραμέτρων που έχει θεσπίσει, ώστε να επιτύχουν οι καθορισμένοι αντικειμενικοί στόχοι. Η χρήση του χάρτη διαβεβαίωσης θα βοηθούσε στον *συντονισμό* διότι αποτελούν έναν ολοένα και πιο αποτελεσματικό τρόπο ενημέρωσης για τον συντονισμό των παροχών διαβεβαίωσης (EIEE,2015).

4. Σύνταξη ενός οδηγού ελέγχου της τοπικής αρχής. Ο εσωτερικός ελεγκτής σχεδιάζει και συντάζει ένα *οδηγό ελέγχου*, με επισκόπηση και έγκριση από ανώτερο επίπεδο διοικητικής βαθμίδας. Πριν από την έναρξη του ελέγχου, καταρτίζει ένα οδηγό με το *πρόγραμμα έργου του*.

1. Το προσωπικό του τμήματος εσωτερικού ελέγχου είναι υπεύθυνο για την επιτυχία και την επίτευξη των στόχων του τμήματος αυτού. Γι' αυτό θα πρέπει οι *αρμοδιότητες* του τμήματος εσωτερικού ελέγχου να καθοριστούν επακριβώς και να ενθαρρύνει η αυτονομία και η ανεξαρτησία του τμήματος με ένα ευέλικτο οργανωτικό σχήμα.

⁴⁵⁸ Διαβεβαίωση είναι μια αντικειμενική εξέταση αποδεικτικών στοιχείων, που σκοπό έχει να προσφέρει μια ανεξάρτητη αξιολόγηση των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνων, συστημάτων εσωτερικού ελέγχου και διακυβέρνησης του οργανισμού (EIEE,2015).

Περίγραμμα θέσης εργασίας για επικεφαλής εσωτερικών ελέγχων (ανώτερους εσωτερικούς ελεγκτές), εσωτερικούς ελεγκτές (junior), επιβλέποντες, και για την παρακολούθηση της εφαρμογής των συστάσεων του ελέγχου

2. **Συνεργασία για προσαρμογή των εθνικών εργαλείων και του οδηγού ελέγχου της τοπικής αρχής.** Σημασία έχει να ληφθεί υπόψη το μέγεθος, ο προϋπολογισμός κ.λπ. της τοπικής αρχής

1. **Για τη δημιουργία της επιτροπής, τα κύρια ζητήματα είναι:**

- *Τα μέλη της επιτροπής:* εξειδικευμένα άτομα, χωρίς σύγκρουση συμφερόντων
 - *Ο Πρόεδρος της επιτροπής:* γενικός γραμματέας; δήμαρχος / κοινοτάρχης / περιφερειάρχης;
 - *Ο εσωτερικός κανονισμός της επιτροπής:* η ημερήσια διάταξη, η έγκριση των πρακτικών κ.λπ.
2. **Η πρώτη συνεδρίαση:** έγκριση του Χάρτη εσωτερικού ελέγχου, του οδηγού ελέγχου, του σχεδίου ελέγχων κ.λπ.

Τα κριτήρια επιλογής των πρώτων ελέγχων:

- Να είναι σίγουρο ότι τα ενδιαφερόμενα μέρη ενδιαφέρονται για τα αντικείμενα του ελέγχου
- Αναμένονται κάποιες συστάσεις που θα λύνουν προβλήματα
- Ευκαιρία να συναντήσουμε πολλούς επιχειρησιακούς διευθυντές και να καθορίσουμε ζητήματα για τους επόμενους ελέγχους
- Οι συστάσεις θα πρέπει να εστιάζουν σε λίγα απλά κύρια ζητήματα
- Η εφαρμογή των συστάσεων θα πρέπει να είναι εύκολη και να έχει γρήγορα αποτελέσματα.

Συστάσεις: για τον καθορισμό του πεδίου και των λειτουργιών των μονάδων εσωτερικού ελέγχου, προσαρμοσμένο στην ελληνική πραγματικότητα, μετά από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης.

- Κάνουμε γνωστή την *πρώτη επιτυχία* της ομάδας εσωτερικού ελέγχου
- *Κινητοποιούμε* στους διευθυντές των δραστηριοτήτων που ελέγχθηκαν
- *Πρωθούμε* τον αντίκτυπο των πρώτων συστάσεων που εφαρμόστηκαν

- *Τονίζουμε τα ζητήματα εσωτερικού ελέγχου*
- *Προσχωρούμε σε κάποιες προσαρμογές στον οδηγό ελέγχου και στα εργαλεία*
- *Ενημερώνουμε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη*
- *Στη συνέχεια, είναι ώρα για τη δεύτερη φάση*

Μια διαδικασία αναγνώρισης, αξιολόγησης, διαχείρισης και ελέγχου ενδεχόμενων γεγονότων ή καταστάσεων, για την παροχή επαρκούς διαβεβαίωσης σχετικά με την επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών του οργανισμού.

- *Ο στόχος είναι να υπάρχει κάθε χρόνο ένα σχέδιο ελέγχων, που θα βασίζεται σε ένα χάρτη κινδύνων*
- *Σχεδιασμός και εφαρμογή επικοινωνιακού πλάνου, ώστε τα ενδιαφερόμενα μέρη να γνωρίζουν την προσέγγιση διαχείρισης κινδύνων*
- *Καθορισμός της μεθοδολογίας για τη δημιουργία και ετήσια ανανέωση του χάρτη κινδύνων*
- *Και στη συνέχεια δημιουργία του πρώτου χάρτη κινδύνων της τοπικής αρχής και έγκρισή του από την επιτροπή εσωτερικού ελέγχου*
- ***εφαρμογή των συστάσεων του ελέγχου απαιτούν συγκεκριμένη παρακολούθηση.***
Κάποιες αναφορές προς τον πρόεδρο / δήμαρχο και ενδεχομένως προς το συμβούλιο. Κάποιες συναντήσεις με την ηγεσία ανά τρίμηνο, ώστε να ενημερώνεται η τελευταία για το σχέδιο δράσης και τα θέματα εσωτερικού ελέγχου. Δημιουργήστε μία συνεδρία με την ηγεσία αφιερωμένη στην έγκριση των σχεδίων δράσης και στην παρακολούθηση της εφαρμογής τους
- ***Προτείνουμε ανθρώπους να βοηθήσουν την ηγεσία.***
Η προσέγγιση είναι επίσης σημαντική όσον αφορά τόσο τα κοινά όργανα εσωτερικού ελέγχου όσο και την εξωτερική ανάθεση υπηρεσιών. Ωστόσο, η προσέγγιση πρέπει να προσαρμοστεί έτσι ώστε ο οργανισμός να συμμορφώνεται με τα πρότυπα ΠΑ και η τοπική / περιφερειακή αρχή να είναι σε θέση να διαχειρίζεται τα εργαλεία εσωτερικού ελέγχου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα οικονομικά της Τ.Α. αποτελούν την κρίσιμη παράμετρο της διοικητικής μεταρρύθμισης. Σήμερα περισσότερο ίσως από κάθε άλλη φορά, οι οικονομικές σχέσεις

κεντρικού κράτους και Τ.Α. θα πρέπει να τεθούν σε μία βάση ώστε να εξασφαλίζονται *επαρκείς, σταθεροί και σαφώς προσδιορισμένοι πόροι της αυτοδιοίκησης* που θα επιτρέψουν να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στο νέο ρόλο που θα κληθεί να διαδραματίσει στο πλαίσιο της μεγαλύτερης αποκέντρωσης της διοίκησης και του κράτους. Η *λειτουργιά*, η *ενίσχυση* και η *ενθάρρυνση* των Συστημάτων Εσωτερικού Ελέγχου στην Τ.Α. είναι μια αναγκαιότητα για να μπορεί να προσθέτει αξία.

Για να υπάρξει αποτελεσματικός έλεγχος πρέπει πρώτα από όλα να υπάρχει πολιτική θέληση και να υπάρχει απαίτηση να καθιερωθεί ο μηχανισμός του εσωτερικού ελέγχου σε κάθε Τ.Α., με την υιοθέτηση των *βέλτιστων πρακτικών* από όλους τους οργανισμούς. Παραδείγματα Βέλτιστων Πρακτικών μπορούν να αναζητηθούν στο χώρο της Ευρωπαϊκής Τ. Αυτοδιοίκησης, σε Πάροχο Εξωτερικών Υπηρεσιών δηλαδή σε άτομα εκτός οργανισμού που διαθέτουν ειδικές γνώσεις, δεξιότητες, εμπειρία σε ένα συγκεκριμένο τομέα με συγκεκριμένη αμοιβή.

Και τέλος, η τεχνικές ελέγχου πρέπει να βασίζονται στη τεχνολογία, να υπάρχουν ικανά πληροφοριακά συστήματα, αυτοματοποιημένα εργαλεία ελέγχου, όπως *λογισμικό ελέγχου ευρείας χρήσης, εργαλεία ανάπτυξης δεδομένων και ηλεκτρονικά προγράμματα ελέγχου* έτσι ώστε να γίνεται πιο αποτελεσματικός ο έλεγχος και το έργο⁴⁵⁹ μέσα σε κάθε οργανισμό.

Εξετάζοντας συνολικά το ζήτημα αντιλαμβανόμαστε *«ότι για όλα μέγιστος παράγων είναι ο άνθρωπος. Όλοι οι θεσμοί είναι καλοί όταν δημιουργούνται, την πορεία τους όμως διαμορφώνουν οι άνθρωποι, οι οποίοι τους στελεχώνουν»*.

⁴⁵⁹ **Έργο:** μια συγκεκριμένη ανάθεση, εργασίας ή δραστηριότητας επισκόπησης εσωτερικού ελέγχου, εξέτασης απάτης, η συμβουλευτικό έργο. Μπορεί να περιλαμβάνει πολλαπλές εργασίες ή δραστηριότητες, σχεδιασμένες να επιτύχουν ένα συγκεκριμένο σύνολο σχετικών μεταξύ τους αντικειμενικών σκοπών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

I. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Υπόδειγμα Ικανότητας του Εσωτερικού Ελέγχου (Ε.Ε.)

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΠΟΛΟΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΛΟΣΙΑ	ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ
Συμμετέχει ενεργά στην εξέλιξη του επαγγέλματος. Προβλέπει τις	Βελτιώνει διαρκώς τις επαγγελματικές του πρακτικές. Κάνει στρατηγικό	Δίνει δημόσια αναφορά για την αποτελεσματικότητα του	Έχει αποτελεσματικές εντός και διαρκείς σχέσεις του οργανισμού
Συμβάλλει στην ανάπτυξη των διοικητικών στελεχών. Κάνει	Η στρατηγική του ελέγχου βελτιώνει τη διαχείριση κινδύνων του	Χρησιμοποιεί δείκτες απόδοσης για την ποσότητα και την	Ο επικεφαλής του Ε.Ε. συμβουλεύει και επηρεάζει την ανώτατη διοίκηση
Αναπτύσσει το ομαδικό πνεύμα και τις ικανότητες του προσωπικού. Απασχολεί	Έχει πλαίσιο για τη διαχείριση της ποιότητας. Καταρτίζει πρόγραμμα	Χρησιμοποιεί δείκτες απόδοσης. Παρέχει στοιχεία κόστους. Συντάσσει	Συντονίζεται με άλλα ελεγκτικά σώματα. Αποτελεί μέλος της ομάδας της ανώτατης διοίκησης
Επιτυγχάνει την επαγγελματική ανάπτυξη ορισμένων στελεχών του.	Ακολουθεί πλαίσιο επαγγελματικής πρακτικής και διαδικασίας. Προγραμματίζει με	Έχει προϋπολογισμό λειτουργίας. Έχει επιχειρησιακό σχέδιο	Υπάρχει αποτελεσματική εσωτερική διοίκηση της μονάδας Ε.Ε.
Ο Ε.Ε. λειτουργεί ad hoc και χωρίς δομή. Γίνονται μεμονωμένοι έλεγχοι εγγράφων και συναλλαγών για τη διαπίστωση της ακρίβειας και της συμμόρφωσης. Τα αποτελέσματα εξαρτώνται από τις δεξιότητες των συγκεκριμένων ατόμων που κατέχουν τις θέσεις των ελεγκτών. Δεν τηρούνται επαγγελματικές πρακτικές πέραν εκείνων που προβλέπουν οι επαγγελματικοί σύλλογοι. Η χρηματοδότηση εγκρίνεται			

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΡΟ- ΛΟΣ ΤΟΥ Ε.Ε.	Ο Ε.Ε. αναγνωρίζεται ως βασικός παράγοντας της ανάπτυξης	Ο Ε.Ε. παρέχει συνολική διαβεβαίωση για τη διακυβέρνηση,	Ο Ε.Ε. παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες. Διενεργεί ελέγχους Αποτελεσματικότη- τας και	Ο Ε.Ε. διενεργεί ελέγχους συμμόρφωσης	
	Επίπεδο 5 Βέλτιστο Ποίηση	Επίπεδο 4 Διαχείριση	Επίπεδο 3 Ένταξη	Επίπεδο 2 Υποδομή	Επίπεδο 1 Αρχικό

II. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Παραδείγματα πηγών κινδύνου

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ (ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ)	ΠΗΓΗ ΚΙΝΔΥΝΟΥ
Κανονιστικού πλαισίου	Το κανονιστικό πλαίσιο είναι ελλιπές (δεν καλύπτει όλες τις περιπτώσεις)
	Το κανονιστικό πλαίσιο είναι ασαφές
	είναι πολύπλοκο
	ενέχει αντιφάσεις
	δεν είναι σύμφωνο προς ιεραρχικά ανώτερους κανόνες δικαίου
Εσωτερικού περιβάλλοντος	Δεν υπάρχει κώδικας δεοντολογίας
	Δεν εφαρμόζεται πολιτική μηδενικής ανοχής από τη Διοίκηση
	Δεν υπάρχει, μεταξύ των υπαλλήλων, νοοτροπία διαφύλαξης της ακεραιότητας
	Δεν τίθενται στόχοι
Στοχοθέτηση	Οι στόχοι δεν εξειδικεύονται ανά οργανική μονάδα
	Οι στόχοι δεν επαναξιολογούνται
	Οι στόχοι δεν είναι μετρήσιμοι
	Οι στόχοι δεν είναι ρεαλιστικού
	Η δομή του οργανισμού δεν είναι λειτουργική (το μέγεθος των μονάδων δεν είναι το κατάλληλο, ο τρόπος διαίρεσης αφήνει κενά ή επικαλύψεις κ.ά.)
Οργάνωσης – Λειτουργίας	Δεν υπάρχει επαρκής συντονισμός μεταξύ των μονάδων
	Δεν υπάρχουν τυποποιημένες διαδικασίες
	Δεν υπάρχουν καταγεγραμμένες διαδικασίες
	Δεν υπάρχει περιγραφή καθηκόντων
	Δεν υπάρχει καταμερισμός εργασίας
	Δεν υπάρχει σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού
Ανθρώπινου δυναμικού	Δεν υπάρχει σύστημα ολοκληρωμένης διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού

Πληροφοριακών συστημάτων	<i>Το προσωπικό δεν επιλέγεται με τον κατάλληλο τρόπο, δεν τοποθετείται ανάλογα με τις γνώσεις και ικανότητες του, δεν λαμβάνει την κατάλληλη αρχική εκπαίδευση, δεν λαμβάνει διαρκή επιμόρφωση</i>
	<i>Δεν υπάρχει σύστημα διαχείρισης της απόδοσης του προσωπικού (με στόχους απόδοσης και παρακολούθηση τους)</i>
	<i>Το προσωπικό δεν αξιολογείται με τον κατάλληλο τρόπο (με βάση την πραγματική απόδοση), δεν αισθάνεται αφοσίωση απέναντι στον οργανισμό</i>
	<i>Το ηθικό του προσωπικού είναι χαμηλό</i>
	<i>Δεν υπάρχει σύστημα μετακινήσεων του προσωπικού σε διάφορες θέσεις</i>
	<i>Τα πληροφοριακά συστήματα δεν είναι ολοκληρωμένα (δεν καλύπτουν όλες τις λειτουργίες και διαδικασίες)</i>
	<i>Τα πληροφοριακά συστήματα είναι ξεπερασμένα (δεν αντιστοιχούν στο ισχύον κανονιστικό πλαίσιο), είναι ελλιπή (δεν παρέχουν επαρκή αυτοματοποίηση λειτουργιών), δεν είναι τεχνολογικά προηγμένα (π.χ. καθυστερούν)</i>
	<i>Τα πληροφοριακά συστήματα δεν είναι φιλικά προς τον χρήστη</i>
	<i>Τα πληροφοριακά συστήματα δεν είναι αξιόπιστα (π.χ. τίθενται συχνά εκτός λειτουργίας, παρατηρείτε απώλεια στοιχείων)</i>
	<i>Δεν υπάρχει επαρκής εποπτεία των υπαλλήλων</i>
Παρακολούθηση	<i>Δεν υπάρχει επαρκής παρακολούθηση των εργασιών (π.χ. με στατιστικής αναφοράς σε ημερήσια βάση)</i>

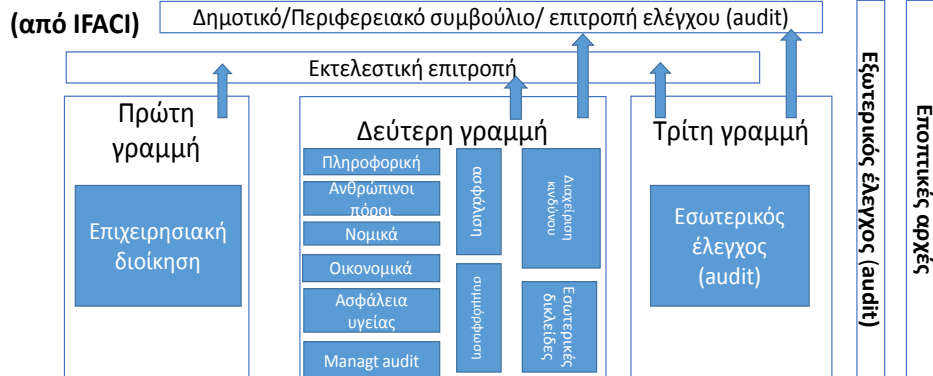
Ενδεικτικά, Μορφές κακοδιοίκησης:

Παράληψη νόμιμης οφειλόμενης ενέργειας, Άρνηση παροχής πληροφοριών και υπηρεσιών, Η άνιση μεταχείριση των διοικούμενων, Διοικητικές παρατυπίες (Βενετσανοπουλου, 2014).

ΙΙΙ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Θέσεις Λειτουργιάς Εσωτερικού Ελέγχου

Θέση της λειτουργίας εσωτερικού ελέγχου

Μοντέλο τριών γραμμών δικλείδων (control)

Administrative Reform Technical Assistance in Greece

πηγή 1

Expertise France

Από το παραπάνω σχήμα, βλέπουμε ότι στην πρώτη γραμμή ελέγχου αφορά την επιχειρησιακή διοίκηση, όπου γίνεται η υλοποίηση διορθωτικών μέτρων σε καθημερινή βάση, δηλαδή διατηρείτε ένα είδος εσωτερικού ελέγχου μέρα με την μέρα. Στην δεύτερη γραμμή άμυνας, η ιδέα για συγκεκριμένους τομείς όπως πληροφορική, ανθρώπινοι πόροι, νομικά, οικονομικά κ.λπ. θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να υπάρχουν εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας και συμμόρφωση με τους κανόνες δεοντολογίας για την σωστή διαχείριση κινδύνων και να απευθύνονται στην Επιτροπή Ελέγχου για την παρακολούθηση της αποτελεσματικής λειτουργίας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και του συστήματος διαχείρισης κινδύνων, καθώς και την παρακολούθηση της ορθής λειτουργίας της μονάδας των εσωτερικών ελεγκτών της ελεγχόμενης οντότητας. Και η τρίτη γραμμή άμυνας αφορά τον εσωτερικό έλεγχο (audit), όπου ο νόμιμος ελεγκτής ή το ελεγκτικό γραφείο οφείλει να αναφέρει στην Επιτροπή Ελέγχου κάθε θέμα που έχει σχέση με την πορεία και τα αποτελέσματα του υποχρεωτικού ελέγχου και να επιδώσει ιδιαίτερη έκθεση με τις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Συμπέρασμα, κάθε γραμμή άμυνας θα πρέπει να στηρίζεται από τις κατάλληλες πολιτικές και θα πρέπει να συντονίζεται και να μοιράζει την γνώση και την πληροφορία και να αναφέρεται στο σωστό επίπεδο πχ. Στην εκτελεστική επιτροπή. Η επιτροπή ελέγχου μπορεί να βρίσκεται σε ένα δεύτερο επίπεδο μέσα στον Δήμο.

Έρευνα σχετικά με την κατάσταση των μισθών στο νομό Πέλλας

**ΚΑΠΕΤΟΥ ΖΩΗ,
ΠΑΠΑΔΙΟΔΩΡΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ,
ΚΑΛΗΜΕΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ**

Περίληψη:

Ο σκοπός της έρευνας είναι να εξεταστεί η κατάσταση που βρίσκονται οι μισθοί των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα στον Νομό Πέλλας έπειτα από τις μεγάλες αλλαγές που έχουν δεχτεί οι μισθοί την τελευταία πενταετία. Η συλλογή των δεδομένων έγινε από εργαζόμενους

διαφόρων κλάδων του Νομού Πέλλας που απασχολούνται στον Ιδιωτικό Τομέα. Πιο συγκεκριμένα, μοιράστηκαν (120) ερωτηματολόγια και απαντήθηκαν συνολικά (100), από τα οποία τα (55) είναι από το Δήμο Πέλλας, τα (16) από το Δήμο Αλμωπίας, τα (14) από το Δήμο Σκύδρας και τα (15) από το Δήμο Έδεσσας.

Η επεξεργασία δεδομένων έγινε με τη χρήση τους SPSS και της λειτουργίας του cross tabulation. Από την ανάλυση των στοιχείων της έρευνας δηλωμένων προτιμήσεων προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

Το Μορφωτικό Επίπεδο δεν δείχνει να συσχετίζεται με τα Συνολικά Εισοδήματα. Η Οικογενειακή Κατάσταση επίσης δεν επηρεάζει τα Εισοδήματα.

Οριακά δεν μπορούμε να δεχτούμε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της Ηλικίας και του Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος, δηλαδή δεν φαίνεται ότι όσο αυξάνεται η ηλικία τόσο αυξάνεται και ο μισθός. Εν αντιθέσει, το Αρσενικό και Γυναικείο φύλο φαίνεται ότι δεν αμείβονται το ίδιο.

Τέλος, μόνο θετικό μπορεί να θεωρηθεί το γεγονός ότι, παρά τις γενικές μειώσεις που έλαβαν χώρα στην Ελλάδα, οι μισθωτοί που βρίσκονταν για χρονικό διάστημα τουλάχιστο 5 ετών στις θέσεις τους δεν υπέστησαν μειώσεις.

Εν κατακλείδι, ένα πεδίο μελλοντικής έρευνας είναι η μελέτη της μισθολογικής κατάστασης κάποιου άλλου νομού ή ακόμη και η σύγκριση μεταξύ δύο νομών. Θα μπορούσε, τέλος, να επαναληφθεί η παρούσα έρευνα σε μελλοντικό χρόνο προκειμένου να γίνει σύγκριση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας με μελλοντικές.

Λέξεις κλειδιά: Εισόδημα, Μισθοί, Ημερομίσθια, Ιδιωτικός Τομέας

1. Εισαγωγή:

Ο κύριος σκοπός της έρευνας αυτής είναι να δείξουμε την κατάσταση που βρίσκονται οι μισθοί των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα στον Νομό Πέλλας έπειτα από τις μεγάλες αλλαγές και τις μειώσεις που έχουν δεχτεί οι μισθοί την τελευταία πενταετία.

Ο Νομός Πέλλας είναι κατά βάση γεωργική περιοχή με κύρια απασχόληση του πληθυσμού στον γεωργικό τομέα παραγωγής. Από το έτος 2011 και με την εφαρμογή του «Προγράμματος Καλλικράτης» αποτελεί την Περιφερειακή Ενότητα Πέλλας (με έδρα την Έδεσσα) της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας και έχει πληθυσμό περίπου 140.000 κατοίκους, σύμφωνα με την Απογραφή του 2011. Το χαρακτηριστικό στοιχείο του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα αποτελείται σε μικρό

ποσοστό από αμιγείς εργάτες (βιομηχανικούς εργαζομένους) όπως συνήθως συμβαίνει στα αστικά κέντρα, ενώ κατά το μεγαλύτερο ποσοστό αποτελείται από εργαζόμενους που, εκτός από την απασχόλησή τους σε επιχειρήσεις του νομού παράλληλα απασχολούνται και σε γεωργικές εργασίες.

Με το πάγωμα της προϋπηρεσίας από το 2012, καθώς και με το προαιρετικό πλέον επίδομα γάμου είναι ενδιαφέρον να δει κανείς που κυμαίνονται πλέον οι μισθοί και φυσικά αν και κατά πόσο έχουν περικόψει οι εργοδότες και την προϋπηρεσία και το επίδομα του γάμου. Το βασικό πλέον μηνιαίο εισόδημα έχει γίνει 586,08€ (ειδικότητα υπαλλήλου) και 26,18€ (ειδικότητα εργατοτεχνίτη) για τους άνω των 25 ετών και 510,95€ (ειδικότητα υπαλλήλου) και 22,83€ (ειδικότητα εργατοτεχνίτη) για τους κάτω των 25 ετών.

2. Μεθοδολογία έρευνας και συλλογή δεδομένων:

Αρχικά αναζητήθηκε υλικό τόσο στην βιβλιοθήκη του Α.Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης, όσο και στην βιβλιοθήκη του Πανεπιστήμιου Μακεδονίας. Επίσης, αναζητήθηκε σχετικό υλικό στο διαδίκτυο. Αξίζει να σημειωθεί πως στις βιβλιοθήκες των συγκεκριμένων Τμημάτων δεν βρέθηκε υλικό το οποίο να αναφέρεται σε παρόμοιο θέμα με αυτό της παρούσας έρευνας.

Στην συνέχεια σχεδιάστηκε το ερωτηματολόγιο και συγκεκριμένα καθορίστηκε το περιεχόμενο και η δομή του. Ακολούθησε δοκιμαστική έρευνα, για να επισημανθούν τυχόν λάθη και παραλείψεις του ερωτηματολογίου. Λήφθηκαν 10 ερωτηματολόγια τα οποία ανέδειξαν τα όποια προβλήματα υπήρχαν και στην συνέχεια αποφασίστηκαν οι αλλαγές που ήταν αναγκαίες για να είναι αποδοτικά και στοχευμένα τα τελικά ερωτηματολόγια. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε η έρευνα με χρήση του τελικού ερωτηματολογίου. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε εργάσιμες ημέρες της εβδομάδας μόνο στον Νομό Πέλλας. Η συλλογή των δεδομένων της έρευνας έγινε από εργαζόμενους διαφόρων κλάδων του Νομού Πέλλας που απασχολούνται μόνο στον Ιδιωτικό Τομέα. Πιο συγκεκριμένα, μοιράστηκαν (120) ερωτηματολόγια και απαντήθηκαν συνολικά (100), από τα οποία τα (55) είναι από το Δήμο Πέλλας, τα (16) από το Δήμο Αλμωπίας, τα (14) από το Δήμο Σκύδρας και τα (15) από το Δήμο Έδεσσας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με ηλεκτρονικά μέσα (μέσω e-mail ή με την χρήση tablet) καθώς και χειρόγραφα για αυτούς που ήθελαν να συμμετέχουν στην έρευνα αλλά δεν ήταν γνώστες της τεχνολογίας.

Για την επεξεργασία των δεδομένων και την πραγματοποίηση των απαιτούμενων στατιστικών ελέγχων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα IBM SPSS Statistics v.23. Εφαρμόστηκε η μέθοδος cross-tabulation και χρησιμοποιήθηκε το X^2 test για τον έλεγχο συσχέτισης των δεδομένων μεταξύ τους. Επιλέχθηκε το Likelihood Ratio τεστ αντί του Pearson Chi-Square καθώς σε κάθε περίπτωση έχουμε πάνω από 20% των κελίων μεγαλύτερο από 5 μονάδες.

3. Ταυτότητα έρευνας:

Παρουσιάζονται τα βασικά στοιχεία της έρευνας που αφορούν τους συμμετέχοντες.

Πίνακας 3.1:

ΦΥΛΟ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΑΝΔΡΑΣ	34	34.0	34.0	34.0
	ΓΥΝΑΙΚΑ	66	66.0	66.0	100.0
	Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.2:

ΗΛΙΚΙΑ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΚΑΤΩ ΤΩΝ 25	23	23.0	23.0	23.0
	26-35	54	54.0	54.0	77.0
	36-45	7	7.0	7.0	84.0
	46-55	9	9.0	9.0	93.0
	ΑΝΩ ΤΩΝ 55	7	7.0	7.0	100.0
	Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.3:

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΕΓΓΑΜΟΣ/Η	32	32.0	32.0	32.0
	ΑΓΑΜΟΣ/Η	55	55.0	55.0	87.0
	ΔΙΑΖΕΥΓΜΕΝΟΣ/Η	10	10.0	10.0	97.0
	ΧΗΡΟΣ/Α	3	3.0	3.0	100.0
	Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.4:

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	ΓΥΜΝΑΣΙΟ-ΛΥΚΕΙΟ	9	9.0	9.0	9.0
	ΜΕΤΑΛΥΚΕΙΑΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΔΗΜΟΣΙΟ ΙΕΚ-ΙΔΙΩΤΙΚΗ Μ.Ε.)	12	12.0	12.0	21.0

ΑΕΙ-ΤΕΙ	57	57.0	57.0	78.0
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ				
Σ ΤΙΤΛΟΣ	22	22.0	22.0	100.0
ΣΠΟΥΔΩΝ				
Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.5:

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ ΕΙΝΑΙ ΣΧΕΤΙΚΗ ΜΕ ΤΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΑΣ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid NAI	63	63.0	63.0	63.0
OXI	37	37.0	37.0	100.0
Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.6:

ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ ΜΕ ΤΗΝ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΥΠΑΛΛΗΛΟΥ	80	80.0	80.0	80.0
ΕΡΓΑΤΟΤΕΧΝΙΤΗ	20	20.0	20.0	100.0
Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.7:

ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΚΛΑΔΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΑΣ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΤΕΧΝΙΚΟΣ	20	20.0	20.0	20.0
ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ	26	26.0	26.0	46.0
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΣ	17	17.0	17.0	63.0

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ	21	21.0	21.0	84.0
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	16	16.0	16.0	100.0
Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.8:

ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ ΣΕ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΠΛΗΡΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	62	62.0	62.0	62.0
ΜΕΡΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ	29	29.0	29.0	91.0
ΕΚ ΠΕΡΙΤΡΟΠΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣ	9	9.0	9.0	100.0
Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.9:

ΠΟΣΕΣ ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΑΔΑΣ ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 1 ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΒΔΟΜΑΔΑΣ	4	4.0	4.0	4.0
2 ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΒΔΟΜΑΔΑΣ	4	4.0	4.0	8.0
3 ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΒΔΟΜΑΔΑΣ	7	7.0	7.0	15.0
4 ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΒΔΟΜΑΔΑΣ	11	11.0	11.0	26.0
5 ΗΜΕΡΕΣ ΤΗΣ ΒΔΟΜΑΔΑΣ	59	59.0	59.0	85.0
ΑΛΛΟ	15	15.0	15.0	100.0
Total	100	100.0	100.0	

Πίνακας 3.10:

ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ΝΑΙ	80	80.0	80.0	80.0
ΟΧΙ	20	20.0	20.0	100.0
Total	100	100.0	100.0	

4. Ανάλυση Με Χρήση Επαγωγικής Στατιστικής

Στο συγκεκριμένο υπό κεφάλαιο, με την χρήση της στατιστικής, γίνεται η προσπάθεια να παρατηρηθεί αν εμφανίζεται στατιστικά σημαντική διαφορά των στοιχείων του ενός ερωτήματος, ως προς τα στοιχεία ενός δεύτερου και να εξαχθούν τα αντίστοιχα συμπεράσματα.

Ο μελετητής προκειμένου να υπολογίσει την στάθμη σημαντικότητας που προβαίνει σε μια σειρά από κατάλληλους στατιστικούς περιγραφικούς - επαγωγικούς ελέγχους.

Τα αποτελέσματα των στατιστικών ελέγχων που πραγματοποιήθηκαν παρουσιάζονται στην συνέχεια στους **Πίνακες 4.1** έως **4.12**.

Πίνακας 4.1: Επηρεάζει το επίπεδο εκπαίδευσης τον μισθό των εργαζομένων στο Νομό Πέλλας;

			ΕΠΠΕΔΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ				Total
			ΓΥΜΝΑΣΙΟ-ΛΥΚΕΙΟ	ΜΕΤΑΛΥΚΕΙΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΕ (ΔΗΜΟΣΙΟ ΙΕΚ-ΙΔΙΩΤΙΚΗΜ.Ε.)	ΑΕΙ-ΤΕΙ	ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΤΙΤΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ	
ΚΑΘΑΡΟ ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	0-500 ΕΥΡΩ	Count	4	4	23	5	36
		% within ΚΑΘΑΡΟ ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ					
		% within ΕΠΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	11.1%	11.1%	63.9%	13.9%	100.0%
			44.4%	33.3%	40.4%	22.7%	36.0%
	501-1000 ΕΥΡΩ	Count	4	6	30	11	51
		% within ΚΑΘΑΡΟ ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	7.8%	11.8%	58.8%	21.6%	100.0%
		% within ΕΠΠΕΔΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	44.4%	50.0%	52.6%	50.0%	51.0%
	1001-1500 ΕΥΡΩ	Count	1	2	3	4	10
		% within ΚΑΘΑΡΟ ΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	10.0%	20.0%	30.0%	40.0%	100.0%
		% within ΕΠΠΕΔΟΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	11.1%	16.7%	5.3%	18.2%	10.0%

ΕΥΣΗΣ						
1500 ΚΑΙ ΑΝΩ	Count	0	0	0	2	2
ΕΥΡΩ	% within					
ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑ	IO	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%	100.0%
ΕΙΣΟΔΗΜΑ	% within					
ΕΠΙΠΕΔΟΕΚΠΑΙ	Δ	0.0%	0.0%	0.0%	9.1%	2.0%
ΕΥΣΗΣ						
ΔΓ/ΔΑ	Count	0	0	1	0	1
	% within					
ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑ	IO	0.0%	0.0%	100.0%	0.0%	100.0%
ΕΙΣΟΔΗΜΑ	% within					
ΕΠΙΠΕΔΟΕΚΠΑΙ	Δ	0.0%	0.0%	1.8%	0.0%	1.0%
ΕΥΣΗΣ						
Total	Count	9	12	57	22	100
	% within					
ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑ	IO	9.0%	12.0%	57.0%	22.0%	100.0%
ΕΙΣΟΔΗΜΑ						

Πίνακας 4.2: Chi-Square Test

Chi-Square Est			
	ALTE	de	Asymptotic Significance
Pearson Chi-Square	12.832 ^a	12	.381
Likelihood Ratio	12.201	12	.430
Linear-by-Linear Association	2.160	1	.142
N of Valid Cases	100		

Στον **Πίνακα 4.2** με το Chi-Square test, εξετάζουμε με 5% ποσοστό σημαντικότητας ($\alpha=5\%$) την εξής H_0 (μηδενική υπόθεση): δεν υπάρχει σχέση μεταξύ Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος και Επιπέδου Εκπαίδευσης. Η τιμή Likelihood Ratio είναι 12,201 και από τον πίνακα κατανομής X^2 με 12 βαθμούς ελευθερίας βρίσκουμε ότι η κριτική τιμή για την αποδοχή ή όχι της H_0 είναι $23,337 > 12,201$ (προτιμήσαμε το Likelihood Ratio και όχι το Pearson Chi-Square καθώς έχουμε πάνω από 20% των κελίων μεγαλύτερο από 5 μονάδες-η παρατήρηση αυτή ισχύει για

όλα τα επόμενα *Chi-Square tests*). Έτσι καταλήγουμε να αποδεχτούμε την H_0 . Συνεπώς, δεν υπάρχει σημαντική σχέση στο 5% επίπεδο σημαντικότητας μεταξύ Επιπέδου Εκπαίδευσης και Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος. Με άλλα λόγια, οποιοδήποτε και να είναι το Μορφωτικό Επίπεδο του δείγματος, γνωρίζουμε ότι αυτό δεν επηρεάζει τον Μισθό του.

Πίνακας 4.3: Επηρεάζεται ο Μισθός από την Οικογενειακή Κατάσταση;

			ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ				Total
			ΕΓΓΑΜΟΣ/ Η	ΑΓΑΜΟΣ/ Η	ΑΖΕΥΓΜΕΝ ΟΣ/Η	ΧΗΡΟΣ/Α	
ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	0-500 ΕΥΡΩ	Count	10	22	3	1	36
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	27.8%	61.1%	8.3%	2.8%	100.0%
		% within ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚ ΗΚΑ ΤΑΣΤΑΣΗ	31.3%	40.0%	30.0%	33.3%	36.0%
	501-1000 ΕΥΡΩ	Count	16	30	5	0	51
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	31.4%	58.8%	9.8%	0.0%	100.0%
		% within ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚ ΗΚΑ ΤΑΣΤΑΣΗ	50.0%	54.5%	50.0%	0.0%	51.0%
1001-1500 ΕΥΡΩ		Count	6	1	2	1	10
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	60.0%	10.0%	20.0%	10.0%	100.0%
		% within ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚ ΗΚΑ ΤΑΣΤΑΣΗ	18.8%	1.8%	20.0%	33.3%	10.0%
	1500 ΚΑΙ ΑΝΩ ΕΥΡΩ	Count	0	1	0	1	2
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	0.0%	50.0%	0.0%	50.0%	100.0%
		% within					

	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚ ΗΚΑ ΤΑΣΤΑΣΗ	0.0%	1.8%	0.0%	33.3%	2.0%
ΔΓ/ΔΑ	Count	0	1	0	0	1
	% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	0.0%	100.0%	0.0%	0.0%	100.0%
	% within ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚ ΗΚΑ ΤΑΣΤΑΣΗ	0.0%	1.8%	0.0%	0.0%	1.0%
Total	Count	32	55	10	3	100
	% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙ ΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	32.0%	55.0%	10.0%	3.0%	100.0%

Πίνακας 4.4

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance
Pearson Chi-Square	27.384 ^a	12	.007
Likelihood Ratio	19.705	12	.073
Linear-by-Linear Association	.508	1	.476
N of Valid Cases	100		

Στον **Πίνακα 4.4** με το Chi-Square test, εξετάζουμε με 5% ποσοστό σημαντικότητας ($\alpha=5\%$) την εξής H_0 (μηδενική υπόθεση): δεν υπάρχει σχέση μεταξύ Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος και οικογενειακής κατάστασης. Η τιμή Likelihood Ratio είναι 19,705 και από τον πίνακα κατανομής X^2 με 12 βαθμούς ελευθερίας βρίσκουμε ότι η κριτική τιμή για την αποδοχή ή όχι της H_0 είναι $23,337 > 19,705$. Άρα καταλήγουμε να αποδεχτούμε την H_0 . Συνεπώς, δεν

υπάρχει σημαντική σχέση στο 5% επίπεδο σημαντικότητας μεταξύ Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος και της Οικογενειακής κατάστασης.

Πίνακας 4.5: Σε ποιο Δήμο του Ν. Πέλλας Υπάρχει το Υψηλότερο

ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ * ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ Crosstabulation			ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ				Total
			ΕΔΕΣΣΑΣ	ΣΚΥΔΡΑΣ	ΑΛΜΟΠΙΑΣ	ΠΕΛΛΑΣ	
ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	0-500 ΕΥΡΩ	Count	4	6	6	20	36
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	11.1%	16.7%	15.7%	55.6%	100.0%
		% within ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ	25.0%	40.0%	37.5%	37.7%	36.0%
	501-1000 ΕΥΡΩ	Count	8	7	7	29	51
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	15.7%	13.7%	13.7%	56.9%	100.0%
		% within ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ	50.0%	46.7%	43.8%	54.7%	51.0%
	1001-1500 ΕΥΡΩ	Count	3	2	3	2	10
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	30.0%	20.0%	30.0%	20.0%	100.0%
		% within ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ	18.8%	13.3%	18.8%	3.8%	10.0%
	1500 ΚΑΙ ΑΝΩ ΕΥΡΩ	Count	1	0	0	1	2
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	50.0%	0.0%	0.0%	50.0%	100.0%
		% within ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ	6.3%	0.0%	0.0%	1.9%	2.0%
	ΔΓ/ΔΑ	Count	0	0	0	1	1
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%	100.0%
		% within ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ	0.0%	0.0%	0.0%	1.0%	1.0%
	Total	Count	16	15	16	53	100
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	16.0%	15.0%	16.0%	53.0%	100.0%
		% within ΝΟΜΟΣΕΡΓΑΣΙΑΣ	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

εισόδημα;

Πίνακας 4.6:

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance
Pearson Chi- Square	8.652 ^a	12	.732
Likelihood Ratio	9.322	12	.675
Linear-by-Linear Association	1.231	1	.267
N of Valid Cases	100		

Στον **Πίνακα 4.6** με το Chi-Square test, εξετάζουμε με 5% ποσοστό σημαντικότητας ($\alpha=5\%$) την εξής H_0 (μηδενική υπόθεση): δεν υπάρχει σχέση μεταξύ Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος και Νομού εργασίας. Η τιμή Likelihood Ratio είναι 9,322 και από τον πίνακα κατανομής χ^2 με 12 βαθμούς ελευθερίας βρίσκουμε ότι η κριτική τιμή για την αποδοχή ή όχι της H_0 είναι $23,337 > 9,322$. Άρα καταλήγουμε να αποδεχτούμε την H_0 . Συνεπώς, καταλήγουμε ότι

δεν υπάρχει σημαντική σχέση στο 5% επίπεδο σημαντικότητας μεταξύ Νομού Εργασίας και Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος.

Πίνακας 4.7: Σε ποιο Ηλικιακή Κλίμακα Βρίσκονται οι πιο Υψηλόμισθοι;

			ΗΛΙΚΙΑ					Total
			ΤΩ ΤΩΝ 25	26-35	36-45	46-55	ΑΝΩ ΤΩΝ 55	
ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	0-500 ΕΥΡΩ	Count	10	22	1	2	1	36
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	27.8%	61.1%	2.8%	5.6%	2.8%	100.0%
		% within ΗΛΙΚΙΑ	43.5%	40.7%	14.3%	22.2%	14.3%	36.0%
	501-1000 ΕΥΡΩ	Count	11	29	3	6	2	51
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	21.6%	56.9%	5.9%	11.8%	3.9%	100.0%
		% within ΗΛΙΚΙΑ	47.8%	53.7%	42.9%	66.7%	28.6%	51.0%
	1001-1500 ΕΥΡΩ	Count	0	2	3	1	4	10
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	0.0%	20.0%	30.0%	10.0%	40.0%	100.0%
		% within ΗΛΙΚΙΑ	0.0%	3.7%	42.9%	11.1%	57.1%	10.0%
	1500 ΚΑΙ ΑΝΩ ΕΥΡΩ	Count	1	1	0	0	0	2
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	50.0%	50.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%
		% within ΗΛΙΚΙΑ	4.3%	1.9%	0.0%	0.0%	0.0%	2.0%
ΔΓ/ΔΑ		Count	1	0	0	0	0	1
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟ ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	100.0%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	100.0%
		% within ΗΛΙΚΙΑ	4.3%	0.0%	0.0%	0.0%	0.0%	1.0%

Total	Count	23	54	7	9	7	100
	% within						
	ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑ	23.0%	54.0%	7.0%	9.0%	7.0%	100.0%
	ΑΙ						
	ΟΕΙΣΟΔΗΜΑ						
	% within	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
	ΗΛΙΚΙΑ						

Πίνακας 4.8:

i-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance
Pearson Chi-Square	36.354 ^a	16	.003
Likelihood Ratio	28.279	16	.029
Linear-by-Linear Association	4.547	1	.033
N of Valid Cases	100		

Στον **Πίνακα 4.8** με το Chi-Square test, εξετάζουμε με 5% ποσοστό σημαντικότητας ($\alpha=5\%$) την εξής H_0 (μηδενική υπόθεση): δεν υπάρχει σχέση μεταξύ Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος και ηλικίας. Η τιμή Likelihood Ratio είναι 28,279 και από τον πίνακα κατανομής χ^2 με 16 βαθμούς ελευθερίας βρίσκουμε ότι η κριτική τιμή για την αποδοχή ή όχι της H_0 είναι $28,845 > 28,279$. Άρα καταλήγουμε να αποδεχτούμε οριακά την H_0 . Συνεπώς, καταλήγουμε ότι δεν υπάρχει σημαντική σχέση στο 5% επίπεδο σημαντικότητας μεταξύ ηλικίας και Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος.

Πίνακας 4.9: Το Φύλο έχει Συντελέσει στην Μείωση Μισθού την Τελευταία 5ετία;

			ΜΕΙΩΣΗ ΜΙΣΘΟΥ			Total
			ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΓ/ΔΑ	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΑΣ	Count	14	13	7	34
		% within ΦΥΛΟ	41.2%	38.2%	20.6%	100.0%
		% within	35.9%	27.7%	50.0%	34.0%

ΜΕΙΩΣΗ ΜΙΣΘΟΥ					
ΓΥΝΑΙΚΑ	Count	25	34	7	66
	% within ΦΥΛΟ	37.9%	51.5%	10.6%	100.0%
	% within ΜΕΙΩΣΗ ΜΙΣΘΟΥ	64.1%	72.3%	50.0%	66.0%
Total	Count	39	47	14	100
	% within ΦΥΛΟ	39.0%	47.0%	14.0%	100.0%
	% within ΜΕΙΩΣΗ ΜΙΣΘΟΥ	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Πίνακας 4.10:

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance
Pearson Chi- Square	2.502 ^a	2	.286
Likelihood Ratio	2.446	2	.294
Linear-by-Linear Association	.212	1	.645
N of Valid Cases	100		

Στον **Πίνακα 4.10** με το Chi-Square test, εξετάζουμε με 5% ποσοστό σημαντικότητας ($\alpha=5\%$) την εξής H_0 (μηδενική υπόθεση): δεν υπάρχει σχέση μεταξύ Φύλου και μείωσης μισθού. Η τιμή Likelihood Ratio είναι 2,446 και από τον πίνακα κατανομής X^2 με 2 βαθμούς ελευθερίας βρίσκουμε ότι η κριτική τιμή για την αποδοχή ή όχι της H_0 είναι $7,378 > 2,446$. Άρα καταλήγουμε να αποδεχτούμε την H_0 . Συνεπώς, καταλήγουμε ότι δεν υπάρχει σημαντική σχέση στο 5% επίπεδο σημαντικότητας μεταξύ Φύλου και μείωσης μισθού.

Πίνακας 4.11: Υπάρχει Συσχέτιση μεταξύ Φύλου και Μισθού

ΦΥΛΟ * ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟΕΙΣΟΔΗΜΑ Crosstabulation								
			ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟΕΙΣΟΔΗΜΑ					Total
			0-500 ΕΥΡΩ	501-1000 ΕΥΡΩ	1001-1500 ΕΥΡΩ	1500 ΚΑΙ ΑΝΩ ΕΥΡΩ	ΔΓ/ΔΑ	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΑΣ	Count	6	20	7	0	1	34
		% within ΦΥΛΟ	17.6%	58.8%	20.6%	0.0%	2.9%	100.0%
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	16.7%	39.2%	70.0%	0.0%	100.0%	34.0%
ΓΥΝΑΙΚΑ		Count	30	31	3	2	0	66
		% within ΦΥΛΟ	45.5%	47.0%	4.5%	3.0%	0.0%	100.0%
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	83.3%	60.8%	30.0%	100.0%	0.0%	66.0%
Total		Count	36	51	10	2	1	100
		% within ΦΥΛΟ	36.0%	51.0%	10.0%	2.0%	1.0%	100.0%
		% within ΚΑΘΑΡΟΜΗΝΙΑΙΟΕΙΣΟΔΗΜΑ	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Πίνακας 4.12:

i-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance
Pearson Chi-Square	14.185 ^a	4	.007
Likelihood Ratio	15.240	4	.004
Linear-by-Linear Association	8.128	1	.004
N of Valid Cases	100		

Στον **Πίνακα 4.12** με το Chi-Square test, εξετάζουμε με 5% ποσοστό σημαντικότητας ($\alpha=5\%$) την εξής H_0 (μηδενική υπόθεση): δεν υπάρχει σχέση μεταξύ Φύλου και καθαρού μηνιαίου εισοδήματος. Η τιμή Likelihood Ratio είναι 15,240 και από τον πίνακα κατανομής χ^2 με 2 βαθμούς ελευθερίας βρίσκουμε ότι η κριτική τιμή για την αποδοχή ή όχι της H_0 είναι $11,143 < 15,240$. Άρα καταλήγουμε να απορρίψουμε την H_0 . Συνεπώς, καταλήγουμε ότι υπάρχει σημαντική σχέση στο 5% επίπεδο σημαντικότητας μεταξύ Φύλου και καθαρού μηνιαίου εισοδήματος.

5. Συμπεράσματα:

Από την ανάλυση των στοιχείων της έρευνας δηλωμένων προτιμήσεων προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

Γενικά τονίζεται πως στην πλειοψηφία τους οι ερωτώμενοι προέρχονταν από το νομό Πέλλας κατά 53%, το νομό Αλμωπίας κατά 16%, το νομό Έδεσσας επίσης κατά 16%, και τέλος το νομό Σκύδρας κατά 15%. Επιπροσθέτως, παρατηρήσαμε ότι 8 στους 10 είναι Υπάλληλοι και όχι Εργατοτεχνίτες, ενώ παράλληλα το 63% του συνόλου εργάζεται σε κάποια θέση σχετική με τις σπουδές που έχει κάνει.

Η χρήση του προγράμματος IBM SPSS Statistics v.23 διευκόλυνε αρκετά στην επεξεργασία των δεδομένων και την πραγματοποίηση των απαιτούμενων στατιστικών ελέγχων.

Ένα σημαντικό συμπέρασμα που προέκυψε μέσα από τη χρήση τους SPSS και της λειτουργίας του cross tabulation ήταν ότι το Μορφωτικό Επίπεδο δεν δείχνει να συσχετίζεται, θετικά ή αρνητικά, με τα Συνολικά Εισοδήματα.

Εν συνεχεία, μπορούμε να παρουσιάσουμε με βεβαιότητα, σύμφωνα πάντα με τα αποτελέσματα από την έρευνα μας, ότι η Οικογενειακή Κατάσταση επίσης δεν επηρεάζει τα Εισοδήματα. Θα περιμέναμε πως για παράδειγμα κάποιο επίδομα (π.χ. γάμου) θα αύξανε το μισθό, κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει στην περίπτωση μας καθώς πιθανότατα οι εργοδότες δεν συνυπολογίζουν ή δεν υπολογίζουν καθόλου τα παραπάνω εργασιακά μισθολογικά κεκτημένα καταπατώντας τα δικαιώματα των μισθωτών.

Θα αποτελούσε παράληψη να μην αναφέρουμε το γεγονός ότι σε κανένα εκ των Δήμων του Ν. Πέλλας δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά στις μισθολογικές κλίμακες, καθώς στην πλειονότητα τους (51%) οι εργαζόμενοι αμείβονται με 501-1000 ευρώ ενώ ακολουθεί με 36% η κλίμακα των 0-500 ευρώ.

Εν συνεχεία, αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι δεν υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της Ηλικίας και του Καθαρού Μηνιαίου Εισοδήματος, αν και την συγκεκριμένη Η0 την δεχθήκαμε οριακά. Επιπροσθέτως, το Αρσενικό και Γυναικείο φύλο φαίνεται ότι δεν αμείβονται το ίδιο.

Η έρευνα μας κατέληξε σε αποτελέσματα που σίγουρα δεν μπορούμε να αποδεχτούμε καθολικά για όλους τους Νομούς, καθώς ιδιαιτερότητες εμφανίζονται σε κάθε διαφορετικό Νομό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα αποτελέσματα της δεν αποτελούν σημαντικά τεκμηριωμένα ευρήματα.

Εν κατακλείδι, ένα πεδίο μελλοντικής έρευνας θα ήταν η μελέτη της μισθολογικής κατάστασης κάποιου άλλου νομού ή ακόμη και η σύγκριση μεταξύ δύο νομών, ώστε να προκύψουν συμπεράσματα για την κατάσταση του μισθού του Έλληνα μισθωτού ανά περιοχές. Ακόμη, θα μπορούσε να επαναληφθεί η παρούσα έρευνα σε μελλοντικό χρόνο προκειμένου να μπορέσει να γίνει σύγκριση των αποτελεσμάτων της παρούσας εργασίας με μελλοντικές έρευνες.

Βιβλιογραφία

- 1) TaxHeaven, Επιστημονική ομάδα, 2013. *www.taxheaven.gr*. [Ηλεκτρονικό]
- 2) Available at : <https://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/15303> [Πρόσβαση 28 4 2017].
- 3) TaxHeaven, Επιστημονική ομάδα, 2016. *Παρακράτηση φόρου και ειδικής εισφοράς αλληλεγγύης στο εισόδημα από μισθωτή εργασία και συντάξεις μετά την ψήφιση του ν.4387/2016 και του ν.4389/2016. Κατηγορία: Φορολογία Εισοδήματος*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/23745> [Πρόσβαση 1 6 2017].
- 4) Αμαργιωτάκης, Μ., 2016. *Πρακτικός Οδηγός Εργασιακών Θεμάτων*. Αθήνα: Πανελλήνια Ομοσπονδία Φοροτεχνικών Ελευθέρων Επαγγελματιών Π.Ο.Φ.Ε.Ε..

- 5) Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης, 2016. *www.efka.gr*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <http://www.efka.gr/forologia-2017> [Πρόσβαση 4 4 2017].
- 6) Επιστημονική Ομάδα Epsilon Net, 2016. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.e-forologia.gr/cms/viewContents.aspx?id=194060>
[Πρόσβαση 3 4 2017].
- 7) Επιστημονική Ομάδα ΚΕ.Π.Ε.Α./Γ.Σ.Ε.Ε., n.d. *kepea.gr*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://kepea.gr/aarticle.php?id=184> [Πρόσβαση 18 4 2017].
- 8) Επιστημονική Ομάδα ΚΕ.Π.Ε.Α./Γ.Σ.Ε.Ε., n.d. *www.kepea.gr*. [Ηλεκτρονικό] Available
at: <http://www.kepea.gr/aarticle.php?id=108> [Πρόσβαση 16 5 2017].
- 9) Καραγιάννης, Δ. Κ. Ι. Κ. Α., 2017. *Εργατικά - Μισθοδοσίες - Ασφαλιστικά Στην Πράξη*.
19η Έκδοση επιμ. Θεσσαλονίκη: Δημήτριος Καραγιάννης.
- 10) Καρατζάς, Χ., 2014. *Οι Εργασιακές Σχέσεις μετά τις Ρυθμίσεις των Μνημονιακών Νόμων 2010- 2014*. Αθήνα: ΠΙΜ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ Ο.Ε - ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.

Successful labour market integration of refugees : key obstacles and policy recommendations

ΚΙΛΙΠΠΗ ΕΛΕΝΗ

ABSTRACT

One of Europe's most significant political, social, and economic challenges nowadays concerns the successful integration of refugees into host societies and the labour market in particular. This paper investigates the most important mechanisms and obstacles in successful labour market integration of refugees. The underlying problem is the stigmatization of refugees in

(Western) societies, as the proposed policies often lack of certain key guidelines and do not facilitate the refugee integration process into the European labour market.

KEY WORDS: Europe, immigrants, integration, labour market, obstacles, policies, refugees.

Introduction

Although the influx of refugees or asylum seekers to Europe is no recent phenomenon, the current refugee crisis stands out in terms of the number of people seeking refuge and the low prospects of putting an end to it in the short run (OECD, 2017). Given the presumable longevity of the refugee dilemma, successfully integrating people seeking refuge into the labour market is of utmost importance. Refugees who are poorly integrated, run the risk of living in poverty and being socially excluded. Moreover, from the public authorities' point of view, the financial costs of the refugee crisis are contingent on the refugees' ability to find employment and become "economically self-sufficient" (Godøy, 2017, p. 32). Indeed, without successful labour market integration, refugees may become a significant burden on European countries' social security system (Godøy, 2017).

Specifically, successful labour market integration requires that refugees find a job matching their prior experience, level of education and capabilities (Colic-Peisker & Tilbury, 2007). Moreover, it also incorporates a sense of personal satisfaction or psychological well-being on the part of the focal refugee (Wang & Kanungo, 2004). Naturally, a match between personal skills and job tasks leads to higher satisfaction, but this particular state of mind is also an outcome of being able to adjust to and feeling comfortable with a new culture and work customs (Liu & Shaffer, 2005). As such, we argue that a former doctor who finds employment as, for instance, a construction worker with little understanding of local (work) customs is not successfully integrated into the labour market. Finally, successful labour market integration also requires confining discriminatory practices in the labour market such as unequal compensation for equal work or not hiring refugees due to their racial, cultural or ethnical background (Colic-Peisker & Tilbury, 2007).

In this context, this paper tries to investigate the most important mechanisms and obstacles in successful labour market integration of refugees and concludes with a set of recommendations to governments, organisations and individuals, which aim at providing guidelines to facilitate the refugee integration process. First, refugees' geographical mobility is discussed, considering that more mobile refugees have higher chances of securing a job that matches their skills and level of education (Rashid, 2009). Second, we discuss the issues arising from refugees' unfamiliarity with

the host country's labour market and relevant procedures when aiming at securing a job, and, most notably, adjusting to a new (work) culture (Bevelander & Pendakur, 2009). Related to this, refugees' language competency and the importance of social networks are discussed. Findings suggest that high proficiency in the host nation's mother tongue is one of the most important factors increasing refugees' chances of finding employment and adjusting to a new environment. (Cheung & Phillimore, 2014). Moreover, networks of social contacts are particularly relevant in attempting to adjust to new (work) customs and adopting socially acceptable behaviour (Bevelander & Pendakur, 2014; Wang & Kanungo, 2004). Finally, we discuss the obstacles of successful labour market integration arising from the discrimination that refugees face when dealing with host country nationals (Colic-Peisker & Tilbury, 2007).

Geographical mobility

The first part of the definition of successful labour market integration presented in the introduction revolves around the issue of finding employment, but more specifically, finding a job matching refugees' prior experience, level of education and capabilities (Colic-Peisker & Tilbury, 2007). Finding a job fitting this requirement may involve moving to another area, as not every region offers the same opportunities to every refugee. Certain job profiles are more sought after in some parts of a country than in others. This makes refugee mobility a particularly important aspect of successful labour market integration (Bevelander & Pendakur, 2014; Long, 2013; Rashid, 2009).

In many case, refugees do not get the chance to travel towards what they deem their end destination and end up in locations with unfavourable prospects (Scalettaris, 2009). Moreover, upon entry, many refugees don't have employment-relevant knowledge of the respective host country and may initially find themselves in regions that offer low employment prospects or that are characterized by dominant job profiles not matching their skills. Indeed, it is rather unlikely that refugees immediately settle in regions offering the best employment prospects. Once they overcome these initial institutional barriers and gain more knowledge about the focal country's labour market, they may choose to resettle to regions/locations with better chances of finding a fitting job (Rashid, 2009). However, this is not always easily done, as refugees may be "stuck" in certain regions, especially if the governmental support that is granted to them is tied to the condition of remaining in a specific location. As such, (local) governments often present a major obstacle limiting refugees' mobility and thus finding an appropriate job. This drastically limits a refugee's job opportunities elsewhere. Indeed, refugee and migration policies of the last century have proved that restricting refugees' mobility reduces their chances of finding a long-term

solution to their livelihood situation (Long, 2013). In addition, empirical findings do show that internal migration, i.e., geographical mobility generates positive outcomes in terms of higher family income for newly arrived refugee-immigrant families (Rashid, 2009).

Finally, the root of the limited mobility problem seems to be long-term governmental policies that tend to discriminate between regular immigrants and refugees. Initially these groups are logically separated according to their needs, assuming that refugees' primary concern is obtaining humanitarian support. However, when this is taken care of, refugees still have to abide to different rules which limit their opportunities of finding an appropriate job. Thus, the refugee stigma continues to constitute a major obstacle to refugees' successful labour market integration (Long, 2013; Scalettaris, 2009).

Unfamiliarity

One of the biggest challenges of refugees' successful labour market integration is their unfamiliarity with regards to socially appropriate behaviour inside and outside the working area, and general living conditions (Bhaskar-Shrinivas, et al., 2005; Osman-Gani & Rockstuhl, 2008). More specifically related to the work domain, refugees may lack knowledge about how to interact with potential employers and colleagues, as well as how to adjust to new work customs (De Vroome & Van Tubergen, 2010). For instance, there may be important intercultural differences revolving around the issue of how people "measure, and use time" (Levine, 2005, p. 355). Indeed, cultures may greatly differ in their emphasis on punctuality and how late one can be without being rude or how to divide work time between actual work and social interaction with colleagues (Brislin & Kim, 2003). However, unlike international assignees who are typically sent abroad by their respective organisations, refugees usually have little awareness of these intercultural differences, making successful adjustment to a new environment significantly more difficult (Johnson, et al., 2006). Two mechanisms are particularly important in allowing refugees to overcome their unfamiliarity with local habits and adjusting to host societies (work) culture: language competency and social networks. It should be noted though that language competency, in particular, is not only relevant for successful adjustment, but also for finding an appropriate job in the first place. Without being proficient in the host country's native language and having access to social networks, successful labour market integration is improbable (Cheung & Phillimore, 2014).

Language competency

The issue of language competency represents a key challenge for refugees, when they enter a host country (Auer, 2017). In most cases, refugees do not speak the language of the host nation,

sometimes not even English, prohibiting them from finding employment (Hooper, et al., 2017). Studies show that fluency in English leads to a 20 to 30 percent higher probability of employment (Dustmann & Fabbri, 2003; Shields & Price, 2001, 2002) in white-collar positions as well as in low-skill, low-paid jobs. While a higher degree of proficiency is requested for the former, low-skill jobs require the refugee to possess at least basic language skills to effectively communicate with employers (Godøy, 2017; Auer, 2017). Furthermore, once on a job, the language barrier hinders many refugees to employ the full potential of their capabilities and know-how. Consequently, their performance might be perceived to be substandard (Stein, 1979).

While missing language skills are a major barrier to finding employment, they also affect refugees' integration into the host country's culture and overall labour market environment (Morris & Robie, 2001). Being proficient in the host country's language is vital as it allows refugees to blend into everyday life, to interact with national citizens and to be successful on job assignments and tasks (BhaskarShrinivas, et al., 2005). As such, language proficiency does not only bring employment benefits but enables refugees to develop their social competencies, to avoid the costs of social exclusion and prevents them from cultural faux pas (Cooper-Thomas & Wilson, 2011). Sociocultural adjustment is fostered through interpersonal interactions. Lacking language proficiency, however, inhibits refugees from interacting with local people. As a result, they are unable to learn from these potentially instructive encounters and cannot upgrade their understanding of the host country's culture. This makes it significantly more difficult to bridge the gap between refugees' home culture and the new host culture (Selmer & Luring, 2015). Stein (1979) further posits that language skills enable occupational and economic adjustment which are necessary antecedents for adjusting socially. Finding employment and interacting with peers lay the foundation for refugees to settle into a new environment. Only then can the processes of acculturation and assimilation occur (Cooper-Thomas & Wilson, 2011).

Unfortunately, many refugees face a language barrier when entering a host country. Especially in countries where the local language is not English nor linguistically related to the radical of one's mother language, refugees will have increased difficulties in learning the host language, which ultimately impedes their occupational, economic and social integration and adjustment (Selmer & Luring, 2015).

Social networks

As has already been discussed, when refugees enter a host country, they typically find themselves in a new environment, which creates uncertainty about socially acceptable behaviour (Osman-Gani & Rockstuhl, 2008). Moreover, they typically lack social contacts who might help them adjust to the new environment, as the long distance to their home countries makes it virtually

impossible to rely on their existing networks (Wang & Kanungo, 2004) and they have not yet been able to establish a new social network (Liu & Shaffer, 2005). Having access to a social network, however, is of crucial importance, as it allows refugees to access tangible and intangible resources, such as information about relevant job opportunities, guidance related to the adjustment to a new culture and work ethic, emotional support but also financial support (Cheung & Phillimore, 2014; De Vroome & Van Tubergen, 2010; Farh, et al., 2010).

Importantly, different types of social contacts serve different purposes in refugees' quest for finding an appropriate job and especially adjusting to the host country's professional and cultural environment (Shen & Kram, 2011). On the one hand, other refugees, family and friends typically act as a source of emotional support (Wang, 2002). These social contacts are probably facing the same difficulties related to adjusting to a new environment and allow refugees to communicate their experiences and frustrations. They are more likely to understand refugees' problems and can thus provide encouragement, comfort and help in understanding the new environment (Farh, et al., 2010). On the other hand, host country nationals and organisations serve as important sources of information when it comes to becoming familiar with a new work ethic and accessing relevant information about how to adjust to an unfamiliar culture (Liu & Shaffer, 2005; Mezias & Scandura, 2005). In this context, it is important to note that foreign nationals usually tend to seek support from social contacts whom they perceive as like-minded and thus more easily approachable, meaning that they are more likely to seek help from people who speak the same language or have a similar cultural and ethnic background, e.g., other refugees (Farh, et al., 2010). This, however, is problematic given that foreign nationals actually have less knowledge about local conditions than host country nationals who are a unique source of social resources necessary for successful adjustment and psychological well-being (De Vroome & Van Tubergen, 2010; Wang, 2002). As such, although foreign country nationals can naturally provide valuable support, relying too heavily on this type of social contacts may lead to social exclusion and ultimately prevents refugees from gaining access to higher income classes (Cheung & Phillimore, 2014).

Discrimination

The root of the problem outlined in this section, discrimination, lies in the prevailing prejudices that people hold against certain ethnic, cultural or religious groups (Butcher, et al., 2006; Evans & Kelley, 1991). Immigrants in general, and refugees in particular, differ from the host nations in several ways, e.g., having diverging linguistic, ethnic, cultural, religious, educational and political backgrounds. These differences create a gap between people, which is

often the basis for discrimination (Evans & Kelley, 1991), the argument being that people from culturally distinct backgrounds do not “blend” with the host societies (Pittaway & Bartolomei, 2001). The consequences with regard to the labour market are that refugees have reduced chances of being recruited by potential employers. Hence, refugees will either not be able to enter the labour market altogether or they will need to focus on the secondary labour market in which proposed offerings will likely not match their capabilities nor will remuneration and promotion prospects be reasonably decent (Evans & Kelley, 1991). ColicPeisker & Tilbury (2007) indeed found the unemployment rate of refugees to be much higher than the “regular” host country rate (below 5 percent), averaging between 27.6 and 46.8 percent for African and Middle Eastern refugees. Another study found that even though general and ethnic discrimination were barriers to successful labour market integration, cultural discrimination had the strongest effect. Differences in language, political institutions, economic structures, and especially education (Evans & Kelley, 1991) are the main reasons that prevent refugees from getting employment that matches their capabilities and pays reasonably, i.e. not less than a native would earn for the same position and having similar capabilities and education (Evans & Kelley, 1991; Oltra, et al., 2013).

While it is often assumed that prejudices are triggered by apparent differences in appearance between distinct groups, Evans & Kelley (1991) found this argument to be of lesser importance than differences in education and academic standards. It is argued that refugees’ backgrounds are incompatible with the host country’s labour market environment. To further justify these claims, some host market employers advance the argument that immigrants from Southern countries are no valuable resource contribution and do not bring the same economic gains than host country natives (Pittaway & Bartolomei, 2001). Diverging capabilities and qualifications are prejudiced to be lacking and of poor value. As such, refugees are supposed to fill low-skilled, low-paid employment positions that are plentiful and natives do not want to take on (Colic-Peisker & Tilbury, 2007).

Finally, national institutional practices are often construed in a way that excludes or discriminates minorities. Particularly, hiring and remuneration practices are configured to either suspend or disadvantage candidates that do not ‘fit’ a certain profile (Achieme, 2014; Colic-Peisker & Tilbury, 2007; Oltra, et al., 2013). In addition, governments and national offices further aggravate this problem by referring to refugees as ‘problem cases’ that ‘need to be dealt with’ (Butcher, et al., 2006). The connotation of ‘problem’ in this regard is very problematic as it has a negative connotation attached and pushes refugees into a disadvantaged group. Henceforth, natives visualize refugees negatively and might feel affirmed in their prejudices, ultimately leading to discriminatory behaviour (Achieme, 2014; Butcher, et al., 2006; Oltra, et al., 2013). As

a consequence, refugees will exhibit lower self-esteem, poorer work ethic and motivation (Colic-Peisker & Tilbury, 2007), eventually hindering their socio-cultural integration and adjustment (Bierwiazzonek & Waldzus, 2016; Lindert, et al., 2008).

Recommendations

With regards to the role of refugees' geographical mobility in securing a job that matches their skills and educational background, the logical policy recommendation to governments is to restrain from any regulatory practices that restrict refugees' mobility (Rashid, 2009). It is important that refugees get the chance to move elsewhere in search for better employment opportunities (Long, 2013). This does not only promote refugees' individual well-being, but is also beneficial to the host country's economic prosperity (Rashid, 2009). This naturally requires that governments, as well as supranational authorities, such as the European Union, put an end to the current practice of discriminating between regular immigrants and refugees (Long, 2013; Scalettaris, 2009), and presenting refugees with an either-or choice between getting (financial) support and being geographically mobile (Rashid, 2009). On the part of the focal refugee, this naturally also means being ready to relocate, should other regions offer better employment prospects in terms of a better fit between job profile and personal background.

As for the importance of language competency in being able to find an appropriate job and adjust to a new (work) culture, it is important that refugees invest in human capital (De Vroome & Van Tubergen, 2010). They should actively seek learning the language of the respective host nation and attend language courses. Naturally, this also involves an active role of host governments in providing these language courses and making them affordable, if not providing them free of costs (Bevelander & Pendakur, 2014). Naturally, one can also argue that, once refugees are hired, companies should offer on-job language training (UNHCR Policy Development and Evaluation Service, 2013). However, although surely beneficial to refugees further adjustment (Morris & Robie, 2001), considering that language competency is a significant determinant of finding an appropriate job in the first place (Shields & Price, 2001) and that refugees cannot effectively communicate with potential employers if they are not proficient in the host country's language (Godøy, 2017), the government is the more important actor in this regard.

Moreover, it is of utmost important that refugees actively build a new social network (Farh, et al., 2010). However, this should not only involve getting in contact with other refugees. They should seek building a network of social contacts with *local* people and organisations, as these two can provide help in adjusting to a new (work) environment that other refugees typically can't (Wang, 2002). Failure to do so, can lead to social exclusion (Cheung & Phillimore, 2014).

Governments should also make sure to offer corresponding training programs, giving refugees access to relevant information about cultural norms and labour market practices (Bevelander & Pendakur, 2014). Moreover, once refugees have secured employment, organisations play a vital role in supporting refugees' adjustment process, especially with regards to unfamiliar work customs. Especially interactions with co-workers - instead of, for instance, supervisors - are a primary determinant of successful work adjustment (Mezias & Scandura, 2005). Thus, companies should create an organisational culture that encourages both refugees to consult their colleagues and native employees to actively approach foreigners.

Finally, formulating recommendations on the individual level to address discrimination in general, and racism in particular, is tenuous. However, on a national and supra-national level, discriminatory policies that restrict refugees from finding employment and having access to the labour market should be abolished (Achiume, 2014; Pittaway & Bartolomei, 2001). Policies should not exclusively be tailored to accommodate the dominant labour group (SanchezBurks & Lee, 2007) but should be formulated to be responsive toward the particular cases of refugees without discriminating them in terms of recruitment, qualifications recognition (Colic-Peisker & Tilbury, 2007), job security, remuneration, on-the-job training, the general work environment, and the right to unionize (Pittaway & Bartolomei, 2001). To conclude, individuals, organisations but also governments should ensure refugees' proper integration into the new (work) environment. Integration should, however, not be understood as imposing the host country culture and values on refugees, but allowing them to still identify with their own ethnic background and culture while adopting aspects of the host culture (Butcher, et al., 2006; Lindert, et al., 2008; Werkuyten & Nekuee, 1999). Acculturation strategies should aim at avoiding refugees' marginalization as 'the others' (Bierwiazzonek & Waldzus, 2016; Lindert, et al., 2008) and protect them from experiencing the social distress of living in-between nations/cultures (Werkuyten & Nekuee, 1999). Naturally, employers are urged to educate their employees on discrimination and its repercussions, to foster an understanding of refugees' origins and situation, as well as to highlight the gains of diversity (Butcher, et al., 2006; Colic-Peisker & Tilbury, 2007).

Conclusion

Most of the mechanisms discussed in this paper may generally relate to any person who faces the challenge of working abroad. However, refugees typically face greater barriers than ordinary immigrants or expatriates. The underlying problem is the stigmatization of refugees in (Western) societies. Emphasizing the difference between refugees and "regular" citizens will keep discriminatory practices alive, even if people are not directly conscious of them. Policies which

are designed to support refugees are too often limiting their opportunities to find a new job matching their background. The discussed recommendations address these problems and provide guidelines on how to take the first steps in solving Europe's probably biggest socio-economical challenge in recent years.

References

1. Achiume, E. T., 2014. Beyond prejudice: Structural xenophobic discrimination against refugees. *Georgetown Journal of International Law*, 45(2), pp. 323-381.
2. Auer, D., 2017. Language roulette – the effect of random placement on refugees' labour market integration. *Journal of Ethnic and Migration Studies* , pp. 1-22.
3. Bevelander, P. & Pendakur, R., 2009. The employment attachment of resettled refugees, refugees and family reunion migrants in Sweden. In: P. Bevelander, M. Hagström & S. Rönqvist, eds. *Resettled and included? The employment integration of resettled refugees in Sweden*. Malmö: Malmö University, pp. 227-245.

4. Bevelander, P. & Pendakur, R., 2014. The labour market integration of refugee and family reunion immigrants: a comparison of outcomes in Canada and Sweden. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(5), pp. 689-709.
5. Bhaskar-Shrinivas, P., Harrison, D. A., Shaffer, . M. A. & Luk, D. M., 2005. Input-based and time-based models of international adjustment: Metaanalytic evidence and theoretical extensions. *Academy of Management Journal*, 48(2), pp. 257-281.
6. Bierwiazek, K. & Waldzus, S., 2016. Socio-cultural factors as antecedents of cross-cultural adaptation in expatriates, international students, and migrants: A review. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 47(6), pp. 767-817.
7. Brislin, R. W. & Kim, E. S., 2003. Cultural diversity in people's understanding and uses of time. *Applied Psychology: An International Review*, 52(3), pp. 363-382.
8. Butcher, A., Spoonley, P. & Trlin, A., 2006. *Being accepted: The experience of discrimination and social exclusion by immigrants and refugees in New Zealand*. Occasional Publication No. 13 ed. Palmerston North: New Settlers Programme, Massey University.
9. Cheung, S. Y. & Phillimore, J., 2014. Refugees, social capital, and labour market integration in the UK. *Sociology - The Journal of the British Sociological Association* , 48(3), pp. 518-536.
10. Colic-Peisker, V. & Tilbury, F., 2007. *Refugees and employment: The effect of visible difference on discrimination*, Perth: Centre for Social and Community Research, Murdoch University.
11. Cooper-Thomas, H. D. & Wilson, M. G., 2011. Influences on newcomers' adjustment tactic use. *International Journal of Selection and Assessment* , 19(4), pp. 388-404.
12. De Vroome, T. & Van Tubergen, F., 2010. The employment experience of refugees in the Netherlands. *International Migration Review*, 44(2), pp. 376-403.
13. Dustmann, C. & Fabbri, F., 2003. Language proficiency and labour market performance of immigrants in the UK. *The Economic Journal*, 113(489), pp. 695-717.
14. Evans, M. D. R. & Kelley, J., 1991. Prejudice, Discrimination, and the Labor Market: Attainments of Immigrants in Australia. *American Journal of Sociology*, 97(3), pp. 721-759.
15. Farh, C. I. C., Bartol, K. M., Shapiro, D. L. & Shin, J., 2010. Networking abroad: A process model of how expatriates form support ties to facilitate adjustment. *The Academy of Management Review*, 35(3), pp. 434-454.
16. Godøy, A., 2017. Local labor markets and earnings of refugee immigrants. *Empirical Economics*, 52(1), pp. 31-58.

17. Hooper, K., Desiderio, M. V. & Salant, B., 2017. *Improving the labour market integration of migrants and refugees: Empowering cities through better use of EU instruments*, Brussels: Migration Policy Institute Europe.
18. Johnson, J. P., Lenartowicz, T. & Apud, S., 2006. Cross-cultural competence in international business: Toward a definition and a model. *Journal of International Business Studies*, 37(4), pp. 525-543.
19. Levine, R., 2005. A geography of busyness. *Social Research*, 72(2), pp. 355-370.
20. Lindert, A. T. et al., 2008. Perceived discrimination and acculturation among Iranian refugees in the Netherlands. *International Journal of Intercultural Relations*, 32(6), pp. 578-588.
21. Liu, X. & Shaffer, M. A., 2005. An investigation of expatriate adjustment and performance: A social capital perspective. *Cross Cultural Management*, 5(3), pp. 235-254.
22. Long, K., 2013. When refugees stopped being migrants: Movement, labour and humanitarian protection. *Migration Studies*, 1(1), pp. 4-26.
23. Mezas, J. M. & Scandura, T. A., 2005. A needs-driven approach to expatriate adjustment and career development: A multiple mentoring perspective. *Journal of International Business Studies*, 36(5), pp. 519-538.
24. Morris, M. A. & Robie, C., 2001. A meta -analysis of
expatriate performance and adjustment. *International Journal of Training and Development*, 5(2), pp. 112-125.
25. OECD, 2017. *OECD Better policies for better lives*. [Online]
Available: <http://www.oecd.org/germany/workingtogetherlabourmarketintegrationofrefugeesinGermanyandotherOECDcountries.htm> [Accessed 13 April 2017].
26. Oltra, V., Bonache, J. & Brewster, C., 2013. A new framework for understanding inequalities between expatriates and host country nationals. *Journal of Business Ethics*, 115(2), pp. 291-310.
27. Osman-Gani, A. M. & Rockstuhl, T., 2008. Antecedents and consequences of social network characteristics for expatriate adjustment and performance in overseas assignments: Implications for HRD. *Human Resource Development Review*, 7(1), pp. 32-57.
28. Pittaway, E. & Bartolomei, L., 2001. Refugees, race, and gender: The multiple discrimination against refugee women. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, 19(6), pp. 21-32.
29. Rashid, S., 2009. Internal migration and income of immigrant families. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 7(2), pp. 180-200.

30. Sanchez-Burks, J. & Lee, F., 2007. Cultural psychology of workways. In: S. Kitayama & D. Cohen, Hrsg. *Handbook of cultural psychology*. New York: The Guilford Press, pp. 346-369.
31. Scalettaris, G., 2009. Refugees and mobility. *Forced Migration Review*, Volume 33, pp. 58-59.
32. Selmer, J. & Luring, J., 2015. Host country language ability and expatriate adjustment: The moderating effect of language difficulty. *The International Journal of Human Resource Management*, 26(3), pp. 401-420.
33. Shen, Y. & Kram, K. E., 2011. Expatriates' developmental networks: Network diversity, base, and support functions. *Career Development International*, 16(6), pp. 528-552.
34. Shields, M. A. & Price, S. W., 2001. Language fluency and immigrant employment prospects: Evidence from Britain's ethnic minorities. *Applied Economics Letters*, 8(11), pp. 741-745.
35. Shields, M. A. & Price, S. W., 2002. The English language fluency and occupational success of ethnic minority immigrant men living in English metropolitan areas. *Journal of Population Economics*, 15(1), pp. 137-160.
36. Stein, B. N., 1979. Occupational adjustment of refugees: The Vietnamese in the United States. *The International Migration Review*, 13(1, special issue), pp. 25-45.
37. UNHCR Policy Development and Evaluation Service, 2013. *The labour market integration of resettled refugees*, Geneva: UNHCR.
38. Wang, X. & Kanungo, R. N., 2004. Nationality, social network and psychological wellbeing: expatriates in China. *The International Journal of Human Resource Management*, 15(4), pp. 775-793.
39. Wang, X., 2002. Expatriate adjustment from a social network perspective: Theoretical examination and a conceptual model. *Cross Cultural Management*, 2(3), pp. 321-337.
40. Werkuyten, M. & Nekuee, S., 1999. Subjective well-being, discrimination and cultural conflict: Iranians living in the Netherlands. *Social Indicators Research*, 47(3), pp. 281-306.

Προβολή και προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στη Θεσσαλονίκη

Πρωτ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΚΟΥΤΣΑΥΤΑΚΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο θρησκευτικός τουρισμός, παρακινούμενος από θρησκευτικά, πνευματικά και πολιτιστικά κίνητρα, αποτελεί ένα είδος εναλλακτικού τουρισμού με σημαντικά αναπτυξιακά οφέλη για τους αντίστοιχους προορισμούς θρησκευτικού ενδιαφέροντος, καθώς συμβάλλει καθοριστικά στην ενίσχυση της τοπικής οικονομίας, στην ανάδειξη των προορισμών στις διεθνείς τουριστικές αγορές και στη γενικότερη κοινωνική ευημερία των τοπικών κοινοτήτων. Η πόλη της Θεσσαλονίκης, δεδομένων των ανταγωνιστικών της πλεονεκτημάτων, που απορρέουν από τη γειτνίασή της με το Άγιον Όρος και τη μακραίωνη πολιτιστική και θρησκευτική της παράδοση, αποτελεί σήμερα πόλο έλξης των θρησκευτικών τουριστών και χαρακτηρίζεται από ευνοϊκές συνθήκες περαιτέρω ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού.

Σκοπό της παρούσας εργασίας αποτελεί η διερεύνηση των απόψεων και στάσεων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην αγορά του θρησκευτικού τουρισμού της Θεσσαλονίκης, με στόχο την αποτύπωση της τρέχουσας πραγματικότητας σε σχέση με την αναπτυξιακή δυναμική του, και με ιδιαίτερη έμφαση στη στάση της επίσημης Εκκλησίας. Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα, οι επιχειρήσεις προσδίδουν ξεχωριστή βαρύτητα στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και τουριστικών υποδομών, καθώς και στα οφέλη της συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, στην οποία επικεντρώνεται και η Εκκλησία, μέσω της δράσης του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων. Συμπερασματικά, ο θρησκευτικός τουρισμός παρουσιάζει σημαντική δυναμική περαιτέρω ανάπτυξης στη Θεσσαλονίκη, ωστόσο για την αποτελεσματική του προώθηση απαιτείται ενεργότερη συνεργασία μεταξύ των ομάδων ενδιαφέροντος.

Λέξεις κλειδιά: θρησκευτικός τουρισμός, Θεσσαλονίκη, τουριστικές επιχειρήσεις.

1. Η έννοια και οι παράμετροι του θρησκευτικού τουρισμού

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά και την κοινή εμπειρία ο θρησκευτικός τουρισμός γεννήθηκε από την ανάγκη των ανθρώπων να επισκεφθούν ιερούς τόπους, να έλθουν σε επαφή με το θείο, να προσκυνήσουν ή να εκπληρώσουν κάποιο τάμα τους. Ωστόσο, η επίσκεψη ενός θρησκευτικού προορισμού εκτός από τον αμιγώς θρησκευτικό και πνευματικό χαρακτήρα, κινητοποιείται και από άλλους παράγοντες, πολιτιστικούς, φυσιολατρικούς ή

ψυχαγωγικούς, όπως, η αξιοποίηση των αργιών, -οι οποίες συνήθως συνοδεύουν τις μεγάλες κυρίως θρησκευτικές εορτές-, η απόδραση και η ξεκούραση ή η γνωριμία και ο θαυμασμός σημαντικών πολιτιστικών μνημείων και αντικειμένων, όπως οι ναοί και τα μοναστήρια, οι εικόνες και γενικότερα τα ιερά κειμήλια.

Εξάλλου, το προσκύνημα, το οποίο έχει τις καταβολές του στην εμφάνιση ακόμη των θρησκειών, ορίζεται ως ταξίδι που απορρέει από θρησκευτικές αιτίες και εκδηλώνεται τόσο εξωτερικά, μέσω της επίσκεψης σε έναν ιερό χώρο, όσο και εσωτερικά, μέσω της εσωτερικής αναζήτησης του εαυτού, υφίσταται δε από την εμφάνιση των θρησκειών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα προσκυνημάτων αποτελούν: Για το Χριστιανισμό η Ιερουσαλήμ, η Ρώμη και το Santiago de Compostela, για τον Ισλαμισμό η Μέκκα και η Μεδίνα, για τον Ιουδαϊσμό το Τείχος των Δακρύων, και για τον Βουδισμό το Νεπάλ και ο τόπος γέννησης του Βούδα.

Υπό το πρίσμα αυτό, προσκυνητές θεωρούνται οι τουρίστες στους οποίους επικρατεί το θρησκευτικό κίνητρο, οπότε επισκέπτονται μία περιοχή αποκλειστικά ως θρησκευτικό χώρο, σε αντίθεση με τους θρησκευτικούς τουρίστες, οι οποίοι εκτός από την επίσκεψη τους σε θρησκευτικά μνημεία συνδυάζουν το ταξίδι τους και με άλλες τουριστικές δραστηριότητες. Όσον αφορά τα κίνητρα των θρησκευτικών τουριστών, αυτά διακρίνονται σε: α) Θρησκευτικά, β) Πολιτιστικά, γ) Προσκυνηματικά και δ) Φυσιολατρικά.

Γενικότερα, η κατηγοριοποίηση του Θρησκευτικού Τουρισμού διαμορφώνεται: α) Ανάλογα με το χρόνο διαμονής, οπότε διακρίνεται σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο θρησκευτικό τουρισμό, και β) ανάλογα με τα κίνητρα επίσκεψης, οπότε γίνεται λόγος για προσκυνηματικό, πολιτιστικό και λατρευτικό θρησκευτικό τουρισμό.

Όσον αφορά ειδικότερα την Ελλάδα, τα χαρακτηριστικά θρησκευτικού τουρισμού συνδέονται με τη διάχυση των θρησκευτικών μνημείων σε όλη τη χώρα, την κατανομή των θρησκευτικών γιορτών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, τη βραχυχρόνια διάρκεια των επισκέψεων χωρίς διανυκτερεύσεις, τον συνδυασμό του προσκυνήματος με την επίσκεψη σε πολιτιστικά και αρχαιολογικά αξιοθέατα και μουσεία, τη χαμηλή ποιότητα και ποσότητα τουριστικών υποδομών σε περιοχές θρησκευτικού ενδιαφέροντος, και την προέλευση των επισκεπτών, οι οποίοι κατά πλειοψηφία προέρχονται από το εσωτερικό της χώρας ή από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, και μάλιστα από ομόθρησκες με την Ελλάδα.

Τις σημαντικότερες θρησκευτικές τουριστικές ροές συγκεντρώνουν στην Ελλάδα θρησκευτικά μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς και προσκυνήματα, όπως:

- Τα Μετέωρα
- Το Άγιο Όρος

- Τα Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης
- Ο αρχαιολογικός χώρος του Μυστρά
- Οι μονές Δαφνίου, Οσίου Λουκά και η Νέα Μονή Χίου
- Το Σπήλαιο της Αποκάλυψης στην Πάτμο
- Η Παναγία της Τήνου
- Η Παναγία Σουμελά
- Η Εκατονταπυλιανή της Πάρου
- Η Μονή Αγίας Λαύρας
- Η Μονή του Μεγάλου Σπηλαίου
- Η Παναγία της Αγιάσου Λέσβου
- Ο Άγιος Διονύσιος Ζακύνθου
- Ο Άγιος Σπυρίδωνας (Κέρκυρα) και
- Ο Άγιος Γεράσιμος (Κεφαλλονιά)

Σημαντική, εξάλλου, θεωρείται η συμβολή του θρησκευτικού τουρισμού στην ανάπτυξη και την οικονομία, καλύπτοντας πεδία που αφορούν την α) Περιφερειακή (σε περιφερειακό επίπεδο), την β) Ενδογενή (σε επίπεδο τοπικής κοινότητας) και την γ) Αειφόρο (σε σχέση με τις φυσικές ενεργειακές πηγές) ανάπτυξη.

Τέλος, φορείς πρόωθησης του Θρησκευτικού Τουρισμού συνιστούν: το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, η Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης και ο Οργανισμός Τουριστικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, η Εκκλησία της Ελλάδος και η Περιφερειακή και Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Όσον αφορά ειδικότερα τον ρόλο της Εκκλησίας, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι κατά τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονη δραστηριοποίηση της Εκκλησίας ως προς την προώθηση και προβολή του θρησκευτικού τουρισμού στη χώρα. Ειδικότερα, από το 2001 υπό την εποπτεία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος λειτουργεί το Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων,

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπογραμμιστεί η σημασία του διεθνούς εκκλησιαστικού όρου “προσκυνηματικές περιηγήσεις”, σύμφωνα με την ερμηνεία του οποίου υπάρχει ειδοποιός διαφορά μεταξύ θρησκευτικού τουρισμού και προσκυνηματικών περιηγήσεων, καθώς οι προσκυνηματικές περιηγήσεις υπερβαίνουν το στενό πλαίσιο του τουριστικού μοντέλου και της κοσμικής αντίληψης περί θρησκευτικού τουρισμού, αφού δεν περιορίζονται απλώς στην απαραίτητη για τον σύγχρονο άνθρωπο αναψυχή και ξεκούραση, αλλά συνδέονται με την έννοια

της φιλομάθειας και της γνωριμίας με τα θρησκευτικά μνημεία και με την ανάγκη που τα δημιούργησε και τα κατακόσμησε με πολύτιμους καλλιτεχνικούς θησαυρούς.

Βασικό σκοπό του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων, σύμφωνα με τη σχετική ιδρυτική πράξη, συνιστά «η οργάνωση και προώθηση, εντός και εκτός Ελλάδος, των προσκυνηματικών περιηγήσεων και η ανάπτυξη όλων των μορφών τουρισμού θρησκευτικού ενδιαφέροντος για την προβολή των ποικίλων Ιερών Θρησκευτικών Μνημείων και Ιερών Μονών και Προσκυνημάτων της Εκκλησίας της Ελλάδος προς ωφέλεια και οικοδομή των επισκεπτομένων αυτά».

Το Γραφείο εργάζεται πάνω σε τέσσερις βασικούς πυλώνες: την ανάδειξη της θρησκευτικής κληρονομιάς, της ιστορικής παρακαταθήκης, της πολιτιστικής παράδοσης και της οικολογικής συνείδησης. Στο πλαίσιο αυτό έχει καταρτιστεί πρόγραμμα καταγραφής όλων των ιερών μονών και των προσκυνημάτων και η κατά το καλύτερο δυνατόν παρουσίασή τους μέσα από ένα πλούσιο, πολύγλωσσο οπτικοακουστικό υλικό (CD, DVD και διάφορες άλλες εκδόσεις).

Για την ευόδωση των στόχων αυτών το Γραφείο δεν περιορίζεται απλώς στον συντονισμό και τη συνεργασία μεταξύ μητροπόλεων της Ελλαδικής Εκκλησίας, αλλά αναπτύσσει ευρύτερες συνεργασίες, με σημαντικότερη τη σύναψη και υπογραφή Πρωτοκόλλου Συνεργασίας μεταξύ της Εκκλησίας της Ελλάδος και του Υπουργείου Τουρισμού. Μεταξύ των δράσεων που υλοποιούνται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης συνεργασίας περιλαμβάνονται και συμμετοχές σε επιστημονικά συνέδρια και εκθέσεις διεθνούς εμβέλειας (Μόσχα, Πεκίνο, Σαγκάη, Λονδίνο, Νέα Υόρκη).

Εκτός αυτού έχει καταρτιστεί ένα Πρωτόκολλο Συνεργασίας μεταξύ της Εκκλησίας της Ελλάδος και του Συνδέσμου των εν Ελλάδι Τουριστικών και Ταξιδιωτικών Γραφείων, του λεγόμενου ΗΑΤΤΑ, και έχουν υπογραφεί Πρωτόκολλα Συνεργασίας με τις ορθόδοξες Εκκλησίες της Ρωσίας, της Κύπρου, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Σερβίας, με τελικό σκοπό την ανάπτυξη, προώθηση και προβολή των Προσκυνηματικών Περιηγήσεων - Διαδρομών και την κατάλληλα προετοιμασμένη υποδοχή των προσκυνητών. Μάλιστα, έπειτα από σχετικές προτάσεις του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος στον Ρωμαιοκαθολικό Οργανισμό Τουρισμού “Opera Romana Pellegrinaggi”, συστάθηκε ειδική κοινή επιτροπή, η οποία συνυπέγραψε ένα πρωτόκολλο συνεργασίας, κυρίως σε ό,τι αφορά τα Βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα και τα Ιερά Προσκυνήματα της Παναγίας, για τα οποία διοργανώθηκε στο Βατικανό και ειδική έκθεση.

Επίσης, έχουν κυκλοφορήσει από το Συνοδικό Γραφείο δύο σημαντικές εκδόσεις, η πρώτη, με τον εύστοχο τίτλο «Πέρα από την Ακρόπολη - Μνημεία πίστης και πολιτισμού», είναι τρίγλωσση και διανέμεται δωρεάν από τους ξενοδόχους της Αττικής καθώς και στους

αντίστοιχους αρχαιολογικούς χώρους. Παρέχει δε σημαντική τουριστική πληροφόρηση σχετικά με τους ιερούς ναούς και τις μονές στην Αττική, αλλά και άλλους προορισμούς θρησκευτικού ενδιαφέροντος περιφερειακά της πρωτεύουσας. Στην ίδια σειρά επίκειται η δεύτερη έκδοση, για τη Θεσσαλονίκη και τη Μακεδονία αυτή τη φορά, με τίτλο «Πέρα από τον Λευκό Πύργο», ενώ θα ακολουθήσουν και άλλες παρόμοιες εκδόσεις. Η δεύτερη σημαντική έκδοση από την Εκκλησία της Ελλάδος, η οποία έχει ήδη κυκλοφορήσει σε έξι γλώσσες και συμπληρώνεται, φέρει τον τίτλο «Στα βήματα του Αποστόλου Παύλου» και διανέμεται σε όλες τις διεθνείς εκθέσεις στις οποίες συμμετέχει το Συνοδικό Γραφείο, εκπροσωπώντας την Εκκλησία της Ελλάδος. Εξάλλου, κυκλοφορεί και ένα DVD σε έξι επίσης γλώσσες, το οποίο αναφέρεται σε ογδόντα ιερά προσκυνήματα και μονές της Εκκλησίας της Ελλάδος, με σκοπό την προβολή του θρησκευτικού τουρισμού, κυρίως, σε τουριστικούς πράκτορες του εξωτερικού.

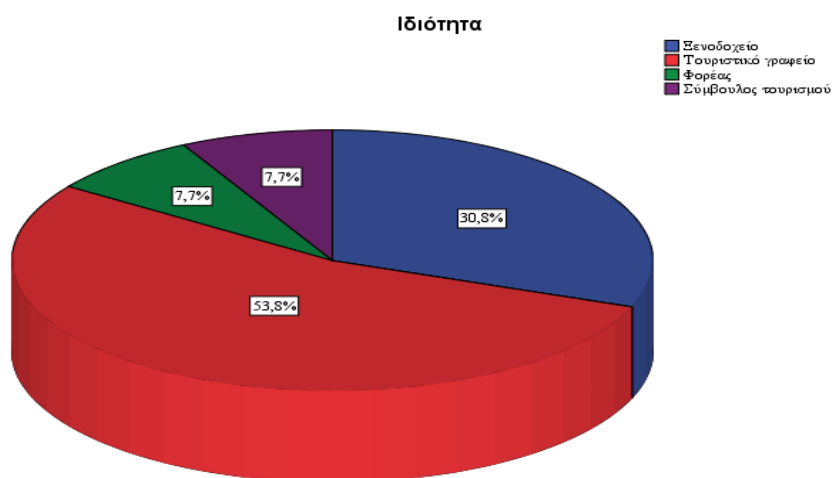
2. Ο θρησκευτικός τουρισμός στην περιοχή της Θεσσαλονίκης

Όσον αφορά ειδικότερα τη μελέτη, στο πλαίσιο μεταπτυχιακής εργασίας, της υφιστάμενης κατάστασης του Θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, επιχειρήθηκε η εξέταση των εσωτερικών χαρακτηριστικών του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή και η διερεύνηση ορισμένων βασικών στοιχείων που απαιτούνται για τη διαμόρφωση μιας κοινής πολιτικής προώθησης του θρησκευτικού τουρισμού στην πόλη, με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων και κυρίως της τοπικής Εκκλησίας και των τουριστικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον κλάδο του θρησκευτικού τουρισμού.

Τα ερευνητικά ερωτήματα της συγκεκριμένης μελέτης σχετίζονταν: με το προφίλ των θρησκευτικών τουριστών που επισκέπτονται την περιοχή της Θεσσαλονίκης, τα βασικά οφέλη που επιφέρει η αύξηση του θρησκευτικού τουρισμού και ο βαθμός επίτευξής τους, οι σημαντικότερες ενέργειες για την προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, οι στρατηγικές που εφαρμόζονται από τους εμπλεκόμενους με το θρησκευτικό τουρισμό επαγγελματίες και φορείς για την προβολή της πόλης της Θεσσαλονίκης ως θρησκευτικού προορισμού και την προσέλκυση θρησκευτικών τουριστών, και τα κυριότερα σημεία θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή.

Αναφορικά με το υλικό έρευνας, το δείγμα και τα στατιστικά εργαλεία, εφαρμόστηκαν ποσοτική έρευνα μέσω ερωτηματολογίου κλειστού τύπου και δομημένη συνέντευξη, σε συνολικό δείγμα 39 παρατηρήσεων, κατά το διάστημα Ιουλίου - Αυγούστου 2015, ενώ η παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εν λόγω έρευνας πραγματοποιήθηκε μέσω εργαλείων περιγραφικής στατιστικής (ραβδογράμματα, πίτες, μέτρα θέσης) και ποιοτική παράθεση των ευρημάτων της συνέντευξης.

Αποτελέσματα

Προέλευση θρησκευτικών τουριστών

	Μ.Ο.	Τ.Α.
Ελλάδα	2,38	1,610
Ρωσία	1,80	0,761
Σερβία	3,12	0,947
Χώρες ΕΕ	3,30	1,442
Χώρες εκτός ΕΕ	3,00	1,593

Ωφελιμότητα θρησκευτικού τουρισμού κατά την τελευταία δετία

	Καθόλου		Λίγο		Μέτρια		Πολύ		Πάρα πολύ		Μ.Ο.	Τ.Α.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Τη δημιουργία θέσεων εργασίας	12	33,3%	9	25,0%	12	33,3%	3	8,3%	0	0,0%	2,17	1,000
Την αύξηση των κερδών των επιχειρήσεων	6	16,7%	9	25,0%	15	41,7%	6	16,7%	0	0,0%	2,58	0,967
Την προβολή της περιοχής ως τουριστικό προορισμό	0	0,0%	12	30,8%	15	38,5%	12	30,8%	0	0,0%	3,00	0,795
Την ενίσχυση του θρησκευτικού κλίματος	0	0,0%	12	33,3%	21	58,3%	3	8,3%	0	0,0%	2,75	0,604
Τη γενικότερη οικονομική ανάπτυξη	0	0,0%	21	58,3%	12	33,3%	3	8,3%	0	0,0%	2,50	0,655
Την επίσκεψη έργων σχετικών με τις υποδομές	18	46,2%	9	23,1%	12	30,8%	0	0,0%	0	0,0%	1,85	0,875
Την ενεργοποίηση των επίσημων τουριστικών φορέων	12	30,8%	15	38,5%	9	23,1%	3	7,7%	0	0,0%	2,08	0,929
Την πολιτιστική άνθηση της περιοχής	6	15,4%	18	46,2%	12	30,8%	3	7,7%	0	0,0%	2,31	0,832
Την ανάδειξη αξιοθέατων θρησκευτικών και πολιτιστικών μνημείων	3	7,7%	9	23,1%	18	46,2%	9	23,1%	0	0,0%	2,85	0,875

Βαθμός σημαντικότητας των στοιχείων σχετικών με την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού

	Καθόλου σημαντικό		Λίγο σημαντικό		Μέτρια σημαντικό		Αρκετά σημαντικό		Πολύ σημαντικό		M.O.	T.A.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Ανάπτυξη συνεργασιών με φορείς όμορων χωρών	0	0,0%	9	23,1%	9	23,1%	0	0,0%	21	53,8%	3,85	1,309
Προβολή τουριστικής αγοράς της πόλης	0	0,0%	0	0,0%	12	30,8%	3	7,7%	24	61,5%	4,31	0,922
Δημιουργία τουριστικών υποδομών	0	0,0%	6	15,4%	6	15,4%	6	15,4%	21	53,8%	4,08	1,156
Εγκατάσταση και βελτίωση μέσων ενημέρωσης και πληροφόρησης (info kiosks, πινακίδες)	0	0,0%	0	0,0%	3	7,7%	12	30,8%	24	61,5%	4,54	0,643
Ανάπλαση περιοχών της πόλης (πάρκα, πλατείες, χώροι πράσινου)	0	0,0%	9	23,1%	6	15,4%	9	23,1%	15	38,5%	3,77	1,202
Βελτίωση συγκοινωνιακών υποδομών	3	7,7%	0	0,0%	3	7,7%	9	23,1%	24	61,5%	4,31	1,151
Ανάπτυξη τουριστικών διαδρομών από τον ΟΑΣΘ	0	0,0%	0	0,0%	6	15,4%	18	46,2%	15	38,5%	4,23	0,706
Συντονισμός εμπλεκόμενων φορέων	0	0,0%	0	0,0%	3	7,7%	6	15,4%	30	76,9%	4,69	0,614

Επίπεδο επισκεψιμότητας των μνημείων θρησκευτικού ενδιαφέροντος

	Καθόλου		Λίγο		Μέτρια		Πολύ		Πάρα πολύ		M.O.	T.A.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Βυζαντινά Τείχη – Μονή Βλατάδων-Μονή Λατόμου	3	7,7%	0	0,0%	12	30,8%	12	30,8%	12	30,8%	3,77	1,135
Ναός Αγίου Δημητρίου	0	0,0%	3	7,7%	0	0,0%	9	23,1%	27	69,2%	4,54	0,854
Ναός Αγίας Σοφίας	0	0,0%	3	7,7%	9	23,1%	6	15,4%	21	53,8%	4,15	1,040
Ναός Παναγίας Αχειροποιήτου	0	0,0%	6	15,4%	15	38,5%	6	15,4%	12	30,8%	3,62	1,091
Κατακόμβες Αγίου Ιωάννη	0	0,0%	9	23,1%	15	38,5%	6	15,4%	9	23,1%	3,38	1,091
Ροτόντα	0	0,0%	0	0,0%	9	23,1%	12	30,8%	18	46,2%	4,23	0,810
Συμμαχικά Κοιμητήρια Ζέιτενλινκ	0	0,0%	9	23,1%	18	46,2%	6	15,4%	6	15,4%	3,23	0,986

Δραστηριότητες που συνδυάζεται η επίσκεψή σε μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος

	N	%
Επίσκεψη σε μνημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος	27	69,2%
Επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους	36	92,3%
Περιηγήσεις στην πόλη	39	100,0%
Παρακολούθηση πολιτιστικών εκδηλώσεων	3	7,7%
Αγορά τουριστικών και παραδοσιακών προϊόντων	24	61,5%
Δραστηριότητες αναψυχής	21	53,8%
Επίσκεψη στο Άγιο Όρος	30	76,9%

Βαθμός συμφωνίας με τις προτάσεις που αφορούν τις προοπτικές και το μοντέλο θρησκευτικού τουρισμού

	Διαφωνώ απόλυτα		Διαφωνώ		Ούτε συμφωνώ/Ούτε διαφωνώ		Συμφωνώ		Συμφωνώ απόλυτα		M.O.	T.A.
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
Στην Θεσσαλονίκη αναπτύσσεται σε ικανοποιητικό επίπεδο ο θρησκευτικός τουρισμός	3	8,3%	6	16,7%	9	25,0%	15	41,7%	3	8,3%	3,25	1,105
Ο θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημείο ανάπτυξης για τον τουρισμό στην πόλη	0	0,0%	3	8,3%	6	16,7%	6	16,7%	21	58,3%	4,25	1,025
Το μοντέλο τουρισμού σαββατοκύριακου (city break) μπορεί να συνυπάρξει με την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην περιοχή	0	0,0%	3	7,7%	3	7,7%	9	23,1%	24	61,5%	4,38	0,935
Στη Θεσσαλονίκη υπάρχουν καλές προοπτικές για την ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού	3	7,7%	0	0,0%	0	0,0%	12	30,8%	24	61,5%	4,38	1,091
Η Εκκλησία είναι αρωγός των προσπάθειών ανάπτυξης του θρησκευτικού τουρισμού	0	0,0%	6	15,4%	12	30,8%	9	23,1%	12	30,8%	3,69	1,080
Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού έχει θετικό αντίκτυπο στις επιχειρήσεις της περιοχής	0	0,0%	0	0,0%	3	7,7%	15	38,5%	21	53,8%	4,46	0,643
Ο θρησκευτικός τουρισμός αποτελεί βασικό άξονα της προβολής της πόλης στο εξωτερικό	0	0,0%	9	23,1%	6	15,4%	12	30,8%	12	30,8%	3,69	1,151

Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της έρευνας, στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, αλλά και γενικότερα στην Ελλάδα, ο θρησκευτικός τουρισμός έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, αν και υπάρχουν εξαιρετικές δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης. Το κυρίαρχο προφίλ του θρησκευτικού τουρίστα απευθύνεται τόσο σε ευσεβείς περιηγητές και προσκυνητές όσο και σε τουρίστες με βαθύτερα πολιτιστικά ενδιαφέροντα και κίνητρα, καθώς ο θρησκευτικός τουρισμός σχετίζεται με μνημεία και χώρους θρησκευτικού ενδιαφέροντος τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς, παρουσιάζοντας καλλιτεχνικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον.

Ως εκ τούτου, επιτακτική κρίθηκε η ανάγκη δημιουργίας ενός αναπτυξιακού πλαισίου, με στόχο: την ανάδειξη των πολιτιστικών και θρησκευτικών στοιχείων της περιοχής της Θεσσαλονίκης και της Μακεδονίας, την οργανωμένη καταγραφή των προσκυνηματικών μνημείων και των δεδομένων που αφορούν την προσβασιμότητα και τα διαθέσιμα καταλύματα στην ευρύτερη περιοχή, την οργάνωση ειδικών εκδηλώσεων στις περιοχές που αναφέρονται στο θρησκευτικό τουρισμό, καθώς και τη συμμετοχή των τοπικών αρχών σε διεθνείς εκθέσεις.

Μάλιστα, η προώθηση του θρησκευτικού τουρισμού στη Θεσσαλονίκη μέσω της υποστήριξης των εμπλεκόμενων φορέων αποδείχθηκε ότι μπορεί να συνδυαστεί και με την τουριστική τάση του “city break”, δηλαδή της πραγματοποίησης σύντομων ταξιδιών σε έναν αστικό προορισμό με σκοπό την επίσκεψη μνημείων πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται και ο Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης, μια αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία, -το επίσημο Tourism Board της πόλης-, η οποία απαρτίζεται από φορείς όπως η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, ο Δήμος Θεσσαλονίκης, η ΔΕΘ - HELEXPO A.E., ο

Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης, το Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης, η Περιφερειακή Ένωση Δήμων, το Περιφερειακό Ταμείο Ανάπτυξης και η Ένωση Ξενοδόχων Θεσσαλονίκης, με πρωταρχικό σκοπό την προβολή της πόλης τόσο στην Ελλάδα όσο και, κυρίως, στο εξωτερικό, για την προσέλκυση περισσότερων, κατά το δυνατόν, περιηγητών και επιχειρηματιών, Ελλήνων και ξένων, με παράλληλη ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας και βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Εν κατακλείδι, και δεδομένου του διαρκώς αυξανόμενου ανταγωνισμού μεταξύ των χωρών σχετικά με το παρεχόμενο τουριστικό προϊόν, ο παράγοντας της ποιότητας αναδεικνύεται στη σημαντικότερη μεταβλητή των σύγχρονων αναπτυξιακών πολιτικών για τον τουρισμό. Ως εκ τούτου, αποτελεί πλέον κοινό τόπο και μονόδρομο η επιδίωξη μιας τουριστικής πολιτικής με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, η οποία θα πλαισιώνει ένα ποιοτικά αναβαθμισμένο και οικονομικά αποδοτικό τουριστικό προϊόν, σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας και με σεβασμό στο περιβάλλον, στον πολιτισμό και στις ιδιαιτερότητες των τοπικών κοινωνιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Al-Amin, H. (2002). Religious tourism in Islamic Heritage. *Islamic Tourism*, 2, 32-36.
- Ambrósio, V. (2003). Religious Tourism. Territorial impacts in the EU Marian Sanctuary Towns. In: C. Fernandes, F., McGettigan, & J., Edwards (eds), *Religious Tourism and Pilgrimage* (pp. 43-52). ATLAS Special Interest Group 1st Expert Meeting, Fátima
- Bremer, T.S. (2004). *Blessed with Tourists: The Borderlands of Religion and Tourism in San Antonio*. Chapel Hill and London, UK: The University of North Carolina Press.

- Briedehhann, J., & Wickens, E. (2003). Tourism Routes as a Tool for the Economic Development of rural Areas - Vibrant hope or impossible Dream? *Tourism Management*, 57, 1-9.
- Brunet, S., Bauer, J., De Lacy, T., & Tshering, K. (2001). Tourism development in Bhutan: Tensions between tradition and modernity. *Journal of Sustainable Tourism*, 9(3), 243–256.
- Casellas, D.V., Serrallonga, S.A., & Costa, N.C. (2013). Structuration and branding of a religious tourism product: Catalonia sacra. *Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 11(3), 135-145.
- Coleman, S. (2004). *Reframing Pilgrimage: Cultures in Motion*. New York: Routledge.
- Collins, S., & Creiner, N. (2006). *Christian Tourism to the Holy Land: Pilgrimage During Security Crisis*. London: Ashgate Publishing.
- Eade, J. (1992). Pilgrimage and Tourism at Lourdes, France. *Annals of Tourism Research*, 19, 18-32.
- Hudson, S., & Ritchie, J.R.B. (2009). Branding a memorable destination experience. The case of Brand Canada. *International Journal of Tourism Research*, 11(2), 217-228.
- Hyde, K.F., & Harman, S. (2011). Motives for a secular pilgrimage to the Gallipoli battlefields. *Tourism Management*, 32(6), 1343-1351.
- Jackowski, A., & Smith, V. (1992). Polish Pilgrim –Tourists. *Annals of Tourism Research*, 19, 92-106.
- Joseph, C.A., & Kavoori, A.P. (2001). Mediated Resistance: Tourism and the Host Community. *Annals of Tourism Research*, 28(4), 998-1009.
- Keeling, A. (2000). *Church tourism - providing a Ministry of Welcome to visitors*. London: English Tourism Council Insights.
- Leask, A. (2010). Progress in visitor attraction research: Towards more effective management. *Tourism Management*, 31, 155-166.
- Lewis, B. (2004). *From Babel to Dragomans: Interpreting the Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
- Mazumdar, S., & Mazumdar, S. (2004). Religion and place attachment: A study of sacred places. *Journal of Environmental Psychology*, 24,385-397.
- Mbaiwa, J.E. (2005). Enclave Tourism and Its Socio-Economic Impacts in the Okavango Delta, Botswana. *Tourism Management*, 26, 157-172.
- Mu, Z., Li, H., Jian-Hong, W., Ji, L., Yan-Geng, J., & Xiting, L. (2007). Religious tourism and Cultural Pilgrimage: A Chinese Perspective. In: R. Raj and N.D. Morpeth (Eds) *Religious*

Tourism and Pilgrimage Management, an International Perspective, (pp. 153-160). Wallingford: CABI.

- Nolan M.L., & Nolan, S. (1992). Religious Sites as Tourism Attractions in Europe. *Annals of Tourism Research*, 19, 68-78.
- Nolan, M., & Nolan, S. (1989). *Christian Pilgrimage on Modern Western Europe*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Olsen, D.H. (2006). Management Issues for Religious Heritage Attractions. In D.J. Timothy & D. H. Olsen (Eds.), *Tourism, Religion and Spiritual Journeys* (pp. 104-118). London and New York: Routledge.
- Olsen, D.H., & Timothy, D.J. (2006). Tourism and Religious Journeys. In D. J. Timothy & D. H. Olsen (Eds.), *Tourism, Religion and Spiritual Journeys* (pp. 1-22). New York: Routledge.
- Olsen, H.D. (2010). *Pilgrims, tourists and Max Weber's "ideal types"*. *Annals of Tourism Research*, 37(3), 848-851.
- Pavicic, J., Alfircic, N., & Batarello, V. J. (2007). The Management and Marketing of Religious Sites, Pilgrimage and Religious Events: Challenges for Roman Catholic Pilgrimages in Croatia. In R. Raj & N.D. Morpeth (Eds.), *Religious Tourism and Pilgrimage Management: An International Perspective* (pp. 48-63). Cambridge, U.S.A.: CAB International.
- Pohner, T., Berki, T., & Rátz, T. (2009). Religious and Pilgrimage Tourism as a Special Segment of Mountain Tourism. *Journal of Tourism Challenges and Trends*, 2(1), 27-42.
- Richards, G. (2007). *Cultural Tourism. Global and Local Perspectives*. New York, Binghamton: The Haworth Hospitality Press.
- Riege, A.M., & Perry, C. (2000). National marketing strategies in international travel and tourism. *European Journal of Marketing*, 34(11), 1290-1304.
- Rinschede, G. (1992). Forms of Religious Tourism. *Annals of Tourism Research*, 19, 51-67.
- Rotherham, I.D. (2007). Sustaining Tourism Infrastructures for Religious Tourists and Pilgrims within the UK. In R. Raj & N.D. Morpeth (Eds.), *Religion Tourism and Pilgrimage Management: An International Perspective* (pp. 64-77). Oxforshire: CAB International.
- Senn, C.F. (2002). Journeying as religious education: The shaman, the hero, the pilgrim, and the labyrinth walker. *Religious Education*, 97(2), 124-140.
- Shackley, M. (2001). *Managing Sacred Sites: Service Provision and Visitor Experience*. London: Continuum.

- Shinde, K. (2007). Case Study 6: Visiting Sacred Sites in India: Religious Tourism or Pilgrimage. In R. Raj & N.D. Morpeth (Eds.), *Religious Tourism and Pilgrimage Management: International Perspective* (pp. 184-197). Cambridge, U.S.A.: CAB International.
- Shinde, K.A. (2010). Entrepreneurship and Indigenous Entrepreneurs in Religious Tourism in India. *International Journal of Tourism Research*, 12(5), 523-535.
- Shuo, Y.S., Ryan, C., & Liu, G. (2009). Taoism, temples and tourists: The case of Mazu pilgrimage tourism. *Tourism Management*, 30(4), 81-88.
- Smith, R. (2004). *Enjoying the Humberhead Levels*. UK: Tiverton.
- Tilson, D.J. (2001). Religious Tourism, Public relations and Church-State Partnership. *Public Relations Quarterly*, 46(3), 35-43.
- Timothy, D.J., & Boyd, S.W. (2003). *Heritage Tourism*. Harlow: Prentice Hall.
- UNWTO (2011). *Religious Tourism in Asia and the Pacific*. Madrid: UNWTO Publications.
- Vukonic, B. (1992). Medjugorje's Religion and Tourism Connection. *Annals of Tourism Research*, 19, 79-91.
- Vukonic, B. (2006). Sacred Places and Tourism in the Roman Catholic Tradition. In D. J. Timothy & D. H. Olsen (Eds.), *Tourism, Religion and Spiritual Journeys* (pp. 237-253). London and New York: Routledge.
- Ward-Thompson, C. (2011). Linking landscape and health: The recurring theme. *Landscape and Urban Planning*, 99, 187-195.
- Weaver, D., & Oppermann, M. (2000). *Tourism Management*. Sydney: John Wiley & Sons.
- Woodward, S.C. (2003). Faith and tourism: accommodating visitor and worshipper in the historic city. In: 6th US/ICOMOS International Symposium, 'Managing Conflict and Conservation in Historic Cities', 24-27 April, 2003, Annapolis, Maryland
- Ειδική Συνοδική Επιτροπή Προσκυνηματικών Περιηγήσεων (Θρησκευτικού Τουρισμού) της Εκκλησίας της Ελλάδος (n.d.), <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/tourism/tourism.htm> (10/07/2015)
- Λαγός, Δ., & Χριστογιάννη, Π. (2007). Η ανάπτυξη του θρησκευτικού τουρισμού στην Ελλάδα. Στο: Μ. Νεγρεπόντη - Δελιγιάννη (επιμ.), *Τιμητικός Τόμος* (σελ. 465-478). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Λύτρας, Π. (2001). *Θρησκευτικός Τουρισμός, Μια Κοινωνικο-ψυχολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: INTERBOOKS.
- Μητροπολίτης Δωδώνης Χρυσόστομος (2012), Χαιρετισμός σε Συνέδριο της HELEXPO για τον Θρησκευτικό Τουρισμό (22/11/2012), Διαθέσιμο μέσω

:http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/dodonis_22112012.pdf
(10/07/2015).

- Μητροπολίτης Λευκάδος Θεόφιλος (2013), *Η ίδρυση και οι στόχοι του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος*, Εισήγηση στην Επιστημονική Ημερίδα «Το έργο του Συνοδικού Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων της Εκκλησίας της Ελλάδος κατά τη 12χρονη λειτουργία του και οι προσεχείς δράσεις του» (3/12/2013), Διαθέσιμο μέσω:http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/tourism/imerida_03122013_lefkados.pdf (10/07/2015)
- Μοίρα, Π. (2009). *Θρησκευτικός Τουρισμός*. Αθήνα: INTERBOOKS.
- Οργανισμός Τουρισμού Θεσσαλονίκης (n.d), <http://tourismplus.travel/el/content/case-study-thessaloniki-tourism-organization-tto> (10/07/2015)
- Πολύζος Σ. (2010). Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση και Συμβολή στην Ανάπτυξη Μειονεκτικών Περιοχών. *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, 16, 203-222.
- Σφακιανάκης, Μ. (2000). *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*. Αθήνα: Έλλην.

Η συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στην αντιμετώπιση της τραπέζικης απάτης

ΤΣΑΚΛΙΔΟΥ ΕΛΕΝΗ

Περίληψη

Κάθε οργανωμένη κοινωνία, φορέας, επιχείρηση για να λειτουργήσει αρμονικά και να αναπτυχθεί στο περιβάλλον που δρα, θα πρέπει να κινείται στα πλαίσια ενός οργανωμένου συστήματος και να διέπεται από μια δέσμη μέτρων νόμων και κανόνων. Το σύστημα αυτό δεν είναι άλλο, παρά αυτό που ονομάζουμε σύστημα εσωτερικού ελέγχου.

Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί το σύγχρονο εργαλείο διοίκησης των τραπεζικών ιδρυμάτων που αξιολογεί τις εσωτερικές διαδικασίες, επισημαίνει αδυναμίες στη λειτουργία των τραπεζών παρέχει συμβουλές, συμβάλλοντας σημαντικά στο περιορισμό του επιχειρηματικού και λειτουργικού κινδύνου.

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να αποτυπώσει, πως ο εσωτερικός έλεγχος με την εφαρμογή σύγχρονων μοντέλων αποτελεί καθοριστικής σημασίας παράγοντα για τον περιορισμό της τραπεζικής απάτης και την απρόσκοπη λειτουργία των τραπεζικών ιδρυμάτων. Το ερέθισμα προήλθε από την γενική παρατήρηση ότι στην περίοδο της οικονομικής κρίσης που διανύουμε οι απάτες υφίστανται και οι ευκαιρίες διάπραξης αυξάνονται, προερχόμενες τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό περιβάλλον της τράπεζας.

Η θεωρητική μελέτη της εργασίας αυτής, έχει σκοπό την ανάδειξη της σημασίας του εσωτερικού ελέγχου στη θωράκιση του τραπεζικού συστήματος και στην ελαχιστοποίηση των φαινομένων τραπεζικής απάτης.

Η εμπειρική μελέτη της εργασίας αυτής, έχει σκοπό τη διερεύνηση του συστήματος του εσωτερικού ελέγχου. Τα δεδομένα διερεύνησης συλλέχθηκαν μέσω ερωτηματολογίου που στάλθηκε σε 101 τραπεζικούς υπαλλήλους των τεσσάρων μεγαλύτερων τραπεζικών ιδρυμάτων της χώρας.

ΛΕΞΕΙΣ - ΚΛΕΙΔΙΑ:« Εσωτερικός Έλεγχος, Διαχείριση Κινδύνων, Τράπεζες, Κανονιστική Συμμόρφωση, Τραπεζική Απάτη».

Εισαγωγή

Η εξέλιξη του ελέγχου αναπτύχθηκε κυρίως τα τελευταία χρόνια παρόλο που η ανάγκη του εκδηλώθηκε πολύ νωρίτερα. Ο ορισμός του εσωτερικού ελέγχου λειτουργεί σαν μια ομπρέλα κάτω από την οποία διαμορφώνεται το πλαίσιο των ελεγκτικών προτύπων, ο κώδικας δεοντολογίας και οι κατευθύνσεις για τους εσωτερικούς ελεγκτές και τις επιχειρήσεις.

Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί το σύγχρονο εργαλείο διοίκησης των τραπεζικών ιδρυμάτων που αξιολογεί τις εσωτερικές διαδικασίες, επισημαίνει αδυναμίες στην λειτουργία των τραπεζών παρέχει συμβουλές, συμβάλλοντας σημαντικά στο περιορισμό του επιχειρηματικού και λειτουργικού κινδύνου. Ο εσωτερικός έλεγχος των τραπεζών είναι υψίστης σημασίας τόσο για τις ίδιες τις τράπεζες, όσο και για τους αποταμιευτές, αλλά και το κοινωνικό σύνολο γενικότερα.

Οι Τράπεζες αποτελούν ένα καθοριστικό παράγοντα της ευημερίας και της ανάπτυξης της κοινωνίας μέσω των λειτουργιών που επιτελούν. Μια από τις βασικότερες λειτουργίες τους, είναι αυτή της αναδιανομής του χρήματος μέσα στην κοινωνία. Ο όγκος και η πολυπλοκότητα των συναλλαγών είναι ιδιαίτερα μεγάλος με αποτέλεσμα ο κίνδυνος σφαλμάτων να είναι πολύ υψηλός. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να υπάρχει πλήρης διαφάνεια στον τρόπο λειτουργίας τους και να διασφαλίζεται η ακεραιότητα, και η υπευθυνότητα στον τρόπο διαχείρισης του χρήματος.

Σκοπός Μελέτης

Σκοπός της εργασίας είναι, η ανάδειξη της σημασίας του εσωτερικού ελέγχου και των συστημάτων του, στην αποτελεσματική λειτουργία ενός πιστωτικού ιδρύματος. Ο εσωτερικός έλεγχος εξαπλώνεται σε όλες τις μονάδες ενός οργανισμού, έχει ως απότοκο της αναγκαιότητα αναβάθμισης και εξειδίκευσης των συστημάτων του και δη στο τραπεζικό τομέα, που βάλλεται από πολλαπλούς κινδύνους. Κάθε πιστωτικό ίδρυμα προκειμένου να εξασφαλίσει ομαλή και ασφαλή λειτουργία όλων των διαδικασιών του, καλείται να ενσωματώσει συγκεκριμένα όργανα διοικητικής διαχείρισης στο εσωτερικό του, και συγκεκριμένα την Μονάδα Εσωτερικής Επιθεώρησης, τη Μονάδα Κανονιστικής Συμμόρφωσης και τη Μονάδα Διαχείρισης Κινδύνων. Γίνεται αναφορά στο κύριο όργανο ελέγχου και εποπτείας των πιστωτικών οργανισμών, στην Επιτροπή της Βασιλείας, η οποία μέσα από την επιβολή ρυθμιστικών μέτρων επιτυγχάνει την σταθεροποίηση του παγκόσμιου τραπεζικού συστήματος.

Επιχειρείται μια βαθιά εννοιολογική προσέγγιση του εσωτερικού ελέγχου και των διαδικασιών που ακολουθούνται, με έμφαση στην σημασία που έχει για την τελική προσθήκη αξίας στις τράπεζες και τη λειτουργία τους, τόσο προς όφελος του υπαλλήλου, όσο και προς όφελος του πελάτη. Υπό αυτό το πρίσμα αποτυπώνεται η συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στη

θωράκιση του τραπεζικού συστήματος και στην ελαχιστοποίηση των φαινομένων της τραπεζικής απάτης προβάλλοντας τον εσωτερικό έλεγχο, ως το βασικό μέρος της λύσης στα καίρια ζητήματα λογοδοσίας και διαφάνειας.

Θεωρητική Προσέγγιση

Εννοιολογικό πλαίσιο του Εσωτερικού Ελέγχου

Παρατίθενται ερμηνείες από διαφορές πηγές, που προσδίδουν ποικιλομορφία στην προσέγγισή του όρου. Η λέξη «έλεγχος» (audit) προέρχεται από το λατινικό ρήμα «audire» που σημαίνει «ακούω» (Lee, Azham, 2008). Το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών ορίζει τον εσωτερικό έλεγχο ως: «μια ανεξάρτητη, αντικειμενική δραστηριότητα διασφάλισης και παροχής συμβουλών, η οποία είναι σχεδιασμένη ώστε να προσθέσει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες ενός οργανισμού». Ο εσωτερικός έλεγχος βοηθάει έναν οργανισμό να επιτύχει τους στόχους του μέσω της ανάπτυξης μιας συστηματικής και πειθαρχημένης προσέγγισης, για την αξιολόγηση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας της διαχείρισης κινδύνων, των συστημάτων των ελέγχου και των διαδικασιών Εταιρικής Διακυβέρνησης» (ΙΑ, 2012). Αναπόσπαστο κομμάτι ενός αποτελεσματικού συστήματος Εταιρικής Διακυβέρνησης αποτελεί και ο εσωτερικός έλεγχος διότι η αποτελεσματική λειτουργία του, θα βοηθήσει σημαντικά το δύσκολο έργο της Εταιρικής Διακυβέρνησης.

Είναι λοιπόν, αλληλένδετη η σχέση τους αφού, η υπηρεσία του εσωτερικού ελέγχου είναι αναγκαία και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην Επιτροπή Ελέγχου στην οποία παρέχει πληροφορίες και στην Εταιρική Διακυβέρνηση στην οποία μεταδίδει θέματα ανησυχίας (Solomon, 2010).

Σύμφωνα με την επιτροπή COSO⁴⁶⁰ «ο εσωτερικός έλεγχος είναι μια διαδικασία που πραγματοποιείται από το Διοικητικό Συμβούλιο της οικονομικής οντότητας, τα διευθυντικά στελέχη και το λοιπό προσωπικό και έχει σχεδιαστεί για να παρέχει εύλογη βεβαιότητα σχετικά με την επίτευξη των στόχων που αφορούν τις λειτουργίες, την υποβολή εκθέσεων και τη συμμόρφωση τους με τους κανόνες και τους κανονισμούς» (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Committee, Internal Control Integrated Framework, 1992). Κατά

⁴⁶⁰ Η επιτροπή COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission), αποσκοπεί στην ενίσχυση του περιεχομένου και της συνάφειας του πλαισίου σε ένα όλο και πιο περίπλοκο επιχειρηματικό περιβάλλον, έτσι ώστε οι οργανισμοί παγκοσμίως να μπορούν να αποκτήσουν καλύτερη αξία από τα προγράμματα διαχείρισης κινδύνων των επιχειρήσεων.

το Παπαστάθης (2003) ο εσωτερικός έλεγχος προσθέτει αξία και βελτιώνει τις λειτουργίες του οργανισμού, με σκοπό την αποτελεσματική εκτίμηση και διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου, τον περιορισμό ή την εξάλειψη του, τον οποίο βέβαια η διοίκηση της επιχείρησης αναλαμβάνει να διαχειριστεί για την επίτευξη των στρατηγικών και επιχειρησιακών της στόχων.

Μια άλλη άποψη θεωρεί ότι, ο έλεγχος είναι ένας τύπος παρακολούθησης της δραστηριότητας της επιχείρησης που προσδίδει αξία σε αυτήν (Jensen and Meckling, 1976). Το σύστημα εσωτερικού ελέγχου αποτελεί ένα οργανωμένο πλέγμα λειτουργιών και διαδικασιών, ένα σύστημα ελέγχων που εγκαθιδρύει η Διοίκηση και αποσκοπεί στην αποτελεσματική λειτουργία της επιχείρησης (Cheung, 1997). Τελικά, το σύστημα εσωτερικού ελέγχου, προσομοιάζει με το νευρικό σύστημα του ανθρώπου, αφού διακλαδίζεται και απλώνεται στον οργανισμό και μεταφέρει εντολές και αντιδράσεις από και προς τη Διοίκηση (Cook et al, 1976). Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στο τραπεζικό σύστημα είναι καθοριστικός και αποτελεί μια ανεξάρτητη, αντικειμενική και συμβουλευτική δραστηριότητα καλά σχεδιασμένη ώστε να προσθέτει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες του οργανισμού. Αυτό επιτυγχάνεται με συνεχή καθοδήγηση και τήρηση των κανόνων Εταιρικής Διακυβέρνησης για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας διαχείρισης των κινδύνων (Sushma, Goyal Chin, 2016).

Κώδικας Δεοντολογίας Εσωτερικού Ελέγχου

Σύμφωνα με τον Κώδικα Ηθικών Αρχών, του Ελληνικού Ινστιτούτου Εσωτερικών Ελεγκτών, πέντε είναι τα βασικά χαρακτηριστικά με τα οποία διαμορφώνεται ο ρόλος, τα προσόντα και η προσωπικότητα του εσωτερικού ελεγκτή. Συγκεκριμένα είναι τα εξής:

Ανεξαρτησία: Ο εσωτερικός ελεγκτής σύμφωνα με το Επαγγελματικό Πρότυπο 1100, οφείλει να είναι ανεξάρτητος από τις δραστηριότητες που ελέγχει..

Επαγγελματική ικανότητα και επιμέλεια: Ο εσωτερικός ελεγκτής οφείλει να βελτιώνει συνεχώς την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών του φροντίζοντας για τη συνεχή κατάρτιση και εκπαίδευσή του.

Αντικειμενικότητα: Ο εσωτερικός ελεγκτής έχει την υποχρέωση να δείχνει τιμότητα, αντικειμενικότητα και επιμέλεια στην εκτέλεση των καθηκόντων του, και οφείλει να μην επιτρέπει προκατάληψη ή μεροληψία, σύγκρουση συμφερόντων ή επιρροή από άλλους να επηρεάζουν την αντικειμενικότητα της κρίσης του.

Εχεμύθεια: Ο εσωτερικός ελεγκτής απολαμβάνοντας την εμπιστοσύνη από την πλευρά της Διοίκησης οφείλει να τηρεί εχεμύθεια σχετικά με πληροφορίες που λαμβάνει κατά την εκτέλεση της εργασίας του, και δεν πρέπει να συμμετέχει ποτέ εν γνώσει του σε παράνομη ή ανάρμοστη συμπεριφορά.

Επαγγελματική Συμπεριφορά: Η συμπεριφορά του εσωτερικού ελεγκτή θα πρέπει να είναι άμεμπτη. Ο εσωτερικός ελεγκτής σύμφωνα με το Επαγγελματικό Πρότυπο 1200 οφείλει να εκτελεί το έργο του με την οφειλόμενη επαγγελματική επιμέλεια ώστε η επιχείρηση να λαμβάνει άριστης ποιότητας υπηρεσίες.

Όργανα Διοίκησης του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου στην Τράπεζα

Για την επίτευξη των στόχων του συστήματος εσωτερικού ελέγχου κάθε πιστωτικό ίδρυμα ανάλογα με το μέγεθος και την πολυπλοκότητα των εργασιών του καλείται να ενσωματώσει συγκεκριμένα όργανα διοικητικής διαχείρισης στο εσωτερικό του, όπως αυτά ορίζονται στο συγκεκριμένο ρυθμιστικό πλαίσιο που θέτει η Τράπεζα της Ελλάδος.

Διοικητικό Συμβούλιο (Δ. Σ.)

Το Διοικητικό Συμβούλιο (Δ.Σ.) οφείλει να διαθέτει, ως σύνολο, επαρκείς γνώσεις και εμπειρία τουλάχιστον για τις σημαντικότερες των δραστηριοτήτων του πιστωτικού ιδρύματος, ώστε να έχει τη δυνατότητα άσκησης εποπτείας επί του συνόλου των λειτουργιών είτε άμεσα είτε μέσω των Επιτροπών που θεσμοθετούνται υποχρεωτικά ή κατά τη διακριτική ευχέρεια του πιστωτικού ιδρύματος.

Επιτροπή Ελέγχου

Η Επιτροπή Ελέγχου ορίζεται από το Διοικητικό Συμβούλιο και απαρτίζεται από μη εκτελεστικά μέλη του, κατ' ελάχιστον τρία. Από τα εν λόγω μέλη, το ένα τουλάχιστον είναι ανεξάρτητο, κατά την έννοια του Ν. 3016/2002⁴⁶¹, με επαρκείς γνώσεις και εμπειρία σε λογιστικής και ελεγκτικής φύσεως θέματα. Η Επιτροπή Ελέγχου όχι μόνο παίζει ένα σημαντικό ρόλο παρακολούθησης για τη διασφάλιση της ποιότητας της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και της εταιρικής υπευθυνότητας.

Επιτροπή Διαχείρισης Κινδύνων

Η Επιτροπή Διαχείρισης Κινδύνων έχει ως κύριο στόχο την αποτελεσματική κάλυψη όλων των μορφών κινδύνου, περιλαμβανομένων των χρηματοοικονομικών και λειτουργικών, τη διασφάλιση του ενοποιημένου ελέγχου τους, την εξειδικευμένη αντιμετώπιση τους και τον απαιτούμενο συντονισμό σε επίπεδο Τράπεζας.

⁴⁶¹ Ο Νόμος 3016/2002, επιβάλλει στις ελληνικές εισηγμένες εταιρείες, τη θέσπιση και τη λειτουργία μονάδας εσωτερικού ελέγχου και την υιοθέτηση εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας.

Υπηρεσιακές Μονάδες Εσωτερικού Ελέγχου στην Τράπεζα

Για την επίτευξη των στόχων του συστήματος εσωτερικού ελέγχου κάθε πιστωτικό ίδρυμα θα πρέπει να διαθέτει τις ακόλουθες τρεις υπηρεσιακές μονάδες:

Εσωτερικής Επιθεώρησης

Σύμφωνα με την Πράξη Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος ΠΔ/ΤΕ 2577/2006, πρέπει τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να διαθέτουν υπηρεσιακή Μονάδα Εσωτερικής Επιθεώρησης (ΜΕΕ), που είναι ανεξάρτητη από τις υπόλοιπες υπηρεσιακές μονάδες και έχει άμεση πρόσβαση στην Επιτροπή Ελέγχου και υπάγεται απευθείας στην Διοίκηση της Τράπεζας.

Διαχείρισης Κινδύνων

Η Μονάδα Διαχείρισης Κινδύνων (ΜΔΚ) έχει την ευθύνη για το σχεδιασμό, έλεγχο, εξειδίκευση και υλοποίηση της πολιτικής πάνω σε θέματα διαχείρισης κινδύνων και κεφαλαιακής επάρκειας. Αναφέρεται στη Διοίκηση και στην Επιτροπή Διαχείρισης Κινδύνων ή στο Διοικητικό Συμβούλιο και υπόκεινται στον έλεγχο της Μονάδας Εσωτερικής Επιθεώρησης ως προς την επάρκεια και αποτελεσματική εφαρμογή των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνων.

Κανονιστική Συμμόρφωσης

Η Μονάδα υπάγεται διοικητικά στον έλεγχο της Μονάδας Εσωτερικής Επιθεώρησης ως προς την επάρκεια και αποτελεσματικότητα των διαδικασιών κανονιστικής συμμόρφωσης.

Μοντέλο Εσωτερικού Ελέγχου -COSO

Σύμφωνα με το μοντέλο της επιτροπής COSO, το οποίο δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1992 ορίζει ότι εσωτερικός έλεγχος αποτελείται από πέντε συσχετισμένα συστατικά, τα οποία είναι έμφυτα στον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας της επιχείρησης. Τα συστατικά στοιχεία συνδέονται, και χρησιμεύουν ως κριτήρια για να καθορίσουν εάν το σύστημα είναι αποτελεσματικό ή όχι. Τα πέντε αυτά συστατικά είναι δομημένα σε μορφή πυραμίδας, όπου στην βάση της πυραμίδας βρίσκεται το περιβάλλον ελέγχου, πάνω από αυτό στέκονται η εκτίμηση των κινδύνων και οι δραστηριότητες ελέγχου. Ένα επίπεδο παραπάνω τοποθετούνται η πληροφόρηση και η επικοινωνία και στην κορυφή βρίσκεται η εποπτεία (Hubbard, 2003). Τα στοιχεία που βοηθούν στην εύρυθμη υιοθέτηση και αποδοτικότερη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου είναι:

1) Το περιβάλλον ελέγχου (The control environment), μέσα στο οποίο λειτουργεί η επιχείρηση, το οποίο αποτελεί την βάση για την επίτευξη των στόχων του εσωτερικού ελέγχου, που επηρεάζει και καθορίζει την επιλογή της στρατηγικής και των στόχων της Διοίκησης.

2) Η εκτίμηση του κινδύνου (Risk assessment), δίνει την δυνατότητα να αξιολογηθεί το επίπεδο του κινδύνου στο οποίο τίθεται η επιχείρηση και ορίζονται οι αναγκαίες προφυλάξεις και τα μέτρα τα οποία πρέπει να ληφθούν.

3) Οι ελεγκτικές δραστηριότητες (Control activities), είναι εκείνες οι εργασίες που ορίζονται από την εκάστοτε Διοίκηση, και εφόσον εκτελεστούν σωστά λειτουργούν κατασταλτικά και εξουδετερώνουν τους κινδύνους.

4) Η πληροφόρηση και επικοινωνία (Information and Communication), είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση των γενικών στόχων του εσωτερικού ελέγχου γι αυτό θα πρέπει οι πληροφορίες να καταγράφονται, να ομαδοποιούνται και κυρίως να ανακοινώνονται αμέσως ώστε, να είναι κατάλληλες και άμεσα διαθέσιμες σε όλους.

5) Η παρακολούθηση και ο έλεγχος (Monitoring), συντελούν στην βελτίωση του συστήματος του εσωτερικού ελέγχου έτσι ώστε, να ευθυγραμμίζεται αρμονικά με τις πολιτικές και διαδικασίες που έχουν οριστεί από τη Διοίκηση.

Οι πέντε αυτές συνιστώσες του εσωτερικού ελέγχου που απεικονίζονται παρακάτω (Εικ.1) αλληλοσυσχετίζονται και απορρέουν από τον τρόπο με τον οποίο η Διοίκηση διοικεί την επιχείρηση.

Εικόνα 1: Οι συνιστώσες του πλαισίου C.O.S.O.

Πηγή: COSO 1992

Στο COSO 2013 καθορίζεται ρητώς ότι εάν κάποια από τις 17 αρχές⁴⁶² που περιέχονται στις 5 συνιστώσες δεν εφαρμοστεί, σημαίνει ότι έχουμε ανεπάρκεια εσωτερικού ελέγχου. Οι

⁴⁶²Η επιτροπή COSO εξέδωσε τον Μάιο του 2013 το ανανεωμένο πλαίσιο εσωτερικού ελέγχου. Το νέο πλαίσιο δεν τροποποιεί επί της ουσίας τις βασικές έννοιες του αρχικού πλαισίου του 1992 και συνεχίζει να αποτελείται από

αρχές αυτές θα πρέπει να αποτελούν τα σημεία εστίασης για κάθε επιχείρηση που επιθυμεί να σχεδιάσει, να υλοποιήσει και να διαχειρίζεται στα πλαίσια ενός αξιόπιστου και αποτελεσματικού εσωτερικού ελέγχου (Rittenberg, 2013).

Το επικαιροποιημένο πλαίσιο COSO επικεντρώνεται, διαμέσου του κύριου εργαλείου του, που είναι ο έλεγχος να βοηθήσει στην επίτευξη των στόχων της επιχείρησης και ταυτόχρονα στην εξάλειψη των κινδύνων που την απειλούν (Li et al., 2015).

Το φαινόμενο της Τραπεζικής Απάτης

Ως τραπεζική απάτη, ορίζεται η παράνομη πράξη που διενεργείται από κάποιον παραποιώντας αληθινά στοιχεία με απώτερο σκοπό, το κέρδος χρήματος ή περιουσίας προς όφελος του διαπράττοντος την απάτη. Εκ φύσεως, η απάτη περιλαμβάνει εγγενώς την προσπάθεια του δράστη να τη συγκαλύψει, καθιστώντας την δύσκολα ανιχνεύσιμη και μετρήσιμη. Τα τελευταία χρόνια, λόγω της ιδιαίτερης οικονομικής συγκυρίας παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της απάτης εις βάρος των συμφερόντων των Τραπεζών, κίνδυνο τον οποίο καλούνται οι Διοικήσεις να αντιμετωπίσουν.

Οι Τράπεζες θα αντιμετωπίσουν όχι μόνο διαφορετικούς τύπους απάτης σε πραγματικό χρόνο, αλλά θα πρέπει επίσης να είναι σε θέση να ανιχνεύσουν και προληπτικά να χειριστούν πιθανές απάτες. Αυτό απαιτεί εκπαιδευμένους και έμπειρους επαγγελματίες, με ιδιαίτερες ικανότητες και εξειδικευμένα εργαλεία (IntelligentHQ, 2016).

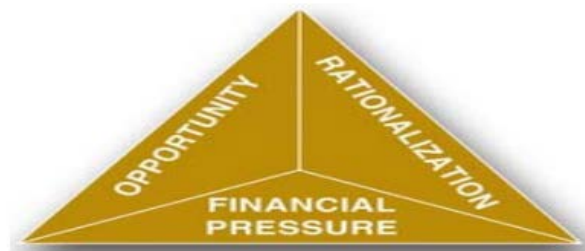
Η απάτη είναι απόρροια τριών παραγόντων:

- α) της ευκαιρίας,
- β) του κινήτρου ή της πίεσης και,
- γ) της στάσης αιτιολόγησης ή της ορθολογικής εξήγησης.

Οι παράγοντες αυτοί δημιουργούν το λεγόμενο «τρίγωνο της απάτης» (fraud triangle) όπως αυτό απεικονίζεται στην εικόνα 2.

πέντε βασικούς πυλώνες: Control Environment, Risk Assessment, Control Activities, Information and Communication, Monitoring. Αντιθέτως βασιζόμενο στους 5 πυλώνες, αναδεικνύει 17 συγκεκριμένες βασικές αρχές (principles), οι οποίες αποτελούν και το πρότυπο, δίνει μεγαλύτερη έμφαση στο επιχειρησιακό και λειτουργικό περιβάλλον και εμπλουτίζει τις ανάγκες της πληροφόρησης με επιπλέον στοιχεία, πέρα των χρηματοοικονομικών.

Εικόνα 2: Το τρίγωνο της Απάτης

Πηγή: Cendrowski, et al, 2007, „*The Handbook of Fraud Deterrence*”, p 41

Το «σπάσιμο του τριγώνου της απάτης» είναι το κλειδί για την πρόληψη της απάτης. Από τα τρία αυτά στοιχεία, η ευκαιρία επηρεάζεται πιο άμεσα από τα ισχυρά συστήματα εσωτερικού ελέγχου και, ως εκ τούτου, είναι το στοιχείο που μπορεί ευκολότερα να αντιμετωπιστεί (Cendrowski, et al, 2007). Οι μορφές της απάτης που μπορούμε να συναντήσουμε σε μια Τράπεζα αγγίζουν πολλές πλευρές στη λειτουργία της και μπορεί να προέρχονται είτε από το εσωτερικό, είτε από το εξωτερικό της Τράπεζας.

Εσωτερική απάτη μπορεί να θεωρηθεί η πράξη, που διαπράττεται από πρόσωπο που ανήκει στο εσωτερικό της Τράπεζας είτε είναι υπάλληλος είτε υψηλόβαθμο στέλεχος με σκοπό, την εξαπάτηση, την υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων και την καταπάτηση κανονισμών αρχών και πολιτικών της Τράπεζας. Για αυτό το λόγο, η αρμόδια διεύθυνση εσωτερικού ελέγχου κάθε πιστωτικού ιδρύματος πραγματοποιεί ένα σύνολο διεργασιών και ελέγχων που στοχεύουν στον εντοπισμό των ενδεχόμενων σεναρίων απάτης και αναγνώρισης επικίνδυνων πρακτικών.

Εξωτερική απάτη μπορεί να θεωρηθεί η πράξη που διαπράττεται από τρίτους και έχει τους ίδιους στόχους με παραπάνω, την εξαπάτηση και υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων και κυρίως, το ξέπλυμα χρήματος.

Οι Τράπεζες στα πλαίσια των υποχρεώσεων τους που απορρέουν από το Ν.2331/1995⁴⁶³, οφείλουν:

α) να εξετάζουν με προσοχή όλες τις πολύπλοκες και ασυνήθιστες συναλλαγές μεγάλων χρηματικών ποσών, που δεν έχουν εμφανή οικονομικό ή άλλο νόμιμο σκοπό.

⁴⁶³ Στην Ελλάδα ο σχετικός όρος του Νόμου αυτού, αναφέρεται για πρώτη φορά μέσω του Ν 2145/1993 και αφορά τη ρύθμιση θεμάτων εκτελέσεως ποινών, επιταχύνσεως και εκσυγχρονισμού των διαδικασιών απονομής της δικαιοσύνης και άλλων θεμάτων, και μέσω της τροποποίησης αυτού μέσω του άρθρου 2 του Ν2331/95 ορίζεται ότι «νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες- με την έννοια της διάπραξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων- είναι το σύνολο των πράξεων ή των παραλείψεων με τις οποίες αποκρύπτεται η πραγματική προέλευση εμφανίζοντας ότι, προέρχονται από νόμιμη οικονομική δραστηριότητα.

β) να έχουν αναπτύξει εκπαιδευτικά προγράμματα για τους υπαλλήλους, σχετικά με τη νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.

γ) να φροντίζουν ώστε όλα τα υποκαταστήματά τους, εντός και εκτός Ελλάδας, να συμμορφώνονται με τις διατάξεις του Ν.2331/95 και τις τροποποιήσεις αυτού και σε περίπτωση που οι τοπικοί νόμοι και κανονισμοί δεν επιτρέπουν τη συμμόρφωση αυτή, τα πιστωτικά ιδρύματα και οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί θα πρέπει να ενημερώνουν τις αρμόδιες δικαστικές αρχές.

δ) να εξετάζουν τις συναλλαγές με φυσικά πρόσωπα, εταιρίες, πιστωτικά ιδρύματα και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, από χώρες που δεν εφαρμόζουν ή εφαρμόζουν ανεπαρκώς τις συστάσεις του FATF.

Επίσης, οφείλουν να εφαρμόζουν την αρχή «Γνώρισε τον πελάτη σου» (Know your client)⁴⁶⁴ και να ζητούν από τους πελάτες τους αποδεικτικά στοιχεία για το καθορισμό του προφίλ του πελάτη πριν την έναρξη των συναλλαγών μαζί τους.

Μεθοδολογία

Στόχος της έρευνας είναι να αναδειχθεί με τη χρήση του ερωτηματολογίου η εξέχουσα σημασία της Διεύθυνσης Επιθεώρησης και των Συστημάτων Εσωτερικού Ελέγχου που εφαρμόζονται στις Τράπεζες στον Ελλαδικό χώρο, αλλά και η συμβολή τους στην καταπολέμηση της τραπεζικής απάτης, η οποία προέρχεται από το εσωτερικό της Τράπεζας.

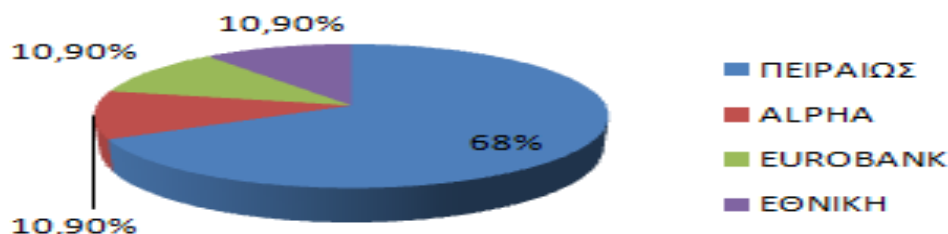
Για την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS (Statistical Package for Social Sciences). Πριν την ανάλυση των απαντήσεων του ερωτηματολογίου από το παραπάνω στατιστικό πρόγραμμα, προηγήθηκε η κωδικοποίησή τους στο Microsoft Office Excel 2007. Στο ερωτηματολόγιο της έρευνας, χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις κλειστού τύπου, πολλαπλής επιλογής και ερωτήσεις στις οποίες χρησιμοποιήθηκε η βαθμολογική κλίμακα του Likert με τις εξής πέντε διαβαθμίσεις «Καθόλου», «Σε μικρή κλίμακα», «Σε μέτρια κλίμακα», «Σε μεγάλη κλίμακα» και «Πάρα πολύ», πρόκειται δηλαδή για ερωτήσεις στις οποίες ο ερωτώμενος καλείται να δηλώσει το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας του με μια σειρά προτάσεων σχετικά με το αντικείμενο του εσωτερικού ελέγχου. Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε είναι ισορροπημένη με ίσο αριθμό θετικών και αρνητικών απαντήσεων.

⁴⁶⁴ Η αρχή «Γνώρισε τον πελάτη σου» (Know Your Customer/KYC), είναι βασική συνιστώσα της πολιτικής αποδοχής και συνεργασίας πελατών και αποτελεί τη βάση όλων των διαδικασιών προλήψεως του ξεπλύματος χρήματος και της χρηματοδοτήσεως της τρομοκρατίας.

Έρευνα

Η έρευνα έχει ως σκοπό, τη διερεύνηση της σημασίας του εσωτερικού ελέγχου στο τραπεζικό σύστημα αλλά και τη συμβολή του, στη καταστολή της τραπεζικής απάτης. Θεωρήθηκε κατάλληλη η προσέγγιση του θέματος από την σκοπιά των τραπεζικών, γι αυτό το ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε τραπεζικούς υπαλλήλους που απασχολούνται σε καταστήματα των τεσσάρων μεγαλύτερων τραπεζικών ιδρυμάτων της Ελλάδος ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, την προϋπηρεσία και τη θέση που κατέχουν. Ο λόγος που το ερωτηματολόγιο απευθύνεται μόνο σε υπαλλήλους των καταστημάτων, είναι γιατί, εκείνοι έχουν ακριβέστερη και ορθότερη γνώση όσον αφορά, τις διαδικασίες και την αποτελεσματικότητα που έχει ένα ισχυρό ή αδύναμο σύστημα ελέγχου στην πρόληψη και καταστολή της απάτης. Ο πληθυσμός της έρευνας είναι οι ακόλουθες τέσσερις μεγαλύτερες ελληνικές τράπεζες που δραστηριοποιούνται σε ολόκληρο το ελλαδικό χώρο και συγκεκριμένα στην Τράπεζα Πειραιώς, στην EFG Eurobank Ergasias, στην Alpha Bank και στην Εθνική, όπου διανεμήθηκαν 120 ερωτηματολόγια σε έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, και απαντήθηκαν 101 με τα αντίστοιχα ποσοστά όπως φαίνεται στην εικόνα 3.

Εικόνα 3: Πληθυσμός της έρευνας

Οι ερωτηθέντες καλούνταν να απαντήσουν σε είκοσι δύο (27) ερωτήσεις εκ των οποίων σε πέντε (5) δημογραφικές ερωτήσεις εννοιολογικά συνδεδεμένες μεταξύ τους. Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με τρόπο που να διευκολύνει την ταχεία συμπλήρωσή του και για το λόγο αυτό απαρτίζεται από τέσσερα μέρη.

Το **A μέρος** αναφέρεται στη ανάδειξη του εσωτερικού ελέγχου και το βαθμό αποτελεσματικότητας του, στις διαδικασίες οργάνωσης και λειτουργίας από την σκοπιά των στελεχών και υπαλλήλων της Τράπεζας.

Το **B μέρος** αναφέρεται στο ρόλο του ελεγκτή και της Διεύθυνσης Επιθεώρησης στην αξιολόγηση όλων των συστημάτων οργάνωσης και λειτουργίας της Τράπεζας.

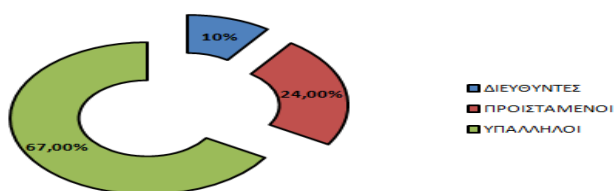
Το **Γ μέρος** αναφέρεται στη συμβολή του εσωτερικού ελέγχου και της Διεύθυνσης Εσωτερικής Επιθεώρησης, στην καταστολή και στο περιορισμό της τραπεζικής απάτης. Διερευνάται ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που μπορεί να οδηγήσουν ένα υπάλληλο ή στέλεχος στη διάπραξη απάτης.

Το **Δ μέρος** αναφέρεται σε διαδικασίες και τακτικές που αφορούν τον έλεγχο ορθότητας των εργασιών που γίνονται στο Ταμείο, το πιο ευάλωτο από πλευράς απάτης, τμήμα της Τράπεζας.

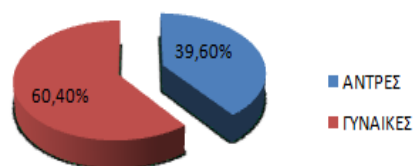
Σχολιασμός Αποτελεσμάτων

Από τη μελέτη που αφορά τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτηθέντων όπως φαίνεται στην εικόνα 4 προκύπτει ότι το 67,7% των ερωτηθέντων είναι υπάλληλοι, έχοντας όμως σεβαστό δείγμα και από προϊσταμένους και από Διευθυντές, γεγονός που επιδιώχθηκε ώστε να έχουμε ποικιλία απόψεων ανάλογα με τη θέση που κατέχουν. Όπως φαίνεται στην εικόνα 5 το ερωτηματολόγιο έχει απαντηθεί σε ποσοστό 60,4% από γυναίκες και, 39,6% από άνδρες.

Εικόνα 4:Θέση ευθύνης που κατέχετε

Εικόνα 5: Θέση ευθύνης των ερωτηθέντων

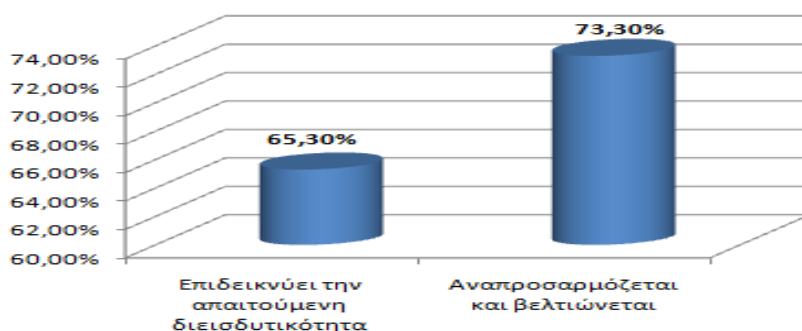

Περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες, και συγκεκριμένα το 50,5% είναι από 37-45 ετών, το 25,7% από 28-36 ετών και το 20,8% από 46-53 ετών ενώ, από 54 και άνω το ποσοστό είναι μόλις, 3% αποδεικνύοντας ότι πολιτική και των τεσσάρων Τραπεζών είναι να δίνεται η δυνατότητα στους υπαλλήλους να αποχωρούν πρόωρα με πολύ ευνοϊκούς όρους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων σε ποσοστό 37,1% έχουν προϋπηρεσία από 7-12 χρόνια ενώ, από το σύνολο των 101 ερωτηθέντων μόνο τρεις εργάζονται για λιγότερα από 6 χρόνια στον τραπεζικό κλάδο. Συμπεραίνεται ότι το δείγμα διαθέτει και το γνωστικό υπόβαθρο αλλά και την κατάλληλη πείρα για να αξιολογήσει όσο το δυνατόν πιο ορθά γίνεται τις διαδικασίες και τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου.

Το Α Μέρος του ερωτηματολογίου, εστιάζει στο ρόλο ενός αποτελεσματικού συστήματος εσωτερικού ελέγχου και πως αυτός γίνεται αντιληπτός και αφομοιώνεται από τους υπαλλήλους. Σύμφωνα με την εικόνα 6, τα συστήματα θα πρέπει να αναπροσαρμόζονται σύμφωνα με τις

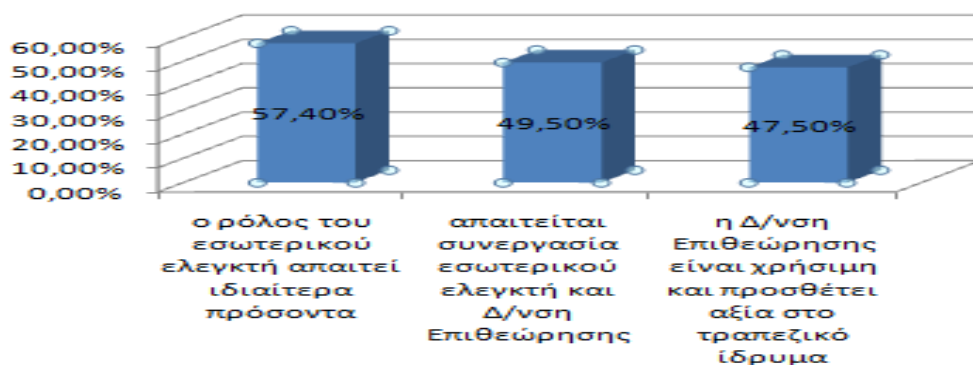
τρέχουσες εξελίξεις στο τραπεζικό χώρο, το 73,3% στην διαβάθμιση «Παρά πολύ» συμφωνεί ότι είναι απολύτως απαραίτητο, να εξελίσσονται ώστε να συμβάλλουν στην θωράκιση του τραπεζικού συστήματος. Γενικότερα επικρατεί μια θετική εικόνα των υπαλλήλων γύρω από το θεσμό του ελέγχου αφού το 65,3% των ερωτηθέντων συμφωνεί για την σπουδαιότητα της αρχής που ορίζει ο εσωτερικός έλεγχος ώστε, η αξιολόγηση και ο επανέλεγχος να διενεργείται από τρία πρόσωπα.

Εικόνα 6:Ρόλος του εσωτερικού ελέγχου

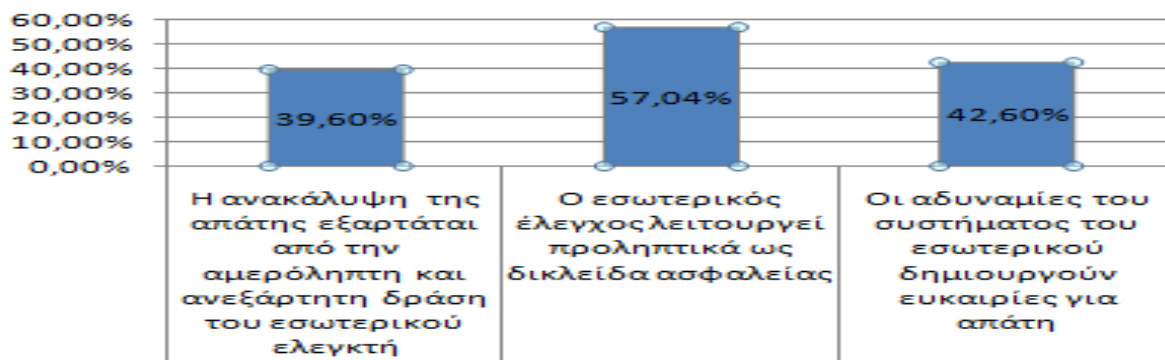
Το Β Μέρος του ερωτηματολογίου εστιάζει στο ρόλο του ελεγκτή και της Διεύθυνσης Εσωτερικής Επιθεώρησης. Στην εικόνα 7 φαίνεται ότι το 57,4% των ερωτηθέντων στην διαβάθμιση «Παρά πολύ» θεωρεί ότι, το έργο του εσωτερικού ελεγκτή πρέπει να χαρακτηρίζεται από ανεξαρτησία και αξιοκρατία και η κατοχή ιδιαίτερων προσόντων και εξειδικευμένων γνώσεων για την στελέχωση αυτών των θέσεων, σε σχέση με άλλες μέσες στην Τράπεζα, κρίνεται αναγκαία καθώς οι εν λόγω υπάλληλοι πρέπει να είναι πολύ καλοί γνωστές του αντικειμένου να, αποφευχθούν λάθη κατά τη διενέργεια του ελέγχου και να εκτιμηθούν σωστά τα αποτελέσματα των ελεγκτικών διαδικασιών. Το 49,5% των ερωτηθέντων στην διαβάθμιση «Σε μεγάλη κλίμακα» πιστεύει ότι, η συχνότητα των ελέγχων δρα αποτρεπτικά σε ατασθαλίες και λάθη ηθελημένα ή μη. Το 47,5% αντίστοιχα στην διαβάθμιση «Σε μεγάλη κλίμακα» πιστεύει ότι η λειτουργία της Διεύθυνσης Επιθεώρησης είναι χρήσιμη και η ύπαρξή της αναγκαία τόσο για τους πελάτες όσο και για τους τραπεζικούς υπαλλήλους, συμβάλλοντας θετικά στην προσθήκη αξίας στο εκάστοτε τραπεζικό ίδρυμα.

Εικόνα 7:Ο ρόλος του Ελεγκτή και της Δ/σης Επιθεώρησης

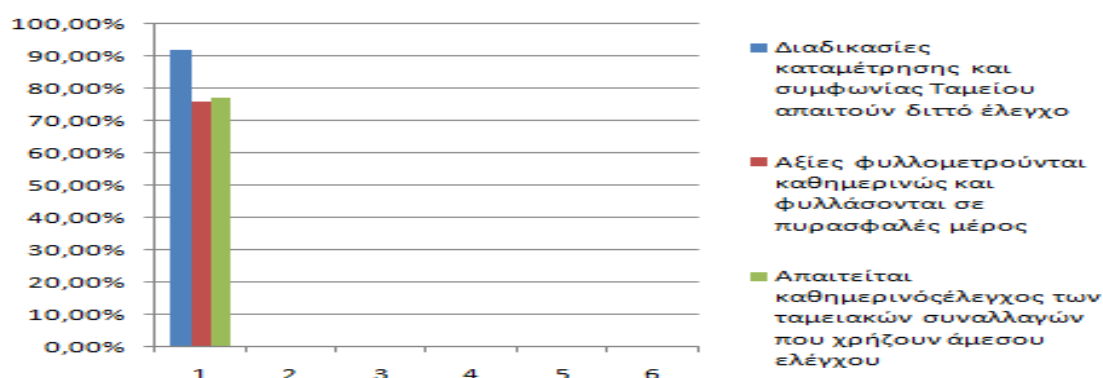
Το Γ Μέρος του ερωτηματολογίου όπως φαίνεται στην εικόνα 8 εστιάζει στην συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στην καταστολή του φαινομένου της τραπεζικής απάτης και στις κυριότερες αιτίες εμφάνισης της. Το 39,6% των ερωτηθέντων δήλωσε πως η ανακάλυψη μιας ενδεχόμενης τραπεζικής απάτης εξαρτάται από την αμερόληπτη & ανεξάρτητη δράση του ελεγκτή. Μεγάλο ποσοστό των υπαλλήλων και συγκεκριμένα το 57,04% στην διαβάθμιση «Σε μεγάλη κλίμακα» πιστεύει ότι ο εσωτερικός έλεγχος λειτουργώντας προληπτικά μπορεί να περιορίσει τις απάτες εις βάρος των τραπεζών μέσω των ελέγχων που πραγματοποιεί και των συστάσεων και προτάσεων δικλίδων ασφαλείας που προτείνει. Το 42,6% των ερωτηθέντων στην διαβάθμιση «Σε μεγάλη κλίμακα» πιστεύει ότι οι Διοικήσεις των Τραπεζών οφείλουν να στηρίζουν το έργο των ελεγκτών προκειμένου να πραγματοποιείται με το καλύτερο δυνατό τρόπο.

Εικόνα 8:Αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου στην πρόληψη της απάτης

Το Δ Μέρος του ερωτηματολογίου εστιάζει, σε εξειδικευμένους ελέγχους αναφορικά με την τραπεζική απάτη. Παρόλο που είναι γενικά παραδεκτό ότι, οι τραπεζικές απάτες διαπράττονται τόσο από τους ίδιους υπαλλήλους της Τράπεζας όσο και από εξωτερικούς δράστες, είναι πολύ θετικό το αποτέλεσμα που προκύπτει και από τις πέντε ερωτήσεις του μέρους αυτού. Όπως φαίνεται στην εικόνα 9, σε ποσοστό που κυμαίνεται από 77,2% έως 92,1% πιστεύουν ότι, σε κάθε ταμειακή συναλλαγή και διαδικασία η παρουσία του διττού ελέγχου επιβάλλεται με σκοπό την ελαχιστοποίηση της πιθανότητας πραγμάτωσης απάτης εις βάρος των τραπεζών.

Εικόνα 9: Έλεγχος ορθότητας των διαδικασιών του Ταμείου

Συμπέρασμα και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Κάποια βασικά στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα λειτουργούν ως προτάσεις για την διευκόλυνση της λειτουργίας και βελτιστοποίησης της υπηρεσίας του εσωτερικού ελέγχου και ενδεικτικά είναι:

- ✓ Μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι η αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες που όλοι όμως στηρίζονται στην ισορροπία των σχέσεων των εμπλεκόμενων μερών.
- ✓ Ένα σημαντικό βήμα, για τη βελτίωση των υπηρεσιών του εσωτερικού ελέγχου είναι, να συμμορφωθούν οι εσωτερικοί ελεγκτές με τα Διεθνή Πρότυπα και να λειτουργούν σύμφωνα με αυτά.
- ✓ Είναι πολύ σημαντικό, να επιλέγεται σύστημα ελέγχου που να λαμβάνει υπόψη τον κίνδυνο κάθε τομέα και να προσαρμόζεται αναλόγως σε αυτόν.
- ✓ Η παγκοσμιοποίηση των επιχειρήσεων, καθιστά αναγκαία την επιβολή διεθνών λογιστικών και ελεγκτικών προτύπων για την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου, εξασφαλίζοντας μεγαλύτερη διαφάνεια και ομοιομορφία στην εκτέλεση των διαδικασιών.

Γενικό συμπέρασμα της παραπάνω έρευνας είναι η άποψη ότι, ο εσωτερικός έλεγχος με την εφαρμογή σύγχρονων μοντέλων ελέγχου αποτελεί καθοριστικής σημασίας παράγοντα για τον περιορισμό της τραπεζικής απάτης και την απρόσκοπτη λειτουργία των τραπεζικών ιδρυμάτων. Τα συστήματα του εσωτερικού ελέγχου πρέπει να είναι αυστηρώς καθορισμένα προκειμένου να είναι αποδοτικά ως προς την αντιμετώπιση των κινδύνων που αντιμετωπίζουν οι Τράπεζες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Δήμου, Α., (2010), «Εσωτερικός έλεγχος, συστήματα εσωτερικού ελέγχου και διερεύνηση της σημασίας ύπαρξης του στον τραπεζικό κλάδο», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.
- Δήμου, Ν., (2000). «Ελεγκτική Βασικές Αρχές Γενικής και Τραπεζικής Ελεγκτικής», Εκδόσεις Ελλήνων, Αθήνα.
- Δερμετζόγλου Χ., (2014) «Τραπεζική εποπτεία και Βασιλεία III:Μελέτη περίπτωσης των Ελληνικών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων» Λευκωσία.
- Καζαντζής, Χ., (2006) «Ελεγκτική & Εσωτερικός Έλεγχος. Μια συστηματική προσέγγιση Εννοιών, Αρχών και Προτύπων», Εκδόσεις BusinessPlus ΑΕ, Πειραιάς.
- Καραμούζης, Ν., Χαρδούβελης,Γκ., (2011) «Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον», Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα.
- Νεγκάκης, Χ., Ταχυνάκης Π.,(2013) «Σύγχρονα Θέματα Ελεγκτικής & Εσωτερικού Ελέγχου», Εκδόσεις Διπλογραφία , Αθήνα.
- Παπαδοπούλου Ε, Σαγρή Σ., (2012) «Εσωτερικός Έλεγχος στις Τράπεζες» Πειραιάς
- Παπαστάθης, Π.,(2003) «Ο σύγχρονος Εσωτερικός Έλεγχος στις Επιχειρήσεις Οργανισμούς και η Πρακτική Εφαρμογή του», Εκδόσεις ΟΠΑΠ, Αθήνα.
- Πράξη Διοικητή Τράπεζας Της Ελλάδος 2577/9.3.2006, «Πλαίσιο αρχών λειτουργίας και κριτηρίων αξιολόγησης της Οργάνωσης και των Συστημάτων Εσωτερικού Ελέγχου των πιστωτικών και χρηματοδοτικών ιδρυμάτων και σχετικές αρμοδιότητες των διοικητικών τους οργάνων».
- Πολιτική Κανονιστικής Συμμόρφωσης - Όμιλος Πειραιώς, Δεκέμβριος 2013.
- Ρεπούσης, Σ., (2010) «Χρηματοοικονομικά απάτη & διαφθορά, Μορφές-Πρόληψη-Καταπολέμηση» Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.

- Σακέλλης, Ε., (2001). «Λογιστική των Εμπορικών Τραπεζών», Εκδόσεις Ελληνική Λιθογραφία.
- Σταυρόπουλος, Α.(2005) , Ελεγκτική .Θεσσαλονίκη
- Τραγάκης, Γ.,(1996) «Οργανωμένο Έγκλημα και Ξέπλυμα Βρώμικου Χρήματος », Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα .
- Τσακλαγκάνος, Α., (1997). «Ελεγκτική», Θεσσαλονίκη.
- Τσίσινου, Α., (2013) «Εσωτερικός Έλεγχος –Εσωτερική Διακυβέρνηση-Εξωτερικός Έλεγχος και το επάγγελμα του ορκωτού Ελεγκτή» Καβάλα.
- Φίλος, Ι., (2004), «Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου Επιχειρήσεων», IQGROUP, Αθήνα.

ΞΕΝΗ

- Basel Committee on Banking Supervision, “Compliance Function in Banks”(2005).
- Carcello J, T. Neal T, (2000) “Audit committee composition and auditor reporting” The Accounting Review, 75 (4), p 453–467.
- Cendrowski Harry, Louis W. Petro, James P. Martin(2007),The Handbook of Fraud Deterrence, p 41.
- Cheung, T. C. and Qiang, C. (1997). “Internal audit at Guangdong Nuclear Power Joint Venture Company Limited”, Managerial Auditing Journal, 12(4): p219-226.
- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Committee, Internal control Integrated Framework, (1992).
- Committee of Sponsoring Organizations of theTreadway Committee, Internal Control Integrated Framework, Executive Summary, (May 2013).
- Cook, G. M. Winkle (1976).‘.Auditing Philosophy and Technique’.(2nd edn) Houghton Mifflin, Boston, MA.
- Herring RJ, (2001),”The Basel 2 Approach To Bank Operational Risk”: Regulation On The Wrong Track* Richard J. Herring The Wharton School University of Pennsylvania), p 10.
- Hubbard D. Larry (2003), “Understanding Internal Controls” Internal Auditor, October, p 23-26.
- Jensen, M.C., Meckling, W.H.,(1976), Theory of the firm: “managerial behaviour, agency costs and ownership structure”, Journal of Financial Economics, Vol. 3, No (4).
- Intelligent HQ, (2016) "The Need for Fraud Risk Management Solutions in Banks".
- Institute of Internal Auditors,(2012), «Coded of Ethics», USA page 78

- Karagiorgos, T., Drogalas, G. and A. Dimou, (2010), “Effectiveness of internal control system in the Greek Bank Sector”, The South European Review of Business Finance & Accounting.
- Lee, T., Azham, Md.,(2008) “The evolution of auditing: An analysis of the historical development”. A.,Journal of Modern Accounting and Auditing, Vol. 4, No (12) (serial no 43).
- Li, C., Raman, K, K., Sun, L & Wu, D.(2015), «The SOX 404 internal control audit: Key regulatory events» Research in Accounting Regulation, 27(2) pp 160-164.
- Pickett, K. H. S. (Assisted by Pickett, J. M.) (2003). “The internal auditing handbook”,2nd edition, Wiley.
- Rittenberg, L.E.(2013),”COSO 2013 a reflection of the times: the long-awaited Internal Control-Integrated Framework update aim to help organizations better design an implement controls, with an eye toward today’s business challenges”, Internal Auditor 70.4, p 60-66.
- Savcuk, O., (2007), “Internal Audit Efficiency Evaluation Principles”, Journal of Business Economics and Management, 6(4), p 275-284.
- Solomon J., (2010) «Corporate Governance and Accountability, Third Edition».
- Spira F Laura(2003)"Risk management: The reinvention of internal control and the changing role of internal audit"(MORGAN 1979).
- Sushma Mishra, AmitaGoyal Chi,(2016) “Internal Auditing for Information Assurance” p 293.
- The Institute of Internal Auditors, «international Standards for the Professional Practice of Internal Auditing(Standards)», October 2012.

ΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- www.accountancygreece.gr
- www.bankofgreece.gr
- www.el.wikipedia.org
- www.Coso.org
- www.euro2day.gr
- www.hba.gr

Σεξουαλικός τουρισμός : προτιμήσεις και επιλογές των καταναλωτών ενός ειδικού τουριστικού προϊόντος

ΓΚΟΣΙΟΥ ΑΘΗΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός είναι μια ευκαιρία για τον άνθρωπο να ξεφύγει από την καθημερινή του ζωή. Μην ξεχνάμε ότι τα σημαντικότερα κίνητρα τα οποία υποκινούν τον άνθρωπο για να ταξιδέψει είναι τα ψυχολογικά, τα οποία περιλαμβάνουν την διαφυγή από την καθημερινότητα και τις κοινωνικές επαφές. Όταν ο άνθρωπος φεύγει μακριά από το σπίτι του για ταξίδι, νιώθει ελεύθερος από ανασφάλειες, περιορισμούς και ταμπού και κατά κάποιο τρόπο αυξάνεται η επιθυμία του για έρωτα και σεξ.

Ο τουρισμός και ο ερωτισμός είναι δύο έννοιες αλληλένδετες. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν όχι μόνο για να γνωρίσουν νέους τόπους και διαφορετικούς πολιτισμούς, αλλά και για να βιώσουν νέες ερωτικές εμπειρίες. Ο σεξουαλικός τουρισμός αποτελεί μια τεράστια βιομηχανία για αρκετές χώρες, τις οποίες επισκέπτονται αρκετοί τουρίστες για την ικανοποίηση των ερωτικών τους αναγκών και φαντασιώσεων.

Ο τουρισμός συνοψίζεται σε τέσσερις λέξεις- τα περίφημα τέσσερα s- sun- sand- sea- sex (ήλιος – άμμος- θάλασσα- σεξ). Από την ερωτική φυγή από την καθημερινότητα έως τις πιο απάνθρωπες εκδοχές της σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών και παιδιών στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, ο ερωτισμός και η σεξουαλική ικανοποίηση κυριαρχεί ως κίνητρο μετακίνησης του σύγχρονου τουρισμού. Βεβαίως, το ερωτικό στοιχείο δέσποζε πάντα στις μετακινήσεις των ανθρώπων από την αρχαιότητα. Η ελληνική μυθολογία είναι γεμάτη από τις ερωτικές περιπέτειες των ταξιδιωτών, όπως για παράδειγμα η ωραία Ελένη και ο Πάρης, ο Οδυσσέας και οι Σειρήνες. Στη σύγχρονη εποχή, ο ερωτισμός και η ικανοποίηση των σεξουαλικών αναγκών κυριαρχεί στον τρόπο προώθησης των τουριστικών προορισμών, για παράδειγμα ημίγυμνες καλλίγραμμες

γυναίκες και νεαρά αγόρια διαφημίζουν την “φιλοξενία” σε τουριστικά θέρετρα στην Ταϊλάνδη, στη Καμπότζη, στην Κούβα.

2. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΕΞ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

Οι άνθρωποι προσφέρουν στον εαυτό τους μικρές ή μεγάλες αποδράσεις από την καθημερινότητα τους, περισσότερες από μία με δύο φορές μέσα σε ένα έτος. Αυτό που θέλουν να πετύχουν με αυτή την κίνηση είναι η αλλαγή του περιβάλλοντος, το ολιγόημερο διάλειμμα από τις υποχρεώσεις τους, η απόκτηση της “προσωρινής” τους ελευθερίας. Λέγοντας προσωρινή ελευθερία εννοούμε αυτή την αίσθηση ξεγνοιασιάς των διακοπών. Η καθημερινότητα, η εργασία, οι υποχρεώσεις που δημιουργούμε θέτουν περιορισμούς μικρούς ή μεγάλους, ανάλογα με τα μεγέθη τους, στην ελευθερία των κινήσεων μας. Αυτό που κάνει ο τουρισμός είναι να “εξαφανίζει” αυτά τα εμπόδια για λίγες μέρες.

Αυτό που νιώθει ο άνθρωπος – τουρίστας είναι η απόλυτη ελευθερία. Η επιλογή ενός τόπου διακοπών, μακριά από τον τόπο μόνιμης κατοικίας σημαίνει ελευθερία κινήσεων. Όλοι μας, όταν πηγαίνουμε διακοπές, το βασικό που αναζητούμε είναι λίγες μέρες απομόνωσης από συγγενείς, γνωστούς, φίλους, εργασιακό περιβάλλον. Στον τόπο διακοπών, ο άνθρωπος νιώθει ότι ξεκινάει από το μηδέν. Αυτή η “μηδενική” κατάσταση τον βοηθάει να εκφράσει, και το κυριότερο να μπορέσει να πραγματοποιήσει τις πιο κρυφές του επιθυμίες.

Ο τουρισμός είναι συνδεδεμένος με τον ρομαντισμό και τον ερωτισμό, λόγω της φύσης του. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν, γνωρίζουν νέα μέρη, νέους πολιτισμούς και ανθρώπους. Οι νέες γνωριμίες, σε συνδυασμό με την αίσθηση ελευθερίας που νιώθει το άτομο, οδηγεί στην έξαρση του ερωτισμού και της σεξουαλικότητας.

Κάποιες φορές το σεξ παίζει σημαντικό ρόλο στην επιλογή του προορισμού. Άλλες πάλι δεν έχει καμία σχέση με την αρχική επιλογή του προορισμού, απλά είναι ένα γεγονός που έτυχε κατά τη διάρκεια του ταξιδιού. Όπως και να 'χει, οι ερωτικές δραστηριότητες θεωρούνται κοινωνικά αποδεκτές, αν δεν είναι απρεπείς, και θεωρούνται πολύ σημαντικός λόγος για ένα ταξίδι. Απρεπείς ερωτικές δραστηριότητες θεωρούνται αυτές που συνδέονται με το εμπορεύσιμο σεξ, με την αγορά δηλαδή των σεξουαλικών υπηρεσιών και το παγκόσμιο εμπόριο της πορνείας.

Το σεξ είναι τμήμα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων. Τα ταξίδια και ο τουρισμός συμβάλλουν στην ανανέωση της ερωτικής δραστηριότητας των ανθρώπων. Αλλαγή σκηνικού, “φυγή” από την καθημερινότητα, εσωτερική ανανέωση, όλα αυτά βοηθούν στην τόνωση του ερωτισμού. Όταν συνδυάζουμε τον τουρισμό και τη σεξουαλικότητα, κλίνουμε προς το θετικό-

την τόνωση του ερωτισμού κλπ. Ο σεξουαλικός τουρισμός έχει εντελώς διαφορετικό – αρνητικό- χαρακτήρα.

2.1 ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο σεξουαλικός τουρισμός σαν έννοια ορίζεται ως το ταξίδι σε μια ξένη χώρα με στόχο τη φθηνή σεξουαλική ικανοποίηση. Ο σεξουαλικός τουρισμός συνδέεται κυρίως με άντρες από τις ανεπτυγμένες χώρες, οι οποίοι ταξιδεύουν κυρίως προς τις χώρες του τρίτου κόσμου, με σκοπό την σεξουαλική δραστηριότητα, συχνά με απαγορευμένους και παράνομους τρόπους. Σε ορισμένες χώρες υπάρχει “εμπορευματοποίηση” του έρωτα, καθώς με τον τρόπο αυτό οι ντόπιοι προσπαθούν να αυξήσουν το εισόδημα τους. Ο σεξοτουρισμός αποτελεί μια τεράστια βιομηχανία για πολλές ασιατικές χώρες, και γενικά για λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, τις οποίες επισκέπτονται ορισμένοι τουρίστες γι' αυτόν ακριβώς το λόγο.

Στη σύνδεση του ταξιδιού με την ελευθερία που επιτρέπει την απομάκρυνση από το μόνιμο περιβάλλον έρχεται να προστεθεί και η καινοτομία της εποχής, που συνδέει τον έρωτα με το σύγχρονο τουρισμό, καλλιεργώντας αφενός τις σεξουαλικές ανάγκες των καταναλωτών και υπηρετώντας αφετέρου τις όλο και μεγαλύτερες οικονομικές στοχεύσεις διαφημιστών, τουριστικών επιχειρήσεων και κυβερνήσεων. Το μάρκετινγκ των τουριστικών προσφορών παρουσιάζει ότι το “σωστό” ταξίδι δεν συνιστά απλώς απάντηση στο αίτημα για ξεκούραση και αναψυχή, αλλά ότι είναι σε θέση να ικανοποιήσει και την πιο ιδιόρρυθμη ερωτική φαντασίωση.

Η σεξουαλική ανάγκη αποδεικνύεται μία από τις βασικές προϋποθέσεις επιλογής ενός τουριστικού πακέτου. Οι ετερόφυλοι επιλέγουν ως τόπο προορισμού τους περιοχές όπου οι συνθήκες θα είναι κατάλληλες και ιδανικές για την εκπλήρωση των σεξουαλικών τους επιθυμιών. Στη Τζαμάικα για παράδειγμα, είναι δύσκολο να συναντήσει κανείς ομοφυλόφιλο ή οικογένειες και παιδιά, από τη στιγμή που τα κυκλώματα πορνείας και κατ' επέκταση οι τουριστικές οργανώσεις και τα τουριστικά πρακτορεία “προστατεύουν” τις σεξουαλικές επιλογές των ετερόφυλων.

Δεν είναι υπερβολή το γεγονός ότι ο σεξουαλικός τουρισμός στηρίζεται και αναπτύσσεται με βάση την πορνεία. Τα κυκλώματα πορνείας “εκτρέφουν” τις ερωτικές επιθυμίες των τουριστών, κάνοντας πράξη το “όλα επιτρέπονται, όλα αγοράζονται”. Ο διεθνής τουρισμός και τα επαγγελματικά ταξίδια μετέτρεψαν την πορνεία σε μια αρκετά αποδοτική “επιχείρηση” σε πολλές φτωχές χώρες του κόσμου. Οπουδήποτε ανθεί, με οποιαδήποτε μορφή διαχείρισης, η πορνεία που προορίζεται για “διεθνείς” πελάτες είναι σιωπηρά αποδεκτή από τις κυβερνήσεις, τις κοινότητες, τις οικογένειες, για τις οποίες συχνά αποτελεί στρατηγική επιβίωσης.

(Μοντζίνι, μετάφραση Φ. Ζερβού, 2006:70)

Σήμερα, πολλοί τουρίστες προτιμούν τον σεξουαλικό – ερωτικό τουρισμό για να ικανοποιήσουν τις ερωτικές τους ανάγκες και φαντασιώσεις, την επιθυμία γνωριμίας ξένων ατόμων, την ανάπτυξη κάθε μορφής σχέσεων με άτομα που ανήκουν σε άλλα πολιτιστικά, κοινωνικά, οικονομικά επίπεδα.

Στις χώρες όπου η πορνεία αποτελεί μέρος του ευρύτερου κυκλώματος διεθνούς τουρισμού, συχνά αντιπροσωπεύει έναν από τους οικονομικούς τομείς με τη μεγαλύτερη ανάπτυξη. Αυτό που προσφέρουν οι τοπικές κοινωνίες τείνει να αντανakλά τις ανάγκες και τις επιθυμίες που γεννιούνται στις κοινωνίες των χωρών από τις οποίες κατάγονται οι ταξιδιώτες, και η ζήτηση επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη μορφή της προσφοράς. Αν και η γεωγραφία του πληρωμένου σεξ που προορίζεται για διεθνείς πελάτες είναι πολύ ανεπτυγμένη και καλά οργανωμένη, κάθε χρόνο εμφανίζονται καινούριες περιοχές και δημιουργούν καινούριες ειδικότητες. Η Αφρική αρχίζει να ασκεί μεγάλη έλξη στις γυναίκες της Δύσης: στην Γκάμπια, για παράδειγμα, άρχισε να αναπτύσσεται γυναικείος τουρισμός, γυναίκες που ψάχνουν νεαρά αγόρια, και ανήλικα, τα λεγόμενα “bombstars” ή “beachboys”. Ο γυναικείος σεξουαλικός τουρισμός είναι πολύ διαδεδομένος και στη Τζαμάικα, στις ακτές της Καραϊβικής, στα Γκόα και στην Ινδία. Είναι όμως κυρίως οι άνδρες που κάνουν τέτοια ταξίδια, καθώς ο υπάκουος, υποταγμένος, ευγενικός και εξωτικός χαρακτήρας των γυναικών πέρα από τον ωκεανό ασκεί επάνω τους γοητεία στην οποία δεν μπορούν να αντισταθούν. Κυρίως οι γυναίκες από την Ασία και οι Λατινοαμερικάνες παρουσιάζονται από το μάρκετινγκ, ερωτικά ακούραστες και χωρίς αναστολές, προικισμένες με τα αναγκαία προτερήματα που θα προσφέρουν απόλυτη ικανοποίηση στον πελάτη. Στους άνδρες συνεχίζει να προκαλεί ενδιαφέρον και έλξη η Βραζιλία, όπου οι ανήλικες που εκδίδονται είναι περίπου μισό εκατομμύριο. Εκτός από τη Βραζιλία, τα πιο γνωστά κέντρα στη Λατινική Αμερική είναι η Δομινικανή Δημοκρατία, η Κολομβία, η Κούβα, η Κόστα Ρίκα και μερικά αγγλόφωνα νησιά της Καραϊβικής.

Είναι γεγονός ότι τα κυκλώματα της πορνείας εξασφαλίζουν ένα αξιόλογο εισόδημα σε όποιον τα οργανώνει. Οι χώρες που έχουν σαν προϋπόθεση για την ανάπτυξη του τουρισμού τους την πορνεία, προσελκύουν πολλούς επενδυτές, πάντα με αποτέλεσμα τα αυξημένα κέρδη. Οι επενδύσεις που γίνονται για την καλύτερη οργάνωση των κυκλωμάτων πορνείας στις χώρες αυτές, καθώς και την προώθηση και διαφήμιση του τουριστικού προϊόντος σε συνάρτηση με την πορνεία, συμβάλλουν στην συνεχή κίνηση του χρήματος. Ο σεξουαλικός τουρισμός “αναπτύσσεται” σε συνάρτηση με τα τρία είδη πορνείας, ενήλικη, παιδική και γκέι.

2.2 ΟΤΑΝ Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΡΙΖΕΤΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟ ΣΕΞ

Η διάθεση φυγής είναι ένα από τα κίνητρα που ενισχύει το ρόλο του τουρισμού σαν ένα είδος μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου στις σύγχρονες κοινωνίες. Το άτομο φεύγει από το χώρο της κατοικίας και της εργασίας του όπου λειτουργούν οργανωτικά πλαίσια και κανόνες συμπεριφοράς κοινά και αποδεκτά από την πλειοψηφία των ατόμων που ζουν στην ίδια χώρα και μεταβαίνει εκεί όπου οι ρυθμοί είναι περισσότερο χαλαροί και όλες οι ενασχολήσεις του χαρακτηρίζονται από το αίσθημα της ελεύθερης επιλογής σε ένα περιβάλλον που τονίζει το αίσθημα της φυγής.

Η ανάγκη για σεξουαλική ικανοποίηση κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού είναι μεγαλύτερη απ' ότι κατά την καθημερινότητα. Αυτό είναι λογικό, λόγω του ότι το άτομο χαλαρώνει και απολαμβάνει τις υπηρεσίες που του παρέχουν. Το δικαίωμα στην απόλαυση το έχουν όλοι ανεξαιτέρως. Από το κονδύλι της κοινωνικής πρόνοιας στη Μεγάλη Βρετανία, θα χρηματοδοτηθούν οι διακοπές ενός νεαρού με μαθησιακές δυσκολίες στο Άμστερνταμ, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και επίσκεψη στις φημισμένες πόρνες της πόλης. Το να απολαμβάνει κάποιος τις διακοπές του και να κάνει αυτό που θα του εξασφαλίσει γαλήνη είναι θεμιτό. Έτσι, ένας 21χρονος, με μαθησιακές δυσκολίες, ο οποίος δεν είχε ποτέ σεξουαλική σχέση θα κάνει το όνειρό του πραγματικότητα. Αυτό δεν θα ήταν είδηση, εάν η “εκπαιδευτική σεξουαλική εκδρομή” του πληρωνόταν από τον ίδιο. Κι όμως, αποτελεί κοινωνική δαπάνη που του παρέχει το βρετανικό Δημόσιο. Το ταξίδι του νεαρού χρηματοδοτείται μέσω ενός κονδυλίου 520 εκατομμυρίων λιρών που θεσπίστηκε για τα άτομα με ειδικές ανάγκες στην Μεγάλη Βρετανία. Σύμφωνα με το νόμο, το κάθε άτομο με ειδικές ανάγκες μπορεί ελεύθερα να επιλέξει που θα κάνει διακοπές και ποιες υπηρεσίες θα του παρασχεθούν εκεί που θα πάει. Η κοινωνική λειτουργός τονίζει ότι “ Η άρνηση να του προσφέρει η υπηρεσία αυτό το είδος διασκέδασης θα ήταν μια παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Τα κορίτσια στο Άμστερνταμ είναι πολύ πιο προστατευμένα από εκείνα του Ηνωμένου Βασιλείου. Ο νεαρός πρέπει να έχει μια φυσιολογική σεξουαλική υγεία” (<http://www.travelchat.gr/forum> περί ταξιδιών- Εναλλακτικός τουρισμός – Δραστηριότητες- Σεξοτουρισμός: το σαφάρι των φαντασιώσεων πρόσβαση 15/2/2011 22:50)

Συνήθως, οι τουρίστες που επισκέπτονται χώρες που προωθείται ο σεξουαλικός τουρισμός, το κάνουν προς ικανοποίηση της ανάγκης τους για σεξ. Ζητούν απλά την σεξουαλική απόλαυση, χωρίς περαιτέρω εξέλιξη της σχέσης με την κοπέλα που θα ικανοποιήσει την κάθε τους επιθυμία. Πολλές χώρες, έχοντας σκοπό να ενισχύσουν τον σεξουαλικό τουρισμό στη χώρα τους, έχουν απενοχοποιήσει το σεξ. Η απενοχοποίηση του σεξ σημαίνει ότι θέτεις το σεξ στην πραγματική του διάσταση και του αφαιρείς τα ταμπού του συντηρητισμού και των προηγούμενων εποχών. Με τον τρόπο αυτό, οι χώρες αυτές μπορούν να προωθήσουν με όλα τα μέσα τον τουρισμό, σε συνδυασμό με το σεξ, και να προσελκύσουν τουρίστες. Θα είναι πλέον ξεκάθαρο από την πλευρά

της κυβέρνησης των χωρών καθώς και των αρμοδίων για τον τουρισμό ότι οι τουρίστες επιλέγουν την συγκεκριμένη χώρα όχι μόνο για αναψυχή και διακοπές, αλλά και για σεξουαλικές απολαύσεις. Έτσι δημιουργείται μία κατάσταση όπου ο νέος που ξεκινάει στην σεξουαλική του ζωή, αλλά και ο μεγαλύτερος μπορεί να απολαύσει το σεξ σαν μια πράξη απαραίτητη για την ψυχολογική του υγεία, σαν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής μας ζωής και της αποδοχής των ενηλίκων στην κοινωνία, χωρίς ενοχές και φόβο.

Η ανάγκη για ικανοποίηση των σεξουαλικών αναγκών των τουριστών τους κάνει να αναζητήσουν εφήμερες σεξουαλικές απολαύσεις. Τους ενδιαφέρει καθαρά η βιολογική τους ανάγκη για σεξ, και όχι η επικοινωνία πέρα από αυτό. Στις χώρες αυτές, κορίτσια και αγόρια “εκπαιδεύονται” για τον σκοπό αυτό. Δεν παραλείπουμε βεβαίως το γεγονός ότι υπάρχουν αξιοσημείωτες περιπτώσεις περαιτέρω εξέλιξης της σχέσης μεταξύ πελάτη και πόρνης.

Η εύκολη πρόσβαση στο σεξ ήταν πόλος έλξης για καινούριους τουρίστες, οι οποίοι με τη σειρά τους προκαλούσαν σεξουαλικές δραστηριότητες. Ο τουρισμός στις περιοχές που προσφέρονται για σεξουαλικές απολαύσεις, όπως για παράδειγμα στην Ταϊλάνδη, βοήθησε ώστε να αναπτυχθούν τουριστικά, δημιουργώντας μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και προσφέροντας ποιοτικότερες υπηρεσίες στους τουρίστες. Στη περίπτωση της Ταϊλάνδης, η πορνεία δεν έπαψε ούτε στιγμή να υφίσταται, και ήταν υπαίτια για τις τεράστιες τουριστικές μάζες που καταφτάνουν στην περιοχή. Οι ιερόδουλές είναι διατεθειμένες να παραμείνουν με τον πελάτη, έναντι συμφωνηθέντος ποσού βέβαια, για όσο διαρκούν οι διακοπές του. Και σε αυτή την περίπτωση δημιουργήθηκαν πιο προσωπικές σχέσεις, μέσα από τις καθαρά επαγγελματικές. Τις περισσότερες φορές οι γάμοι αυτοί οδηγούνται στο διαζύγιο. Αυτό γίνεται κυρίως για το λόγο ότι αρχίζουν σιγά σιγά να γνωρίζει ο ένας το παρελθόν του άλλου, γεγονός που έχει σοβαρά αποτελέσματα στην σταθερότητα του γάμου. Γενικά οι γάμοι αυτοί είναι τόσο επιπόλαιοι, που τις περισσότερες φορές το διαζύγιο είναι θέμα χρόνου.

Υπάρχουν βέβαια και οι περιπτώσεις των τουριστών που ταξιδεύουν αποφασισμένοι να γνωρίσουν και να παντρευτούν αλλοδαπές. Αυτοί οι άντρες είναι κυρίως στερημένοι σεβασμού στην πατρίδα τους ή δεν είναι ιδιαίτερα εμφανίσιμοι ή είναι μεγάλης ηλικίας και δεν μπορούν να βρουν μια γυναίκα σύντροφο στην πατρίδα τους. Κάποιες φορές, οι επιλογές τους στην πατρίδα τους είναι πολύ περιορισμένες, γι' αυτό αναγκάζονται να ψάξουν στο εξωτερικό για σύζυγο.

Τα τελευταία χρόνια, οι τουρίστες που πηγαίνουν στην Ταϊλάνδη για να γνωρίσουν την υποψήφια σύζυγο τους αυξάνονται με υπερβολικά γοργό ρυθμό. Ήδη έχουν ιδρυθεί πρακτορεία, τα οποία δεσμεύονται να μεσολαβήσουν στις γνωριμίες και να αναλάβουν όλα τα τυπικά έγγραφα, ώστε να έρθουν σε επαφή οι Ταϊλανδές με αλλοδαπούς που επιθυμούν να νυμφευθούν. Τα μέρη τα οποία οι τουρίστες έχουν την δυνατότητα να γνωρίσουν τις υποψήφιες συζύγους τους

είναι οι οίκοι ανοχής, τα μπαρ, τα νυχτερινά κέντρα και τα κέντρα μασάζ. Γεγονός είναι ότι ο λόγος που πολλές γυναίκες ωθούνται στην πορνεία δεν είναι καθαρά το εισόδημα, αλλά η πιθανότητα να βρουν έναν αλλοδαπό σύζυγο να τις απαλλάξει από την δύσκολη και γεμάτη προβλήματα μέχρι τότε ζωή τους. Οι γυναίκες αυτές προτιμούν κυρίως άντρες από την Δύση, γιατί τους φέρονται καλύτερα, τις προσφέρουν σταθερότητα, σιγουριά και ασφάλεια. Οι άντρες είναι συνήθως αρκετά χρόνια μεγαλύτεροι από τις συζύγους τους, έχουν μεγαλώσει σε μεγάλες πόλεις, είναι μορφωμένοι και έχουν οικονομική επιφάνεια. Αντιθέτως οι γυναίκες είναι νεαρές, δεν έχουν ούτε την στοιχειώδη μόρφωση και έχουν πολλά οικονομικά προβλήματα. Συνεπώς, τα άτομα αυτά βρίσκονται στις δύο απέναντι πλευρές ενός τεράστιου χάσματος, που χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια και από τους δύο ώστε να έχουν μια κοινή ζωή.

2.3 ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Σήμερα ο σεξουαλικός τουρισμός αποτελεί ένα ολοένα αυξανόμενο trend. Μόνο που στις μέρες μας ο όρος δεν περιορίζεται σε πλούσιους μεσήλικες που απολαμβάνουν τις διακοπές τους και ευχαριστιούνται με την ερωτική συντροφιά των νέων κοριτσιών στα μπαρ της Μπανγκόκ και των Φιλιππίνων, αλλά και σε γυναίκες καριέρας και επιχειρηματίες που αποζητούν απόδραση από τα συνηθισμένα και βάζουν εκείνες τους κανόνες του ερωτικού παιχνιδιού. Ενώ λοιπόν οι άνδρες στρέφονται κυρίως προς την Ασία, οι γυναίκες κατευθύνονται κυρίως προς την Καραϊβική, Νότια Ευρώπη και Αφρική. Κοινοί προορισμοί θα μπορούσαν να θεωρηθούν η Ταϊλάνδη, η Δομινικανή Δημοκρατία και η Κούβα.

Ποιος είναι ο λόγος αύξησης του φαινομένου τις τελευταίες δεκαετίες; Ίσως το γεγονός ότι αυτές οι γυναίκες στον τόπο τους πρέπει να ανταγωνίζονται σε καθημερινή βάση τους άντρες, σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής, στο σχολείο, στη δουλειά, στο γάμο τους. Ο επονομαζόμενος “πόλεμος των φύλων” αλλά και η δυσκολία για νέες γνωριμίες, αναγκάζει πολλές γυναίκες καριέρας να κλείνονται στον εαυτό τους και να μένουν για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς σύντροφο. Απελευθερώνονται και αναζητούν το σεξ σε άλλες χώρες.

Ένας άλλος λόγος για διακοπές με σκοπό το σεξ είναι η ανωνυμία. Οι άντρες που συνάπτουν σχέσεις μαζί τους δεν τις γνωρίζουν στην καθημερινότητα τους, και έτσι αισθάνονται ελεύθερες. Δεν υπάρχουν παρατηρητές, έχουν την ελευθερία να πειραματιστούν και να μείνουν μακριά από ταμπού και προλήψεις. Πολλές προέρχονται και από κάποιο χωρισμό ή διαζύγιο και έτσι η ποικιλία αλλά και η ευκαιρία νέων γνωριμιών, χωρίς περαιτέρω απαιτήσεις είναι αντίδοτο στον πόνο του χωρισμού. Οι sankies είναι οι ζιγκολό της Δομινικανής Δημοκρατίας, από φτωχές οικογένειες και συχνά χαμηλού μορφωτικού επιπέδου. Είναι όμως αρκετά έξυπνοι για να γνωρίζουν πώς να ικανοποιούν τις γυναίκες και να καλύπτουν τις ανασφάλειές τους.

3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΕΝΟΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Πρωταρχικό ρόλο στην επιλογή ενός τόπου προορισμού για σεξουαλικό τουρισμό παίζει το νομοθετικό πλαίσιο του τόπου, που σχετίζεται με την πορνεία. Υπάρχουν περιπτώσεις που άνθρωποι ταξιδεύουν για σεξουαλικό τουρισμό, επειδή οι σεξουαλικές δραστηριότητες στην πατρίδα τους θεωρούνται παράνομες. Φυσικά ο τουρίστας δεν πρέπει να αμελεί ότι και σε σεξουαλικά απελευθερωμένες χώρες υπάρχουν πάλι περιορισμοί και προφυλάξεις, τις οποίες πρέπει να έχει υπόψη του και να είναι ενημερωμένος επαρκώς, ώστε να αποφύγει τους κινδύνους.

Ένας άλλος παράγοντας επιλογής ενός τόπου για σεξουαλικό τουρισμό είναι οι τιμές των σεξουαλικών υπηρεσιών που προσφέρονται, οι οποίες θα πρέπει να είναι χαμηλότερες και κατά συνέπεια ελκυστικές σε σχέση με αυτές στην πατρίδα του τουρίστα. Στην περίοδο της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης που διανύουμε, είναι αρκετά δελεαστικό για έναν τουρίστα μια διαφήμιση ενός τουριστικού προορισμού, που προσφέρεται για σεξουαλικό τουρισμό, με υπηρεσίες σε πολύ προσιτές τιμές. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι όσοι κάνουν σεξουαλικό τουρισμό, δεν είναι όλοι με υψηλά εισοδήματα. Υψηλή ποιότητα υπηρεσιών, που σημαίνει καθαριότητα, υγιεινή, εχεμύθεια σε συνδυασμό με χαμηλές τιμές, αποτελούν έναν δυνατό παράγοντα επιλογής ενός προορισμού.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι τιμές θα πρέπει να συνδυάζονται και με ποιότητα. Δεν έχει καμία αξία αν οι υπηρεσίες που προσφέρονται σε χαμηλές τιμές δεν ακολουθούν τους βασικούς κανόνες υγιεινής. Σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να ρισκάρει ο τουρίστας την υγεία του για λίγες ώρες σεξουαλικής ικανοποίησης. Δυστυχώς υπάρχουν πολλές περιπτώσεις τουριστών να έχουν επιστρέψει στην πατρίδα τους από κάποιο ταξίδι και να έχουν προσβληθεί από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα.

Είναι απαραίτητο να επισημάνουμε ότι στις χώρες που ανθίζει η πορνεία, και κατ' επέκταση ο σεξουαλικός τουρισμός, υπάρχει αυξημένη εγκληματικότητα. Στα κυκλώματα της πορνείας εμπλέκονται άτομα, τα οποία νοιάζονται μόνο για το κέδρος τους και σε κάποιες περιοχές προστατεύονται κιόλας, λόγω των αυξημένων ποσοστών κέρδους που αποφέρουν στα κράτη. Ο τουρίστας πρέπει να αντλήσει πολλές πληροφορίες σχετικά με την εγκληματικότητα της χώρας προορισμού, για να μην βρεθεί μπλεγμένος σε καταστάσεις, που πολλές φορές είναι μη αναστρέψιμες. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου τουρίστες έχουν βρεθεί μπλεγμένοι σε καταστάσεις και δεν μπορούν να δικαιωθούν για το λόγο ότι δεν προστατεύονται από τα νομικά καθεστώτα των χωρών υποδοχής. Στις υπανάπτυκτες χώρες η πορνεία αποφέρει έσοδα και συμβάλει με αυτόν τον τρόπο στην οικονομική τους ανάκαμψη. Εξαιτίας αυτού, οι παράγοντες που εμπλέκονται με την πορνεία προστατεύονται από το κράτος.

4. ΒΑΣΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Κατά την διάρκεια των διακοπών, όλα γίνονται πιθανά, όπως το να αψηφά κανείς μια σειρά απαγορεύσεων. Ένας τουρίστας, χαμένος μέσα στο γκρουπ του, θα εμπιστευτεί την τύχη του ενδεχομένως στον ταξιδιωτικό οδηγό ή στο πρακτορείο, αλλά παράλληλα θα επιτρέψει στον εαυτό του πρακτικές τις οποίες συνήθως θεωρεί απαγορευμένες στη χώρα του. Όπως το να κάνει γυμνισμό σε κάποια παραλία της Μαλαισίας ή ακόμη να φλερτάρει σε ένα βιετναμέζικο εστιατόριο με μία κοπέλα που πουλάει τσιγάρα και αναμνηστικά. Αυτή η επιθυμία μεταμόρφωσης του εαυτού του είναι τόσο βολική για τους τουρίστες, οργανωμένους ή όχι, που η ανεύθυνη συμπεριφορά κατά τη διάρκεια του ταξιδιού έχει εδραιωθεί. Ο σεξουαλικός τουρίστας ξεφορτώνεται συχνά κάθε αίσθηση ανθρωπιάς και υπευθυνότητας, καθώς, με τη μεσολάβηση της οικονομικής συναλλαγής αισθάνεται απελευθερωμένος από την ανάγκη να ασχοληθεί με τον συνάνθρωπό του: δεν νιώθει πλέον την υποχρέωση ούτε να τον σεβαστεί, ούτε να του προσφέρει ευχαρίστηση. Πληρώνοντας για μια υπηρεσία σεξουαλική κατά περίπτωση, αγοράζει την ελευθερία ενός προσώπου πάνω στο οποίο, για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, θα έχει κάθε δικαίωμα.

Υπάρχουν πέντε βασικοί λόγοι για την ακμή του μαζικού σεξουαλικού τουρισμού:

1. Η αυξανόμενη φτώχεια. Στις χώρες που επικρατεί οικονομική αθλιότητα και η επιβίωση είναι ο μοναδικός σκοπός των κατοίκων, είναι πολύ δύσκολο να αποφευχθεί η αύξηση της πορνείας. Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και η άμεση ανάγκη για χρήμα οδηγεί πολλά κορίτσια και αγόρια στη πορνεία.
2. Η απελευθέρωση της αγοράς του σεξ κατά τρόπο που να ενθαρρύνεται σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό το εμπόριο λευκής σαρκός. Η εισαγωγή νέων κοριτσιών ενθαρρύνει επομένως και τις αφίξεις των σεξοτουριστών στις χώρες που υποστηρίζουν αυτή τη μορφή τουρισμού.
3. Η διατήρηση των πατριαρχικών και σεξιστικών κοινωνιών. Οι τουρίστες που επιθυμούν να ταξιδέψουν για την ικανοποίηση των σεξουαλικών τους αναγκών και επιθυμιών θα επιλέξουν “σεξουαλικά απελευθερωμένες” κοινωνίες, για να μην έχουν προβλήματα με το νόμο και τους ντόπιους κατοίκους.
4. Η σταδιακή υπονόμηση των γυναικών, φόντο της γενικής και κοινότοπης σεξουαλικής βίας. Αυτό βοηθάει τους σεξοτουρίστες στο να είναι πιο ελεύθεροι και χωρίς αναστολές όταν αγοράζουν τον έρωτα από τις νέες κοπέλες.
5. Η έκρηξη του διεθνούς τουρισμού και των ρευμάτων μεταναστών κάθε είδους. Η έκρηξη του διεθνούς τουρισμού σαφέστατα βοήθησε στην ακμή του σεξουαλικού τουρισμού, καθώς υποψήφιοι τουρίστες από όλο το κόσμο ψάχνουν να βρουν προορισμούς ιδιαίτερους για κάθε

είδους προτιμήσεις. Οι μετανάστες, ενώ είναι στην αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής και εργασίας, δεν παύουν να διατηρούν τις συνήθειες και τις νοοτροπίες τους. Έτσι όταν αποκτήσουν τα οικονομικά εφόδια που θα τους επιτρέψουν να κάνουν τουρισμό, να αναζητήσουν χώρες κατάλληλες για τα κάθε είδους επιθυμίες.

5. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Η παρούσα έρευνα γίνεται με στόχο την συγκέντρωση στοιχείων, η επεξεργασία των οποίων θα οδηγήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις προτιμήσεις εκείνων των τουριστών, οι οποίοι ταξιδεύουν σε χώρες οι οποίες ενδείκνυνται για σεξουαλικό τουρισμό.

Ειδικότερα η έρευνα επιδιώκει

1. Την καταγραφή των επιλογών των τουριστών σχετικά με τα τουριστικά καταλύματα και τις πηγές πληροφόρησης για τον τόπο προορισμού.
2. Την διερεύνηση του βαθμού ενημέρωσης που λαμβάνουν για τις σεξουαλικές υπηρεσίες που προσφέρονται στον τόπο προορισμού.
3. Την καταγραφή των επιπλέον κινήτρων επιλογής ενός τόπου, ο οποίος ενδείκνυνται για σεξουαλικό τουρισμό.
4. Τον εντοπισμό των παραγόντων, οι οποίοι επιδρούν στο να επισκεφθούν ξανά τον ίδιο προορισμό.
5. Την διερεύνηση του κατά πόσο ενδιαφέρουν τους τουρίστες τα ποσοστά εγκληματικότητας και η παιδική πορνεία στον τόπο προορισμού.
6. Την διερεύνηση του αν οι τουρίστες συνδυάζουν την υψηλή ποιότητα των σεξουαλικών υπηρεσιών που λαμβάνουν με την τιμή.
7. Τον εντοπισμό του κατά πόσο θεωρούν οι τουρίστες σημαντική την προστασία τους στις χώρες που ενδείκνυνται για σεξουαλικό τουρισμό.

Για την υλοποίηση της έρευνας σχεδιάστηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο απαρτίζεται από 34 ερωτήσεις, κλειστού και ανοιχτού τύπου.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ 6.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σύμφωνα με την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, προκύπτουν ορισμένα συμπεράσματα όσον αφορά τα εξής:

- τον τόπο διαμονής και το είδος και ποιότητα και είδος των τουριστικών καταλυμάτων

- τους εξωτερικούς παράγοντες και σε ποιο βαθμό αυτοί επηρεάζουν την απόφαση των τουριστών για την επιλογή ενός τόπου προορισμού
- τις προτιμήσεις και τους λόγους που επιδρούν θετικά στο να επαναλάβει ο τουρίστας την επίσκεψη του σε μια χώρα
- το κατά πόσο και σε ποιο βαθμό οι τουρίστες βασίζονται στους τουριστικούς οδηγούς και τις πληροφορίες από το διαδίκτυο σχετικά με τις υπηρεσίες στις χώρες σεξουαλικού τουρισμού
- το κατά πόσο ενδιαφέρουν τους τουρίστες και ενημερώνονται σχετικά για την εγκληματικότητα της περιοχής και την προστασία του τουρίστα
- τι αποτελεί γι' αυτούς προτεραιότητα όσον αφορά το σεξουαλικό προϊόν στις χώρες προορισμού

Αναλυτικά, τα αποτελέσματα έδειξαν τα εξής

1. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων, που κάνουν σεξουαλικό τουρισμό, είναι άντρες. Η ηλικία όποιου κάνει σεξουαλικό τουρισμό δεν μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς, από τη στιγμή που η σεξουαλική δραστηριότητα του κάθε ανθρώπου δεν μπορεί να προσδιοριστεί ηλικιακά. Εκτός από την ηλικία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε ακριβώς ούτε την εισοδηματική τάξη, στην οποία ανήκουν, αφού σεξουαλικό τουρισμό μπορούν να κάνουν όλοι όσοι το επιθυμούν, απλά θα είναι διαφορετικού επιπέδου ποιότητας και τιμής. Όσον αφορά το επάγγελμα, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι οποίοι μπορούν οι ίδιοι να ρυθμίσουν το χρόνο τους για διακοπές. Σχετικά με την εκπαίδευση, όλοι έχουν από βασική έως πανεπιστημιακή μόρφωση. Οι περισσότεροι εκ των ανταποκρινόμενων που κάνουν σεξουαλικό τουρισμό είναι άγαμοι, ελεύθεροι από κάθε είδους οικογενειακές υποχρεώσεις.
2. Κατά τα δύο προηγούμενα έτη, 2010 και 2011, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δαπάνησε πάνω από χίλια ευρώ για διακοπές σε χώρες που ενδείκνυνται για σεξουαλικό τουρισμό. Αυτό δείχνει ότι, παρά την περίοδο της οικονομικής κρίσης που διανύουμε, το άτομο, που θέτει ως προτεραιότητα την ξεκούραση και την ικανοποίηση των σεξουαλικών του επιθυμιών, διαθέτει χρήματα. Όπως τόνισαν αρκετοί ανταποκρινόμενοι, με την προσωπική επαφή που είχε η ερευνήτρια μαζί τους, προτιμούν να στερούνται κάποιες απολαύσεις προκειμένου να συγκεντρώσουν χρήματα γι' αυτό το ταξίδι. Ο μέσος όρος ημερών διακοπών για 2010 και 2011 είναι 15 ημέρες. Αν αναλογισθεί κανείς ότι οι τουρίστες κάνουν σεξουαλικό τουρισμό περίπου δύο φορές το χρόνο, οι 15 ημέρες είναι ικανοποιητικό χρονικό διάστημα μέσα σε ένα έτος για σεξουαλικό τουρισμό. Η έρευνα έδειξε ότι ο πιο δημοφιλής προορισμός στο εξωτερικό είναι η Ταϊλάνδη, που αποτελεί και κορυφαίο προορισμό σεξουαλικού τουρισμού παγκοσμίως. Όσον αφορά την Ελλάδα, οι προορισμοί που επιλέγουν αρκετοί, κυρίως ομοφυλόφιλοι, είναι η Μύκονος

και η Σκιάθος. Τα νησιά αυτά έχουν αναπτύξει ένα είδος γκέι σεξουαλικού τουρισμού, και προσελκύουν ομοφυλόφιλους από όλο το κόσμο.

3. Οι τουρίστες επιλέγουν κυρίως για τη διαμονή τους ξενοδοχεία κατηγορίας Β και Γ, τονίζοντας ότι στο εξωτερικό και ειδικότερα στην Ταϊλάνδη τα ξενοδοχεία κατηγορίας Β εκεί προσφέρουν τις ανέσεις των αντίστοιχων ξενοδοχείων κατηγορίας Α στην Ελλάδα. Οι ίδιοι επισήμαναν έτσι ότι δεν υπάρχει λόγος να αυξήσουν το κόστος διαμονής τους. Επίσης δήλωσαν ότι τους ενδιαφέρουν οι εξτρά υπηρεσίες ενός ξενοδοχείου, π.χ. spa, μασάζ. Οι τουρίστες προτιμούν να επιλέγουν για τη διαμονή τους ξενοδοχεία και τουριστικά καταλύματα που βρίσκονται στην πρωτεύουσα, για να απολαμβάνουν όλες τις ανέσεις που προσφέρονται και να αποφεύγουν έτσι τις μετακινήσεις.

4. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η ποιότητα των τουριστικών καταλυμάτων, καθώς και οι υπηρεσίες που προσφέρονται στον τόπο προορισμού αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν το χρόνο διαμονής και φυσικά την επιλογή ενός προορισμού. Μεγάλο ρόλο φυσικά παίζουν και οι τιμές.

5. Οι προσωπικές ανάγκες του κάθε τουρίστα και ο βαθμός ικανοποίησης τους αποτελούν βασική προϋπόθεση για την άποψη που θα διαμορφώσει ο καθένας σχετικά με την ποιότητα του τουριστικού προορισμού. Ο λόγος που επιλέγει κάποιος να κάνει σεξουαλικό τουρισμό είναι το να ικανοποιήσει τις σεξουαλικές του ανάγκες και επιθυμίες. Άρα ο βαθμός που θα το πετύχει, θα συμβάλει στο να επαναλάβει κάποιος την επίσκεψη του σε έναν συγκεκριμένο τουριστικό προορισμό. Επίσης όλοι οι τουρίστες επιδιώκουν ξεκούραση και χαλάρωση κατά την διάρκεια των διακοπών τους. Αυτό σε συνδυασμό με την ικανοποίηση των σεξουαλικών του επιθυμιών σε μέγιστο βαθμό αποτελεί λόγο επανάληψης της επίσκεψης σε έναν τόπο.

6. Οι τουριστικοί οδηγοί γενικότερα δεν αποτελούν χρήσιμο εργαλείο τον τουριστών που κάνουν σεξουαλικό τουρισμό. Η έρευνα έδειξε ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό χρησιμοποιεί τους τουριστικούς οδηγούς για την ξενάγηση και τη γνωριμία του τόπου προορισμού. Τώρα, όσον αφορά τις σεξουαλικές υπηρεσίες που διαφημίζονται από τα φυλλάδια και το διαδίκτυο, ένα μέρος των ερωτηθέντων προτιμά να χρησιμοποιεί ότι διαφημίζεται, ένα άλλο προτιμάει να ψάχνει κάτι το διαφορετικό από αυτό που προτείνεται. Στο διαδίκτυο μπορεί κανείς να βρει ότι θέλει, διαφορετικές υπηρεσίες για κάθε είδους ανάγκη και επιθυμία, σε τιμές που κυμαίνονται από χαμηλές έως πολύ υψηλές. Τα blogs που έχουν δημιουργηθεί για κάθε χώρα από άτομα που κάνουν σεξουαλικό τουρισμό προσφέρουν μεγάλη ποικιλία επιλογών σεξουαλικών υπηρεσιών. Αρκετοί υποψήφιοι τουρίστες, πριν ξεκινήσουν για τον τόπο προορισμού τους, επισκέπτονται τα blogs για να ενημερωθούν σχετικά με τα σεξουαλικά προϊόντα και τις τιμές.

7. Οι τουρίστες που ταξιδεύουν σε χώρες με ανεπτυγμένο σεξουαλικό τουρισμό, γνωρίζουν πολύ καλά τους κινδύνους λόγω των υψηλών ποσοστών εγκληματικότητας της περιοχής. Έτσι φροντίζουν να παραμένουν σε μέρη που τα ποσοστά εγκληματικότητας είναι χαμηλά λόγω του τουρισμού. Οι τοπικές αρχές σε ορισμένες χώρες προστατεύουν τον τουρισμό και την ανάπτυξη, για να μπορούν οι τουρίστες να αισθάνονται ασφάλεια και να μην διατρέχουν κίνδυνο για τη σωματική τους ακεραιότητα.

8. Εκτός από την εγκληματικότητα που χαρακτηρίζει περιοχές με υψηλό σεξουαλικό τουρισμό, οι τουρίστες κινδυνεύουν να πέσουν θύματα εκμετάλλευσης. Αρκετοί ανταποκρινόμενοι ανέφεραν παραδείγματα, είτε προσωπικά είτε γνωστών τους, όπου έπεσαν θύματα εκμετάλλευσης κυρίως χρηματικής. Αρκετοί προστάτες των κοριτσιών, που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στους τουρίστες, τους ζήτησαν πολύ περισσότερα χρήματα απ' ότι είχαν συμφωνήσει αρχικά, με αποτέλεσμα οι τουρίστες να δεχτούν απειλές και εκβιασμούς. Στα blogs οι τουρίστες αναφέρουν αρκετά τέτοια περιστατικά και επισημαίνουν προσοχή σε όποιον έχει προγραμματίσει ένα τέτοιο ταξίδι.

9. Προτεραιότητα για τους τουρίστες, όταν ψάχνουν για προορισμό σεξουαλικού τουρισμού αποτελούν η ποιότητα των υπηρεσιών, η υψηλή υγιεινή και φυσικά η ασφάλεια και προστασία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Οι χώρες του εξωτερικού φημίζονται για την υψηλή ποιότητα των σεξουαλικών υπηρεσιών σε προσιτές τιμές. Γι' αυτό το λόγο ταξιδεύουν πολλοί προς τα εκεί. Η υγιεινή είναι επίσης ένας ακόμα σοβαρός παράγοντας επιλογής σεξουαλικών υπηρεσιών. Δεν είναι λίγα τα περιστατικά τουριστών, που επέστρεψαν από ταξίδι στο εξωτερικό και νοσηλεύτηκαν διότι προσβλήθηκαν από μεταδιδόμενα σεξουαλικά νοσήματα. Αρκετοί ανταποκρινόμενοι τόνισαν ότι προτιμούν να επισκεφθούν δημοφιλή “κέντρα παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών” παρά να αναζητήσουν πολύ φθηνές υπηρεσίες, που συνήθως συνδυάζονται με κίνδυνο της υγείας τους.

Λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της έρευνας, θα λέγαμε ότι οι τουρίστες που επιλέγουν προορισμούς σεξουαλικού τουρισμού ενημερώνονται σχετικά με τα ήθη και τα έθιμα του τόπου, και τον τρόπο ζωής των κατοίκων. Επίσης, εκτός από την προτεραιότητα που δίνουν στην ικανοποίηση των σεξουαλικών τους επιθυμιών, νοιάζονται και για την σωματική τους ακεραιότητα και την διασκέδαση κατά τη διαμονή τους.

5.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όσοι επιλέγουν να ταξιδέψουν με σκοπό να κάνουν σεξουαλικό τουρισμό, το υποστηρίζουν και το κάνουν χωρίς ενδοιασμούς και αναστολές. Η ευχαρίστηση που προσφέρεται, έστω και με αυτόν τον τρόπο, τους καλύπτει εσωτερικά. Δεν θα πρέπει να παραλείπουμε το

γεγονός ότι υπάρχουν άνθρωποι που δεν μπορούν να τονώσουν την σεξουαλική τους πεποίθηση στην πατρίδα τους, είτε λόγω της εμφάνισής τους, είτε λόγω κάποιας πάθησης, που τους στερεί τον έρωτα. Επειδή το σεξ δεν αποτελεί αποκλειστικά και μόνο εργαλείο ικανοποίησης των σεξουαλικών αναγκών, αλλά αποτελεί σοβαρό παράγοντα για την προσωπική ολοκλήρωση του καθενός, βασικό συντελεστή για την προσωπική ηρεμία και εργαλείο που τονώνει την αυτοπεποίθηση του κάθε ανθρώπου, για όλους αυτούς τους λόγους είναι αναγκαίο για κάθε άνθρωπο. Μέσω του σεξουαλικού τουρισμού, ο άνθρωπος αισθάνεται ελεύθερος να ικανοποιήσει όλες τις ανάγκες και επιθυμίες που αναφέρθηκαν παραπάνω, σε οποιαδήποτε ηλικία και εισοδηματική κατάσταση και αν ανήκει.

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας έδειξαν ότι οι τουρίστες δεν βασίζονται στους τουριστικούς οδηγούς που προσφέρονται για τις χώρες που ενδείκνυνται για σεξουαλικό τουρισμό. Αντιθέτως, δίνουν βάση στις εμπειρίες και προτάσεις τουριστών, οι οποίοι έχουν ταξιδέψει περισσότερες φορές σε έναν προορισμό και τον γνωρίζουν καλύτερα. Ο σύλλογος των τουριστικών πρακτόρων, και συγκεκριμένα όσα πρακτορεία είναι ειδικευμένοι στην οργάνωση ταξιδιών σε χώρες που προσφέρονται για σεξουαλικό τουρισμό, θα μπορούσε να εκδώσει έντυπα και μπροσούρες προσαρμοσμένες ακριβώς στις υπηρεσίες που προσφέρονται για την ικανοποίηση των σεξοτουριστών. Αυτό θα βοηθούσε πάρα πολύ τον υποψήφιο τουρίστα στο να οργανώσει το ταξίδι του, με λιγότερο χρόνο και κόπο. Δεν θα χρειάζεται να ανατρέχει στα διάφορα blogs, ούτε να στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο σε γνώμες και προτάσεις γνωστών του προσώπων. Θα μπορεί να καθοδηγηθεί από ένα έντυπο που θα είναι συγκεντρωμένα όλα τα μέση που θα μπορεί να επισκεφθεί για την ικανοποίηση των σεξουαλικών του επιθυμιών.

Επίσης, οι τουριστικοί πράκτορες θα πρέπει να συγκεντρώσουν σε ένα έντυπο τα τουριστικά καταλύματα που έχουν τις προδιαγραφές που απαιτούν οι τουρίστες, από τη στιγμή που οι ίδιοι δίνουν μεγάλη σημασία στην ποιότητα των τουριστικών καταλυμάτων. Με αυτόν τον τρόπο ο υποψήφιος ταξιδιώτης δεν θα χρειάζεται να ψάξει μόνος του για το που θα διαμείνει κατά την διάρκεια των διακοπών του. Επίσης, ο ρόλος των τουριστικών πρακτόρων θα αποκτήσει σημασία για τους σεξοτουρίστες, για το οτιδήποτε μπορεί να χρειαστούν κατά τη διαμονή τους εκεί. Μια οργανωμένη ιστοσελίδα από τον σύλλογο των τουριστικών πρακτόρων, με αναρτημένα τα τουριστικά καταλύματα που διαθέτουν τις κατάλληλες προδιαγραφές για τους τουρίστες, είναι μια πρόταση που θα διευκολύνει τους ταξιδιώτες.

Η ενημέρωση που θα χρειαστεί να λάβει ο τουρίστας όσον αφορά τον τρόπο ζωής των κατοίκων στον τόπο προορισμού είναι σημαντική. Η εγκληματικότητα, η νομοθεσία περί ομοφυλοφιλίας, παράγοντες που επηρεάζουν την διαμονή του τουρίστα, θα πρέπει να παρατίθενται σε κάποιο έντυπο σχετικό με τον τόπο προορισμού.

Λόγω του ότι ο σεξουαλικός τουρισμός είναι μια πολύ ιδιαίτερη μορφή τουρισμού, θα πρέπει τα τουριστικά πρακτορεία και οι τουριστικές οργανώσεις της χώρας αναχώρησης των τουριστών να συγκεντρώσουν και οργανώσουν το υλικό που θα βοηθήσει στην άνετη διαμονή τους. Αυτό θα περιλαμβάνει στοιχεία για τον τρόπο ζωής των κατοίκων, τα κέντρα διασκέδασης, τις κακόφημες περιοχές και τι θα πρέπει να αποφύγουν οι τουρίστες ώστε να μην βρεθούν μπλεγμένοι, τα εστιατόρια και γενικότερα ότι χρειάζεται να γνωρίζει ο τουρίστας. Σ' αυτή τη προσπάθεια μπορούν να συμβάλουν και άτομα που μελετούν το φαινόμενο του σεξουαλικού τουρισμού σε επιστημονικό επίπεδο, όπως και όλοι όσοι κάνουν σεξουαλικό τουρισμό αρκετά συχνά. Η προσπάθεια που έχει ξεκινήσει να γίνεται από σεξοτουρίστες, με τη χρήση blogs, έχει βοηθήσει εν μέρη στην ενημέρωση. Αυτό που χρειάζεται ο τουρίστας είναι ένα εύχρηστο έντυπο, με όλες τις πληροφορίες συγκεντρωμένες όσον αφορά ενημέρωση, τουριστικά καταλύματα και υπηρεσίες σεξουαλικής απόλαυσης, ότι χρειάζεται δηλαδή για μια ευχάριστη και χωρίς προβλήματα διαμονή.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1999), Τουριστική Ανάπτυξη και Διοικητική Αποκέντρωση, Αθήνα, Εκδόσεις Προπομπός
- Ηγουμενάκης Γ. Νίκος- Ηγουμενάκης Ν. Γιώργος, (2004), Τουριστικό Μάρκετινγκ Γενικές Αρχές, Αθήνα, Εκδόσεις Interbooks
- Κοκκώσης Χ.- Τσάρτας Π., (2001), Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Αθήνα, Εκδόσεις Κριτική
- Μισέλ Ουέλμπεκ (2002), Πλατφόρμα, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας
- Πάολα Μοντζίνι, (2006), Εμπόριο Γυναικών, Πορνεία, Μαστροπεία και εκμετάλλευση, Αθήνα, Εκδόσεις Μελάνι
- Πρωτοπαπαδάκης Ιωάννης, (2003), Τουριστικό Μάρκετινγκ, Αθήνα, Εκδόσεις Σταμούλη
- Τσάρτας Πάρις, (1996), Τουρίστες, Ταξίδια, Τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό, Αθήνα, Εκδόσεις Εξάντας

- Χρήστου Σ. Ευάγγελος, (1999), Έρευνα Τουριστικής Αγοράς, Αθήνα, Εκδόσεις Interbooks
- Brian McNair, (2002), Η κουλτούρα του στριπτίζ, Σεξ, Μέσα ενημέρωσης και ο Εκδημοκρατισμός της Επιθυμίας, Αθήνα, Εκδόσεις Σαββάλας
- Chuck Y. Gee – James C. Makens – Dexter J. L. Choy, (2004), Τουριστική και Ταξιδιωτική Βιομηχανία, Αθήνα, Εκδόσεις Ελλήν
- Siddharth Kara, (2010), Σεξ τράφικιν, στο άδυτο της οικονομίας της σύγχρονης δουλείας, Αθήνα, Εκδόσεις Ασβός

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Jeff Guaracino, (2007), Gay and Lesbian Tourism, The essen al Guide for Marke ng, Elsevier
- Ramon Benedicto A. Alampay, (2005), Sustainable Tourism, Challenges for the Philippines, Philippine APEC Study Center Network (PASCN)
- 15th Annual Gay and Lesbian Tourism Report, Exploring tourism and hospitality opportuni es in the gay and lesbian marketplace 2010-2011, (2010) Community Marke ng Inc

Τουριστικοί Οδηγοί

- Briand Bedford- Eichler, (2010), Spartacus, Interna onal Gay Guide, Γερμανία, Bruno Gmünder Verlag GMBH
- Christopher P. Baker, (2003), Na onal Geographic Traveler Κούβα, Αθήνα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη ΑΕ
- Phil Macdonald -Carl Parkes, (2002), Na onal Geographic Traveler Ταϊλάνδη, Αθήνα, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη ΑΕ

Ηλεκτρονική βιβλιογραφία

- Ανανιάδου Ε., (2011), Γιατί οι gay είναι αναγκαίοι ...στην κρίση, διαθέσιμο στο <http://www.sofokleousin.gr/archives/81254> πρόσβαση την 28/12/2011 12:10
- Καρδάρης Γεώργιος, (2009), Ταξιδεύοντας για σεξ, Αφιέρωμα: Γκέι Τουρισμός, διαθέσιμο στο <http://www.10percent.gr/periodiko/teyxos27/1396-2009-09-25-18-44-55.html> πρόσβαση 5/10/2011 ώρα 23:00
- Κούμελης Θεόδωρος, (2009), Σεξουαλική εκμετάλλευση παιδιών, με ετήσιο τζίρο 250 δις. Ευρώ, διαθέσιμο στο <http://www.traveldailynews.com> πρόσβαση 30/3/2011 10:00

- Κουνάδη Ηρώ, (2008), Gay- friendly τουρισμός: Ταξιδεύοντας...εναλλακτικά, διαθέσιμο στο <http://www.in2life.gr/escape/infoguide/articles/148272/article.aspx?mode=paging&m=35&pg=6> πρόσβαση 5/1/2011 19:30
- Κυριακόπουλος Κώστας, Η μεγάλη μπίζνα του οργανωμένου εγκλήματος, 1 εκατ. Παιδιά στο παζάρι του σεξοτουρισμού, άρθρο στην Ελευθεροτυπία, διαθέσιμο στο <http://www.thai.gr/forum/index.php?action=printpage;topic=1310.0> πρόσβαση 3/12/2011 20:30
- Λιάκα Ζωή, (2011), Μη φιλική για τους gay τουρίστες η Ελλάδα, διαθέσιμο στο <http://www.lesbian.gr/scene.php?article=248> πρόσβαση την 18/1/2012 15:15
- Μακρή Δήμητρα, (2011), Μάστιγα ο σεξουαλικός τουρισμός διαθέσιμο στο <http://www.agelioforos.gr/default.asp?pid=7&ct=9&article=79115> πρόσβαση 12/2/2012 ώρα 17:20
- Μπίτσικα Παναγιώτα, (1998), “Ο μπαμπάς λείπει σε ταξίδι για...σεξ” διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=103132> πρόσβαση 25/10/2011 20:30
- Πρεκατέ Βικτωρία, Παρουσιάσεις τριών Βρετανικών και μια διεθνούς ΜΚΟ για την αντιμετώπιση της σεξουαλικής κακοποίησης: Stop it Now, NSPCC, One in Four, ECPAT, διαθέσιμο στο http://www.obrela.gr/articles/Et_Bib_Pr_Prekate_2.pdf πρόσβαση 4/12/2011 18:05
- James C. McKinley Jr. (2004), Cuba keeps AIDS in check despite sex tourism διαθέσιμο στο http://www.nytimes.com/2004/12/26/world/americas/26iht-sex.html?_r=1 πρόσβαση 8/1/2012 19:30
- Σεξοτουρισμός, το σαφάρι των φαντασιώσεων, διαθέσιμο στο <http://www.travelchat.gr/forum/index.php/topic,2299.0.html> πρόσβαση την 3/12/2011 23:15
- Βραζιλία, Σε έκρηξη ο σεξουαλικός τουρισμός, www.kathimerini.gr με πληροφορίες από το BBC, διαθέσιμο στο http://portal.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathextra_1_05/08/2010_349666 πρόσβαση 1/9/2011 21:30
- Παιδικός σεξουαλικός τουρισμός και παιδική πορνεία, διαθέσιμο στο http://www.obrela.gr/ekstrateia_tourism.htm πρόσβαση 25/6/2011 22:30
- Φρεντερικ Μιτεράν: Δεν έχω κάνει ποτέ κακό σε κανέναν διαθέσιμο στο http://gayrightsgreece.blogspot.com/2009/10/blog-post_09.html πρόσβαση 12/3/2011 ώρα 22:30
- Πιο ελκυστικές οι εφήμερες σχέσεις για τους άντρες (2008) διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/science/article/?aid=240960> πρόσβαση 9/4/2011 ώρα 21:30

- Ο σεξοτουρισμός και η Διεθνής των Νταβατζήδων- μια ιστορία που πάει αρκετά χρόνια πίσω, διαθέσιμο στο <http://www.anfascripta.net/LinkClick.aspx?fileckct=8NYccYlwZyw%3D&tabid=> 76 πρόσβαση 19/12/2011 23:00
- Ο τουρισμός του σεξ, 4 ½ βδομάδες, Ελευθεροτυπία 30/6/1996 διαθέσιμο στο <http://www.iospress.gr/ios1996/ios19960630b.htm> πρόσβαση 30/11/2011 21:00
- Παгдаία άνοδος του σεξοτουρισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες (2009), δημοσιεύθηκε στο TVXS.gr (<http://tvxs.gr>)
- Ελλάδα, τέλειο μέρος για διακοπές αλλά όχι για τους γκέι, (5/9/2011) διαθέσιμο στο <http://www.travelpassion.gr/solotraveller/663-sex-a-tourism.html> πρόσβαση 1/4/2012 21:00
- Child Sex Tourism, Oct 2007,Beyond Borders Inc, www.ecpat.net πρόσβαση την 22/2/2012 14:30
- End child prostitution, child pornography and trafficking of children for sexual purposes, www.ecpat.net πρόσβαση την 29/11/2011 23:30
- Βικιπαίδεια, Λήμμα: πορνεία, διαθέσιμο στο <http://el.wikipedia.org/wiki/Πορνεία> πρόσβαση 3/12/2011 19:30
- Βικιπαίδεια, Λήμμα: ομοφοβία διαθέσιμο στο <http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%BC%CE%BF%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%AF%CE%B1> πρόσβαση 11/12/2011 09:30

Η πορεία των σημαντικότερων εμπορευμάτων στο χρηματιστήριο εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης κατά την περίοδο 2007-2016

ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ-ΘΩΜΑΣ

Περίληψη

Η μελέτη αυτή πραγματεύεται την πορεία των σημαντικότερων εμπορευμάτων στο Χρηματιστήριο Εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης (New York Mercantile Exchange), κατά την χρονική περίοδο 2007-2016. Κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου, λαμβάνουν χώρα σημαντικά γεγονότα όπως η παγκόσμια οικονομική κρίση, γεωπολιτικές αναταραχές, καθώς και άλλα γεγονότα τα οποία επηρέασαν την τιμή των διαπραγματεύσιμων εμπορευμάτων.

Αρχικά, η μελέτη ασχολείται με την πορεία του πετρελαίου, ή όπως είναι ευρέως γνωστό και ως «μαύρος χρυσός». Ένα αγαθό με εξέχουσα σημασία για την ανθρωπότητα που δικαίως θεωρείται ως ένα από τα κυρίαρχα της αγοράς. Ακολουθεί η μελέτη του χρυσού ο οποίος αποτελούσε ανέκαθεν το ασφαλές καταφύγιο των επενδυτών σε περιόδους αναταραχών. Αμέσως μετά γίνεται ανάλυση της πορείας του χαλκού, ενός βασικού μεταλλεύματος με ευρύ φάσμα εφαρμογών στην καθημερινότητα του ανθρώπου και τέλος γίνεται ανάλυση για την πορεία του ρυζιού κατά την περίοδο 2007-2016. Το ρύζι μπορεί να μην είναι τόσο δημοφιλές ως εμπόρευμα στους χρηματιστηριακούς δείκτες, παρόλα αυτά επηρεάζει τις καταναλωτικές συνήθειες εκατομμυρίων ανθρώπων σε όλο τον κόσμο. Μέσα από τα εξεταζόμενα εμπορεύματα γίνεται αντιληπτό και η μεγάλη ποικιλία εμπορευμάτων που διαπραγματεύονται στο χρηματιστήριο εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης.

Ο σκοπός της μελέτης είναι να αναδείξει τους παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά και την ζήτηση αυτών των αγαθών καθώς και να παρουσιάσει την αναλυτική τους πορεία αλλά και τις σημαντικές αυξομειώσεις που υπήρξαν στην τιμή τους κατά το συγκεκριμένο χρονικό

διάστημα. Παράλληλα θα υπάρξει σύγκριση της πορείας των εμπορευμάτων και αν η πορεία τους είναι αλληλένδετη ή επηρεαζόμενη από τις αυξομειώσεις των τιμών τους.

Λέξεις Κλειδιά: << χρηματιστήριο εμπορευμάτων, πετρέλαιο, χρυσός, χαλκός, ρύζι >>

Εισαγωγή

Η ιστορία του χρηματιστηρίου εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης ξεκινάει από το 1872, όταν σχηματίζεται η «Αγορά Βουτύρου και Τυριού», ενώ σιγά σιγά εμπλουτιζόταν με περισσότερα αγαθά όπως το αβγό. Το 1882 μετονομάζεται ως «New York Mercantile Exchange» και σειρά έχουν να εισαχθούν προς διαπραγμάτευση τα αποξηραμένα τρόφιμα, τα συσκευασμένα τρόφιμα και τα πουλερικά. Παράλληλα και ενώ ο NYMEX συνέχιζε να διαπραγματεύεται τα αρχικά του προϊόντα, τα οποία ήταν κυρίως αγροτικής φύσεως, το 1933 σχηματίζεται ο δείκτης COMEX, απορροφώντας άλλες μικρότερες αγορές. Ο δείκτης αυτός ήταν και είναι επικεντρωμένος κυρίως στα μέταλλα. Το 2008, ο NYMEX εξαγοράζεται από το CME Group το οποίο έχει στην κατοχή του και άλλα σημαντικά χρηματιστήρια όπως το χρηματιστήριο εμπορευμάτων του Σικάγο.⁴⁶⁵

1. Η πορεία του πετρελαίου κατά την περίοδο 2007-2016

1.1. Εισαγωγή

Ένα από τα σημαντικότερα αγαθά του χρηματιστηρίου εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης, είναι το πετρέλαιο. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό το πετρέλαιο έχει συμπεριφορά ενός τυπικού εμπορεύματος, επομένως η τιμή του είναι δυνατόν να παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις ανά περιόδους. Σε περιόδους αυξημένης ζήτησης ή χαμηλής παραγωγής, η τιμή του παρουσιάζει μεγάλη άνοδο ενώ σε περιόδους μειωμένης ζήτησης ή αυξημένης παραγωγής η τιμή του παρουσιάζει πτώση. Ορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή του πετρελαίου είναι:

Πίνακας 1.: Παράγοντες μεταβολής της τιμής του πετρελαίου

Σταθεροί Παράγοντες	Μεταβλητοί Παράγοντες
Κόστος ανακάλυψης νέων κοιτασμάτων	Επίπεδα παραγωγής
Κόστος Εξόρυξης	Επίπεδα Κατανάλωσης
Χημική Επεξεργασία	Τιμή του αμερικανικού δολαρίου

⁴⁶⁵ Banks, E. (2005). Exchange-traded derivatives. John Wiley & Sons.

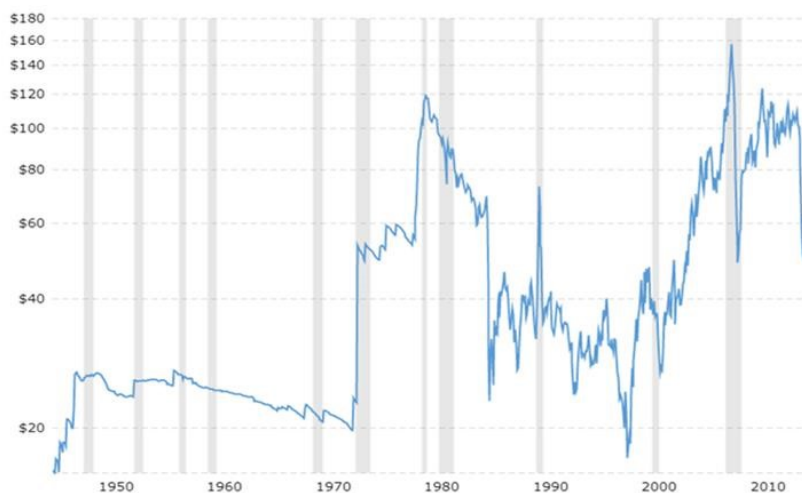
Κόστος Παραγωγής	Προσφορά και ζήτηση
Κόστος Διανομής	Γεωπολιτικές εξελίξεις
Κόστος Αποθήκευσης	Καιρικά φαινόμενα

Πηγή: www.investopedia.com

1.2. Η κρίση της περιόδου 2008-2009 και η νέα εποχή

Κατά την περίοδο 2008-2009 σημειώθηκε η τελευταία μεγάλη κρίση στην τιμή του πετρελαίου, καθώς άγγιξε την ιστορικά υψηλότερη τιμή του, των 143 δολαρίων ανά βαρέλι στις 3 Ιουλίου του 2008. Από το παρακάτω διάγραμμα (διάγραμμα 1), γίνεται φανερό πως η τιμή του πετρελαίου ξεπέρασε κατά πολύ τις τιμές τις οποίες είχαμε συναντήσει στις προηγούμενες πετρελαϊκές κρίσεις. Η προηγούμενη κορυφή του διαγράμματος συναντάται κατά την διάρκεια του επταετούς πολέμου μεταξύ Ιράν και Ιράκ (22/09/1980 έως 20/08/1988).

Διάγραμμα 1: . Διαχρονική πορεία των τιμών του πετρελαίου στον δείκτη NYMEX

πηγή: www.macrotrends.com

1.3. Παράγοντες που επηρέασαν την τιμή του πετρελαίου

Καθώς η ανάγκη για πετρέλαιο γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη, υπήρχαν γεγονότα τα οποία επηρέασαν άμεσα την τιμή του πετρελαίου στον χρηματιστηριακό δείκτη. Γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα νωρίτερα και είχαν επίπτωση στην παραγωγή, όπως οι τυφώνες στον Κόλπο

του Μεξικού το 2005, οι αναταραχές σε χώρες με μεγάλη παραγωγή πετρελαίου όπως το Ιράκ και η Νιγηρία. Παρόλα αυτά η παραγωγή του πετρελαίου παρέμεινε σταθερή.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, συναντάμε την μείωση της παραγωγής σε σημαντικά κοιτάσματα όπως στο κοίτασμα της Βόρειας Θάλασσας, του οποίου η παραγωγή είχε μειωθεί κατά 50% σε σχέση με το 1971, των κοιτασμάτων του Κόλπου του Μεξικού όπως προαναφέρθηκαν κ.α.. Μεγάλο ρόλο στην πορεία της προσφοράς του πετρελαίου έπαιξε η στάση της Σαουδικής Αραβίας, μία χώρα που παραδοσιακά αποτελεί έναν από τους ηγέτες στον χώρο των εξαγωγών πετρελαίου, η οποία πάντα ακολουθεί μια ιδιαίτερη και σχετικά αυτόνομη στρατηγική. Παρά τις προηγούμενες παρεμβάσεις της στα προηγούμενα χρόνια με την αύξηση της ημερήσιας παραγωγής της, όπως το 2005, αυτή την φορά η Σαουδική Αραβία δεν ακολούθησε την ίδια στρατηγική. Το έντονα αρνητικό κλίμα, επιδεινώθηκε παραπάνω καθώς η εξάντληση σημαντικών κοιτασμάτων, όπως του κόλπου του Ghawar, έφεραν τον πανικό στις αγορές και επηρέασαν την ελαστικότητα της ζήτησης ως προς τις αγορές και τις μακροπρόθεσμες εκτιμήσεις.

Αξίζει να σημειωθεί πως περαιτέρω ανησυχία είχαν προκαλέσει οι δηλώσεις του Βασιλιά της Σαουδικής Αραβίας Abdullah σε διεθνή μέσα, στις 13 Απριλίου του 2008, πως έχουν ανακαλυφθεί νέα κοιτάσματα πετρελαίου αλλά δεν θα τα εκμεταλλευτούν άμεσα, καθώς πρέπει να περάσουν ως «κληρονομιά» στις επόμενες γενιές της χώρας.⁴⁶⁶

1.4. Η ζήτηση κατά την περίοδο της κρίσης

Όπως είναι κατανοητό, σε περίοδο κρίσης, είμαστε προδιατεθειμένοι να πιστέψουμε ότι η ζήτηση του συγκεκριμένου αγαθού είναι μεγαλύτερη από ότι η προσφορά του. Αυτό δεν είναι όμως πάντα αληθές. Η ζήτηση για πετρέλαιο δεν αυξήθηκε στις περισσότερες γωνιές του πλανήτη. Οι ΗΠΑ το 2007 είχαν καταφέρει να μειώσουν την ζήτηση πετρελαίου κατά 122.000 βαρέλια την ημέρα σε σχέση με το 2005, η Ιαπωνία κατά 318.000 βαρέλια ημερησίως ενώ η Ευρώπη είχε σημειώσει την μεγαλύτερη μείωση κατά 346.000 βαρέλια ημερησίως, δείχνοντας παράλληλα την μεγαλύτερη διάθεση για να χρησιμοποιήσει τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ή διάφορες εναλλακτικές μορφές ενέργειας (π.χ. φυσικό αέριο) στην θέση του πετρελαίου.⁴⁶⁷

Ακόμα ένας παράγοντας που συντέλεσε στην μεγάλη άνοδο των τιμών, ήταν η κατακόρυφη αύξηση της ζήτησης του πετρελαίου στην Κίνα. Ο ρυθμός αύξησης της ζήτησης του

⁴⁶⁶ James D. Hamilton, 2009. "Understanding Crude Oil Prices," The Energy Journal, International Association for Energy Economics, vol. 30(2), pages 179-206

⁴⁶⁷ James.D.Hamilton (2009). Causes and Consequences of the Oil Shock of 2007–08. Brookings Papers on Economic Activity 2009(1), 215-261. Brookings Institution Press. Retrieved November 6, 2017, from Project MUSE database

πετρελαίου φτάνει ετησίως το 7% για τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Προκειμένου να έχουμε συγκρίσιμα νούμερα θα αναφέρουμε πως η ζήτηση του πετρελαίου από το 2005 έως το 2007 αυξήθηκε κατά 870.000 βαρέλια ημερησίως. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να θεωρήσουμε πως η άνοδος της ζήτησης πετρελαίου από την πλευρά της Κίνας ήταν ο αποκλειστικός παράγοντας για την ραγδαία άνοδο της τιμής του πετρελαίου, καθώς η ραγδαία άνοδος από την πλευρά της, συνδυάστηκε με την μείωση της ημερήσιας ζήτησης από άλλες αναπτυσσόμενες χώρες.

2 Η πορεία του χρυσού κατά την εξεταζόμενη περίοδο

2.1. Εισαγωγή

Από την αρχαιότητα ο άνθρωπος έψαχνε τρόπο για να απεικονίσει και να εκφράσει τον πλούτο και την πολυτέλεια. Ένας από τους τρόπους αυτούς ήταν με τον χρυσό. Είτε με κοσμήματα είτε με νομίσματα, ο χρυσός ήταν ανέκαθεν το σύμβολο επίδειξης πλούτου, ενώ είχε πάντα κυρίαρχο ρόλο και στο εμπόριο.

Κατά το πέρασμα των αιώνων συναντήσαμε τον χρυσό σε διάφορες μορφές, όπως το πρώτο νόμισμα που μας είναι γνωστό (το αρχαίο αιγυπτιακό Shekel που χρονολογείται από το 1500 π.Χ.). Στο πέρασμα των αιώνων συναντάμε άλλα σημαντικά νομίσματα όπως το Δουκάτο των Βενετών.

Το 1816 η Μεγάλη Βρετανία, εισάγει ουσιαστικά για πρώτη φορά τον χρυσό κανόνα στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα καθώς αντιστοιχίζει την λίρα με συγκεκριμένη ποσότητα χρυσού, ενώ το 1873 και οι Η.Π.Α. πλέον χρησιμοποιούν τον χρυσό κανόνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ότι το 1923, η Κεντρική Τράπεζα των Η.Π.Α., αναφέρει πως ο χρυσός που διέθετε στα αποθέματα της, αντιστοιχούσε στο 40% των δολαρίων⁴⁶⁸.

Έτσι φτάνουμε στην συνθήκη του Bretton Woods όταν οι 44 συμμαχικές χώρες (ανάμεσα τους και η Ελλάδα), έπειτα από διαπραγματεύσεις προχώρησαν στην ίδρυση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.), της Παγκόσμιας Τράπεζας, της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου αλλά και του Συστήματος Σταθερών Συναλλαγματικών Ισοτιμιών ή όπως αλλιώς έγινε γνωστό ως ο κανόνας του Bretton Woods, ο οποίος προέβλεπε πως κάθε χώρα που συμμετείχε στον κανόνα, θα αναλάμβανε την υποχρέωση να ασκήσει τέτοια νομισματική πολιτική που να διατηρεί την συναλλαγματική της ισοτιμία σταθερή σε μια καθορισμένη τιμή, με μέγιστη απόκλιση 1%, σε σχέση με τον χρυσό.

Σκοπός της δημιουργίας αυτού του συστήματος, ήταν η ύπαρξη ενός ομαλού και προβλέψιμου διεθνούς κλίματος συναλλαγών ανάμεσα στις συμμετέχουσες χώρες, που θα καθοριζόταν από συγκεκριμένους κανόνες, με περιορισμό των ελέγχων και την επίτευξη της

⁴⁶⁸ World Gold Council, <https://www.gold.org/about-gold/history-of-gold>

μετατρεψιμότητας των νομισμάτων όλων των χωρών που συμμετείχαν στο σύστημα του Bretton Woods, μέσω των σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Το τέλος του συμφώνου του Bretton Woods, επήλθε κατά την περίοδο 1968-1973.

Τον Αύγουστο του 1971, ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Richard Nixon, ανακοίνωνε την προσωρινή αναστολή της μετατροπής του δολαρίου σε χρυσό, ενώ ολόκληρη την δεκαετία του 1960 το δολάριο δεχόταν ισχυρές πιέσεις. Μετά τη κατάργηση του συστήματος του Bretton Woods, οι περισσότερες χώρες επέστρεψαν στην ελεύθερη διακύμανση των συναλλαγματικών ισοτιμιών των νομισμάτων τους.⁴⁶⁹

2.2 Η προσφορά χρυσού

Η παραγωγή των ορυχείων αποτελεί το μεγαλύτερο κομμάτι της προσφοράς του χρυσού, σε ποσοστό 75%. Ωστόσο κάθε χρόνο η ζήτηση για χρυσό, αυξάνεται ολοένα και περισσότερο με αποτέλεσμα να υπάρχει έλλειμμα. Μέρος του ελλείμματος αυτού καλύπτεται από την ανακύκλωση. Η εξόρυξη του χρυσού δεν ανταποκρίνεται γρήγορα στις αλλαγές των τιμών. Αντίθετα ο χρυσός της ανακύκλωσης ανταποκρίνεται πιο άμεσα στις καθημερινές αλλαγές της τιμής του. Οι πηγές του ανακυκλώσιμου χρυσού είναι στην συντριπτική πλειοψηφία (90%) από κοσμήματα τα οποία ανακυκλώνονται, ενώ το υπόλοιπο 10% είναι από προϊόντα τεχνολογίας. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε πως ένα τυπικό ορυχείο αποδίδει 1 έως 5 γραμμάρια χρυσού ανά τόνο, ενώ τα κινητά τηλέφωνα εμπεριέχουν 350 γραμμάρια χρυσού ανά τόνο και οι πίνακες κυκλωμάτων ενός υπολογιστή μπορούν να φτάσουν μέχρι και τα 250 γραμμάρια ανά τόνο⁴⁷⁰.

2.3. Η ζήτηση του χρυσού

Όπως κάθε εμπόρευμα, έτσι και ο χρυσός επηρεάζεται από την προσφορά και την ζήτηση. Οι σημαντικότεροι παράγοντες της ζήτησης είναι:

- Χρυσοχοΐα:** Η αύξηση ή η μείωση της ζήτησης σε μεγάλες αγορές όπως η Ινδία ή η Κίνα, στις οποίες υπάρχει μεγάλη ζήτηση για χρυσό για την κατασκευή κοσμημάτων.
- Προστασία από τον πληθωρισμό:** Όσο χαμηλότερος είναι ο πληθωρισμός μίας χώρας, τόσο μεγαλύτερη αξία έχουν τα χρήματα των πολιτών της. Όμως σε περιόδους κρίσεως ο πληθωρισμός, ακολουθεί συνήθως ανοδική πορεία. Έτσι ο χρυσός αποτελεί πόλο έλξης των επενδυτών, καθώς δεν επηρεάζεται από τις πληθωριστικές πιέσεις.

⁴⁶⁹ World gold council, <https://www.gold.org/about-gold/history-of-gold/bretton-woods-system>

⁴⁷⁰ Owens, Brian , Mining: Extreme prospects, Nature, 2013/03/14/print,4957440S4S6, Nature Publishing Group, a division of Macmillan Publishers Limited. All Rights Reserved.,0028-0836, <http://dx.doi.org/10.1038/495S4a10.1038/495S4a10.1038/495S4a>

•**Τεχνολογία:** Ο χρυσός, αποτελεί εδώ και πολλά χρόνια βασικό στοιχείο στον τομέα των καινοτομιών στον κλάδο της ηλεκτρονικής. Οι ιδιότητες του χρυσού και η ανάπτυξη του τομέα της «νανοτεχνολογίας» οδηγούν σε νέες χρήσεις του στην ιατρική, στον τομέα της περιβαλλοντικής διαχείρισης ενώ η χρήση του στην οδοντιατρική είναι διαδεδομένη εδώ και αιώνες (πίνακας 2).

Πίνακας 2: Η ζήτηση του χρυσού, σε τόνους στον τομέα της τεχνολογίας

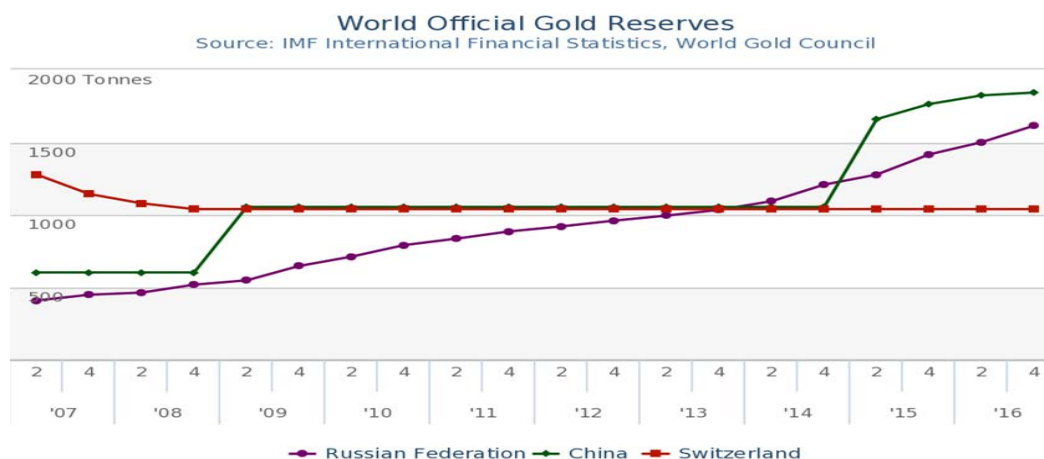
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Τεχνολογία	460,5	428,6	381,3	355,9	348,7	332,0	323,4
Ηλεκτρονική	321,5	302,6	266,5	249,8	277,5	262,1	255,7
Βιομηχανικές Χρήσεις	93,4	89,8	86,4	83,1	51,2	51,0	49,7
Οδοντιατρική	45,6	36,2	28,4	23,0	19,9	18,9	18,0

πηγή: Metals Focus; GFMS, Thomson Reuters; ICE Benchmark Administration; World Gold Council

•**Τα αποθέματα χρυσού των τραπεζών:** Οι κεντρικές τράπεζες των χωρών έχουν στην διάθεση τους αποθέματα σε χρυσό, τα οποία δεν προσφέρουν συνήθως την απόδοση που μπορεί να προσφέρει κάποιο ομόλογο ή κάποια μετοχή, αποτελούν όμως το ασφαλέστερο επενδυτικό προϊόν. Σε περίπτωση που κάποια κεντρική τράπεζα αποφασίσει να αυξήσει τα αποθέματα της, όπως έκαναν μέσα στην εξεταζόμενη περίοδο οι κεντρικές τράπεζες της Κίνας και της Ρωσίας (διάγραμμα 2), αυτό θα προκαλέσει έντονη αύξηση στην ζήτηση του χρυσού και παράλληλα άνοδο της τιμής του.⁴⁷¹

Διάγραμμα 2: Η αύξηση των αποθεμάτων των Κεντρικών Τραπεζών της Ρωσίας και της Κίνας σε αντιπαραβολή με την σταθερή πορεία του σταθερού αποθέματος χρυσού της Κεντρικής Τράπεζας της Ελβετίας

⁴⁷¹ world gold council, <https://www.gold.org/data/gold-reserves>

πηγή: Metals Focus; GFMS, Thomson Reuters; ICE Benchmark Administration; World Gold Council

2.4. Η πορεία του χρυσού κατά την εξεταζόμενη περίοδο (2007-2016)

Ο χρυσός δεν έμεινε ανεπηρέαστος κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Αν πάρουμε ως σημείο αναφοράς προ κρίσεως το 2001, όταν η τιμή του ήταν στα 250\$ η ουγγιά, θα δούμε πως αυτή εκτοξεύτηκε ακόμα και πάνω από τα 1900\$, ενώ μέχρι το τέλος του 2013 η τιμή του χρυσού είχε πέσει κοντά στα 1200\$, τιμή που διατηρείται μέχρι το τέλος του 2016. Αρκετοί έσπευσαν να πουν πως η τιμή που προσέγγισε ο χρυσός το 2011 δεν ήταν παρά ένα ακόμα πυροτέχνημα και δεν θα αργούσε η στιγμή που θα επανερχόταν στα προηγούμενα επίπεδα.

Τι οδήγησε όμως στην εκτόξευση του χρυσού; Η παγκόσμια οικονομική κρίση , η οποία οδήγησε σε κατάρρευση τόσο την αγορά ακινήτων όσο και αρκετές μετοχές, η αβεβαιότητα στον τραπεζικό τομέα, μαζί με τα χαμηλά επιτόκια, ώθησαν αρκετούς επενδυτές στην αγορά χρυσού. Παράλληλα και με την κρίση χρέους σε αρκετές χώρες της ευρωζώνης, οι κεντρικές τράπεζες των χωρών πραγματοποιώντας επεκτατική νομισματική πολιτική, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα αναχρηματοδότησης τόσο των τραπεζών όσο και των κυβερνήσεων, στράφηκαν στον χρυσό, δημιουργώντας έτσι ακόμα μεγαλύτερες προσδοκίες για την τιμή του.

2.5. Ο χρυσός εναντίον του πετρελαίου κατά την εξεταζόμενη περίοδο

Τα δύο αυτά σημαντικά εμπορεύματα, παρουσίασαν έντονες αυξομειώσεις κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Ως έτη σταθμούς θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τόσο το 2008 που επιτυγχάνεται η τιμή ρεκόρ του πετρελαίου αλλά και το 2011 όταν η τιμή του χρυσού αγγίζει την κορυφή.

Το 2008, την περίοδο όπου επιτυγχάνεται η μέγιστη τιμή του πετρελαίου, κατά το πρώτο μισό η τιμή του χρυσού σημειώνει ανοδική πορεία ενώ το δεύτερο μισό το βρίσκει σε πτωτική.

Παρόλα αυτά το ετήσιο κλείσιμο του ήταν σε θετικό πρόσημο. Έτσι η τιμή του χρυσού παρουσιάζει μια συγκρατημένη άνοδο, ενώ η τιμή του πετρελαίου γνωρίζει το ιστορικό υψηλό.

Το 2011, είναι η χρονιά όπου ο χρυσός καταγράφει κατακόρυφη άνοδο, αν και οι τάσεις μπορούν να χαρακτηριστούν ως μεικτές λόγω των αυξομειώσεων. Πάντως το τελευταίο τρίμηνο τα δύο αυτά σημαντικά εμπορεύματα, ακολουθούν κοινή πορεία

Στα υπόλοιπα έτη της εξεταζόμενης περιόδου η τιμή των δύο εμπορευμάτων παρουσίασε έντονη ανοδική αλλά και έντονα πτωτική πορεία. Ως παράδειγμα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την περίοδο 2014 – 2016

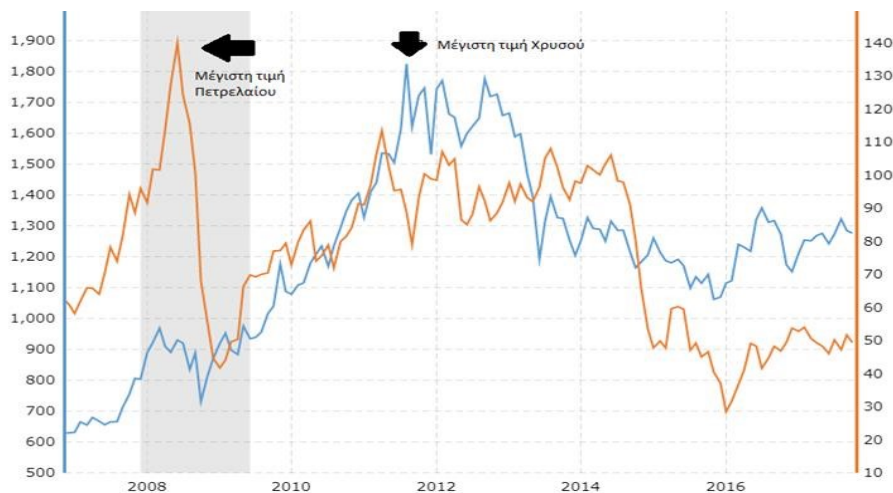
Το 2014, ο χρυσός ακολουθεί μια μικτή πορεία, κλείνοντας την χρονιά με ελαφρές απώλειες, ενώ αντίθετα το πετρέλαιο δέχεται ένα ισχυρό πλήγμα καθώς μέσα στην χρονιά υπάρχει πτώση της τάξεως του 40% στην τιμή του (102,25\$ τον Ιανουάριο με κλείσιμο τον Δεκέμβριο στα 60,55\$).

Το 2015, τα δύο εμπορεύματα μοιάζουν να ακολουθούν κοινή πορεία, καθώς και τα δύο έχουν απώλειες με μοναδική εξαίρεση το τρίμηνο μεταξύ Αυγούστου και Οκτωβρίου όπου έβαλαν «φρένο» σε αυτή την πτώση, απλά περιορίζοντας τις απώλειες τους, καθώς το πετρέλαιο έκλεισε μόλις στα 36,56\$ ανά βαρέλι.

Το 2016, χαρακτηρίζεται από την συνεχόμενα ανοδική πορεία του πετρελαίου το οποίο συμπλήρωσε 10 στους 12 μήνες με θετικό πρόσημο κλείνοντας το έτος στα 53,63\$, τιμή σχεδόν διπλάσια από το 2015. Αντίθετα η πορεία του χρυσού είχε δύο πρόσωπα. Ένα πολύ θετικό πρώτο οχτάμηνο με άνοδο από τα 1097,91\$ τον Ιανουάριο, στα 1340,17\$ τον Αύγουστο και ένα αρνητικό τετράμηνο με την τιμή του να κλείνει στα 1157,36\$. Παρόλα αυτά αν και πολύ διαφορετικές οι πορείες των 2 εμπορευμάτων, υπήρξε άνοδος και στα δύο.

Συνοψίζοντας, σε διάστημα 120 μηνών, δεν ήταν λίγες οι φορές που το πετρέλαιο και ο χρυσός, παρουσίασαν κοινή πορεία, είτε είναι θετική είτε αρνητική. Σίγουρα δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι το πετρέλαιο επηρεάζει την τιμή του χρυσού ή και το αντίστροφο, παρόλα αυτά στο στατιστικό δείγμα αυτής της περιόδου διαπιστώσαμε πως το 60% των μηνών ακολουθούσαν ίδια πορεία, χωρίς όμως να εξετάζουμε τις αποδόσεις. Ως παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τον Αύγουστο του 2015 όταν ο χρυσός σημείωσε οριακή πτώση της τιμής, της τάξεως του 0,92%, ενώ το πετρέλαιο γνώριζε πτώση της τιμής του που άγγιζε το 15,92% (διάγραμμα 3).

Διάγραμμα 3: Παρουσίαση της πορείας του χρυσού και του πετρελαίου

Πηγή: www.macrotrends.com

3. Ο χαλκός στο χρηματιστήριο εμπορευμάτων της Νέας Υόρκης

3.1. Εισαγωγή

Ο χαλκός είναι ένα από τα πρώτα μεταλλεύματα που χρησιμοποιήθηκαν από τον άνθρωπο στους προϊστορικούς χρόνους. Μάλιστα μια από τις σημαντικότερες περιόδους της ανθρώπινης ιστορίας έχει ονομαστεί «Εποχή του Χαλκού», δείγμα του πόσο σημαντικός ήταν ο χαλκός για την ανάπτυξη της ανθρωπότητας. Η ονομασία του προέρχεται από τους Ρωμαίους (aes cyprium) και σημαίνει μέταλλο από την Κύπρο, καθώς μεγάλο μέρος της παραγωγής προερχόταν από εκεί. Με το πέρασμα του χρόνου μετατράπηκε σε «cuprum», για να φτάσουμε στη σύγχρονη ονομασία του (copper)⁴⁷².

3.2. Παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά και την ζήτηση του χαλκού

Όπως όλα τα εμπορεύματα, έτσι και ο χαλκός δεν θα μπορούσε να έχει διαφορετική συμπεριφορά. Όταν αυξάνεται η προσφορά η τιμή του μειώνεται και αντιστρόφως όταν η προσφορά μειώνεται η τιμή του αυξάνεται. Κάποιοι παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή του χαλκού είναι:

- η τιμή του αμερικανικού δολαρίου
- η τιμή του πετρελαίου
- η ζήτηση από την Κίνα
- το κόστος εξόρυξης

⁴⁷² Ελληνικό Ινστιτούτο Ανάπτυξης Χαλκού, <http://copperalliance.eu/gr/about-copper/history>

- απρόβλεπτοι παράγοντες, όπως τυχόν απεργίες των εργατών, σεισμοί, γεωπολιτικές κρίσεις κ.α.
- Η πορεία της ανακύκλωσης
- Οι αποφάσεις του Strategic Reserves Bureau (SRB) της Κίνας.

3.3.Τι έγινε μέσα στην εξεταζόμενη δεκαετία για τον χαλκό

Η τιμή του χαλκού παρουσίασε έντονες διακυμάνσεις κατά την περίοδο 2007-2016. Ως έτος σταθμός μπορεί να χαρακτηριστεί σίγουρα το 2011 όταν ο χαλκός σημειώνει τιμές ρεκόρ. Πρώτη φορά κατά την εξεταζόμενη περίοδο, η τιμή του χαλκού σκαρφαλώνει πάνω από τα 10000\$ ανά μετρικό τόνο (στις 07/02/2011, ενώ ακολουθούν και άλλα τρία κλεισίματα πάνω από τα 10000\$). Στις 14/02/2011 σημειώνεται το υψηλότερο κλείσιμο με την τιμή να αγγίζει τα 10148\$ ανά μετρικό τόνο, ενώ το υψηλότερο σημείο κατά την διάρκεια της συνεδρίασης ήταν τα 10179,50\$ ανά μετρικό τόνο. Παρά τις εντυπωσιακές τιμές που αναφέραμε το 2011 έκλεισε με αρνητικό πρόσημο καθώς η μέση μηνιαία τιμή του Δεκεμβρίου ήταν στα 7558,88\$ έναντι τα 9553,20\$ ανά μετρικό τόνο, τον Ιανουάριο του ίδιου έτους.

Πίνακας 3: Παρουσίαση των υψηλότερων κλεισιμάτων της τιμής του χαλκού

Ημερομηνία	Τιμή Κλεισίματος	Άνοιγμα	Υψηλό Ημέρας	Χαμηλό Ημέρας
7/2/2011	10,145.00		10,145.00	10,053.25
9/2/2011	10,000.00		10,000.00	9,933.00
14/2/2011	10,148.00		10,179.50	10,103.85
15/2/2011	10,106.50		10,106.50	10,027.25

Πηγή:markets.businessinsider.com

Άξια αναφοράς είναι και η πορεία του χαλκού για τα έτη 2007-2008 αλλά και για το 2015.

2007: Ο Ιανουάριος του 2007 ξεκινάει με πτώση της τιμής, με το εντυπωσιακό 14,84%, έναντι του Δεκεμβρίου του 2006. Παρόλα αυτά η τιμή του χαλκού ανέκαμψε σημειώνοντας θεαματική άνοδο τόσο τον Μάρτιο όσο και τον Απρίλιο φτάνοντας ως μέση τιμή 6465,30\$ ανά μετρικό τόνο και 7753,34\$ ανά μετρικό τόνο αντίστοιχα. Η υψηλότερη τιμή σημειώθηκε τον Οκτώβρη, 8020,59\$ ανά μετρικό τόνο, για να κλείσει με μέση τιμή τον Δεκέμβριο τα 6630,74\$ ανά μετρικό τόνο, γνωρίζοντας απώλειες στο τελευταίο τρίμηνο.

Η τιμή του χαλκού μέσα στο 2008 γνώρισε πρωτοφανείς διακυμάνσεις καθώς από τα 7078,91\$ ανά μετρικό τόνο που ήταν η μέση τιμή του κατά τον Ιανουάριο, βρέθηκε στα 8714,18\$ τον Απρίλιο, για να παρουσιάσει ελαφρές απώλειες μέχρι και τον Ιούνιο. Στο δεύτερο εξάμηνο, υπήρξε πραγματική «κατολίσθηση» για την τιμή του χαλκού. Από τα 8407,02\$ του Ιουλίου ακολουθούν έξι πτωτικοί μήνες, ενδεικτικά θα αναφέρουμε πως τον Οκτώβριο η μέση τιμή είναι μειωμένη κατά 29,82%, με τον Δεκέμβριο να κλείνει στα 3105,10\$ ανά μετρικό τόνο.

Το 2015 είναι ένα έτος όπου υπάρχει αύξηση της παραγωγής. Σε ότι έχει να κάνει με την τιμή του χαλκού, ενώ το 2015 ξεκίνησε ενθαρρυντικά με άνοδο της μέσης τιμής από τα 5830,54\$ ανά μετρικό τόνο του Ιανουαρίου, στα 6294,78\$ τον Μάιο, ακολούθησε σημαντική πτώση με αποτέλεσμα η μέση τιμή του Δεκεμβρίου να βρίσκεται στα 4638,83\$ ανά μετρικό τόνο. Η πτώση κάτω από τα 5000\$, επανάφερε τον χαλκό σε τιμές που είχαμε να δούμε στο ταμπλό από τον Μάιο του 2009 (Διάγραμμα 4).

Διάγραμμα 4 : Η πορεία της τιμής του χαλκού από 01/07/2007 έως 31/12/2016

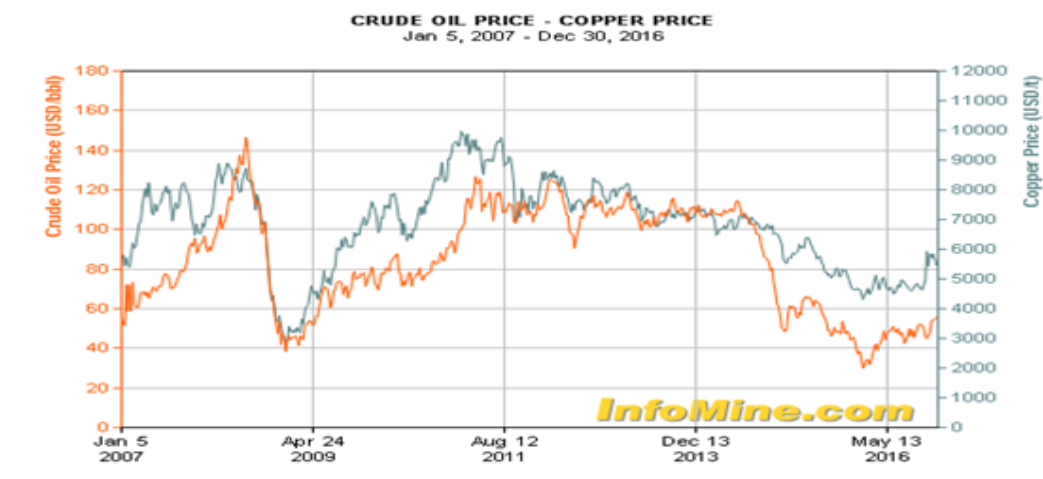

Πηγή: www.macrotrends.com

3.4. Η σχέση της τιμής του χαλκού με την τιμή του πετρελαίου

Η τιμή του χαλκού επηρεάζεται και από την τιμή του πετρελαίου, καθώς η διαδικασία ανακύκλωσης και διαχωρισμού του χαλκού είναι μια αρκετά ενεργοβόρα διαδικασία. Ο σκοπός της ενότητας αυτής, είναι να εξετάσει αν οι τιμές των δύο εμπορευμάτων συσχετίζονται άμεσα και στον δείκτη τιμών του χρηματιστηρίου εμπορευμάτων. Όπως θα διαπιστώσουμε και στο διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 5), η υψηλότερη τιμή του χαλκού έχει σημειωθεί τον Φεβρουάριο του 2011 ενώ όπως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο η υψηλότερη τιμή του πετρελαίου έχει σημειωθεί τον Ιούλιο του 2008.

Διάγραμμα 5: Η πορεία της τιμής του χαλκού και της τιμής του πετρελαίου

πηγή: www.infomine.com

2007: Κατά την διάρκεια του έτους παρουσιάζονται έντονες διακυμάνσεις. Τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν κοινή πορεία εκτός από τον Νοέμβριο όπου ο χαλκός σημειώνει πτώση στην μέση μηνιαία τιμή περίπου 13% (από 8020,59 τον Οκτώβριο βρίσκεται στα 6957,43 τον Νοέμβριο), ενώ το πετρέλαιο σημειώνει άνοδο κατά 11,10%. Τα δύο εμπορεύματα παρουσιάζουν κοινή πορεία στους εννιά από τους δώδεκα μήνες.

2008: Πρόκειται για το έτος όπου παρουσιάζεται η υψηλότερη ιστορικά τιμή του πετρελαίου. Ο χαλκός και το πετρέλαιο ακολουθούν κοινή πορεία στους 10 από τους 12 μήνες. Τα δύο αυτά σημαντικά εμπορεύματα γνωρίζουν μεγάλες απώλειες κατά τους τελευταίους πέντε μήνες. Μοναδική εξαίρεση στην κοινή τους πορεία είναι ο Μάιος, όπου η τιμή του χαλκού σημειώνει πτώση κατά 4,11%, σε αντίθεση με την μέση τιμή του πετρελαίου η οποία σημειώνει σημαντική άνοδο (12,58%).

2009: Αποτελεί χρονιά ανάκαμψης και για τα δύο εμπορεύματα. Τόσο ο χαλκός, όσο και το πετρέλαιο σημειώνουν αύξηση της μέσης τιμής τους. Ο χαλκός πραγματοποιεί ανοδική πορεία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, έχοντας άνοδο της μέσης τιμής του και τους δώδεκα μήνες. Αντίθετα το πετρέλαιο το οποίο και αυτό ενισχύθηκε, σημειώνει άνοδο σε οχτώ από τους δώδεκα μήνες.

2010: Ακόμα μία χρονιά, όπου η τιμή και των δύο εμπορευμάτων σημειώνει άνοδο. Τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν κοινή πορεία, είτε αρνητική είτε θετική, στους έντεκα από τους δώδεκα μήνες. Μοναδική εξαίρεση, αποτελεί ο Ιούλιος, όπου σημειώνεται άνοδο στη μέση τιμή του χαλκού, ενώ στη μέση τιμή του πετρελαίου παρατηρούνται μικρές απώλειες.

2011: Μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα έτος με μικτές τάσεις. Τα δύο εμπορεύματα διαγράφουν διαφορετική πορεία ως προς την μέση τιμή καθώς η μέση τιμή του Δεκεμβρίου βρίσκει τον χαλκό με απώλειες σε σχέση με τον Ιανουάριο και το πετρέλαιο να ενισχύεται.

Μπορεί τα δύο εμπορεύματα να έχουν εμφανίσει κοινό πρόσημο στους οχτώ από τους δώδεκα μήνες αλλά υπάρχουν σημαντικές διαφορές. Παράδειγμα αποτελεί ο Οκτώβριος όπου η μέση τιμή του χαλκού έχει σημαντικές απώλειες (10,91), ενώ το πετρέλαιο γνωρίζει οριακές (0,9%).

2012: Πρόκειται για το έτος όπου τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν κοινή πορεία. Στους δέκα από τους δώδεκα μήνες, όταν σημειώνει άνοδο η μέση τιμή του χαλκού, σημειώνει άνοδο και η μέση τιμή του πετρελαίου και αντιστρόφως όταν σημειώνει πτώση η μέση τιμή του χαλκού, τότε η μέση τιμή του πετρελαίου σημειώνει πτώση.

2013: Θεωρείται ως μια χρονιά με μικτές τάσεις αλλά και ως μια χρονιά όπου τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν διαφορετική πορεία. Παρόλα αυτά και τα δύο εμπορεύματα γνωρίζουν απώλειες στην μέση τιμή του Δεκεμβρίου σε σχέση με την μέση τιμή του Ιανουαρίου.

2014: Χαρακτηρίζεται από την έντονη πτωτική πορεία, κυρίως του πετρελαίου. Χαρακτηριστικό είναι πως το τελευταίο πεντάμηνο του έτους και τα δύο εμπορεύματα σημειώνουν πτώση στην μέση τιμή, με το πετρέλαιο να δέχεται έντονες πιέσεις (πάνω από 10% στους τέσσερεις τελευταίους μήνες του έτους).

2015: Ακόμα μια χρονιά, όπου παρατηρούμαι πτώση της μέσης τιμής των δύο εμπορευμάτων. Θα παρατηρήσουμε πως παρά την εαρινή άνοδο (Μάρτιο-Μάιο για τον χαλκό και Απρίλιο-Μάιο για το πετρέλαιο) τα δύο εμπορεύματα διαγράφουν κοινή πτωτική πορεία στους έξι από τους δώδεκα μήνες. Παρόλα αυτά η τιμή του χαλκού παρουσίασε μικρότερες διακυμάνσεις σε σχέση με την τιμή του πετρελαίου.

2016: Είναι η χρονιά όπου παρατηρούμαι την χαμηλότερη τιμή για το πετρέλαιο, ενώ τους επόμενους μήνες ο «μαύρος χρυσός» ακολουθεί πορεία ανάκαμψης. Πορεία ανάκαμψης ακολουθεί και ο χαλκός. Παρόλα αυτά τα γεγονότα αυτά δεν συνδυάζονται μεταξύ τους για το συγκεκριμένο έτος. Η τιμή των δύο εμπορευμάτων έχει θετικό ετήσιο πρόσημο.

Συμπερασματικά, η διακύμανση των τιμών του πετρελαίου και του χαλκού, εξαρτάται από το κάθε έτος και φυσικά συνδέεται άμεσα με τις οικονομικές εξελίξεις, την προσφορά και την ζήτηση και τις γεωπολιτικές εξελίξεις. Υπήρξαν χρονιές που τα δύο εμπορεύματα ακολούθησαν κοινή πορεία αλλά και χρονιές όπου ακολούθησαν αντίστροφη πορεία.

4. Το ρύζι και η παγκόσμια κρίση

4.1. Εισαγωγή

Η καλλιέργεια του ρυζιού αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα στην διατροφική ιστορία του ανθρώπου, καθώς μέχρι σήμερα έχει τεράστιο αντίκτυπο στην καθημερινή διατροφή των ανθρώπων. Σύμφωνα με αρχαιολογικά ευρήματα, το γεγονός αυτό έλαβε χώρα στην περιοχή του ποταμού Γιανγκτσέ (Yangtze) περίπου στο 11.000 π.Χ..

4.2. Παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά και την ζήτηση του ρυζιού

Όπως όλα τα εμπορεύματα, έτσι και το ρύζι, εξαρτάται άμεσα από τον κανόνα της προσφοράς και της ζήτησης. Παράγοντες που επηρεάζουν την ζήτηση του είναι:

- Η αύξηση του πληθυσμού παγκοσμίως
- Οι κλιματολογικές αλλαγές
- Η προσφερόμενη τιμή
- Η αλλαγή πολιτικής στους διάφορους οργανισμούς
- Η αλλαγή πολιτικής από τις κυβερνήσεις.⁴⁷³

4.3. Η κρίση των τροφίμων κατά την περίοδο 2007-2008

Μεταξύ του Οκτωβρίου του 2007 και του Απριλίου του 2008, η τιμή του ρυζιού σχεδόν τριπλασιάστηκε φτάνοντας από τα 335,30\$ ο τόνος στα 1015,21\$, Λόγω αυτού, πολλές από τις κυβερνήσεις φάνηκαν ανέτοιμες για να αντιδράσουν. Αρκετοί ισχυρίζονται πως ένας από τους λόγους που προκάλεσε την κρίση ήταν η μείωση των αποθεμάτων της Κίνας, ωστόσο αυτό το γεγονός συμβαίνει αρκετές χρονιές πριν από την ραγδαία άνοδο της τιμής του ρυζιού. Να σημειώσουμε πως κατά τα έτη της κρίσης, η παγκόσμια παραγωγή ρυζιού αυξήθηκε, ενώ το παγκόσμιο εμπόριο ρυζιού κατά τους τέσσερις πρώτους μήνες του 2008, όταν οι τιμές αυξήθηκαν κατά 150%, ήταν 20% υψηλότερο από τους τέσσερις πρώτους μήνες του 2007. Παρόλο τους ευνοϊκούς παράγοντες που είχαν διαμορφωθεί η τιμή του ρυζιού γνώρισε πρωτοφανή άνοδο, κάτι που υποδηλώνει πως λειτούργησαν και άλλοι παράγοντες εκτός από των βασικών θεμελιωδών κανόνων της αγοράς.

Αναμφίβολα ένας από τους παράγοντες ήταν η συνεχόμενη αύξηση της τιμής του πετρελαίου, το «εξασθενημένο» δολάριο, καθώς και η αύξηση της τιμής των βιοκαυσίμων. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες δεν επηρέασαν μόνο την τιμή του ρυζιού αλλά και τα υπόλοιπα εμπορεύματα στον τομέα των τροφίμων. Το κλίμα ανησυχίας που επικρατούσε, οδήγησε αρκετές από τις χώρες εξαγωγείς αλλά και εισαγωγείς, να διαμορφώσουν μια διαφορετική στρατηγική και αυτό οδήγησε στην ακόμα ταχύτερη άνοδο της τιμής του ρυζιού αλλά και των υπολοίπων τροφίμων. Ένας παράγοντας που δεν επηρέασε τόσο το ρύζι, είναι ότι διαπραγματεύεται σε πολύ μικρό ποσοστό σε σχέση με όλα τα υπόλοιπα «μαλακά» εμπορεύματα. Επομένως οι πολιτικές αλλά και ο πανικός είναι η μόνη εξήγηση στην ραγδαία άνοδο της τιμής του ρυζιού.

⁴⁷³ Essays, UK. (November 2013). Factors Influencing The Supply Of Rice In The World Market Economics Essay. Retrieved from <https://www.ukessays.com/essays/economics/factors-influencing-the-supply-of-ricein-the-world-market-economics-essay.php?cref=1>

4.4. Παράγοντες που επηρέασαν την παγκόσμια κρίση στα τρόφιμα

Πέρα από τους παράγοντες που επηρεάζουν σταθερά την ζήτηση για το ρύζι, μπορούμε να κάνουμε μια ιδιαίτερη αναφορά σε κάποιους από τους παράγοντες που επηρέασαν συνολικά την πορεία των τροφίμων:

- Η αύξηση του πληθυσμού σε Ινδία και Κίνα
- Φημολογία στις αγορές
- Μαζική απαγόρευση εξαγωγών
- Καιρικά Φαινόμενα
- Μείωση της παραγωγής
- Χαμηλά επιτόκια και η υποτιμημένη τιμή του δολαρίου
- Αύξηση της τιμής του πετρελαίου αλλά και η ζήτηση των βιοκαυσίμων
- Χαμηλά αποθέματα⁴⁷⁴.

4.5. Οι συνέπειες της ανόδου της τιμής του ρυζιού

Καθώς οι τιμές του ρυζιού σημείωναν άνοδο παράλληλα με τις τιμές του πετρελαίου, οι αναταραχές παγκοσμίως γινόντουσαν ολοένα και εντονότερες ειδικά στις φτωχότερες περιοχές του πλανήτη όπως στην Ασία, σε αρκετές χώρες της Αφρικής, στην Λατινική Αμερική κ.α.. Ενδεικτικά θα αναφέρουμε πως το ρύζι αποτελεί το κυρίως τρόφιμο για πάνω από 700 εκατομμύρια ανθρώπους στην Ασία, όπου το ημερήσιο εισόδημα τους αντιστοιχεί σε ποσό λιγότερο του 1\$ ημερησίως και υπολογίζεται ότι το ρύζι αποτελεί το 30-50% των δαπανών τους και πως μια αύξηση 20% στις τιμές των τροφίμων στην Ασία πιθανόν να οδηγούσε σε αύξηση των φτωχών κατά 5,7 εκατομμύρια ανθρώπους στις Φιλιππίνες και κατά 14,7 εκατομμύρια στο Πακιστάν(Asian Development Bank,2008).

Η αύξηση της δαπάνης των νοικοκυριών στον τομέα των τροφίμων, προκειμένου να καλύψουν την ανάγκη τους λόγω της αύξησης των τιμών, τα οδήγησε στην μείωση των δαπανών τους από άλλους τομείς και κυρίως από τον τομέα της περίθαλψης και της υγείας. Λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αρκετοί άνθρωποι είχαν μείνει άνεργοι με αποτέλεσμα να απευθύνονται σε προγράμματα επισιτιστικής βοήθειας. Μόνο στις Η.Π.Α., ο αριθμός των νοικοκυριών τα οποία απευθυνόντουσαν σε τέτοιου είδους προγράμματα αυξήθηκε από τα 39,1εκατομμύρια του 2007 στα 49,1 εκατομμύρια το 2008.⁴⁷⁵

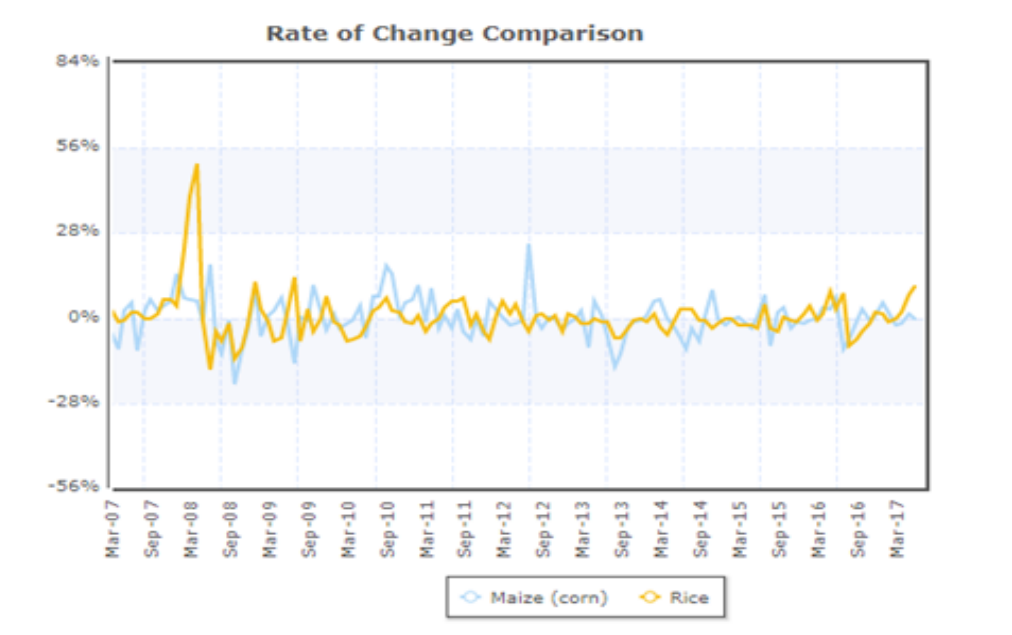
⁴⁷⁴ Agricultural Economics, Volume 39, Issue S1, November 2008

⁴⁷⁵ www.fao.org/docrep/013/i2107e/i2107e.pdf#page=195

4.6. Σύγκριση της πορείας της τιμής του ρυζιού έναντι του καλαμποκιού

Η κρίση αυτή επηρέασε την τιμή και όλων των υπολοίπων «μαλακών εμπορευμάτων». Κανένα όμως άλλο δεν σημείωσε την ραγδαία άνοδο της τιμής του ρυζιού. Ενδεικτικά θα συγκρίνουμε την πορεία της τιμής του ρυζιού με την τιμή του καλαμποκιού (διάγραμμα 5):

Διάγραμμα 5: Σύγκριση της τιμής του καλαμποκιού έναντι της τιμής του ρυζιού

Πηγή: indexmundi.com

2007: Το 2007 βρίσκει και τα δύο εμπορεύματα τον Ιανουάριο, να συνεχίζουν την άνοδο την τιμή τους από τα προηγούμενα έτη. Τα δύο εμπορεύματα εμφανίζουν άνοδο τους δύο πρώτους μήνες και παρά την πτώση των επόμενων μηνών, σημειώνεται άνοδος στην μέση τιμή τους.

2008: Η χρονιά της κορύφωσης της τιμής του ρυζιού. Παρατηρούμε ένα πραγματικά θεαματικό τρίμηνο στην μέση τιμή κατά την περίοδο Φεβρουαρίου –Απριλίου με άνοδο που αγγίζει ακόμα και το 50% (50,93%) τον μήνα Μάιο. Από την άλλη πλευρά το καλαμπόκι ακολουθεί με μια πιο συγκρατημένη άνοδο. Μεγάλη διαφορά παρατηρείται τον Ιούνιο όταν η

μέση τιμή του ρυζιού γνωρίζει μεγάλη πτώση ενώ η τιμή του καλαμποκιού σημειώνει θεαματική άνοδο (17,93%).

2009: Και τα δύο εμπορεύματα αντιδρούν στο συνεχόμενα πτωτικό εξάμηνο παρουσιάζοντας έναν πολύ θετικό Ιανουάριο, ο οποίος είναι και ο μόνος μήνας ο οποίος τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν κοινή πορεία. Όλους τους υπόλοιπους μήνες τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν αντίθετη πορεία.

2010: Ένα έτος με μικτό πρόσημο για το ρύζι το οποίο συνέχισε την πτωτική του πορεία (μόλις 5 στους 12 μήνες είχαν θετικό πρόσημο), ενώ η μέση τιμή του καλαμποκιού γνωρίζει άνοδο χάρη στο θεαματικό δεύτερο εξάμηνο.

2011: Πρόκειται για ένα έτος με μικτό πρόσημο, με την μέση τιμή του καλαμποκιού να γνωρίζει μεγάλη άνοδο το πρώτο δίμηνο του έτους ενώ το τελευταίο τετράμηνο γνωρίζει συνεχόμενη πτώση. Αντίθετα η μέση τιμή του ρυζιού είχε αρκετές αυξομειώσεις παρόλα αυτά το θετικό τετράμηνο μεταξύ Ιουνίου-Οκτωβρίου οδήγησε στο θετικό κλείσιμο της μέσης τιμής του για το έτος εν αντιθέσει με το καλαμπόκι.

2012: Ακόμα μία χρονιά όπου τα δύο εμπορεύματα έχουν αυξομειώσεις. Η τιμή του ρυζιού γνωρίζει συνεχόμενη άνοδο κατά το τετράμηνο Φεβρουαρίου-Ιουνίου με αποτέλεσμα να κλείσει θετικά τον Δεκέμβριο παρά τους υπόλοιπους πτωτικούς μήνες. Αντίθετα το καλαμπόκι, παρόλο που εμφανίζει μόλις πέντε μήνες με θετικό πρόσημο στην μέση μηνιαία τιμή, υπάρχει σημαντική άνοδος, κυρίως χάρη στην εντυπωσιακή άνοδο του Ιουλίου, η οποία ξεπέρασε το 20% (24,59%).

2013: Μια πτωτική χρονιά και για τα δύο εμπορεύματα. Ελάχιστοι μήνες ήταν ανοδικοί (μόνο οι πρώτοι δύο μήνες για το ρύζι, ενώ οι ανοδικοί μήνες για το καλαμπόκι ήταν ο Μάρτιος και το δίμηνο Μαΐου-Ιουνίου).

2014: Τα εμπορεύματα ακολουθούν αντίθετη πορεία καθώς όταν ανεβαίνει το ρύζι πέφτει το καλαμπόκι και όταν ανεβαίνει η τιμή του καλαμποκιού πέφτει αυτή του ρυζιού, με μοναδική εξαίρεση τον μήνα Μάιο.

2015: Μια χρονιά όπου η τιμή του ρυζιού γνωρίζει συνεχόμενη πτώση κατά τους έξι πρώτους μήνες, ενώ πτωτικοί είναι οι δέκα από τους δώδεκα μήνες. Αντίθετα στο καλαμπόκι υπάρχει μια πιο μικτή τάση καθώς εμφανίζονται πέντε ανοδικοί μήνες. Παρόλα αυτά και στα δύο εμπορεύματα παρουσιάζεται πτώση στην μέση ετήσια τιμή.

2016: Τα δύο εμπορεύματα ακολουθούν κοινή πορεία στους εννιά από τους δώδεκα μήνες του έτους. Παρόλα αυτά είναι μια χρονιά με αρκετές αυξομειώσεις. Το ετήσιο πρόσημο ήταν θετικό για το ρύζι σημειώνοντας μικρή άνοδο ενώ η μέση τιμή του καλαμποκιού σημείωνε μικρή πτώση.

Συμπερασματικά η πορεία των δύο αυτών εμπορευμάτων κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν είναι αλληλένδετη. Σε αρκετούς μήνες είχαν κοινή ανοδική ή πτωτική πορεία, παρόλα αυτά η τιμή του ρυζιού σημείωσε ραγδαία άνοδο ενώ η τιμή του καλαμποκιού είχε πιο ομαλές μεταβολές. Συνολικά μετά το πέρας της εξεταζόμενης περιόδου και με το ρύζι να σημειώνει τις ιστορικά υψηλότερες τιμές του, η άνοδος της τιμής του είναι 17,2% ενώ η τιμή του καλαμποκιού σημείωνε πτώση της τάξεως του 7,6%.

Συμπεράσματα

Μέσα από την μελέτη μας για το κάθε εμπόρευμα είδαμε ξεχωριστά τους παράγοντες που επηρεάζει το καθένα, τόσο την προσφορά όσο και την ζήτηση του, σε μακροοικονομικό επίπεδο. Καθώς μελετήσαμε ξεχωριστά τις περιπτώσεις εμπορευμάτων που ανήκουν σε διαφορετικούς δείκτες και έχουν διαφορετικές εφαρμογές στην καθημερινότητα των ανθρώπων μπορέσαμε να δούμε τους διαφορετικούς παράγοντες που τα επηρέασαν μέσα σε αυτή την δεκαετία.

Αρχικά, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το πετρέλαιο γνώρισε την υψηλότερη ιστορικά τιμή του κατά τον Ιούλιο του 2008. Είδαμε ποιοι παράγοντες το επηρέασαν τόσο στην μεγάλη άνοδο που σημείωσε.

Έπειτα εξετάστηκε ο χρυσός, του οποίου η ανοδική του πορεία, η οποία κορυφώθηκε το 2011, ενώ υπήρξε και σύγκριση με τις τιμές του πετρελαίου προκειμένου να διερευνηθεί αν υπάρχει κοινή πορεία των δύο αυτών πολύ σημαντικών εμπορευμάτων.

Αμέσως μετά αναλύθηκε η πορεία του χαλκού κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Ο χαλκός, ένα από τα βασικά μέταλλα με πάρα πολλές εφαρμογές στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, στην βιομηχανία κ.τ.λ., γνώρισε και αυτός διακυμάνσεις μέσα σε αυτή την δεκαετία, ενώ έγινε και η αντίστοιχη σύγκριση με την πορεία του πετρελαίου προκειμένου να υπάρξει αντιπαράβολή της πορείας τους. Παράλληλα έγινε αναφορά στους παράγοντες που επηρεάζουν την προσφορά του.

Το τελευταίο αγαθό που εξετάστηκε η πορεία του ήταν το ρύζι. Ένα αγαθό με αρκετές ιδιαιτερότητες καθώς δεν διαπραγματεύονται όλες οι ποικιλίες του στους χρηματιστηριακούς δείκτες ενώ παράλληλα και ο τζίρος που συγκεντρώνει είναι αρκετά μικρότερος σε σχέση με τα υπόλοιπα εμπορεύματα. Εξετάστηκε η πορεία του, καθώς υπήρχε σημαντική άνοδος της τιμής του λόγω της προγενέστερης κρίσης τροφίμων. Προκειμένου να οδηγηθούμε σε ασφαλέστερα συμπεράσματα το συγκρίναμε με το καλαμπόκι, ένα ακόμα από τα «μαλακά» εμπορεύματα, ενώ διαπιστώθηκαν και οι συνέπειες της μεγάλης αύξησης της τιμής του ρυζιού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- ✦ Agricultural Economics, Volume 39, Issue S1, November 2008
- ✦ Banks, E. (2005). Exchange-traded derivatives. John Wiley & Sons.
- ✦ Essays, UK. (November 2013). Factors Influencing The Supply Of Rice In The World Market Economics Essay. Retrieved from <https://www.ukessays.com/essays/economics/factors-influencing-the-supply-of-rice-in-the-world-market-economics-essay.php?cref=1>
- ✦ Headey, D. and Fan, S. (2008), Anatomy of a crisis: the causes and consequences of surging food prices. Agricultural Economics, 39: 375–391. doi:10.1111/j.1574-0862.2008.00345.x
- ✦ James D. Hamilton, 2009. "Understanding Crude Oil Prices," The Energy Journal, International Association for Energy Economics, vol. 30(2), pages 179-206
- ✦ James.D.Hamilton (2009). Causes and Consequences of the Oil Shock of 2007–08. Brookings Papers on Economic Activity 2009(1), 215-261. Brookings Institution Press. Retrieved November 6, 2017, from Project MUSE database
- ✦ Owens, Brian, Mining: Extreme prospects, Nature, 2013/03/14/print,4957440S4S6, Nature Publishing Group, a division of Macmillan Publishers Limited. All Rights Reserved.,0028-0836, <http://dx.doi.org/10.1038/495S4a>

Ιστοσελίδες

- ✦ markets.businessinsider.com
- ✦ World Gold Council, <https://www.gold.org/about-gold/history-of-gold>
- ✦ World Gold Council, <https://www.gold.org/about-gold/history-of-gold/bretton-woods-system>
- ✦ World gold council, <https://www.gold.org/data/gold-reserves>
- ✦ www.cmegroup.com
- ✦ www.fao.org/docrep/013/i2107e/i2107e.pdf#page=195
- ✦ www.indexmundi.com
- ✦ www.infomine.com
- ✦ www.macrotrends.com

Ελληνικό Ινστιτούτο Ανάπτυξης Χαλκού, <http://copperalliance.eu/gr/about>